BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
36
23 B
15
FONDO EBORENSE

XXXII. l. 7.

36. 23 B 15

TERTIVS TOMVS

EPISTOLARVM D. HIERONYMI STRIDONIENSIS,

complectens τὰ ἐξηγητικά, ideſt, quæ ad explanationem diuinæ ſcripturæ pertinent.

ROMAE MDLXVI.
Apud Paulum Manutium, Aldi F.
IN AEDIBVS POPVLI ROMANI.

ARGVMENTVM.

PAVLINVM *presbyterum, a quo per litteras ſalutatus fuerat, & de uitæ ſanctioris propoſito a ſe arripiendo, Euſebii etiam addito teſtimonio, certior redditus, ethnicorum, eccleſiaſticorumq. ſapientum exemplo, ad ſacrarum litterarum, ſe interea adiutorem ea in re pollicens, hortatur cognitionem. Quod ut facilius perſuadeat, quæ, & quanta ſacris in Biblijs diuinarum rerum contineantur myſteria, generatim per ſingulos id explicans libros, illi ante oculos ponit. Propoſitum melioris uitæ laudat, & epiſtolæ ad ſe miſſæ prudentiam, ſtyliq eloquentiam commendat. Verum, quod in rebus familiaribus diſponendis, & in diſtrahendis etiam pro Chriſto poſſeßionibus amplius immorari conſtituerit, ueluti periculoſam reprehendit recraſtinationem: propterea ut fluctuãtis in ſalo nauiculæ præcidat magis funem, quam ſoluat, relictisq. omnibus illico ad Chriſtum nudus euolet, uehementer hortatur.*

HIERONYMVS PAVLINO.

EPISTOLA CIIJ.

FRATER Ambroſius tua mihi munuſcula perferens, detulit & ſuauiſſimas litteras: quæ a principio amicitiarum, fidem probatæ iam fidei, & ueteris amicitiæ præferebant. Vera enim illa neceſſitudo eſt, & Chriſti glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præſentia tantum corporũ, non ſubdola & palpans adulatio, ſed Dei timor & diuinarũ ſcripturarum ſtudia conciliant. Legimus in ueteribus hiſtoriis, quoſdam luſtraſſe prouincias, nouos adiſſe populos, maria tranſiſſe, ut eos, quos ex libris nouerant, coram quoque uiderent. ſic Pythagoras Memphiticos uates, ſic Plato Aegyptum, & Architam Tarentinum, eamq. oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laborioſiſſi-

ſiſſime peragrauit; ut, qui Athenis magiſter erat, & potens, cuiusq. doctrinam Academiæ gymnaſia perſonabãt, fieret peregrinus, atque diſcipulus, malens aliena uerecunde diſcere, quam ſua impudenter ingerere. denique dum litteras quaſi toto fugientes orbe perſequitur, captus a piratis, atque uenundatus, etiam tyranno crudeliſſimo paruit, captiuus, uinctus, & ſeruus: tamen, quia philoſophus, maior emente ſe fuit. Ad T. Liuium, lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hiſpaniæ, Galliarumq. finibus quoſdam ueniſſe nobiles legimus: & quos ad contemplationem ſui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus ſæculis, celebrandumq. miraculum, ut, tantam urbem ingreſſi, aliud extra urbem quærerent. Apollonius, ſiue ille magus, ut uulgus loquitur, ſiue philoſophus, ut Pythagorici tradunt, intrauit Perſas, pertranſiuit Caucaſum; Albanos, Scythas, Maſſagetas, opulentiſſima Indiæ regna penetrauit; & ad extremum, latiſſimo Phyſon amne transmiſſo, peruenit ad Brachmanas; ut Hiarcham, in throno ſedentem aureo, & de Tantali fonte potantẽ, inter paucos diſcipulos, de natura, de motibus ſiderum, ac dierum curſu audiret docentem: inde per Elamitas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Aſſyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæſtinos, reuerſus Alexandriam, perrexit Aethiopiam: ut gymnoſophiſta, & famoſiſſimam ſolis menſam uideret in ſabulo. Inuenit ille uir ubique, quod diſceret; & ſemper proficiens, ſemper ſe melior fieret. Scripſit ſuper hoc pleniſſime octo uoluminibus Philoſtratus. Quid loquar de ſæculi
Act. 9 li hominibus? cum apoſtolus Paulus, uas electionis, & ma-
1. Tim. 2 giſter gentium, qui de conſcientia tanti in ſe hoſpitis loque-
2. Cor. 13 batur: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? poſt Damaſcum Arabiamq. luſtratam, aſcende-
Gal. 2 rit Hieroſolymam, ut uideret Petrum, & manſerit apud eum diebus quindecim. Hoc enim myſterio hebdomadis & ogdoadis, futurus gentium prædicator, inſtruendus erat. Rurſumq. poſt annos quattuordecim, aſſumpto Barnaba
&

& Tito, expoſuerit apoſtolis euangelium; ne forte in uacuū curreret, aut cucurriſſet. Habet enim neſcio quid latentis energiæ uiua uox, & in aures diſcipuli de auctoris ore trāſfuſa fortius ſonat. Vnde & Aſchynes, cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demoſthenis oratio, quam aduerſus eum habuerat, mirantibus cunctis, atque laudantibus, ſuſpirans ait: Quid, ſi ipſam audiſſetis beſtiam, ſua uerba reſonantem? Nec hoc dico, quod ſit in me aliquid tale, quod uel poſſis, uel uelis diſcere, ſed quod ardor tuus, ac diſcendi ſtudium, etiam abſque nobis per ſe probari debeat. Ingenium docile, & ſine doctore laudabile eſt. Non quid inuenias, ſed quid quæras, conſideramus. Mollis cera, & ad formandum facilis, etiam ſi artificis & plaſtæ ceſſent manus, tamen uirtute totum eſt, quidquid eſſe poteſt. Paulus apoſtolus ad pedes Gamalielis legem Moyſi & prophetas didiciſſe ſe gloriatur, ut armatus ſpiritualibus telis, poſtea diceret confidenter. Arma enim militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & captiuātes omnem intellectum, ad obediendum Chriſto; & ſubiugare parati cunctam inobedientiam. Ad Timotheum ſcribit ab infantia ſacris litteris eruditum: & hortatur ad ſtudium lectionis, ne negligat gratiam, quæ data ſit ei per impoſitionem manus presbyterii. Tito præcipit, ut inter ceteras uirtutes epiſcopi, quem breui ſermone depinxit, ſcientiam quoque in eo eligat ſcripturarum. Obtinentem, inquit, eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem: ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere. Sancta quippe ruſticitas ſolum ſibi prodeſt; & quantum ædificat ex uitæ merito Eccleſiam Chriſti, tantum nocet, ſi deſtruentibus non reſiſtat. Aggæus propheta, immo per Aggæum Dominus, interroga, ait, ſacerdotes legē. Intantum ſacerdotis officium eſt, interrogatum reſpondere de lege. Et in Deuteronomio legimus: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi; ſeniores tuos, & dicent

Act.22 *2.Cor.10* *1.Tim.4* *Tit.1* *Agg.2* *Deut.32*

tibi . In pſalmo quoque centeſimo decimo octauo : Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ , in loco peregrinationis meæ . Et in deſcriptione iuſti uiri , cum eum Dauid arbori uitæ , quæ eſt in paradiſo , compararet , inter ceteras
Pſal. 1 uirtutes & hoc intulit : In lege Domini uoluntas eius : &
Dan. 12 in lege eius meditabitur die ac nocte . Daniel in fine ſacratiſſimæ uiſionis , iuſtos , ait , fulgere ſicut ſtellas ; & intelligentes , hoceſt doctos , quaſi firmamentum . Vides, quantum inter ſe diſtent, iuſta ruſticitas, & docta iuſtitia ? Alii ſtellis, alii cælo comparantur : quamquam , iuxta Hebraicam ueritatem , utrumque de eruditis poſſit intelligi : ita enim apud eos legimus : Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti : & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Cur di-
Act. 9 citur Paulus apoſtolus uas electionis ? Nempe quia uas le-
Marc. 1. 6 gis & ſanctarum ſcripturarum armarium eſt . Phariſæi ſtu-
Act. 4 pent ad doctrinam Domini : & mirantur in Petro , & Ioan
Ioan. 6 ne, quo modo legem ſciant , cum litteras non didicerint . Quidquid enim aliis exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere ſolet, illis Spiritus ſāctus ſuggerebat . Et erāt
Eſa. 54 iuxta quod ſcriptum eſt θεοῦ διδακτοὶ . Duodecim annos ſaluator impleuerat, & in templo ſenes de quæſtionibus legis interrogans , magis docet , dum prudenter interrogat . Niſi forte ruſticum Petrum , ruſticum dicimus Ioannem :
2. *Cor.* 11 quorum uterque dicere poterat : Etſi imperitus ſermone , non tamen ſcientia . Ioannes ruſticus, piſcator , indoctus ? Et unde uox illa obſecro . In principio erat uerbum, & uer
Ioan. 1 bum erat apud Deum , & Deus erat uerbum ? λόγος enim Græce multa ſignificat . Nam & uerbum eſt , & ratio , & ſupputatio , & cauſa uniuſcuiuſque rei , per quā ſunt ſingula , quæ ſubſiſtunt . Quæ uniuerſa recte intelligimus in
1. *Cor.* 1 Chriſto . Hoc doctus Plato neſciuit : hoc Demoſthenes eloquens ignorauit . Perdam , inquit, ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo . Vera ſapiētia perdet falſam ſapientiam : & quamquam ſtultitia prædi
1. *Cor.* 2 cationis in cruce ſit, tamen Paulus ſapientiam loquitur in-

ter

ter perfectos. Sapientiam autem nõ ſæculi huius, nec prin
cipum iſtius ſæculi, qui deſtruuntur: ſed loquitur Dei ſa- *1. Cor. 1*
pientiam in myſterio abſconditam, quam prædeſtinauit an
te ſæcula. Dei ſapientia Chriſtus eſt. Chriſtus enim Dei *Col. 2*
uirtus, & Dei ſapientia. Hæc ſapientia in myſterio abſcon *Rom. 1*
dita eſt: de qua & noni pſalmi titulus prænotatur, pro oc-
cultis filii: in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcien-
tiæ abſconditi: & qui in myſterio abſconditus erat, prædе *1. Cor. 2*
ſtinatus eſt ante ſæcula. Prædeſtinatus autem, & præfigura
tus, in lege, & prophetis. Vnde & prophetæ appellaban-
tur uidentes: quia uidebant eum, quem ceteri non uide- *1. Reg. 9*
bant. Abraham uidit diem eius, & lætatus eſt. Aperieban *Ioan. 8*
tur cæli Ezechieli: qui populo peccatori clauſi erant. Re- *Ezech. 1*
uela, inquit Dauid, oculos meos: & conſiderabo mirabi- *Pſal. 118*
lia de lege tua. Lex enim ſpiritualis eſt: & reuelatione *2. Cor. 3*
opus eſt, ut intelligatur, ac, reuelata facie, Dei gloram cõ
templemur. Liber in Apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus *Apoc. 5*
oſtenditur: quem ſi dederis homini ſcienti litteras, ut le-
gat, reſpondebit tibi: Non poſſum: ſignatus eſt enim.
Quanti hodie putant ſe noſſe litteras, & tenent ſignatum
librum, nec aperire poſſunt, niſi ille reſerauerit, qui habet
clauem Dauid; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & ne- *Apoc. 3*
mo aperit? In Actibus apoſtolorum ſanctus Eunuchus, *Act. 8*
immo uir, (ſic enim eum ſcriptura cognominat) cum le-
geret Eſaiam, interrogatus a Philippo: Putasne intelligis,
quæ legis? reſpondit, quo modo poſſum, niſi aliquis me do
cuerit? Ego (ut de me loquar interim) nec ſanctior ſum
hoc Eunucho, nec ſtudioſior: qui de Aethiopia, ideſt, de
extremis mundi finibus uenit ad templum, reliquit aulam
regiam: & tantus amator legis, diuinæq. ſcientiæ fuit, ut
etiam in uehiculo ſacras litteras legeret: & tamen, cum
librum teneret, & uerba Domini cogitatione conciperet,
lingua uolueret, labiis perſonaret, ignorabat eum, quem
in libro neſciens uenerabatur. Venit Philippus, oſtendit
ei Ieſum, qui clauſus latebat in littera. O mira doctoris
uirtus. Eadem hora credit eunuchus, baptizatur; & fide-

lis, & ſanctus factus eſt, ac de diſcipulo magiſter: plus in deſerto fonte Eccleſiæ, quam in aurato ſynagogæ templo reperit. Hæc a me breuiter perſtricta ſunt, (neque enim epiſtolaris anguſtia euagari longius patiebatur) ut intelligeres te in ſcripturis ſanctis, ſine præuio, & monſtrante, ſemitam non poſſe ingredi. Taceo de grãmaticis, rhetoribus, philoſophis, geometris, dialecticis, muſicis, aſtronomis, aſtrologis, medicis: quorum ſcentia mortalibus uel utiliſſima eſt, & in tres partes ſcinditur, τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. Ad minores artes ueniam, & quæ non tam lingua, quam manu adminiſtrantur. Agricolæ, cementarii, fabri metallorum, lignorumue cæſores, lanarii quoque, & fullones, & ceteri, qui uariam ſupellectilem & uilia opuſcula fabricantur, abſque doctore nõn poſſunt eſſe, quod cupiunt. Quod medicorum eſt, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola ſcripturarum ars eſt, quam ſibi omnes paſſim uindicant. Scribimus indocti doctiq. poemata paſſim. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta uerboſus, hanc uniuerſi præſumunt, lacerant, docent ante quam diſcant. Alii, adducto ſupercilio, grandia uerba trutinantes, inter mulierculas de ſacris litteris philoſophantur. Alii diſcunt, pro pudor, a feminis, quod uiros doceant: &, ne parum hoc ſit, quadam facilitate uerborum, immo audacia ediſſerunt aliis, quod ipſi non intelligunt. Taceo de mei ſimilibus: qui ſi forte ad ſcripturas ſanctas, poſt ſæculares litteras, uenerint; & ſermone compoſito aurem populi mulſerint; quidquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec ſcire dignantur, quid prophetæ, quid apoſtoli ſenſerint; ſed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia: quaſi grande ſit, & non uitioſiſſimum docendi genus, deprauare ſententias, & ad uoluntatem ſuam, ſcripturam trahere repugnantem: quaſi non legerimus Homerocentonas, & Virgiliocentonas; ac non ſic etiam Maronem ſine Chriſto poſſimus dicere Chriſtianũ, quia ſcripſerit: Iam redit & uirgo, redeunt Saturnia regna: Iam noua progenies cælo demittitur alto. Et patrem loquentem

querentem ad filium: Nate, meæ uires, mea magna potentia ſolus. Et poſt uerba ſaluatoris in cruce: Talia perſtabat memorans, fixusq. manebat. Puerilia ſunt hæc, & circulatorum ludo ſimilia, docere quod ignores, immo, ut cum ſtomacho loquar, ne hoc quidem ſcire quod neſcias. Videlicet manifeſtiſſima eſt Geneſis, in qua de creatura mũdi, de exordio generis humani, de diuiſione terræ, de confuſione linguarum, & deſcenſione uſque ad Aegyptum ſcribitur Hebræorum. Patet Exodus, cum decem plagis, cum decalogo, cum myſticis diuinisq. præceptis. In promptu eſt Leuiticus liber; in quo ſingula ſacrificia, immo ſingulæ pene ſyllabæ, & ueſtes Aaron, & totus ordo Leuiticus, ſpirant cæleſtia ſacramenta. Numeri uero, nonne totius arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum per eremum manſionum myſteria continẽt? Deuteronomium quoque ſecunda lex, & euangelicæ legis præfiguratio, nonne ſic ea habet, quæ priora ſunt, ut tamen noua ſint omnia de ueteribus? Hucuſque Moyſes, hucuſque Pentateuchus: quibus quinque uerbis loqui ſe uelle Apoſtolus in Eccleſia gloriatur. Iob, exemplar patientiæ, *1.Cor.14* quæ non myſteria ſuo ſermone cõplectitur? Proſa incipit, uerſu labitur, pedeſtri ſermone finitur: omnesq. leges dialecticæ, propoſitione, aſſumptione, confirmatione, concluſione determinat. ſingula in eo uerba plena ſunt ſenſibus. et (ut de ceteris ſileam) reſurrectione corporum ſic prophetat, ut nullus de ea uel manifeſtius, uel cautius ſcripſerit. Scio, inquit, quod redemptor meus uiuit, & in *Iob 19* nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & rurſum circũdabor pelle mea; & in carne mea uidebo Deum. Quem uiſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Veniam ad Ieſum Naue, typum Domini non ſolum geſtis, ſed etiam nomine. Tranſit Iordanem: hoſtium regna ſubuertit: diuidit terram uictori populo, & per ſingulas urbes, uiculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Eccleſiæ cæleſtisq. Hieruſalem ſpiritualia regna deſcribit. In Iu-

dicum

dicum libro quot principes populi, tot figuræ ſunt. Ruth
Eſa.16 Moabitis, Eſaiæ explet uaticinium, dicentis: Emitte agnũ Domine dominatorem terræ, de petra deſerti, ad montẽ filiæ Sion. Samuel in Heli mortuo, & in occiſo Saul, ueterem legem abolitam monſtrat. Porro in Sadoch atque Dauid, noui ſacerdotii, nouiq. imperii ſacramenta teſtatur. Malachim, ideſt Regum tertius, & quartus liber a Salomone uſque ad Ieconiam; & ab Hieroboam filio Nabat, uſque ad Oſee, qui ductus eſt in Aſſyrios, regnum Iuda & regnum deſcribit Iſrael. si hiſtoriam reſpicias, uerba ſimplicia ſunt. Si in litteris ſenſum latentem inſpexeris, Eccleſiæ paucitas, & hæreticorum contra Eccleſiam bella narrãtur. Duodecim prophetæ in unius uoluminis anguſtias coartati multo aliud, quam ſonant in littera, præfigurant. Oſee crebro nominat Ephraim, Samariam, Ioſeph, Iezrael, & uxorem fornicariam, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clauſam mariti, multo tempore ſedere uiduam; & ſub ueſte lugubri, uiri ad ſe reditum præſtolari. Iohel, filius Phatuel, deſcribit terram duodecim tribuum, heruca, brucho, locuſta, rubigine uaſtante corruptam; & poſt euerſionem prioris populi, effuſum iri ſpiritum ſanctum ſuper
Act.2 ſeruos Dei, & ancillas, ideſt ſuper centum uiginti credentium nomina, qui effundendus erat in cænaculo Sion: qui centum uiginti, ab uno uſque ad quindecim paulatim & per incrementa ſurgentes, quindecim graduum numerum efficiunt: qui in pſalterio myſtice continentur. Amos, paſtor, & ruſticus, & ruborum mora diſtringens, paucis uerbis explicari non poteſt. Quis enim digne exprimat tria aut quattuor ſcelera Damaſci, Gazæ, & Tiri, & Idumææ, & filiorum Ammon, & Moab, & in ſeptimo octauoq. gradu Iudæ & Iſrael? Hic loquitur ad uaccas pingues, quæ ſunt in monte Samariæ, & ruituram domum maiorem minoremq. teſtatur. Ipſe cernit fictorem locuſtæ, & ſtantem Dominum ſuper murum litum uel adamantinum, & uncinum pomorum, attrahentem ſupplicia peccatoribus, & famem in terram, non famem panis, nec ſitim aquæ

aquæ, ſed audiendi uerbum Dei. Abdias, qui interpretatur ſeruus Domini, pertonat contra Edom, ſanguineum, terrenumq. hominem. Fratris quoque Iacob ſemper æmulum haſta percutit ſpirituali. Ionas columba pulcherrima, naufragio ſuo paſſionem Domini præfigurans, mundum ad pœnitentiam reuocat; & ſub nomine Niniue ſalutem gentibus nunciat. Micheas de Moraſti, coheres Chriſti, uaſtationem annũciat filiæ latronis, & obſidionem ponit contra eum; quia maxillam percuſſerit iudicis Iſrael. Nahum conſolator orbis, increpat ciuitatem ſanguinum, & poſt euerſionem illius loquitur: Ecce ſuper mõtes pedes euangelizantis & annunciantis pacem. Habacuk, luctator fortis, & rigidus, ſtat ſuper cuſtodiam ſuam, & figit gradum ſuper munitionem; ut Chriſtum in cruce contempletur, & dicat: Operuit cælos gloria eius; & laudis eius plena eſt terra. Splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius, ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Sophonias, ſpeculator & arcanorum Domini cognitor, audit clamorem a porta piſcium, & eiulatũ a ſecunda, & contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus pilæ: quia conticuit omnis populus Chanaan: diſperierunt uniuerſi, qui inuoluti erant argento. Aggeus feſtiuus & lætus, qui ſeminauit in lacrymis, ut in gaudio meteret, deſtructum templum ædificat, Dominumq. patrem inducit loquentem: Adhuc unum modicum, & ego commouebo cælum, & terram, & mare, & aridam; & mouebo omnes gentes: & ueniet deſideratus cunctis gentibus. Zacharias, memor Domini ſui, multiplex in prophetia, Ieſum ueſtibus ſordidis indutum, & lapidem oculorum ſeptem, candelabrumq. aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoque oliuas a ſiniſtris lampadis cernit & dextris; ut poſt equos rufos, nigros, albos, & uarios, & diſſipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Hieruſalem, pauperẽ regem uaticinetur, & prædicet, ſedentem ſuper pullum filium aſinæ ſubiugalis. Malachias aperte, & in fine omnium prophetarum, de abiectione Iſrael & uocatione gentium

Nahum 1
Abac. 3
Pſal. 125
Agg. 2
Malac. 1

um, Non eſt mihi, ait, uoluntas in uobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu ueſtra. Ab ortu enim ſolis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Eſaiam, Hieremiam, Ezechielem, & Danielem quis poſſit uel intelligere, uel exponere? Quorum primus non prophetiam mihi uidetur texere
Hier. 1. 13 ſed euangelium. Secundus uirgam nuceam, & ollam ſuccenſam a facie Aquilonis, & pardum ſpoliatum ſuis coloribus, & quadruplex diuerſis metris nectit alphabetum. Tertius principia & finem tantis habet obſcuritatibus inuoluta, ut apud Hebræos iſtæ partes cum exordio Geneſeos ante annos triginta non legantur. Quartus uero, qui & extremus inter quattuor prophetas, temporum conſci-
Dan. 2 us, & totius mundi philoiſtωr, lapidem præciſum de monte ſine manibus, & regna omnia ſubuertentem, claro ſermone pronunciat. Dauid, Simonides noſter, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, & Serenus, Chriſtum lyra perſonat, & in decachordo pſalterio ab inferis excitat reſurgentem. Salomon, pacificus & amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Eccleſiam iungit, & Chriſtum, ſanctarumq. nuptiarum dulce canit epithalamium. Heſter in Eccleſiæ typo populum liberat de periculo, &, interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuii & diem celebrem mittit in poſteros. Paralipomenon liber, ideſt, inſtrumenti ueteris ἐπιτομὴ, tantus ac talis eſt, ut, abſque illo ſi quis ſcientiam ſcripturarum ſibi uoluerit arrogare, ſe ipſum irrideat. Per ſingula quippe nomina, iuncturasq. uerborum, & prætermiſſæ in Regum libris tanguntur hiſtoriæ, & innumerabiles explicantur euangelii quæſtiones. Eſdras, & Neemias, adiutor uidelicet & conſolator a Domino, in unum uolumen coartantur: inſtaurant templum, muros extruunt ciuitatis: omniſq. illa turba populi redeuntis in patriam, & deſcriptio ſacerdotum, leuitarum, Iſraelis, proſelytorum, ac per ſingulas familias murorum ac turrium opera diuiſa;

aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla. Cernis me, ſcripturarum amore raptum, exceſſiſſe modum epiſtolæ,& tamen nō impleſſe quod uolui. Audiuimus tantum, quid noſſe, quid cupere debeamus; ut & nos quoque poſſimus dicere: Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore. Ceterum Socraticum illud impletur in nobis: Hoc tantum ſcio, quod neſcio. Tangam & nouum breuiter teſtamentum. Matthæus, Marcus, Lucas, & Ioannes, quadriga Domini, uerum Cherubin, quod interpretatur ſcientiæ multitudo, per totum corpus oculati ſunt, ſcintillæ emicant, diſcurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in ſublime tendentes, terga pennata, & ubique uolitantia. Tenent ſe mutuo, ſibiq. perplexi ſunt, & quaſi rota in rota uoluuntur, & pergunt quocumqne eos flatus ſancti ſpiritus perduxerit. Paulus apoſtolus ad ſeptem ſcribit eccleſias: (octaua enim ad Hebræos a pleriſque extra numerum ponitur) Timotheum inſtruit, ac Titum: Philemonem pro fugitiuo famulo deprecatur. ſuper quo tacere melius puto, quam pauca ſcribere. Actus apoſtolorum nudam quidem ſonare uidentur hiſtoriam, & naſcentis Eccleſiæ infantiam texere: ſed, ſi nouerimus ſcriptorem eorum Lucam eſſe medicum, cuius laus eſt in euangelio; animaduertemus, pariter omnia uerba illius, animæ languentis eſſe medicinam. Iacobus, Petrus, Ioannes, & Iudas, apoſtoli ſeptem epiſtolas ediderunt tam myſticas, quam ſuccinctas, & breues pariter & longas, breues in uerbis, longas in ſententiis; ut rarus ſit, qui non in earum lectione cæcutiat. Apocalypſis Ioannis tot habet ſacramenta, quot uerba. Parum dixi pro merito uoluminis. laus omnis inferior eſt: in uerbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te, frater cariſſime, inter hæc uiuere, iſta meditari, nihil aliud noſſe, nihil quærere, nonne tibi uidetur iam hic in terris regni cæleſtis habitaculum? Nolo offendaris in ſcripturis ſanctis ſimplicitate, & quaſi uilitate uerborum: quæ uel uitio interpretum, uel de induſtria ſic prolata ſunt, ut ruſticam concionem facilius

Pſal. 118

Ezech. 1

2.*Cor.*8

cilius

cilius inſtruerent, & in una eademq. ſententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non ſum tam petulans, & hebes, ut hæc me noſſe pollicear, & eorum fructus in terra capere, quorum radices in cælo fixæ ſunt: ſed uelle fateor. Sedenti me præfero, magiſtrum renuens, comitem ſpōdeo. Petenti datur, pulſanti aperitur, quærens inuenit. Diſcamus in terris, quorum ſcientia nobis perſeueret in cælo. Obuiis te manibus excipiam: & (ut inepte aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate effutiam) quidquid quæſieris, tecum ſcire conabor. Habes hic amantiſſimum tui fratrem Euſebium: qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referens honeſtatem morum tuorum, contemptum ſæculi, fidem amicitiæ, amorem Chriſti. nam prudentiam & eloquii uenuſtatem, etiam abſque illo ipſa epiſtola præferebat. Feſtina, quæſo te, & hærentis in ſalo nauiculæ funem magis præcide, quam ſolue. Nemo renunciaturus ſæculo bene poteſt uendere, quæ contempſit ut uenderet. Quidquid in ſumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum eſt: Auaro tam deeſt, quod habet, quam quod non habet. Credenti totus mundus di
2.Cor.6 uitiarum eſt: infidelis etiam obolo indiget Sic uiuamus, tamquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. Victus & ueſtitus, diuitiæ Chriſtianorum ſunt. Si habes in poteſtate rem tuam, uende; ſi non habes, proiice. Tollenti
Matth.5 tunicam, & pallium relinquendum eſt. Scilicet, niſi tu, ſemper recraſtinans, & diem de die trahens, caute & pedetentim tuas poſſeſſiunculas uendideris, non habet Chri-
Matth.4 ſtus, unde alat pauperes ſuos. Totum Deo dedit, qui ſe
Marc.12 ipſum obtulit. Apoſtoli nauem tantum & retia reliquerunt.
Luc.21 Vidua duo æra miſit in gazophylacium, & præfertur Crœſi diuitiis. Facile contemnit omnia, qui ſe ſemper cogitat eſſe moriturum.

ARGVMENTVM.

A Deſiderio per litteras exhortatus, ut Pentateuchum ex Hebræo in Latinum transferret ſermonem; quam poſt LXX interpretes id facere periculoſum ſit opus, aperit. Verum, quia illud, ueluti neceſſarium, præſtitit, quorum exemplo ad faciendum opus ſit animatus, & quam manca LXX editio fuerit, aliquot recenſitis interea oſtendit locis. obtrectatoribus poſtremo ſuis reſpondens, ſe iuuandæ Eccleſiæ cauſa, non ueluti LXX interpretum reprehenſorem, Pentateuchum ex Hebræo tranſtuliſſe, aſſerit.

HIER. IN PENTATEVCHVM MOYSI

Præfatio ad Deſiderium. CIIII.

DESIDERII mei deſideratas accepi epiſtolas, qui quodam præſagio futurorum cum Daniele ſortitus eſt nomen, obſecrantis ut translatum in Latinam linguam de Hebræo ſermone Pentateuchum, noſtrorum auribus traderem. Periculoſum opus certe, & obtrectatorum meorum latratibus patens: qui me aſſerunt, in Septuaginta interpretum ſugillationem, noua pro ueteribus cudere, ita ingenium quaſi uinum probantes: cum ego ſæpiſſime teſtatus ſim, me pro uirili portione in tabernaculo Dei offerre quæ poſſim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. quod ut auderem, Origenis me ſtudium prouocauit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miſcuit, aſteriſco & obelo opus omne diſtinguens; dum aut illuceſcere facit, quæ minus ante fuerant; aut ſuperflua quæque iugulat, & confodit, maxime quæ euangeliſtarum & apoſtolorum auctoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri teſtamento legimus, quæ in noſtris codicibus non habentur: ut eſt illud, Ex Aegypto uocaui filium meum: Et, Quoniam Nazaræus uocabitur: Et, Videbunt in quem compunxerunt: Et, Flumina de uẽtre eius fluent aquæ uiuæ: Et, Quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præpara-

Dan.9

Exod.35

parauit Deus diligentibus ſe: & multa alia, quæ proprium
σύνταγμα deſiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc
ſcripta ſint: & cum dicere non potuerint, de libris Hebraí-
Oſee 11 cis proferamus. Primum teſtimonium eſt in Oſee, ſecun-
Eſa. 11 dum in Eſaia, tertium in Zacharia, quartum in Prouerbiis,
Zach. 12 quintum æque in Eſaia: quod multi ignorantes, apocry-
Pro. 18 phorum deliramenta ſectantur, & Hiberas nænias libris
Eſa. 64 authenticis præferunt. Cauſas erroris non eſt meum expo
nere. Iudæi prudenti factum dicunt eſſe conſilio, ne Ptole-
mæus, unius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem
diuinitatem deprehenderet. quod maxime iccirco facie-
bant; quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Denique
ubicumque ſacratum aliquid ſcriptura teſtatur de patre &
filio & ſpiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt, aut omni-
no tacuerunt; ut & regi ſatisfacerent, & arcanum fidei
non uulgarent. Et neſcio quis primus auctor Septuaginta
cellulas Alexandriæ mendacio ſuo extruxerit, quibus diui-
ſi, eadem ſcriptitarint: cum Ariſteas, eiuſdem Ptolemæi
ὑπερασπιστὴς, & multo poſt tempore Ioſephus, nihil tale
retulerint; ſed in una baſilica congregatos contuliſſe ſcri-
bant, non prophetaſſe. Aliud eſt enim uatem, aliud eſt
eſſe interpretem. ibi ſpiritus uentura prædicit, hic erudi-
tio & uerborum copia, ea, quæ intelligit, transfert. Niſi
forte putandus eſt Tullius Oeconomicum Xenophontis,
& Platonis Protagoram, & Demoſthenis pro Cteſiphon-
te orationem afflatus rhetorico ſpiritu tranſtuliſſe: aut ali-
ter de eiſdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per
apoſtolos ſpiritus ſanctus teſtimonia texuit; ut, quod illi
tacuerunt, hi ſcriptum eſſe mentiti ſint. Quid igitur? da-
mnamus ueteres? minime: ſed poſt priorum ſtudia, in do-
mo Domini, quod poſſumus, laboramus. Illi interpre-
tati ſunt ante aduentum Chriſti, &, quod neſciebant, du-
biis protulere ſententiis: nos uero, poſt paſſionem eius,
non tam prophetiam, quam hiſtoriam ſcribimus. aliter
enim audita, aliter uiſa narrantur. quod melius intelligi-
mus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obtrecta-
tor

tor auſculta : non damno, non reprehendo Septuaginta, 1. Cor. 12
ſed confidenter cunctis illis apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi Chriſtus ſonat, quos ante prophetas inter ſpiritalia chariſmata poſitos lego, in quibus ultimum pæne gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? quid imperitorum animos contra me concitas? Sicubi in translatione tibi uideor errare, interroga Hebræos: diuerſarum urbium magiſtros conſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent. Aliud eſt, ſi contra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt, & emendatiora ſunt exemplaria Latina, quam Græca, & Græca, quam Hebraica. Verum hæc cõtra inuidos. Nunc te precor, Deſideri cariſſime, ut me, quia tantum opus ſubire feciſti, & a Geneſi exordium capere, orationibus iuues, quo poſſim eodem ſpiritu, quo ſcripti ſunt libri, in Latinum eos transferre ſermonem.

ARGVMENTVM.

CVM *Ioſue, Iudicum, Ruth, & Heſter libros in manibus ex Hebræo transferendos haberet, primum docet, quo modo hi, diſtinctis ſingulis inter ſe nominibus, legendi ſint: deinde, obtrectatoribus reſpondens, ſe hoc in ſugillationem* LXX *minime feciſſe contendit, ſed ut, in multa diuerſarum editionum uarietate, uariorumq. exemplarium diſſenſione, quid uerum, & genuinum eſſet, ex Hebræorum fonte pure, & incorrupte hauriretur. Hoc autem opere confecto, ſe ad intermiſſam prophetarum interpretationem rediturum pollicetur.*

HIERONYMI IN IOSVE

Præfatio. CV.

TANDEM, finito Pentateucho Moyſi, uelut grãdi fenore liberati, ad Ieſum filium Naue manum mittamus, quem Hebræi Ioſue Ben Nun, ideſt Ioſue filium Num uocant; & ad Iudicum librum, quem Sopthim appellant; ad Ruth quoque & Heſter, quos eiſdem

 nomini-

nominibus efferunt. Monemusq. lectorem, ut ſiluam Hebraicorum nominum, & diſtinctiones per membra diuiſas diligens ſcriptor conſeruet; ne & noſter labor, & illius ſtudium pereat. Et, ut in primis, quod ſæpe teſtatus ſum, ſciat, me non in reprehenſionem ueterum noua cudere, ſicut amici mei criminantur, ſed pro uirili portione, offerre linguæ meæ hominibus, quos tamen noſtra delectant: ut pro Græcorum ἑξαπλοῖς, quæ & ſumptu, & labore maximo indigent, editionem noſtram habeant: & ſicubi in antiquorum uoluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes, inueniant quod requirunt: maxime cum apud Latinos tot ſint exẽplaria, quot codices; & unuſquiſque pro arbitrio ſuo uel addiderit, uel ſubtraxerit quod ei uiſum eſt; & utique non poſſit uerum eſſe, quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato uulnere contra nos inſurgere ſcorpius, & ſanctũ opus uenenata carpere lingua, uel ſuſcipiens, ſi placet, uel contemnens, ſi diſplicet: memineritq. illorum uerſu-
Pſal. 49 um: Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos: ſedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti inique, quod ero tui ſimilis; & arguã te, & ſtatuam contra faciem tuam. Quæ enim audientis, uel legentis utilitas eſt, nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare, dolere Iudæos quod calumniandi eis & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio; & Eccleſiæ homines id deſpicere, immo lacerare, unde aduerſarii torqueantur? Quod ſi uetus eis tantum interpretatio placet, quæ & mihi non diſplicet; & nihil extra recipiendum putant: cur ea, quæ aſteriſcis, & obelis uel addita ſunt, uel amputata, legunt, & negligunt? quare Danielem, iuxta Theodotionis traditionem, Eccleſiæ ſuſceperunt? cur Origenem mirantur & Euſebium Pamphili cunctas editiones ſimiliter differentes? Aut quæ fuit ſtultitia, poſtquam uera dixerint, proferre quæ falſa ſunt? Vnde autem in nouo teſtamento probare poterunt aſſumpta teſtimonia, quæ in libris ueteribus non habentur? Hæc dicimus; ne omnino calu-

calumniantibus tacere uideamur. Ceterum, poſt ſanctæ Paulæ dormitionem, cuius uita uirtutis exemplum eſt, & hos libros, quos Euſtochio uirgini Chriſti negare non potui, decreuimus, dum ſpiritus hos regit artus, prophetarũ explanationi incumbere, & omiſſum iamdiu opus quaſi quodam poſtliminio repetere; præſertim cum & admirabilis ſanctusq. uir Pammachius hoc idem litteris flagitet; & nos, ad patriam feſtinantes, mortiferos Sirenarum cantus ſurda debeamus aure tranſire.

ARGVMENTVM.

VIGINTI *& duos ſacrorum Bibliorum eſſe, libros non ſecus quam apud Hebræos, Syros, Chaldæos, & Samaritanos, totidem in alphabeto characteres, Hebræis, quibus nunc utimur ab Eſdra inuentis, docet. hos autem ſigillatim omnes recenſet, in legem, prophetas, & hagiographa eos diuidendo, duobus, ut uiginti quattuor ſeniorum numerum expleant, additis, ceteros extra canonem eſſe prodit. Hunc uero litterarum eſſe numerum, leuitarum cenſu ſacratum, tam ex quibuſdam Pſalmis, & Salomonis Prouerbiis, quam ex Hieremiæ lamentationibus, orationeq. clare apparere monſtrat: ita ut magno cum myſterio eo numero, quo ex litteris ad ſcientiæ cognitionem prouehimur, eodem ex ſacris Bibliis erudiamur ad fidem: præſertim cum quinque apud Hebræos duplices litteræ, duplices etiam, qui ſunt in Samuele, Melachim, Paralipomenon, Eſdra, & Hieremiæ, libros ſignificare uideantur. Poſtremo obtrectatoribus circa uerſionem ſuam reſpondens, & lectoribus ad ſtudiũ librorum Regum animatis, uirginum, ad quas ſcribit, orationibus ſe commendat.*

HIERONYMI IN LIBRVM REGVM PRAEFATIO CVI.

VIGINTI & duas litteras eſſe apud Hebræos, Syrorũ quoque lingua & Chaldæorum teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt. nam & ipſi uiginti duo elemen-

ta habent eodem ſono, ſed diuerſis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moyſi totidem litteris ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certumq; eſt, Eſdram ſcribam, legisq. doctorem, poſt captam Hieroſolymam, & inſtaurationem templi ſub Zorobabel, alias litteras reperiſſe, quibus nunc utimur, cum ad illud uſque tempus iiſdem Samaritanorum & Hebræorum characte-
Num.3 res fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem ſupputatio ſub leuitarum ac ſacerdotum cenſu myſtice oſtenditur. Et nomen Domini tetragrammaton in quibuſdam Græcis uoluminibus uſque hodie antiquis expreſſum litteris inuenimus. Sed & pſalmi triceſimus ſextus & centeſimus decimus & centeſimus undecimus, & centeſimus decimus octauus, & centeſimus quadrageſimus quartus, quãquam diuerſo ſcribantur metro, tamen eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Hieremiæ lamentationes, & oratio eius: Salomonis quoque in fine. Prouerbia ab eo loco,
Pro.31 in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet? eiſdem alphabetis uel inciſionibus ſupputantur. Porro quinque litteræ duplices apud Hebræos ſunt, caph, mem, nun, phe, ſade. aliter enim ſcribuntur per has principia, medietatesq. uerborum, aliter fines. Vnde & quinque a pleriſque libri duplices æſtimantur, Samuel, Melachim, Dibre haiamim: Eſdras, Hieremias cum Kinoth, ideſt lamẽtationibus ſuis. Quo modo igitur uigintiduo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraice omne, quod loquimur; & eorum initiis uox humana comprehenditur: ita uigintiduo uolumina ſupputantur, quibus quaſi litteris & exordiis, in Dei doctrina tenera adhuc & lactens uiri iuſti eruditur infantia. Primus apud eos liber uocatur בראשית Bereſcit, quẽ nos geneſim dicimus: ſecundus אלה שמות Elle ſemoth, qui Exodus appellatur: Tertius ויקרא uaiikra, ideſt Leuiticus: quartus וידבר uaidabber, quem Numeros uocamus. Quintus אלה הדברים Elle hadebarim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi ſunt quinque libri Moyſi: quos proprie תורה thora, ideſt legem appellant. Secundum prophetarum ordinem

nem faciunt, & incipiunt ab Ieſu filio Naue, qui apud illos Ioſue ben Nun dicitur. Deinde ſubtexunt שופטים ſoptim, ideſt Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth: quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria. Tertius ſequitur Samuel, quem nos regnorum primum & ſecundum dicimus. Quartus Melachim, ideſt Regum, qui tertio & quarto Regnorũ uolumine continetur. Meliusq. multo eſt Melachim, ideſt Regum, quam Malachot, ideſt Regnorum dicere. non enim multarum gentium regna deſcribit, ſed unius Iſraelitici populi, qui tribibus duodecim continetur. Quintus eſt Eſaias. Sextus Hieremias. Septimus Ezechiel. Octauus, liber duodecim prophetarum, qui apud illos uocatur there aſar. Tertius ordo hagiographa poſſidet. Et primus liber incipit ab Iob: ſecundus a Dauid, quem quinque inciſionibus & uno pſalmorum uolumine comprehendunt. Tertius eſt Salomon, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi parabolas, ideſt משלי misle appellant. Quartus Eccleſiaſtes, ideſt, קהלת coheleth. Quintus eſt canticum canticorum, quem titulo שיר השירים ſir aſirim appellant. Sextus eſt Daniel. Septimus דברי הימים dibre haiamin, ideſt uerba dierum, quod ſignificantius *χρονικὸν* totius diuinæ hiſtoriæ poſſumus appellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus, atque ſecundus inſcribitur. Octauus Eſdras; qui & ipſe ſimiliter apud Græcos & Latinos in duos libros diuiſus eſt. Nonus Heſter. Atque ita fiunt pariter ueteris legis libri uigintiduo: ideſt, Moyſi quinque, & prophetarum octo: hagiographorum nouem: quamquam nonnulli Ruth & Kinoth inter hagiographa ſcriptitent, & hos libros in ſuo putẽt numero ſuppu tandos; ac per hoc eſſe priſcæ legis libros uigintiquattuor, quos ſub numero uigintiquattuor ſeniorum, Apocalypſis Ioannis inducit, adorantes agnum, & coronas ſuas proſtratis uultibus offerentes, ſtantibus coram quattuor animalibus oculatis ante & retro, ideſt in præteritum & in futurũ reſpicientibus, & indefeſſa uoce clamantibus: Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus Deus omnipotens, qui erat, & *Apoc. 4*

qui eſt, & qui uenturus eſt. Hic prologus ſcripturarum, quaſi galeatum principium, omibus libris, quos de Hebræo uertimus in Latinum, conuenire poteſt: ut ſcire ualeamus, quidquid extra hos eſt, inter apocrypha eſſe ponendum. Igitur Sapientia, quæ uulgo Salomonis inſcribitur, & Ieſu filii Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor, non ſunt in canone. Machabæorum primum librum Hebraicum reperi. Secundus Græcus eſt: quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt. Quæ cum ita ſe habeant; obſecro te, lector, ne laborem meum reprehenſionem exiſtimes antiquo-
Exod.35 rum. in tabernaculo Dei offert unuſquiſque, quod poteſt. alii aurum, argentum, & lapides pretioſos, alii byſſum, & purpuram, & coccum offerunt, & hiacynthum. nobiſcum bene agitur, ſi obtulerimus pelles, & caprarum pilos. &
1. Cor. 12 tamen Apoſtolus contemptibiliora noſtra magis neceſſa-
Exod. 26 ria iudicat. unde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ præſentis futuræq. diſtinctio, pellibus tegitur & ciliciis, ardoremq. ſolis & iniuriam imbrium ea, quæ uiliora ſunt, prohibent. Lege ergo primum Samuel & Melachim meum, meum, inquam, meum. quidquid enim crebrius uertendo, & emendando ſollicitius & didicimus, & tenemus, noſtrum eſt. & cum intellexeris, quod antea neſciebas; uel interpreté me exiſtimato, ſi gratus es, uel paraphraſten, ſi ingratus. quamquam mihi omnino conſcius non ſim, mutaſſe me quippiam de Hebraica ueritate. Certe, ſi incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opuſculis, quæ nuper emendauimus: & ubicumque diſcrepare inter ſe uidetis, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem: & ſi noſtra firmauerit, puto quod eum non exiſtimes coniectorem; ut in eodem loco mecum ſimiliter diuinauerit. Sed & uos famulas Chriſti rogo, quæ
Matth. 26. 28 Domini diſcumbentis pretioſiſſima fidei myrrha ungitis
Ioan 20 caput, quæ nequaquam ſaluatorem quæritis in ſepulcro, quibus iam ad patrem Chriſtus aſcendit; ut contra latrantes canes, qui aduerſum me rabido ore deſæuiunt, & circum-

cumeunt ciuitatem, atque in eo ſe doctos arbitrantur, ſi aliis detrahant, orationum ueſtrarum clypeos opponatis. Ego, ſciens humilitatem meam, illius ſemper ſententiæ recordabor: Dixi, cuſtodiam uias meas, ut non delinquam *Pſal. 38* in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret aduerſum me peccator. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis.

ARGVMENTVM.

NON *fruſtra ſe a Chromatio epiſcopo rogari, illi interea reſpondens, ait, ut poſt* LXX. *interpretes, ſacros ex Hebræo uertat libros: quippe cum non ſolum manca, ſed uitiata etiam ſit* LXX. *editio; & qualibet regio, diuerſis, quod etiam explicat, utatur translationibus.*

DIVI HIER. IN LIBRVM PARALIP.

PRAEFATIO, AD CHROMATIVM. CVII.

SI Septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum uerſa eſt, editio permaneret; ſuperflue me Chromati, epiſcoporum ſanctiſſime, atque doctiſſime, impelleres, ut Hebræa uolumina Latino ſermone transferrem. quod enim ſemel aures hominum occupauerat, & naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem, iuſtū erat etiam noſtro ſilentio comprobari. nunc uero cum, pro uarietate regionum, diuerſa ferantur exemplaria; & germana illa antiquaq. translatio corrupta ſit, atque uiolata: noſtri arbitrii putas, aut e pluribus iudicare quid uerum ſit; aut nouum opus in ueteri opere cudere, illudentibusq. Iudæis, cornicum, ut dicitur, oculos configere. Alexandria, & Aegyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudat auctorem. Conſtantinopolis uſque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pamphilus uulgauerunt. Totusq. orbis hac

hac inter ſe trifaria uarietate compugnat. Et certe Origenes nō ſolum exemplaria compoſuit quattuor editionum, e regione ſingula uerba deſcribens; ut unus diſſentiens, ſtatim, ceteris inter ſe conſentientibus, arguatur; ſed, quod maioris audaciæ eſt, in editione Septuaginta Theodotionis editionem miſcuit, aſteriſcis uidelicet deſignans, quæ minus fuerant, & uirgulis quæ ex ſuperfluo uidebantur appoſita. Si igitur aliis licuit non tenere, quod ſemel ſuſceperant, & poſt Septuaginta cellulas, quæ uulgo ſine auctore iactantur, ſingulas cellulas aperuere; hocq. in eccleſiis legitur, quod Septuaginta neſcierunt: cur me non ſuſcipiant Latini mei, qui, inuiolata editione ueteri, ita nouam condidi, ut laborem meum Hebræis, &, quod his maius eſt, apoſtolis auctoribus comprobem? Scripſi nuper librum de optimo genere interpretandi, oſtendens illa de euangelio,
Matth.2 Ex Aegypto uocaui filium meum: Et, Quoniam Naza-
Ioan.19 ræus uocabitur: Et, Videbunt in quem compunxerunt:
1.Cor.2 Et illud apoſtoli: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, Nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe: ceteraq. his ſimilia, in Hebræorum libris inueniri. Certe apoſtoli & euangeliſtæ, Septuaginta interpretes nouerant, & unde eis hæc, quæ in Septuaginta interpretibus non habentur? Chriſtus, Dominus noſter, utriuſque teſtamenti conditor, in euangelio ſecundum Ioā
Ioan. 7 nem, Qui credit, inquit, in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtique ſcriptum eſt, quod ſaluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent: apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum eſt, unde & Dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis, idem & accuſatores, & defenſores; cum in aliis probent, quod in me reprobant: quaſi uirtus & uitiū non in rebus ſit, ſed cum auctore mutetur. Ceterum, memini editionem Septuaginta translatorum olim de Græco

emen-

emendatam tribuiſſe me noſtris, nec inimicum debere exiſtimari eorum; quos in conuentu fratrum ſemper ediſſero. Et quod nunc דברי הימים dibre haiamim, ideſt uerba dierum interpretatus ſum; iccirco feci, ut inextricabiles moras, & ſiluam nominum, quæ ſcriptorum confuſa ſunt uitio, ſenſuumq. barbariem, apertius & per uerſuum cola digererem, mihimet ipſi & meis iuxta Iſmeniam canens, ſi aures ſurdæ ſunt ceterorum.

ARGVMENTVM.

QVANTO *ſtudio, & labore* παραλειπομένων *librum ex Hebræo ſermone uerterit, rationes explicat; quippe cum ob hoc & Iudææ prouinciã circumiens, propriis colluſtrauerit oculis; & eruditum quendam Hebræum doctorem acciuerit. neceſſarium autem fuiſſe opus ob uitiatam* LXX *interpretum editionem, oſtendit.*

AD DOMNIONEM, ET ROGATIANVM, in librum Paralipomenon.

PRAEFATIO. CVIII.

QVO modo Græcorum hiſtorias magis intelligunt, qui Athenas uiderint; & tertium Virgilii librum, qui a Troade per Leucaten, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtia Tiberis nauigauerint: ita ſanctam ſcripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus ſit, & antiquarum urbium memorias locorumq. uel eadem uocabula, uel mutata cognouerit. unde & nobis curæ fuit, cum eruditiſſimis Hebræorum hunc laborem ſubire; ut circumiremus prouinciam, quam uniuerſæ Chriſti eccleſiæ ſonant. Fateor enim, mi Domnion & Rogatiane cariſſimi, numquam me in diuinis uoluminibus propriis uiribus credidiſſe, nec habuiſſe opinionem meã, ſed ea etiã, de quibus ſcire me arbitrabar, interrogare me ſolitũ. quanto magis de iis, ſuper quibus anceps eram? Denique,

cum

cum a me nuper litteris flagitaſſetis, ut uobis Paralipomenon Latino ſermone transferrem; de Tiberiade quendam legis doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, aſſumpſi, & contuli cum eo a uertice, ut aiunt, uſque ad extremum unguem: & ſic confirmatus, auſus ſum facere quod iubebatis. Libere enim uobis loquor. ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber uitioſus eſt, ut nō tam Hebræa, quam Barbara quædam & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum ſit. Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui, Spiritu ſancto pleni, ea, quæ uera fuerunt, tranſtulerant, ſed ſcriptorum culpæ adſcribendum, dum de emendatis inemendata ſcriptitant; & ſæpe tria nomina, ſubtractis e medio ſyllabis, in unum uocabulum cogunt; uel e regione unum nomen propter latitudinem ſuam in duo uel tria uocabula diuidunt. Sed & ipſæ appellationes, non homines, ut plerique exiſtimant, ſed urbes, & regiones, & ſaltus, & prouincias ſonant, & oblique ſub interpretatione & figura eorum quædam narrantur hiſtoriæ. De quibus in Regnorum libro dicitur: Non ecce hæc ſcripta ſunt in libro uerborum dierum regum Iuda? Quæ utique in noſtris codicibus nō habentur. Hoc primum ſciendum, quod apud Hebræos liber Paralipomenon unus ſit, & apud illos uocatus דברי הימים dibrehaiomim, ideſt uerba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt. quod nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt, ut eum in tres partes ſecent; cum unus a ſuo auctore ſit editus. Deinde etiam illud attendendum; quod frequenter nomina, non uocabula hominum, ſed rerum, ut dixi, ſignificantias ſonant. Ad extremum, quod omnis eruditio ſcripturarum in hoc continetur; & hiſtoriæ, quæ uel prætermiſſæ ſunt in ſuis locis, uel perſtrictæ leuiter, hic per quædam uerborum compendia explicentur. Orationum itaque ueſtrarum adiutus auxilio, miſi librum beneuolis placiturum, tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo. Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere plerique, quam diſcere. Si quis in hac interpretatione

uolue-

uoluerit aliquid reprehendere; interroget Hebræos, ſuam conſcientiam recolat; uideat ordinem textumq. ſermonis; & tunc noſtro labori, ſi potuerit, detrahat. Vbicumque ergo aſteriſcos, ideſt, ſtellas, radiare in hoc uolumine uideritis; ibi ſciatis de Hebræo additũ, quod in Latinis codicibus non habetur: ubi uero obelus, trãſuerſa ſcilicet uirga præpoſita eſt; illic ſignatur, quid Septuaginta interpretes addiderint, uel ob decoris gratiã, uel ob Spiritus sãcti auctoritatẽ; licet in Hebræis uoluminibus nõ legatur.

ARGVMENTVM.

ESDRAM, & Neemiam cum toties per triennium interpretatus tranſtulerit, qui eorum libri in canone ſint, explicat; &, cur poſt LXX *interpretationem neceſſarium fuerit opus, rationes reddit.*

HIER. AD DOMNIONEM ET ROGAT.

in Eſdram & Neemiam Præfatio. CIX.

VTRVM difficilius ſit facere quod poſcitis, an negare, necdum ſtatui. nam neque, uobis aliquid imperantibus abnuere, ſententiæ eſt: & magnitudo oneris impoſiti ita ceruices premit, ut ante ſub faſce ruendum ſit, quam leuandum. Accedunt ad hoc inuidorum ſtudia; qui omne, quod ſcribimus, reprehendendum putant: &, interdum contra ſe conſcientia repugnante, publice lacerant, quod occulte legunt: intantum ut clamare compellar, & dicere: Domine, libera animam meã a labiis iniquis, & a lingua doloſa. Tertius anus eſt, quod ſemper ſcribitis, atque reſcribitis, ut Eſdræ librum & Heſter uobis de Hebræo transferam: quaſi non habeatis Græca, & Latina uolumina; aut, quidquid illud eſt, quod a nobis uertitur, non ſtatim ab omnibus conſpuendum ſit. Fruſtra autem, ut ait quidam, niti, neque aliud fatigando, niſi odium, quærere, extremæ dementiæ eſt. Itaque obſecro uos, mi Domnion & Rogatiane cariſſimi, ut,

priuata

priuata lectione contenti, libros nõ efferatis in publicum: nec faſtidioſis cibos ingeratis: uitetisq. eorum ſupercilium, qui iudicare tantum de aliis, & ipſi facere nihil nouerunt. Si qui autem fratrum ſunt, quibus noſtra non diſplicent: his tribuatis exemplar, admonentes ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc uolumine copia eſt, diſtincte & per interualla tranſcribant. nihil enim proderit emendaſſe librum; niſi emendatio, librariorum diligentia conſeruetur. Nec quemquam moueat, quod unus a nobis liber editus eſt: nec apocryphorum tertii & quarti libri ſomniis delectetur: quia & apud Hebræos Eſdræ Neemiæq. ſermones in unum uolumen coartantur: & quæ non habentur apud illos, nec de uiginti quattuor ſenibus ſunt procul abiicienda. Si quis autem Septuaginta uobis oppoſuerit interpretes, quorum exemplaria uarietas ipſa lacerata & inuerſa demonſtrat; nec poteſt utique uerum aſſeri quod diuerſum eſt: mittite eum ad euangelia, in quibus multa ponũtur quaſi de ueteri teſtamento, quæ apud Septuaginta in-
Eſa. 11 terpretes non habentur, uelut illud: Quoniam Nazaræus
Oſee 11 uocabitur: Et, Ex Aegypto uocaui filium meum: Et, Vi
Zach. 12 debunt in quem compunxerunt. multaq. alia, quæ laſiori operi reſeruamus: & quærite ab eo ubi ſcripta ſint. cũq. proferre non potuerit, uos legite de his exemplaribus, quæ, nuper a nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed, ut ad compendium ueniam; certe, quod illaturus ſum, æquiſſimum eſt. edidi aliquid, quod non habetur in Græco, aut aliter habetur, quam a me uerſum eſt? quid interpretem laniant? interrogent Hebræos; &, ipſis auctoribus, translationi meæ uel arrogent, uel derogent fidem. Porro aliud eſt, ſi, clauſis, quod dicitur, oculis, mihi uolunt maledicere: & non imitantur Græcorum ſtudiũ, ac beneuolentiam: qui poſt Septuaginta tranſlatores iam Chriſti euangelio coruſcante, Iudæos & Hebionitas, legis ueteris interpretes, Aquilam uidelicet, & Symmachum, & Theodotionem, & curioſe legunt, & per Origenis laborem in ἐξαπλοῖς eccleſiis dedicarunt.

Quanto

Quanto magis Latini grati eſſe deberent, quod exultantem cernerent Græciam à ſe aliquid mutuari. Primum enim magnorum ſumptuum eſt; & infinitæ difficultatis, exemplaria poſſe habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi ſermonis ignari ſunt, magis errabunt, ignorantes quis e multis uerius dixerit. quod etiam ſapientiſſimo cuidam nuper apud Græcos accidit, ut interdum ſcripturæ ſenſum relinquens, uniuſcuiuſque interpretis ſequeretur errorem. Nos autem, qui Hebrææ linguæ ſaltem paruam habemus ſcientiam; & Latinus nobis utcumque ſermo non deeſt; & de alijs magis poſſumus iudicare, & ea, quæ ipſi intelligimus, in noſtra linguâ promere. Itaque, licet hydra ſibilet; uictorq. Sinon incendia iactet: numquã meum, iuuante Chriſto, ſilebit eloquium: etiam præciſa lingua balbutiet. Legant, qui uolunt: qui nolunt, abiiciant. euentilent apices: litteras calumnientur. magis ueſtra caritate prouocabor ad ſtudium, quam illorum detractione & odio deterrebor.

ARGVMENTVM.

*Q*VO *modo ab eis rogatus, Tobiæ librum, qui inter hagiographa numeratur, accito peritiſſimo quodã Chaldæo, ex Chaldæo ſermone tranſtulerit, Cromatio, & Heliodoro epiſcopis rationem explicat.*

HIERONYMI AD CROMATIVM, & Heliodorum, in Tobiam

PRAEFATIO. CX.

MIRARI non deſino exactionis ueſtræ inſtantiam. exigitis enim, ut librum, Chaldæo ſermone conſcriptum, ad Latinum ſtylum trahам, librum utique Tobiæ, quem Hebræi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes, his, quæ hagiographa memorant, manci parunt. Feci ſatis deſiderio ueſtro, non tamen meo ſtudio. arguunt enim nos Hebræorum ſtudia, & imputant nobis

contra

contra ſuum canonem, Latinis auribus iſta transferre. ſed, melius eſſe iudicans phariſæorum diſplicere iudicio, & epiſcoporum iuſſionibus deſeruire, inſtiti ut potui. et quia uicina eſt Caldæorum lingua ſermoni Hebraico; utriuſque linguæ peritiſſimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui; & quidquid ille mihi Hebraicis uerbis expreſſit, hoc ego, accito notario, ſermonibus Latinis expoſui. Orationibus ueſtris mercedem huius operis compenſabo; cum gratum uobis didicero, me, quod iubere eſtis dignati, compleſſe.

ARGVMENTVM.

IVDITH *librum, qui inter hagiographa, & hiſtorias, receptus interim a Nicena Synodo numeratur, quo modo ex Hebræo ſermone tranſtulerit, explicat.*

HIERON. IN IVDITH

PRAEFATIO. CXI.

APVD Hebræos liber Iudith inter hagiographa legitur: cuius auctoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem ueniunt, minus idonea iudicatur. Chaldæo tamen ſermone conſcriptus, inter hiſtorias computatur. Sed quia hunc librum Synodus Nicena in numero ſanctarum ſcripturarum legitur computaſſe: acquieui poſtulationi ueſtræ, immo exactioni, &, ſepoſitis occupationibus, quibus uehementer artabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis ſenſum e ſenſu, quam ex uerbo uerbum transferens. Multorum codicum uarietatem uitioſiſſimam amputaui: ſola ea, quæ intelligentia integra in uerbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expreſſi. Accipite Iudith uiduam, caſtitatis exemplum; & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. hanc enim non ſolum feminis, ſed & uiris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator uirtutem ei talem tribuit, ut inuictum omnibus hominibus uinceret, & inſuperabilem ſuperaret.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Qvo modo librum Heſter*, omiſſis laciniofis, flexuoſiſq. ut erat apud* Latinos*, circumlocutionibus, fideliter ad uerbum ex* Hebræo *tranſtulerit, ſcribit.*

HIERON. IN LIBRVM HESTER PRAEFATIO. CXII.

LIBRVM Heſter uariis translatoribus conſtat eſſe uitiatum: quem ego de archiuiis Hebræorum releuans, uerbum e uerbo expreſſius tranſtuli. quem librum editio uulgata laciniofis hinc inde uerborum finibus trahit, addens ea, quæ ex tempore dici poterant, & audiri: ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis ſumpto themate excogitare, quibus uerbis uti potuit, qui iniuriam paſſus eſt, uel qui iniuriam fecit. Vos autem, o Paula, & Euſtochium, quoniam & bibliothecas Hebræorum ſtuduiſtis intrare, & interpretum certamina comprobaſtis, tenentes Heſter, Hebraicum librum, per ſingula uerba noſtram translationem aſpicite; ut poſſitis agnoſcere, me nihil etiam argumentaſſe addendo, ſed fideli teſtimonio ſimpliciter, ſicut in Hebræo habetur, hiſtoriam Hebraicam Latinæ linguæ tradidiſſe. Nec affectamus laudes hominum, nec uituperationes expaueſcimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus nō timemus: quia Deus *Pſal.52*
diſſipat oſſa eorum, qui hominibus placere deſiderant: &, *Gal.1*
ſecundum Apoſtolum, Qui eiuſmodi ſunt, ſerui Chriſti eſſe non poſſunt. Rurſum in libro Heſter alphabetum ex minimo uſque ad theta litteram fecimus diuerſis in locis, uolentes ſcilicet Septuaginta interpretū ordinem per hoc inſinuare ſtudioſo lectori. nos enim, iuxta morem Hebraicum, ordinem proſequi etiam in Septuaginta editione maluimus.

ARGVMENTVM.

Verſiones ſuas ex Hebræo ſermone reprehendentibus, initio, fineq. præfationis reſpondens, quiſnam ſit liber Iob, qua lingua, ſcribendiq. genere compoſitus, quãtumq. ipſe in eo poſt Latine diuulgati emendationem fideliter transferendo laborauerit, ediſſerit.

HIERON. IN LIBRVM IOB PRAEFATIO. CXIII.

COGOR per ſingulos ſcripturæ diuinæ libros aduerſariorum reſpondere maledictis; qui interpretationem meam, reprehenſionem Septuaginta interpretum criminantur: quaſi non & apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, uel uerbum e uerbo, uel ſenſum e ſenſu, uel ex utroque commixtum, & medie temperatum genus translationis expreſſerint; & omnia ueteris inſtrumenti uolumina Origenes obelis aſteriſcisq. diſtinxerit: quos uel additos, uel de Theodotione ſumptos, translationi antiquæ inſeruit, probans defuiſſe, quod additum eſt. Diſcant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus ſuſceperunt, aut interpretationem meam cum aſteriſcis ſuis radere. Neque enim fieri poteſt, ut, quos plura intermiſiſſe ſuſceperint; non eoſdem etiam in quibuſdã erraſſe fateantur, præcipue in Iob: cui ſi ea, quæ ſub aſteriſcis addita ſunt, ſubtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc dumtaxat apud Græcos. Ceterum apud Latinos, ante eam translationem, quam ſub aſteriſcis & obelis nuper edidimus, ſeptingenti ferme, aut octingenti uerſus deſunt; ut decurtatus, & laceratus, corroſusq. liber fœditatem ſui publice legentibus præbeat. Hæc autem trãslatio nullum de ueteribus ſequitur interpretem, ſed ex ipſo Hebraico Arabicoq. ſermone, & interdum Syro nunc uerba, nunc ſenſus, nunc ſimul utrumque reſonabit. obliquus enim etiam apud Hebræos totus liber fertur, & lubricus, & quod Græci rhetores uocant ἐσχηματισμένος: dum,

dum, qui aliud loquitur, aliud agit: ut, ſi uelis anguillam uel murenulam ſtrictis tenere manibus, quanto fortius preſſeris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam huius uoluminis Lyddeum quendã præceptorem, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemiſſe nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim, neſcio: hoc unum ſcio, non potuiſſe me interpretari, niſi quod ante intellexeram. A principio itaque uoluminis uſque ad uerba Iob apud Hebræos proſa oratio eſt. Porro a uerbis *Iob 3.42*
Iob, in quibus ait: Pereat dies, in qua natus ſum: & nox, in qua dictum eſt, conceptus eſt homo: uſque ad eum locum, ubi ante finem uoluminis ſcriptum eſt: Iccirco ipſe me reprehendo, & ago pænitentiam in fauilla, & cinere: hexametri uerſus ſunt, dactylo ſpondeoq. currentes, & propter linguæ idioma crebro recipientes & alios pedes, non earundem ſyllabarum, ſed eorundem temporum. Interdum quoque rhythmus ipſe dulcis & tinnulus fertur numeris lege ſolutis. quod metrici magis, quam ſimplex lector, intelligunt. A ſupradicto autem uerſu uſque ad finem libri, paruum comma, quod remanet, proſa oratione contexitur. Quod ſi cui uidetur incredulum, metra ſcilicet eſſe apud Hebræos, &, in morem noſtri Flacci, Græciq. Pindari, & Alcæi, & Sapphus, uel pſalterium uel lamentationes Hieremiæ, uel omnia ferme ſcripturarum cãtica comprehendi: legat Philonem, Ioſephum, Origenem, Cæſarienſem Euſebium; et eorum teſtimonio me uerum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, iccirco me in hoc uolumine laboraſſe, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, ſed ut ea, quæ in illa aut obſcura ſunt, aut omiſſa, aut certe ſcriptorum uitio deprauata, manifeſtiora noſtra interpretatione fierent: ut qui Hebræorum ſermonem ex parte didicimus, & in Latino pæne ab ipſis cunabulis inter grammaticos, & rhetores, & philoſophos detriti ſumus. Quod ſi apud Græcos, poſt Septuaginta editionem iam Chriſti euangelio coruſcante, Iudæus Aquila, & Symmachus, ac Theodotio Iudaizan-

tes hæretici ſunt recepti, qui multa myſteria ſaluatoris ſubdola interpretatione celarunt; & tamen in ἐξαπλοῖς habentur apud eccleſias, & explanantur ab eccleſiaſticis uiris: quanto magis ego Chriſtianus, & de parentibus Chriſtianis natus, & uexillum crucis in mea fronte portans, cuius ſtudium fuit omiſſa repetere, deprauata corrigere, & ſacramenta Eccleſiæ puro & fideli aperire ſermone, uel a faſtidioſis, uel a malignis lectoribus non debeo reprobari? Habeant, qui uolunt, ueteres libros uel in membranis purpureis, auro, argentoq. deſcriptos, uel uncialibus, ut uulgo aiunt, litteris onera magis exarata, quam codices; dummodo mihi meisq. permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos. Vtraque autem editio, & Septuaginta iuxta Græcos, & mea iuxta Hebræos in Latinum meo labore translata eſt. eligat unuſquiſque quod uult; & ſtudioſum me magis, quam maleuolum, probet.

ARGVMENTVM.

EDITIONEM LXX *interpretum in Iob quo modo ipſe, quibuſdam aut additis, aut ſublatis, ex linguarum fonte correxerit, breuiter explicat.*

ALIA PRAEFATIO. CXIIII.

SI aut fiſcellam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in ſudore uultus mei comederem panem, & uentris opus ſollicita mente pertractarem; nullus morderet, nemo reprehenderet. nunc autem, quia, iuxta ſententiam ſaluatoris, uolo operari cibum, qui non perit, & antiquam diuinorum uoluminũ uiam ſentibus uirgultisq. purgare: error mihi geminus infligitur: corrector uitiorum, falſarius dicor, & errores non auferre, ſed ſerere. tanta eſt enim uetuſtatis conſuetudo, ut etiã confeſſa pleriſque uitia placeant, dum magis pulchros habere uolunt codices, quam emendatos. Quapropter, o fratres dilectiſſimi, unicum nobilitatis & humilitatis exẽ-

plar

plar, pro flabello, calathis, ſportellisq. munuſculis monachorum, ſpiritalia hæc & manſura dona ſuſcipite; ac beatum Iob, qui adhuc apud Latinos iacebat in ſtercore, & uermibus ſcatebat errorum, integrum immaculatumq. gaudete. Quo modo enim poſt probationem, atque uictoriã duplicia ſunt ei uniuerſa reddita; ita ego in lingua noſtra (ut audacter loquar) feci eum habere, quæ amiſerat. Igitur & uos, & unumquemque lectorem ſolita præfatione commoneo: & in principiis librorum eadem ſemper annectens, rogo, ut, ubicumque præcedentes uirgulas uideritis, ſciatis ea, quæ ſubiecta ſunt, in Hebraicis uoluminibus nõ haberi. Porro, ubi ſtellæ imago præfulſerit, ex Hebræo in ſermone noſtro addita ſunt. necnon & illa, quæ haberi uidebantur, & ita corrupta erant, ut ſenſum legentibus tollerent, orantibus uobis magno labore correxi, magis utile quid ex otio meo eccleſiis Chriſti uenturum ratus, quam ex aliorum negotio.

ARGVMENTVM.

CVM *commentarios ſuper quoſdam prophetas a* D. *Hieronymo Chromatius, & Heliodorus epiſcopi, ſubminiſtrato etiam ſumptu, popoſciſſent, ipſeq. cum ſtudiis aliis, tum corporis ægritudine, quo minus id præſtare poſſet, diſtineretur, tridui operam ſe in tribus Salomonis uertendis libris impendiſſe primum ſcribit; deinde, quinam ſint Salomonis nomine inſcripti alii libri, Eccleſiaſticus ſcilicet, & Sapientia, & quo modo ab Eccleſia legendi ſunt, ediſſerit.*

HIER. IN PROVER. ECCLESIASTEN, ET CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS, ad Chromatium, & Heliodorum epiſcopos,

PRAEFATIO. CXV.

IVNGAT epiſtola quos iungit ſacerdotium: immo charta non diuidat, quos Chriſti nectit amor. Commentarios

in Oſee, Amos, & Zachariam, Malachiam quoque poſcitis. ſcripſiſſem, ſi licuiſſet præ ualetudine. Mittitis ſolatia ſumptuum: notarios noſtros & librarios ſuſtentatis, ut uobis potiſſimum noſtrum deſudet ingenium. et ecce ex latere frequens turba diuerſe poſcentium: quaſi aut æquum ſit, me, uobis eſurientibus, aliis laborare; aut, in ratione dati & accepti, cuiquam præter uos obnoxius ſim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud uos mutus eſſem, tridui opus nomini ueſtro conſecraui, interpretationem uidelicet trium Salomonis uoluminum, משלי, Miſſe, quod Hebræi parabolas, uulgata autem editio prouerbia uocat: קהלת, Coheleth, quem Græce Eccleſiaſten, Latine Concionatorem poſſumus dicere: שיר השירים, Sir haſirim, quod in lingua noſtra uertitur Canticum canticorum. Fertur & *πανάρετος* Ieſu filii Sirach liber: & alius *ψευδεπίγραφος*, qui Sapientia Salomonis inſcribitur. quorum priorem Hebraicum reperi, non Eccleſiaſticum, ut apud Latinos, ſed Parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Eccleſiaſtes & Canticum canticorum; ut ſimilitudinem Salomonis non ſolum numero librorum, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquam eſt; quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli ſcriptorum ueterum hunc eſſe Iudæi Philonis affirmãt. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter canonicas ſcripturas non recipit: ſic & hæc duo uolumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem eccleſiaſticorũ dogmatum confirmandam. Si cui ſane Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. neque enim noua ſic cudimus, ut uetera deſtruamus. & tamen, cum diligentiſſime legerit; ſciat magis noſtra ſcripta intelligi, quæ non in tertium uas transfuſa coacuerint; ſed ſtatim de prelo puriſſimæ commendata teſtæ, ſuum ſaporem ſeruauerint.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Qvo modo Eccleſiaſten Blaſillæ Romæ legerit; eumq. poſtea, uulgatæ ſe, quatenus fieri potuit, editioni accommodans, ex Hebræo tranſtulit, Paulæ, & Euſtochio, Blaſillæ olim promiſſum, dedicans opus, ediſſerit.

HIER. AD PAVLAM, ET EVSTOC. in librum Eccleſiaſten.

PRAEFATIO. CXVI.

Memini me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romæ eſſem, & Eccleſiaſten ſanctæ Blæſillæ legerem, ut eam ad contemptum mundi huius prouocarem, & omne, quod in mundo cerneret, putaret eſſe pro nihilo, rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obſcura quæque differerem, ut abſque me poſſet intelligere, quæ legebat. itaque, quoniam in procinctu noſtri operis ſubita morte ſubtracta eſt; & ubi nô meruimus o Paula & Euſtochium talem uitæ noſtræ habere conſortem; tantoq. uulnere tunc percuſſus obmutui; & nunc in Bethlehem poſitus, anguſtiore uidelicet ciuitate, & illius memoriæ, & uobis reddo, quod debeo; hoc breuiter admonens, quod nullius auctoritatem ſecutus ſum; ſed de Hebræo transferens, maxime Septuaginta interpretum conſuetudini me coaptaui, in iis dumtaxat, quæ non multum ab Hebraicis diſcrepabant. Interdum Aquilæ quoque, & Symmachi, & Theodotionis recordatus ſum: ut nec nouitate nimia, lectoris ſtudium deterrerem; nec rurſum contra ſcientiam meam, fonte ueritatis omiſſo, opinionum riuulos conſectarer.

ARGVMENTVM.

POSTQVAM *explicauit, prophetas per cola, commataque, non metro deſcribi, ſeue propterea Eſaiam peruerſius tranſtuliſſe: quodnam ſit eius dicendi genus, & quantum in prophetia is emicuerit, narrat: & confutatis obtrectatoribus, ubi, & de quibus prophetauerit, explicat.*

AD PAVLAM, ET EVSTOCHIVM,

in translationem Eſaiæ ex Hebraica ueritate

PRAEFATIO. CXVII.

NEMO, cum prophetas uerſibus uiderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de pſalmis, & operibus Salomonis: ſed, quod in Demoſthene & in Tullio ſolet fieri, ut per cola ſcribantur, & commata; qui utique proſa, & non uerſibus conſcripſerunt; nos quoque, utilitati legentium prouidentes, interpretationem nouam nouo ſcribendi genere diſtinximus. Ac primum de Eſaia ſciendum, quod in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe uir nobilis, & urbanæ eloquentiæ, nec habens quidquam in eloquio ruſticitatis admixtum: unde accidit, ut præ ceteris florem ſermonis eius translatio non potuerit conſeruare. Deinde etiam hoc adiiciendum, quod non tam propheta dicendus ſit, quam euangeliſta. ita enim uniuerſa Chriſti Eccleſiæq. myſteria ad liquidum perſecutus eſt, ut non putes eum de
Matth.7 futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere. Vnde coniicio, noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes fidei ſuæ ſacramenta perſpicue ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent. quæ, cum hãc editionem legeritis, ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro, quanti laboris ſit prophetas intelligere; nec facile quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante, quæ legerit: nos quoque patere morſibus plurimorum, qui, ſtimulante inuidia, quod conſequi non ua-

ualent, deſpiciunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum: & nihilominus hoc a faſtidioſis lectoribus precor, ut, quo modo Græci poſt Septuaginta translatores Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem legunt, uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant; ſic & iſti ſaltem unum poſt priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & poſtea deſpiciant; ne uideantur non ex iudicio, ſed ex odii præſumptione ignorata damnare. Prophetauit autem Eſaias in Hieruſalem, & in Iudæa, necdum decem tribubus in captiuitatem ductis: ac de utroque regno nunc commixtim, nunc ſeparatim texit oraculum. & cum interdum ad præſentem reſpiciat hiſtoriam; & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæam: tamen omnis eius cura de uocatione gentium, & de aduentu Chriſti eſt. Quem quanto plus amatis o Paula & Euſtochium; tanto magis ab eo petite, ut, pro obtrectatione præſenti, qua me indeſinenter æmuli laniant, ipſe mihi mercedem reſtituat in futuro; qui ſcit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione ſudaſſe, ne Iudæi de falſitate ſcripturarum eccleſiis eius diutius inſultarent.

ARGVMENTVM.

QVIS ſermo, quiſue ſit Hieremiæ, quem emendauit, ſenſus; qualis ille propheta, & de quibus prophetauerit, & cur Baruch notarium eius omiſerit; docet.

HIERONYMI IN HIEREMIAM PRAEFATIO. CXVIII.

HIEREMIAS propheta, cui hic prologus ſcribitur, ſermone quidem apud Hebræos Eſaiæ, & Oſee, & quibuſdam aliis prophetis uidetur eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt, quippe qui eodem ſpiritu prophetauerit. Porro ſimplicitas eloquii a loco ei, quo natus eſt, accidit. Fuit enim Anathotites, qui eſt uſque hodie uiculus, tribus

ab Hieroſolymis diſtās millibus. Sacerdos ex ſacerdotibus, & in matris utero ſanctificatus, uirginitate ſua euangelicum uirum Chriſti Eccleſiæ dedicans. Hic uaticinari exorſus eſt puer, & captiuitatem urbis atque Iudææ non ſolum ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt. Iam decem tribus Iſrael Aſſyrii in Medos tranſtulerant: iam terras earum coloniæ gentium poſſidebant. unde in Iuda tātum & in Beniamin prophetauit; & ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto; quod nos menſuræ metri, uerſibusq. reddidimus. Præterea ordinem uiſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus. Librum autem Baruch notarii eius, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus: pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes: quibus me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpondere. & hoc patior, quia uos me cogitis. Ceterum ad compendium mali rectius fuerat modum furori eorum ſilentio meo ponere, quam, quotidie noui aliquid ſcriptitantem, inuidorum inſaniam prouocare.

ARGVMENTVM.

QVANDO *captus Ezechiel, quo tempore, quibus, & de quibus rebus prophetauerit; qualis ipſe fuerit, & quod uulgata eius editio non multum ab Hebræo diſcrepet, illum rurſus uertendo explicat, & obtrectatoribus ſuis, ut ſemper facit, reſpondet.*

HIERONYMI IN EZECHIELEM

PRAEFATIO. CXIX.

EZECHIEL propheta cum Ioachim rege Iuda captiuus ductus eſt in Babylonem, ibiq. iis, qui cum eo capti fuerant, prophetauit, pænitentibus quod ad Hieremiæ uaticinium ſe ultro aduerſariis tradidiſſent, & uiderent adhuc urbem Hieroſolymam ſtare, quam ille caſuram eſſe prædixerat. Triceſimo autem ætatis ſuæ anno, & captiuitatis quinto, exorſus eſt ad concaptiuos lo–

loqui. & eodem tempore, licet poſterior, hic in Chaldæa, Hieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec ſatis diſertus, nec admodum ruſticus eſt, ſed ex utroque medie temperatus. Sacerdos & ipſe fuit, ſicut Hieremias, principia uoluminis & finem magnis habens obſcuritatibus inuoluta. Sed & uulgata eius editio non multum diſtat ab Hebraico. Vnde ſatis miror, quid cauſæ extiterit, ut, ſi eoſdem in uniuerſis libris habemus interpretes, in aliis eadem, in aliis diuerſa tranſtulerint. Legite igitur & hunc iuxta translationem noſtram: quoniam per cola ſcriptus, & commata, manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit. Si autem amici mei & hunc ſubſannauerint; dicite eis, quod nemo eos compellat ut ſcribant. Sed uereor, ne illud eis eueniat, quod Græce ſignificantius dicitur, ut uocentur φαγολοίδοροι, quod eſt, manducantes ſannas.

ARGVMENTVM.

Cvr Danielem ſecundum Theodotionis, & non LXX interpretum uerſionem Eccleſia legat, qua lingua conſcriptus ſit, & quouſque eius liber apud Hebræos recipiatur, primum docet: mox de Habacuk, *apoſtoli &* Ezechielis *raptu*, *Hebræi cuiuſdam doctoris refert ſententiam: poſtremo quo modo inter hagiographa Daniel penes Hebræos, non inter prophetas habeatur, & qui contra Porphyrium librum impugnantem reſcripſerint, docet.*

HIERONYMI IN DANIELEM

PRAEFATIO. CXX.

DANIELEM prophetam, iuxta Septuaginta interpretes, Domini ſaluatoris eccleſiæ non legunt, utẽtes Theodotionis editione: & hoc cur acciderit, neſcio: ſiue enim, quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus a noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt Septuaginta interpretes eaſdem linguæ lineas in trãslatione ſeruare: ſiue ſub nomine eorum, ab alio, neſcio quo,

non

non ſatis Chaldæam linguam ſciente, editus eſt liber: ſiue aliud quid cauſæ extiterit, ignorans: hoc unum affirmare poſſum, quod multum a ueritate diſcordet, & recto iudicio repudiatus ſit. Sciendum quippe eſt, Danielem maxime & Eſdram Hebraicis quidem litteris, ſed Chaldæo ſermone conſcriptos, & unam Hieremiæ pericopen, Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Denique & ego adoleſcentulus, poſt Quintiliani & Tullii lectionem, ac flores rhetoricos, cum me in linguæ huius piſtrinum recluſiſſem; & multo ſudore, multoq. tempore uix cœpiſſem anhelātia ſtridētiaq. uerba reſonare; &, quaſi per cryptam ambulans, rarum deſuper lumen aſpicerem, impegi nouiſſime in Danielem; & tāto tædio affectus ſum, ut, deſperatione ſubita, omnem laborem ueterem uoluerim contemnere. Verum, adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in ſua lingua ingerente, labor omnia improbus uincit: &, qui mihi uidebar ſciolus inter Hebræos, cœpi rurſus eſſe diſcipulus Chaldaicus: et, ut uerum fatear, uſque ad præſentem diem magis poſſum ſermonem Chaldaicum legere, & intelligere, quam ſonare. Hæc iccirco refero, ut difficultatem uobis Danielis oſtenderem: qui apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis draconis fabulas, quas nos, quia in toto orbe diſperſæ ſunt, ueru ante poſito, easq. iugulante ſubiecimus; ne uideremur apud imperitos magnam partem uoluminis detruncaſſe. Audiui ego quendam de præceptoribus Iudæorum, cum Suſannæ derideret hiſtoriam; & a Græco neſcio quo eam diceret eſſe confictam; illud opponere, quod Origeni quoque Africanus oppoſuit, etymologias has ἀπὸ τȣ̃ σχίνȣ σχίσαι, καὶ ἀπὸ τȣ̃ πρίνȣ πρίσαι, de Græco ſermone deſcendere. Cuius rei nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare; ut, uerbi gratia, dicamus, de arbore ilice dixiſſe eum, illico pereas: & a lentiſco, in lentem te comminuat angelus: uel non lente pereas, aut lentus, ideſt flexibilis ducaris ad mortem: ſiue aliud quid ad arboris nomen cōueniens. De

inde

inde tantum fuiſſe otii tribus pueris cauillabatur, ut in camino æſtuantis incendii metro luderent, & per ordinem ad laudem Dei omnia elementa prouocarent. Aut, quod miraculum diuinæq. aſpirationis indicium, uel draconem interfectum offa picis, uel ſacerdotum Belis machinas deprehenſas: quæ magis prudentia ſolertis uiri, quam prophetali eſſent ſpiritu perpetrata? Cum uero ad Habacuk ueniret; & de Iudæa in Chaldæam raptũ diſcophorum lectitaret; quærebat exemplum, ubi legiſſemus in toto ueteri teſtamento, quemquam ſanctorum graui uolaſſe corpore, & in puncto horæ tanta terrarum ſpatia tranſiſſe. Cui cum quidam e noſtris, ſatis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxiſſet in medium; & diceret eum de Chaldæa in Iudæam fuiſſe translatum; riſit hominem; & ex ipſo uolumine demonſtrauit Ezechielem in ſpiritu ſe uidiſſe tranſpoſitum: denique & Apoſtolum noſtrum, uidelicet *2. Cor. 12* ut eruditum uirum, & qui legem ab Hebræis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe: Siue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit. His & talibus argumentis apocryphas in libro Eccleſiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter prophetas, ſed inter eos, qui hagiographa conſcripſerunt. In tres ſiquidem partes omnis ab eis ſcriptura diuiditur, in legem, in prophetas, & in hagiographa, ideſt, in quinque, & octo, & in undecim libros: de quo non eſt huius temporis diſſerere. Quæ autem ex hoc propheta, immo contra hunc librum Porphyrius obiiciat, teſtes ſunt Methodius, Euſebius, & Apollinarius; qui multis uerſuum millibus eius ueſaniæ reſpondentes, neſcio an curioſo lectori ſatisfecerint. Vnde obſecro uos, o Paula & Euſtochium, fundatis pro me ad Dominum preces; ut, quamdiu in hoc corpuſculo ſum, ſcribam aliquid gratum uobis, utile Eccleſiæ, dignum poſteris. Præſentium quippe iudiciis oblatrantium non ſatis moueor, qui in utramque partem aut amore labuntur, aut odio.

ARGV-

ARGVMENTVM.

QVO *modo iuxta Hebræorum ordinem* XII *minores prophetæ, quos uertit, diſpoſiti a ſe ſint; quales in dicendo, & quo tempore quidam ex eis fuerint; explicat.*

HIER. AD PAVLAM, ET EVSTOCH. in duodecim prophetas

PRAEFATIO. CXXI.

NON eſt idem ordo duodecim prophetarum apud Hebræos, qui eſt apud nos: unde, ſecundum id, quod ibi legitur, hic quoque diſpoſiti ſunt. Oſee commaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Iohel planus in principiis, in fine obſcurior: & uſque ad Malachiam habent ſinguli proprietates ſuas, quem Eſdram ſcribam, legisq. doctorem Hebræi autumant. Et quia longũ eſt nunc de omnibus dicere, hoc tantum uos o Paula & Euſtochium admonitas uolo, unum librum eſſe duodecim prophetarum, & Oſee ſynchronon Eſaiæ; Malachiã uero Aggei & Zachariæ fuiſſe temporibus. In quibus autem tempus non præfertur in titulo, ſub illis eos regibus prophetaſſe, ſub quibus & ii, qui ante eos habent titulos, prophetauerunt.

ARGVMENTVM.

IOHEL *quis, & quo tempore fuerit, & de quibus prophetauerit, Oſee illum comparans, ſcribit; & quo modo auditus ſacris in litteris intelligatur, exponit.*

HIERONYMI IN IOHELEM

PRAEFATIO. CXXII.

SANCTVS Iohel apud Hebræos poſt Oſee ponitur. & ſicut ibi ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur uaticinium, quæ uel Samaria, uel Iſrael ſæpe memorantur:

rantur: ſic in hunc prophetam omne, quod dicitur, ad tribum Iuda & ad Hieruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omnino Iſraelis, ideſt, decem tribuum in hoc fieri mentionem. Tempora quoque, quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quæ in Oſee legimus, in diebus Oziæ, Ioathan, & Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Hieroboam filii Ioas regis Iſrael. Porro factum eſſe ſermonem Domini, ad meritum eius refertur, cui fit, non ad condicionem eius, qui fieri dicitur, ut alibi legimus: Dominus factus eſt mihi in ſalutem. Auditus autem in ſcri *Pſal. 117*
pturis ſanctis non eſt iſte, qui ad aures ſonat, ſed qui corde percipitur, iuxta illud, quod Dominus loquitur in euangelio: Qui habet aures audiendi, audiat. Quod au- *Luc. 8*
tem dicitur Hebraice haazenu האזינו Græce ἐνωτίσασθε, & Latine ſonat, auribus percipite; proprie non aure, ſed corde percipitur. Qui ſenes ſunt, & cæleſtes, audiunt ſpiritualiter: qui autem habitant in terra, appellanturq. terreni, auribus percipiunt. Vbicumque autem hæc duo uerba iuncta ponuntur, non ad ſimplicem tantum uerborum ſonum, ſed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam pertinere, intelligendum eſt. In Geneſi Lamech loqui *Gen. 4*
tur ad uxores ſuas, Ada & Sella: Audite uerba mea uxores Lamech: auribus percipite ſermones meos, quia uirum occidi in uulnus meum, & iuuenem in liuore meo. Et Eſaias: Audite cæli, & auribus percipe terra.

ARGVMENTVM.

Qvo modo, poſt tot inuulgatas ueterum editiones, nouum ad eius preces e Græco uerterit teſtamentum, qua lingua Euangeliſtæ ſcripſerint: quis ſit eorum ordo, & qui in eis Luciani, & Hesychii labores, Damaſo narrat: & de canonibus ab Euſebio poſt Ammonium editis, quos ſimiliter uertit, & euangelio prepoſuit, late explicat.

HIER.

HIER. IN QVATTVOR EVANGELIA ad Damaſum

PRAEFATIO. CXXIII.

NOVVM opus me facere cogis ex ueteri, ut, poſt exemplaria ſcripturarum, toto orbe diſperſa, quaſi quidam arbiter ſedeam; &, quia inter ſe uariant, quæ ſint illa, quæ cum Græca conſentiant ueritate, decernam. Pius labor, ſed periculoſa præſumptio, iudicare de ceteris ipſum ab omnibus iudicandum, ſenis mutare linguam, & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus, cum in manus uolumen aſſumpſerit, & a ſaliua, quam ſemel imbibit, uiderit diſcrepare quod lectitat; non ſtatim erumpat in uocem, me falſarium, me clamitans eſſe ſacrilegum, qui audeam aliquid in ueteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduerſus quam inuidiam duplex cauſa me cõſolatur: quod & tu, qui ſummus ſacerdos es, fieri iubes: & uerum non eſſe quod uariat, etiam maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda, reſpondeant quibus: tot enim ſunt exemplaria pæne, quot codices. Sin autem ueritas eſt quærenda de pluribus: cur non, ad Græcam originem reuertentes, ea, quæ uel a uitioſis interpretibus male reddita, uel a præſumptoribus imperitis emendata peruerſius, uel a librariis dormitantibus aut addita ſunt, aut mutata, corrigimus? Neque uero ego de ueteri diſputo inſtrumento, quod, a Septuaginta ſenioribus in Græcam linguam uerſum, tertiò gradu ad nos uſque peruenit. Non quæro, quid Aquila, quid Symmachus ſapiant; quare Theodotiõ inter nouos & ueteres medius incedat. Sit illa uera interpretatio, quam apoſtoli probauerunt. De nouo nunc loquor teſtamento, quod Græcum eſſe non dubium eſt, excepto apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa euangelium Chriſti Hebraicis litteris edidit. Hoc certe cum in noſtro ſermone diſcordat, & in diuer-

uerſos riuulorũ tramites ducit, uno de fonte quærendum eſt. Prætermitto eos codices, quos a Luciano, & Heſychio nuncupatos paucorum hominum aſſerit peruerſa contentio: quibus utique nec in toto ueteri inſtrumento poſt Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emendaſſe: cum multarum gentium linguis ſcriptura ante translata doceat falſa eſſe, quæ addita ſunt. Igitur hæc præſens præfatiuncula pollicetur quattuor tantum euangeliſtas, quorum ordo eſt iſte, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes; codicum Græcorum emendata collatione, ſed & ueterum; quæ ne multum a lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparent, ita calamo temperauimus, ut, iis tantum, quæ ſenſum uidebantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerãt. Canones quoque, quos Euſebius, Cæſarienſis epiſcopus, Alexandrinum ſecutus Ammonium, in decem Numeros ordinauit, ſicut in Græco habentur, expreſſimus. Quod ſi quis de curioſis uoluerit noſſe, quæ in euangeliis uel eadem, uel uicina, uel ſola ſint, eorum diſtinctione cognoſcet. Magnus ſiquidem hic in noſtris codicibus error inoleuit, dum, quod in eadem re alius euangeliſta plus dixit, in alio, quia minus putauerit, addiderunt: uel, dum eundem ſenſum alius aliter expreſſit, ille, qui unum e quattuor primum legerat, ad eius exemplum ceteros quoque exiſtimauerit emendandos. Vnde accidit, ut apud nos mixta ſint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi, rurſus in Matthæo plura Ioannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria ſunt, inueniantur. Cum itaque canones legeris, qui ſubiecti ſunt, confuſionis errore ſublato; & ſimilia omnium ſcies, & ſingulis ſua quæque reſtitues. In canone primo concordant quattuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In ſecundo tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In ſexto duo, Matthæus, Marcus. In ſeptimo duo, Matthæus, Ioannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In

nono duo, Lucas, Ioannes. In decimo propria quique, quæ non habentur in aliis, ediderunt. Singulis uero euangeliis, ab uno incipiens uſque ad finem librorum, diſpar numerus accreſcit. Hic nigro colore deſcriptus, ſub ſe habet alium ex minio diſcolorem numerum; qui, ad decem uſque procedens; indicat, prior numerus in quo ſit canone requirendus. Cum ergo aperto codice (uerbi gratia) illud ſiue illud capitulum ſcire uolueris cuius canonis ſit; ſtatim ex ſubiecto numero doceberis; &, recurrens ad principia, in quibus canonum eſt diſtincta congeries, eodemq; ſtatim canone ex titulo frontis inuento, illum, quem quærebas, numerum, eiuſdem euangeliſtæ, qui & ipſe ex inſcriptione ſignatur, inuenies; atque e uicino ceterorum tramitibus inſpectis, quos numeros e regione habeant, annotabis; &, cum ſcieris, recurres ad uolumina ſingulorum, & ſine mora, repertis numeris, quos ante ſignaueras, reperies & loca, in quibus uel eadem, uel uicina dixerunt. Sciendum tamen, ne quis ignarum ex ſimilitudine numerorum error inuoluat; quod, ſicubi in ſubnotatione canonum diſtinctorum in canone quolibet tres euangeliſtæ bis, ter, uel quater, aut etiam amplius eundem numerum per ordinem habuerint annotatum, & quartus econtratio, diſcrepantes, quod id tres illi in eo loco ſemel dixerint, quartus toties in corpore uoluminis ſui ponat, quoties diuerſi numeri in eius canone poſiti ſtant contra prædictorum numerorum continuatas ſimilitudines. Item ſi in uno quolibet eorum, aut etiam duobus, idem in canone numerus bis, ter, & quater, aut eo amplius reperiatur in ordine collocatus, & diſpares inueniantur in ceteris: dubium non erit, quin id, quod illius illorumue canonis numerus bis terq. repetitum ab his in uolumine ſemel dictum eſſe oſtendit, alter alteriue eorum totius uno atque eodem ſenſu loquantur, quoties prætulerint in numerorum annotatione diſtantiam. & hoc in omnium nouem canonum collatione ſeruabitur. ceterum in decimo (quoniam propria ſingulorum tantummodo continentur) non poteſt

contra

contra id comparatio eſſe, quod ſolum eſt. Opto, ut in Chriſto ualeas, & memineris mei, Papa beatiſſime.

ARGVMENTVM.

D I V *reticentem Hieronymum, Lactantii ad ſe miſſos libros parum interea probans, quinque ex Geneſi motis quæſtionibus, ad reſpondendum excitat Damaſus, aſſerens, ſe tali confabulatione nil iucundius, ſuauiusq. in hac uita putare.*

HIER. DAMASVS, ROMANVS EPI.

EPISTOLA CXXIIII.

D ORMIENTEM te longo iam tempore, legentem potius, quam ſcribentem, quæſtiunculis ad te miſſis excitare diſpoſui: non quo & legere non debeas: hoc enim ueluti quotidiano cibo alitur, & pingueſcit oratio: ſed quo lectionis ſit fructus ille, ſi ſcribas. Itaque quoniam, Etherio tabellario ad me remiſſo, nullas iam te epiſtolas habere dixiſti, exceptis iis, quas aliquando in eremo dictaueras, quasq. tota auiditate legi, atque deſcripſi; & ultro pollicitus es te furtiuis noctium operis aliqua, ſi uellem, poſſe dictare; libenter accipio ab offerente, quod rogare uolueram, ſi negaſſes. Neque uero ullam puto digniorem diſputationis noſtræ confabulationem fore, quam ſi de ſcriptoris ſermocinemur inter nos, ideſt, ut ego interrogem, tu reſpondeas. qua uita nihil puto in hac luce iucundius: quo animæ pabulo omnia mella ſuperantur. Quam dulcia, inquit propheta, gutturi meo eloquia tua ſuper mel ori meo. *Pſal.* 118 Nam cum iccirco, ut ait præcipuus orator, homines a beſtiis differamus, quod loqui poſſumus: qua laude dignus eſt, qui in ea re ceteros ſuperat, in qua homines beſtias antecellunt? Accingere igitur, & mihi, quæ ſubiecta ſunt, ediſſere, ſeruans utrobique moderamen, ut nec propoſita ſolutionem deſiderent, nec epiſtola breuitatem. Fateor quippe tibi: eos, quos mihi iam pridem Lactantii dederas, libros ideo non libenter lego;

quia & plurimæ epiſtolæ in eis uſque ad mille ſpatia uerſuũ tenduntur; & raro de noſtro dogmate diſputant: quo fit, ut & legenti faſtidium generet longitudo; &, ſi qua breuia ſunt, ſcholaſticis magis ſint apta, quam nobis, de metris & regionum ſitu & philoſophis diſputantia. Quid ſibi uult,
*Gen.*4 quod in Geneſi ſcriptum eſt: Omnis, qui occiderit Cain,
*Gen.*1.9 ſeptem uindictas exoluet. Si omnia Deus fecit bona ualde, quare Noe de mundis & immundis animalibus præcepit, cum immundum nihil bonum eſſe poſſit? Et in nouo teſtamento poſt uiſionem, quæ Petro fuerat oſtenſa dicenti:
Act. 10 Abſit Domine a me, quoniam commune & immundum numquam introiuit in os meum: uox de cælo reſpondit:
Gen. 15 Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris. Cur De-
*Exod.*12 us loquitur ad Abraham, quod quarta progenie filii Iſrael eſſent de Aegypto reuerſuri, & poſtea Moyſes ſcribit: Quinta autem progenie filii Iſrael exierunt de terra Aegypti: quod utique niſi exponatur, uidetur eſſe contrarium.
*Gen.*17 Cur Abraham fidei ſuæ ſignum in circumciſione ſuſcepit?
*Gen.*27 Cur Iſaac, uir iuſtus, & Deo carus, non illi, cui uoluit, ſed cui noluit, deceptus errore, benedixit?

ARGVMENTVM.

OMISSIS *duabus quæſtionibus primis, ueluti a quibuſdam ſacris ſcriptoribus ante ſe plene explicatis, ad tres poſteriores, per capita diſtinctas, ordinate reſpondet.*

HIERONYMVS DAMASO.

EPISTOLA CXXV.

POSTQVAM epiſtolam tuæ ſanctitatis accepi; confeſtim accito notario, ut exciperet imperaui: quo ad officium præparato, quod eram uoce prõpturus, ante mihi cogitatione pingebam. Interim tamen & ego linguam, & ille articulum mouebamus, cum ſubito Hebræus interuenit, deferens non pauca uolumina, quæ de ſynagoga quaſi lecturus acceperat. Et illico, habes, inquit,

quit, quod poſtulaueras: meq. dubium, & quid facerem neſcientem, ita feſtinus exterruit, ut, omnibus prætermiſſis, ad ſcribendum tranſuolarem: quod quidem uſque ad præſens facio. Verum quia, Etherio diacono ad me miſſo, ut tu putas, epiſtolam, ut ego ſentio, commentarium te expectare dixiſti: breuem reſponſionem ad ea deſiderans, quæ ſingula magnorum uoluminum prolixitate indigent, *ταῦ τά σοι ἐσχεδίασα*, duabus tantum quæſtiunculis prætermiſſis: non quo non potuerim & ad illas aliquid reſpondere; ſed quod ab eloquentiſſimis uiris, Tertulliano noſtro ſcilicet, & Nouatiano, Latino ſermone ſint editæ; &, ſi noua uoluerimus afferre, ſit latius diſputandum. Certe expecto, quid placeat; utrum ne epiſtolari breuitate ſententias tibi uelis digeri, an ſingulorum libros confici. Nam & Origenes in quarto Pauli ad Romanos *ἐξηγήσεων τόμῳ* de circumciſione magnifice diſputauit: & de mundis atque immundis animalibus in Leuitico plura diſſeruit: ut, ſi ipſe inuenire nihil poſſem, de eius tamen fontibus mutuarer: &, ut uerius loquar, Didymi de ſpiritu ſancto librum in manibus habeo, quem translatum tibi cupio dedicare: ne me exiſtimes tantummodo dormitare, qui lectionem ſine ſtylo ſomnum putas. Antelatis itaque problematibus, quæ epiſtolæ tuæ ſubieceras, quid mihi uideretur, annexui, ueniam poſtulans & feſtinationis pariter & morarum; feſtinationis, quia ad unam lucubratiunculam dictare uoluerim multorum opus dierum; tarditatis, quia, alio opere detentus, non ſtatim ad interrogata reſcripſi.

PRIMA QVAESTIO.

Qvid ſibi uult, quod in Geneſi ſcriptum eſt: Omnis, qui occiderit Cain, ſeptem uindictas exoluet. *Gen.4* Ante quã de quæſtione aliquid dicamus, rectũ uidetur, ut editiones interpretũ ſingulorũ cũ ipſo Hebraico conferentes ſermone, digeramus; quo facilius ſcripturæ sẽſus poſſit intelligi. ויאמר לו יהוה לכן כל הורג קין שבעתים יקם: Vaio mer lo adonai lachen col horeg Cain ſiuhathaim

iukam. Aquila: Et dixit ei Dominus: Propterea omnis, quiocciderit Cain, ſeptempliciter ulciſcetur. Symmachus: Et dixit ei Dominus: Non ſic, ſed omnis qui occiderit Cain, hebdomas ſiue ſeptimus uindicabitur. Septuaginta & Theodotion: Et dixit ei Dominus: Non ſic, ſed omnis, qui occiderit Cain, ſeptem uindictas exoluet. Poſtquam Cain occiderat fratrem, interrogatus a Domino: Vbi eſt Abel, frater tuus? contumelioſe reſpondit; Neſcio: num-
Gen.4 quid cuſtos fratris mei ſum? Quamobrem maledictione damnatus, ut gemens & tremens uiueret ſuper terram, noluit ueniam deprecari; ſed peccatis peccata congeminans, tantum putauit nefas, cui a Domino non poſſet ignoſci. Denique reſpondit Domino: Maior eſt cauſa mea, quam ut dimittar: ideſt, plus peccaui, quam ut merear abſolui. Ecce eiicies me hodie a facie terræ, & a facie tua abſcondar; & ero gemens & tremẽs ſuper terram: & erit omnis, qui inuenerit me, occidet me. Eiicior, inquit, a conſpectu tuo; & conſciẽtia ſceleris tremebundus, lucẽ, ipſam ferre non ſuſtinens, abſcondar ut latitem: eritq. omnis, qui inuenerit me, occidet me: dum ex tremore corporis, & furiatæ mentis agitatu, eum eſſe intelligit, qui mereatur interfici. Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradens pœnæ qua ſe ipſe damnarat, ait: Non ſic: ideſt, non ut exiſtimas morieris, & mortem pro remedio accipies: uerum uiues uſque ad ſeptimam generationem, & conſcientiæ tuæ igne torqueberis: ita ut, quicumque te occiderit, ſecundum duplicem intelligentiam, aut in ſeptima generatione, aut ſeptimo te liberet cruciatu: non quod ipſe, qui occiderit Cain, ſeptem ultionibus ſubiiciendus ſit: ſed quod ſeptem uindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, ſoluat interfector, occidens eum, qui uitæ fuerat derelictus ad pœnam. Vt autem, quod dicimus, manifeſtius fiat; quotidianæ conſuetudinis ponamus exemplum. Loquitur inter uerbera ſeruus ad Dominum: quia incendi domum tuam, & uniuerſam ſubſtantiam tuam diſſipaui, interfice me. Dominusq.

reſpondet: Non ut uis, morieris, & finies morte ſupplicia; uerum longo tempore cuſtodieris ad uitam: & tam infeliciter in hac luce uerſaberis, ut, quicumque te occiderit, beneficium præſtet occiſo; dum te de tam multis liberet cruciatibus. Et ſecundum Septuaginta quidem editionem hic ſenſus nobis uidetur. De eo autem, quod Aquila poſuit, ſeptempliciter; & Symmachus, hebdomas, ſiue ſeptimus ulciſcetur: maiorum noſtrorum iſta ſententia eſt, quod putent in ſeptimâ generatione a Lamech interfectũ Cain. Adam quippe genuit Cain. Cain genuit Enoch. Enoch genuit Irad. Irad genuit Mahiuael. Mahiuael genuit Mathuſalem. Mathuſalẽ genuit Lamech, qui ſeptimus ab Adam, non ſponte, ut in quodam Hebræo uolumine ſcribitur, interfecit Cain: ut ipſe poſtea confitetur, quia uirum occidi in uulnere meo, & iuuenem in liuore meo: quoniam ſepties uindicabitur de Cain, de Lamech autem ſeptuagies ſepties. Hic quidem de Cain, quod in ſeptima generatione a Lamech interfectus ſit, & iuxta aliam editionem pœnam ſui ſceleris dederit; quod tot generationibus gemens & tremens uiueret ſuper terram; nihil obſcuri arbitror remanſiſſe. Nunc illud, quod non interrogaueras, dum aliud agimus, irrepſit, quæ ſint ſeptuaginta ſeptem uindictæ, quæ in Lamech exoluendæ ſunt. Aiunt ab Adã uſque ad Chriſtum generationes ſeptuaginta ſeptem. Lege Lucam euangeliſtam, & inuenies ita eſſe, ut dicimus. Sicut ergo ſeptima generatione Cain peccatum eſt diſſolutum: non enim uindicabit Deus bis in id ipſum: & qui ſemel recepit mala in uita ſua, non eoſdem cruciatus patietur in morte, quos eſt paſſus in uita: ita & Lamech peccatum, ideſt, totius mundi atque ſanguinis, qui effuſus eſt, Chriſti ſoluetur aduentu; qui tulit mundi peccata; qui lauit amictum ſuum in ſanguine uuæ, & torcular calcauit ſolus; qui de Edom ad cælum rubicundus aſcendens, clamãtibus angelis miraculum præbuit: Eleuate portas principes ueſtras, & introibit rex gloriæ &c. Referebat mihi quidam Hebræus, in apocryphorum libris ſeptuagin-

Gen. 4 *Luc. 3* *Nahum 1* *Luc. 16* *Ioan. 1* *Gen. 49* *Eſa. 63* *Pſal. 23*

ta ſeptem animas ex Lamech progenie reperiri, quæ diluuio deletæ ſint; & in hoc numero de Lamech ſactā eſſe uindictā, quod genus ipſius uſque ad cataclyſmū perſeuerauerit. Alii de ſeptem uindictis Cain uaria ſuſpicantur. Primū
Gen. 4 eius aſſerunt fuiſſe peccatū, quod non recte diuiſerit. Secundum, quod inuiderit fratri ſuo. Tertium, quod doloſe egerit, dicens: Tranſeamus in campum: Quartum, quod interfecerit. Quintum, quod procaciter negauerit, dicens: Neſcio, numquid cuſtos fratris mei ſum? Sextum, quod ſe ipſum damnauerit dicens: Maior culpa mea eſt, quam ut dimittar. Septimum, quia nec damnatus egerit pæniten
Ion. 3 tiam, ſecūdum Niniuitas, & Ezechiā regem Iuda, qui immi
4.*Reg.*2 nentem mortē lacrymis diſtulerunt, ut qui damnati fuerant non perirent, ſed agentes pænitentiam, impetrarent miſericordiā Dei. Nam tradunt illū a clementiſſimo Deo ideo uſque ad ſeptem generationes fuiſſe dilatum, ut ſaltem malis ipſis & longæuitate mæroris compulſus, pænitentiam ageret, ut mereretur abſolui. Nonnulli ſeptenarium numerum plenū & perfectum interpretantur, de multis ſcripturarum locis teſtimonia contrahentes; & hunc eſſe ſenſum, quem ſupra perſtrinximus: quod qui interficeret Cain, ab ingenti eum afflictione, & omnia ſupplicia tranſeunte
Matth. 18 liberaret pœna. Sunt autem, qui & de euangelio interrogationem Petri replicent: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? uſque ſepties? Dicit ei Ieſus: Non dico tibi, uſque ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties. Et putant mortē atque peccatum in ſeptima pro-
Gen. 5 genie ſabbatizaſſe, quando Enoch raptus eſt, & non inueniebatur, quia tranſtulit illū Deus. De ſeptuaginta autem & ſeptem, illam expoſitionē ſequuntur; in aduentu Chriſti, mortis atque peccati aculeum eſſe cōfractum. Ponam & aliam opinionem, ne quid uidear prætergreſſus. Quidam ſeptimum annum remiſſionis & quinquageſimum iubilæi, & quadringenteſimum nonageſimum, quod uolunt intelligi ſeptuagies ſepties, multis modis interpretantur, aſſerentes ob hanc cauſam quinquageſimi numeri ſacrati, in

euan-

euangelio poſitum debitorem, & quinquageſimum pſal *Luc. 7*
mum pœnitentiæ, qui ſeptem conficitur ſeptimanis, &
in principium ogdoadis erumpit. Verum, ne longius ſer-
mo procedat, hucuſque ſuper hoc locutum me eſſe ſuffi-
ciat: quia & ex his, quæ reſperſimus, ingentem tibi diſ-
putationis ſiluam poteris ipſe conficere; ſciens Origenem
duodecimum & tertiumdecimum in Geneſim librum de
hac tantum quæſtione dictaſſe.

SECVNDA QVAESTIO.

CVR Deũ loquitur ad Abraham, quod quarta pro *Gen. 15*
genie filii Iſrael eſſent de Aegypto reuerſuri, & po
ſtea Moyſes ſcribit: Quinta autem progenie aſcẽ- *Exod. 13*
derunt filii Iſrael de terra Aegypti. Quod utique niſi ex-
ponatur, uidetur eſſe contrariũ. Hoc uero problema cum
legiſſem, cœpi mecum tacitus æſtuare; & eueſtigio Gene-
ſim, Exodumq. percurrens, reperi loca, in quibus ſcripta
ſunt, quæ uidentur facere quæſtionem. Ac primum exiſti- *1. Cor. 2*
mabam ſpiritalibus ſpiritalia comparans, indiſſolubilia *Gen. 5*
eſſe, ſicut & multa ſunt alia. Nam & Mathuſalem quat-
tuordecim annos poſt diluuium uixiſſe ſcribitur, nec tamen
ingreſſus eſt arcam cum Noe. Et cum ipſe Deus locutus ſit *Gen. 15*
ad Abraham: Sciendo ſcies, quia peregrinum erit ſemen
tuum in terra non ſua, & in ſeruitutem redigent eos, &
affligent, & humiliabunt eos annis quadringentis: poſtea
Moyſes ſcribit in Exodo: Et factũ eſt poſt quadringentos *Exod. 12*
& triginta annos, exiuit omnis potentia Domini de terra
Aegypti. Agar quoque Iſmaelem, quaſi lactãtem & tenerũ *Gen. 16. 21*
portat in humeris, cum decem & octo ferme, & amplius
reperiatur annorum: & ridiculum ſit tam grandem iuue-
nem matris ſediſſe ceruicibus. Roboam uero filius Salo- *3. Reg. 14*
monis quadrageſimo primo ætatis ſuæ anno regni ſum- *2. Par. 12*
pſit exordium, & regnauit in Hieruſalem annis decem & *3. Reg. 1*
ſeptem: cum utique pater eius duodecimo anno regnare
incipiens, annis quadraginta regnauerit, & undecimo anno *3. Reg. 11*
filium generare nequiuerit. Dum hæc & multa iſtiuſmodi
mecum ſollicitus uoluerẽ, aperuit mihi oſtium, qui habet *Apoc. 3*

Cant. 1 clauem Dauid, & introduxit me in cubiculum ſuum, po-
Exod. 33 ſuitq. me in foramine petræ: ut poſt ſpiritum ſæuientem,
poſt terræmotum, poſt incendium ignorantiæ quo urebar,
Cant. 3 uox ad me auræ lenioris accederet, diceremque: Inueni
quem quæſiuit anima mea: tenebo eum, & non dimittam.
Etenim cum uideatur ſcriptura inter ſe eſſe contraria; utrū-
que uerum eſt, cum diuerſum ſit. Egreſſi ſunt quarta ge-
1. *Par.* 6 neratione filii Iſrael de terra Aegypti. Replica genealogiā
Leui. Leui genuit Caath. Caath genuit Amrā. Amrā genuit
Aaron. Aarō genuit Eleazar. Eleazar genuit Finees. Caath
Gen. 46 cum patre ſuo Leui ingreſſus eſt Aegyptum. Rurſum Elea-
Num. 20. 27 zar cum patre Aaron egreſſus eſt de Aegypto. A Caath
uſque ad Eleazar computatur generationes quattuor: licet
quidam uelint ab Amram incipere, & uſque ad Finees, ut
nos in Eleazar fecimus, peruenire. Si uero uolueris diſ-
Ioſ. 24 parem numerum oſtendere, quo modo ſecundum Exodum
quinta generatione egreſſi ſunt filii Iſrael de terra Aegypti;
Gen. 38. 46 tribus tibi Iudæ ordo numeretur. Iudas genuit Phares.
Phares genuit Eſrom. Eſrom genuit Aram. Aram genuit
Matth. 1 Aminadab. Aminadab genuit Naaſon. Naaſon genuit
Salmon. Phares cum patre ſuo Iuda ingreſſus eſt Aegy-
Num. 7 ptum. Naaſon princeps tribus Iuda in deſerto deſcribitur:
cuius filius Salmon terram repromiſſionis intrauit. Com
puta a Phares uſque ad Naaſon, & inuenies generationes
quinque: tametſi nonnulli, ut in tribu Leui oſtendimus,
in Eſrom initium faciant, & ad Salmon uſque perueniant.
Puto problema diſſolutum: quod ſi diſplicet, ad compen-
dium ueniam, & dicam in Hebræo non eſſe diuerſum. A-
quila namque, qui non contentioſius, ut quidam putant,
ſed ſtudioſius uerbum interpretatur ad uerbum, in eo loco,
ubi Septuaginta poſuerunt, Quinta autem generatione
aſcenderunt filii Iſrael de terra Aegypti, ita tranſtulit: καὶ
ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν οἱ ὑιοὶ ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς αἰ-
γύπτου. Ideſt, & armati aſcenderunt filii Iſrael de terra Ae-
gypti. Licet pro eo quod nos armati diximus, ſecundum
Græci ſermonis ambiguitatem, inſtructi, ſiue muniti pro-
pter

pter ſupellectilem, qua Aegyptios ſpoliauerant, poſſit intelligi. Exiſtimanti curioſitatem eſſe finitam, maior quærendi ardor exoritur: & ad ſimilitudinem Hieremiæ diſſoluor undique, & ferre non poſſum, quare Septuaginta, quinta generatione, & Aquila tranſtulerit armatos. Volumen Hebræum replico, quod Paulus φελόνην iuxta quoſdam uocat, & ipſos characteres ſolicitius attendens, ſcriptum reperio, וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים Vahamiſim Alu bene Iſrael Meerez Mizraim. In reliqua parte interpretationes non diſcordant: omnis pugna de uerbo eſt חמשים hamiſim, quod his litteris ſcribitur ח het, מ mem, ש ſin, י iod, ם mem: utrumnam quinque, an munitos ſonet. Et quidem quinque hoc ſermone dici, negare non poſſumus: uerum quinque plurali numero, non quinta, ut illi interpretati ſunt, ſingulari. ſed nec generatio inuenitur adiuncta, quæ lingua Hebræa דור dor dicitur; ut ſi eſſet, quinta generatione, ſermone legeretur illorum דור חמשי dor hamiſi. Nunc autem hamiſim, ideſt, quinque, immo quinti tantum ſcriptum eſt: ut ſit quaſi ſenſus: Quinta autem aſcenderunt filii Iſrael de terra Aegypti: quod quia minus uidebatur intelligi, adiuncta generatio eſt. Aquilam uero, ut in ceteris, & in hoc maxime loco proprie tranſtuliſſe, omnis Iudæa conclamat, & ſynagogarum conſonant uniuerſa ſubſellia, quod uidelicet idem ſermo, & eiſdem litteris ſcriptus, diuerſás apud eos & uoces, & intelligentias habeat. Ex quibus exempli cauſa unum ponimus, ut, quod dicimus, perſpicuum fiat: paſtores & amatores eiſdem litteris ſcribuntur ר res, ע ain, י iod ם mem: ſed paſtores roim רעים: amatores leguntur רעים reim. Vnde euenit, ut ibi Hieruſalem in prophetis, cum amatoribus ſuis fornicationis ſcelere arguitur, ibi in noſtris codicibus, pro amatoribus, paſtorum nomen ſit immutatum. Scio hæc moleſta eſſe lectori: ſed de Hebraicis libris diſputantem, non decet Ariſtotelis argumenta conquirere: nec ex flumine Tulliano eloquentiæ ducendus eſt riuulus: nec aures Quintiliani floſculis, & ſcholari declamatione mulcendæ. pedeſtris, &

Hier. 20

2. Tim. 4

Hier. 3

quo-

quotidianæ ſimilis, & nullam lucubrationem redolens oratio neceſſaria eſt, quæ rem explicet, ſenſum ediſſerat, obſcura manifeſtet, non quæ uerborum compoſitione frondeſcat. Sint alii diſerti; laudentur, ut uolunt; & inflati buccis ſpumantia uerba trutinent: mihi ſufficit ſic loqui, ut intelligar; ut de ſcripturis loquens, & diſputans, ſcripturarum imiter ſimplicitatem.

TERTIA QVAESTIO.

Gen.27 CVR Iſaac, uir iuſtus, & Deo carus, non illi, cui uoluit, ſed cui noluit, deceptus errore benedixit? Differo pauliſper typum, & ea, quæ à maioribus noſtris ſuper hoc loco ſunt interpretata, prætereo: non quod opinioni eorum non acquieſcam: ſed quod tu hoc tantum quæras, quare uir iuſtus aliquid ignorauerit,& contra ſuam fecerit uoluntatem. Ad quod diſtricta reſponſio eſt: nullum hominem,excepto eo,qui ob noſtram ſalutem carnem eſt dignatus induere, plenam habuiſſe ſcientiam,& certiſſimam ueritatem. Denique Paulus ex parte cogno-
1.Cor.13 ſcit, & ex parte prophetat: & nunc per ſpeculum uidet in
Rom.8 ænigmate, &, ſecundum quod oportet orare, neſcire nos
1. Cor. 13 dicit: Quia cum uenerit quod perfectum eſt, tunc quod ex
Pſal. 98 parte eſt deſtruetur. Samuel propheta cōnumeratus Moyſi in ſacerdotio Dei, ad ungendum regem miſſus, cum maximum filiorum Ieſſe uidiſſet Heliab, ait: Ecce coram Do
1.Reg. 16 mino Chriſtus eius. Et dixit Dominus ad Samuel: noli reſpicere faciem eius, neque ſtaturam illius: quoniam reprobaui eū: quia non quo modo uidet Deus uidet homo. Homo enim uidet in facie,Deus autē inſpicit cor; & per ſingulos filos ſeptē ignorans uſque ad Dauid neſciſſe deſcribitur. Heliſæus quoque,qui duplici glorificatus eſt ſpiritu,
4. Reg. 2 cuius oſſa uitā exanimato cadaueri reddiderunt; cū Suna-
4.Reg. 13 mitis ad eū ueniſſet in montem; & ad pedes eius flebiliter
4.Reg.4 corruiſſet, Giezi prohibente ne faceret, ait, Dimitte eā, quia anima eius in amaritudine eſt, & Dominus abſcōdit a me,& nō nunciauit mihi. Plura ſunt quā ut exemplis debeamus docere, ſanctos uiros, & Deo caros ea tantummodo

ſciſſe,

ſciſſe, quæ eis a Domino reuelata ſunt; ignoraſſe uero, quæ eis reuelata non fuerint; & ad ſingulas uiſiones Zachariam, atque Danielem interrogare angelum, & ſupplici-ter deprecari, ut exponat ſibi, quæ ſint illa, quæ uiderant. *Zach. 4* *Dan. 7* Vnde non mirum eſt, & Iſaac in ſuam maxime utilitatem neſciſſe quid faceret: cum magis eo tempore erraret, quo filium ſanguinariæ deditum uoluptati, & eum, qui poſtea fratrem, ſi poſſet, occideret, prætermiſſo illo, qui innocenter habitaret domi, uellet efferre, & ſuam magis uoluntatem facere, quam Dei. Ego puto diuinæ diſpenſationis fuiſſe, ut oculis cæcaretur: & cum ipſe diceret: Vox quidem, uox Iacob eſt, manus autem manus Eſau: tamen nō intelligeret minorem eſſe filium, qui ad benedictionem fratris, præreptor adſtiterat. *Gen. 27* Quoniam autem polliciti ſumus, & de eo in figura quid ſignificaret adiungere, Hippolyti martyris uerba ponamus: a quo & Victorinus noſter non plurimum diſcrepat: non quod omnia plenius executus ſit: ſed quod poſſit occaſionem præberi lectori ad intelligentiam latiorem. Iſaac portat imaginem Dei patris, Rebecca Spiritus ſancti, Eſau populi prioris & diaboli, Iacob Eccleſiæ, ſiue Chriſti. Senuiſſe Iſaac, conſummationem orbis oſtendit: oculis caligaſſe, fidem periſſe de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum eſſe ſignificat. Quod filius maior uocatur, acceptio eſt legis Iudæorum. Quod eſcas eius atque capturam diligit pater: homines ſunt ab errore ſaluati, quos per doctrinam iuſtus quiſque uenatur. Sermo Dei, benedictionis eſt repromiſſio, & ſpes regni futuri, in quo cum Chriſto ſancti ſunt regnaturi, & uerum ſabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu ſancto, ſciens quod audiſſet ante quam pareret, quia maior ſeruiet minori, magis autem forma Spiritus ſancti, quæ futura nouerat in Chriſto, in Iacob ante meditatur: loquitur ad filium minorem: Vade ad gregem, & accipe mihi inde duos hædos. *Gen. 25* *Gen. 27* præfigurans carneum ſaluatoris aduentū, in quo eos uel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii: ſiquidem in omnibus ſcripturis hædi pro peccatori-

toribus accipiuntur. Quod autem duos iubetur afferre, duorum populorum ſignificatur aſſumptio, quod teneros & bonos, dociles & innocentis animæ ſignificat. Stola, uel ueſtimentum Eſau, fides Hebræorum & ſcripturæ ſunt, quibus gentilium indutus eſt populus. Pelles, quæ eius brachiis circumdatæ ſunt, peccata utriuſque ſunt plebis, quæ Chriſtus in extenſione manuum cruci ſecum pariter affixit. Quod Iſaac quærit ab Iacob, cur tam cito uenerit, admiratur celerem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hoſtia placens Deo: ſalus eſt peccatorum. Poſt eſum ſequitur benedictio, & eius odore perfruitur, uirtutem reſurrectionis & regni aperta uoce pronuncians: quod etiam adorent eum fratres ſui, & ſeruiant ei credentes ex Iſrael. Quia igitur iniquitas eſt inimica iuſtitiæ, Eſau in diſcordiam concitatur, & necem fraudulenter excogitat dicens in corde ſuo: Appropinquant dies paſſionis patris mei, ut interficiam Iacob fratrem meum. Diabolus fratricidas Iudæos in Cain ante præmeditans, in Eſau manifeſtiſſime confitetur: tempus quoque interfectionis oſtendens. Appropinquant, inquit, dies paſſionis patris mei, ut interficiam Iacob fratrem meum. Quapropter Rebecca, ideſt patientia, nunciauit uiro fratris inſidias, qui, uocato Iacob, præcepit ei, ut in Meſopotamiam pergeret, & inde acciperet uxorem de genere Laban Syri, fratris matris ſuæ. Quo modo itaque fratris dolos fugiens, Meſopotamiam tendit Iacob, ita & Chriſtus Iudæorum incredulitate compulſus, proficiſcitur in Galilæam, inde ſibi ex gentibus ſponſam ſumpturus Eccleſiam. Hæc ſupra dictus uir. Nos autem dicimus non ueniſſe Dominum, niſi ad oues perditas domus Iſrael, nec uoluiſſe accipere panem filiorum, & dare canibus, & benedictionem primam Iudæorum populo detuliſſe; quibus ſunt credita eloquia Dei, & repromiſſio, & legislatio, & confectio teſtamenti; uerum, quia illi credere noluerunt, ad Iacob minorem populum benedictionem eſſe translatam: neque tamen maiorem filium penitus fuiſſe deſpectum, quia, cum ſubintrauerit

Gen. 27 · *Gen.* 28 · *Matth.* 15 · *Marc.* 7 · *Rom.* 3 · *Rom.* 11

uerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.

ARGVMENTVM.

HOMINEM, *non Spiritum ſanctum, aut angelum fuiſſe Melchiſedec, & ex Hebræorum ſententia eundem cum Sem* Noe *filio: & quod in typum diuinæ Euchariſtiæ, ueluti ſacerdos Dei altiſſimi, pane, uinoq. cum quibus laſſo, uictoriq. occurrit Abrahæ, non animalium extis litauerit, ex Apoſtolo, & ueteribus multis ſacris ſcriptoribus primum explicat; mox quod Salem, cuius rex fuit, non Hieruſalem ſit, ſed opidum iuxta Scythopolim, relata interea rei hiſtoria, Euagrio reſpondens narrat.*

HIERONYMVS EVAGRIO.

EPISTOLA CXXVI.

MISISTI uolumen *ἀνώνυμον, καὶ ἀδέσποτον*. & neſcio utrum tu de titulo nomen ſubtraxeris; an ille, qui ſcripſit, ut periculum fugeret diſputandi, auctorem noluerit confiteri. quod cum legiſſem, intellexi famoſiſſimam quæſtionem ſuper pontifice Melchiſedec illuc plurimis argumentis eſſe perductã, ut docere conatus ſit, eũ, qui benedixerit tanto patriarchæ, diuinioris naturæ fuiſſe, nec de hominibus æſtimandum. Et ad extremum auſus eſt dicere, Spiritũ ſanctum occurriſſe Abrahæ, & ipſum eſſe, qui ſub hominis figura uiſus ſit. Quo modo autẽ Spiritus ſanctus panem uinumq. protulerit; & decimas prædæ, quas Abraham uictis quattuor regibus reportarat, acceperit; omnino tangere noluit: petiſq. ut, quid mihi uel de ſcriptore, uel de quæſtione uideatur, reſpondeam. Fateor, uolui diſſimulare ſententiam, nec me perículoſo & *φιλεγκλήμονι* miſcere tractatui; in quo quodcumque dixiſſem, reprehenſores habiturus forem: ſed rurſum, cum epiſtolam legerem, & inueniſſem in extrema pagella, miris me obteſtationibus adiuratum, ne ſpernerem precatorem; reuolui ueterum libros; ut uiderem quid ſinguli dicerent,

Gen. 14

rent, & tibi, quaſi de multorum conſilio, reſponderem: ſtatimq. in fronte Geneſeos, in prima Homiliarum Origenis, reperi ſcriptum de Melchiſedec: in qua multiplici ſermone diſputans, illuc deuolutus eſt, ut eum angelum diceret: iiſdemq. pæne argumentis, quibus ſcriptor tuus de Spiritu ſancto, ille de ſupernis uirtutibus eſt locutus. Tranſiui ad Didymum, ſectatorem eius, & uidi hominem pedibus in magiſtri iiſſe ſententiam. Verti me ad Hippolytum, Hirenæum, Euſebium Cæſarienſem, & Emiſenum, Apollinarium quoque noſtrum, & Euſtathium, qui primus Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus, contra Arium clariſſima tuba bellicum cecinit; & deprehẽdi, horum omnium opiniones diuerſis argumentationibus ac diuerticulis ad unum compitum perueniſſe, ut dicerent Melchiſedec hominem fuiſſe Chananæum, regem urbis Hieroſolymæ, quæ primum Salem, poſtea Iebus, ad extremum Hieruſalẽ appellata ſit: nec mirũ eſſe, ſi ſacerdos Dei altiſſimi deſcribatur abſque circumciſione, & legalibus cærimoniis, & genere Aaron: cum Abel quoque, & Enoch, & Noe placuerint Deo, &
Iob 1 uictimas obtulerint: & in Iob uolumine legerimus, quod ipſe & oblator munerum fuerit, & ſacerdos, & quotidie pro filiis ſuis hoſtias immolarit: & aiũt ipſum quoque Iob non fuiſſe de genere Leui, ſed de ſtirpe Eſau, licet aliud He-
Gen. 9 bræi autument. Quo modo autem Noe inebriatus in do-
Iud. 16 mo ſua, & nudatus atque deriſus a Mediano filio, typum ſaluatoris præbuit, & Cham populi Iudæorum: Samſon quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ, multo plures hoſtium mortuus quam uiuus occidit; ut Chriſti exprimeret paſſionem: omnesq. pæne ſancti & patriarchæ & prophetæ, in aliqua re figuram expreſſerunt ſaluatoris: ſic & Melchiſedec, eo quod Chananæus fuerit, & non de genere Iudæorum, in typum præceſſiſſe ſacerdotis filii Dei, de quo dicitur in centeſimo nono pſalmo: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. Ordinem autem eius multis modis interpretantur: quod ſolus & rex fuerit, & ſacerdos, & ante circumciſionem functus ſacerdotio;

tio; ut non gentes ex Iudæis, ſed Iudæi a gentibus ſacerdotium acceperint; neque unctus oleo ſacerdotali, ut Moyſi præcepta conſtituunt, ſed oleo exultationis, & fidei puritate; neque carnis & ſanguinis uictimas immolauerit, & brutorum animalium ſanguinem dextra ſuſceperit, ſed pane & uino, ſimplici puroq. ſacrificio, Chriſti dedicauerit ſacramentum: & multa alia, quæ epiſtolæ breuitas non recipit. Præterea plenius eſſe tractatum in epiſtola ad Hebræos, quam omnes Græci recipiunt, & nonnulli Latinorum, quod iſte Melchiſedec, ideſt, rex iuſtus, rex fuerit Salem, ideſt, rex pacis, ſine patre, ſine matre: & quo modo hoc intelligendum ſit, uno ſtatim uerbo explicari ἀγενεαλόγητος, non quod abſque patre & matre fuerit, cum Chriſtus quoque ſecundum utramque naturam & patrem habuerit & matrē; ſed quod ſubito introducatur in Geneſi occurriſſe Abraham a cæde hoſtiū reuertenti, & nec ante, nec poſtea eius nomen feratur adſcriptū. Affirmat autem Apoſtolus, quod Aaron ſacerdotiū, ideſt, populi Iudæorum, & principiū habuerit; & finem; Melchiſedec autē, ideſt, Chriſti, & Eccleſiæ, & in præteritum & in futurum æternum ſit, nullumq. habuerit auctorem: & quod, translato ſacerdotio, legis quoque mutatio fiat: ut nequaquam de Agar ancilla & monte Sina, ſed de Sara libera, & arce Sion egrediatur uerbū Domini, & lex Dei de Hieruſalem: & difficultatem rei procemio exaggerat, dicens: Super quo multus nobis ſermo eſt, & ininterpretabilis: non quia Apoſtolus non potuerit id interpretari: ſed quia illius temporis non fuerit. Hebræis enim, ideſt Iudæis perſuadebat, non iam fidelibus, quibus paſſim proderet ſacramentum. Verumtamen ſi uas electionis ſtupet ad myſterium, & de quo diſputat ineffabile confitetur: quanto magis nos uermiculi, & culices, ſolam debemus ſcientiam inſcitiæ confiteri, & ampliſſimam domum paruo quaſi foramine oſtendere: ut dicamus duo ſacerdotia inter ſe ab Apoſtolo comparata, prioris populi, & poſterioris? Et hoc ait tota diſputatione, ut ante Leui & Aaron ſacerdos fuerit Melchiſedec ex gen-

Leuit. 8
Hebr. 7
Gen. 14
Hebr. 7
Gal. 4
Mich. 4
Heb. 5

gentibus : cuius tantum prædicat meritum, ut futuris ſacerdotibus Iudæorum, in lumbis benedixerit Abraham : totumq. quod ſequitur in laudes Melchiſedec, ad Chriſti typum referri, cuius profectus Eccleſiæ ſacramenta ſunt. Hæc legi in Græcorum uoluminibus, & quaſi latiſſimos terrarum ſitus in breui tabella uolui demonſtrare, non extendens ſpatia ſenſuum, atque tractatuum, ſed quibuſdam punctis atque compendiis infinita ſignificans; ut in parua epiſtola, multorum ſimul diſceres uoluntates. Verum quia amanter interrogas, & uniuerſa, quæ didici, fidis auribus inſtillanda ſunt : ponam & Hebræorum opinionem; &, ne quid deſit curioſitati, ipſa Hebraica uerba ſubnectam.

Gen. 14 ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון : ויברכהו ויאמר
ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ : וברוך אל עליון אשר מגן צריך
בידך ויתן לו מעשר מכל : Vmalchizedec melech Salem hozi Lehem uaiain uehu cohen leel elion uaiebarchehu uaiomar, baruch Abram leel elion kone, ſamaim uaarez : ubaruch el elion eſcher migen zadecho beiadecho uaiiten lo maeſer michol. Et Melchiſedek rex Salem protulit panem & uinum : erat autem ſacerdos Dei excelſi. benedixitq. illi, & ait : Benedictus Abram Deo excelſo, creauit cælum & terram : & benedictus Deus altiſſimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua, & dedit ei decimas ex omnibus. Traduntq. hunc eſſe Sem primum filium Noe, & eo tempore, quo ortus eſt Abraham, habuiſſe ætatis annos trecentos nonaginta; qui ita ſupputantur. Sem poſt diluuium anno ſecundo, cum centum eſſet annorum, genuit Arphaxad : poſt cuius ortum uixit annos quingentos, hoceſt ſimul ſex-

Gen.10.11 centos. Arphaxad annos natus triginta & quinque, genuit Salem : qui & ipſe tricenarius procreauit Heber, quem triginta quattuor annorum legimus genuiſſe Phaleg. Rurſum Phaleg expletis annis triginta genuit Rehu : qui & ipſe poſt trigeſimum & ſecundum natiuitatis ſuæ annum, edidit Serug : de quo, cum ad triginta perueniſſet annos, ortus eſt Nachor, qui uigintinouem annorum genuit Thare :

Gen.25 quem legimus quod ſeptuagenarius genuerit Abraham & Nachor

Nachor & Aran. Supputa per ſingulas ætates annorum numerum, & inuenies ab ortu Sem uſque ad generationem Abraham trecentos nonaginta annos. Mortuus eſt autem Abraham centeſimo ſeptuageſimoquinto ætatis ſuæ anno. Ratione deducta, inuenitur, Sem, abnepoti ſuo decimi gradus, Abraham ſuperuixiſſe annos trigintaquinque. Simulq. & hoc tradunt, quod uſque ad ſacerdotium Aaron omnes primogeniti ex ſtirpe Noe, cuius ſeries & ordo deſcribitur, fuerint ſacerdotes, & Deo uictimas immolarint: & hæc eſſe primogenita, quæ Eſau fratri ſuo uẽdiderit Iacob. Nec eſſe mirũ, ſi Melchiſechek uictori Abraham obuiã proceſſerit; & in refectionem tã ipſius, quam pugnatorũ eius, panes uinumq. protulerit; & benedixerit ei; cum abnepoti ſuo hoc iure debuerit; & decimas prædæ atque uictoriæ acceperit ab eo; ſiue, quod habetur ambiguum, ipſe dederit ei ſubſtantiæ ſuæ decimas, & auitam largitatem oſtenderit in nepotem. utrumque enim intelligi poteſt, & iuxta Hebraicum, & iuxta Septuaginta interpretes, quod & ipſe acceperit decimas ſpoliorum, & Abrahæ dederit decimas ſubſtantiæ ſuæ; quamquam Apoſtolus in epiſtola ſua ad Hebræos apertiſſime definiat, non Abraham ſuſcepiſſe a Melchiſedek decimas diuitiarum eius, ſed de ſpoliis hoſtium partem accepiſſe pontificem. Salem autem non, ut Ioſephus, & noſtri omnes arbitrantur, eſſe Hieruſalem nomen, ex Græco Hebraicoq. compoſitum; quod abſurdum eſſe, peregrinæ linguæ mixtura demonſtrat; ſed opidum iuxta Scythopolim, quod uſque hodie appellatur Salem, & oſtenditur ibi palatium Melchiſedeck, ex magnitudine ruinarum, ueteris operis oſtendens magnificentiã: de quo in poſteriore quoque parte Geneſeos ſcriptum eſt: Venit Iacob in Socoth, ideſt in tabernacula, & fecit ſibi ibi domos, atque tentoria, & tranſiuit in Salem, ciuitatem regionis Sichem, quæ eſt in terra Chanaan. Conſiderandũ quoque eſt, quod Abrahæ a cæde hoſtium reuertenti, quos perſecutus eſt uſque Dan, quæ hodie Pameas appellatur, non de uia Hieruſalẽ, ſed de opido Metropoleos Sichem,

Gen. 27 *Hebr. 7* *Gen. 33* *Gen. 14*

in itinere fuerit: de quo in euangelio quoque legimus: Erat
Ioan. 3 autem Ioannes baptizans in Ennon, iuxta Salim, quia
aquæ erant multæ ibi. Nec refert, utrum Salem, an Salim
nominetur; cum uocalibus in medio litteris perraro utan
tur Hebræi; & pro uoluntate lectorum, atque uarietate
regionum, eadem uerba diuerſis ſonis atque accentibus
proferantur. Hæc ab eruditiſſimis gentis illius didicimus:
qui intantum non recipiunt, Spiritum ſanctum, uel ange
lum fuiſſe Melchiſedek; ut etiam certiſſimum hominis no
men adſcribant. Et reuera ſtultum eſt, id, quod in typo di
citur, eo quod Chriſti ſacerdotium finem non habeat, &
ipſe rex & ſacerdos nobis utrumque donauerit, ut ſimus
1.*Pet.*2 genus regale, & ſacerdotale; & quaſi angularis lapis parie-
Eſa. 28 tem utrumque coniunxerit; & de duobus gregibus bonus
*Eph.*2 paſtor unum effecerit gregem; ſic quoſdam referre ad ἀνα-
γωγὴν, ut hiſtoriæ auferant ueritatem, & dicãt non fuiſſe
regem, ſed in imagine hominis angelum demonſtratum:
cum intantum nitantur Hebræi, Melchiſedek regem Salē
filium Noe Sem oſtendere, ut ante hoc ſcriptum ſic refe-
rant. Egreſſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum ei:
Gen. 14 haud dubium, quin Abraham: poſtquam reuerſus eſt a
cæde Chodor Laomor, & regum, qui cum eo erant in ual-
le Saue. hæc eſt uallis regis, de qua ſtatim ſequitur: Et
Melchiſedek rex Salem protulit panem, & uinum, & re-
liqua. Si ergo hæc ciuitas regis eſt, & uallis regis, ſiue, ut
Septuaginta tranſtulerunt, campus; quem hodie Aulonē
Palæſtini uocant: manifeſtum eſt, hominem fuiſſe, qui in
terrena & ualle, & urbe regnauerit. Habes, quæ audierim,
& quæ legerim de Melchiſedek. Meum fuit, recitare te-
ſtes: tuum ſit, de fide teſtium iudicare. quod ſi omnes re-
puleris: tuum certe ſpiritualem illum interpretem non reci
pies; qui imperitus ſermone & ſcientia, tanto ſupercilio
& auctoritate Melchiſedek Spiritum ſanctum pronuncia-
uit, ut illud ueriſſimum comprobarit, quod apud Græcos
canitur: imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.
Ego, poſt longam ægrotationem, uix in quadrageſimæ die-
bus

bus hæc fabricare potui; cum alteri me operi præpararẽ: paucos dies, qui ſupererant, in Matthæi expoſitione conſumpſi; tantaq. auiditate ſtudia omiſſa repetiui; ut, quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis ualetudini.

ARGVMENTVM.

QVADRAGINTA *duas manſiones, per quas, mutatis ſemper caſtris, ut in* Exodo, *ac* Numeris *legitur, Hebræorum populus ex Aegypto ad repromiſſionis terram peruenit, ſpiritualiter pro itinere, quo ex hoc mundo ad cælorum regnum peruenitur, illis ſigillatim tam re quam nomine ad propoſitum explicatis, enarrat; memoriæ Fabiolæ, inſignis Romanæ feminæ, reddens opus, quod uiuenti illi promiſerat.*

HIERONYMVS FABIOLAE.

EPISTOLA CXXVII.

IN ſeptuageſimo ſeptimo pſalmo, quem, iuxta
euangeliſtam Matthæum, ex perſona Domini di-
ctum credimus, decem plagarum in Aegypto, &
egreſſionis Iſrael in ſolitudinem, narratur hiſtoria. Cumq.
nulli dubium ſit, facta eſſe quæ ſcripta ſunt, quaſi aliud lit-
tera ſonet, aliud clauſum ſpiritus teneat: aperiam, inquit,
in parabola os meũ, loquar propoſitiones ab initio. Quan
ta audiuimus, & uidimus ea, & patres noſtri narrauerunt
nobis. Vnde & Apoſtolus iiſdem uerbis, quia & eodem
ſpiritu, Hæc autem, ait, omnia in figura contingebant il- 1.Cor.10
lis: ſcripta ſunt autem ad commonitionem noſtram, in
quos fines ſæculorum deuenerunt. Et, Nolo uos ignorare
fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, &
omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati
ſunt, in nube, & in mari: & omnes eandem eſcam ſpiri-
tualem manducauerunt: & omnes eundem potum ſpiri-
tualem biberunt: bibebant autem de ſpirituali conſequen
te eos petra; petra autem erat Chriſtus. Si ergo pars hiſto
riæ itineris ex Aegypto ſpiritualiter accipitur: & cetera,

quæ ab Apoſtolo pro anguſtia temporis prætermiſſa ſunt, eiuſdem eſſe intelligentiæ conuincentur. Nam idem pro-
Pſal. 119 pheta, qui in alio loco dixerat: Habitaui cum habitãtibus Cedar: multum incola fuit anima mea: abſentiã terræ ſan
Pſal. 41 ctæ non ſuſtinens, lacrymabiliter ingemiſcit, & dicit: Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam; donec trã ſeam in locum tabernaculi admirabilis, uſque ad domum Dei, in uoce exultationis & confeſſionis ſonus epulantis:
Pſal. 118 Et in alio pſalmo: Reuela oculos meos, & conſiderabo
Rom. 7 mirabilia de lege tua. Paulus quoque, lex ſpiritualis eſt.
Ioan. 5 Et ipſe Dominus: Si crederetis Moyſi, & mihi crederetis:
Luc. 24 de me enim ille ſcripſit. Et euangelium ſecundum Lucam: Tunc incipiens a Moyſe, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in cunctis ſcripturis, quæ de ipſo dicta erant.
1. Cor. 3 Igitur Iudæi paruuli, & qui ſolidum cibum glutire nequeunt, ſed adhuc lacte nutriuntur infantiæ; legant Pharaonem carneum, & mare Rubrum, per quod ad Indiam nauigatur, & manna coriandro ſimile: & omnia, quæ ſcripta ſunt, audiant corporaliter, lepram domorum, & lepram pellis, & ſtaminis, taurum homicidam, & iumentum adulterii reum, & Hebræi, propter uxorem ac liberos ſeruire cupientis, aurem ſubula perforatam. Nos autẽ derelinquentes Capharnaum, agrum quondam pulcher-
Matth. 14 rimum, & cum Ieſu egredientes in deſertum, paſcamur
Marc. 6 panibus eius, ſi inſipientes ſumus & iumentorum ſimiles,
Ioan. 12 hordeaceis; ſin rationale animal, triticeis, & ex grano frumenti commolitis: quod in terram cadens multos fructus mortuum attulit. Nouem plagis percuſſa eſt Aegyptus, fractus Pharao, ut dimitteret populum Dei. Ad extremũ primogenita perdidit, ut primogenita Iſraelis Domino ſacrarentur. Qui prius tenere cupiebant, inſtanter expellũt. Exterminator tranſit, & terram Geſſen paſtoralem & pluuiis irrigatam, non audet attingere: erant enim poſtes eo-
Pſal. 4 rum agni cruore ſignati, & opere loquebantur: Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui Domine. Vnde & apellatur ipſa ſollemnitas phaſe, quam nos tranſitum appellare poſſu-

poſſumus, eo quod de peioribus ad meliora pergentes tenebroſam Aegyptum relinquimus. Sed iam tempus eſt, ut promiſſa complentes, manſionum Iſrael ordinem proſequamur. Scriptum eſt in ultima parte uoluminis Numerorum, quod apud Hebræos appellatur uaiedabber וידבר: *Num. 33* Hæc ſunt caſtra filiorum Iſrael, qui egreſſi ſunt de terra Aegypti per turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron, quas Græci *ἀπάρσεις* uocant, nos propter linguæ proprietatem ſignificantius manſiones, ſiue, quia de exercitu dicitur, caſtra tranſtulimus. Fit autem catalogus manſionum a prima uſque ad ultimam: & numerantur ſimul quadraginta duæ: de quibus Matthæus loquitur: Ab Abraham uſque *Matth. 1* ad Dauid generationes quattuordecim, & a Dauid uſque ad tranſmigrationem Babylonis quattuordecim generationes, & a tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum generationes quattuordecim, ideſt, ſimul generationes quadraginta duæ. Per has currit uerus Hebræus: qui de terra tranſire feſtinat ad cælum; &, Aegypto ſæculi derelicta, terram repromiſſionis ingreditur. Nec mirum, ſi in illo numeri ſacramento perueniamus ad regna cælorum: ſub quo Dominus atque ſaluator a primo patriarcha peruenit ad uirginem, quaſi ad Iordanem: quæ pleno gurgite fluens, Spiritus ſancti gratiis redundabat. Quod autem in manu Moyſi & Aaron egreſſus ſcribitur: intellige legem, & ſacerdotium, opera & cultum Dei: quorum alterum altero indiget. Nihil enim prodeſt exercere uirtutes, niſi noueris creatorem: nec Dei ueneratio proficit ad ſalutem, niſi præcepta conditoris impleueris. His duabus manibus, quaſi duobus Seraphim, in confeſſionem ſanctæ trinitatis erumpimus, dicentes: Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus Deus *Eſa. 6* ſabaoth.

MANSIO PRIMA.

Movervnt itaque caſtra de Rameſes רעמסס menſe *Num. 33* primo, quintadecima die menſis primi: altera die poſt paſcha egreſſi ſunt filii Iſrael in manu excelſa in conſpectu omnium Aegyptiorum: & Aegyptii ſepeliebant, quos per-

cuſſerat Dominus ex eis, omne primogenitum in terra Aegypti: & in diis eorum fecit Dominus iudicia. Rameſes a quibuſdam interpretatur commotio turbulenta, aut amaritudo, commotioq. tineæ: nos autem uerius exiſtimamus exprimi, tonitruum gaudii. Ad hanc urbem, quæ in extremis Aegypti finibus erat, populus congregatus eſt, qui in deſertum exire cupiebat, eo quod tumultum ſæculi derelinquens, mouebatur a uitiis priſtinis, & ab exedente ſe prius tinea peccatorum; ut omnem amaritudinem uertens in dulcedinem, Dei uocem in Sina monte deſuper tonantis audiret. Quod autem uerba diuina & eloquia ſcripturarum, in iſtius ſæculi & mundi rota, tonitrus appellen
Pſal. 76 tur, pſalmiſta declarat, dicens: Vox tonitrui tui in rota.
Matth. 3 Et Dei patris uocem in baptiſmo ſaluatoris audientes, to-
Marc. 1 nitruum putauerunt. Cumq. commoti fuerimus ad euan-
Luc. 3 gelicam tubam, & excitati tonitruo gaudii, eximus in mē
Cant. 2 ſe primo, quando hyems præteriit & abiit ſibi, quando ue
Exod. 12 ris exordium eſt, quando terra parturit, quando cuncta
Eph. 6 renouantur: & eximus quintadecima die menſis primi, in craſtinum paſchæ, pleno menſis lumine, poſt eſum agni immaculati; & calciatos pedes habentes de apoſtolo; & accinctos pudicitia lumbos, & baculos in manibus præparatos. Quamuis enim in Aegypto decima quarta die mēſis paſcha facientes, comederimus agnum: tamen tunc nobis lux plena completur, quādo in manu excelſa Rameſem dimittimus, quæ excelſa dicitur, uel quod Aegyptum percuſſerit, uel quod protexerit Iſrael uidentibus Aegyptiis, qui admirantur nos exire de ſæculo, & torquentur inuidia: & poſtea nos tenere cupientes, in perſecutionibus ſuffocātur: quando & Aegyptii ſepeliunt primogenitos ſuos; & patres mortui terrenis operibus, opprimunt mortuos filios. Mihi uidetur, Aegyptiorum primogenita dogmata eſſe philoſophorum, quibus deceptos homines atque irretitos tenebant. Quæ cum Iſrael uiuus effugerit, circumdantur mortuis ſuis; ne exeuntium imitentur exemplum.
Num. 33 Porro quod ſequitur: In diis eorum fecit iudicia, ſiue, ut

Septuaginta tranſtulerunt, ultiones: illud Hebræi autumant, quod nocte, qua egreſſus eſt populus, omnia in Aegypto tẽpla deſtructa ſint ſiue motu terræ, ſiue ictu fulminum. Spiritualiter autem diſcimus, quod, egredientibus nobis de Aegypto, errorum idola corruant, & omnis peruerſarum doctrinarum cultura quatiatur.

MANSIO II.

ET proficiſcentes filii Iſrael de Rameſe, caſtrametati ſunt in סכות ſocoth. Secunda mãſio. in hac coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula: unde & ex re locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur in lingua noſtra, tabernacula, ſiue tentoria. Et ob hoc ſeptimo menſe, quintadecima die menſis ſollemnitas tabernaculorum eſt. Cum ergo exierimus ex Aegypto, primum tabernacula figimus, ſcientes nobis ad ulteriora pergendum. Tunc non comedimus de fermento Aegypti, de fermento malitiæ, & nequitiæ: ſed ueſcimur azymis ſinceritatis, & ueritatis, Domini præceptũ opere conſummantes: Cauete a fermento phariſæorum. In hac nobis præcipitur mãſione, ut ſemper egreſſionis ex Aegypto memores ſimus; ut celebremus tranſitum, ideſt, phaſe Domini; ut primogenita noſtri uteri, cunctarumq. uirtutum, pro primogenitis Aegypti, quæ percuſſa ſunt, Domino conſecremus.

Exod.12 *Leuit.23* *1. Cor.5* *Matth. 16*

MANSIO III.

Et profecti de Socoth, caſtrametati ſunt אתם Etham, quæ eſt in extremo ſolitudinis. Tertia manſio offertur poſt tabernacula; in qua primũ uidetur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis; ut præcedat populum, & dux itineris fiat. Etham nobis ſonat fortitudo, atque perfectio, de qua & Dauid canit: Tu dirupiſti fluuios Etham, ideſt, fortes. Grandis eſt fortitudo, Aegyptũ dimittere, & in extrema ſolitudine commorari. Ex quo intelligimus, locũ Socoth adhuc iuxta Aegypti fuiſſe regiones. in eo enim, quod dicitur, Quæ eſt in extremis finibus ſolitudinis, oſtẽditur inter cõfinia eſſe eremi & Aegypti. Præparemus nobis fortitudinem; aſſumamus perfectũ robur: ut inter

Exod.13 *Pſal.73*

Eſa. 4 errorũ tenebras & confuſionẽ noctis, ſcientiæ Chriſti lumen appareat. Dies quoque noſter nubem habeat protegentẽ: ut his ducibus ad ſanctam terrã peruenire ualeamus.

MANSIO IIII.

Exod.14 PROFECTIQ. de Etham, reuerſi ſunt ad פי החירות phi hahiroth, quod eſt contra Beel ſephon, & caſtrametati ſunt e regione Magdal. Quarta mãſio eſt phi hahiroth, quæ interpretatur os nobilium, ſcribiturq. per litteram ח heth. Quidam male, hiroth uillas putant; errorq. manifeſtus, quod pro ſupradicta elemento, ע ain litterã legant. Beel ſephon in linguam noſtram uertitur Dominus Aquilonis, aut aſcenſus ſpeculæ, aut habens arcana. Porro Magdal, magnitudo, uel turris. Aſſumpta igitur fortitudine, nobilitamur in Domino, & Beel ſephon idoli arcana contemnimus, illiusq. magnificentiam & turritam ſuperbiam decli-
Abac.3 namus. non enim eſt ab auſtro, unde Dominus uenit, &
Cant. 1 a meridie, in qua ſponſus recumbit in floribus, ſed poſſeſ-
Hier.1 ſor Aquilonis uenti frigidiſſimi, ex quo exardeſcunt mala ſuper terram: qui cum ſit frigidiſſimus, nomine dexter uocatur, falſum ſibi aſſumens uocabulum uirtutis ac dextræ, cum totus ſit in ſiniſtra.

MANSIO V.

Exod.15 ET profecti de phi hahiroth, tranſierunt per mediũ ma-
Num.33 re in deſerto: & ambulauerunt uiam triũ dierũ in ſolitudine Etham, caſtrametati ſunt in מרה Marah. Quinta manſio eſt in Marah, quæ interpretatur amaritudo. Non poterant ad Rubri maris gurgites peruenire, & Pharaonem cum ſuo exercitu uidere pereuntem; niſi poſtquam habuerunt in ore nobilitates, ideſt, in Domini confeſſione uirtutes, quando crediderunt Deo, & Moyſi, famulo eius; & audie-
Exod.14 runt ab eo: Dominus pugnabit pro uobis, & uos tacebitis: & uictores, Maria præcinente, in tympanis & choris reſonare cœperunt carmina triumphantium: Cantemus
Exod.15 Domino; glorioſe enim honorificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare. Poſt prædicationem euangelii, poſt tabernacula tranſmigrantium, poſt aſſumptam forti-

titu-

titudinem , poſt confeſſionis nobilitatem, Aegyptii & Pharao rurſus occurrunt. Vnde diſcimus, cauendas ſemper inſidias , & inuocandam miſericordiam Dei; ut inſequentem Pharaonem poſſimus effugere,& nobis in ſpirituali baptiſmo ſuffocetur. Egreſſis de mari Rubro , occurrit eremus Sur, quæ & ſolitudo Etham dicitur , in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam : & peruenerunt ad Marah, quæ ex amaritudine nomen accepit. Habebat fons aquam, & dulcedinem non habebat. Murmurat populus uidens aquas, & potare non ſuſtinens. Marah intellige aquas occidentis litteræ: quibus ſi immittatur confeſſio crucis , & paſſionis Dominicæ ſacramenta iungantur; omne, quod impotabile & triſte uidebatur ac rigidum , uertitur in dulcedinem . Vnde & ſcriptum eſt : Cõſtituit Deus populo legem , & iudicia , & tentauit eum . Vbi enim magnitudo gratiæ, ibi magnitudo diſcriminis. Nec terrearis , *Exod. 12* ſi poſt uictoriam uenias ad amaritudinem : quia uerũ paſ- *Rom. 5* cha facientes , azyma cum amaritudinibus comedunt; & tentatio probationem , probatio ſpem, ſpes parit ſalutem. Apud medicos quoque quædam antidotus,noxios humores temperans , ex amaritudine nuncupatur , quæ dulcis oſtenditur, reſtituens ſanitatem: ſicut econtrario uoluptas atque luxuria amaritudine terminantur, dicente ſcriptura : Quæ ad tempus pinguefacit fauces tuas , nouiſſime uero *Pro. 5* amarius felle inuenies.

MANSIO VI.

Et profecti de Marah, uenerunt in אלים elim, ubi erant *Exod. 15* duodecim fontes aquarum , & ſeptuaginta palmæ,ibiq. caſtrametati ſunt. Sexta manſio in arietes , fortesq. uertitur. Quam pulcher ordo uirtutum. Poſt uictoriam tentatio,poſt tentationẽ refectio. De amaritudine uenimus ad *Ezech. 34* arietes & robuſtos principes gregis,quos apud Ezechielem Dominus iudicaturum eſſe ſe dicit: quod alii eorum conculcauerint aquas , & compreſſerint oues : alii lenes & placabiles fuerint. De his & uiceſimus octauus pſalmus loquitur : Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arie-

tum

tum. Sextæ manſionis tenemus hoſpitium. Numquam prius occurrerunt fontes puriſſimi, niſi ubi magiſtrorum doctrina prorupit. Nec dubium, quin de duodecim apoſtolis ſermo ſit: de quorum fontibus deriuatæ aquæ, totius mundi ſiccitatem rigant. Iuxta has aquas ſeptuaginta creuerunt palmæ, quos & ipſos ſecundi ordinis intelligi-
Luc.6. 10 mus præceptores, Luca euangeliſta teſtante, duodecim fuiſſe apoſtolos, & ſeptuaginta diſcipulos minoris gradus; quos & binos ante ſe Dominus præmittebat. De quibus
1. Cor. 15 & Paulus refert, quod apparuerit Dominus primum undecim, deinde apoſtolis omnibus; alios uolens intelligi primos, & alios ſecundos Chriſti diſcipulos. Bibamus de huiuſmodi fontibus; & dulces fructus uictoriæ deuorantes, ad manſiones reliquas præparemur.

MANSIO VII.

Num.33 Profectiq. de Elim, caſtrametati ſunt ad mare Rubrum, quod Hebraice dicitur, ים סוף iam ſuph. Septima manſio. Et quæritur, quo modo poſt tranſitionem maris Rubri, & fontis marah, & Elim, rurſum ad mare Rubrum uenerint: niſi forte in itinere pergentibus ſinus quidam maris occurrerit, iuxta quem caſtrametati ſint. aliud eſt enim, tranſire mare: aliud, in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur, etiam poſt euangelicā doctrinam, & cibos dulciſſimos triumphorum, apparere nobis interdum mare, & præterita diſcrimina poni ante oculos. quãquam multæ differentiæ ſit, tranſire mare, & mare procul
Exod.16 aſpicere. Verbum iam ſuph apud Hebræos ex mari & rubro compoſitum eſt. ſuph autem & rubrum, & ſcyrpus uocatur. unde poſſumus ſuſpicari, quod uenerint ad paludem quandam, & lacum, qui & carecto, & iuncis plenus fuerit. Quod autē omnes congregationes aquarum ſcriptura ſancta mare uocet, nulla dubitatio eſt. Hæc manſio in Exodo non habetur, ſed ſcriptum eſt pro ea, quod de mari Rubro uenerint ad deſertum Sin, quæ eſt inter Elim, & Sinai, quinta decima die menſis ſecundi egreſſionis eorum ex Aegypto, ideſt, triceſima prima poſtquam egreſſi ſunt de Rameſes.

MAN-

MANSIO VIII.

Et profecti de mari Rubro, caſtrametati ſunt in ſolitudine סין Sin. Octaua manſio, licet iuxta ordinem Exodi ſeptima ſit. Sed ſciendum, quod omnis uſque ad montem Sinai eremus Sin uocetur, & ex tota prouincia, etiam locus nomen unius manſionis acceperit: ſicut Moab tam urbis, quam prouinciæ nomen eſt. In hac ſolitudine quinque manſiones ſunt, iam ſuph, de qua ſupra diximus, & eremus Sin, & Daphca, & Alus, & Raphidim, de quibus loquemur in conſequentibus. Sin autem interpretatur rubus, uel odium: quorum utrumque facit ad myſticos intellectus; quod, poſtquam uenerimus ad eum locum, de quo ſit nobis Dominus locuturus, grande odium mereamur inimici. Tunc uidebimus ardere rubum, & non comburi; inflammari Eccleſiam perſecutionibus, & eam, loquente in illa Domino, non perire. Et nota, quod in octaua manſione, in qua torcularia noſtra ſunt, unde & octauus pſalmus hoc titulo prænotatur, deſertum capimus rubi: quia plures filii deſertæ magis, quam eius, quæ habet uirum.

Exod.16
Num.33
Exod.3
Eſa.54

MANSIO IX.

Et profecti de deſerto Sin caſtrametati ſunt in דפקה Daphca. Nona mãſio. Hoc nomen apud Hebræos κρῦμα, ideſt pulſatio dicitur: iuxta quod & Dominus ait: Pulſate, & aperietur uobis. In libro autem Hebraicorum nominum, adhæſionem, retentionemq. tranſtulimus: quod lectorem turbare non debet. Nec putet nos diſſonantia ſcribere. Ibi enim, iuxta hoc quod uulgo habetur, edidimus, ſi medium uerbum ſcribatur per ב beth litteram: hic autem in Hebraico uolumine ſcriptum reperi per פ phe: quod elementum magis pulſationem, quam glutinum ſonat: ſenſusq. eſt manifeſtus: poſt reſponſa Domini, poſt octauum numerum reſurrectionis, Chriſti incipimus ſacramenta pulſare. Prudentem ſtudioſumq. lectorem rogatum uelim, ut ſciat me uertere nomina iuxta Hebraicam ueritatem. alioquin in Græcis & Latinis codicibus, præter pauca, omnia cor-

Matth.7

corrupta reperimus: & miror, quoſdam eruditos & eccle ſiaſticos uiros ea uoluiſſe transferre, quæ in Hebraico non habentur: & de male interpretatis, fictas explanationes quærere, ut in præſenti pro Daphca legant Raphca, litteram ponentes pro littera, eo quod ר res & ד daleth paruo apice diſtinguantur. & interpretantur curationem, atque exinde tropologiam ſimilem proſequuntur.

MANSIO X.

Num. 33 PROFECTI de Daphca, caſtrametati ſunt in אלוש Alus.
Exod. 16 Decima manſio in Exodo non habetur, crediturq. in Sin eremo cõtineri, eodem narrante libro: Profecta eſt omnis multitudo filiorum Iſrael de eremo Sin per manſiones ſuas iuxta os Domini, & uenerunt Raphidim. Ex quo perſpicuum eſt, plures manſiones eiuſdem regionis uocabulo de
Matth. 13 monſtrari. Interpretaturq. Alus fermẽtum: quod tollens
Exod. 16 mulier, miſcuit farinæ ſatis tribus, donec fermentaretur
Num. 11 totum. In hac ſolitudine murmurat populus propter famem, & conuerſus reſpicit procul in nube gloriam Dei, accipitq. ueſpere coturnicem, & mane alterius diei manna. Et nota, in manſione decima fermentũ poni, & poſt eſum
Pſal. 77 carnium manna tribui, impletiq. ſcripturam: Panem angelorum manducauit homo.

MANSIO XI.

Num. 33 PROFECTI de Alus, caſtrametati ſunt in רפידים Raphidim: & non erat ibi aqua populo. Vndecima manſio eſt, quam uiolenter interpretatam in libro Hebraicorum nominum reperi: Vidit os ſufficiens eis, aut certe uiſio oris fortium: meliusq. transfertur, diſſolutio fortium, uel ſanitas fortium, ſiue, iuxta proprietatem linguæ Syræ, re-
Exod. 17 miſſio manuum. Hæc & in Exodo legitur poſt profectionem de eremo Sin. Queritur in ea populus ob ardorem ſitis: fons de petra Horeb erumpit & profluit: & quia tentauerunt Deum, locus Raphidim, tentationis quoque,
Num. 14 id eſt מסה maſa ſortitus eſt nomen. Moyſes aſcendit in mõtem: Ieſus contra Amalec militat: ad crucis ſignum, ſuperatur inimicus: remiſſis orantis manibus, hoſtis uictor inſequi-

ſequitur. Sedet Moyſes ſuper lapidem dictum a Zacharia, *Zach.3*
qui ſeptem habebat oculos, & in Samuelis uolumine ap- *1.Reg.7*
pellatur aben haaſer, ideſt, lapis adiutorii: & utramque *Exod.17*
manum eius Aaron & Hur, ideſt, montanus lucidusq. ſu- *Exod.18*
ſtentat. Deuicto aduerſario, ſuperuenit Iethro; adducit Se
phoram, & utrumque filium; dat conſilium Septuaginta
ſeniorum; & in typum Eccleſiæ de gentibus congregatæ,
legis imminutio euangelio ſuggerente complebur. Pulchre
autem diſſolutio ac ſanitas fortium Raphidim dicitur, uel
propter diſſipatum Amalec, uel propter ſanatum Iſrael.
Sin autem remiſſionem manuum iuxta Syros Raphidim
ſonat, dicemus propter offenſam populi, quia contra Do
minum murmuraret, iſtud loco nomen impoſitum. Hæc
tangimus potius, quam exponimus, breuiter indicaſſe cõ
tenti, quod poſt fermentum Alus, & maſam Eccleſiæ, ſo *Matth.13*
leant multiplicia dæmonum aduerſum nos tentamenta
conſurgere.

MANSIO XII.

ET profecti de Raphidim, caſtra poſuerunt in ſolitudi-
ne סיני Sinai. Duodecima manſio eſt. Statim tibi ueniat
in mentem apoſtolorum numerus. Vna de pluribus, ſed
maior omnibus, non ſeparatur in ordine, ſed præcellit in
merito. Ad hunc locum quadrageſimo ſeptimo die perue- *Exod.19*
niunt, ſcriptura dicente: Menſe tertio egreſſionis filiorum
Iſrael de Aegypto, in die hac tranſierunt in ſolitudine Si-
nai, profectiq. de Raphidim uenerunt in deſertum Sinai:
& caſtrametati ſunt in eremo, ſeditq. ibi Iſrael e regione
montis, & Moyſes aſcendit ad Deum, uocauitq. eum Do
minus de monte, dicens: & reliqua. Et rurſum, Vade,
inquit, ad populum, & ſanctifica eos hodie & cras: & la-
uent ueſtimenta ſua, ſintq. parati in diem tertium: quia
tertia die deſcendet Dominus, uidente uniuerſo populo ſu
per montem Sinai. Quod & factum eſt. Laueruntq. ueſti-
menta ſua: & ab uxorum coitu ſeparatis, die tertio deſcen
dit Dominus in montem: quo fumante, & fulgore, toni-
truo, caligine, uoce, tuba, mortalium corda terrentibus,
Moy-

Leuit.23 Moyſes loquebatur, & Dominus reſpondebat ei. Suppu
temus numerum, & inueniemus quinquageſimo die egreſ-
ſionis Iſrael ex Aegypto in uertice montis Sinai legem da-
tam. Vnde & pentecoſtes celebratur ſollemnitas, & poſtea
Act. 2 euangelii ſacramentum in Spiritus ſancti deſcenſione com
Luc. 7 pletur: ut ſicut priori populo quinquageſimo die, uero io
bileo, & uero anno remiſſionis, & ueris quinquaginta &
quingentis denariis, qui debitoribus dimittuntur, lex da-
ta eſt; in apoſtolos quoque, & qui cum eis erant, in cen
Deut. ult. teſimo uiceſimo Moſaicæ ætatis numero conſtitutis, de-
Act.2 ſcenderit Spiritus ſanctus, &, diuiſis linguis credentium,
totus euangelica prædicatione mundus expletus ſit. Lon-
gum eſt, ſi replicare uelim, quid in lege præceptũ eſt; quo
modo fabricatum tabernaculum; quæ uarietas hoſtiarum,
quæ uaſorum diuerſitas; quæ indumenta pontificis, quæ
ſacerdotum & leuitarum cærimoniæ; quid egerint; quo
modo populus numeratus ſit. Hoc tantum dicam, quod
media pars Exodi, & totus Leuiticus liber, & Numerorũ
præcepta non modica, & per ſingulas populi tribus diſtri-
butio, & oblatio principum in hac mãſione deſcriptæ ſint:
multorumq. uoluminum diſputatio huic loco ſufficere uix
poſſit. interpretatur autem Sinai, rubi, non unus, ut ſu-
pra in ſolitudine Sin, ſed plures: ut ibi principium ſit,
hic perfectio; ibi ſolitarius numerus, hic multiplex. aliud
eſt enim, unam, aliud, omnes gratias poſſidere.

MANSIO XIII.

Num. 33 ET profecti de ſolitudine Sinai caſtrametati ſunt in ſe-
pulcris concupiſcentiæ. Decimatertia manſio, cuius no-
men cum interpretatione editum apud Hebræos appella-
Matth. 4 tur קברות התאוה kibaroth ataaue. Eſt autem ſenſus ille de
euangelio, quod Ieſus baptizatus ſtatim a ſpiritu ductus eſt
in deſertum, & tentatus a diabolo. Itaque & Iſrael poſt fa
miliarem cum Domino ſermonem, poſtquam iuxta mon-
tem Sinai commoratus eſt anno uno & diebus quattuor,
mira diſpoſitione caſtrorum egreſſus eſt in ſolitudinem Pha
ran: quæ interpretatur onager, aut feritas, ibiq. ſuccum-
bit

bit malæ beſtiæ, faſtidiens cæleſtem panem, & Aegyptio *Num.* 11
rum carnes deſiderans; quando multos ſubitum uorauit in cendium; &, intercedente Moyſe, humum uorax flamma cōſumpſit. Tunc accipiunt coturnices, & uſque ad nauſeam ac uomitum deuorant. Eliguntur Septuaginta presbyteri; uadunt ad oſtium tabernaculi, duo remanent, Hel dad & Medad, non imperii negligentes, ſed humilitate ſubmiſſi, dum ſe honore arbitrantur indignos. unde & ab ſentes prophetant: ſaturatoq. populo, dum adhuc eſcæ eſſent in ore eorum, ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit *Pſal.* 77
pingues eorum, & electos Iſrael præpediuit; ne ad malum uelociter currerent: unde & appellatus eſt locus, Sepulcra concupiſcentiæ, ſiue, ut in Septuaginta legimus, Memo ria deſiderii. Ex quibus omnibus nos omnes docemur, qui ſapientiam dimiſimus ſæcularem, & Aegyptias ollas contempſimus, non debere murmurare contra cæleſtem ſcripturarū panem, nec hic uirulentias Aegyptiorum, quæ ſunt poetarum carmina, ſed ſimplicem mānæ cibum quærere. alioqui, ſi rurſus eas uoluerimus appetere, uorabimus uſque ad nauſeam: & ſtatim Domini igne torquebimur: deſideriumq. noſtrum uertetur in tumulos, ut ſimus *Matth.* 23
ſepulcra dealbata, quæ foris apparent hominibus ſpecioſa, intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia.

MANSIO XIIII.

Et profecti de ſepulcris concupiſcentiæ, caſtrametati *Num.* 33
ſunt in Hazeroth חצרת. Decima quarta manſio eſt in ſoli tudine Pharan, quæ in atria uertitur. In hac Aaron & Ma ria propter Aethiopiſſam contra Moyſen murmurant: & *Num.* 12
in typum zeli, aduerſus Eccleſiam de gentibus congregatam, populus Iudæorum lepræ ſorde perfunditur: nec redit ad tabernaculum, & priſtinam recipit ſanitatem, donec ſtatutum plenitudinis gentium tempus impleatur. Et hic prudens lector attende, quod, poſt conſummatam in duodecimo numero uirtutem, quia ſuperbiuit Iſrael, & in ſepulcris concupiſcentiæ carnes Aegyptias deſiderauit; rur

ſum

ſum iacit aliud fundamentum, & atria, ideſt, ueſtibulum uirtutum ingreditur, oſtendens nobis, & eos, qui ſtant,
Luc.2 poſſe cadere, &, qui ceciderunt, poſſe reſurgere. Poſitus
Hier. 8 eſt enim Ieſus in ruinam, & reſurrectionem multorum, & ipſe loquitur per prophetã: Num, qui cadit, non reſurget?

MANSIO XV.

Num. 33. 13 Et profecti de Hazeroth, caſtrametati ſunt in Rithma רִתְמָה: pro quo ſupra in hoc eodem libro legimus: Poſtquã profectus eſt populus de Hazeroth, caſtrametati ſunt in ſolitudine Pharan. Hæc eſt autem decimaquinta manſio. Et notandum, quod reliquæ manſiones decem & octo, quarum nunc breuiter catalogus deſcribitur, a Rithma uſque ad Eſiongaber, ideſt, uſque ad triceſimam ſecundam manſionem, ſub Pharan ſolitudinis nomine contineantur, in quibus uniuerſa, quæ ſcripta ſunt, diuerſis temporibus geſta ſentimus: quæ quia non ſunt per manſiones ſingulas diſtributa, a nobis quoque in commune dicentur, ut poſtea ueniamus ad reliqua. Rithma transfertur, ſonitus, aut iuniperus: quamquam plerique ἄρκευθον apud Græcos aliud genus arboris ſignificare contendant. Iuniperum autem & primus graduum pſalmus, iuxta ueritatem Hebraicam,
Pſal.119 ſonat, ubi ſcriptum eſt: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Et propheta reſpondet: Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus iuniperorum: pro quo apud nos legitur, deſolatoriis. Ferunt autem, lignũ hoc ignem multo tempore conſeruare, ita ut, ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, uſque ad annum perueniant. Ex quo diſcimus, poſt ſepulcra concupiſcentiæ, & ueſtibula tranſire nos ad lignum, quod multo tempore calorem tenet, ut ſimus feruentes ſpiritu, & claro ſonitu atque exaltata uoce euangelium Domini prædicemus. Ab hac itaque manſione uſque ad triceſimã ſecundam iſtiuſmodi continen-
Num. 13 tur hiſtoriæ. Duodecim exploratores mittuntur ad terram ſanctam: botrus refertur in ligno, & Chriſti breuiter paſſio demonſtratur. Murmurat populus Iudæorum, gigan-
Num. 14 tum impetum reformidans. Pugnat cõtra Amalec & Cha-

nanæum

nanæum nolente Deo, & uictus intelligit, quæ debebat in *Num.14*
terra ſancta exercere ſacrificia. Dathan, & Abiron, & filii *Num.16*
Core conſurgunt contra Moyſen, & Aaron, & terræ uo-
ragine glutiuntur. Inter mortuos & uiuentes pontifex me
dius thuribulo armatus ingreditur; & currens ira Dei, ſa-
cerdotis uoce prohibetur. Virga Aaron & florem profert *Num. 17*
& folia; & in æternam memoriam, uirens ſiccitas conſer-
uatur. Necdum templum & æditui, necdum ſacerdotes &
leuitæ obtulere ſacrificia, & partes eorum myſticus ſermo
deſcribit. Vitula ruffa in holocauſto concrematur; & cinis *Num. 19*
eius, piacularis aſperſio eſt. Quorum omnium figuræ pro
prios libros flagitant; & melius reor tacere, quam pauca
dicere.

MANSIO XVI.

ET profecti de Rithma caſtrametati ſunt in רמון פרץ Re *Num.33*
mon phares. Decimaſexta manſio eſt, quæ interpreta-
tur Græco ſermone *ροιᾶς διαίρεσις*, Latine mali punici di
uiſio, quod alii malum granatum uocant. Cuius arboris
fructus in ſcriptura dupliciter accipitur, aut in Eccleſiæ gre
mio, quæ omnem turbam credẽtium ſuo cortice tegit, aut
in uarietate & conſonantia uirtutum, iuxta illud, quod ſcri
ptum eſt: Multitudinis autem credentium cor erat unum, *Act.4*
& anima una: ſicq. diuiſi ſunt ſinguli gradus, ut omnes ea
dem compage teneantur.

MANSIO XVII.

ET profecti de Remon phares, caſtrametati ſunt in Lib *Num. 33*
na לבנה. Decimaſeptima mãſio eſt, quam in laterem poſ-
ſumus uertere: licet quidam lebbona transferentes, male
candorem interpretati ſint. Legimus Aegyptios lateres in
Exodo, quos populus faciens ingemuit. Legimus in Mala *Exod.1*
chia lateres, pro quibus Idumæa deſtructis politos lapi-
des reponere nititur. Et laterem in Ezechiele, in quo ob- *Ezech.4*
ſeſſæ Hieruſalem pictura deſcribitur. Ex quibus diſcimus,
in itinere iſtius uitæ, & de alio in aliud tranſitu, nunc nos
creſcere, nunc decreſcere, & poſt ordinem eccleſiaſticum ſæ
pe ad laterum opera tranſmigrare.

MANSIO XVIII.

Num.33 ET profecti de Libna, caſtrametati ſunt in Reſſa רסה. Decimaoctaua manſio, in frenos uertitur. Si enim poſt profectum, rurſum ad luti opera deſcendimus; infrenandi ſumus; & curſus uagi atque præcipites, ſcripturarum retinaculis dirigendi. Hoc uerbum, quantum memoria ſuggerit, nuſquam alibi in ſcripturis ſanctis apud Hebræos in ueniſſe me noui, abſque libro apocrypho, qui a Græcis *μικρογένεσις* appellatur: ibi in ædificatione turris, pro ſtadio ponitur, in quo exercentur pugiles, & athletæ, & curſo
Pſal. 31 rum uelocitas comprobatur. Dicit & pſalmiſta: In freno
1.Cor.9 & chamo maxillas eorum conſtringe, qui non approximāt ad te. Et apoſtolus: Neſcitis, quod, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit palmam? ſic currite, ut comprehendatis.

MANSIO XIX.

Num.33 ET profecti de Reſſa, caſtrametati ſunt in Caaltha קהלתה. Decimanona manſio interpretatur Eccleſia. Vagi currentium greſſus, frenis ad Eccleſiam retrahuntur: & fores, quas ante reliquerant, rurſum intrare feſtinant.

MANSIO XX.

Num.33 ET profecti de Caaltha, caſtrametati ſunt in monte Sapher ספר. Vigeſima manſio interpretatur pulchritudo, & in monte decoris eſt conſtituta, de qua & quartidecimi pſalmi principium ſonat: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Vide, quid proſint frena. A uitiis nos retrahunt, introducunt ad uirtutum choros, & in Chriſto, monte pulcherri-
Dan.2 mo, habitare faciunt. Iſte, iuxta Danielem, lapis exciſus
Ezech.26.27 de monte ſine manibus, creuit in montem magnum, & im
Eſa.2 pleuit omnem terram. Iſte, iuxta Ezechielem, uulnera-
Mich.4 uit principem Tyri. Ad iſtum in Eſaia & Michea populi confluunt, dicentes: Venite aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos uias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius.

MAN-

MANSIO XXI.

Profecti de monte Sapher, caſtrametati ſunt in Ha *Num.33* rada חרדה. Viceſimaprima manſio uertitur in miraculũ. Quam p ulcher ordo profectuum, quam egregia textura credentium. Poſt opus lateris infrenamur: poſt frenos in Eccleſiam introducimur: poſt habitationem Eccleſiæ, ad Chriſtum montem aſcendimus; in quo poſiti ſtupemus, atque miramur, ut noſter in laudibus eius ſermo ſuperetur; *1. Cor.2* inuenientes in eo, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt.

MANSIO XXII.

Et profecti de Harada, caſtrametati ſunt in Makeloth מקהלת. Viceſimaſecunda manſio in cœtus uertitur. in hac enim conſiſtit multitudo credentium Eccleſia, primitiuorum uirtutum omnium conſonantia. Tũc uere poſſumus *Pſal.132* dicere: Ecce quam bonũ & qua iucundũ, habitare fratres in unum. Et, Dominus habitare fecit unius moris in do- *Pſal.67* mo

MANSIO XXIII.

Et profecti de Makeloth, caſtrametati ſunt in Thaat *Num.33* תחת. Viceſima tertia manſio poteſt & ſubter intelligi: ſed melius pauorem interpretabimur. Veniſti ad Eccleſiam: aſcendiſti ad montem pulcherrimum: ſtupore & miraculo, Chriſti magnitudinem confiteris: uides ibi multos uirtutis tuæ ſocios: noli altum ſapere, ſed time. Dominus *Rom.11* enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Et *Iac.4* qui ſe exaltat, uideat ne cadat. Potentes potenter tormen *1. Cor.10* ta patientur. Timor uirtutum cuſtos eſt: ſecuritas ad lap *Sap.6* ſum facilis. Vnde & quodam pſalmo, poſtquam propheta *Pſal.22* dixerat: Dominus regit me, & nihil mihi deerit; in loco paſcuæ ibi me collocauit: iungit timorem, qui cuſtos eſt beatitudinis, & infert: Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt. Et eſt ſenſus: dum tormenta formido, ſeruaui gratiam, quam acceperam.

MANSIO XXIIII.

Profecti de Thaat, caſtrametati ſunt in Thare, תרח Viceſimaquarta manſio, quam nonnulli uertunt in mali-

tiam uel paſturam, nec errarent ſi per ע ain litteram ſcribe
retur: nunc uero, cum aſpiratio duplex in extrema ſit ſylla
ba, erroris cauſa manifeſta eſt. Hoc eodem uocabulo &
iiſdem litteris ſcriptum inuenio, patrem Abraham, qui in
ſupradicto apocrypho geneſeos uolumine, abactis coruis
qui hominum frumenta uaſtabant, abactoris uel depulſo-
Matth. 13 ris ſortitus eſt nomen. Itaque & nos imitemur Thare; &
uolucres cæli, quæ iuxta uiam ſatum triticum deuorare fe-
Gen. 15 ſtinant, ſolliciti prohibeamus. Nam & Abraham patriar-
cha in typo Iſraelis, & hoſtium, diuiſa membra ſacrificii a
uolucribus non ſinit deuorari, & contemptorem oculum
Num. 12 effodiunt corui de conuallibus, uerusq. Moyſes ducit Ae-
3. *Reg.* 17 tiopiſſam, & Elias a coruis paſcitur. Si habueris pauorem,
1. *Petr.* 5 ſollicitus eris: ſi ſollicitus fueris, leo in caulas ouium tuarũ
introire non poterit: quod uel ad præpoſitos eccleſiarum,
uel ad cuſtodiam refer animæ tuæ, ad quam leo diabolus
per diuerſa uitiorum foramina ingredi nititur.

MANSIO XXV.

Et profecti de Thare, caſtrametati ſunt in Methca
מתקה. Viceſimaquinta manſio uertitur in dulcedinem.
Aſcendiſti in excelſum, admiratus es uirtutum choros,
timuiſti ruinam, abegiſti inſidiatores: dulcis te protinus
fructus laboris inſequitur: & in morem litterarum, radi
cum amaritudinem, pomorum ſuauitas compenſabit, &
Pſal. 118 dices: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori
Cant. 4 meo. Sponſumq. tibi audies concinentem: Mel diſtillant
labia tua, ſoror mea ſponſa. Quid enim ſuauius diſciplina?
Pſal. 33 quid eruditione melius? quid dulcius Domino? Guſtate,
Iud. 15 & uidete, quoniam ſuauis eſt Dominus. Vnde & Samſon,
Iud. 14 qui abegerat a fructibus ſuis aues, & uulpes, quæ exter-
minant uineas, colligauerat, leonemq. interfecerat rugiẽ-
tem, fauum inuenit in ore mortui.

MANSIO XXVI.

Profecti de Methca, caſtrametati ſunt in Aſmona
חשמנה. Viceſimaſexta manſio in lingua noſtra feſtinatio-
Pſal. 67 nem ſonat, iuxta illud quod in pſalmo ſcribitur: Venient
le-

legati ex Aegypto. Pro legatis in Hebræo, feſtinantes, legimus: ut, poſtquam dulces fructus laboris meſſuerimus, non ſimus quiete contenti & otio; ſed rurſum ad ulteriora properantes, obliuiſcamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

MANSIO XXVII.

Et profecti de Aſmona, caſtrametati ſunt in Moſeroth מוסרות. Viceſimaſeptima manſio uincula, ſiue diſciplinas ſonat; ut feſtino gradu pergamus ad magiſtros; & eorum teramus limina; & præcepta uirtutum ac myſteria ſcripturarum, uincula putemus æterna: iuxta illud, quod in Eſaia dicitur: Et Sabaim uiri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt: poſt te ambulabunt uincti manicis. Et Paulus uinctus Ieſu Chriſti: Duplicia ſunt in ſcripturis uincula, quæ quandiu rupit Samſon, uicit inimicos. Et de meretrice legimus, Vinculum in manibus eius. Et ex perſona Domini dicentis: Dirumpamus uincula eorum, & proiiciamus a nobis iugum ipſorum. Et alibi: Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Chriſti autem uincula uoluntaria ſunt, & uertũtur in amplexus. Quiq. his fuerit colligatus dicet: Siniſtra eius ſub capite meo; & dextra eius cõplectitur me.

Eſa. 45. *Eph. 3. 4* *Col. 4* *Iud. 15. 1* *Pro. 7* *Pſal. 2* *Pſal. 123* *Cant. 2*

MANSIO XXVIII.

ET profecti de Moſeroth, caſtrametati ſunt in Bene Iaacam בני יעקן. Viceſimaoctaua manſio transfertur in filios neceſſitatis, ſeu ſtridoris. Si ab uno incipias numero, & paulatim addens ad ſeptimum uſque peruenias; uiceſimus octauus efficitur numerus. Qui ſint iſti filii neceſſitatis, pſalmus ipſe nos doceat: Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum. Quæ eſt tanta neceſſitas, quæ nolentibus imponatur? Cum diuinis ſcripturis fueris eruditus; & leges earũ ac teſtimonia uincula ſcieris ueritatis; contendens cum aduerſariis, ligabis eos; & uinctos duces in captiuitatem; & de hoſtibus quondam atque captiuis, liberos Dei facies: ut repente dicas cum Sion: Ego ſterilis & non pariens, tranſmigrata, & captiua: & iſtos quis enutriuit? Ego deſtituta & ſola: & iſti ubi erant? Miraris Eſa-

Num. 33 *Pſal. 28* *Eſa. 49* *Pſal. 28*

iam, eiuſdem pſalmi ſacramenta cognoſce: Vox Domini in uirtute: uox Domini in magnificentia: uox Domini cõ fringentis cedros: ut, poſtquam aduerſarios fregerit, & concuſſerit deſertos prius gentium populos, præparentur cerui in montibus; & ſit dilectus ſicut filius unicornium: in temploq. eius omnes dicent, gloriam. Porro,
Luc.13 quod uertimus filios ſtridoris, ad illum ſenſum refer, quod timore ſupplicii, & eius loci, ubi eſt fletus & ſtridor dentiũ, deſerens diaboli uincula, Chriſto domino credentium turba colla ſubmittat.

MANSIO XXIX.

Num.33 ET profecti de Bene iaacan, caſtrametati ſunt in montem Gagdgad גד גד. Viceſimanona mãſio interpretatur nũcius, ſiue expeditio, & accinctio, uel certe (quod nos uerius arbitramus) *κατακοπὴ*, ideſt conciſio. Haud aliter poſſumus magiſtri diſcipulorum atque credentium eos facere filios neceſſitatis, niſi præceptores eorum interfecerimus. Crudeles ſimus in occiſione eorum: non parcat manus noſtra, armũ aut extremum auriculæ de ore leonis ex-
Hier.48 trahere. Maledictus, qui facit opus Domini negligenter,
Pſal.100 & qui prohibet gladium ſuum a ſanguine. Vnde & Dauid, In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ. De nuncio autem & accinctione hæc breuiter poſſumus dicere; quod filiis neceſſitatis grandes ad uirtutem ſtimulos ſuggeramus, cum eis nunciauerimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horum trium quidquid magiſter fecerit, in monte conſiſtit.

MANSIO XXX.

Num.33 ET profecti de monte Gadgad, caſtrametati ſunt, in Iat
Eph.4 batha יטבתה. Triceſima manſio bonitas interpretatur; ut, cum peruenerimus ad perfectum uirum, in ſacerdotalem
Ezech.1 gradum, & in ætatem plenitudinis Chriſti, in qua & Ezechiel erat iuxta fluuium Cobar, poſſimus cum Dauid in triceſimo pſalmo canere: In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. Paſtor enim bonus ponit animam
Ioan.10 ſuam pro ouibus ſuis.

MAN-

MANSIO XXXI.

Et profecti de Iaba tha, caſtrametati ſunt in Ebrona Num.33
עברנה. Triceſima prima manſio interpretatur περαιωσίς,
ideſt tranſitus, ſiue tranſitio. Ad hãc uenit uerus Hebræus,
ideſt περάτης, ſiue tranſitor, qui dicere poteſt: Tranſiens Exod.3
uidebo uiſionem hanc magnam: de qua & pſalmiſta canit: Pſa.128
Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini ſuper
uos. Præterit enim figura huius mundi, & propterea ſan- 1.Cor.7
cti cupiunt ad meliora tranſire: nec præſenti ſtatu conten-
ti, ingemiſcunt quotidie: Hæc recordatus ſum: & effudi Pſal.41
in me animam meam: quoniam tranſibo in locum taber-
naculi admirabilis, uſque ad domum Dei. Multum eſt, ſi de omnibus ſcripturis ſuper uerbo tranſitionis uelim exempla congerere.

MANSIO XXXII.

Et profecti de Ebrona, caſtrametati ſunt in Aſion gaber עציון גבר. Triceſimaſecunda manſio transfertur in ligna uiri, ſiue dolationes hominis, quod ſignificantius Græce dicitur ξυλακισμοφόρος, ſcribiturq. per ע ain litteram, non, ut Græci & Latini errant, per ג gimel. Vnde in ſolitudine multitudo lignorum, niſi quod ſeduli & diligentis magiſtri diſciplina monſtratur, cædentis ligna informia, & dolantis facientisq. uaſa diuerſa, quæ in domo magna neceſſaria
ſunt? Poſſunt lignationes uiri, ſaltuum, & omnium arbo 2.Tim.2
rum genera, ac per hoc credentium multitudinem figurare,
dicente Dauid: Inuenimus eam in campis ſiluæ. Hucuſ- Pſa.131
que ſolitudo Pharan decem & octo continet manſiones; quæ deſcriptæ in catalogo, in ſuperiori itinere non ponuntur.

MANSIO XXXIII.

Et profecti de Aſiongaber, caſtrametati ſunt in deſer- Num.33
to Zin צן. hæc eſt Cades. Quæritur, cur octaua manſio nũc triceſima tertia eſſe dicatur. Sed ſciendum, quod prior per ס ſamech litteram ſcribitur, interpretaturq. rubus, ſiue odium: hæc autem per צ ſade, & uertitur in mandatũ.

Illudq. quod iungitur Cades, non, ut plerique exiſtimant, ſancta dicitur, ſed mutata, ſiue translata. Legimus in Ge-
Gen. 38 neſi iuxta Hebraicam ueritatem, ubi Iudas meretricem pu tans Thamar, dona tranſmiſit: & ſequeſter munerum interrogat: ubi eſt cadeſa: hoc eſt, ſcortum, cuius habitus a ceteris feminis immutatus eſt. In multis quoque locis hoc idem reperimus. Sin autem ſancta interpretatur, *κατ' ἀντίφρασιν* eſt intelligendum: quo modo parcæ dicuntur ab eo, quod minime parcant; & bellum, quod nequaquam bellum ſit; & lucus, quod minime luceat. In hac manſio-
Num. 20 ne moritur Maria, & ſepelitur: & propter aquas contradictionis Moyſes & Aaron offendunt Dominum: & prohibentur tranſire Iordanem; miſſisq. nunciis ad Edom tranſi tus petitur, nec impetratur. Quis timeret poſt tantos pro fectus murmur populi, & offenſam magiſtrorum, & uiæ tranſitus denegatos? Videtur mihi in Maria, Prophetia mortua; in Moyſe & Aaron, legi & ſacerdotio Iudæorum finis impoſitus; quod nec ipſi ad terram repromiſſionis tranſcendere ualent, nec credentem populum de ſolitudine huius mundi educere. Et nota, quod poſt mortē prophetiæ, & aquas contradictionis, Idumæam carneam atque terrenam tranſire non poſſint; cum multis precibus & conatu uiam non impetrent, ſed egrediatur Edom aduerſus eos cum populo multo, & in manu forti. Interpre tatio quoque nominis, morti, & offenſæ, & negato tranſi
Rom. 7 tui conuenit. Vbi enim mandatum, ibi & peccatum: ubi peccatum, ibi offenſa: ubi offenſa, ibi mors. Hæc eſt man
Pſal. 28 ſio, de qua Pſalmiſta canit: Commouebit Dominus deſer tum Cades.

MANSIO XXXIIII.

Num. 33 ET profecti de Cades, caſtrametati ſunt in monte Or
Num. 20 הר, in extremo terræ Edom. Aſcēditq. Aaron ſacerdos in montem Or iuxta præceptum Domini, & mortuus eſt ibi anno quadrageſimo egreſſionis filiorū Iſrael de terra Aegypti, menſe quinto, prima die menſis. Eratq. Aaron cen
Num. 21 tum uigintitrium annorum, quando mortuus eſt in monte Or.

Or. Et audiuit Chananæus rex Arad, qui habitabat ad auſtrum in terra Chanaan, quod ueniſſent filii Iſrael. Triceſimaquarta manſio eſt, quam plerique interpretantur lumen: nec errarent, ſi per א aleph litteram ſcriberetur. Alii pellē: & ipſi uerū dicerent, ſi eſſet ע ain poſitū. Nonnulli foramen: quod poſſet accipi, ſi ח heth haberet elementum. Cum autē legatur per ה he: magis mōs intelligitur: & legi poteſt: Aſcendit Aaron ſacerdos in montis montem, ideſt in uerticem eius. Ex quo animaduertimus, non in monte ſimpliciter, ſed in monte montis pontificem mortuum; ut dignus locus meritis illius monſtraretur. Moritur autem eo anno, quo nouus populus repromiſſionis terram intraturus erat, in extremis finibus terræ Idumæorum. Et quamquam in monte ſacerdotium Eleazaro filio dereliquerit; lexq. eos, qui eam impleuerint, perducat ad ſummum: tamen ipſa ſublimitas non eſt trans fluenta Iordanis, ſed in extremis terrenorum operum finibus: & plāgit eum populus triginta diebus. Aaron plangitur, Ieſus non plangitur. In lege deſcenſus ad inferos, in euangelio ad paradiſum tranſmigratio. Audiuit quoque Chananæus, quod ueniſſet Iſrael: & in loco exploratorum, ubi quondam offendiſſe populum nouerant, ineunt prœlium, & captiuum ducunt Iſrael. Rurſumq. in eodem loco pugnatur: ex uoto uictor uincitur, uicti ſuperant: appellaturq. nomen loci חרמה horma, ideſt anathema. Eadem dicere mihi non eſt pigrum, legentibus neceſſarium, quod ſemper humanus ſtatus in huius ſæculi uia fluctuet; & alius in ualle, alius in campis, alius moriatur in monte, nec in monte ſimpliciter, ſed in montis monte, ideſt in excelſo uertice. Cumq. nos Dei auxilio deſtitutos hoſtis inuaſerit, duxeritq. captiuos; non deſperemus ſalutem, ſed iterum armemur ad prœlium. poteſt fieri, ut uincamus, ubi uicti fuimus; & eodem loco triumphemus, ubi fuimus ante captiui.

Num. 20 · *Ioſ. ult.* · *Num. 21.13. & 13* · *Num. 21*

MANSIO XXXV, & XXXVI.

Et profecti de mōte Or, caſtrametati ſunt in Selmona צלמנה *Num. 33*

צלמנה : profectiq. de Selmona, uenerunt in Phunon פונן.
Hæ duæ manſiones, triceſima quinta, & triceſima ſexta,
in ordine hiſtoriæ non inueniuntur: ſed ſcriptum eſt pro
Num. 21 eis: Egreſſi ſunt de monte Or, per uiam maris Rubri, &
circumierunt terram Edom. Ex quo oſtenditur, in finibus
atque circumitu terræ Edom eas poſitas. Nec ſecundum
morem legitur: Et profecti de monte Or, caſtrametati ſunt
in Selmona, ſiue in Phunon, ſed poſt ambitum terræ Idu
mæorum uenit ad extremum, & ait: Profecti filii Iſrael, ca
ſtrametati ſunt in Oboth. Nec dixit, profecti ſunt de illo
& illo loco, quia duas manſiones ſilentio prætermiſerat:
quas cum ſupputatione tacuerit, reddit in ſumma. Prima
manſio Selmona interpretatur imaguncula. Secunda Phu-
non, diminutiue os: ab ore, non ab oſſe intellige. In his
Aaron mortuo, murmurant contra Deum & Moyſen,
manna faſtidiunt, a ſerpentibus uulnerantur: & in typum
ſaluatoris, qui uerum antiquumq. ſerpentem in patibulo
crucis triumphauit, diaboli uenena ſuperantur. Vnde &
imaguncula, ueræ expreſſæq. imaginis filii Dei, paſſionem
eius intuens, conſeruatur; &, quod corde credit, ore pro
Rom. 10 nunciat, legens illud Apoſtoli: Corde creditur ad iuſtitiam,
ore autem cõfeſſio fit ad ſalutẽ. Simulq. nota quod utra-
que manſio ὑποκοριστικῶς appellatur: quia ex parte uide-
1. *Cor.* 13 mus, & ex parte prophetamus: & nunc per ſpeculum ui
demus in ænigmate.

MANSIO XXXVII.

Num. 33 Profecti de Phunom, caſtrametati ſunt in Oboth
אבות. Triceſima ſeptima manſio uertitur in magos ſiue phy
tones, uel, ſecundũ uerba Helui, lagenas grandes, quæ mu
ſto plenæ fuerint, abſque ſpiramine illico dirumpuntur.
Exod. 7 Pugnauerunt magi contra Moyſen & Aaron: & a muliere,
quæ erat in Endor, & habebat iuxta Septuaginta interpre
1. *Reg.* 28 tes ſpiritum phytonem, iuxta Hebræos magum, regi Iſ-
raelis illuditur. Multæ ſunt præſtigiæ, & innumerabiles la
quei, quibus animæ capiuntur humanæ: ſed nos dicamus,
Pſal. 123 in Domino confidentes: Laqueus contritus eſt: & nos li-
berat

berati ſumus: Et, ſi ambulauero in medio umbræ mortis, *Pſal.* 22
non timebo mala, quoniam tu mecum es: Cadent a late *Pſal.* 90
re noſtro mille, & decem millia a dextris noſtris: non ti-
mebimus ab incurſu, & dæmonio meridiano: ſed obtura
bimus aures noſtras, ne audiamus uoces incantantium,
& Sirenarum carmina negligamus. Poſt imaginem Dei,
quæ in cordis ratione monſtratur, & confeſſionem fidei,
quæ ore profertur, conſurgunt ſerpentes, & artes malefi-
cæ ad bella nos prouocant. Sed nos, qui habemus pretio- 2.*Cor.*4
ſiſſimum theſaurum in uaſis fictilibus, quæ frangi poſſunt,
ita ut quædam uix teſta remanſerit, qua hauriri poſſit aquæ
puſillum, omni cuſtodia circumdemus cor noſtrum.

MANSIO XXXVIII.

Et profecti de Oboth caſtrametati ſunt in Ieabarim *Num.* 33
עיי העברים in finibus Moab. Triceſima octaua manſio acer
uos lapidum tranſeuntium ſonat. Sunt ſancti lapides, qui *Zacha.* 9
uoluuntur ſuper terram, leues, politi, & rotunditate ſua
rotarum curſibus ſimiles. Sunt & alii, quos propheta iu- *Hier.* 50
bet tolli de uia, ne ambulantium in eos offendant pedes.
Qui ſunt iſti ambulantes? Vtique uiatores, & prætereun-
tes, qui per iſtud ſæculum ad alias manſiones tranſire feſti
nant. Quod autem dicitur in finibus Moab, & ſupra ſcri-
ptum eſt, in ſolitudine, quæ reſpicit Moab contra ſolis or
tum: oſtendit iuxta litteram, quod hucuſque in finibus ter
ræ Idumæorum fuerint, & nunc ueniant ad terminos Mo-
ab, de alia prouincia ad aliam tranſeuntes. Non enim ſem
per uni uirtuti danda eſt opera, ſed, ſicut ſcriptum eſt,
Ibunt de uirtute in uirtutem, de alia tranſeundum eſt ad *Pſal.* 83
aliam: quia hærent ſibi, & inter ſe ita nexæ ſunt, ut, qui
una caruerit, omnibus careat. et tamen, tranſire de alia
ad aliam, eorum eſt proprie, qui ſolis iuſtitiæ ortum con-
ſiderant.

MANSIO XXXIX.

Et profecti de Ieabarim, ſiue, ut in ſecundo loco apud *Num.* 33
Hebræos habes, iim עיים caſtrametati ſunt in Dibon gad
דיבן גד. Triceſimanona manſio interpretatur, fortiter in-
tellecta

tellecta tentatio. Pro hac in ordine hiſtoriæ aliter ſcriptum reperi. Poſtquã enim caſtrametati ſunt in Ieabarim in fini
Num. 21 bus Moab contra ortum ſolis, legitur: Inde profecti ſunt, & diuerterunt ad torrentem Zared. Et de hoc loco profici ſcentes, caſtrametati ſunt trans Arnon, quæ eſt in ſolitudine finium Amorræi, eo quod Arnon in terminis ſit Moabitarum & Amorræorum: & poſt hæc uenerunt ad puteum, ubi cecinit Iſrael carmen hoc: Aſcende putee, quem foderunt principes, & aperuerunt duces populorum in datore legum, & in baculo eius; & de ſolitudine in Matthana, & de Matthana ad torrentem Dei, & de torrente Dei ad excelſa, & de excelſis ad uallem, quæ eſt in regione Moab in uertice Phaſga, qui proſpicit contra deſertum. Hæc loca in finibus Amorræorum quidam interpretantes, putant non manſiones eſſe, ſed tranſitus, nec præiudicare debere catalogo manſionum extra ordinariam expoſitionem.
1.Cor.2 Alii autem ſpiritualibus ſpiritualia comparantes, nolunt regiones ſignificari, ſed per locorum nomina uirtutum profectus eſſe; quod poſt magos & congregationem lapidum frequenter ueniamus ad torrentem Zared, quod interpretatur aliena deſcenſio; & in deſcenſione poſiti, tranſeamus ad Arnon, quod maledictionem ſonat, quæ eſt poſita in finibus Amorræorum, qui uel amari hoſtes ſunt, uel multa loquuntur inflati. Sin autem tranſierimus terminos Moab, qui de inceſtu generatus eſt, & receſſit a uero patre: ſtatim nobis occurrit puteus, quem nemo de plebe fodit, nullus ignobilis, ſed principes, & duces, qui iura dant populis; & canentes carmen in aqua putei, & in Dei muneribus gratulantes, prophetant quo tranſituri ſint, ad quæ peruenturi loca, quod ſcilicet de deſerto ueniant in Matthana, quod interpretatur domum, & de Matthana ad Nahaliel, quod dicitur ad torrentes Dei, & de Nahaliel ad Bamoth, quæ interpretatur excelſa, ſiue adueniens mors, quando conformes efficimur mortis Chriſti; & de Bamoth occurrit nobis uallis humilitatis, quæ tamen poſita eſt in uertice montis Phaſga, qui interpretatur dolatus, quód nihil

nihil habeat informe & rude, ſed artificis ſit politus manu;
qui mōs reſpiciat ſolitudinē, quæ Hebraice dicitur Ieſimon
ישימון. Quando enim fuerimus in uirtutum culmine con-
ſtituti, tunc totius mundi ruinas & omnium peccatorum
reſpicimus uaſtitatem. Pene obliti ſumus, currente ora- **Num. 21**
tione, dictare, quare Dibon gad interpretetur fortiter in-
tellecta tentatio. Poſt Dibon gad geritur bellum contra
Seon regem Amorræorum, & Og regem Baſan: & diſci-
mus, quod, cum uenerimus ad ſummum, & de fonte
principum regumq. biberimus, aſcendentes ad montem
Phaſga, non debeamus eleuari in ſuperbiam, ſi propoſi-
tam nobis econtrario ſolitudinem nouerimus. Ante cōtri **Pro. 15**
tionem enim eleuatur cor uiri, & ante gloriam humiliatur.

MANSIO XL.

Et profecti de Dibon gad, caſtrametati ſunt in Almon
diblathaiema עלמן דבלתימה. Quadrageſima manſio uerti-
tur in contemptum plagarum, ſiue opprobriorum. Et per
hanc diſcimus, omnia dulcia & illecebras uoluptatum in
ſæculo contemnendas, nec inebriari nos debere uino, in
quo eſt luxuria. Mel non offertur in ſacrificiis Dei: & ce- **Eph. 5**
ra, quæ dulcia continet, non lucet in tabernaculo, ſed ole **Levit. 2**
um puriſſimum, quod de oliuæ profertur amaritudine. **Exod. 25**
Mel enim diſtillat a labiis mulieris meretricis: de quo puto **Pro. 5**
iuxta myſticos intellectus guſtaſſe Ionathan; & forte depre **1. Reg. 14**
henſum, uix populi precibus liberatum. Quod autem op
probria contemnenda ſint, &, ſi falſo obiiciantur, beatitu
dinem pariant; ſaluator pleniſſime docet.

MANSIO XLI.

Profecti de Almon diblathaiema, caſtrametati
ſunt in montibus Abarim העברים contra faciem Nabo.
Quadrageſima prima manſio uertitur in montes tranſeun
tium: & eſt contra faciem montis Nabo, ubi moritur & **Deut. 34**
ſepelitur Moyſes, terra repromiſſionis ante conſpecta. Na
bo interpretatur concluſio, in qua finitur lex: & non inue
nitur eius memoria. Porro gratia euangelii abſque ullo fine
tenditur. In omnem terram exiuit ſonus eius, & in fines **Pſal. 18**
orbis

orbis terræ uerba ipſius. Simulq. conſidera, quod habitatio tranſeuntium in montibus ſita ſit, & adhuc profectu indigeat. poſt montes enim plurimos ad campeſtria Moab & Iordanis fluenta deſcendimus, qui interpretatur deſcenſio. Nihil enim, ut crebro diximus, tam periculoſum eſt, quam gloriæ cupiditas, & iactantia, & animus conſcientia uirtutum tumens.

MANSIO XLII.

Num. 33 E T profecti de montibus Abarim, caſtrametati ſunt in
Num. 21 campeſtribus Moab מואב ſuper Iordanem iuxta Hiericho, ibiq. fixerunt tentoria. Ab domo ſolitudinis uſque Abel ſitim אבל השטים in planitie Moab. In quadrageſima ſecunda, quæ & extrema manſio eſt, curſim, quæ ſint geſta, nar
Num. 22 remus. Reſidens in ea populus a diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balach filius Sephor, Dei iuſſione benedicitur: & maledictio mutatur in laudes: audit uocem
Num. 24 Domini ex prophano ore reſonantem: Orietur ſtella ex Iacob: & conſurget homo de Iſrael: & percutiet principes Moab, & uaſtabit cunctos filios Seth: & erit Edom here-
Num. 25 ditas eius. Fornicatur cum filiabus Madian: & Phinees filius Eleazar zelatus eſt zelum Domini, Zambri, & ſcortum Madianitidem pugione transfigit: unde & accepit præmium in æternam memoriam, armum uictimæ. Numeratur rurſum populus, numerantur & leuitæ, ut, interfe
Num. 26 ctis peſſimis, nouus populus Dei cenſeatur. Interpellant quinque filiæ Salphaad; & ex iudicio Domini, hereditatem
Num. 27 accipiunt: ut inter fratres ſuos nec femineus a poſſeſſione
Num. 28.29 Dei ſexus excludatur. Ieſus Moyſi in monte ſuccedit, & diſcit a lege, quæ ſpiritualiter offerre debeat in eccleſia, primum quid per ſingulos dies, deinde quid ſabbato, quid in kalendis, quid in paſcha, quid in pentecoſte, quid in neomenia menſis ſeptimi, quid in ieiunio eiuſdem menſis die decimo, quid in Scenopegia, quando figuntur tabernacula, decimaquinta die ſupradicti menſis.
Num. 30 Vxorum & filiarum uota abſque auctoritate patrum & ui-
31.32 rorum caſſa memorantur: bellum contra Madianitas, &
mors

mors diuini Balaam, & prædæ diuiſio, & oblatio ex ea in tabernaculo Dei. Primi Rubẽ & Gad & dimidia tribus Manaſſe, ultra Iordanem in eremo poſſeſſionem accipiunt. plurima enim habebant iumenta, & necdum ad id uenerant, ut poſſent habitare cum templo. Docetur populus, ut in terra ſancta idola deſtruat, & nullus de priori habitatore ſeruetur. Deſcribitur olim cupita prouincia, duarum ſemis tribuum hereditas ſeparatur. Numerantur tribuum principes, qui terram ſanctam debeant introire. Quadraginta duas urbes cum ſuburbanis ſuis uſque ad mille paſſus per circuitum leuitæ accipiunt, tot numero, quot & iſtæ ſunt manſiones. Et adduntur fugitiuorũ ſex aliæ ciuitates, tres intra Iordanem, & tres trans Iordanem, ut ſint ſimul quadraginta octo: qui fugitiuorum ſuſcipi, qui interfici debeant, qui uſque ad mortem pontificis maximi reſeruari. Succedit Deuteronomium ſecunda lex, meditatorium euangelii, ibiq. breuiter diſcimus, quæ inter Pharam, & Tophel, & Laban, & Hazeroth, & loca aurea, abiecto Iuda infeliciſſimo, undecim dierum uia de Horeb, per uiam montis Seir uſque ad Cades barne Moyſes populo ſit locutus; & extremum canat canticum, in quo apertiſſime ſynagoga proiicitur, & Eccleſia Domino copulatur. Impinguatus eſt, & incraſſatus, ac dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & oblitus eſt Dei ſaluatoris ſui. Et iterum: Generatio peſſima: filii incruditi ipſi ad æmulationem me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus. Irritauerunt me in ſculptilibus ſuis: & ego zelare hos faciam nationes, & contra gentem ſtultam irritabo eos. Benedicuntur filii Iſrael. Et rurſus in Symeone Iudas miſerãdus excluditur. Aſcendit Moyſes ad montem Nabo, in uertice Phaſga, qui eſt contra Hiericho: & oſtendit ei Dominus omnem terrã Galaad uſque ad Dan & Neptalim & Ephraim & Manaſſen, & uniuerſam terram Iuda, uſque ad mare magnum contra auſtrum, & regionem campeſtrem Hierichontis, ciuitatis palmarum, uſque Segor. Quis poteſt tanta noſſe myſteria? Qui in extremis legis & huius uitæ finibus conſtitutus intel-

Num. 34 *Num. 35* *Deut. 1. & inde.* *Deut. 32* *Hier. 5* *Deut. 33* *Deut. 34*

intelligit ſemper ſibi eſſe pugnandum, & tunc plenam uictoriam dari, ſi fuerit in campeſtribus, ſi in Abel aſitim אבל כשיטים, quod interpretatur luctus ſpinarum, fleuerit
Marc. 4 antiqua peccata; & ſpinas, quæ ſuffocauerũt ſemente uer
Luc. 8 bi Dei, & de quibus propheta dicit: Verſatus ſum in miſe
Pſal. 31 ria, dum mihi configitur ſpina: & tunc præparatus, defi-
Ios. 5 ciente manna, ſub duce Ieſu Iordanem tranſeat: & circum ciſus cultro euangelii, primum comedat de cæleſti pane: & occurrat ei princeps exercituum Dei, ut uerum paſcha nequaquam in Aegypto, ſed in finibus terræ ſanctæ comedat.
Rom. 11 O profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ illius. Quis ſapiens & intelligit hæc? intelligens, & cognoſcet ea? Quia rectæ uiæ Domini: & iuſti ambulabunt in eis. Præuaricatores autem corruent in illis.

ARGVMENTVM.

EXPLICATIS *initio in ſpiritualem ſenſum, quæ de uictimarum partibus ſancita, enarratisq. eodem modo legibus, quæ ſummis ſacerdotibus ueteri in lege præſcripta erant; ſingulas ueſtium ſpecies, quibus tam maiores, quam minores eius temporis Pontifices uterentur, myſtice ad animarum profectum, docte, eleganterq. exponit.*

HIERONYMVS AD FABIOLAM, de ueſtitu ſacerdotum.

EPISTOLA CXXVIII.

2. Cor. 3 VSQVE hodie in lectione ueteris teſtamenti ſuper
Exod. 34 faciem Moyſi uelamen poſitum eſt. Loquitur glorificato uultu, & populus loquentis gloriam ferre non ſuſtinet. Cum autem conuerſi fuerimus ad Dominum, aufertur uelamen, occidens littera moritur, uiuificans ſpiritus ſuſcitatur. Dominus enim ſpiritus eſt, & lex ſpiritualis. unde & Dauid orabat in pſalmo: Reuela oculos me-

os: & conſiderabo mirabilia de lege tua. Numquid de bubus cura eſt Deo? Vtique non. Multo magis de iecore bouis, arietis, & hircorum & armo dextro, pectuſculo, & uentre, quo ſtercora digeruntur: quorum duo in eſum accipiunt ſacerdotes: tertium Phinees meretur in præmium. De uictimis ſalutaribus, adeps, quo pectus obuoluitur, & pinnula iecoris offeruntur ſuper altare: ipſum uero pectus & brachium dextrum dantur Aaron & filiis eius legitimum ſempiternum a filiis Iſrael. Senſus in corde eſt, habitaculum cordis in pectore. Quæritur ubi ſit animæ principale. Plato, in cerebro, Chriſtus monſtrat in corde: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Et, De corde procedunt cogitationes malæ. Et, Quid cogitatis nequam in cordibus ueſtris? Voluptas, & concupiſcentia, iuxta eos, qui de phyſicis diſputant, conſiſtit in iecore. Huius pinnulam in diuerſa uolitantem, & per oculorum feneſtras erumpentem foras, offerunt ſacerdotes Deo: ut, poſtquam opere dixerint Deo, holocauſtum tuum pingue fiat; & concupiſcentiam, libidinis ſeminarium, igni ſpiritus concremauerint, mereantur accipere præmium, pectus, & brachium. In pectore mundas cogitationes, legis notitiam, dogmatum ueritatem. In brachio bona opera, & pugnam contra diabolum, & armatam manum: ut, quod mente conceperint, exemplo probent. Ieſus enim cœpit facere, & docere. Ipſum quoque pectuſculum appellatur ἐπίθεμα, ideſt additamentum, ſiue præcipuum & egregiũ: תנופה tenupha quippe hoc magis ſonat. Ex quo intelligimus iuxta illud Malachiæ: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt ex ore eius: præcipuã debere eſſe in ſacerdotibus legis doctrinæq. notitiam; & additamento gratiæ ſpiritualis, talem uirum inſtitui, qui poſſit contradicentibus reſiſtere: & nihil in ſe ſiniſtri habere operis, quod ducat ad tartarum; ſed dextrum brachium & ſeparatum, ut opera ſacerdotis, comparatione uirtutum eius, a cunctis hominibus ſeparata ſint. Hæc de uictimis, & iis, quæ offeruntur in altari, & quæ ſacerdotibus dantur a

Pſal. 118
1.*Cor.*9
*Exod.*29
Num. 25
Leuit. 7.8
Matth. 5
Leuit. 1.3
*Pſal.*19
Leuit. 9
*Act.*1
*Leuit.*8
*Malac.*2
Tit. 1

Domino. Ceterum & alia tria, exceptis primitiis hoſtiarum, & de priuato, & de macello publico, ubi non religio, ſed uictus neceſſitas eſt, ſacerdotibus membra tribuuntur, brachium, maxilla, & uenter. De brachio iam diximus. Maxilla eloquentem, eruditumq. ſignificat; ut, quod pecto
Num.25 re concipimus, ore promamus. Venter, receptaculum ciborum, in ſcorto Madianitide ſacerdotali pugione confixus, uniuerſos hominum labores, momentanea blandimēta gulæ, ſtercoris fine condemnat; & oſtendit mentibus cōſecratis Deo, totum, quod curamus, quod uoramus, in ſe
1.Cor.6 ceſſum proiici. Vnde Apoſtolus, Eſcæ, inquit, uentri, &
Philip.3 uenter eſcis: Deus autem & hunc, & illas deſtruet. Et ecōtrario de luxurioſis: Quorum Deus uenter eſt, & gloria in
Exod.32 confuſione eorum. Vituli puluerem, quem adorauerat Iſrael, in contemptū ſuperſtitionis in potum accepit populus; ut diſcat contemnere, quod in ſeceſſum proiici uide
Leuit.10 rat. Præcipitur ſacerdotibus, ne miniſtraturi in templo, ui
Luc.21 num & ſiceram bibant; ne ebrietate & crapula & curis hu
Num.18 ius uitæ prægrauentur corda eorum; nec partem habeant
Leuit.21 in terra, niſi ſolum Deum; ut nulla debilitate inſignes ſint: ne truncis auribus, læſo oculo, ſimis naribus, claudo pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad animæ uitia. Voluntas enim in homine, non natura damnatur. Si
Leuit.22 quis e ſacerdotibus ſemine fluxerit, ad ſacerdotalem menſam prohibetur accedere: & econtrario uidua, cuius cum Sara defecerunt muliebria, propter continentiam & caſtitatem recipitur in domum patris, & de templi ærario alitur. Quod ſi filios habuerit, redditur ſoboli ſuæ, ut, iuxta
1.Tim.5 Apoſtolum, iis miniſtretur, quæ uere uiduæ ſunt, & ut quæ de ſacerdotalibus ſuſtentatur cibis, nullius alterius a-
Leuit.22 more teneatur. Vicinus & mercenarius excluduntur a conuiuio ſacerdotum: ſeruis ciborum reliquiæ conceduntur; Iam tunc reiiciebantur Phygelus, & Hermogenes, & reci-
Num.5.18 piebatur Oneſiphorus. Primitiæ ciborū, & omnium frugum, atque pomorum offeruntur antiſtiti: ut habens uictum, atque ueſtitum, abſque ullo impedimento ſecurus

&

& liber ſeruiat Domino. Primogenita mundorum anima- **Num. 18**
lium accipiunt ſacerdotes, immundorum pretia. Homi-
num quoque primi partus redimuntur: & quia condicio
una naſcendi eſt, pretium æqualiter offertur, ſic modera-
tum, & leue, ut nec diues intumeſcat, nec tenuis prægra-
uetur. Aeditui, & ianitores accipiunt decimas; & rur- **Num. 18**
ſum decimas decimarum offerunt ſacerdotibus, tanto **Num. 35**
illis minores, quanto ipſi maiores populo. Quadraginta
octo ciuitates ad habitandum leuitis & ſacerdotibus ſepa-
rantur: ſex urbes fugitiuorum trans Iordanem & intra Ior
danem eliguntur; & finis exilii, mors pontificis eſt. Vni-
uerſa, quæ feſtinus ſermo perſtrinxit, & quorum pulſaui
nec aperui ſacramenta, ad cunctos pertinent ſacerdotes.
Pontifex autem quantis polleat priuilegiis, dicam breui-
ter. Caput, inquit, ſuum non diſcooperiet. Habet cida- **Leuit. 21**
rim, & nomen Dei portat in fronte: diademate ornatus **Exod. 28**
eſt regio: ad perfectam Chriſti uenit ætatem: ſemper eius
gloria protegendus eſt: & ueſtimenta ſua non ſcindet, quia
candida ſunt, quia impolluta, quia agnum ſequentia, &
de attonſæ ouis confecta uelleribus. Thamar, amiſſa pudi **Gen. 38**
citia, ſcidit tunicam. Caiphas, perdito ſacerdotio, rupit **Matth. 26**
publice ueſtimenta. Super omnem animam, quæ mortua **Leuit. 21**
eſt, non ingreditur. Vbicumque peccatum eſt, & in pecca- **Ezech. 18**
to mors, illuc pontifex non accedit. Anima, quæ peccaue-
rit, ipſa morietur. Quamuis ille ſit diues, quamuis po-
tens, & multitudinem offerat uictimarum, ſi mortuus eſt,
non tangitur a pontifice, non uidetur. quod ſi reuiuiſcit, **Ioan. 11. 12**
& ad uocem ſaluatoris egreditur de ſepulcro, & faſciis pec-
catorum ſolutus incedit; intrabit ad eum pontifex, & ibi
faciet manſionem, & cum reſurgente prandebit. Super pa
tre ſuo & matre ſua non inquinabitur. Multa nos facere **Leuit. 21**
cogit affectus; &, dum propinquitatem reſpicimus corpo-
rum, & corporis & animæ offendimus creatorem. Qui
amat patrem, aut matrem ſuper Chriſtum, non eſt eo di- **Matth. 10**
gnus. Diſcipulus, ad ſepulturam patris ire deſiderans, ſal- **Luc. 9**
uatoris prohibetur imperio. Quanti monachorum, dum

patris matriſq. miſerentur, ſuas animas perdiderunt? Su-
per patre & matre pollui nobis non licet, quanto magis ſu
per fratribus, ſororibus, conſobrinis, familia, ſeruulis?
1.Pet.2 Genus regale & ſacerdotale ſumus. Illum attendamus pa
trem, qui numquam moritur, aut qui pro nobis moritur,
& qui ideo uiuens mortuus eſt, ut nos mortuos uiuifica-
Gen.39 ret. Si quid habemus de Aegypto, quod princeps mundi
huius ſuum poſſit agnoſcere, tenenti Aegyptiæ cum pal-
Marc.14 lio relinquamus. Sindone opertus adoleſcens, uinctum
Dominum ſequebatur: incurriſſet in laqueos, niſi expe-
ditus & nudus perſequentium declinaſſet impetum. Red-
damus parentibus, quæ parentum ſunt: ſi tamen ui-
uunt, ſi ſeruientes Domino filios ſuos præferri ſibi glo-
Leuit.21 riantur. Et de ſanctis non egredietur: & non polluet ſan
Matth.12 ctificationem Dei ſui. Pro otioſo quoque uerbo rationem
reddituri ſumus: & omne, quod non ædificat audientes, in
periculum uertitur loquentiũ. Ego ſi fecero, ſi dixero quip
piam, quod reprehenſione dignum eſt; de ſanctis egredior,
& polluo uocabulum Chriſti, in quo mihi blandior: quan
Tit.1 to magis pontifex, & epiſcopus, quem oportet eſſe ſine
crimine, tantarumq. uirtutum, ut ſemper moretur in ſan
ctis, & paratus ſit uictimas offerre pro populo, ſequeſter
Dei & hominum, & carnes agni ſacro ore conficiens: quia
ſanctum oleum Dei ſui ſuper eum eſt. Non egredietur de
Gal.3 ſancto, ne ueſtimentum, quo indutus eſt, polluat. Quot-
quot enim in Chriſto baptizati ſumus, Chriſtum indui-
mus. Seruemus tunicam, quam accepimus, ſanctam cu-
ſtodiamus in ſancto. Ille montanus habitator, qui de Hie
Luc.10 ruſalem deſcendebat in Hiericho, non prius uulneratus eſt,
quam nudatus. Infunditur ei oleum, medicamentum le-
ne, & miſericordia temperatum: & quia debuit negligen-
tiæ ſentire cruciatum, uini auſteritate mordetur; ut per
oleum ad pænitentiam prouocetur, per uinum ſentiat ſe-
Leuit.21 ueritatem iudicantis. Vxorem uirginem accipiet, uiduam
autem & eiectam & meretricem non accipiet, ſed uirginem
de genere ſuo, & non contaminabit ſemen ſuum in popu-
lo.

lo: Ego Dominus, qui ſanctifico eum. Scio pontificem, cui præcepta nunc dantur, a pleriſque Chriſtum intelligi; & id, quod dictum eſt, Super patre & matre non inquinabitur, de uirginali Mariæ partu ediſſeri: multoq. facilior eſt ſuper Domino interpretatio, qui audit in pſalmo: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedek. *Pſal.109*
Et in Zacharia: Audi Ieſu, ſacerdos magne, & cui ſordida *Zach. 3*
peccatorum noſtrorum ueſtimenta tolluntur, ut recipiat gloriam, quam habuit apud patrem priuſquam mundus eſſet. Sed, ne quis me uim facere ſcripturæ putet, & ſic amare Chriſtum, ut hiſtoriæ auferam ueritatem; interpretabor in membris, quod referatur ad caput: intelligam de ſeruis, quod impleatur in domino: quamquam gloria domini, gloria famulorum ſit. & ubicumque opportunitas loci tulerit, ſic de uero lumine diſputabo, ut deriuetur ad eos, quibus Chriſtus donauit, ut lumen ſint. Pontifex *Matth.5*
ille, quem Moſaicus ſermo deſcribit, uiduam eiectam & meretricem non ducit uxorem. Vidua eſt, cuius maritus *Leuit.21*
eſt mortuus: eiecta, quæ a marito uiuente proiicitur: meretrix, quæ multorum libidini patet. Sed accipiet, inquit, uxorem uirginem, & de genere ſuo, non alienigenam; ne, in mala terra, nobilium ſeminum frumenta degenerent: Non meretricem, quæ multis expoſita eſt amatoribus: Non eiectam, quæ etiam priori coniugio indigna fuit: Nō uiduam, ne priſtinarum meminerit uoluptatum: ſed illā animam, quæ non habet maculam, neque rugam, quæ cū Chriſto renata innouatur de die in diem, de qua Apoſtolus loquitur: Deſpondi enim uos uni uiro, uirginem ca- *2. Cor. 11*
ſtam exhibere Chriſto. Nolo diſcipulam coniugem pontificis quidquam habere de ueteri homine. Si conſurreximus *Col.3*
cum Chriſto; ea, quæ ſurſum ſunt, ſapiamus, prætenitorum obliti, futurorum auidi. Infelix Simon, quia poſt baptiſmum de antiquo matrimonio cogitabat, nec ad uirginalem uenerat puritatem, Petri conſortio indignus fuit. Compuliſti me, Fabiola, litteris tuis, ut de Aaron tibi ſacerdotio ſcriberem, & ueſtimentis: ego plus obtuli, ut de

cibis, & primitiis ſacerdotum, & de obſeruatione pontifi-cis præfatiunculam ſtruerem. Egreſſa de Sodomis, & ad montana feſtinans, non uis habitare in parua urbe Segor. tranſcendens proſelytos, præteris Iſraëlitas: dimittens le-uiticum gradum, & præpete penna tranſuolans ſacerdotes, ad pontificem uenis. ſed dum ueſtes eius, & rationale pe-ctoris diligenter inquiris, noſtra tibi diſplicuere conſortia. Et tu quidem optato frueris otio; & iuxta Babylonem Be thlehemitica forſitan rura ſuſpiras. Nos in Ephrata, tan-dem pace reddita, uagientem de præſepi audimus infantē; & querimonias eius, ac uoculas ad tuas aures cupimus
Exo. 25.26.27 peruenire. Legimus in Exodo, tabernaculum, menſam, candelabrum, altare, columnas, tentoria, coccum, byſ-ſum, hiacynthum, purpuram, ex auro, argento, ære uaſa diuerſa, tabernaculum diuiſum in tria, duodecim pa-nes per ſingulas hebdomadas menſæ impoſitos, in can-delabro ſeptem lucernas, altare hoſtiis holocauſtisq. expo ſitum, crateras, ſcyphos, thuribula, phyalas, mortariola, paxillos, pelles rubras, pilos caprarum, & ligna imputri-bilia. Tanta & talia offeruntur in tabernaculo Dei, ut nullus deſperet ſalutem. Alius aurum ſenſuum, alius argen tum eloquii, alius uocem æris exhibeat. Totus mundus in tabernaculi deſcribitur ſacramento. Primum & ſecun-dum ueſtibulum omnibus patet. Aqua enim & terra con-ctis mortalibus data ſunt: in Sanctis uero ſanctorum, qua-ſi ad æthera & in cælum, paucorum introitus & uolatus eſt. Duodecim panes, duodecim menſium ſignificant circulum. Septem lucernæ, ſeptem errantia aſtra demonſtrant. Et ne longum faciam, (neque enim propoſitum mihi nunc eſt de tabernaculo ſcribere) ueniam ad ſacerdotalia ueſti-menta: & ante quam myſticam ſcruter intelligentiam, mo re Iudaico, quæ ſcripta ſunt, ſimpliciter exponam: ut, poſtquam ueſtitum uideris ſacerdotem, & oculis tuis om-nis eius patuerit ornatus, tunc ſingulorum cauſas pariter
Exod. 28 exquiramus. Diſcamus primum cōmunes ſacerdotum ue ſtes, atque pontificum. Lineis feminalibus, quæ uſque

ad

ad genua & poplites ueniunt, uerenda celantur: & ſuperior pars ſub umbilico uehementer adſtringitur: ut, ſi quando expediti mactant uictimas, tauros & arietes trahunt, portantq. onera, & in officio miniſtrandi ſunt, etiam ſi lapſi fuerint, & femora reuelauerint, non pateat quod opertum eſt. Inde & gradus altaris prohibentur fieri; ne inferior populus aſcendentium uerenda conſpiciat: uocaturq. lingua Hebræa hoc genus ueſtimenti מכנסי michneſe, Græce περισκελῆ, a noſtris feminalia, uel brachæ uſque ad genua pertingentes. Refert Ioſephus (nam ætate eius adhuc templum ſtabat; & necdum Veſpaſianus & Titus Hieroſolymam ſubuerterant: & erat ipſe de genere ſacerdotali: multoq. plus intelligitur, quod oculis uidetur, quam quod aure percipitur) hæc feminalia de byſſo retorta ob fortitudinem ſolere contexi, &, poſtquam inciſa fuerint, acu conſui: non enim poſſe in tela huiuſcemodi fieri. Secunda ex lino tunica eſt ποδήρης, ideſt talaris, duplici ſindone, quã & ipſam Ioſephus byſſinam uocat, appellaturq. כתנת chetonet, ideſt χιτὼν, quod Hebræo ſermone in lineam uertitur. Hæc adhæret corpori, & tam arcta eſt, & ſtrictis manicis, ut nulla omnino in ueſte ſit ruga, & uſque ad crura deſcendat. Volo pro legentis facilitate abuti ſermone uulgato. Solent militantes habere lineas, quas camiſias uocant, ſic aptas membris, & adſtrictas corporibus, ut expediti ſint uel ad curſum, uel ad prœlia, dirigere iacula, tenere clypeum, enſem librare, & quocumque neceſſitas traxerit. Ergo & ſacerdotes, parati in miniſterium Dei, utuntur hac tunica, ut, habentes pulchritudinem ueſtimentorum, nudorum celeritate diſcurrant. Tertium genus eſt ueſtimenti, quod illi appellant אבנט abnet, nos cingulum, uel baltheum, uel zonam poſſumus dicere, Babylonii nouo uocabulo המינין hemeianin uocãt. diuerſa uocabula ponimus, ne quis erret in nomine. Hoc cingulum in ſimilitudinem pellis colubri, qua exuit ſenectutem, ſic in rotũdum textum eſt, ut marſupium longius putes. Textum eſt autem ſubtegmine cocci, purpuræ, hiacynthi, & ſta-

Exod. 20

mine byſſino, ob decorem, & fortitudinem, atque ita polymita arte diſtinctum, ut diuerſos flores ac gemmas artificis manu non textas, ſed additas arbitreris. Lineam tunicam, de qua ſupra diximus, inter umbilicum & pectus hoc ſtringunt baltheo; qui quattuor digitorum habēs latitudinem, & ex una parte ad crura dependens, cum ad ſacrificia curſu, & expeditione opus eſt, in læuum humerum retorquetur. Quartum genus eſt ueſtimenti, rotundum pileolū, quale pictum in Vlyſſeo conſpicimus, quaſi ſphæra media ſit diuiſa, & pars una ponatur in capite: hoc Græci & noſtri τιάραν, nonnulli galerum uocāt, Hebræi מצנפת miznepheth: non habet acumen in ſummo, nec totum uſque ad comam caput tegit, ſed tertiam partem a fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio uitta conſtrictum eſt, ut non facile labatur ex capite. eſt autem byſſinum, & ſic fabre opertum linteolo, ut nulla acus ueſtigia extrinſecus appareant. His quattuor ueſtimentis, ideſt feminalibus, tunica linea, cingulo, quod purpura, cocco, byſſo, hiacynthoq. contexitur, & pileo, de quo nunc diximus, tam ſacerdotes, quam pontifices utuntur. Reliqua quattuor proprie pontificum ſunt: quorum primum eſt meil, מעיל, ideſt tunica talaris, tota hiacynthina, ex lateribus eiuſdem coloris aſſutas habens manicas, & in ſuperiori parte, qua collo induitur, aperta, quod uulgo capitiū uocant, oris firmiſſimis ex ſe textis, ne facile rumpatur. In extrema parte, ideſt ad pedes, ſeptuaginta duo

Exod. 28

ſunt tintinnabula, & totidem mala punica, iiſdem contexta coloribus, ut ſupra cingulum. Inter duo tintinnabula unum malum eſt: inter duo mala unum tintinnabulum, ut alterutrum ſibi media ſint: cauſaq. redditur. iccirco tintinnabula ueſti appoſita ſunt, ut, cum ingreditur pontifex in Sancta ſanctorum, totus uocalis incedat, ſtatim moriturus, ſi hoc non fecerit. Sextum eſt ueſtimentum, quod Hebraica lingua dicitur ephod, אפד: Septuaginta ἐπωμίδα, ideſt, ſuperhumerale appellant. Aquila ἐπίρραμμα, nos ephod ſuo ponimus nomine. Et ubicumque in Exodo,

do, ſiue in Leuitico ſuperhumerale legitur, ſciamus, apud **Exod.35.39**
Hebræos ephod appellari. hoc autem eſſe pontificis ueſtimentum, & in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini; & omnis ſcriptura teſtatur ſacrum quiddam eſſe, & ſolis conueniens pontificibus. Nec ſtatim illud occurat, quod Samuel, qui leuita fuit, ſcribitur in Regnorum primo li- **1.Reg.2**
bro, habuiſſe ætatis adhuc paruulæ אפד בד ephod bad, id- **2.Reg.6**
eſt, ſuperhumerale lineum: cum Dauid quoque ante arcam Domini idem portaſſe referatur. aliud eſt enim, ex quattuor ſupradictis coloribus, ideſt, hiacyntho, byſſo, cocco, purpura, & ex auro habere contextum: aliud, in ſimilitudinem ſacerdotum ſimplex, & lineum. Auri laminæ, ideſt, bracteæ, mira tenuitate renduntur; ex quibus ſecta fila torquentur, cum ſubtegmine trium colorum, hiacynthi, cocci, purpuræ, & cum ſtamine byſſino: & efficitur palliolum miræ pulchritudinis, perſtringens fulgore oculos in modum caracallarum, ſed abſque cucullis. Contra pectus nihil contextum eſt, & locus futuro rationali derelictus. In utroque humero habet ſingulos lapides, clauſos, & adſtrictos auro, qui Hebraice dicuntur ſoom, שהם, ab Aquila, & Symmacho, & Theodotione onychini, a Septuaginta ſmaragdi transferuntur: Ioſephus ſardonicas uocat, cum Hebræo Aquilaq. conſentiens; ut uel colorem lapidum, uel patriam demonſtraret. Et in ſingulis lapidibus ſena patriarcharum nomina ſunt, quibus Iſraeliticus populus diuiditur. In dextro humero maiores filii Iacob, in læuo minores ſcripti ſunt: ut pontifex, ingrediens Sancta ſanctorum, nomina populi, pro quo rogaturus eſt Dominum, portet in humeris. Septimum ueſtimentum eſt menſura paruum, ſed cunctis ſupradictis ſacratius. Intende, quæſo, animum, ut quæ dicuntur intelligas. Hebraice uocatur hoſen חשן, Græce autem λόγιον, nos rationale poſſumus appellare; ut ex ipſo ſtatim nomine ſcias myſticum eſſe, quod dicitur. Pannus eſt breuis ex auro; & quattuor textus coloribus, hoceſt, iiſdem, quibus & ſuperhumerale, habens magnitudinem palmi per quadrum,

&

& duplex, ne facile rumpatur. intexti ſunt enim ei duodecim lapides miræ magnitudinis atque pretii, per quattuor ordines, ita ut in ſingulis uerſiculis terni lapides collocentur. In primo ordine ſardius, topazius, ſmaragdus ponitur. Symmachus diſſentit in ſmaragdo, ceraunium pro eo transferens. in ſecundo carbunculus, ſapphyrus, iaſpis. in tertio lyncurius, achates, amethyſtus. In quarto chryſolitus, onychinus, berillus. Satisq. miror, cur hiacynthus, pretioſiſſimus lapis, horum numero non ponatur: niſi forte ipſe eſt alio nomine lyncurius. Scrutans eos, qui de lapidum atque gemmarum ſcripſere naturis, lyncurium inuenire non potui. In ſingulis lapidibus ſecundum ætates
Ezech.28 duodecim tribuũ ſculpta ſunt nomina. Hos lapides in dia-
Apoc.21 demate principis Tyri, & in Apocalypſi Ioannis legimus, de quibus extruitur cæleſtis Hieruſalem: & ſub horum nominibus, & ſpecie, uirtutum uel ordo, uel diuerſitas indicatur. Per quattuor rationalis angulos, quattuor anuli ſunt aurei, habentes contra ſe in ſuperhumerali alios quattuor: ut, cum appoſitum fuerit λόγιον, in loco, quem in ephod diximus derelictum, anulus ueniat contra anulũ, & mutuo ſibi uittis copulẽtur hiacynthinis. Porro, ne magnitudo & pondus lapidum contexta ſtamina rumperent, auro ligati ſunt, atque concluſi: nec ſuffecit hoc ad firmitatem, niſi & catenæ ex auro fierent, quæ ob pulchritudinem fiſtulis aureis tegerentur; haberentq. & in rationali ſupra duo maiores anulos, qui uncinis ſuperumheralis aureis necterentur, & deorſum alios duos: nam poſt tergum in ſuperhumerali contra pectus & ſtomachum, ex utroque latere erant anuli aurei, qui catenis cũ rationalis inferioribus anulis iungebantur: atque ita fiebat, ut adſtringeretur & rationale ſuperhumerali, & ſuperhumerale rationali, ut una textura contra uidentibus putaretur. Octaua eſt lamina aurea, ideſt, ſis zaab ציץ זהב, in qua ſcriptum eſt nomen Dei Hebraicis quattuor litteris, י iod, ה he, ו uau, ה he, quod apud illos ineffabile nuncupatur. Hæc ſuper pileolum lineum & commune omnium ſacerdotum, in põtifice

tifice plus additur; ut in fronte uitta hiacynthina conſtringatur; totamq. pontificis pulchritudinem, Dei uocabulū coronet, & protegat. Didicimus, quæ uel communia cū ſacerdotibus, uel quæ ſpecialia pontificis ueſtimenta ſint: & ſi tanta difficultas fuit in uaſis fictilibus, quanta maieſtas erit in theſauro, qui intrinſecus latet? Dicamus igitur prius, quod ab Hebræis accepimus: & iuxta morem noſtrū, ſpiritualis poſtea intelligentiæ uela pandamus. Quattuor colores ad quattuor elementa referuntur, ex quibus uniuerſa ſubſiſtunt. Byſſus terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius cochleolis tingitur. Hiacynthus aeri, propter coloris ſimilitudinem. Coccus igni & ætheri, qui Hebraice שני ſen appellatur: quod Aquila *διάφανον*, Symmachus *δίβαφον* interpretatus eſt. Pro cocco, iuxta Latinum eloquium, apud Hebræos tolaath תולעת, ideſt, uermiculus ſcribitur: & iuſtum eſſe commemorant, ut pontifex creatoris non ſolum pro Iſrael, ſed & pro uniuerſo mundo roget; ſiquidem ex terra, & aqua, & aere, & igne mundus iſte conſiſtit; & hæc elementa ſint omnium. Vnde primum ueſtimentum lineum, terram ſignificat: ſecundum hiacynthinum, aerem in colore demōſtrans: quia de terrenis paulatim ad excelſa ſuſtollitur: & ipſa ueſtis hiacynthina capite uſque ad talos ueniens, indicat aerem de cælis uſque ad terram fuſum. Mala autem punica & tintinnabula in inferioribus poſita, fulgura tonitruaq. demonſtrant, ſiue terram, & aquam, & omnium elementorum inter ſe conſonantiam, & ſic ſibi uniuerſa perplexa, ut in ſingulis omnia reperiantur. Quod autem ſupradicti colores auro intexti ſunt, id ſignificari uolunt, quod uitalis calor, & diuini ſenſus prouidentia, uniuerſa penetret. Superhumerale & duos lapides, uel ſmaragdinos, uel onychinos, qui deſuper ſunt, & utrumque humerum tegunt, duo hemiſphæria interpretantur; quorū aliud ſuper terram, aliud ſub terra ſit; ſiue ſolem, & lunam, quæ deſuper rutilant. Zonam illam, qua ſacerdotis pectus artatur, & linea tunica, ideſt, terra conſtringitur, interpretantur

Exod.28

tantur oceanum. Rationale in medio poſitum, terram ediſſerunt: quæ inſtar puncti, licet omnia in ſe habeat, tamen a cunctis uallatur elementis. Duodecim lapides uel zodiacũ interpretantur circulũ, uel duodecim menſes: & ſingulis uerſiculis ſingula aſſignant tẽpora, & his ternos deputant menſes. Nec alicui gentilis uideatur expoſitio. Non enim, ſi cæleſtia, & Dei diſpoſitionem, idolorum nominibus infamarunt; icirco Dei eſt neganda prouidentia, quæ certa lege currit, & fertur, & regit omnia. Nam & in Iob, Arcturum, & Orionem, & מזלות mazoloth, hoceſt, zodiacum circulum & cetera aſtrorum nomina legimus: non quod eadem apud Hebræos uocabula ſint; ſed quod nos non poſſumus, quæ dicuntur, niſi conſuetis uocibus intelligere. Pulchre autem hoc ipſum, quod in medio eſt, appellatur rationale. Ratione enim cuncta ſunt plena; & terrena hærent cæleſtibus; immo ratio terrenorum & temporum, caloris & frigoris, & duplex inter utraque temperies, de cæli curſu & ratione deſcendit. Vnde & rationale cũ ephod fortius ſtringitur. Porro, quod dicitur in ipſo rationali δήλωσις eſſe, & ἀλήθεια, ideſt, manifeſtatio, atque doctrina, uel ueritas, hoc ipſum ſignificat, quod nũquam in Dei ratione mendacium ſit; ſed & ipſa ueritas multis ſignis & argumentis monſtretur hominibus, & uſque ad mortales ueniat. Vnde factum eſt, ut rationem ſolis, & lunæ, & anni, & menſium, & temporum, & horarum, tempeſtatum quoque, ſerenitatis, atque uentorum, & rerum omnium noſceremus, accipientes inſitam a Deo ſapientiam, & ipſo habitatore, atque doctore, domicilii ſui nobis & fabricæ ſcientiam demonſtrante. Super omnia cidaris & uitta hiacynthina cælum monſtrat: & auri lamina, quæ in fronte pontificis eſt, inſcriptumq. nomen Dei, uniuerſa, quæ ſubter ſunt, Dei arbitrio gubernari. Id ipſum ego puto ſub aliis nominibus & in Cherubim & quattuor animalibus figuratum; quæ ita ſibi permixta ſunt, & hærent, ut in uno inueniantur & cetera; & quod inſtanter, & ante ſe uadant, & non reuertantur. Labuntur enim tempora,

Iob 9 *Ezech. 1*

& præterita relinquentia, ad futura feſtinant. Quod autem ſemper in motu ſunt, illud ſignificant, quod & philoſophi ſuſpicantur, currere mundum ſuo ordine, & inceſſabiliter uelut rotam in ſuo axe torqueri; unde & rota in rota, ideſt, tempus in tempore, & annus in ſemet ipſum reuoluitur: & ipſæ rotæ eleuantur ad cælum, & ſuper cryſtallum thronus ex ſapphyro eſt, & ſuper thronum ſimilitudo ſedentis: cuius inferiora ignea ſunt, ſuperiora electrina: ut demonſtret, quæ inferiora ſunt, igne & purgatione indigere; quæ ſurſum, in condicionis ſuæ puritate perſiſtere. Et quo modo hic in habitu ſacerdotis auri lamina eſt deſuper: ita in Ezechiele electrum in pectore, & in uertice collocatur. Iuſtum ergo erat, ſicut ſupra ex parte diximus, ut pontifex Dei, creaturarum omnium typum portans in ueſtibus ſuis, indicaret cuncta indigere miſericordia Dei; & cum ſacrificaret ei, expiaretur uniuerſalis condicio, ut non pro liberis, ac parentibus, & propinquis, ſed pro cuncta creatura, & uoce, & habitu precaretur. Tetigimus expoſitionem Hebraicam; &, infinitam ſenſuum ſiluam alteri tempori reſeruantes, quædam futuræ domus ſtrauimus fundamenta. **Ezech. 1.8**

De feminalibus lineis hoc ſolent dicere, ratio ſeminum & generationis ad carnem pertinens, terræ per ea deputatur. Vnde & ad Adam loquitur Deus: Terra es, & in terram ibis. Cauſaſq. huius rei, quo modo de paruulo ſemine & fœdiſſimis initiis tanta uel hominum, uel diuerſarum rerum pulchritudo naſcatur, eſſe obuolutas, & humanis oculis non patere. Legimus in Leuitico, iuxta præceptum Dei Moyſen lauiſſe Aaron, & filios eius. iam tunc purgationem mundi & rerum omnium ſanctitatem, baptiſmi ſacramenta ſignabant. Non accipiunt ueſtes, niſi lotis prius ſordibus: nec ornantur ad ſacra, niſi in Chriſto noui homines renaſcantur. Vinum enim nouum in nouis utribus mittitur. Quod autem Moyſes lauat, legis indicium eſt. Habent Moyſen, & prophetas, ipſos audiant. Et ab Adam uſque ad Moyſen omnes peccauerunt. Præceptis Dei lauandi ſumus; & cum parati ad indumentum **Gen. 3** **Leuit. 8** **Matth. 9** **Luc. 16**

Chriſti

Chriſti, tunicas pelliceas depoſuerimus, tunc induemur ue ſte linea, nihil in ſe mortis habente, ſed tota candida: ut, de baptiſmo conſurgentes, cingamus lumbos in ueritate, & tota priſtinorum peccatorum turpitudo celetur. Vnde
Pſal.31 & Dauid: Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Poſt feminalia & lineam tunicam induimur hiacynthino ueſtimento, & incipimus de terrenis ad alta conſcendere. Hæc ipſa hiacynthina tunica, a Septuaginta ὑποδύτης, ideſt, ſubucula nominatur, & proprie põtificis eſt, ſignificatq. rationẽ ſublimium non patere omnibus, ſed maioribus, atque perfectis. Hanc habuerunt Moy
Eſa.40 ſes, & Aaron, & prophetæ, & omnes, quibus dicitur: In montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion. Nec ſufficit nobis priorum ablutio peccatorum, baptiſmi gratia, doctrina ſecretior, niſi habuerimus & opera. Vnde iungitur & ephod, ideſt, ſuperhumerale, quod rationali copulatur: ut non ſit laxum, neque diſſolutum, ſed hæreant ſibi inuicem & auxilio ſint. Ratio enim operibus, & opera ratione indigent; ut, quod mente percipimus, opere perpetremus. Duoq. lapides in ſuperhumerali, uel Chriſtum ſignificant, & Eccleſiam duodecim apoſtolorum, qui ad prædicationem miſſi ſunt, nomina continentes; uel litteram, & ſpiritum, in quibus continentur legis uniuerſa myſteria. In dextra ſpiritus, in læua littera eſt. Per litteras ad uerba deſcendimus, per uerba uenimus ad ſenſum. Quam
Leuit.7 pulcher ordo, & ex ipſo habitu ſacramenta demonſtrans. In humeris opera ſunt, in pectore ratio. unde & pectuſculum comedunt ſacerdotes. Hoc autem rationale duplex eſt, apertum & abſconditum, ſimplex & myſticum, duodecim in ſe lapides habens, & quattuor ordines; quos quattuor puto eſſe uirtutes, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, & temperantiam; quæ ſibi hærent inuicem; & dum mutuo miſcentur, duodenarium efficiunt numerum;
Apoc.4 uel quattuor animalia, quæ in Apocalypſi deſcribuntur plena oculis, & Domini luce radiantia mundum illuminant. In uno quattuor, & in quattuor ſingula. unde & δήλωσις,

&

& ἀλήθεια, ideſt, manifeſtatio, uel doctrina, & ueritas in
pectore ſacerdotis eſt. Cum enim indutus quis fuerit ue-
ſte multiplici; conſequens eſt, ueritatem, quam corde re-
tinet, ſermone proferre: & ob id in rationali ueritas eſt,
ideſt, ſcientia, ut nouerit quæ docenda ſint; & manifeſta-
tio, atque doctrina, ut poſſit inſtruere alios, quod mente
concepit. Vbi ſunt, qui innocentiam ſacerdoti dicunt poſ
ſe ſufficere? Vetus lex nouæ congruit: id ipſum Moyſes,
quod Apoſtolus. Ille ſacerdotis ſcientiã ornat in ueſtibus:
iſte Timotheum, & Titum inſtruit diſciplinis. Sed & ipſe
ueſtimentorum ordo præcipuus. Legamus Leuiticum. *Leuit.* 8
Non prius rationale, & ſic ſuperhumerale, ſed ante ſuper-
humerale, & deinceps rationale. A mandatis tuis, inquit, *Pſal.* 118
intellexit: prius faciamus, & ſic doceamus: ne doctrinæ
auctoritas caſſis operibus deſtruatur. Hoc eſt, quod in
propheta legimus: Seminate uobis in iuſtitia, & meti- *Oſee* 10
te fructum uitæ: illuminate uobis lumen ſcientiæ. Primum
ſeminate in iuſtitia, & fructum uitæ æternæ metite: poſtea
uobis ſcientiam uindicate. Nec ſtatim abſoluta perfectio
eſt, ſi quis ſuperhumerale & rationale habeat; niſi hæc ipſa
inter ſe forti compagine ſolidentur, & ſibi inuicem cõnexa
ſint: ut & operatio rationi, & ratio operibus hæreat; &,
his præcedentibus, doctrina ſequatur, & ueritas. Quattuor
elementa, de quibus ſupra diximus, & duos lapides uel ony
chinos, uel ſmaragdinos, & gemmas duodecim, quæ ponũ
tur in rationali, ſi eſſet tempus ut diſcuterem, ſingulorum
naturas & cauſas tibi exponerem; &, quid unuſquiſque ua
leat, & quo modo uirtutibus ſingulis comparentur, pleni-
us quæſita demonſtrarem. ſufficiat, quod & ſanctus papa
Epiphanius egregium ſuper hoc uolumen edidit: quod ſi
legere uolueris, pleniſſimam ſcientiam conſequeris. Ego
iam menſuram epiſtolæ excedere me intelligo, & excipiẽtis
ceras uideo eſſe completas. unde ad reliqua tranſeo, ut
tandem finiatur oratio. Lamina aurea rutilat in fronte:
nihil enim nobis prodeſt omnium rerum eruditio, niſi Dei
ſcientia coronemur. Lineis induimur, ornamur hiacynthi
nis,

nis, ſacrato baltheo cingimur: dantur nobis opera, rationale in pectore ponitur: accipimus ueritatē, profert ſermo doctrinā: imperfecta ſunt uniuerſa, niſi tam decoro currui dignus quæratur auriga; & ſuper creatura creator inſiſtens, regat ipſe, quæ condidit. Quod olim in lamina monſtrabatur, nunc in ſigno oſtenditur crucis. Auro legis, ſanguis
Ezech. 9 euangelii pretioſior eſt. Tunc ſignum iuxta Ezechielis uocem gementibus figebatur in fronte: nunc portantes cru
Pſal. 4 cem dicimus: Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui Do
Exod. 28.29 mine. Bis in Exodo legimus præcipiente Domino, & Moyſe iuſſa faciente, octo ueſtium genera pontificis. In Leui-
Leuit. 8 tico de ſeptem tantum ſcriptum eſt: & refertur, quo modo Moyſes fratrem ſuum Aaron illis induerit: de ſolis feminalibus nihil dicitur, hac, ut arbitror, cauſa, quod ad genitalia noſtra & uerenda lex non mittit manum, ſed ipſi ſecretiora noſtra & confuſione digna tegere & uelare debemus, & conſcientiam puritatis feminum Deo iudici reſeruare. De ceteris uirtutibus, uerbi gratia ſapientia, fortitudine, iuſtitia, temperantia, humilitate, manſuetudine, liberalitate, poſſunt & alii iudicare: pudicitiam ſolam nouit conſcientia; & humani oculi huius rei certi iudices eſſe non poſſunt: abſque his, qui paſſim in morem brutorum animaliū libidini expoſiti ſunt. Vnde & Apoſtolus,
1.Cor. 7 De uirginibus, inquit, præceptum Domini non habeo: quaſi Moyſes loquatur: feminalibus ego non ueſtio, nec impono alicui neceſſitatem: qui uult ſacerdos eſſe, ipſe ſe ueſtiat. O quantæ uirgines, & quantorum ſperata pudicitia in die iudicii dehoneſtabitur: quantorum infamata pudicitia a Deo iudice coronabitur. Ipſi igitur aſſumamus feminalia: ipſi noſtra uerenda operiamus: non quæramus alienos oculos. Ita tegantur genitalia, ut nullorum oculis pateāt; ne, quando intramus Sancta ſanctorum, ſi qua apparuerit turpitudo, morte moriamur. Iam ſermo finitur, & ad ſuperiora retrahor. Tanta debet eſſe ſcientia & eruditio pontificis Dei, ut & greſſus eius, & motus, & uniuerſa uocalia ſint. Veritatem mente concipiat, & toto eam
habitu

habitu reſonet, & ornatu; ut, quidquid agit, quidquid loquitur, ſit doctrina populorum. abſque tintinnabulis enim, & diuerſis coloribus, & gemmis, floribusq. uirtutum, nec Sancta ingredi poteſt, nec nomen antiſtitis poſſidere. Hæc ad unam lucubratiunculam, cum iam funis ſolueretur a littore, & nautæ crebrius inclamarent, propero ſermone dictaui, quæ memoria tenere poteram, & quæ diuturna in rationali pectoris mei lectione congeſſeram, ſatis intelligens magis me loquendi impetu, quam iudicio ſcribenti fluere, & more torrentis turbidum proferre ſermonẽ. Fertur in indice Septimii Tertulliani liber de Aarõ ueſtibus; qui interim uſque ad hanc diem a me non eſt repertus. ſi a uobis propter celebritatem urbis fuerit inuentus; quæſo, ne meam ſtillam illius flumini comparetis. non enim magnorum uirorum ingeniis, ſed meis ſum uiribus æſtimandus.

ARGVMENTVM.

QVOD *terra Hebrais promiſſa, ſpiritualiter pro cæleſti accipienda ſit patria, non pro Iudaæ regione ambitu perquam anguſta, nec plene a Iudæis occupata, Dardano reſpondens, multis oſtendit: et quia teſtimonio epiſtolæ* Pauli *ad* Hebræos *id etiã adſtruit, receptam illam eſſe epiſtolam ſcribit: fines repromiſſæ terræ,* I*udæorum ſcelera, & captiuitates enarrat: &, quod ob cruci affixum* Chriſtum, *captiuus, ſeruitutiq. obnoxius ſemper futurus* Hebræorum *populus ſit, exponit.*

HIERONYMVS DARDANO.

EPISTOLA CXXIX.

QVAERIS Dardane, Chriſtianorum nobiliſſime, & nobilium Chriſtianiſſime, quæ ſit terra repromiſſionis, quam Iudæi redeũtes ex Aegypto poſſederunt, cum a maioribus eorum iam fuerit ante poſſeſſa, ac proinde non ſit promiſſa, ſed reddita. his enim uerbis uteris in calce epiſtolæ tuæ. Quod interrogans uideris illud ſentire, quod plurimis noſtrorum placet, aliam repromiſſionis terram eſſe quærendam, de qua & Dauid loqui- *Pſal.* 26

tur in pſalmo: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Et Dominus in euangelio: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Vtique Dauid, quando hæc cantabat in ſpiritu, in terra repromiſſionis erat; & non ſolum in Iudææ finibus morabatur, ſed & multarum in circuitu
Pſal. 59. 107 nationum uictor extiterat, quæ a torrente Aegypti, qui eſt Rhinocoruræ, uſque ad Euphratem fluuium tendebantur, dicens in alio loco: In Idumæam extendam calciamẽtum meum: mihi alienigenæ ſeruient. Quo modo ergo ſe
Pſal. 26 credebat accipere, quod iam uictoria poſſidebat? Et ne forſitan legentibus Iudæis ambiguum derelinquat, quæ ſit illa terra, quam uidere cupiebat, ipſo ſermone demõſtrat, dicens: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Ergo terra Iudææ, quæ illius ditionis erat, non eſt terra ui-
Matth. 22 uentium, ideſt, Abraham, Iſaac, & Iacob, de quibus Dominus in reſurrectionis quæſtione dicit: Nõ eſt Deus mortuorum, ſed uiuentium: uerum terra & regio mortuorum,
Ezech. 18 de quibus loquitur Ezechiel: Anima, quæ peccauerit, ipſa
Pſal. 113 morietur. Et: Nõ mortui laudabunt te Domine, ſed nos, qui uiuimus, benedicimus Domino, qui in reſurrectione occurſuri ſumus Domino ſaluatori, dicẽte Apoſtolo: Hoc
1. *Theſſ.* 4 enim dico uobis in ſermone Domini, quoniam nos, qui uiuimus, qui relinquimur in aduentu Domini, non præueniemus eos, qui dormierunt: de quibus & Hieremias loquitur. Derelinquentes te ſuper terrã ſcribentur. Quodq.
Hier. 17 Dauid promittit: Credo uidere bona Domini: ad ſpiritalem nos perſpicue trahit intelligentiam. Quæ enim bona
Pſal. 26 rex alia requirebat, aut quo indigebat, qui tantæ potentiæ fuit, ut partis per illum opibus Salomon, filius eius, quo nullus in orbe terrarum ditior fuit, contentus eſſet?
3. *Reg.* 10 Sed in terra uiuentium bona illa quærebat, quæ nec ocu-
2. *Par.* 9 lus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderũt,
1. *Cor.* 2 quæ præparauit Dominus diligentibus ſe. Quod autem in
Matth. 5 euangelio dicitur: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram: iuxta litteram ſibi uidetur eſſe contrarium. Non enim terræ poſſeſſio manſuetorum eſt, & mitium, qui ſæ-

pe

pe etiam a parentibus derelicta perdunt propter manſue-
tudinem, ſed uirorum fortium, & uiolentorum, qui ſunt
ad bella promptiſſimi. Denique & in pſalmo quadrageſi-
moquarto, qui ſub nomine Salomonis ad Chriſti Eccle-
ſiæq. eius ſacramentum refertur, ſcribitur: Accingere gla
dio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Specie tua & pul
chritudine tua intende, proſperare, & regna: Propter mā
ſuetudinem, & iuſtitiam, & ueritatem, & deducet te mi-
rabiliter dextera tua. Hic eſt, qui & in alio pſalmo loque-
batur: Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudi- *Pſal. 131*
nis eius. Et iterum: Aſſumens manſuetos Dominus. Et *Pſal. 146*
apertius in euangelio: Diſcite a me, quia humilis ſum, & *Matth. 11*
manſuetus corde. In cuius typum & Moyſes omnium ho *Num. 12*
minum, qui erant ſuper terram, manſuetiſſimus ſcribitur.
Hæc eſt, ut diximus, terra uiuentium, in qua ſanctis uiris
atque manſuetis bona Domini præparantur: quam ante
aduentum in carne Domini ſaluatoris nec Abraham, nec
Iſaac, nec Iacob, nec prophetæ, & alii iuſti uiri conſequi po *Hebr. 11*
tuerunt. Denique & Abrahā, licet diuerſis locis, cum Laza *Luc. 16*
ro uidetur apud inferos. & Iacob, uir iuſtus, dicit: Lugens, *Gen. 37*
& gemens deſcendam ad infernum. Sanguis Chriſti clauis *Luc. 23*
paradiſi eſt, dicentis ad latronem, Hodie mecum eris in pa
radiſo. Iſta eſt, ut diximus, terra uiuentium, terra diuitia-
rum, & bonorum Dei, quam primus Adam perdidit, & ſe
cundus Adam inuenit: immo ab illo perditā iſte reſtituit,
dicente Apoſtolo: Regnauit mors ab Adā uſque ad Moy-
ſen: ſub cuius perſona lex intelligitur, in ſimilitudinē præ- *Rom. 5*
uaricationis Adā, qui eſt forma futuri. Volumus ſcire ma
nifeſtius, quæ ſit hæc terra: legamus Malachiā: Beatos uos
dicent omnes, dicit Dominus: quoniā eritis uos in terra uo *Malach. 3*
luptaria, quæ ſignificātius Græce appellatur θελητὴ, quā uel
ſancti deſiderant, uel quæ Deo placeat. Eſaias quoque in
hæc uerba conſentit, dicens: Et erit uir abſcondens ſermo- *Eſa. 32*
nes ſuos, & apparebit in terra Sion, ſicut fluuius glorioſus
in terra ſitienti. Quæ eſt terra Sion, in qua apparebit flu-
uius glorioſus? illa uidelicet, de qua idē Dauid in alio pſal-

H 2 mo

Pſal. 86 mo canit: Glorioſa de te dicta ſunt ciuitas Dei. Et iterum:
Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Numquid iſtas portas diligit Deus, quas uidemus in cineres & fauillas eſſe conuerſas? Non dico prudentibus, ſed ne ſtnltis quidem hoc perſuaderi poteſt. Ego arbitror & illud, quod in ſexageſimoquarto pſalmo legimus: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eã: Fluuius Dei repletus eſt aquis: paraſti cibum illorum, quoniam ſic eſt præparatio eius: ſulcos eius inebria: multiplica genimina illius: in ſtillicidiis eius lætabitur germinans: huic ſenſui conuenire. illa enim terra quotidie uiſitatur a Deo, & inebriatur, cunctisq. plena eſt diuitiis. De hac flu-
Pſal. 45 uius egreditur Dei, de quo ſcriptum eſt: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: qui & in deſcriptione templi
Ezech. 47 Ezechielis myſtico ſermone narratur: in cuius ripis arbores ſunt ex utraque parte per ſingulos menſes nouis frugibus
Pro. 12 abundantes. De qua terra & in Prouerbiis uir ſcripſit ſapientiſſimus: Qui operatur terram ſuam, implebitur panibus. Quod ſi de hac terra, quam cernimus, & quæ magis
Gen. 3 a peccatoribus poſſidetur, de qua ſcriptum eſt: Maledicta terra in operibus tuis: aliquis intelligendum putat: reſpondeat, quo modo hæc poſſit ſtare ſententia: qui operatur terram ſuam, implebitur panibus. quanti enim operantur terram, & exercent uomere; & tamen, multis impedientibus cauſis, egeſtate conficiuntur, & penuria? Sed cõſiderandum eſt, ſcriptura quid dicat: Qui operatur terram ſuam, quæ proprie iuris ſui eſt, de qua numquam eiici po-
Pro. 13 teſt. ſecundum quem ſenſum & illud ſcriptum eſt: Redemptio animæ uiri, propriæ diuitiæ. Et hoc ſecundum litterã ſentiri non poteſt. quanti enim alienis amicorumq. redimuntur pecuniis? Huius terræ cultores, & agricolæ, apo-
Matth. 5 ſtoli ſunt, de quibus dicitur: Vos eſtis ſal terræ. Et in alio
Luc. 21 loco: In patientia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras: quorum unus, uas electionis, confidentiſſime loquebatur: Dei
1. Cor. 3 enim cooperatores ſumus, Dei agricultura, Dei ædificatio: & multa alia; quæ icc irco non replico, ne ſenſum legentis uidear

uidear obtundere, & memoriæ illius diffidere. Illud quoque ſolicita mente tractemus, & ſcripturarum nos doceat auctoritas, ſanctos huius terræ, quam Iudæi terram repromiſſionis autumant, non habitatores eſſe, ſed accolas, atque peregrinos. Ex iuſti uiri legimus perſona: Aduena *Pſal. 38*
ſum ego & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Qui cum *Pſal. 119*
diu in terræ huius tenebris uerſaretur, flebiliter ingemiſcit, & dicit: Heu me, quia peregrinatio mea prolongata eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Vbicumque autem habitator terræ legitur, & priora, & media, & extrema tractemus, & liquido ſcripturarum poterit regula comprobari, ſemper habitatores terræ peccatores appellari: de quibus in Apocalypſi Ioannis illud *Apoc. 8*
exemplum eſt: Væ habitatoribus terræ. Abraham, ad quẽ *Gen. 12. 13*
primum facta eſt repromiſſio, dicente Domino: Tibi dabo terram hanc, & ſemini tuo: iuxta Stephani in Chriſto *Act. 7*
primi martyris concionem, ne ueſtigium quidem pedis huius terræ dicitur accepiſſe. Ita enim ſcriptum eſt: Tunc egreſſus de terra Chaldæorum habitauit in Carram: & inde, poſtquam mortuus eſt pater eius, migrauit in terram, in qua uos nunc habitatis; & non dedit ei poſſeſſionem, ne ueſtigium quidem pedis, quam repromiſit dare ei in poſſeſſionem & ſemini eius poſt eum. Ac, ne forſitan lectoris tacita cogitatio trahat eum ad illam intelligentiam; ut, quod non eſt datum parenti, reddatur poſteris: uas electionis loquitur ad Hebræos: Fide qui uocatur Abraham, *Hebr. 11*
obediuit egredi in locum, quem accepturus erat in poſſeſſionem: & egreſſus eſt, neſciens quo iret. Fide peregrinatus eſt in terra promiſſionis, quaſi in aliena, in tabernaculis habitans cum Iſaac & Iacob, & coheredibus eiuſdem promiſſionis: expectabat enim fundamentum habentẽ ciuitatem, cuius artifex & creator Deus eſt. Et iterum cum de Abel, & Enoch, Noe, Saraq. dixiſſet, intulit: Iuxta fidem mortui ſunt hi omnes, non acceptis repromiſſionibus, ſed procul eas uidentes, & ſalutantes, & confitentes; quia peregrini & aduenæ erant ſuper terram.

Qui enim hæc loquuntur, oſtendunt quod quærant patriam: & ſiquidem illius recordabantur, de qua egreſſi erant; habebant tempus, ut reuerterentur: nunc uero meliorem deſiderant, ideſt, cæleſtem. Multisq. in medio ſan-
Heb.12 ctis commemoratis, ad extremum intulit: Et hi omnes teſtimonium habentes in fide, non acceperunt repromiſſionem, Deò de nobis melius quid prouidente, ne ſine nobis perfecti fierent. Acceſſimus enim ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis Hieruſalem cæleſtem, & multorum millium angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitiuorum, qui ſcripti ſunt in cælis. Nec me fugit, quod perfidia Iudæorum hæc teſtimonia non ſuſcipiat, quæ utique ueteris teſtamenti auctoritate firmata ſunt. Illud noſtris dicendum eſt: hanc epiſtolam, quæ inſcribitur ad Hebræos, non ſolum ab eccleſiis Orientis, ſed ab omnibus retro eccleſiis, & Græci ſermonis ſcriptoribus, quaſi Pauli Apoſtoli ſuſcipi, licet plerique eam uel Barnabæ uel Clementis arbitrentur; & nihil intereſſe, cuius ſit; cum eccleſiaſtici uiri ſit, & quotidie eccleſiarum lectione celebretur. Quod ſi eam Latinorum conſuetudo non recipit inter ſcripturas canonicas: nec Græcorum quidem eccleſiæ Apocalypſim Ioannis eadem libertate ſuſcipiunt: & tamen nos utraque ſuſcipimus, nequaquam huius temporis conſuetudinem, ſed ueterum ſcriptorum auctoritatem ſequentes, qui plerumque utriuſque abutuntur teſtimoniis, non ut interdũ de apocryphis facere ſolent, quippe qui & gentilium litterarum raro utantur exemplis, ſed quaſi canonicis & eccleſiaſticis. Reſpondeant mihi, qui hanc terram (quæ nunc nobis, Chriſti paſſione & reſurrectione, terra repromiſſionis effecta eſt) poſſeſſam putant a populo Iudæorum, poſtquam reuerſus eſt ex Aegypto, quantum poſſederit, utique a Dan uſque Berſabee, quæ uix centum ſexa-
13.Reg.4 ginta millium in longum ſpatio tenditur. Neque enim Dauid, & Salomon, potentiſſimos reges, exceptis iis, quos poſt uictoriam in amicitiam receperunt, plus tenuiſſe ſcriptura teſtatur. Et hoc dico, ut taceam quinque Palæſtinæ ciui-

ciuitates, Gazam, Aſcalonem, Geth, Accaron,& Azotũ, Idumæos quoque a meridiana plaga uix ſeptuagintaquinque millibus ab Hieroſolyma ſeparatos, Arabas, & Agarenos, quos nunc Sarracenos uocant, in uicinia urbis Hieruſalem. Pudet dicere latitudinem terræ repromiſſionis, ne ethnicis occaſionem blaſphemandi dediſſe uideamur. Ab Ioppe uſque ad uiculum noſtrum Bethlehem quadraginta ſex millia ſunt: cui ſuccedit uaſtiſſima ſolitudo, plena ferocium barbarorum, de quibus dicitur: Contra faciẽ omnium fratrum tuorum habitabis: & quorum facit poeta eloquentiſſimus mentionem: Lateq. uagantes Barcæi: ab Barce opido, quod in ſolitudine ſitum eſt: quos nunc corrupto ſermone Afri Barcianos uocant. Hi ſunt, qui pro locorum qualitatibus, diuerſis nominibus appellantur, & a Mauritania per Aegyptum, Africam, Palæſtinamq. & Phœnicem, Cœlen Syriam, & Oſrhohenem, Meſopotamiam, atque Perſidem tẽdunt ad Indiam. Hæc eſt, Iudæe, tuarum longitudo & latitudo terrarum: in his gloriaris: ſuper his te per diuerſas prouincias ignorantibus iactitas: Ad populum phaleras: ego te intus & in cute noui. Quod ſi obieceris, terram repromiſſionis dici, quæ in Numerorum uolumine continetur, a meridie maris Salinarum per Sina & Cades barne, uſque ad torrentem Aegypti: qui iuxta Rhinocoruram mari magno influit: & ab Occidẽte ipſum mare, quod Palæſtinæ, Phœnici, Syriæcelæ, Ciliciæq protenditur, ab Aquilone Taurum montem & Zephyrium uſque Hemat, quæ appellatur Epiphania Syriæ: ad Orientem uero per Antiochiam, & lacum Cenereth, quæ nunc Tyberias appellatur: & Iordanem, qui mari influit Salinarum, quod nunc mortuorum dicitur: trans Iordanem autem duarum & ſemis tribuum poſſeſſio eſt, Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe. Et ego fatebor hæc tibi repromiſſa, non tradita: ſi obſeruaſſes mandata Dei, & in præceptis illius ambulaſſes, ſi non pro omnipotente Deo coluiſſes Beelphegor & Baal, Beelzebub & Chamos: quos quia prætuliſti Deo, omnia, quæ tibi promiſſa fuerant,

Gen. 16

Num. 34

rant, perdidiſti. Et mihi in euangelio promittuntur regna cælorum: quæ inſtrumentum uetus omnino non nominat. Sed ſi non fecero, quæ præcepta ſunt; nequaquam erit culpa in promittente, ſed in me, qui promiſſum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendũ, qui operari renuis; fruſtra cupias, quod promiſſum eſt. lege librum Ioſue, & Iudicum; & quantis poſſeſſionum anguſtiis ſis coartatus, intelliges. Quid diuerſarum urbium
Iud. 1 alienigenas commemorem, quos populus Iudæorum nõ quiuit expellere de urbibus, & ſedibus ſuis? cum ipſa metropolis tua, prius Iebus, poſtea Salem, tertio Hieroſolyma, & nunc Aelia, Iebuſæos expellere non ualuerit, ſed mãſerit cum eis in ſcandalũ exemplumq. uicinorum: intã tum ut ibi templum tuum conditum ſit, ubi area Orne fue
2. Reg. 24 rit Iebuſæi, & ipſum templum ſeptuaginta millium lato-
3. Reg. 5 morum, & octoginta millium uectorum, hoceſt, centum quinquaginta millium, exceptis præpoſitis operum præ multitudine habitantium tecum incircumciſorum, ab ethnicis extructum ſit. Nec hoc dico in ſugillationem terræ Iudææ, ut hæreticus ſycophanta mentitur, aut quo auferam hiſtoriæ ueritatem, quæ fundamentum eſt intelligentiæ ſpiritalis, ſed ut decutiam ſupercilium Iudæorum, qui
2. Cor. 3 ſynagogæ anguſtias Eccleſiæ latitudini præferunt. Si enim occidentem tantum ſequuntur litteram, & non ſpiritum ui
Exod. 13 uificantem: oſtendant terram repromiſſionis lacte & melle manantem. Sin autem per tropologiam dictum putant pro rerum omnium abundantia: & nos terram confeſſionis terramq. uiuentium, terræ ueprium præferemus, dicen
Exod. 32 te Domino ad Moyſen de abiectione Iſraelis, & aſſumptione gentium: Dimitte me, ut deleam populum iſtum, & faciam te in gentem magnam. Et eodem patre ad filium:
Pſal. 2 Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuã, & poſ-
Eſa. 49 ſeſſionem tuam terminos terræ. Et apertius per Eſaiam: Parũ tibi eſt, ut ſis puer meus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces, uel reliquias Iſrael congregandas. Dedi te in lucem cunctis gentibus, ut ſis ſaluator uniuerſæ terræ. Ex quo

per-

perſpicue demonſtratur, omnia illius populi in umbra, & typo, & imagine præceſſiſſe; ſcripta autem eſſe pro nobis, in quos fines ſæculi decurrerunt. Multa, Iudæe, ſcelera cō miſiſti: cunctis circa te ſeruiſti nationibus. ob quod factū? utique propter idololatriam. Cumq. ſeruiſſes crebro, miſertus tui eſt Deus; & miſit iudices, & ſaluatores, qui te de famulatu Moabitarum, & Ammonitarum, Philiſtim quoque, & diuerſarum gentium liberarunt. Nouiſſime ſub regibus offendiſti Deum: & omnis tua prouincia, gente Babylonia uaſtante, deleta eſt. Per ſeptuaginta annos templi ſolitudo permanſit. A Cyro rege Perſarum eſt laxata captiuitas. Eſdras quoque hoc & Neemias pleniſſime referunt. Extructum eſt templum ſub Dario, rege Perſarum, atque Medorum, a Zorobabele filio Salathiel, & Ieſu filio Ioſedech, ſacerdote magno. Quæ paſſi ſitis a Medis, Aegyptiis, Macedonibusque, non enumero. Nec tibi adducam in memoriam Antiochum Epiphanem, crudeliſſimum omnium tyrannorum: nec Cn. Pompeium, Gabinium, Scaurum, Varum, Caſſium, Soſiumq. replicabo: qui tuis urbibus, & præcipue Hieroſolymæ inſultauere. Ad extremum ſub Veſpaſiano & Tito urbs capta, templumq. ſubuerſum eſt. Deinde ciuitatis uſque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos māſere reliquiæ. Poſt euerſionem templi paulò minus per quadringentos annos & urbis & templi ruinæ permanent: ob quod tantum facinus? certe non colis idola; ſed etiam ſeruiens Perſis, atque Romanis, & captiuitatis preſſus iugo, ignoras alienos Deos. Quo modo clementiſſimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus eſt, nunc per tanta ſpatia tēporum miſeriis tuis non adducitur, ut ſoluat captiuitatem, &, ut uerius dicam, expectatum tibi mittat antichriſtum? Ob quod, inquam, facinus, & tam execrabile ſcelus auertit a te oculos ſuos? ignoras? memento uocis parentum tuorum: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Et: Venite occidamus eum, & noſtra erit hereditas. Et: Non habemus regem, niſi Cæſarem. Habes quod elegiſti: uſque

Rom. 15 *1. Cor. 10* *1. Eſdr. 1. 2* *2. Eſdr. 1. 2* *Matth. 27* *Matth. 21* *Ioan. 19*

Rom. 11 uſque ad finem mundi ſeruiturus es Cæſari, donec gentium
Deut. 28 introeat plenitudo, & ſic omnis Iſrael ſaluus fiat: ut, qui quondã erat in capite, uertatur in caudam. Hæc tibi uir eloquentiſſime in duplicis præfecturæ honore tranſactæ, nunc in Chriſto honoratior, tumultuaria & breui lucubratione dictaui, ne uiuerer omnino reticere. eodem enim tempore, immo eodẽ mihi die & litteræ tuæ redditæ ſunt, & meæ expeditæ: ut aut tacendum fuerit, aut incompto eloquio reſpondendum: quorum alterum pudoris, alterum caritatis eſt.

ARGVMENTVM.

ROGATVS *per litteras a Marcella, nobili apud Romanos femina, quid ſit Ephod bad, & quid Teraphim apud Hebræos, exponit.*

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXXX.

EPISTOLARE officium eſt, de re familiari, aut de quotidiana conuerſatione aliquid ſcribere, & quodam modo abſentes inter ſe præſentes fieri, dum mutuo, quid aut uelint, aut geſtum ſit, nunciant; licet interdum confabulationis tale conuiuium, doctrinæ quoque ſale condiatur. Verum tu, dum tota in tractatibus occuparis, nihil mihi ſcribis, niſi quod me torqueat, & ſcripturas legere compellat. Denique heri, famoſiſſima quæſtione propoſita, poſtulaſti, ut, quid ſentirem, ſtatim reſcriberem. Quaſi uero phariſæorum teneam cathedram; ut, quotieſcumque de uerbis Hebraicis iurgium eſt, ego arbiter, & litis ſequeſter expoſcar. Non ſunt ſuaues epulæ, quæ non placentam redolent, quas non condit Apicius, in quibus nihil de magiſtrorum huius temporis iure ſuffumat. Sed quia uector & internuncius ſermonis noſtri redire feſtinat; rem grandem celerius dicto, quam debeo: licet de ſcripturis ſanctis diſputanti non tam neceſſaria ſint uerba,

uerba, quam ſenſus. Quod ſi eloquentiam quæris; Demo ſthenes legendus, aut Tullius eſt: ſi ſacramenta diuina; noſtri codices, qui de Hebræo in Latinum non bene reſonāt, peruidendi. In fronte epiſtolæ tuæ poſueras, quid ſibi uelit, quod in Regnorum libro ſcriptum eſt: Et Samuel puer ſeruiebat ante conſpectum Domini, cinctus ephod bad, & diploidem habebat puſillam, quam fecerat ei mater ſua: & afferebat ei de diebus in dies, cum aſcenderet cum uiro ſuo ſacrificare ſacrificium dierum. Itaque quæris, quid ſit ephod bad, quo futurus propheta præcingitur; utrum ne zona, an, ut quidam putant, thuribulum, uel genus aliquod ueſtimenti ſit. Et ſi ueſtis, quo modo ea præcingitur? Et poſt ipſum, ephod, quare adiungitur ei bad? In ſequentibus quoque legiſſe te ſcribis: Venit homo Dei ad Eli, & dicit ei: Hæc dicit Dominus: Manifeſte oſtendi me ad domum patris tui, ex omnibus tribubus Iſrael, cum eſſent in terra Aegypti ſeruientes in domo Pharaonis; & elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotium: ut aſcenderent ad altare meum, & incenderent incenſum, & portarēt ephod: totumq. libri ordinem proſecuta, etiam de illo loco exemplar ſumpſiſti, in quo Doec Idumæus iuſſu regis interfecit ſacerdotes. Et conuerſus, inquit ſcriptura, Doec Syrus mortificauit ipſe ſacerdotes Domini: & occidit in illa die trecentos quinque uiros, ſiue, ut in Hebræo legitur, octoginta quinque, omnes qui portabant ephod; & Nob ciuitatem ſacerdotum occidit in ore gladii a uiro uſque ad mulierem, ab infante uſque ad nutrientem, & uitulum & aſinum & ouem in ore gladii. Et ſaluatus eſt unus filius Achimelech filii Achitob, & nomen ei Abiathar, & fugit poſt Dauid. Non me teneo, quin problematis ordinem reſponſione præueniam. Vbi nunc legimus, Et omnes portantes ephod, in Hebræo habet, Portantes ephod bad. Hoc quare ita dixerim, in ſequentibus diſces. Illud quoque, quod ſequitur, addidiſti: Et factum eſt, cum fugeret Abiathar filius Achimelech ad Dauid, & ipſe cum Dauid deſcendit in Ceila habens

1. Reg. 2 — *Ibidem* — *1. Reg. 22* — *1. Reg. 23*

bens ephod in manu ſua: & *renunciatum eſt Saul, quia ue*
nit Dauid in Ceila: ubi cum regis aduentus & ciuitatis ti-
meretur obſidio, dixit Dauid ab Abiathar: Defer ephod
Domini. Hæc ſunt, quæ de Regnorum libro excerpta pro
ponens, ad uolumen Iudicum tranſcendiſti, in quo micha
de monte Ephraim ſcribitur mille centum argenti ſiclos ma
tri, quos illa uouerat, reddidiſſe, atque ſculptile inde feciſſe
& conflatile. Et addis hæc poſt modicum, uocari ephod
& theraphim; cum utique, ſi zona ſit, aut ueſtimenti ge-
nus, ſculptile atque conflatile eſſe non poſſit. Agnoſco er
rorem pene omnium Latinorum, putantium ephod & the
raphim, quæ poſtea nominantur, de hoc argento, quod
Iud. 17 Micha matri dederat, fuiſſe conflata; cum ſcriptura ſic re
ferat: Et accepit mater eius, haud dubium quin Michæ, ar
gentum, & dedit illud conflatori, & fecit illud ſculptile, at
que conflatile, quod fuit in domo Michæ, & domus Mi-
chæ, domus eius Dei, & fecit ephod & theraphim, & im
pleuit manum unius de filiis ſuis, & factus eſt ei in ſacerdo
tem. Si autem putas, ea, quæ ſuperius appellata ſunt ſcul
ptile, atque conflatile, ephod & theraphim deinceps no-
minari, diſce eſſe non eadem. ſiquidem poſt matris idolū,
quod dicitur ſculptile, atque conflatile, fecit Micha ephod
& theraphim, ſicut ex conſequentibus approbatur. Et re
Iud. 18 ſponderunt quinque uiri, qui abierant conſiderare terram,
& dixerunt ad fratres ſuos: Ecce noſtis, quia eſt in domi-
bus iſtis ephod, & theraphim, & ſculptile, atque confla-
tile. Et poſt multa, quæ in medio prætermiſiſti: Et aſcen
derunt, inquit, quinquę uiri, & illuc irruerunt, & ſum-
pſerunt ſculptile, atque conflatile, ephod, & theraphim.
Et ſexcenti uiri, qui cincti erant uaſis bellicis, ingreſſi ſunt
domum Micha, & ſumpſerunt ſculptile atque conflatile,
ephod & theraphim. Ex quo coarguuntur eorum opinio-
nes, qui, ut diſſolubilem facerent quæſtionem, ephod ar
genteum putauerunt. Illud breuiter attende, quod num-
quam niſi in ſacerdotio nominetur. Nam & Samuel, qui
1. Reg. 2 illo cinctus refertur, leuites fuit: & ſacerdotes Nob hoc di

gnitatis

gnitatis ſuæ inſigne portabant. Et, quod in Latinis codici- 1. Reg.22.21
bus non habetur, quando Dauid fugiens a Saul uenit ad Achimelech, & gladium poſtulauit, dicens: Vide, ſi eſt ad manum tuam lancea, & gladius, quoniam gladium meum, & uaſa mea non ſuſtuli in manu mea: reſpondensq. ſacerdos dixit: Ecce gladius Goliath alienigenæ, quem percuſſiſti in ualle Terebinthi, & hic inuolutus eſt ueſtimento poſt ephod in ſacrario, utique ephod conditum ſeruabatur. Hoc quoque ipſum, quod nunc poſuimus, ubi ſculptile, & conflatile legitur; licet idolum ſit; tamen, quia per errorem religio putabatur, ad uenerationem eius, ſicut ad Dei myſterium, ephod & theraphim inſigne conficitur. Theraphim quid ſit, ſi ſpatium dictandi fuerit, proſequemur. Nunc interim de Ephod, ut cœpimus, explicandum eſt. In Exodo, ubi Moyſi præcipitur, ut ſacerdotalia iu- Exod. 28
beat fieri ueſtimenta, poſt cetera legitur: Et hæ ſtolæ, quas facient, pectorale, & ſuperhumerale, & tunicas χοσυμβωτὰς, & cidarim, & cinctorium. Vbi autem nos poſuimus ſuperhumerale, in Græco ἐπωμίδα Septuaginta interpretes tranſtulerunt, quod ſcilicet ſuper humeros iſtiuſmodi ueniat ueſtimentum. Deinde iungitur: Et hi accipient aurum, & hiacynthum, & coccum, & purpuram, & byſſum, & facient ſuperhumerale de byſſo torta, opus textile uarium. Quid plura? totus Exodi liber hac ueſtium Exod.39
plenus eſt ſpecie. nam & in fine eiuſdem uoluminis ſcribitur: Et fecit omnis ſapiens in operibus ſtolas ſanctorum, quæ ſunt Aaron ſacerdotis, ſicut Dominus præcepit Moyſi. Et fecerunt ſuperhumerale de auro, & hiacynto, & purpura, & cocco, & byſſo retorta. Sed quia in Exodo hoc genus ueſtimenti præcipitnr tantum ut fiat, & poſtea factum refertur, non tamen eo Aaron ueſtitur: in Leuitico Lewit.8
quo modo ſacerdotalibus ueſtimentis indutus fuerit, explicatur. Et applicuit Moyſes Aaron, filios eius, & lauit eos aqua, & ueſtiuit eum tunica, & cinxit eum zona, & ueſtiuit eum ὑποδύτην, quod nos ſubtunicalem, ſiue tunicam, qua ſubtus ueſtitus eſt, poſſumus interpretari. Et impo-

impoſuit ei ſuperhumerale, inquit, & cinxit eum ſecundũ facturam ſuperhumeralis, & conſtrinxit eam in ipſo. Vides itaque, hoc Aaron ſuperhumerali cingi, quo modo Samuel ephod bad illo neſcio quo cingebatur. Sed, ne te longius traham, hanc habe ſententiam. Vbicumque in Septuaginta interpretibus, hoceſt in codicibus noſtris, ἐπωμὶς, ideſt ſuperhumerale legitur, in Hebræo ſcriptum eſt ephod. Quod quare alibi interpretari uoluerint, & alibi ininterpretatum reliquerint, nõ eſt mei iudicii: cum hoc ipſum in pluribus fecerint: ut, quæ alibi aliter atque aliter expreſſerant, nouiſſime translationis uarietate laſſati, ipſa Hebræa uerba poſuerint. Aquila autem, id quod illi ἰκάτιον dixerunt, ἐπίρραμμα, & ἐπένδυμα dixit: quod ſcilicet tunica eſt: & quod Hebræo ſermone uocatur מעיל mehil, ſuperiorem tunicam, ἔνδυμα uero, ideſt ἐπωμὶς, quod Hebraice dicitur ephod, ſuperius pallium ſignificat; quo tota ſacerdotalis protegatur ambitio. Quæras forſitan, ſi ephod ſacerdotale ſit pallium, quare in quibuſdam locis addatur bar. Audiens bar, riſum tenere non poſſum. Nam cum apud Hebræos dicatur bad, ipſos quoque Septuaginta interpretes ſic tranſtuliſſe manifeſtum ſit; ut pro bad bar ſcriberetur, error obtinuit. בד bad autem Hebraica lingua linum dicitur: licet linum פשתה piſtha ſignificantius exprimatur. Denique ubi nos legimus, Et facies femorale lineum; ut operiant carnis turpitudines, a lumbis uſ-
Exod.28 que ad crura eorum: in Hebræo, pro lineo, bad ponitur.
Dan. 10 Qua ſpecie uir quoque ille, qui Danieli monſtratur, indutus eſt: Et extuli oculos meos, & uidi: & ecce uir unus ueſtitus eſt בדים baddim, quo plurali numero ueſtes lineæ
1. Reg. 2. 22 nuncupantur. Propterea autem Samuel & octoginta quinque uiri ſacerdotes, אפוד ephod lineum portaſſe referuntur; quoniam ſacerdos magnus ſolus habebat licentiam ephod, non lineo ueſtiendi, uerum, ut ſcriptura commemorat, auro, hiacyntho, purpura, cocco, byſſoq. contexto. Ceteri habebant ephod, non illa uarietate diſtinctum, & duodecim lapidibus ornatum, qui in humero utroque reſide-

reſidebant, ſed lineum, & ſimplex, & toto candore puriſ-
ſimum. Verum quia ſupra promiſeram, me, ſi ſpatium di-
ctandi fuiſſet, de תרפים theraphim quoque breuiter diſſer
turum; nec quiſquam interim interpellator aduenit: ſcito
theraphim ab Aquila μορφώματα interpretari; quas nos
figuras, ſiue figurationes poſſumus dicere. Nam in eo loco, *1.Reg. 19*
quando Saul miſit nuncios, ut acciperent Dauid; & reſpō
derunt uexari illum grauiter; miſit rurſum dicens: Afferte
illum in lecto ad me, ut occidā illum: & uenerunt nuncii,
& ecce κενοτάφια in lecto: pro cenotaphiis, in Hebræo the
raphim, ideſt μορφώματα poſita ſunt: & non decor capra
rum, ut noſtri codices habent, ſed puluillus de caprarum
pelle conſutus, qui intonſis pilis caput inuoluti in lectulo
hominis mentiretur. Vt autem utriuſque ſermonis uerita
tem pariter explicem, in Oſee comminatur Deus ſe a po- *Oſee 3*
pulo fornicante omnem gratiā ablaturum, dicens: Quod
diebus multis ſedebunt filii Iſrael ſine rege, & principe,
ſine ſacrificio, ſine altari, & ſine ſacerdotio & manifeſta-
tionibus. Pro ſacerdotio, & manifeſtationibus in Hebræo
eſt, ſine ephod, & ſine theraphim, ſicut Theodotiō & Sym
machus tranſtulerunt. Ex quo intelligimus, in ephod,
iuxta Septuaginta quoque, qui ſenſum magis, quam uer-
ba, interpretati ſunt, ſacerdotium interpretari; in thera-
phim uero, ideſt, figurationibus uel figuris, uaria opera,
quæ theraphim uocantur, intelligi. Nam & in Exodo, ce *Exo. 26.28.*
teriſq. locis, ubi deſcribūtur ueſtes plumaria arte conte-
xtæ, opus Cherubim, ideſt uarium, atque depictum eſſe fa
ctum deſcribitur, ita tamen, ut ו uau litterā Cherubim non
habeant: quia ubicūque cum hac littera ſcribitur, animalia
magis, quam opera ſignificant. Iuxta igitur hunc ſenſum &
Micha cū ueſte ſacerdotali, cetera quoque, quæ ad ſacerdo *Iud. 17*
talia pertinēt ornamenta, per theraphim feciſſe mōſtratur.
Quā uellem nunc tibi omnem habitū ſacerdotalem expone
re, & per ſinguias ueſtiū ſpecies diuina oſtendere ſacramēta;
Verum, quia in hoc ipſo breuitatem epiſtolæ exceſſimus,
& Ioſephus, ac Philo, uiri doctiſſimi Iudæorum, multiq.

de

de noſtris id latiſſime perſecuti ſunt, quorum, ut aiunt, uoce audies me: quæ de cetero uelis, præſens percunctator præſentem: ut, ſi quid forte neſcimus, ſine teſte, ſine iudice in fida aure moriatur. Nos, ut ſcis, Hebræorum lectione detenti, in Latina lingua rubiginem obduximus, in tantum, ut loquentibus quoque nobis ſtridor quidam nõ Latinus interſtrepat. unde ignoſce ariditati: & ſi imperi-
2.Cor.11 tus ſum, inquit, ſermone Apoſtolus, ſed non ſcientia. Illi utrumque non deerat, & unum humiliter renuebat. nobis utrumque deeſt: quia &, quod pueri plauſibile habueramus, amiſimus; nec ſcientiam, quam uolebamus, conſecuti ſumus, iuxta Aeſopici canis fabulam, dum magna ſectamur, etiam minora perdentes.

ARGVMENTVM.

HISTORIAM *ſuper iurgio duarum meretricum, Salomonis iudicio ſapienter extricato, per allegoriam interpretatur pro* Eccleſia *ex gentibus congregata, & ſynagoga* Iudæorum.

HIERONYMVS RVFFINO.

EPISTOLA CXXXI.

MVLTVM in utramque partem crebro fama mentitur, & tam de bonis mala, quam de malis bona, falſo rumore concelebrat. unde & ego gaudeo quidem ſuper teſtimonio erga me ſanctitatis tuæ, & amore ſancti presbyteri Euſebii: nec dubito, quin me publice prædicetis; ſed tacitum ueſtræ prudentiæ iudicium pertimeſco. itaque obſecro, ut magis memineritis mei, & dignum ueſtra laude faciatis. Quod primus ad officium prouocaſti, & mihi ſecũdæ in reſcribendo partes datæ ſunt; non uenit de incuria in amicos, ſed de ignorantia. ſi enim ſciſſem, præoccupaſſem ſermonem tuum. Interpretatio iudicii Sa-
3. Reg.3 lomonis ſuper iurgio duarum mulierum meretricum, quãtum ad ſimplicem hiſtoriam pertinet, perſpicua eſt; quod puer annorum duodecim contra ætatis ſuæ menſuram de intimo

intimo humanæ naturæ iudicarit affectu. unde & admiratus eſt, & pertimuit illum omnis Iſrael; quod ſcilicet eum manifeſta non fugerent, qui tam prudenter abſcondita deprehendiſſet. Quantum autem ad typicos pertinet intellectus, dicente Apoſtolo: Hæc omnia in figura contingebãt illis: (ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtrã, in quos fines ſæculorum decurrerunt) quidam Græcorum autumant ſuper ſynagoga & Eccleſia ſentiendum, & ad illud tẽpus cuncta referenda, quando, poſt crucem & reſurrectionem, tam in Iſrael, quam in gentium populo uerus Salomon, ideſt pacificus regnare cœperit. Quod autem adulteræ, & meretrices, ſynagoga & Eccleſia dicantur in ſcripturis, nulla dubitatio eſt. & hoc prima fronte uidetur eſſe blaſphemum. ceterum, ſi recurramus ad prophetas, Oſee ſcilicet, qui accepit uxorem fornicariam, & generauit filios fornicationis, & deinde adulteram; & ad Ezechielem, qui Hieruſalem, quaſi meretricem, arguit, quod ſecuta ſit amatores ſuos, & diuaricauerit omni tranſeunti pedes, lupanarq. in loco celebri extruxerit: animaduertemus, Chriſtum icirco ueniſſe, ut meretrices donaret matrimonio, & de duobus gregibus unum ouile faceret; medioq. pariete deſtructo, in eaſdem caulas oues prius morbidas congregaret. Hæ ſunt duæ uirgæ, quæ iunguntur in Ezechiele, & de quibus per Zachariã Dominus refert: Et aſſumpſi mihi duas uirgas, unam uocaui decorem, & alteram uocaui funiculum, & paui gregem. Mulier quoque illa meretrix in euangelio, quæ pedes Ieſu lacrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeſte pingit Eccleſiã de gentibus congregatam. Hæc iccirco in prima fronte replicaui; ne cui uideatur incongruum, ſi ſynagoga & Eccleſia meretrices dicantur; quarum una Salomonis iudicio, filii poſſeſſione donata eſt. Prudens quærat auditor, quo modo meretrix ſit Eccleſia, quæ non habet maculam, neque rugam. Non dicimus, Eccleſiam permanſiſſe meretricem, ſed fuiſſe. Nam & in Simonis leproſi domo ſaluator ſcribitur iniſſe conuiuium; utique non quia leproſus erat

1.Cor.10 Oſee 1 Ezech. 16 Eph.2 Ezech.37 Zach.11 Luc.7 Eph.5 Matth.26

Marc. 14 eo tempore, quo habebat hoſpitem ſaluatorem, ſed quia
Luc. 5 leproſus ante fuerat. Matthæus quoque in catalogo apo-
ſtolorum publicanus dicitur: non quo permanſerit publi-
Rom. 5.6 canus poſt apoſtolicam dignitatem: ſed quia prius fuerit
publicanus: ut, ubi ſuperabundauit peccatum, ſuperabun
daret & gratia. Simulq. conſidera, quid dicat Eccleſia con
tra ſynagogam calumniatricem: Ego & mulier hæc habita
3. *Reg.* 3 bamus in domo una. Poſt reſurrectionem enim Domini
ſaluatoris, una de utroque populo Eccleſia congregata eſt:
& quam eleganter; Peperi, inquit, apud eam in cubiculo.
Eccleſia enim de gentibus, quæ non habebat prius legem;
& prophetas, peperit in domo ſynagogæ: nec egreſſa eſt de
Cant. 1 cubiculo, ſed ingreſſa. Unde dicit in Cantico canticorum:
Cant. 3 Introduxit me rex in cubiculum ſuum. Et iterum: Et qui-
dem non ſpernam te. Aſſumens introducam te in domum
matris meæ, & in cubiculum eius, quæ me genuit: Tertia
Matth. 27 autem die, poſtquam ego peperi, peperit & hæc. Si conſi-
deres Pilatum lauantem manus, atque dicentem, Mun-
dus ego ſum a ſanguine iuſti huius: ſi centurionem ante pa
tibulum confitentem, Vere hic erat filius Dei: ſi eos, qui
Mar. 15 ante paſſionem per Philippum Dominũ uidere deſiderãt:
Ioan. 12 haud ambiges primam peperiſſe Eccleſiam, & poſtea natũ
Luc. 23 populum Iudæorum, pro quo Dominus precabatur: Pa-
Act. 2.4 ter ignoſce eis; quod enim faciunt, neſciunt. Unaq. die
credidere tria millia, & alia die quinque millia. Et eramus
ſimul, (multitudinis enim credentium erat cor nouum, &
anima una) nullusq. alius in domo nobiſcum, exceptis no
bis duabus, non blaſphemantium Iudæorum, non genti-
lium idolis ſeruientium. Mortuus eſt autem filius mulie-
ris huius nocte. Dum enim legis ſequitur obſeruantiam;
& gratiæ euangelii, iugum Moſaicæ doctrinæ copulat; te-
nebrarum errore cooperta eſt. oppreſſitq. eum mater ſua
Cant. 5. dormiens, quæ non poterat dicere: Ego dormio, & cor
meum uigilat. Media nocte conſurgens, tulit filium de la-
tere Eccleſiæ dormientis, & in ſuum collocauit ſinum. Re
lege totam ad Galatas Apoſtoli epiſtolam: & animaduer-
tes,

tes, quo modo filios Eccleſiæ ſuos facere ſynagoga feſtinet, & dicat Apoſtolus, Filioli mei, quos iterum parturio, do- *Gal. 4* nec Chriſtus formetur in uobis. Viuum tulit, non ut poſſi deret, ſed ut occideret. non enim amore fecit hoc filii, ſed æmulæ odio, & ſuum mortuum per legis cærimonias in ſi num Eccleſiæ ſuppoſuit. Longum eſt, ſi uelim ſingula percurrere, quo modo per apoſtolum Paulum, & eccleſiaſticos uiros intellexerit Eccleſia, non eſſe ſuum filium, qui te nebatur in lege; & in luce cognouerit, quem in tenebris non uidebat. Inde iurgium ortum eſt & præſente rege, altera dicente: filius tuus mortuus eſt, meus autem uiuit: altera reſpondente: mentiris, filius quippe meus uiuit, & filius tuus mortuus eſt: atque in hunc modum contendebant coram rege. Tunc rex Salomon (qui manifeſte ſaluator accipitur, ſecundum pſalmum ſeptuageſimum primum, qui titulo Salomonis inſcribitur: ubi nulla dubitatio eſt, quin cuncta, quæ dicantur, non Salomoni mortuo, ſed Chriſti conueniant maieſtati) ſimulat ignorantiam, & humanos pro diſpenſatione carnis mentitur affectus, ſicut in alio loco: Vbi poſuiſtis Lazarum? Et ad mulierem fluẽ- *Ioan. 11* tem ſanguine, Quis me tetigit? Gladium poſtulat, de quo *Matth. 9* dixerat: Nolite putare, quod uenerim pacem mittere ſu- *Matth. 10* per terram: non ueni pacem mittere, ſed gladium. ueni enim diuidere hominem contra patrem ſuum, & filiam cõtra matrem ſuam, & nurum contra ſocrum ſuam: & inimici hominis domeſtici eius: & tentat naturam naturæ Dominus, uultq. ſecundum utriuſque uoluntatem, uiuentem filium in legem gratiamq. diuidere: non quod probet, ſed quod, ad arguendum calumniam ſynagogæ, hoc uelle ſe dicat. Illa, quæ nolebat Eccleſiæ filium in gratia uiuere, nec per baptiſmum liberari, libenter habet diuidi puerum, nõ ut poſſideat, ſed ut interficiat. Eccleſia, quem ſcit ſuum eſſe, libenter concedit æmulæ, dum uiuat ſaltem apud aduerſariam: ne inter legem diuiſus, & gratiam, ſaluatoris mucrone feriatur. Vnde dicit Apoſtolus: Ecce ego Paulus *Gal. 5* dico uobis, quod, ſi legem obſeruatis, Chriſtus uobis ni-

hil prodeſt. Hæc ſub allegoriæ nubilo dicta ſunt. Ceterum optime nouit prudentia tua, non eaſdem eſſe regulas in tropologiæ umbris, quæ in hiſtoriæ ueritate. Quod ſicubi pedem offendimus, & ſapienti lectori friuolum uideatur eſſe quod ſcripſimus; culpam in auctorem referat. nos enim & hæc ipſa, in lectulo decumbentes, longaq. ægrotatione confecti, uix notario celeriter ſcribenda dictauimus; non ut impleremus materiam; ſed ne tibi, in principio amicitiarum aliquid imperanti, uideremur negare. Ora nobis a Domino ſoſpitatem; ut, poſt duodecim menſes, quibus iugi languore confectus ſum, poſsim aliquid dignum ueſtræ ſcribere uoluntati: & ignoſce, ſi ſcatens oratio curſu non ſolito fluat. non enim eodem lepore dictamus, quo ſcribimus: quia in altero ſæpe ſtylum uertimus, iterũ quæ legi digna ſint ſcripturi; in altero, quidquid in buccam uenerit, celeri ſermone conuoluimus. Caninium libenter uidi; qui narrare tibi poterit, quam difficile, & periculoſum manus dexteræ uſque in præſentem diem, quo iſta dictaui, uulnus ſuſtinuerim.

ARGVMENTVM.

AD ſecundam Vitalis reſpondens epiſtolam, docet pro uero credendum eſſe, Salomonem, & Achaz, quod ſcriptura commemorat, undecimo ætatis anno filios genuiſſe: cum ſimilia quædam, & maiora etiam monſtra, unum interea ex propoſito referens, fuiſſe credantur; & huiuſmodi fuerit horum Regum uita, ut, talia eis eueniſſe, credendum ſit. Poſſe tamen alia ratione ſcripturæ id aſſeueranti reſponderi, ut neque id uerum fuerit, nec ipſa mentiatur, ex aliis annis, qui ſibi, dum regnarent, uiuentibus Patribus non adſcriberentur, deinde oſtendit. verùm ab huiuſmodi quæſtionibus anxie diſcutiendis dehortatur, quod fructus non in littera, ſed in allegoria ſit.

HIE-

HIERONYMVS VITALI.

EPISTOLA CXXXII.

ZENON nauclerus, per quem mihi dicis tuæ ſancti-
tatis litteras eſſe tranſmiſſas, unam tantum & bre
uem epiſtolam beati Papæ Damaſi amabilis red-
didit, ſolita munuſcula continentem. ſatisq. miror, quid
cauſæ fuerit, ut, cum in benedictionibus & tuis & illius per
ferendis fidelis extiterit, in reddenda epiſtola negligens cõ-
probetur. neque enim te falli arbitror diſcipulum ueritatis:
niſi forte Græco homini Latinus ſermo inter chartulas
oberrauit. itaque ad ſecundam reſcribo epiſtolam, quam
mihi ſanctus filius meus Heraclius diaconus reddidit: in
qua inter cetera deprecaris, ut exponam tibi cauſas, quare *1.Par.29*
Salomon, & Achaz, undecim annorum, filios genuiſſe *3.Reg.11*
dicantur. Si enim duodecimo anno Salomon ſuper Iſrael *2.Par.9.12*
accepit imperium, & quadraginta annis regnauit in Hieru-
ſalem; filiusq. eius Roboam, cum quadrageſimum & pri- *3.Reg.14*
mum annum ageret ætatis, patri ſucceſſit in regnum: per-
ſpicuum eſt, undecim annorum fuiſſe Salomonem, ſiue
decem; quia decem menſes a conceptu uſque ad partum
ſibi mater uindicat. Rurſum Achaz, filius Ioathan, cum *4.Reg.16*
uiginti eſſet annorum, rex conſtitutus eſt ſuper duas tribus,
ideſt, Iudam, & Beniamin, regnauitq. annis ſedecim: quo *2.Par.28*
mortuo, Ezechias, cum uiceſimum & quintum annum *4.Reg.18*
ageret ætatis, patri ſucceſſit in regnum. ex quo intelligitur,
Achaz quoque undecimo, ſiue duodecimo anno Ezechiam *2.Par.29*
filium procreaſſe. Et, ſiquidem in hiſtoriis aliter haberent
Septuaginta interpretes, aliter Hebraica ueritas: cõfugere
poteramus ad ſolita præſidia, & arcẽ linguæ tenere uernacu
læ: nunc uero, cum & ipſum authenticũ, & ceteri interpre
tes pari auctoritate conſentiant; non in ſcriptura, ſed in
ſenſu eſt difficultas. Quis enim crederet mortalium, ut
undecim annorum puer generaret filium? Multa & alia di-
cuntur in ſcripturis, quæ uidentur incredibilia, & tamen
uera ſunt. neque enim ualet natura contra naturæ Domi- *Rom.9*

num : aut poteſt uas figulo dicere : quare me ita feciſti, aut ita ? Licet, quod pro miraculo, ſigno, atque portento fit, legem natura facere non poſsit. Num,quia noſtra ætate duplex Lyddæ natus eſt homo, duorum capitum, quattuor manuum, uno uentre, & duobus pedibus, omnes homines ita naſci neceſſe eſt ? Legamus ueteres hiſtorias, & maxime Græcas,ac Latinas : & inueniemus,luſtralibus hoſtiis, ſecundũ errorem ueterũ, portentuoſas ſoboles tam in hominibus, quam in armentis, ac pecudibus expiatas. Audiui, Domino teſte non mentior : quædam muliercula, cũ expoſitum nutriret infantem ; & inſtillaret cibos, ac nutricis officio fungeretur;cubaretq. cum ea paruulus,qui uſque ad decimum iam peruenerat annum : accidit, ut plus, quam pudicitia patitur, ſe mero ingurgitaret ; accenſaq. libidine, obſcenis motibus ad coitum duceret infantem. prima ebrietas, alterius noctis & ceterarum deinceps fecit conſuetudinem. nec dum duo menſes fuerant euoluti, & ecce feminæ uterus intumuit. Quid plura ? diſpenſatione Dei factum eſt, ut, quæ contra naturam ſimplicitate paruuli in contemptum Dei abutebatur,a naturæ Domino pro-
Matth. 10 deretur, impleto ſermone, quo dicitur : Nihil occultum, quod non reueletur. Simulq. conſideremus, quod occulte ſcriptura & Salomonem & Achaz uoluptatis & impietatis accuſet. uterque enim, cum eſſet de ſtirpe Dauid, receſſit a Domino : & alter intantum ſecutus eſt libidinem, ut ſeptingentas habuerit uxores, trecentas concubinas, & adoleſcentulas, & ſcorta paſſim, quorum non erat nume-
3.*Reg.*11 rus; neglectoq. Deō patrum ſuorum, extruxerit idola gentium plurimarum, & fuerit, non ut prius ידידיה iedidia, ideſt amabilis Domini, ſed amator mulierum : alter miſe-
4.*Reg.*16 rit ad regem Aſſyriorum, auxilium poſtulans, & in tem-
2.*Par.*28 pore anguſtiæ ſuæ auxerit contemptum in Dominum ; immolaueritq. diis Damaſci uictimas percuſſoribus ſuis ; & in omnibus urbibus Iuda extruxerit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam prouocauerit dominum Deum patrum ſuorum ; intantum, ut direptis uaſis do-

mus Domini, atque confractis, clauſerit ianuas templi Dei, & fecerit ſibi altaria in uniuerſis angulis Hieruſalem, ambulaueritq. in uiis regum Iſrael, & ſtatuas fuderit Baalim, & adoleuerit incenſum in ualle filiorum Ennon, & luſtrauerit filios ſuos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in aduentu filiorum Iſrael. Ex quo perſpicuum eſt, homines a parua ætate libidini deditos, immatura eorum ſobole demõſtrari; quod etiam eo tempore peccare cœperint, quo natura non patitur. Ad ſummam illud dici poteſt, quod in regno Dauid Salomon, cum duodecim eſſet annorum, ſolium patris obtinuerit; & poſtea, quia ſcriptura reliquit incertum, uixerit Dauid regnante iam filio aliquot annos, qui ſibi, & non Salomoni, imputentur; mortuo autem patre poſt filius regnauerit annis quadraginta, quos ſine parente regnauit: atque ita & initium regni Salomonis, & tempus, quo ſolus ipſe regnauit, ab hiſtoria demonſtratum: nec tamen omnes annos uitæ illius quinquaginta tantum & duorum annorum circulis contineri. Sin autem dubitas, quod regnantibus filiis patribusq. uiuentibus, non filiis tempus regni eorum, ſed parentibus imputetur: lege ipſum Regnorũ uolumen; & inuenies, quod Ozias rex Iuda, poſtquam lepra percuſ- 4.Reg.15
ſus eſt, habitauit in domo ſeparata, & filius eius Ioathan imperium rexerit, iudicaueritq. populum terræ uſque ad diem mortis patris ſui, & tamen poſt mortem illius, cum uiginti quinque eſſet annorum, ſedecim annis regnaſſe dicatur, quos ſolus ipſe regnauerit. Quod de Salomone intelleximus, & Achaz ſimiliter intelligendum eſt, qui Ioathæ filius, Ezechiæ pater fuerit. Audiui quendam Hebræũ 2.Par.27.28
huiuſcemodi narrare fabulam iuxta prophetiam Eſaiæ, quã inter decem uiſiones nuper interpretatus ſum, quod, mortuo Achaz, Philiſtæa lætata ſit, & ſcriptura poſtea cõminetur, ac dicat: Ne læteris Philiſtæa omnis tu; quoniã Eſa.14
comminuta eſt uirga percuſſoris tui. de radice enim colubri egredietur regulus, & ſemen eius abſorbens uolucrem, hoceſt de Achaz conſtituetur rex Ezechias. Ex quo intel-

ligi uoluit, non ſtatim poſt mortem patris filium imperio ſubrogatum, ſed uel ſeditionibus populi, uel quibuſdam interregnis, aut certe prementibus malis, & hincinde conſurgentibus bellis, regnum eius fuiſſe dilatum. In rebus obſcuris diuerſas ponimus opiniones; ut non tam ſcribere
Tit. 1 quam loqui tibi coram uideamur. Ceterum Apoſtolus interminabiles genealogias & Iudaicas fabulas prohibens, de iſtiuſmodi mihi uidetur interdicere quæſtionibus. quid enim prodeſt hærere in littera, & uel ſcriptoris errorem, uel annorum ſeriem calumniari, cum maniſeſtiſſime lega-
2. Cor. 3 tur: Littera occidit, ſpiritus autē uiuificat? Relege omnes & ueteris & noui teſtamenti libros; & tantam annorum reperies diſſonantiam, & numerum inter Iudam, & Iſrael, ideſt, inter regnum utrumque confuſum; ut huiuſcemodi hærere quæſtionibus non tam ſtudioſi, quam otioſi hominis eſſe uideatur. Munuſcula a te miſſa libenter ſuſcepi; & impendio precor, ut in amore, quo nos appetere cœpiſti, ad finem uſque perdures. non enim cœpiſſe, ſed permanſiſſe, uirtutis eſt. noſtra uiciſſim, per Deſiderium miſſa, ſuſcipe.

ARGVMENTVM.

RHAETICIVM, *Auguſtudunenſem Epiſcopum, taxat, quod in commentarijs ſuper Cantico canticorum, Tharſis pro Tarſo Ciliciæ, Pauli Apoſtoli patria, & aurum Ophaz pro Petro Apoſtolorum principe interpretatus ſit. & quia multa alia in eiſdem ſibi diſplicent, propterea eos commentarios Marcellæ denegat, &, cur ceteris dederit, rationes reddit.*

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXXXIII.

SVPER, cū Rhæticii, Auguſtudunenſis epiſcopi, qui quondam a Conſtantino imperatore, ſub Silueſtro epiſcopo, ob cauſam Montenſium miſſus eſt Romam, commentarios in Canticum canticorum perlegiſſem, quod Hebræi uocant ſir haſirim שיר השירים; uehe-

uehementer miratus ſum, uirum eloquentem, præter ineptias ſenſuum ceterorum, Tharſis urbem, putaſ- *Act.21*
ſe Tarſum, in qua Paulus apoſtolus natus ſit; & au- *Ioan. 1*
rum פז Ophaz, Petrum ſignificare; quia Cephas in euangelio, idem Petrus ſit appellatus. Habuerat utique & in Ezechiele id ipſum uerbum, ubi de quattuor animali- *Ezech. 10*
bus ſcribitur: Et ſpecies rotarum ſicut ſpecies Tharſis. Et in Daniele de Domino: Et corpus eiuſdem, ut Tharſis, *Dan. 10*
quod Aquila chryſolitum, Symmachus hiacynthum interpretantur. Et in pſalmo: In ſpiritu uiolento conteres *Pſal. 47*
naues Tharſis. Et inter lapides, qui in ornatu ſacerdotis *Exod. 28*
tribuum nominibus ſculpti ſunt, eiuſdem lapidis nomen inſeritur. & omnis fere ſcriptura hoc uocabulo referta eſt. De Ophaz uero quid dicam, cum ſupradictus propheta *Dan. 10*
in tertio anno Cyri, regis Perſarum, poſt tres hebdomadas ieiunii atque triſtitiæ dicat: Extuli oculos meos, & uidi, & ecce uir unus ueſtitus babdim, & renes eius cincti auro Ophaz. Plura quippe apud Hebræos auri ſunt genera. Vnde, ob diſtinctionem, nunc Ophaz poſitum eſt: ne *Gen. 2*
quis זהב Zaab putaret, quod in Geneſi naſci cum lapide carbunculo prædicatur. Quæris, ſi Tharſis lapis chryſolitus ſit, aut hiacynthus, ut diuerſi interpretes uolunt, ad cuius coloris ſimilitudinem Dei ſpecies ſcribatur; quare Io- *Ioan. 1*
nas propheta Tharſis ire uelle dicatur; & Salomon, & Io- *2. Reg. 10*
ſaphat in Regnorum libris naues habuerint, quæ de Tharſis ſolitæ ſint exercere commercia. Ad quod facilis eſt re- *2. Par. 9. 20*
ſponſio, ὁμώνυμον eſſe uocabulum, quod & Indiæ regio ita appelletur, & ipſum mare, quia cæruleum ſit, & ſæpe, ſolis radiis percuſſum, colorem ſupradictorum lapidum trahat, & a colore nomen acceperit. licet Ioſephus, τ pro θ littera mutata, Græcos putet Tarſum appellare pro Tharſis. Innumerabilia ſunt, quæ in illius mihi commentariis ſordere uiſa ſunt. Eſt quidem ſermo compoſitus, & Gallicano cothurno fluens: ſed quid ad interpretem, cuius profeſſio eſt, non quo ipſe diſertus appareat, ſed quo eum, qui lecturus eſt, ſic faciat intelligere, quo mo-

do ipſe intellexit, qui ſcripſit? Rogo, non habuerat decẽ Origenis uolumina? non interpretes ceteros? non certe aliquos neceſſarios Hebræorum, ut aut interrogaret, aut legeret, quid ſibi uellent, quæ ignorabat? Sed tam male uidetur exiſtimaſſe de ceteris, ut nemo poſſit de eius erroribus iudicare. Fruſtra ergo a me eiuſdem uiri commentarios poſtulas, cum mihi in illis diſpliceant multo plura,
Matth. 14 quam placeant. Quod ſi oppoſueris, cur ceteris dederim:
1.*Cor.* 5 audies, non omnes eiſdem ueſci debere cibis. Ieſus in de-
1.*Cor.* 3 ſerto plures hordeaceis panibus paſcit, frumentaceis pau-
*Eph.*6 ciores. Corinthii, in quibus audiebatur fornicatio, qualis nec inter gentes, lacte paſcuntur, quia necdum poterant ſolidum cibum capere. Epheſii autem, in quibus nullum crimen arguitur, ab ipſo Domino cæleſti ueſcuntur pane, & ſacramentum, quod a ſæculis abſconditum fuerat, agnoſcunt. neque uero eorum, qui a me exemplaria acceperunt, uel auctoritate, uel ætate ducaris: cum & Daniel
*Dan.*13 puer ſenes iudicet; & Amos, paſtor caprarum, in ſacer-
Amos 1.6 dotum principes inuehatur.

ARGVMENTVM.

SOPHRONIVM, *ad cuius preces Pſalmos ex Hebræo uertit, docet de diſtinctione Pſalterii, & de Pſalmorum auctoribus, titulisque, & quod ipſe fideliter eos ad genuinũ, poſt alios interpretes, uerterit ſenſum: addens, quod ſi ii iuxta pollicitum a Sophronio deinde uertantur in Græcum, ſiue laus, ſiue uituperatio communis erit.*

HIERONYMVS SOPHRONIO.

EPISTOLA CXXXIIII.

SCIO quoſdam putare, Pſalterium in quinque libros eſſe diuiſum; ut ubicumque apud Septuaginta interpretes ſcriptum eſt, γένοιτο γένοιτο, ideſt, fiat fiat, finis librorum ſit: pro quo in Hebræo legitur אמן אמן, amen amen. Nos autem, Hebræorum auctoritatem

tatem ſecuti, & maxime apoſtolorum, qui ſemper in no- *Act. 1*
uo teſtamento, pſalmorum librum nominant, unum aſſe
rimus pſalmorum uolumen. Pſalmos omnes eorum teſta
mur auctorum, qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet,
Aſaph & Iditum, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moy
ſi, & Salomonis, & reliquorum, quos Eſdras primo uo-
lumine comprehendit. Si enim amen, pro quo Aquila *Eſdr. 2*
tranſtulit, πεπιϛωμένως, in fine tantummodo librorum
poneretur, & non interdum aut in exordio, aut in calce
ſermonis, ſiue ſententiæ: numquam ſaluator in euangelio
loqueretur: Amen amen dico uobis: nec Pauli epiſtolæ in *Ioan. 5.6.8*
medio illud opere continerent. Moyſes quoque & Hiere- *1.Cor.14*
mias, & ceteri in hunc modum multos haberent libros,
qui in mediis uoluminibus ſuis, amen, frequenter interſe
runt. Sed & numerus uiginti duorum librorum Hebraico
rum & myſterium eiuſdem numeri commutabitur. nam
& titulus ipſe Hebraicus, ſeper tehillim ספר תהלים, quod
interpretatur uolumen hymnorum, apoſtolicæ auctorita-
ti congruens, non plures libros, ſed unum uolumen oſtẽ-
dit. Quia igitur nuper cum Hebræo diſputans, quædam
pro Domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti; uo
lensq. te illudere, per ſermones pene ſingulos, aſſerebat
non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpreti
bus opponebas: ſtudioſiſſime poſtulaſti, ut, poſt Aquilã,
& Symmachum, & Theodotionem, nouam editionem
Latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis inter
pretum uarietate turbari, & amorem tuum, quo laberis,
uel translatione, uel iudicio meo eſſe contentum. Vnde
impulſus a te, cui & quæ poſſũm debeo, & quæ non
poſſum, rurſum me obtrectatorum latratibus tradidi: ma
luiq. te uires potius meas, quam uoluntatem in amicitia
requirere. Certe confidenter dicam, & multos huius ope
ris teſtes citabo, me nihil dnmtaxat ſententiæ de Hebrai-
ca ueritate mutaſſe. Sicubi ergo editio mea a ueteribus diſ-
creparit; interroga quemlibet Hebræorum; & liquido
peruidebis me ab æmulis fruſtra lacerari, qui malunt con-
temnere

temnere uideri præclara, quam diſcere: peruerſiſſimi homines. nam cum ſemper nouas expetant uoluptates; & gulæ eorum uicina maria non ſufficiant; cur in ſolo ſtudio ſcripturarum ueteri ſapore contenti ſunt? nec hoc dico, quo prædeceſſores meos mordeam, aut quidquam his arbitrer detrahendum: quorum translationem, diligentiſſime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dederim: ſed quod aliud ſit, in eccleſiis Chriſto credentium pſalmos legere; aliud, Iudæis, ſingula uerba calumniantibus, reſpondere. Quod opuſculum meum ſi in Græcum, ut polliceris, tranſtuleris, & imperitiæ meæ doctiſſimos quoſque uiros teſtes facere uoleris; dicam tibi illud Horatianũ: In ſiluam ne ligna feras. niſi quod hoc habebo ſolamen; ſi in labore communi intelligam mihi & laudem, & uituperationem tecum eſſe communem.

ARGVMENTVM.

QVIA *Sunia, & Fretela ex Getarum, ac Germaniæ oris ſcripſerant ad D. Hieronymum loca multa ex Pſalterio, in quibus Græca, Latinaq. exemplaria inter ſe non conſentiebant, obſecrantes ut ipſe ex* Hebræo, *quænam horum locorum eſſet ueritas, declararet: poſtquam docuit, quod ſicut in nouo teſtamento ad Græcum, ita in ueteri ad* Hebræum *fontem pro haurienda ueritate recurritur, & quod communis editio, quæ* LXX *eſt, non ita incorrupta feratur apud uulgus, ſicut & illa, quæ in* ἑξαπλοῖς *habetur, & ab ipſo uerſa eſt in* Latinum, *quæ omnino cum* Hebræa *congruit ueritate; ad ipſa loca ſigillatim diſcutienda deſcendit. explicat autem omnia non minus accurate, quam docte, ſingulis etiam omnibus ſyllabis, minutiiſq. diſcuſſis.*

HIERON. SVNIAE, ET FRETELAE.

EPISTOLA CXXXV.

VERE in uobis apoſtolicus & propheticus ſermo cõ-
Pſal. 18 pletus eſt; In omnem terrã exiuit ſonus eorum, &
in fines orbis terræ uerba eorũ. Quis hoc crederet,
Act. 10 ut barbara Getarũ lingua Hebraicã quæreret ueritatem;

&

&, dormitantibus, immo contemnentibus Græcis, ipſa Germania Spiritus ſancti eloquia ſcrutaretur? In ueritate cognoui, quoniam non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Dudum calloſa tenendo capulum manus, & digiti tractandis ſagittis aptiores, ad ſtylum calamumq. molleſcunt; & bellicoſa pectora uertuntur in manſuetudinem Chriſtianam. Nunc & Eſaiæ uaticinium cernimus opere completum: Concident gladios ſuos in aratra, & lanceas ſuas in falces: & non aſſumet gens contra gentem gladium, & non diſcent ultra pugnare. Rurſumq. in eodem: Paſcetur lupus cum agno; & pardus requieſcet cum hœdo; & uitulus, & leo, & taurus paſcentur ſimul; & puer paruulus ducet eos: & bos & urſus in commune paſcentur; paruuliq. eorum erunt pariter; & leo & bos comedent paleas; non ut ſimplicitas in feritatem tranſeat, ſed feritas diſcat ſimplicitatem. Quæritis a me rem magni operis, & maioris inuidiæ; in qua ſcribentis non ingenium, ſed eruditio comprobetur; ut, dum ipſe cupio de ceteris iudicare, iudicandum me omnibus præbeam: et in opere Pſalterii iuxta diſtinctionem ſchedulæ ueſtræ, ubicumque inter Latinos Græcosq. contentio eſt, quid magis Hebræis conueniat, ſignificem. In quo breuiter illud admoneo; ut ſciatis aliam eſſe editionem, quam Origenes, & Cæſarienſis Euſebius, omnesq. Græciæ tractatores *κοινὴν*, ideſt, communem appellant, atque uulgatam, & a pleriſque nunc *λουκιανὸς* dicitur, aliam Septuaginta interpretum quæ & in *ἑξαπλοῖς* codicibus reperitur, & a nobis in Latinum ſermonem fideliter uerſa eſt, & Hieroſolymæ atque in Orientis eccleſiis decantatur. ſuper qua re & ſanctus filius meus Auitus ſæpe quæſierat. Et quia ſe occaſio fratris noſtri Firmi presbyteri dedit, qui mihi epiſtolam ueſtram reddidit a uobis; ſcribens in commune reſpondeo, & me magno amicitiæ libero fenore; quod quanto magis ſoluimus, plus debemus. Sicut autem in nouo teſtamento, ſi quando apud Latinos quæſtio exoritur, & eſt inter exemplaria uarietas,

Marginal notes: *Eſa. 2* (beside "Concident gladios…"); *Eſa. 11. 65* (beside "Paſcetur lupus…")

recur-

recurrimus ad fontem Græci ſermonis, quo nouum ſcriptum eſt inſtrumentum: ita in ueteri teſtamento, ſi quando inter Græcos Latinosq. diuerſitas eſt, ad Hebraicam recurrimus ueritatem; ut, quidquid de fonte proficiſcitur, hoc quæramus in riuulis. *κοινὴ* autem iſta, hoceſt communis editio, ipſa eſt, quæ & Septuaginta. Sed hoc intereſt inter utramque, quod *κοινὴ* pro locis, & temporibus, & pro uoluntate ſcriptorum ueterum corrupta editio eſt. Ea autem, quæ habetur in *ἑξαπλοῖς*, & quam nos uertimus, ipſa eſt, quæ in eruditorum libris incorrupta, & immaculata, Septuaginta interpretum tranſlatio reſeruatur. Quidquid ergo ab hac diſcrepat, nulli dubium eſt, quin ita & ab Hebræorum auctoritate diſcordet. Prima de quinto pſalmo quæſtio fuit: Neque habitabit iuxta te malignus. Pro quo habetur in Græco, *ὀυ παροικήσει σοι πονηρὸς*, ſiue *πονηρευόμενος*, ut uulgata editio continet: & miramini, cur *παροικίαν*, ideſt, incolatum Latinus interpres non uerterit, ſed pro hoc poſuerit habitationem, quæ Græce dicitur *κατοικεία*: quod quidem in alio pſalmo feciſſe conuincitur: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Et in

Pſal.119

decimoquarto pſalmo rurſum pro incolatu habitationē poſuit: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Et ſciēdum, quod, ſi uoluerimus dicere: Domine, quis incolet tabernaculum tuum: uel illud de quinto: Neque incolet iuxta te malignus: perdet euphoniam: & dum interpretationis *κακοζηλίαν* ſequimur, omnem decorem tranſlationis amittimus: & hanc eſſe regulam boni interpretis, ut idioma alterius linguæ ſuæ linguæ exprimat proprietate: quod quidem & Tullium in Protagora Platonis, & in Oeconomico Xenophōtis, & in Demoſthenis contra Aeſchynem oratione feciſſe conuincimus, & Plautum, Terentium, Cæciliumque, erudiſſimos uiros, in Græcis comœdiis transferendis. Neque ex eo quis Latinam linguam anguſtiſſimam putet, quod non poſſit uerbū de uerbo transferre; cū etiam Græci pleraque noſtra per circumitus trāsferant, & uerba Hebraica non interpretationis fide ſed linguæ

guæ ſuæ proprietatibus nitantur exprimere. De eodē pſalmo: Dirige in cōſpectu meo uiam tuam: pro quo habetur in Græco, *κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου*: hoceſt, dirige in cōſpectu tuo uiam meam: quod nec Septuaginta habent, nec Aquila, nec Symmachus, nec Theodotio, ſed ſola *κοινὴ* editio, Denique & in Hebræo ita ſcriptum reperi: haieſar lephanai darchecha הושר לפני דרכך quod omnes uoce ſimili tranſtulerunt: dirige in conſpectu meo uiam tuam: ſecundum illud, quod in oratione Dominica dicitur: Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum: non quod nobis orantibus ſanctificetur, quod per ſe ſanctum eſt: ſed quod petamus, ut, quod per naturam ſui ſanctum eſt, ſanctificetur in nobis. Ergo & nunc propheta poſtulat, ut uia Domini, quæ per ſe recta eſt, etiam ſibi recta fiat. De ſexto pſalmo: Erubeſcant, & conturbentur uehementer omnes inimici mei. & dicitis, Vehementer, in Græco non haberi. Scio, ſed hoc in editione uulgata: ceterum in Hebræo habet meod מאד, ideſt, uehementer: & omnes *σφόδρα* ſimiliter tranſtulerunt. De ſeptimo pſalmo: Iudica me, Domine, ſecundum iuſtitiam meam. Pro quo habetur in Græco, *κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου*, ideſt, iuxta iuſtitiam tuam: ſed in hoc male: in Hebræo autem zidekj צדקי habet, quod interpretatur iuſtitia mea: & non zidekatheca צדקתך, quod iuſtitiam tuam ſonat. Sed & omnes interpretes iuſtitiam meam uoce ſimili tranſtulerunt. Nec cuiquam uideatur temerarium, quod iudicari ſe ſecundum iuſtitiam ſuam poſtulet; cum & ſequens uerſiculus hoc ipſum ſignificet: Et ſecundum innocentiam meam ſuper me: Et decimi ſexti pſalmi hoc exordium ſit: Exaudi Domine iuſtitiam meā. Et in decimo ſeptimo quoque dicatur: Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearū reddet mihi. In uigeſimo quoque quinto pſalmo ſcriptum ſit: Proba me Domine, & tenta me, ure renes meos, & cor meum. Et in quarto pſalmo dicatur: Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ. Et in octo-

octogeſimoquinto: Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum. Iacob quoque loquitur in Geneſi: Et exaudiet me cras iuſtitia mea. De octauo pſalmo: Quoniam uidebo cælos tuos. & dicitis quod, tuos, in Græco non habeatur. Verum eſt, ſed in Hebræo legitur ſamecha סמיך, quod interpretatur, cælos tuos. & de editione Theodotionis in Septuaginta interpretibus additum eſt ſub aſteriſco, cuius rei breuiter uobis ſenſum aperiam. Vbi quid minus habetur in Græco ab Hebraica ueritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, & ſignum poſuit aſteriſcum, ideſt ſtellam, quæ, quod prius abſconditum uidebatur, illuminet, & in medium proferat. ubi autem, quod in Hebræo non eſt, in Græcis codicibus inuenitur, ὀβελὸν, ideſt, iacentem præpoſuit uirgulam, quam nos Latine ueru poſſumus dicere: quo oſtenditur, iugulandum eſſe, & confodiendum, quod in authenticis libris non inuenitur: quæ ſigna & in Græcorum Latinorumq. poematibus inueniuntur. In decimoſexto pſalmo: Oculi tui uideant æquitates: pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, οἱ ὀφθαλμοί μου ἰδέτωσαν εὐθύτητας: ideſt, oculi mei uideant æquitates: ſed rectius oculi tui, quia & ſupra dixerat: De uultu tuo iudicium meum prodeat: ut oculi Domini in propheta recta operante, non praua, ſed recta conſpiciant. In ipſo: Cuſtodi me ut pupillam oculi. dicitis in Græco legi, φύλαξόν με κύριε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ideſt, cuſtodi me Domine, ut pupillam oculi: quod nec in Hebræo, nec illo habetur interprete. In eodem: Exurge Domine, præueni eum, & ſupplanta eum: pro quo in Græco ſit, ἀνάστηθι κύριε, πρόφθασον αὐτοὺς, καὶ ὑποσκέλισον αὐτούς: ideſt: Exurge Domine, præueni eos, & ſupplanta eos. Sed melius, ſi legatur in numero ſingulari. ſiquidem de impio dictum eſt: de quo ſtatim ſequitur, præueni eum, & ſupplanta eum: eripe ab impio animam meam. nulliq. dubium, quin diabolum ſignificet. Decimoſeptimo pſalmo: Grando, & carbones ignis. Et quæritis, cur Græci illum uerſiculum ſecundo non habeant, interpoſitis duobus uerſibus. Sed ſciendum

Gen. 30

endum, quia de Hebraico, & de Theodotionis editione, Septuaginta interpretibus ſub aſteriſco additum ſit. In eodem: Qui perficit pedes meos tamquam ceruorum. pro quo ſcribitis in Græco inueniri, *καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου*, ideſt, qui perficit pedes meos tamquã cerui: ſingularem numerum pro plurali. Sed in Hebræo pluralis numerus poſitus eſt caaialoth כאילות, & omnes interpretes pluralem numerum tranſtulerunt. In eodem: Et dediſti mihi protectionẽ ſalutis tuæ: pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, *καὶ ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτηρίας μου*, ideſt, & dediſti mihi protectionem ſalutis meæ. Sed in Hebræo ieſacha ישעך ſalutis tuæ ſignificat, non meæ, quod & omnes interpretes tranſtulerunt. In ipſo: Supplantaſti inſurgentes in me, ſubtus me. Pro quo in Græco plus inueniſſe uos dicitis, *συνεπόδισας πάντας τοὺς ἐπανισαμένους ἐπ' ἐμὲ*, ideſt, ſupplantaſti omnes inſurgentes in me: ſed, omnes, additum eſt. In eodem: Viuit Dominus & benedictus Deus meus. Et dicitis in Græco non haberi meus, *ζῆ κύριος καὶ εὐλογητὸς ὁ θεὸς*, ideſt, uiuit Dominus, & benedictus Deus: quod non ſub aſteriſco ſed ab ipſis. Septuaginta de Hebraica ueritate translatum eſt, & cuncti interpretes in hac parte conſentiunt. In eodem: Liberator meus de gentibus iracũdis. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, *ὁ ῥυστής μου ἐξ ἐχθρῶν μου δυνατῶν*, ideſt, liberator meus ab inimicis meis fortibus, ſiue potentibus. Et quia ſemel ueritati ſtudemus, ſi quid uel transferentis feſtinatione, uel ſcribentium uitio deprauatum eſt, ſimpliciter confiteri, & emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habetur niſi hoc: Liberator meus ab inimicis meis. Septuaginta autem, iracundis, addiderunt. Et pro gentibus tam in Hebræo, quam in cunctis interpretibus, inimici poſiti ſunt: & miror, quo modo pro inimicis gentes mutatæ ſunt. De decimooctauo: Exultauit ut gigas ad currendum uiam ſuam: & dicitis, quod in Græco, ſuam, non habeatur: *ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν*, ideſt, exultabit ut gigas currere uiam: ſed hoc nos ſub ueru additum

K repe-

reperimus,& in Hebræo non eſſe, manifeſtum eſt. De decimonono: Tribuat tibi ſecundum cor tuum. & dicitis in Græco uos in hoc uerſiculo additum nomen Domini reperiſſe, *δώη σοι κύριος*, ideſt, tribuat tibi Dominus. quod ſuperfluum eſt: quia ex ſuperioribus ἀπὸ κοινοῦ ſubauditur, unde cœpit & pſalmus: Exaudiat te Dominus in die tribulationis: ut & hic ſub eodem ſenſu dicatur: Tribuat tibi ſecundum cor tuum, ideſt, ipſe Dominus, de quo ſupra dictum eſt. In eodem: Exaudi nos in die, qua inuocauerimus te: pro quo legiſſe uos dicitis, *ἐν ᾗ ἂν*, ideſt, in quacunque: ſed ſuperius cum Hebraica ueritate concordat: ubi ſcriptum eſt, beiom ביום, ideſt, in die. De uiceſimoprimo: Tu autem, Domine, ne elongaueris auxilium tuum a me. dicitis inueniſſe uos, meum: quod & uerum eſt, & ita corrigendum. Neque enim, ſi quid ſcriptorum eſt errore mutatum, ſtulta debemus contentione defendere. In eodem: Vniuerſum ſemẽ Iacob magnificate eum: pro quo in Græco ſcriptum ſit, *ἅπαν τὸ σπέρμα ἰακὼβ δοξάσατε αὐτὸν*, ideſt, glorificate eum. Sed ſciendum, quod, ubicumque in Græco *δοξάσατε*, ideſt, glorificate, ſcriptum ſit, Latinus interpres, magnificate, tranſtulerit, ſecundum illud,quod in Exodo dicitur: Cantemus Domino: glorioſe enim magnificatus eſt: pro quo in Græco ſcribitur, *δεδόξασται*, ideſt, glorificatus eſt. ſed in Latino ſi transferatur, fit indecora translatio: & nos emendantes pſalterium olim, ubicumque ſenſus idem eſt, ueterum interpretum conſuetudinem mutare noluimus; ne, nimia nouitate, lectoris ſtudium terreremus. De uiceſimoſecundo: Calix meus inebrians quã præclarus eſt. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *ποτήριόν σου*, ideſt, calix tuus. Sed in κοινῇ hoc error obtinuit. Ceterũ & Septuaginta,& Hebræi, & omnes interpretes, calix meus, habent, & Hebraice dicitur choſi כוםי: alioqui, ſi calix tuus eſſet, diceretur choſecha, כוסך. In uiceſimoquarto: Confundantur omnes iniqua agentes; & dicitis, quod, omnes, in Græco non habeatur, *αἰσχυνθήτωσαν οἱ ἀνομοῦντες*, ideſt, confundantur iniqua agentes: & bene:

nam

nam nec in Hebræo habetur, ſed in Septuaginta ſub ueru additum eſt. In eodem: Innocentes & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te. & dicitis in Græco uos reperiſſe, *ὅτι ὑπέμεινά σε κύριε*, ideſt, quia ſuſtinui te Domine: quod ſuperfluum eſt. De uiceſimoſexto. Et nunc exaltauit caput meum ſuper inimicos meos: pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, *καὶ νῦν ἰδοὺ ὕψωσε κεφαλήν μου*, ideſt, & nunc ecce exaltauit caput meum: ſed, ecce, ſuperfluum eſt. In eodem: Exquiſiuit facies mea: pro quo in Græco poſitum ſit, *ἐξεζήτησέ σε τὸ πρόσωπόν μου*, ideſt, quæſiuit te facies mea: ſed melius ſuperius eſt. De uiceſimoſeptimo: Exaudi uocē deprecationis meæ: pro quo uos inueniſſe di citis, *εἰσάκουσον κύριε*, ideſt exaudi Domine: ſed & hoc additum eſt. Viceſimooctauo: Et in templo eius omnes dicent gloriam: pro quo in Græco, *καὶ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ πᾶς τὶς λέγει δόξαν*, ideſt, & in templo eius omnis quis dicit gloriam. Quod ſi transferre uoluerimus ad uerbum, omnis quis; in *κακοζηλίαν* interpretationis incurrimus, & fit abſurda translatio. In eodem: Dominus diluuium inhabitare facit: pro quo uos legiſſe dicitis, *κύριος τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ*, ideſt Dominus diluuium inhabitat: quorum prius pertinet ad gratiam credentium, ſecundum ad eius, in quo credunt, habitaculum. Sed quia iaſab ישב uerbum ambiguum eſt, & poteſt utrumque ſonare: nam ſeſſio & habitatio dicitur, & in ipſo pſalmo de gratia baptiſmatis dicitur: Vox Domini ſuper aquas multas, & uox Domini præparanti ceruos, & reuelauit condenſa, & *in templo* eius omnis dicet gloriam: de ipſis ſentiri uoluimus, qui glorificant Dominum: & interpretati ſumus, Dominus diluuium inhabitare facit. De triceſimo: Quoniam tu es protector meus. Rurſum & in hoc loco additū eſt nomen Domini, *ὑπερασπιστής μου κύριε*, ideſt, quoniam *tu es* protector meus Domine. Et ne eadem inculcem, obſeruare debetis, nomen Domini & Dei ſæpiſſime additum; & id uos debere ſequi, quod de Hebraico & de Septuagin ta interpretibus emendauimus. In eodem: Ego autem

dixi in exceſſu mētis meæ: pro quo in Latinis codicibus legebatur, in pauore meo: & nos iuxta Græcum trāſtulimus, *ἐν τῇ ἐκςάσει μου*, ideſt, in exceſſu mentis meæ. aliter enim Latinus ſermo *ἔκςασιν* exprimere non poteſt, niſi mentis exceſſum. Aliter me in Hebraico legiſſe noueram, in ſtupore & admiratiōne mea. Triceſimo primo: Nec eſt in ſpiritu eius dolus: pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, *οὐδ' ἔςιν ἐν τῷ ςόματι αὐτοῦ δόλος*, ideſt, neque eſt in ore eius dolus; quod ſolus Symmachus poſuit. alioquin & Septuaginta interpretes, & Theodotion, & Quinta & Sexta editio, & Aquila, & ipſum Hebraicum, in ſpiritu eius, habet, quod Hebraice dicitur ברוחו berucho Sin autem eſſet, in ore eius dolus, ſcriberetur בפיו beſiu. In eodem: Conuerſus ſum in ærumna mea. in Græco, mea, non eſſe ſuggeritis, *ἐςράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγῆναι μοι ἄκανθαν*, ideſt, conuerſus ſum in ærumna, dum configitur mihi ſpina: quod ex Hebraico, & translatione Theodotionis, ſub aſteriſco additum eſt: & in Hebraico legitur leſaddi לשדי. Trigeſimoquarto: Omnia oſſa mea dicent Domine: pro quo bis, Domine, inueniſſe uos dicitis, *πάντα τὰ ὀςᾶ μου ἐροῦσι κύριε, κύριε*: ideſt, omnia oſſa mea dicent, Domine, Domine. Sed ſciendum, quod multa ſunt exemplaria apud Hebræos, quæ ne ſemel quidem Dominum habent. Trigeſimoſexto: Et uiam eius uolet. & in Græco, uolet nimis, uos legiſſe dicitis, *θελήσει σφόδρα*, ideſt, & uiam eius uolet nimis: quod additum eſt, nec apud quemquam habetur interpretum. Trigeſimooctauo: Veruntamen uane conturbatur omnis homo uiuens. & dicitis in Græco uos non inueniſſe, cōturbatur, *πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν*, ideſt, ueruntamen uniuerſa uanitas, omnis homo uiuens. Sed & hoc ſub ueru additum eſt in Septuaginta. Et hinc apud uos, & apud pleroſque error exoritur, quod ſcriptorum negligentia, uirgulis & aſteriſcis ſubtractis, diſtinctio uniuerſa confunditur. Triceſimonono: Et legem tuam in medio cordis mei: pro quo in Græco cōperiſſe uos dicitis, *καὶ τὸν νόμον σου, ἐν μέσῳ*

σῳ τῆς κοιλίας μου, ideſt, & legem tuam in medio uentris mei; quod in Hebræo ſcriptum eſt בתוך מעי betoch meai. ſed propter euphoniam apud Latinos in corde translatum eſt; & tamen non debemus ſubtrahere, quod uerum eſt. In eodem: Domine, in adiutorium meum reſpice. Pro quo in Græco reperiſſe uos dicitis, κύριε εἰς τὸ βοηθῆσαί μοι σπεῦσον, i deſt, Domine ad adiuuandum me feſtina. Sed apud Septuaginta πρόσχες, ideſt, reſpice, ſcriptum eſt. Quadrageſimo: Et ſi ingrediebatur, ut uideret: & dicitis quod, ſi, in Græco non ſit poſitum, καὶ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, ideſt, & ingrediebatur, ut uideret: cum manifeſtiſſime & in Hebræo & in cunctis interpretibus ſcriptum ſit, & Septuaginta tranſtulerint. Quadrageſimoprimo. Salutare uultus mei Deus meus. Pro quo inueniſſe uos dicitis, σωτήριον τοῦ προσώπου μου, καὶ ὁ θεός μου, ideſt, ſalutare uultus mei, & Deus meus. Sed ſciendum eſt, hoc in iſto pſalmo bis inueniri: & in primo poſitum eſſe, Salutare uultus mei, Deus meus: in ſecundo autem, ideſt in fine ipſius pſalmi, Salutare uultus mei, & Deus meus: ita dumtaxat, ut, & coniunctio, de Hebræo & Theodotione ſub aſteriſco addita ſit. In eodem. Exprobrauerũt mihi qui tribulãt me. Pro quo inueniſſe uos dicitis, ὠνείδιζόν με οἱ ἐχθροί μου, ideſt exprobrauerunt mihi inimici mei, cum & apud Septuaginta ſcriptũ ſit οἱ θλίβοντές με: & apud Hebræos צוררי ſorerai, ideſt, hoſtes mei. In eodem. Spera in Deum, quoniã adhuc confitebor illi. & dicitis, adhuc, in Græco nõ inueniri: ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ, ideſt, ſpera in Deũ, quoniam cõfitebor illi: quod ſub aſteriſco additum eſt: ita enim & in Hebræo ſcriptũ reperimus כי עוד chi hod, quod ſignificat ὅτι εἰσέτι, Latineq. dicitur adhuc. Hoc etiam ipſum & in quadrageſimoſecundo intelligendum eſt in ultimo uerſu. Quadrageſimotertio. Et non egredieris in uirtutibus noſtris. Pro quo in Græco uos repeiiſſe dicitis, καὶ οὐκ ἐξελεύσῃ ὁ θεὸς ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, ideſt, & non egredieris Deus in uirtutibus noſtris. ſed, Deus, ſuperfluum eſt. In ipſo. Poſuiſti nos in ſimilitudinẽ gentibus,

 Pro

Pro quo in Græco ſcriptum eſt, ἔθου ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Sed ſi dictum fuiſſet in Latino, in ſimilitudinem in gentibus, κακόφονον eſſet; & propterea, abſque damno ſenſus, interpretationis elegantia conſeruata eſt. alioquin in Hebræo ita ſcriptum reperi, theſimenu moſel bagoim תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם, ideſt, poſuiſti nos prouerbium in gentibus. In eodem. Exurge adiuua nos. Pro quo more ſolito in Græco, Domine, additum eſt, ἀνάστα κύριε βοήθησον ἡμῖν, ideſt, exurge Domine, adiuua nos. Quadrageſimoquarto. Sagittæ tuæ acutæ. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, τὰ βέλη σου ἠκονημένα δυνατέ, ideſt, ſagittæ tuæ acutæ potentiſſime; ſed hoc male, & de ſuperiori tertio uerſiculo additum eſt, in quo legitur: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime, ideſt, ἐπὶ τὸν μηρόν σου δυνατέ. Quadrageſimo ſeptimo. Quoniam ecce reges congregati ſunt. Pro quo in Græco legiſſe nos dicitis, ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς αὐτῆς συνήχθησαν: ideſt, quoniã ecce reges eius cõgregati ſunt: quod ſuperfluum eſſe, ipſe lectionis textus oſtendit: & in ueteribus Latinorũ codicibus ſcriptum erat, reges terræ: quod nos ſuſtulimus; quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur. In ipſo. Sicut audiuimus, ſic uidimus. Pro quo in Græco reperiſſe uos dicitis, καθάπερ ἠκούσαμεν οὕτως καὶ εἴδομεν, ideſt, ſicut audiuimus, ita & uidimus: quod ſuperfluum eſt: legitur enim in Hebræo, chen rainu כֵּן רָאִינוּ; quod interpretatur οὕτως εἴδομεν, hoceſt, ſic uidimus. In eodem. Suſcepimus Deus miſericordiam tuam, in medio templi tui. Pro quo, quod nos de Hebraico & Septuaginta interpretibus uertimus, templi tui, ideſt ναοῦ σου, in Græco legiſſe uos dicitis, λαοῦ σου, ideſt populi tui: quod ſuperfluum eſt: in Hebraico enim ſcriptum eſt, הֵיכָלֶךָ, hechalecha, ideſt ναοῦ σου hoceſt templi tui, & non עַם amecha, quod populum tuum ſignificat. Quadrageſimo octauo. Homo cum in honore eſſet. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, & homo cum in honore eſſet, καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν. Sed ſciendum, quod iſte uerſiculus bis in

hoc

hoc pſalmo ſit; & in priori additam habeat & coniunctionem, in fine non habeat. In eodem. Et dominabuntur eorum iuſti. Pro iuſtis, *οἱ εὐθεῖς*, ideſt rectos, in Græco uos legiſſe dicitis: ſed hoc propter euphoniam ita in Latinum uerſum eſt. alioquin & in eo loco, ubi ſcriptum legimus, ecce ſcriptum eſt in libro, *εὐθέων*, iuſtorum intelligimus librum: & non debemus ſic uerbum de uerbo exprimere, ut, dum ſyllabas ſequimur, perdamus intelligentiam. In eodem. De manu inferi cum liberauerit me. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis *ἐκ χειρὸς ᾅδου ὅταν λαμβάνῃ με*, ideſt, de manu inferi cum acceperit me. Quod quidem & nos de Septuaginta ita uertimus: & miror, quo modo in ueſtro codice deprauatum ſit. Quadrageſimonono. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις*: & putatis non bene uerſum, quia diximus, aduerſus fratrem tuum loquebaris, & debuiſſe nos dicere, aduerſus fratrem tuum detrahebas: quod uitioſum eſſe, & in lingua noſtra non ſtare, etiā ſtultis patet. Nec ignoramus quod *καταλαλία* dicatur detractio quā ſi uoluerimus ponere, non poſſumus dicere, aduerſus fratrem tuum detrahebas, ſed, de fratre tuo detrahebas. Quod ſi fecerimus: rurſum contentioſus calumniator uerborum inquiret, quare non dixerimus, *κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου*, hoc eſt aduerſus fratrem tuum. Hæc ſuperflua ſunt; & non debemus putida nos uerborum interpretatione torquere, cum damnum non ſit in ſenſibus: quia unaquæque lingua, ut ante diximus, ſuis proprietatibus loquitur. In ipſo. Ne quando rapiat, & ſit qui eripiat; & in Græco uos reperiſſe dicitis, *καὶ οὐ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος*: ideſt, nec ſit qui eripiat: quod & a nobis uerſum eſt, & in noſtris codicibus ſic habetur. & miror, quo modo uitium librarii dormitantis ad culpam referatis interpretis: niſi forte fuerit, ne quando rapiat, nec ſit qui eripiat: & ille pro nec, &, ſcripſerit. In eodem. Sacrificium laudis honorificabit me. Pro quo in Græco ſcribitur, *θυσία αἰνέσεως δοξάσει με*: ideſt, glo-

rificabit me: de quo & ſupra diximus. Et in euangelio in eo loco, ubi in Græco legimus, *καί νῦν δόξασόν με σύ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρό τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι*: in Latino ſcribitur: Et nunc clarifica me tu pater apud temet ipſum claritate, quam habui priuſquam mundus eſſet apud te. Noluimus igitur immutare, quod ab antiquis legebatur: quia idem ſenſus erat. In quinquageſimoquarto. Expectabam eum, qui ſaluum me fecit. & dicitis uos inueniſſe in Græco, *προσεδεχόμην τὸν θεὸν τὸν σώζοντά με*, ideſt, expectabam Deum ſaluantem me: quod additum eſt. In eodem. A puſillanimitate ſpiritus. & in Græco inueniſſe uos dicitis, *ἀπὸ ὀλιγοψυχίας*, quod proprie puſillanimitas dicitur. Sed ſciendum, quod pro, *ὀλιγοψυχία*, Aquila, & Symmachus, & Theodotion, & Quinta editio interpretati ſunt *ἀπὸ πνεύματος*, ideſt, a ſpiritu, & in Hebræo ſcriptum eſt מרוח meruah. Omniſq. ſenſus ita apud eos legitur, feſtinabo, ut ſaluer a ſpiritu tempeſtatis, & turbinis. In eodem. Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mihi, in Græco *ὠνείδισέ με*, hoceſt opprobraſſet me, poſitum eſt. Sed inter maledicta & opprobria ſenſum non diſcrepare, perſpicuum eſt. De quinquageſimoquinto. Quoniam multi bellantes aduerſum me, ab altitudine diei timebo. Et dicitis in Græco uos inueniſſe, *ὅτι πολλοὶ πολεμοῦντες με, ἀπὸ ὕψους ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι*, ideſt, non timebo: quod additum eſt. Et eſt ordo; quoniam multi dimicant aduerſum me, iccirco ego ab altitudine diei timebo: hoceſt non bellantes aduerſum me, ſed tuum excelſum timebo lumen. In ipſo. In ira populos confringes. pro quo in Græco legitur, *ἐν ὀργῇ λαοὺς κατάξεις*, ideſt confringes: & apud Latinos pro eo, quod eſt, deiicies, ideſt, *καταβαλεῖς*, male error obtinuit, *κατάξεις* ideſt in ira populos confringes. nam & in Hebraico הורד hored habetur, deſt, *καταβίβασον*: quod nos poſſumus dicere, depone: & Symmachus interpretatus eſt, *κατάστειλον*. Quinquageſimooctauo. Quia Dominus ſuſceptor meus. Pro quo in Græco poſitum eſt, *ὅτι σὺ θεὸς ἀντιλή-*

τιλήπτωρ μου εἶ, ideſt, quia tu Deus ſuſceptor meus es. Sed ſciendũ, quod in Hebræo, nec es, eſt ſcriptũ, nec tu, & apud Septuaginta ſolos inueniri. In ipſo. Deus meus uoluntas eius præueniet me. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, *ὁ θεός μου τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με*, ideſt, Deus meus, miſericordia eius præueniet me: quod & uerius eſt. Sed in Hebræo ſcriptum eſt: Dei mei miſericordia præueniet me. In eodem Deus oſtendet mihi inter inimicos meos. Pro quo in Græco poſitum eſt, *ὁ θεός μου δείξει μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου*, ideſt, Deus meus oſtendet mihi in inimicis meis: ſed, meus, additum eſt. In eodem. Ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi tui. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, *μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σοῦ*, ideſt, ne quando obliuiſcantur legis tuæ. Sed in Septuaginta, & in Hebræo non habetur, populi tui, ſed populi mei: & a nobis ita uerſum eſt. In eodem. Et ſcient: quia Dominus dominabitur Iacob finium terræ. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, *καὶ γνώσονται ὅτι ὁ θεὸς δεσπόσει τοῦ ἰακὼβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς*, ideſt, & noſcent quoniam Deus dominabitur Iacob, & finium terræ. Sed, &, coniunctio addita eſt: & ordo eſt. Scient, quia Deus Iacob dominabitur finium terræ. In quinquageſimonono: Quis deducet me in ciuitatẽ munitam? quis deducet me uſque in Idumæam? Pro quo habetur in Græco, *ἤ τις ὁδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας;* ideſt, aut quis deducet me? ſed ſuperfluum eſt, aut. In ſexageſimo: Quoniam tu Deus meus exaudiſti orationem meam: Pro quo in Græco legitur, *ὅτι σὺ ὁ θεὸς εἰσήκουσας τῆς εὐχῆς μου*, ideſt, quia tu Deus exaudiſti orationem meam: quod non habetur in Hebræo, nec in Septuaginta interpretibus, & in Latino additum eſt. In eodem. Sic pſalmum dicã nomini tuo in ſæculum ſæculi. Pro quo in Græco ſcriptum ſit, in ſæcula, *οὕτως ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου εἰς τοὺς αἰῶνας*, ideſt, ſic pſallam nomini tuo in ſæcula: & in Hebræo ſemel habet לעד, laad, ideſt, in æternum: & non לעלם leolam, ideſt, in ſæculum. In ſexageſimoprimo: Quia Deus adiutor noſter in æternum. Pro quo in

Græco

Græco ſit, *ὁ θεὸς βοηθὸς ἡμῶν*, ideſt, quia Deus adiutor noſter. ergo, in æternum, obelus eſt. In ſexageſimoſecundo: Sitiuit tibi anima mea: pro quo in Græco ſit, *ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου*, ideſt: Sitiuit te anima mea. Sed in Hebræo non habetur אתך ata, quod ſignificat, te: ſed לך lecha, quod ſignificat tibi, quod & omnes interpretes tranſtulerunt. ergo, ſecundum linguæ proprietatem, uerſum eſt in Latinum. In ſexageſimotertio: Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Pro quo in Græco, *βέλος νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν*, ideſt, ſaggitta paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Sed, ſi ſic dicamus, non reſonat in Latino: Sagitta paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. In ſexageſimo quarto: Qui conturbas profundum maris, & conturbas ſonum fluctuum eius. In Græco: *ὁ συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἦχος κυμάτων αὐτῆς τίς ὑποστήσεται*, ideſt, qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius; & eſt additum, quis ſuſtinebit? quod ſuperfluum eſt: ſubauditur enim, qui conturbas profundum maris, & conturbas ſonum fluctuum eius. In eodem. Paraſti cibum illorum quoniam ita eſt præparatio eius. Et dicitis quod in Græco non ſit, eius: *ὅτι οὕτως ἡ ἑτοιμασία*, ideſt, quoniam ita eſt præparatio: cum in Hebræo תכינה techineha, manifeſte præparationem eius ſignificet. Eius autem, ideſt terræ: de qua ſupra dixerat: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. In ſexageſimoquinto. Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum. Pro quo dicitis inueniſſe uos, *μετὰ θυμιάματος, καὶ κριῶν*, ideſt, cum incenſo, & arietibus: ſed male. In Hebræo autem ſcriptum eſt: עם קטרת אלים im Ketoreth elim: quod interpretatur *μετὰ θυμιάματος, τῶν κριῶν*, ideſt, cum incenſo arietum. In eodem. Propterea exaudiuit Deus. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, *διὰ τοῦτο εἰσήκουσέ μου ὁ θεὸς, πρόσεσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου*, ideſt, propterea exaudiuit me Deus: intendit uoci deprecationis meæ: ubi, me, ſuperfluum eſt. In ſexageſimoſeptimo. Exultate in conſpectu eius. Pro quo in Græco inueniſſe

uos dicitis, *καὶ ἀγαλλιᾶσθε ἐνώπιον αὐτοῦ*, ideſt, & exultate in conſpectu eius: quod ita uerſum eſt a nobis: ſed a quo in ueſtro codice corruptum ſit, ſcire non poſſumus. In eodem: Etenim non credunt inhabitare Dominum. Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, *καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνῶσαι*, ideſt, etenim non credentes inhabitare. quod utrumque falſum eſt. Nos enim tranſtulimus: Etenim non credentes inhabitare Dominum: ut hic ſenſus pendeat ex ſuperioribus: Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus, & eos, qui non credebant Deum inhabitare poſſe mortalibus. In eodem. Benedictus Dominus die quotidie. Pro quo dicitis in Græco legi, *κύριος ὁ θεὸς εὐλογητὸς, εὐλογητὸς κύριος ἡμέραν καθ᾽ ἡμέραν*, ideſt, dominus Deus benedictus, benedictus Dominus die quotidie. Sed melius, & uerius eſt, quod ſupra. In eodem. Viderunt ingreſſus tui Deus. Pro quo in Græco ſcriptum ſit: *ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου ὁ θεὸς*, ideſt, uiſi ſunt ingreſſus tui Deus: quod in Hebræo ita habet: ראו הליכותיך אלהים, rau helicotheca elohim, quod Aquila, & Symmachus, & Theodotion, & Quinta Sextaq. editio interpretati ſunt: Viderunt itinera tua Deus. & quod ſequitur. Itinera Dei mei regis, qui eſt in ſancto. Ergo a nobis ita legendum eſt: Viderunt ingreſſus tuos Deus: & ſcriptoris uitium relinquendum eſt, qui nominatiuum poſuit pro accuſatiuo: licet in Septuaginta & in *ἐξαπλοῖς* ita repererim, *ἐθεώρηθησαν τὰς πορείας σου*: & pro eo quod eſt, *ἐθεώρησαν*, hoc eſt uiderunt, in multis codicibus habetur *ἐθεωρήθησαν*, quod & obtinuit conſuetudo. In eodem. Ingreſſus Dei mei, regis mei, qui eſt in ſancto: ſubauditur, uiderunt ingreſſus Dei mei, & regis mei. Quod autem dicitis, mei, in rege non appoſitum, apertiſſimi mendacii eſt. ſecundo enim ponitur, & Dei mei, & regis mei, blandientis affectu: ut, qui omnium Deus & rex eſt, ſuus ſpecialiter Deus fiat, & rex merito ſeruitutis. Denique in Hebræo ſcriptum habes, אלי מלכי eli malchi, quod Deum meum, & regem meum

meum ſignificat. In eodem: Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino. Et dicitis hoc in iſto uerſiculo non eſſe ſcriptum, pſallite Domino; quoniam ſtatim ſequitur poſt diapſalma, pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem: cum iſte uerſiculus magis habere debeat iuxta Hebraicam ueritatem, Cantate Deo, pſallite Domino: & illud quod ſequitur in principio uerſus alterius, Pſallite Deo; non ſit in libris authenticis, ſed obelo prænotatum. Ergo & uos legite magis ea, quæ uera ſunt; ne, dum addi tum ſuſcipitis, quod a propheta ſcriptum eſt, relinquatis. In ſexageſimooctauo. Laudabo nomen Dei cum cantico. Pro quo dicitis uos reperiſſe in Græco, *αἰνέσω τὸ ὄνομα τȣ̃ Θεȣ̃ μȣ μετ᾽ ᾠδῆς*, ideſt, laudabo nomen Dei mei cum cantico: ſed, mei, ſuperfluum eſt. In ſeptuageſimo. Deus ne elongeris a me. quod dicitis in Græco poſitum eſſe, *ὁ Θεός μȣ μὴ μακρύνῃς ἀπ᾽ ἐμȣ̃*, ideſt, Deus meus ne elongeris a me: meus, ſuperfluum eſt: In eodem. Deus docuiſti me ex iuuentute mea. & in hoc, quod apud Græcos uos inueniſſe dicitis, *ὁ Θεός μȣ ὃ ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητός μȣ*, ideſt, Deus meus, quæ docuiſti me ex iuuentute mea. ſuperfluum eſt, meus. In eodem. Donec annunciem brachium tuum. & dicitis in Græco uos reperiſſe, mirabilia tua, *καὶ μέχρι τȣ̃ νῦν ἀπαγγελῶ τὰ θαυμάσιά σȣ*, ideſt, uſque nunc annũciabo mirabilia tua: quod de ſuperiori uerſiculo eſt, Et uſque nunc pronunciabo mirabilia tua. Bene ergo hic habet, brachium. In ſeptuageſimo primo pſalmo. Et adorabunt eum omnes reges. Illud, quod in Græco uos inueniſſe dicitis, *καὶ προσκυνήσȣσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς*, ideſt, & adorabunt eum omnes reges terræ. hoc quidem ſuperfluum eſt. In eodem pſalmo. Benedictus dominus Deus Deus Iſrael. dicitis in Græco bis, Deus, non haberi, *εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ*, ideſt, benedictus dominus Deus Iſrael; cum & in Hebraico ſit, & apud Septuaginta, & manifeſtiſſime triplex domini Dei, Deiq. nuncupatio, myſterium ſit trinitatis. In eodem. Et benedictum nomen maieſtatis in æternum.

num. Hoc ergo, quod in Græco uos inueniſſe dicitis, *καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος*, ideſt, & benedictum nomen gloriæ eius in æternum, & in ſæculum ſæculi. ſuperflue ſciatis a Græcis eſſe appoſitum, quod nec Hebræus habet, nec Septuaginta interpretes. De ſeptuageſimo ſecũdo. Prodiit quaſi ex adipe. & uos dicitis in Græco reperiſſe, *ἐξελεύσεται*, ideſt, prodiet: quod falſum eſt. nã & apud Septuaginta interpretes ita ſcriptum eſt, *ἐξελεύσατο ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν*. In eodem. Quo modo ſcit Deus: in Græco dicitis non eſſe Deum; cum & apud Septuaginta ſcriptum ſit, *πῶς ἔγνω ὁ θεός*, & omnes interpretes ſimiliter de Hebræo tranſtulerint. In eodem. Intelligam in nouiſſimis eorum. pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *καὶ συνῶ*, ideſt, & intelligam: ſed hic, &, coniunctio ſuperflua eſt. In eodem. Defecit caro mea, & cor meum. pro quo dicitis in Græco haberi, *ἐξέλιπεν ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σάρξ μου*, ideſt, defecit cor meum, & caro mea. ſed hic peruerſus ordo eſt. In eodem. Vt annunciem omnes prædicationes tuas. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *τοῦ ἐξαγγεῖλαι με πάσας τὰς αἰνέσεις σου*, ideſt, ut annunciem omnes laudes tuas. Et ſciendum, quod ſcriptum in Hebræo habet, מלאכותיך malachothecha, quod Aquila *ἀγγέλους σου*, ideſt, nuucios tuos, Septuaginta, *τὰ ἀπαγγέλματά σου*, ideſt prædicationes tuas, uel promiſſa interpretati ſunt: licet & laus, & prædicatio unum utrumque ſignificet. De ſeptuageſimotertio. Vt quid Deus repuliſti in finem. Pro quo apud Græcos male legitur ordine commutato, ut quid repuliſti Deus. In eodem. Quanta malignatus eſt inimicus in sãcto. Miror, quis in codice ueſtro emendando peruerterit, ut, pro ſancto, ſanctis poſuerit; cum & in noſtro codice, in ſancto, inueniatur: licet Græci legant, *ἐν τῷ ἁγίῳ σου*, ideſt, in ſancto tuo. In eodem. Incendamus omnes dies feſtos Dei a terra. Pro quo in Græco ſcriptum eſt, *δεῦτε καὶ καταπαύσωμεν πάσας τὰς ἑορτὰς τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς*: & nos trãſtulimus, heus & quieſcere faciamus

mus omnes dies feſtos Dei a terra. Et miror, quo modo e latere annotationē noſtrā neſcio quis temerarius ſcribendā in corpore putauerit, quā nos pro eruditione legentis ſcripſimus hoc modo. textus nō habet *καταπάυσωμεν*, ut quidam putant, ſed *κατακάυσωμεν*, ideſt, incendamus. Et quia retulit mihi ſanctus presbyter Firmus, qui huius operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam quæſtionem, plenius de hoc diſputandum uidetur. In Hebræo ſcriptum eſt, שרפו כל מועדי אל בארץ ſarphu cholmoade el baarez, quod Aquila, & Symmachus uerterunt, *ἐνέπρησαν πάσας τὰς ἑορτὰς θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς*, ideſt incenderunt omnes ſollemnitates Dei in terra. Quinta, *κατέκαυσαν*, ideſt, combuſſerunt. Sexta, *κατακαύσωμεν*, ideſt, comburamus. quod & Septuaginta iuxta hexaplorum ueritatem tranſtuliſſe perſpicuum eſt. Theodotion quoque *ἐμπυρίσωμεν* uertit, ideſt, ſuccendamus. Ex quo perſpicuum eſt, ſic pſallendum, ut nos interpretati ſumus. Et tamen ſciendū, quid Hebraica ueritas habeat. hoc enim, quod Septuaginta interpretes tranſtulerunt, propter uetuſtatem in Eccleſia decantandum eſt; & illud ab eruditis ſciendum propter notitiam ſcripturarum. Vnde, ſi quid pro ſtudio ex latere additum eſt, non debet poni in corpore; ne priorem tranſlationem pro ſcribentium uoluntate conturbet. In eodem. Contribulaſti capita draconum in aquis: tu confregiſti capita draconis. ſic lectionis ordo ſequitur, ut in priori uerſu, tu, noñ habeatur, ſed in ſecundo; & aquæ plurali numero ſcribantur, non ſingulari. Sed & Aquila uerbum Hebraicum המים hamaim, *ὑδάτων*, ideſt, aquarum interpretatus eſt. Græcus uero textus habet, *σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλάς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος: σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος*. ideſt, tu tribulaſti capita draconum in aqua, tu confregiſti caput draconis. In eodem. Ne obliuiſcaris uocis inimicorum tuorum. Pro quo in Geæco, *μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φωνῆς τῶν ἱκετῶν σου*, ideſt, ne obliuiſcaris uoces deprecantium te, ſcriptum dicitis. In Hebræo autem צורריך zorerecha legitur: quod Aquila,

hoſtium

hoſtium tuorum; Symmachus, bellantium contra te; Septuaginta & Sexta editio, inimicorum tuorum, interpretati ſunt. & eſt ſenſus pendens ex ſuperioribus: Memor eſto improperiorum tuorum, eorum, quæ ab inſipiente ſunt quotidie: Ne obliuiſcaris uoces inimicorum tuorum, ideſt, uoces, quibus te blaſphemant, tibiq. in populo tuo detrahunt. Vnde ſequitur: Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper. Pro quo in Græco eſt *διὰ παντὸς*, ideſt, per omnia, ſiue omnino, ideſt dum tu differs pœnas, illi proficiunt in blaſphemias. In Septuageſimo quarto: Narrabimus mirabilia tua. Pro quo male apud Græcos legitur, *διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου*, ideſt, narrabo omnia mirabilia tua. In Septuageſimoquinto. Omnes uiri diuitiarum manibus ſuis: & non, ut uos, neſcio a quo deprauatum, legitis, in manibus ſuis: cum in Græco ſit, *πάντες οἱ ἄνδρες τοῦ πλούτου ταῖς χερσὶν αὐτῶν*, ideſt, omnes uiri opulentiæ manibus ſuis. In eodem. Terribili, & ei, qui aufert ſpiritum principum. dicitis, quod, ei, non ſit ſcriptum in Græco, *τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρουμένῳ πνεύματα ἀρχόντων*, ideſt, terribili, & auferenti ſpiritus principum. Verum eſt: ſed, niſi appoſuerimus, ei, Latinus ſermo non reſonat. neque enim poſſumus dicere: terribili, & qui aufert ſpiritum principum. In Septuageſimoſexto. Et meditatus ſum nocte cum corde meo; & exercitabar; & ſcopebam ſpiritũ meũ. Pro quo in Hebræo legimus: Recordabar pſalmorum tuorum in nocte cum corde meo: loquebar, ſcopebam ſpiritum meũ. Pro exercitatione *ἀδολεσχίαν*, ideſt, decantationem quãdam, & meditationem, Septuaginta tranſtulerunt: & pro eo, quod nos diximus, ſcopebam, illi poſuerunt *ἔσκαλλον*: quod Symmachus tranſtulit, *ἀνερεύνουν*, ideſt perſcrutabar, ſiue quærebam. Et quinta ſimiliter. In Græco habetur, *καὶ ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην καὶ ἐμελέτησα, νυκτός μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν, καὶ ἔσκαλλε τὸ πνεῦμά μου*, ideſt, & annos æternos memineram & meditatus ſum, nocte cũ corde meo argutabar, & rimabatur ſpiritus meus.

Pro-

Proprie autem *σκαλισμὸς* in agricultura dicitur, in ſarriēdo, ideſt ſarculando: & quo modo ibi quæruntur herbæ, ſarculo quæ ſecentur; ſic & iſte retractatum cogitationū ſuarum *μεταφορικῶς* a ſarculo demonſtrauit. Et ſciendum, quod *ἔσκαλλον* non ſemel, ſed frequenter ſignificet. In eodem. A generatione in generationem. hoc, quod Græcū ſequentes inueniſſe uos dicitis, *συνετέλεσε τὸ ῥῆμα*, ideſt, conſummauit uerbum, recte non habetur in Latino: quia & in nullo habetur interpretum. In ſeptuageſimoſeptimo. Et narrabunt filiis ſuis. Pro quo habetur in Græco, *καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτά*, ideſt, & annunciabunt ea. Sed ſciēdum, quod in Hebræo ויספרו uiſaperu ſcriptum eſt: quod Aquila & Symmachus, narrabunt, tranſtulerunt. In eodem. Et occidit pingues eorum, Pro quo in Græco eſſe dicitis, *καὶ ἀπέκτεινεν ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν*, ideſt, & occidit in pluribus eorum: ſic habetur in Hebræo, במשמניהם bemiſmanehem: quod Aquila interpretatus eſt *εὐπώροις αὐτοῦ*, Symmachus, *τοῖς εὐπορωτέροις*, Septuaginta, & Theodotio, & Quinta editio, *ἐν τοῖς πίοσιν αὐτοῦ*: quod quidam non intelligentes, putauerunt ſcriptum *ἐν τοῖς πλήρεσιν*. In eodem. Dilexerunt eum in ore ſuo, & lingua ſua mentiti ſunt ei. in Græco haberi dicitis, *καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἐψεύσαντο αὐτόν*, ideſt, & dilexerunt eum in ore ipſorum, & lingua ſua mentiti ſunt eum. Et in Hebræo ſcriptum eſt, יכזבו לו iechazbulo: & omnes uoce ſimili tranſtulerūt *ἐψεύσαντο αὐτῷ*, ideſt, mentiti ſunt ei. Quis autem uoluerit pro ei ponere, eum, & uitiare exemplaria, non eſt mei iudicii. In eodem. Et propitius fiet peccatis eorum, & non diſperdet eos. dicitis quod in Græco, eos, non habeatur: quod & uerum eſt, *καὶ οὐ διαφθερεῖ*, ideſt, & non diſperdet. Sed nos, ne ſententia pendeat, Latinum ſermonem ſua proprietate compleuimus. Si quis autem putat, *διαφθερεῖ*, non perditionem, ſed corruptionem ſonare, recordetur illius tituli, in quo ſcribitur Græce, *εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς*, hoceſt, in finem ne perdas: & non, ut

plerique

plerique *κακοζήλως* interpretantur, ne corrumpas. In eodem. Et induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ, montem, quem acquiſiuit dextera eius. Pro quo apud Septuaginta legitur, *ὄρος τοῦτο ὃ ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ*, ideſt, montem hunc, quem poſſedit: & non, ut uos ponitis, *ἣ ἐκτήσατο*, ideſt, quæ acquiſiuit. Melius ergo ſecundum Hebraicam proprietatem interpretatus eſt Symmachus, montem, quem acquiſiuit dextera eius. In eodem. Et auerterunt ſe, & non ſeruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum. Scio, quod, pactum, non habeatur in Hebræo: ſed quoniam omnes uoce ſimili tranſtulerunt, *ἠσυνθέτησαν*, & apud Græcos pactum dicitur, *συνθήκη*, ex uno uerbo ſignificatur, non ſeruauerunt pactum: licet Septuaginta, *ἠθέτησαν*, poſuerunt. In eodem. In terra, quam fundauit in ſæcula. Pro quo ſcriptum inueniſſe uos dicitis, *ἐν τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα*, ideſt, in terra fundauit eam in ſæcula. In Hebræo ita ſcriptum eſt, ut uertit Symmachus, *εἰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα*, ideſt, & ædificauit ſicut unicornium ſanctificium ſuũ, in terra, quam fundauit in ſæcula. Si autem non de terra dicitur, quod fundata ſit, ſed de alia re, quæ fundata uideatur in terra: probent ex prioribus & ſequentibus, quis ſenſus ſit: ut neſcio quid, quod dicitur, fundatum uideatur in terra. Si autem ſanctificium in terra fundatum putant, debuit ſcribi, in terra fundauit illud in ſæcula. In eodem. Et in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos. non habet textus *ἐν τῇ συνέσει*, ut ſcribitis, numero ſingulari; quod intelligentiam ſonat; ſed *ἐν ταῖς συνέσεσι*, quod intelligentias ſonat: ſicut & in Hebræo habetur בתבונות bathbunoth, quod eſt in intellectibus. De ſeptuageſimooctauo. Poſuerunt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam. quod in Græco *εἰς ὀπωροφυλάκιον* dicitur: nec poteſt aliter uerti, quam a nobis translatum eſt. ſignificat autem *ὀπωροφυλάκιον*, ſpeculã, quam cuſtodes ſatorum & pomorum habere conſueuerunt: ut de ampliſſima urbe paruum tuguriolum uix remanſerit. Hoc ſecundum Grecos. ceterum

in Hebræo לעיים lehiym ſcriptum habetur: quod Aquila uertit *λιθόριον*, ideſt, aceruum & cumulum lapidum, quibus uineæ & agri purgari ſolent. In ſeptuageſimonono. Et plantaſti radices eius hinc. & dicitis, quod in Græco, hinc, non habeatur, *καὶ κατεφύτευσας τὰς ῥίζας αὐτῆς*, & bene: nam & in noſtris codicibus non habetur: & miror, quis imperitorum ueſtros libros falſauerit. De octogeſimoſecundo: Hereditate poſſideamus ſanctuariũ Dei. Et dicitis, qnod in Græco ſit ſcriptum, *κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς*, ideſt, poſſideamus nobis ipſis. quæ ſuperflua quæſtio eſt. quando enim dicitur, poſſideamus; intelligitur & nobis. De octogeſimotertio. Cor meum, & caro mea exultauit in Deum uiuum. Pro quo in Græco ſcriptum dicitis, *καρδία μου καὶ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο*, ideſt, cor meum, & caro mea exultauerunt: & in hoc nulla contentio eſt. ſi enim legimus, exultauit; intelligitur, cor meũ exultauit; & caro mea exultauit. ſi autem, exultauerunt; duo pariter exultauerunt, ideſt, cor, & caro. Et quæſo uos, ut huiuſmodi ineptas & ſuperfluas contentiones, ubi nulla eſt ſenſus mutatio, declinetis. In eodem. Beatus uir, cui eſt auxilium abs te. In Græco uos inueniſſe dicitis, *μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστὶν ἀντίληψις αὐτῷ παρά σου*: ideſt, cuius eſt auxilium eius abs te: quod quia nos in Latina interpretatione mutauimus; ut dicitis, reprehendimur. cui enim nõ pateat, quod, ſi dicere uoluerimus, cui eſt auxilium eius abs te, apertiſſimum uitium ſit; & quando præceſſerit, cui, ſequi non debeat, eius? niſi forte uitii arguimur. quod uitauimus uitium. In eodem. In ualle lacrymarum. Pro quo dicitis in Græco ſcriptum eſſe, *εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος*, ideſt, in ualle plorationis. Sed ſiue ploratũ, ſiue fletum, ſiue lacrymas, ſiue planctum dixerimus; unus eſt ſenſus: & nos hoc ſequimur, ut, ubi nulla eſt de ſenſu mutatio, Latini ſermonis elegantiam conſeruemus. De octogeſimoquarto. Benedixiſti Domine terrã tuam. pro eo quod eſt, benedixiſti, in Græco ſcriptum dicitis *εὐδόκησας*. & quæritis, quo modo hoc uerbum exprimi debeat

in

in Latino. Si cõtentioſe uerba ſcrutamur, & ſyllabas, poſſumus dicere: bene placuit, Domine, terra tua. Et dum uerba ſequimur, ſenſus ordinem perdimus. Aut certe addendum eſt aliquid, ut eloquii ordo ſeruetur, & dicendum: Complacuit tibi, Domine, terra tua. Quod ſi fecerimus, rurſum a nobis quæretur, quare addiderimus tibi; cum nec in Græco ſit, nec in Hebræo. Eadem igitur interpretandi ſequenda eſt regula, quam ſepæ diximus: ut, ubi non ſit damnum in ſenſu, linguæ, in quam transferimus, εὐφωνία, & proprietas, & elegantia conſeruetur. In eodem. Miſericordia, & ueritas obuiauerunt ſibi. & dicitis, quod in Græco, ſibi, non habeatur, ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν, ideſt, miſericordia & ueritas concurrerunt: nec in Hebræo habetur: & apud Septuaginta obelo prænotatum eſt: quæ ſigna dum per ſcriptorum negligentiam a pleriſque quaſi ſuperflua relinquuntur, magnus in legendo error oboritur. Si autem non fuerit additum, ſibi: miſericordia & ueritas non ſibi, ſed alii occurriſſe credentur, nec iuſtitia & pax ſibi dediſſe oſculum, ſed alteri. De octogeſimoquinto. Et non propoſuerunt te in conſpectu ſuo. dicitis, quod in ueſtro codice, te, non habeatur. addite, te, &, emendato errore librarii, ueſtrum quoque errorem emẽdabitis. In eodem: Et tu domine Deus miſerator, & miſericors. In Græco inueniſſe nos dicitis, καὶ σὺ κύριε ὁ θεός μου, ideſt, & tu domine Deus meus. quod ſuperfluũ eſt: Meus enim nec in Hebræo habetur, nec in Septuaginta. De octogeſimooctauo. Magnus, & horrendus. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, μέγας, καὶ φοβερὸς: quod ſignificat, terribilis, timendus, & formidandus. Ego puto id ipſum ſignificare horrendum, non, uti uulgus exiſtimat, deſpiciendum, & ſqualidum: ſecundum illud Virgilii: Mihi frigidus horror membra quatit: Et, Horror ubique animo, ſimul ipſa ſilentia terrent: Et, Monſtrum horrendum ingens: & multa his ſimilia. In eodem. Tunc locutus es in uiſione ſanctis tuis. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, τότε ἐλάλησας ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου, id-

eſt,tunc locutus es in uiſione filiis tuis, Sed ſciendum eſt, quod in Hebræo לחסידיך lahaſidecha habetur, quod omnes, *τοῖς ἁγίοις σου*, ideſt, ſanctis tuis, tranſtulerunt. Et ſola Sexta editio, prophetis tuis, interpretata eſt, ſensū magis, quam uerba exprimens. & in *κοινῇ* tantum pro ſanctis, filios, reperi. In eodem. Tu uero repuliſti, & deſpexiſti. Pro quo in Græco, *σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἐξουδένωσας*, in ueniſſe uos dicitis. Vnius litteræ mutatio quantum uobis fecit errorem? non enim, reſpexiſti, ſed deſpexiſti, & pro nihilo duxiſti, interpretati ſumus. niſi forte, *ἐξουδένωσας*, nō putatis transferendū, deſpexiſti, ſed ſecundū diſertiſſimū iſtius temporis interpretē, nullificaſti, ſeu annihilaſti, uel annullaſti, uel uilificaſti, & ſi qua alia poſſunt inueniri apud imperitos portēta uerborū. De octogeſimonono. A ſæculo uſque in ſæculum tu es Deus. & dicitis, quod in Græco non ſit, Deus, *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ*, ideſt, a ſæculo & uſque in ſæculum tu es: quod apud eos deeſſe, manifeſtum eſt. nam & Hebraica ueritas habet, & omnes alii interpretes, & Septuaginta ſimiliter tranſtulerunt, *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ὁ θεὸς*, quod Hebraice dicitur, מעולם ועד עולם אתה אל meolam uead olā atha el. In eodem. Quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur. In Græco uos dicitis inueniſſe, *ὅτι ἐπῆλθε πραότης ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ παιδευθησόμεθα*, ideſt, quoniam ſuperuenit ſuper nos manſuetudo, & inſtruemur. Sed hoc ſuperfluum eſt. De nonageſimo. Dicet Domino, ſuſceptor meus es tu. Et dicitis, quod in Græco, es, non habeatur. Ego uobis amplius dicam, quod apud Hebræos nec, es, habeatur, nec, tu; ſed apud Septuaginta, & apud Latinos pro *εὐφωνία*, & uerborum conſequentia poſitum ſit. De nonageſimotertio. Beatus homo, quem tu erudieris Domine. dicitis in Græco nō eſſe, tu, *μακάριος ἄνθρωπος ὃν ἂν παιδεύσῃς κύριε*, ideſt beatus homo, quem quidem erudieris Domine. & uerum eſt: ſed apud Latinos propter *εὐφωνίαν*, ideſt, conſonantiam, poſitum eſt. ſi enim dicamus, beatus homo, quem erudieris Domine; compoſi-

compoſitionis elegantiam non habebit. ſed quando dicitur, Domine, & apoſtropha fit ad Dominum; nihil nocet ſenſui, ſi ponitur &, tu. In eodem. Et in malitia eorum diſperdet eos. In Græco dicitis non eſſe præpoſitionem, in, ſed legi, malitia eorum diſperdet. Sciendum autem, quod & in Hebræo, & in cunctis interpretibus poſitum ſit, *κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀφανιεῖ αὐτοὺς κύριος ὁ θεός.* id-eſt, in malitia eorum diſperdet eos dominus Deus. Si autem uoluerimus legere, malitia eorũ diſperdet: id, quod in Septuaginta ſequitur in fine uerſiculi, eos, & ſuperfluũ erit, & uitioſum. De nonageſimoſeptimo. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ. Pro quo in Gæco inueniſſe uos dicitis *ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ ἰακὼβ*, ideſt, recordatus miſericordiæ ſuæ Iacob. ſed hic Iacob nomẽ ſuperfluũ eſt. De cẽteſimo. Oculi mei ad fideles terræ ut ſedeãt mecũ. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, *οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ᾽ ἐμοῦ*, ideſt, oculi mei in fideles terræ, conſidere ipſos mecum. Quis non talẽ fugiat interpretationem, ut, uerbum ad uerbum exprimens, dicat, conſidere ipſos cum me? De centeſimoprimo. Vigilaui, & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Et dicitis inueniſſe uos in Greco, *ἐπὶ δώματος*: quod antiqui codices Latinorum interpretati ſunt, in ædificio. *δῶμα* in orientalibus prouinciis ipſum dicitur, quod apud Latinos tectum: in Palæſtina enim, & Aegypto, uel ubi ſcripti ſunt diuini libri, uel interpretati ſunt, non habent in tectis culmina, ſed domata, quæ Romæ uel ſolaria, uel mæniana uocant, ideſt, plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur. Denique & in Actis apoſtolorum, Petrus quã- *Act.* 10
do aſcendit in doma, in tectũ ædificii aſcendiſſe credendus *Deut.* 22
eſt. Et quando præcipitur nobis, ut faciamus domati noſtro coronam, hoc præcipitur, ut in tecto faciamus per circuitum quaſdam eminentias, ne facilis in præceps lapſus ſit. Et in euangelio, Quæ, inquit, auditis in aure, dicetis *Matth.* 10
ſuper domata: ideſt, ſuper tecta. Et in Eſaia. Quid uobis *Eſa.* 22
eſt, quod omnes aſcendiſtis ſuper tecta uana? Et multa

iſtiuſmodi. In eodem. Factus ſum ſicut nycticorax in domicilio. quod ſimiliter in Græco habetur δῶμα. & quæritis, quid ſignificet nycticorax apud Latinos. In Hebræo pro nycticorace uerbum chos כוס ſcriptum eſt: quod Aquila, & Septuaginta, & Theodotion, & Quinta editio nycticoracem interpretati ſunt: Symmachus uero upupam: Sexta editio noctuam: quod & nos magis ſequimur. Denique ubi apud nos & Græcos legitur, factus ſum ſicut nycticorax in domicilio: apud Hebræos dicitur, factus ſum ſicut noctua in ruinoſis. Plerique bubonem contentioſe ſignificare putant. In eodem. A facie iræ indignationis tuæ. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ σου, ideſt a facie iræ tuæ, & indignationis tuæ: cum manifeſtum ſit, quod apud Hebræos & apud Septuaginta interpretes ſic habeatur, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ σου. In eodem. Quoniam placuerūt ſeruis tuis lapides eius: & terræ eius miſerebuntur. Pro terra, aphar עפר in Hebræo poſitum eſt, quod omnes τὸν χοῦν tranſtulerūt: & poſt tam puluis, quā humus, ideſt terra interpretari. In Græco ſic legitur, ὅτι εὐδόκησαν οἱ δοῦλοι σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς οἰκτειρήσουσι, ideſt, quoniam probauerunt ſerui tui lapides eius, & pulueris eius miſerebuntur. De centeſimoſecundo. Non in perpetuum iraſcetur. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, ideſt, non in finem iraſcetur. ſed uerbum Hebraicum nezah נצח, & perpetuum, & finis, & uictoria intelligitur, pro locorum qualitate. De centeſimotertio. Qui facis angelos tuos ſpiritus. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, ὁ ποιῶν ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, ideſt, qui facit angelos ſuos ſpiritus. A quibus breuiter quærite, quo modo, cum ad Deum ſermo ſit, quaſi ad alium loquens propheta repēte mutetur: maxime cum ſic incipiat: Domine Deus meus, magnificatus es uehementer: confeſſionem, & decorem induiſti: Et qui tegis aquis ſuperiora eius: ideſt, cæli: Qui ponis nubes aſcenſum tuum: qui ambulas ſuper pennas uentorum: & ſtatim

tim ſequatur: Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem urentẽ. Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam. Et poſt paululũ: Ab increpatione tua fugient: & a uoce tonitrui tui formidabunt: & in loco, quem fundaſti eis. Qui emittis fontes in conuallibus: & illud, Vt educas panem de terra. Si ergo omnia hæc ad ſecundam perſonã ſunt, ideſt ad Deum; quo modo in uno uerſiculo tertia perſona ſubito & extra ordinem inducitur? In eodem. A uoce tonitrui tui formidabunt. Dicitis, tui, non haberi in Latina, cum in Græco ſit, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν. habetur & in Hebræo, tonitrui tui: & miror, quo modo apud Latinos errore ſcriptorum ſubtractum ſit. In eodem. Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus. & dicitis in Græco, manibus, non haberi: ego noui: αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ideſt, hoc mare magnũ & ſpatioſum. ſed ex Hebraica, & Theotionis editione in Septuaginta ſub aſteriſco additum eſt. Denique & in Hebræo ita ſcriptum eſt, zeh haiom godol urchab iaaaim, זה הים גדול ורחב ידים: quod Aquila ſic interpretatus eſt, εὐρύχωρος χερσὶν, & omnes interpretes: & hoc ſecundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφορικῶς, quod quaſi expanſas manus habeat, & in ſe cuncta ſuſcipiat. In eodẽ. Vt educas panem de terra. Pro quo inueniſſe uos dicitis, ut educat. ſed non poteſt aliud ad ipſum, aliud ad alium de ſe ipſo dici: aut omnia quaſi ad Deum loquebatur propheta; aut omnia ad alium de eo referebat. Cum autem pleraque ad ipſum dirigantur; & ea, quæ ambigua ſunt, ad ipſius perſonam redigenda ſunt. In Græco ſic legitur, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς, ideſt, ad educendum panem e terra. In eodem. Herodii domus dux eſt eorum. Pro Herodio, quod in Hebraico dicitur haſida חסידה, Symmachus ἰκτῖνον, ideſt, miluum interpretatus eſt. denique & nos ita uertimus in Latinum: Ibi aues nidificabunt. milui abies domus eſt: quod ſcilicet ſemper in excelſis & arduis arboribus nidos facere conſueuerit. Vnde & Sexta, editio manifeſtius interpretata eſt, miluo cupreſ-

ſus ad nidificandum. Pro abietibus autem & cupreſſis in Hebræo ponitur beroſim, ברושים, quod magis abietes, quam cupreſſos ſignificat. In eodem. Petra refugium herinatiis. Pro quo in Hebræo poſitum eſt ſephannim שפנים: & omnes *χοιρογρυλλίους* uoce ſimili trãſtulerũt. ſoli Septuaginta, lepores, interpretati ſunt, *τοῖς λαγωοῖς*, ideſt, petra refugium leporibus. Sciendum eſt autem, animal eſſe non maius heritio, habens ſimilitudinem muris, & urſi. unde & in Palæſtina *κτομῦς* dicitur: & magna eſt in iſtis regionibus huius generis abundantia. ſemperq. in cauernis petrarum & terræ foucis habitare conſueuerunt. In centeſimo quarto. Edidit terra eorum ranas. Pro quo in Græco, *ἐξῆρψεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους*, uos legiſſe dicitis: quod poteſt ita interpretari: ebulliuit terra eorum ranas. Sed & in hoc nulla eſt in ſenſu mutatio: & nos, antiquam interpretationem ſequentes, quod non nocebat, mutare noluimus. In eodem. Et contriuit lignum finium eorum. Pro quo in Græco uos inueniſſe dicitis, *συνέτριψε πᾶν ξύλον ὁρίου αὐτῶν* ideſt, contriuit omne lignum finis eorũ. Sed & hoc additum eſt, & ſuperfluum. In eodem. Quoniam memor fuit uerbi ſancti ſui, quod habuit ad Abraham, puerum ſuũ. Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, *ὃν διέθετο*, ideſt, quod diſpoſuit. Ita enim & in Hebræo, & apud Septuaginta habetur interpretes, *ὅτι ἐμνήσθη τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ τοῦ πρὸς ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ*. Ergo quod in Græco dicitur, *ὃν διέθετο*, in hoc loco, & ſuperfluũ eſt, & radendum. De centeſimoquinto. Confitemini Domino, quoniam bonus. Pro quo in Græco uos legiſſe dicitis, *ὅτι χρηστὸς*, ideſt, quoniam ſuauis. Sed ſciendum eſt, quod *χρηστὸς* in utile, & in bonũ, & ſuaue uerti poteſt. Denique & in Hebraico ſcriptũ eſt chitob, כי טוב, quod omnes uoce ſimili trãſtulerũt *ὅτι χρηστὸς*, ideſt, quia bonus. Ex quo perſpicuum eſt, quod *χρηστὸς* bonus intelligatur. In eodem. Non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ. Dicitis, quod in Græco inueneritis, *καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν*, ideſt, & non fuerunt memores. et, coniunctio ſuperflua eſt.

eſt. In eodem. Et irritauerunt aſcendentes in mare, mare Rubrum. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, *παρεπίκραναν*, & putatis uerbum e uerbo debere transferri, & amaricauerunt. ſed hæc interpretatio annullationi conſimilis eſt, ſiue annihilationi. Legite Ezechielem, & inuenietis *παραπικρασμὸν* irritationem, & exacerbationem ſemper expreſſum: ubi dicitur, *οἶκος παραπικραίνων*, ideſt, domus exaſperans. In eodem. Et uidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum. In Græco uos legiſſe dicitis, *καὶ εἶδε κύριος*, ideſt, & uidit Dominus. quidquid extra hoc in Græco inueniſſe uos dicitis, ſuperfluum eſt. De centeſimoſexto. Et ſtatuit procellam eius in aurã: & ſiluerunt fluctus eius. Hoc ergo, quod pro iſto in Græco inueniſſe uos dicitis, *καὶ ἐπέταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἔστη εἰς αὖραν*, ideſt, & conſtituit procellæ, & ſtatuit in auram, ſuperfluum eſt. In eodem. Et deduxit eos in portum uoluntatis eorum. Pro quo dicitis uos inueniſſe, *ἐπὶ λιμένα θελήματος αὐτοῦ*, ideſt, in portum uoluntatis ſuæ: ſed in Hebræo non habetur hephzi חפצי, quod uoluntatis ſuæ ſignificat, ſed hephzam חפצם, quod uoluntatis eorum ſonat. De centeſimoſeptimo. In Græco dicitis eſſe, *ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου*, ideſt, exurge gloria mea. quod dicitis in Latino non eſſe, recte in iſto pſalmo non habetur: quia nec apud Hebræos, nec apud ullum interpretum reperitur, ſed habetur in quinquageſimoſexto pſalmo: Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara: exurgam diluculo. De quo mihi uidetur a quodam in iſtum locum eſſe translatum. In eodem. Mihi alienigenæ amici facti ſunt. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, *ὑπετάγησαν*, hoceſt, ſubditi ſunt. Sed hoc in quinquageſimonono pſalmo ſcriptum eſt, mihi alienigenæ ſubditi ſunt: in præſenti autem ita apud omnes inueniemus translatores, *ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλιώθησαν*, ideſt, amici facti ſunt, quod Hebraice dicitur, ethroa אתרועע. De centeſimono. Virgam uirtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. dicitis uos in Græcis codicibus non legiſſe, uirtutis tuæ, *ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστε-*

Ezech. 2

ποςε-

ποςελεῖ σοι κύριος, ideſt, uirgam uirtutis emittet tibi Dominus ex Sion: quod manifeſte & in Hebræo, & in Septuaginta interpretibus habetur. In eodem. Dominare in medio inimicorum tuorum. dicitis in Græco legi, *καὶ κατακυρίευε*, ideſt, & dominare: ſed hoc nec in Hebræo habetur, nec apud Septuaginta, & ſuperfluum eſt. De centeſimo decimo. Confitebor tibi Domine in toto corde. Sed & hoc ſuperfluum eſt, quod in Græco uos inueniſſe dicitis, *ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου*, ideſt, in toto corde meo. De centeſimotertio decimo. Deus autem noſter in cælo. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ*, ideſt, in cælo & in terra. ſed & hoc ſuperfluum eſt. De centeſimoquartodecimo. Et in diebus meis inuocabo te. Dicitis, quod in Græco non ſit, te: & bene: de ueſtris quoque codicibus radendũ eſt. In ipſo. Placebo Domino in regione uiuorum. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, *εὐαρεστήσω ἐνώπιον κυρίου*, ideſt, placebo in conſpectu Domini. ſed hoc ſuperfluum eſt. In centeſimodecimoſeptimo. In nomine Domini, quia ultus ſum in eos. Dicitis, quia, in Græcis codicibus non inueniri, *καὶ ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς*, ideſt, in nomine Domini ultus ſum eos. ſed in Latinis ſub aſteriſco legendum eſt. De centeſimodecimooctauo. Et meditabar in mãdatis tuis, quæ dilexi. In Græco uos legiſſe dicitis, uehementer, additum, *ἃς ἠγάπησα σφόδρα*, ideſt, quas dilexi uehementer. ſed hoc ſuperfluum eſt. In eodem. Et leuaui manus meas ad mandata, quæ dilexi. in Græco uos legiſſe dicitis, *πρὸς τὰς ἐντολάς σου*, ideſt, ad mandata tua. ſed & hoc ſuperfluum eſt. In eodem. Cogitaui uias meas. In Græcos uos legiſſe dicitis, *διελογισάμην τὰς ὁδούς σου*, ideſt, cogitaui uias tuas. ſed hoc ſuperfluum eſt: & rectius, uias meas, legitur. In eodem. Et conuerti pedes meos in teſtimonia tua. In Græco legiſſe uos dicitis, *καὶ ἐπέστρεψα*, ideſt, & auerti. ſed & hoc ſuperfluum eſt. In eodem. Ego autem in toto corde ſcrutabor mandata tua. In Græco, *ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου*, ideſt, in toto corde meo, uos legiſſe dicitis. ſed hic,

meo,

meo, ſuperfluum eſt. In eodem. Anima mea in manibus meis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, ἐν ταῖς χερσί σου, ideſt, anima mea in manibus tuis ſemper. Sed ſciendum eſt, & apud Hebræos, & apud Septuaginta, & apud omnes alios interpretes ſcriptum eſſe, in manibus meis, & non in manibus tuis: quod Hebraice dicitur bechafai בכפי: & omnes apud Græcos eccleſiaſtici interpretes iſtum locum ſic ediſſerunt. & eſt breuiter hic ſenſus: Quotidie periclitor; & quaſi in manibus meis ſanguinem meum porto: & tamen legem tuam non obliuiſcor. In eodem. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei; quia non cuſtodierunt legem tuam. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis: quia non cuſtodiui legem tuam. ſed hoc ſuperfluum eſt: quia & in Hebræo legitur: Riui aquarum fluebant de oculis meis; quia non cuſtodierunt legem tuam. In eodem. Pronunciabit lingua mea eloquium tuum. Pro pronunciabit in Græco φθέγξεται uos legiſſe dixiſtis: quod uerbum, ſiue dicas, pronunciabit, ſiue effabitur, ſiue loquetur, id ipſum ſignificat. Denique & nos de Hebræo ita uertimus: Loquetur lingua mea ſermonem tuum. De centeſimodecimonono. Domine libera animam meam a labiis iniquis, a lingua doloſa. In Græco legiſſe uos dicitis, & a lingua doloſa. &, ergo ſuperfluum eſt. De centeſimo uigeſimo ſexto. Beatus uir, qui implebit deſiderium ſuum ex ipſis. & in Græco dicitis, uir, non haberi, μακάριος ὃς πληρώσει, ideſt, beatus qui implebit: quod manifeſte in Hebræo & in Septuaginta interpretibus continetur. De centeſimouigeſimonono. Propter legem tuam ſuſtinui te Domine. Dicitis in Græco uos legiſſe, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ideſt, propter nomen tuum. Et nos confitemur plura exemplaria ſic reperiri: ſed quia ueritati ſtudemus, id, quod in Hebræo ſit, ſimpliciter debemus dicere. Pro nomine enim, ſiue lege, apud eos legitur תירא thira, quod Aquila interpretatus eſt φόβον, hoceſt timorem: Symmachus, & Theodotion νόμον, ideſt legem, putantes, תורה thora, propter

pter litterarum iod & uau ו, ſimilitudinem, & formam, quæ tantum magnitudine diſtinguuntur. Quinta editio, terrorem, interpretata eſt: Sexta, uerbum. De centeſimotriceſimoprimo. Sicut iurauit Domino, uotum uouit Deo Iacob. Pro eo quod nos interpretati ſumus, uotum uouit, in Græco, ηὔξατο legiſſe uos dicitis: & putatis interpretari debuiſſe, orauit Deum: ſed hoc male: nã εὐχὴ, pro locorum qualitate, & orationem, & uotum ſignificat,
Deut. 23 ſecundum illud: Redde Domino uota tua, ideſt τὰς εὐχάς
Pſal. 49 σου. De centeſimotriceſimoquinto. Qui fecit luminaria magna. Dicitis, quia in Græco inueneritis, τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ, ideſt, qui fecit luminaria magna ſolus. Sed hoc de ſuperiori uerſiculo eſt, ubi legimus. Qui fecit mirabilia magna ſolus. ibi ergo legendum eſt; & hic, quaſi ſuperfluum, non ſcribendum. De centeſimotriceſimoſeptimo. Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen ſanctum tuum. In Græco reperiſſe uos dicitis, ἐπὶ πάντας: ideſt, ſuper omnes: ſed in Septuaginta legitur, ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου, ſicut & nos in Latinũ uertimus. ceterũ apud Hebræos ita eſſe cognoſcite. Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen uerbũ tuum. Iuxta editionem autem Latinam hic ſenſus eſt: Quoniã magnificaſti ſuper omne nomẽ: hoceſt, quod in cælo & in terra dici poteſt ſanctũ, filium tuũ. In centeſimotriceſimooctauo. Pro eo quod eſt. quia non eſt ſermo in lingua mea, uos in Græco inueniſſe dicitis, ὅτι οὐκ ἔστι δόλος ἐν γλώσσῃ μου, ideſt, quia non eſt dolus in lingua mea: quod ſolũ Sexta editio interpretata eſt. Ceterum & apud Septuaginta, & apud omnes interpretes, & ipſum Hebraicum, uel λαλιὰν, uel λόγον, ideſt eloquium, & uerbũ, ſcriptum habet: denique Hebraice dicitur milla מלה. In centeſimo triceſimonono Funes extenderunt in laqueum. Pro quo in Græco inueniſſe uos dicitis, καὶ σχοινίοις διέτειναν παγίδα τοῖς ποσί μου, ideſt, & funibus extenderunt laqueum pedibus meis. ſed in hoc loco ſuperfluum eſt. In eodem, pro eo quod eſt, Habitabunt recti cum uultu tuo: in Græco uos inueniſſe dicitis,

tis, καὶ κατοικήσουσιν, ideſt, & habitabũnt recti cum uultu tuo. ſed hic coniunctio, &, ſuperflua eſt. In centeſimoquadrageſimo. Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum. Pro quo in Græco legiſſe uos dicitis, διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ αὐτῶν παρὰ τὸν ᾅδην, ideſt: Diſſipata ſunt oſſa eorum ſecus infernum. ſed & hoc ſuperfluum eſt. In centeſimo quadrageſimoſexto. Nec in tibiis uiri beneplacitum erit ei. Pro ei, Domino, legiſſe uos dicitis: quod non habetur in Græco, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκεῖ, ideſt, neque in tibiis uiri beneplacitum eſt. De eo autem, quod & uos in fine ſchedulæ quæritis, & ſanctus filius meus Auitus frequẽter efflagitat, quo modo Græca interpretanda ſint uerba; breuiter annotaui. Neomenia, menſis exordium eſt: quod nos, ſecundum Latinæ linguæ proprietatem, kalendas poſſumus dicere. uerum, quia apud Hebræos menſis ſecundum lunæ curſum ſupputatur, & apud Græcos μήνη luna dicitur, νεομηνία quaſi luna noua appellatur. ἔρημος autem deſertum, uel ſolitudinem ſignificat. thronus uel ſedem, uel ſolium. νυκτικόραξ, ut diximus, noctuam. cœnomyia, non, ut Latini interpretati ſunt, muſca canina dicitur per y Græcam litteram; ſed, iuxta Hebraicam intelligentiam, per œ diphthongon debet ſcribi: ut ſit κοινομυῖα, ideſt omne genus muſcarum. ſed Aquila, παμμυῖαν, ideſt omnimodam muſcam interpretatus eſt. λαξευτήριον, pro quo Latinus aſciam uertit, nos genus ferramenti interpretati ſumus, quo lapides dolantur. Denique ex Hebræo uertentes ita diximus: Et nunc ſculpturas eius pariter bipenni, & dolatoriis deraſerunt. λαξευτήριον ergo dolatrium dici poteſt.

ARGV-

ARGVMENTVM.

DECEM *nomina, quibus Deus apud Hebræos præcipue deſignatur, breuiter, ac erudite Marcellæ explicat.*

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXXXVI.

NONAGESIMVM pſalmum legens, in eo loco, quo ſcribitur: Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur: dixerã apud Hebræos pro Deo cæli eſſe poſitũ, ſaddai שדי: quod Aquila interpretatur, ἄλκιμον: quod nos, robuſtum, & ſufficientẽ ad omnia perpetranda, accipere poſſumus, unumq. eſſe de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocatur. Illico ſtudioſiſſime poſtulaſti, ut tibi uniuerſa nomina cum ſua interpretatione digererem. Faciam, quod petiſti. Primũ nomen Dei eſt El אל, quod Septuaginta θεὸν, ideſt Deum, Aquila, ἐτυμολογίαν eius exprimens, ἰσχυρὸν, ideſt fortem, interpretatur. Deinde Eloim אלהים, & Eloe אלוה, quod & ipſum Deus dicitur. Quartum ſabaoth צבאות, quod Septuaginta, uirtutum, Aquila, exercituum, tranſtulerunt. Quintum Helion עליון, quod nos excelſum dicimus. Sextum Eſer eheie אשר אהיה, quod in Exodo legi-
Exod. 3 tur: Qui eſt, miſit me. Septimum, Adonai אדני, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octauum, ia יה, quod in Deo tantum ponitur: & in alleluia extrema quoque ſyllaba ſonat. Nonum, τετραγράμματον, quod ἀνεκφώνητον, ideſt ineffabile putauerunt, quod his litteris ſcribitur, iod י, he ה, uau ו, he ה: quod quidam non intelligentes propter elementorum ſimilitudinem, cum in Græcis libris repererint, pipi legere conſueuerunt. Decimum, quod ſuperius dictum eſt ſaddai שדי, & in Ezechiele interpretatum ponitur. Scire autem debemus quod אלהים communis numeri ſit, quod & unus Deus ſic uocetur, & plures: ad quam ſimilitudinem cælum quoque appellatur & cæli, ideſt, ſamaim שמים. unde & ſæpe interpretes uariant,

cuius

cuius exemplum nos in lingua noſtra habere poſſumus, Athenas, Thebas, Salonas.

ARGVMENTVM.

QVID ſignificet apud Hebræos Alleluia, Amen, & , quo uerbo uſus eſt Paulus, Maran atha, nomina apud Latinos etiã recepta, eandem Marcellam, a qua præſens rogatus de his fuerat, per epiſtolam docet, differens in aliud tempus, quid etiã ſignificet Sela, Ephod, & Eieleth.

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXXXVII.

NVPER cum pariter eſſemus, non per epiſtolam, ut ante conſueueras, ſed præſens ipſa quæſiſti, quid ea uerba, quæ ex Hebræo in Latinum non habemus expreſſa, apud ſuos ſonarent, curq. ſine interpretatione ſint poſita: ut eſt illud Alleluia, Amen, Maran atha, Ephod, & cetera, quæ in ſcripturis reſperſa memoraſti. Ad quod nos, quia dictandi anguſtia coartamur, breuiter reſpondemus, ſiue Septuaginta interpretes, ſiue apoſtolos id curaſſe, ut, quoniam prima eccleſia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium ſcandalum innouarent, ſed ita ut a paruo imbiberant traderent; poſtea uero quam in uniuerſas gentes euangelii dilatatus eſt ſermo, non potuiſſe ſemel ſuſcepta mutari: & licet & illud in libris ſuis, quos ἐξηγητικοὺς, uocant, Origenes aſſerat propter uernaculum linguæ uniuſcuiuſque idioma, non poſſe ita apud alios ſonare, ut apud ſuos dicta ſunt, & multo melius eſſe non interpretata ponere, quam uim eorum interpretatione tenuare. Igitur הללויה Alleluia exprimitur, laudate Dominum. Ia יה quippe apud Hebræos unum de decem Dei nominibus eſt. Et in illo pſalmo, ubi legimus, Laudate Dominum, quoniam bonus eſt pſalmus; apud Hebræos legitur, halleluia chi tob ſamra הללויה כי טוב זמרה. Amen אמן uero Aquila πεπιστωμένως exprimit, quod nos fideliter

ter poſſumus dicere, ductum aduerbium ex nomine fidei. Amen Septuaginta γένοιτο, ideſt, fiat: unde & in fine librorum (in quinque ſiquidem uolumina pſalterium apud Hebræos diuiſum eſt) fiat fiat tranſtulerunt: quod in Hebraico legitur, Amen amen אמן אמן, quo ſcilicet ea uere dicta

1. Cor. 14 quæ ſunt ſuprá, confirmentur. Vnde & Paulus aſſerit, nõ poſſe aliquem reſpondere amen, ideſt, confirmare, quæ prædicata ſunt, niſi intellexerit prædicationem. מרן אתא Maran atha magis Syrum eſt, quam Hebraicum, tametſi ex confinio utrarumque linguarum aliquid & Hebræum ſonet, & interpretetur, Dominus noſter uenit: ut ſit ſenſus:

1. Cor. ult. Si quis non amat dominum Ieſum Chriſtum, anathema ſit: & illo completo, deinceps inferatur: Dominus noſter uenit: quod ſuperfluum ſit, aduerſum eum odiis pertinacibus uelle contendere, quem ueniſſe iam conſtet. Vellem tibi aliquid & de diapſalmate ſcribere, quod apud Hebræos ſcribitur Sela סלה, & de Ephod, & de eo, quod in cuiuſdam pſalmi titulo habetur, Pro eieleth אילות, & ceteris iſtiuſmodi: niſi & modum epiſtolici characteris excederem; & tibi auiditatem magis dilatæ deberent facere quæſtiones. Tritum quippe eſt prouerbium, Vltroneas putere merces. unde & nos de induſtria dicenda reticemus; ut auidius uelis audire, quæ tacita ſunt.

ARGVMENTVM.

QVID *ſit diapſalma, ſeu, ut eſt apud* Hebræos *Sela, in pſalmis ſæpe, & in* Habacuk *ſemel adſcriptum, poſt aliorũ ſententias, ex Origene, rogatus ab eadem,* Marcellæ *exponit.*

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXXXVIII.

QVAE acceperis, reddenda ſunt cum fenore: fortisq. dilatio uſuram parturit. De diapſalmate noſtram ſententiam flagitaras: epiſtolæ breuitatem cauſati ſumus; & rem libri, non poſſe explicari litteris prætexui-

texuimus. uerum quid prodeſt ἐπισιωπᾶν με, cum meo maior tibi cupiditas ſilentio concitetur? itaque, ne te diutius traham, habeto pauca pro pluribus. Quidam diapſalma commutationem metri dixerunt eſſe: alii pauſationem ſpiritus: nonnulli alterius ſenſus exordium: ſunt, qui rhythmi diſtinctionem: & quia pſalmi tunc temporis iuncta uoce ad organum canebantur, cuiuſdam muſicæ uarietatis exiſtiment ſilentium. Nobis nihil horum uidetur: cum Aquila, qui uerborum Hebræorum diligentiſſimus explicator eſt, ſela, hoceſt diapſalma, quod ex ſamech ס, lamed ל he ה, ſcribitur, ſemper tranſtulerit: & inueniamus in pſalmorum quoque fine diapſalma poſitum, ut eſt illud in tertio: Dentes peccatorum contriuiſti: Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua סלה ſela, ideſt ſemper: Et in uigeſimotertio: Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus uirtutum ipſe eſt rex gloriæ, ſemper: E contra in pſalmis multorum uerſuum penitus non inueniatur, in triceſimo uidelicet ſexto, & ſeptuageſimo ſeptimo, & in centeſimo decimooctauo: rurſus nonus pſalmus diſtinguatur cantico diapſalmatis: cum utique, ſicut quibuſdam uidetur, diapſalma indicium ſilentii éſſe non poſſit. Ex quo animaduertimus, hoc uerbum ſuperiora pariter inferioraq. connectere: aut certe docere ſempiterna eſſe, quæ dicta ſunt: ut eſt illud in tertio: Multi dicunt animæ meæ, non eſt ſalus ipſi in Deo ſuo, ſemper. Et rurſum: Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo, ſemper. Et in quarto: Vtquid diligitis uanitatem, & quæritis mendaciū? ſemper. Et alibi: Quæ dicitis in cordibus ueſtris & in cubilibus ueſtris compungimini, ſemper. Et in Habacuk: Deus ab auſtro ueniet, & *Hab. 3*
ſanctus de monte Pharan, ſemper. Et infra: Iuramenta tribubus, quæ locutus es, ſemper. Scire autem debemus, apud Hebræos in fine librorum unum e tribus ſolere ſubnecti; ut aut amen אמן ſcribant, aut ſela, סלה aut ſalom שלום, quod exprimit pacem. unde & Salomon pacificus dicitur. Igitur, ut ſolemus nos, completis opu-

M ſcu-

ſculis, ad diſtinctionem rei alterius ſequentis, medium interponere, explicit, aut feliciter, aut aliquid iſtiuſmodi: ita & Hebræi, ut, quæ ſcripta ſunt, roborentur, facere ſolent; ut dicant amen, aut in ſempiternum: aut ſcribenda commemorant, ut ponāt ſela, aut tranſacta feliciter proteſtātur, pacem in ultimo ſubnotantes. Hæc nos de intimo Hebræorum fonte libauimus, non opinionum riuulos perſequentes, neque errorum, quibus totus mundus repletus eſt, uarietate perterriti, ſed cupientes & ſcire, & docere quæ uera ſunt. Quod ſi tibi non uidetur onero ſum, quid Origenes de diapſalmate ſenſerit: uerbum interpretabor ad uerbum: ut, quia nouitia muſta contemnis, ſaltem ueteris uiri auctoritate ducaris. Sæpe quærens cauſas, cur in quibuſdam pſalmis interponatur diapſalma, obſeruaui diligentiſſime in Hebræo, & cum Græco contili: inueniq. quia ubi lingua Hebræa, ſela habet, Græca uero ſemper, aut aliquid iſtiuſmodi, ibi Septuaginta, & Theodotion, & Symmachus trāſtulerunt diapſalma. Neque uero nocet exemplis affirmare, quod dicimus. In ſeptuageſimoquarto pſalmo, cuius principium eſt: Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum: poſt illud, Ego cōfirmaui columnas eius, apud Septuaginta, & Theodotionem, & Symmachum eſt diapſalma: pro quo apud Aquilam, ponderaui columnas eius ſemper. In quinta autem editione: ego ſum, qui paraui columnas eius ſemper. In ſexta uero: ego firmaui columnas eius iugiter. Porro in Hebraico habet poſt ammudeia עמודיו, quod eſt columnas eius, ſela. Et rurſum in ſeptuageſimoquinto, cuius principium eſt: Notus in Iudæa Deus: inuenimus apud Septuaginta, & Theodotionem, poſt ſcutum, & frameā, & bellum, diapſalma. Apud Symmachum, poſt clypeum, & gladium, & bellum, ſimiliter diapſalma. Pro quo apud Aquilam, poſt clypeum, & gladium, & bellum ſemper. Apud quintam editionem, poſt ſcutum, & rompheam, & bellum, ſemper. In ſexta uero, poſt ſcutum, & gladium, & bellum, in finem. Eratq. rurſum in Hebraico poſt

poſt umilhama ומלחמה, quod eſt & bellum, ſela. Et in eodem pſalmo poſt illum locum, Vt ſaluos faciat mites terræ diapſalma: apud Symmachum ſimiliter diapſalma: &apud Aquilam, ſemper: necnon & apud quintam: in ſexta uero, in finem. Et in Hebraico erat poſt aneue erez ענוי ארץ, quod eſt mites terræ, ſela. Atque ita, cum talem uniuſcuiuſque editionis opinionem reperiſſemus, hæc annotauimus. Vtrum autem cuiuſdam muſicæ cantilenæ, aut rythmi immutationem, qui interpretati ſunt diapſalma, ſenſerint, aliudue intellexerint, tuo iudicio derelinquo. Huc uſque Origenes: cuius nos maluimus in hac diſputatione dumtaxat peritiam ſequi, qnam ſtultam habere ſcientiam neſcientium.

ARGVMENTVM.

PSALMVM *octogeſimum nonum, cuius initium eſt, Domine refugium factus es nobis, Cypriano presbytero ad fidem* Hebraicæ *ueritatis, poſt* LXX, *& uulgatam editionem, pie, eloquenterq. exponit.*

AD CYPRIANVM EXPLANATIO pſalmi octogeſimononi.

EPISTOLA CXXXIX.

PRIVS te, Cypriane, presbyterorum ſtudioſiſſime, & de illorum numero, ſuper quibus audiuit Moyſes, elige presbyteros, quos tu ipſe ſcis dignos eſſe, tantum epiſtolis noueram, & beati uiri uocabulum conſecutũ, qui legẽ Dei die ac nocte meditatur: nunc autem, quia exterioris quoque hominis nobis inuicem facta eſt cognitio; & poſt ſalutationem dulcesq. complexus, quibus ſibi amicitia copulatur, ut probes uerum eſſe quod audieras, ſtatim a me poſtulas, ut difficillimum pſalmum, qui apud Græcos & Latinos octogeſimusnonus inſcribitur, tibi ediſſeram, non compoſita uerborum oratione, plauſuq. populari, qui ſolet imperitorum aures decipere,

Exod. 18

Pſal. 1

pere, atque palpare, ſed oratione ſimplici & eccleſiaſtici eloquii ueritate; ut ſcilicet interpretatio noſtra non alio interprete indigeat; quod pleriſque nimium diſertis accidere ſolet, ut maior ſit intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus, quam in iis, quæ explanare conantur: aggrediar opus difficillimum; & ſanctarum precum tuarum fultus auxilio, illius uerſiculi recordabor: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Ac primum ſciendum, quod pſalmi illius iuxta Hebraicum titulus ſit, Oratio Moyſi uiri Dei: iuxta Septuaginta, Oratio Moyſi hominis Dei. Inter hominem autem & uirum quid interſit, ſancta ſcriptura nos doceat. Loquitur quinquagenarius ad Eliam, Homo Dei, rex uocat te. Cui ille reſpondit, Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cælo, & comedat te, & quinquaginta uiros tuos. Ad Timotheũ quoque Apoſtolus ſcribit. Tu autem homo Dei hæc fuge. Porro de uiro Dei idem Apoſtolus inſtruit. Volo autẽ uos ſcire, quod omnis uiri caput Chriſtus eſt, caput autem mulieris uir, caput uero Chriſti Deus. Iſte uir eſt, qui caput uelare non debet, cum ſit imago, & gloria Dei: & quotidie Paulus loquitur: Nos autem omnes reuelata facie gloriã Domini contẽplantes, in eandem imaginem transformamur, a gloria in gloriã, ſicut a Domini ſpiritu. Et in alio loco: Donec perueniamus omnes in uirum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Siue igitur uiri, ſiue hominis appellatio ſancto uiro competit, & ei, qui uidit Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima eius: cuius ore, creaturam mundi, eorum dumtaxat, quæ uiſibilia ſunt, condicionem hominis, & omnis retro hiſtoriæ didicimus ueritatẽ: qui non ſolum nobis quinque reliquit libros, Geneſim, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomium, ſed undecim quoque pſalmos, ab octogeſimo nono, cuius principium eſt: Domine refugium factus es nobis: uſque ad nonageſimumnonum, qui inſcribitur, Pſalmus in confeſſione. Quod autem in pleriſque codicibus nonageſimus octauus habet titulum, pſalmus Dauid: in Hebraico non habe-

Pſal. 67 · *4. Reg. 1* · *1. Tim. 6* · *1. Cor. 11* · *2. Cor. 3* · *Eph. 4*

habetur, hanc habente ſcriptura ſancta conſuetudinem, ut omnes pſalmi, qui cuius ſint, titulum non habent, iis deputentur, quorum in prioribus pſalmis nomina continentur. Quattuor autem pſalmi ſunt, qui habent orationis titulum, ſextus decimus, qui inſcribitur, Oratio Dauid, & incipit: Exaudi Domine iuſtitiam meam. Et octogeſimuſquintus: Inclina Domine. Et octogeſimus nonus, qui nũc in manibus eſt: Domine refugium factus es nobis. Et centeſimusprimus, qui titulum habet, Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & in conſpectu Domini effuderit precẽ ſuã. Dauid, & pauper, qui cum diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt, refertur ad Chriſtum, qui ſedit ſuper pullum aſinæ: iuxta Zachariam, Pauper, atque manſuetus. Moyſes autem, per quem Dominus legem dedit, cuius ore audiuimus loquentẽ Deum: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ſtatimq. infertur: Et fecit Deus hominem ad imaginem ſuam: ad imaginem Dei fecit illum: maſculum & feminam creauit illos: ab initio cõdicionis hominis uſque ad mortẽ & reſurrectionem omnia explicat, qualis creatus ſit, quanto uiuat tempore, quid agat in ſæculo, quem fructum uitæ habeat, propter quid laboret, quo ire contendat. Et quoniam ipſe, qui hæc ſcribit, homo eſt; ſub perſona ſua de omnis generis humani condicione teſtatur. Sunt autem, qui hunc pſalmum, ſiue orationem ad Iſraeliticum populum referant; quo modo in ſolitudine offenderit Deum, atque conciderit, & nõ meruerit terram promiſſionis intrare; proq. patribus ingreſſi ſint filii; & rurſum placatum expectent Deum, quod in Chriſti compleatur aduentu. Oratio, iuxta grammaticos, omnis ſermo loquentium eſt: cuius etymologiam ſic explicant: Oratio eſt oris ratio. in ſcripturis autem ſanctis, difficile orationem iuxta hunc ſenſum legimus, ſed eam, quæ ad preces, & obſecrationes pertinet. Aiunt Hebræi, uno pſalmorum uolumine quinque libros contineri, a primo uſque ad quadrageſimum, & a quadrageſimoprimo uſque ad ſeptuageſimumprimum, & a ſeptuageſimoſecundo,

2.Cor.8 *Zach. 9* *Ioan.7* *Gen. 1*

do uſque ad octogeſimumoctauum, & ab octogeſimonono, qui quarti libri initium eſt, & quem nunc diſſerimus, uſque ad centeſimumquintũ. In quorũ omniũ fine duplex amen poſitum eſt, quod Septuaginta tranſtulerunt, fiat fiat: & a centeſimoſexto uſque ad finem, inſtar duodecim prophetarum: qui & ipſi cum proprios libros ediderint, unius uoluminis nomine continentur. Illud autem, quod pene præterii, aſſerens inter undecim Moyſi pſalmos etiã nonageſimumoctauum eſſe, in quo poſitum eſt, Exaltate dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt: Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius: & Samuel in eis, qui inuocant nomen illius: uidetur noſtræ ſententiæ contraire; quo modo Moyſi ſit, qui Samuelem nominet, quem multa poſt tempora fuiſſe cognoſcimus. Cuius quæſtionis facilis ſolutio eſt: prophetatum nomen eſſe Samuelis, qui tanti meriti fuit, ut cum Moyſe poneretur in Hieremia: Si ſteterint Moyſes & Samuel: iuxta illud exemplum, Quando homo Dei loqui-
Hier.15 tur in Samaria: Altare, altare, hæc dicit Dominus: ecce
3.Reg.13 filius naſcetur domui Dauid, Ioſias nomen eius. Sciamus quoque, errare eos, qui omnes pſalmos Dauid arbitrantur, & non eorum, quorum nominibus inſcripti ſunt. unde & hunc pſalmum uolunt ſub nomine Moyſi a Dauid eſſe compoſitum; quod ſcilicet legiſlator communem humani generis offenſam & calamitatem, & deinde expectationem ſalutis, ſacro ore deſcribat. Domine habitaculum factus ex nobis, in generatione & generatione. Septuaginta, Domine refugium factus es nobis, in generatione & generatione. Pro habitatione, & refugio in Hebraico maon מעון ponitur, quod magis habitationem, quam refugium ſonat. Narraturus autem triſtia, & genus deploraturus humanum, a laudibus Dei incipit; ut, quidquid poſtea homini accidit aduerſorum, non creatoris duritia, ſed eius, qui creatus eſt, culpa accidiſſe uideatur. Qui ſuſtinet tempeſtatem, uel petræ, uel tecti quærit refugium. Quem hoſtis perſequitur, ad muros urbium confugit. Feſſus uiator tam ſole,

le, quam puluere, umbræ quærit ſolatium. Si ſæuiſſima beſtia hominis ſanguinem ſitiat, cupit, & nititur, utcumque poterit, præſens uitare diſcrimen. Ita & homo a principio condicionis ſuæ Deo utitur adiutore: & cum illius ſit gratiæ, quod creatus eſt; illiusq. miſericordiæ, quod ſubſiſtit, & uiuit; nihil boni operis agere poteſt abſque eo: qui ita conceſſit liberum arbitrium, ut ſuam per ſingula opera gratiam non negaret: ne libertas arbitrii redundaret ad iniuriam conditoris, & ad eius contumaciam, qui ideo liber conditus eſt, ut abſque Deo nihil eſſe ſe nouerit. Quod autem dixit, In generatione, & generatione, omnia ſignificat tempora, & ante legem, & in lege, & in euangelii gratia. unde & Apoſtolus dicit: Gratia ſalui facti eſtis per fidē: *Eph. 2*
& hoc non ex uobis, ſed ex dono Dei. Et omnes epiſtolæ eius in ſalutationis principio non prius pacem habent, & ſic gratiam, ſed ante gratiam, & ſic pacem: ut, donatis nobis peccatis noſtris, pacem Domini conſequamur. Ante quam montes naſcerentur; & parturiretur terra, & orbis, a ſæculo uſque in ſæculum tu es Deus. Septuaginta: Ante quam montes firmarentur; & fingeretur terra, & orbis, a ſæculo & uſque in ſæculum tu es Deus. Hunc locum quidam praua diſtinctione ſubuertunt, maxime ii, qui uolunt ante fuiſſe animas, quam homo in ſexti diei numero conderetur. ita enim legunt, atque diſtinguunt: Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem, prius quam montes firmarentur, & fingeretur terra, & orbis: ut ſcilicet conſequatur, a ſæculo & uſque in ſæculum tu es Deus. Ita enim ediſſerunt. Si Dominus, ante quam montes firmarentur, & fingeretur terra orbisq. terrarum, refugium fuit hominum: ergo fuerunt animæ in cæleſtibus ante quam hominum corpora formarentur. Nos autem, ut propoſuimus, lectionem ita debemus diſtinguere. Ante quam montes firmarentur; & fingeretur terra, & orbis terrarum; & a ſæculo & uſque in ſæculum tu es Deus; ut non refugium noſtrum fuerit ante conditionem mundi, qui necdum eramus; ſed quod Deus ab æterno uſque in

æternum ſit ſemper Deus. Pro eo enim, quod Latinus interpres poſuit, a ſæculo uſque in ſæculum, & Hebraice dicitur, מעולם ועד עולם, rectius interpretabimur, a ſempiterno uſque in ſempiternum. Simile quid & in Prouerbiis

Pro. 8 ex perſona ſapientiæ, qui Chriſtus eſt, legitur. Dominus creauit me in initio uiarum ſuarum in opera ſua: ante ſæcula fundauit me in principio: antequam terram faceret & abyſſos, priuſquam produceret fontes aquarum, priuſquam montes firmarentur, ante omnes colles, generauit me. Nullum autem debet uerbum creationis mouere, cũ in Hebræo non ſit creatio, quæ dicitur ברא bara, ſed poſſeſſio: ita enim ſcriptũ eſt, יהוה קנני ראשית דרכו adonai kanani reſith darcho, quod in lingua noſtra exprimitur: Dominus poſſedit me, initium uiarum ſuarum. Inter poſſeſſionem autem, & creationem multa diuerſitas eſt. Poſſeſſio ſignificat, quod ſemper filius in patre, & pater in filio fuerit. Creatio autem eius, qui prius non erat, conditionis exordium. Poteſt, iuxta legis tropologiam, hoc, quod dicitur: Antequam montes firmarentur; & fingeretur terra & orbis terrarum; ſignificare, quod antequam animæ noſtræ ſublimia dogmata firmarentur, & terra corporis noſtri fingeretur, ſiue ſtabiliretur a Deo, & orbis terrarum, qui Hebraice dicitur thebel תבל, Græce ſignificantius dicitur *οἰκουμένη*, quam nos habitatam transferre poſſumus, firmaretur, ſiue ſtabiliretur, Deus nobis ſemper refugium fuerit. Habitata eſt autem anima, non deſerta, quæ hoſpi

Ioan. 14 tem meretur habere Deum, dicente ſaluatore: Ego & pater ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Illud autem, quod & Hebraicum habet, & omnes alii interpretes, Antequam montes naſcerentur, & parturiretur terra: manifeſte ad tropologiam nos trahit. Neque enim montes & terra natiuitatem parturitionemq. recipiunt, ſed conditionem. Ex quo liquido demonſtratur, ſanctos quoque, excelſasq. uirtutes, Dei ſemper miſericordia procreari. Conuertes hominem uſque ad contritionem, & dices, reuertimini filii Adam. Septuaginta. Ne auertas hominem

in

in humilitatem, & dixiſti, conuertimini filii hominum. Iuxta Hebraicum quod dicitur, hoc eſt, O Deus, qui hominem condidiſti, & ab initio eius es refugium & habitatio, conuertes eum uſque ad contritionem, feciſti eum atque plaſmaſti, ut contereretur in mortem, & uas tuū extremo uitæ ſuæ tempore frāgeretur. cui cum immineat iſta condicio, ut ortus intereat; & quamuis longo uixerit tem pore, tamen fine diſſoluatur extremo: quotidie ei loqueris per prophetas: Reuertimini filii Adam, qui ueſtra culpa offenditis Deum, & de immortalibus facti eſtis mortales. Præcipientis enim noluiſtis audire imperiū: De omni *Gen.2*
ligno, quod eſt in paradiſo, comedes; de ligno autem ſcien tiæ boni & mali non comedes. In quocumque enim die guſtaueris de eo, morte morieris. Porro illud, quod Septua ginta tranſtulerunt: Ne auertas hominem in humilitatem, & dixiſti, conuertimini filii hominnm: hunc habet ſenſum: Obſecro, ut hominem, quem ad tuam imaginem & ſimili tudinem condidiſti, & tantum eum honorare dignatus es, ut de ſeruo filium nuncupares, ne eum humilies peccato perpetuo, ne ſuper illum uigeat antiqua ſententia: Terra *Gen.3*
es tu, & in terram ibis. Tu enim nobis promiſiſti pœniten tiam, dicens: Nolo mortem peccatoris: tantum ut con- *Ezech.18*
uertatur, & uiuat. Tu dixiſti, omnium ſanctorum tuorum eloquio: Conuertimini (ſiue reuertimini) filii hominum *Luc.15*
ad clementiſſimum patrem, qui occurrit uenientibus, & ſignum, quod ſuo uitio perdiderunt, offert, & ſtolam incorruptionis largitur antiquā. Quia mille anni in oculis tuis ut dies heſterna, quæ præteriit, uel tranſiit, & ut uigilia nocturna ſiue in nocte: Qui per prophetas ſemper nos ad pænitentiam prouocas, dicens: Reuertimini filii hominum, petimus (ut ante iam dixi) ne facias hominem in humilitate ſempiterna retineri. Nec enim putamus longum eſſe, quod promittis, ſalutem nobis poſt tempora multa tribuendam. Aeternitati comparata, breuis eſt omnium temporum longitudo. in conſpectu enim tuo mille anni quaſi una dies reputantur. Statimq. ſe ipſe reprehen-

hendit. Male dixi unam diem, & unius diei ſpatio mille an
norum apud te longitudinem computari: cum magis de-
buerim dicere; unius uigiliæ ſpatium inſtar habere mille
annorum. Nox in quattuor uigilias diuiditur: quæ ſingulæ
trium horarum ſpatio ſupputantur. Vnde & Dominus
quarta uigilia ad nauigantes uenit apoſtolos. Sicut igitur
una noctis uigilia cito pertranſit, maxime uigiliarum labo
re defeſſis: ſic & mille annorum ſpatia apud te, qui ſem-
per es, & futurus es, & fuiſti, pro breuiſſimo tempore cō
Matth.14 putantur. Quodq. infert: Sicut die heſterna, quæ præte-
Marc.6 riit: iuxta illud Apoſtoli ſentiamus, quod ſcribit ad He-
Hebr.13 bræos: Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſempiter-
num. Ego arbitror ex hoc loco, & ex epiſtola, quæ nomi
ne Petri apoſtoli inſcribitur, mille annos pro una die ſoli-
tos appellari: ut ſcilicet, quia mundus in ſex diebus fabri-
catus eſt, ſex millibus annorum tantum credatur ſubſiſte-
re, & poſtea uenire ſeptenarium numerum, & octonariū,
in quo uerus exercetur ſabbatiſmus, & circumciſionis pu-
ritas redditur. unde & octo beatitudinibus bonorum ope
rum præmia promittuntur. Scribit autem Petrus hoc mo
Matth.5 do. Vnum hoc uos non prætereat, dilectiſſimi, quia una
2.Petr.3 dies apud Deum quaſi mille anni, & mille anni quaſi unus
dies. Non moratur Dominus in promiſſo, ut quidam exi
ſtimant. Percutiente te eos, ſomnium erunt mane. quaſi
herba tranſiens mane floruit, & abiit, ad ueſperam conte-
retur, & ſiccabitur. Septuaginta: Quæ pro nihilo haben-
tur, eorum anni erunt. Mane ſicut herba tranſeat, mane.
floreat & tranſeat, ueſpere decidat, induret, & areſcat.
Iuxta Hebraicum hic ſenſus eſt. Multum conuerſioni no-
ſtræ contulit, & ſaluti, quod omnis uita mortalium, qua-
ſi ſomnium, ita ueloci morte contracta eſt: quæ in ſimili-
tudine florum, atque feni, eodem pene tempore ſiccatur,
atque deperit. Percutiente te, inquit, eos, ideſt, homines:
& illo ſermone completo: Stulte, hac nocte repetent ani-
Luc.12 mā tuam a te: quæ autem præparaſti, cuius erunt? Omnis
humana condicio ſomnio comparabitur. Sicut enim ma-
ne

ne uirens herba, & ſuis floribus uernans, delectat oculos contemplantium, paulatimq. marceſcens amittit pulchritudinem, & in fenum, quod conterendum eſt, uertitur: ita omnis ſpecies hominum uernat in paruulis, floret in iuuenibus, uiget in perfectæ ætatis uiris; & repente, dum neſcit, incaneſcit caput, rugatur facies, cutis prius extenta contrahitur; & extremo fine, quod hic dicitur ueſpere, id eſt, ſenectute, uix moueri poteſt, ita ut non cognoſcatur, quis prior fuerit, ſed pene in alium commutetur. Quid loquimur de infantiæ temporibus uſque ad extremam & decrepitam ſenectutem, cum hoc & languor faciat, & inediæ mæror, ut uultus prius pulcherrimus feminarum ad tantam tranſeat fœditatem, ut amor in odia commutetur? Super hac condicione mortalium & Eſaias loquitur: Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quaſi flos feni. Fenum aruit, & flos decidit. Iuxta Septuaginta quoque ſimiliter explicandum eſt. Omne, quod in ſæculo longum uidetur, apud te Deus breue eſt. dies enim, & anni, quibus humana uita contracta eſt, ſi comparentur æternitati, reputabuntur pro nihilo. ſicut enim herba mane creuit, floruit, & ſiccatur, ad ueſperamq. induresſeit, & deperit: ita erit omnis hominum pulchritudo. Conſumpti enim ſumus in furore tuo, & in indignatione tua conturbati ſumus. Septuagiuta. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus. Pro eo, quod nos diximus, turbati ſumus, Symmachus, & Aquila tranſtulerunt, accelerauimus. Breuitatem autem uitæ ſignificat humanæ. Quodq. intulit: In ira tua, & in furore tuo; ſententiæ Dei oſtendit, perſeuerantiam, cui omnes homines ſubiacemus, illi uidelicet: Terra es, & in terram ibis. Pulchre autem non, ut in Septuaginta habetur, turbati ſumus, ſed, iuxta Hebraicum, accelerauimus, dicitur: ut quamuis ætas hominũ longa uideatur, tamẽ comparatione æternitatis breuis ſit: quod & illuſtris poeta teſtatur, dicens: Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus. Et iterũ: Rhebe diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt, Viximus. Poſuiſti iniquitates noſtras

Eſa. 40

Gen. 3

* coram

coram te, negligentias noſtras in luce uultus tui. Septuaginta: Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſæculum noſtrum in illuminatione uultus tui. Vbi nos, iuxta Hebraicum & Symmachum, poſuimus, negligentias noſtras: pro quo Septuaginta, ſæculum noſtrum, tranſtulerunt. in Hebraico ſcriptũ eſt halumenu עלמינו: quod Quinta editio interpretatur adoleſcentiã. Aquila παροράσεις, & nos in linguam noſtram uertere poſſumus, errores, ſiue

*Pſal.*24 ignorantias. Vnde dixit in alio loco. Delicta iuuentutis

*Pſal.*18 meæ, & ignorantias meas ne memineris. Et iterum: Delicta quis intelligit? Et: Ab occultis meis munda me Domine; & ab alienis parce ſeruo tuo. Aliena enim nobis ſunt uitia, quæ ſæpe uoluntate, interdum ignorantia, & errore committimus: & tamen, cum non ſit uoluntas in crimine, error in culpa eſt. Miror autem, cur Septuaginta uoluerint, pro halumenu ideſt adoloſcentia, negligentiis, & erroribus, ſiue ignorationibus, ſæculum dicere: ni ſi forte, quod in ſæculo, & in uitæ huius tempore uitia cõ mittantur. Quodq. intulit: In illuminatione, ſiue in luce uultus tui: hunc habet ſenſum: Nihil te noſtrorum latuit peccatorum: ſecreta quoque noſtra tuus oculus inſpexit:

*Pſal.*138.7 iuxta illud, quod ſcriptum eſt: Tenebræ non obſcurabun-

1.*Reg.*16 tur a te. Et: Scrutans corda & renes Deus. Et iterum: Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Homo enim uidet in facie, Deus autem in corde. Omnes enim dies noſtri tranſierunt in furore tuo: conſumpſimus annos noſtros, quaſi ſermonem loquens. Septuaginta. Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditati ſunt. Breuitatem humanæ uitæ, quæ ſententiæ Dei hucuſque ſubiecta eſt, & quam in priori uerſiculo ſomnio comparauit, dicens: Percutiente te eos, ſomnium erunt: nunc ſermoni loquentium comparat: ut, quo modo ſermo, qui in ore uerſatur, dum profertur, intercipitur, & eſſe deſiſtit; ſic & omnis uita noſtra pertranſeat, atque deſiſtat, & hoc in ira & in furore Dei, cui merito ſubiacemus, uiuente in nobis, ut ſupra diximus, ſententia

Dei.

Dei. Quæ ſit autem ira, & furor Dei, crebrius diximus: non quod Deus ulciſcatur iratus; ſed quod patientibus pœnas iratus eſſe uideatur. quod enim in nos ex perturbatione deſcendit, in illo ex iudicio, & ex ueritate eſt. Pro ſermone loquentis, Septuaginta, meditationem araneæ, tranſtulerunt. quo modo enim loquentis ſermo præteruolat: ita & opus araneæ incaſſum texitur. De quo ſuper perſona *Eſa. 59*
hæreticorum ſcriptum eſt in Eſaia: Telam araneæ texunt, quæ parua & leuia poteſt capere animalia, ut muſcas, culices, & cetera huiuſmodi; a fortioribus autem rumpitur, inſtar leuium in Eccleſia, ſimpliciumque, qui eorum decipiuntur erroribus, cum uiros in fidei ueritate robuſtos non ualeant obtinere. Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autem multum, octoginta anni, &, quod amplius eſt, labor, & dolor. Septuaginta. Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. ſi autem in potentatibus, octoginta anni: & amplius eorum labor, & dolor. Pro eo quod nos poſuimus, in ipſis, & in Hebræo habetur bahem בכם, Symmachus ſignificantius tranſtulit *ὁλόκληροι*, quod magis ad ſenſum quam ad uerbum transferre poſſumus, uniuerſi. Quidquid igitur uiuimus, & in quo delectabilis eſt uita mortalium, ſeptuaginta annorum ſpatio comprehenditur. ſin autem multum, &, ut interpretatus eſt Symmachus, contra opinionem, octoginta ſunt anni: quidquid ſupra fuerit, morbis & infirmitate tranſigitur, quæ eſt ſocia ſenectutis, caligantibus oculis, dolentibus uel cadentibus, prius duriſſimis, dentibus: quod plenius diuinus ſermo in Eccleſiaſte deſcribit. Venient dies *Eccls. 12*
malitiæ, & in quibus dicemus, non eſt nobis uoluntas: quando obſcurabitur ſol, & luna, & ſtellæ, & conuertentur nubes poſt pluuiam, in die qua mouebuntur cuſtodes domus, & ſubuertentur uiri uirtutis: ceſſabuntq. molentes, quia paucæ factæ ſunt: & obſcurabuntur, quæ uident in foraminibus; & claudentur ianuæ in foro, in infirmitate uocis molentis, & exurget ad uocem auis, & humiliantur omnes filiæ cantici: & quidem ab alto aſpicient: & pa

uor

Quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur; hunc habet ſenſum. Poſt ſeptuaginta annos, & octoginta, cum uenerit Domini manſuetudo, & dies nobis mortis ingruerit; non iudicabimur iuxta meritũ, ſed iuxta clementiam: & quæ putatur correptio eſſe, eruditio eſt, & doctrina. Satisq. miramur, quid uoluerint uerbum Hebraicum gashis גז חיש, Septuaginta, Theodotiõ & Sexta editio transferre manſuetudinem, cum Aquila, Symmachus, & Quinta editio feſtinationem, & repente celeriterq. tranſtulerint. Quis nouit fortitudinem iræ tuæ, & ſecundum timorem tuum indignationem tuam? Septuaginta: Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Inter Hebraicum & Septuaginta diuerſa diſtinctio eſt. Septuaginta enim dinumerationem timori & furori Domini copulant. Porro Hebraicum ſequenti aptat uerſiculo, ut ſequatur: Vt numerentur dies noſtri, ſic oſtende, & ueniemus corde ſapienti. Quod breuiter ita nobis differendum uidetur. Quis poteſt noſſe, quam diu ira tua, ex qua timor naſcitur humano generi, perſeueret, niſi te docente, qui Deus es? Itaque obſecro, ut tempus uitæ noſtræ indices nobis, quo poſſimus, corde ſapienti, tuo nos iudicio præparare. Quod autem dixit: Quis nouit fortitudinem, ſiue poteſtatem iræ tuæ; & ſecundũ timorem tuũ indignationem tuã: oſtendit eſſe difficile, iræ timorisq. & indignationis Dei ſecretum rationemq. cognoſcere. Vnde & propheta lacrymabiliter deprecatur: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Non enim corripit, *Pſal. 6. 37*
ut interficiat, atque diſperdat, ſed ut corrigat, & emendet. *Oſee 4*
Quamobrem & in Oſee, populo Iudæorum, cui multum iratus eſt, dicit ſe nequaquam iraſci, nec uiſitare nurus eorum, cum adulterauerint. Et per Ezechielem loquitur ad Hieruſalem: Iam non iraſcar tibi, & zelus meus receſſit a *Ezech. 16*
te. Et in uerbis dierum ſonat, quando pergit Iſrael aduer- *1. Par. 12*
ſum hoſtes in prœlium corde pacifico. Vt numerentur dies noſtri, ſic oſtende, & ueniemus corde ſapienti. Septuaginta: Dexteram tuam ita notam fac, & eruditos corde

in

uenire: & tu Domine reuertere ad nos. Peccatis enim noſtris longe receſſeras: & dimiſeras nos, ut ambularemus ſecundũ uoluntatem, & cogitationes noſtras. Quod autem infert, Vſquequo, illam habet intelligentiam, quã in duodecimo pſalmo legimus: Vſquequo, Domine, obliuiſceris me in finem? Qui enim in anguſtia conſtitutus eſt, ſerum ei uidetur Dei auxilium: & propterea impenſius deprecatur, ut cito adiutorem Deum ſentiat, & nequaquam iratum iudicem, ſed placatum. Imple nos matutina miſericordia tua: & laudabimus, & lætabimur in cunctis diebus noſtris. Septuaginta: Repleti ſumus mane miſericordia tua, & exultauimus, & delectati ſumus in omnibus diebus noſtris. In cunctis pæne locis hanc habent Septuaginta conſuetudinem, ut, quod apud Hebræos in futurum ponitur, hoc illi quaſi iam factum & prætetitum referant. Hic ergo, non ut illi uoluerunt, dicunt ſe impletos eſſe matutina miſericordia Dei, atque lætatos: alioqui, ſi hoc factum erat, quo modo poſtea deprecantur, & dicunt: Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua: ſed totum, quod poſtulant, ideo deprecantur, ut mereantur matutinam miſericordiam eius: quam cum fuerint aſſecuti, laudent Deum atque lætentur in cunctis diebus uitæ ſuæ. Videtur autem mihi reſurrectionis ſpem & æternæ uitæ præmia deprecari, dicens: Imple nos matutina miſericordia tua. Quod quidem & uiceſimi primi pſalmi titulus ſonat: qui proprie ad myſterium Domini, & ad reſurrectionem eius pertinens, inſcribitur, Pro aſſumptione matutina. Lætifica nos pro diebus, quibus nos afflixiſti, & annis, quibus uidimus mala. Septuaginta: Lætati ſumus pro diebus, quibus nos humiliaſti, annis, quibus uidimus mala. Et Lazarus, qui receperat mala in uita ſua, in ſinu Abrahæ æterno quieſcit gaudio. *Luc.16* Mala autem non ea appellat, quæ contraria bonis ſunt, ſed pro afflictione ponit, & anguſtiis: quibus ma lis & Sara afflixit Agar, ancillam ſuam: & de quibus in euãgelio ſcribitur: ſufficit diei malitia ſua. *Gen. 16* *Matth. 9* Quanto igitur magis in hoc ſæculo perſecutionibus, paupertate, inimicorũ

N poten-

potentia, uel morborum cruciatibus fuerimus afflicti, tanto poſt reſurrectionem in futuro maiora præmia conſequemur. Pulchre autem non dixit, ſuſtinuimus mala, ſed ui-
Pſal. 88 dimus. quis enim eſt homo, qui uiuat, & non uideat mortem? quæ non tam ad diſſolutionem corporis referenda eſt, quam ad multitudinem peccatorum: iuxta quod dici-
Ezech. 18 tur: Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Appareat apud ſeruos tuos opus tuum, & gloria tua ſuper filios eorum. Septuaginta: Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorũ. Ergo in ſeruis ſuis ipſe Dominus operatur opus ſuum. Nec propria, qui poſtulat, ſalute contentus eſt, ſed quærit gloriam filiorum, ideſt ſeruorum Dei. Filios autem non tam illos, qui de eorum ſtirpe generati ſunt, quam diſcipulos debemus accipere: de quibus
Gal. 4 & Paulus loquebatur: Filioli mei, quos iterum parturio.
1. *Ioan.* 2 Vnde & Ioannes apoſtolus, ſecundum merita filiorum ſuorum, profectusq. operum ſingulorum, ſcribit ad paruulos, ſcribit ad iuuenes, ſcribit ad patres. Et ſit decor domini Dei noſtri ſuper nos: & opus manuum noſtrarum fac ſtabile ſuper nos: & opus manuum noſtrarum confirma. Septuaginta: Et ſit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos: & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos: & opus manuum noſtrarum dirige. Vbi ſunt, qui, liberi arbitri ſibi poteſtate plaudentes, in eo putant ſe Dei gratiam conſecutos, ſi habeant poteſtatem faciendi, uel non faciendi bona, ſiue mala? Ecce hic beatus Moyſes poſt reſurrectionem, quã poſtulauerat, dicens: Imple nos matutina miſericordia tua: & laudabimus, & lætabimur in cunctis diebus noſtris: nequaquam ſe ſurrexiſſe contentus eſt, & æterrnæ uitæ præmia conſecutum, ſed poſtulat ut decor domini Dei ſui ſit ſuper eos, qui reſurrexerint, & ſplendeat in animabus, cordibusq. ſanctorum; & opera manuum eorum ipſe dirigat, faciatq. eſſe perpetua; ipſeq. confirmet quidquid in ſanctis uidetur boni. Sicut enim humilitas deprecantis meretur præmia; ita ſuperbia contemnentis, Dei auxilio deſeretur.

ARGY-

ARGVMENTVM

QVADRAGESIMVM *quartum Pſalmum, cuius initium eſt, Eructauit cor meum uerbum bonum, in quo ſponſi Chriſti, ſponſæq. Eccleſiæ epithalamium canitur, Principiæ, Romane uirgini, poſt defenſum a calumnijs ſe, ac muliebrem ſexum, docte eloquenterq. interpretatur.*

DIVI HIERON. AD PRINCIPIAM uirginem explanatio pſalmi quadrageſimi quarti.

EPISTOLA CXL.

SCIO me, Principia in Chriſto filia, a pleriſque reprehendi, quod interdum ſcribam ad mulieres, & fragiliorem ſexum maribus præferam. & iccirco debeo primũ obtrectatoribus meis reſpõdere, & ſic uenire ad diſputatiunculã, quã rogaſti. Si uiri de ſcripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barach ire ad prœlium uoluiſſet, Debbora de uictis hoſtibus non triumphaſſet. *Iud. 5*
Hieremias carcere clauditur: & quia periturus Iſrael uirũ *Hier. 36*
non receperat prophetantem, Olda eis mulier ſuſcitatur. 4.*Reg.*22
Sacerdotes & phariſæi crucifigunt filiũ Dei: & Maria Mag *Matth.* 27
dalene plorat ad crucem, unguenta parat, quærit in tumu- *Marc.* 16
lo, hortulanum interrogat, Dominum recognoſcit, pergit *Ioan.*20
ad apoſtolos, repertum nunciat. illi dubitant, iſta confidit. Vere πυργίτης, uere turris candoris, & Libani, quæ *Cant.*7
proſpicit faciem Damaſci, ſanguinem uidelicet ſaluatoris,
ad ſacci pænitentiam prouocantem. Defecerant Saræ mu *Gen.* 18
liebria, & ideo Abraham ei ſubiicitur, & dicitur ad eum: Omnia quæ dicit tibi Sara, audi uocem eius. Illi defecerãt muliebria: tu numquam habuiſti muliebria. Sexus deuoratur a uirgine, Chriſtum portat in corpore. Iã poſſidet, quod futura eſt. Rebecca pergit ad interrogandum Deũ, *Gen.* 25
& ſua reſponſione condigna audit oracula. Duæ gentes in utero tuo, & duo populi de uentre tuo diuidentur. Illa duos generat diſſidentes: tu unum quotidie concipis, par-

 turis,

turis, generas, unione fecundum, maieſtate multiplicem,
Exod. 15 trinitate concordem. Maria, ſoror Moyſi, uictorias Do-
Gen. 35 mini canit, & Rachel Bethlehem noſtram atque Ephratã
Num. 27 ſtirpe nominis ſui ſignat in poſteros. Filiæ Salphaad here-
1. *Reg.* 1. 2 ditatem inter fratres merentur accipere. Ruth, & Heſter, & Iudith tantæ gloriæ ſunt, ut ſacris uoluminibus nomina indiderint. Anna prophetiſſa generat filium leuitam, prophetam, iudicem, ſacro crine uenerabilem, & offert eum
2. *Reg.* 14 in tabernaculum Dei. Thecuites mulier regem Dauid interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Dei
2. *Reg.* 20 mitigat. Legimus & aliam ſapientem feminam, quæ, cum obſideretur ciuitas, & propter unum perduellem dux exercitus Ioab muros ariete quateret; locuta eſt ad populum in ſapientia ſua, & tantæ multitudinis periculum muliebri auctoritate ſedauit. Quid loquar de regina Saba, quæ uenit
3. *Reg.* 10 a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & teſtimo-
Matth. 12 nio Domini condemnatura eſt omnes uiros Hieruſalem?
Luc. 1. 2 Eliſabet utero prophetat & uoce. Anna filia Phanuelis in
Mar. 15 templo, templum efficitur Dei; & quotidiano ieiunio cæ-
Matth. 14 leſtem inuenit panem. Sequuntur mulieres ſaluatorem, &
Ioan. 4 miniſtrant ei de ſubſtantia ſua. Ille, qui de quinque pani-
Act. 18 bus quinque millia hominum, exceptis mulieribus & paruulis aluit, eſcas ſanctarum mulierum non recuſat accipere. Cum Samaritana loquitur ad puteum, & ſaturatus cõuerſione credentis, cibos, qui coempti fuerant, negligit. Apollo, uirum apoſtolicum, & in lege doctiſſimum, Aquila, & Priſcilla erudiunt, & inſtruunt eum de uia Domini. Si doceri a femina nõ fuit turpe apoſtolo: mihi quare turpe ſit, poſt uiros docere & feminas? Hæc & iſtiuſmodi, σεμνοτάτη filia, perſtrinxi breuiter; ut nec te pæniteret ſexus tui; nec uiros nomen ſuum erigeret; in quorum condemnationem, feminarum in ſcripturis ſanctis uita laudatur. Gaudeo, & ueluti quodam tripudio effertur animus meus, cum in Babylone inuenitur Daniel, Ananias, Azarias, Miſael. O quam multi ſunt ſenes & iudices Iſrael, quos rex Babylonius frigit in ſartagine ſua. Quam multæ

Suſan-

Suſannæ, quod interpretatur lilium, quæ candore pudicitiæ ſponſo ſerta componunt, & coronam ſpineam mutant in gloriam triumphantis. Habes ibi in ſtudio ſcripturarum & in ſanctimonia mentis & corporis, Marcellam, & Aſellã: quarum altera te per prata uirentia, & uarios diuinorum uoluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: Ego flos campi, & lilium conuallium: altera ipſa flos Domini tecum mereatur audire: Vt lilium in medio ſpinarũ, ſic proxima mea in medio filiarum. Et quia de floribus & liliis loqui cœpimus, ſemperq. uirginitas floribus comparatur: opportunum mihi uidetur, ut ad florem Chriſti ſcribens, de multis floribus diſputem. Quadrageſimumquartum pſalmum legens, in titulo reperi. In finem pro iis, qui commutabuntur filiorum Core, intelligentiæ canticum pro dilecto: in Hebraico ſcriptum eſt, למנצח על ששנים לבני קרח משכיל שיר ידידות lamanazeah al ſoſannim libne Corah maſchil ſiriedidot: quod nos in Latinum uertimus, uictori pro liliis filiorum Core, eruditionis canticum amantiſſimi. Symmachus more ſuo manifeſtius, ttiumphum pro floribus, interpretatus eſt. Igitur ſoſannim ששנים, uel pro iis, qui commutandi ſunt, uel in lilia transfertur, & flores: משכיל maſchil quoque & eruditionem, & doctiſſimum ſonat: ſir שיר canticum: ידידים iedidia Salomonis eſt nomen, qui alio ſenſu pacificus appellatur. Quattuor autem pſalmi, licet in poſteriori titulorum parte diſſentiant, hoc principio prænotantur, quadrageſimusquartus, quinquageſimusnonus, ſexageſimuſoctauus, ſeptuageſimusnonus, e quibus duo medii inſcribuntur Dauid, primus & nouiſſimus filiorum Core, & Aſaph. de cũctis dicere, non eſt huius temporis: quem cœpimus, explicemus. Recte qui in ſæculorum fine mutandi ſunt, de quibus Apoſtolus loquitur: Omnes dormiemus, ſed nõ omnes immutabimur: referũtur ad finem. Et hoc ipſum myſterium lectorem præparat ad intelligẽtiam ſpiritalem. ubi enim ſimplex & apertus eſt ſenſus, quid neceſſe eſt audiẽtẽ intelligentiæ præmoneri, & dici ad eum, qui habet au-

Hier.29
Cant.2
1.Cor.15
Matth.13

*Mar.*4 res audiendi audiat? Canticum quoque canitur cariſſimo, atque dilecto, quia propter illum ueniet ſanctis promiſſa
Eph. 4 mutatio. Quæ quidem & in hac uita intelligi poteſt, quando exuimur ueteri homine, & induimur nouo, qui renouatur in cognitione ſecundum imaginem creatoris; & gloriā
*Col.*3 Domini contemplantes, in eandem imaginem transformàmur, quaſi a gloria in gloriam: nec eſt tempus ullum, quo non mutetur Sanctus, præteritorum obliuiſcēns, & in fu-
*Philip.*3 turum ſe extendens: cum interior noſter homo renouetur
2 *Cor.* 4 de die in diem; & immutabilis Deus, qui loquitur per prophetam; Ego Deus, & non mutor; propter nos mutaue-
*Mal.*3 rit faciem ſuam, formamq. ſerui acceperit, & de Iudæa tranſmigrans ad Philiſtiim, qui interpretantur poculo cor
Hier. 51 ruentes, (inebriati enim fuerant aureo calice Babylonis) primum deriſus fit propter ſtultitiam crucis, deinde ſuſce-
Eſa. 5 ptus propter gloriam triumphorum. Cariſſimus autem ille eſt, de quo Eſaias canit: Cantabo canticum dilecto ui-
*Matth.*17 neæ, & euangelium: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. Cui non unus propheta, ſed omnis chorus filiorum Core nunc laudes canit. Qui ſint autem filii Core, ideſt caluariæ, in quadrageſimoprimo pſalmo competentius diſputatur. Et ut ſciamus textum Cantici titulo conuenire, mutationē de alio ad aliud dicit, ut filia, cui præcipitur, ut antiqui parentis obliuiſcatur, regis ſe amplexibus paret. Victorem autem eum eſſe,
Ioan. 16 qui dicit: Confidite, ego uici mundum: & ad quem iſta adoleſcentis oratio eſt: A te uictoria, & ſapientia, & gloria, & ego tuus ſeruus: profecto nouit, qui Domino uincente ſuperauit, & eſt particeps triumphorum eius, & qui immarceſcibilem gloriæ coronam de cādore bonorū operum, & de uarietate uirtutum texuit ſaluatori. Eructauit cor meum uerbū bonum. Pro quo interpretatus eſt Symmachus, Commotum eſt cor meum uerbo bono: indicās, ad alterius ſermonem cor dicentis eſſe motum, &, Spiritu ſancto futura Chriſti ſacramēta pandente, etiā hunc in eloquium prorupiſſe; ut, quemadmodum ceteri de aduentu

eius

eius locuti ſunt, & iſte loqueretur. Ructus autem proprie dicitur digeſtio cibi, & concoctarum eſcarum in uentum efflatio. quo modo enim iuxta qualitatem ciborum de ſtomacho ructus erumpit, & boni uel mari odoris flatus indicium eſt: ita interioris hominis cogitationes uerba proferunt, & ex abundantia cordis os loquitur. Iuſtus comedens replet animam ſuam: cumq. ſacris doctrinis fuerit ſatiatus, de boni cordis theſauro profert ea, quæ bona ſunt, *Matth.* 12
& cum Apoſtolo loquitur: An experimentũ quæritis eius, *1.Cor.*13
qui in me loquitur Chriſtus? Quidam ex perſona patris dictum intelligi uolunt; quod ex imis uitalibus & cordis arcanis uerbum ſuum, quod in ſe erat, ſemper protulerit, iuxta alterius pſalmi uaticinium: Ex utero ante luciferum genui *Pſal.* 109
te: ut, quo modo uterus non ſignificat uterum, (neque enim Deus diuiditur in membra, ſed eandem ſubſtantiam patris filiiq. demonſtrat) ſic cor & uerbum, quod profertur ex corde, patrem oſtendat, & filium. Et quod ſequitur: Dico ego opera mea regi: illi aptant intelligentiæ. *Pſal.* 32
Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt: *Ioan.* 14
quod dicente patre operatus ſit filius. Omnia enim, quæcumque pater facit, eadem & filium facere, ſimiliter & patrem manentem in eo operari cuncta pet filium. Dico ego opera mea. regi Propheticus chorus, Chriſti & Eccleſiæ ſacramenta dicturus, ne carmine uideatur indignus, & ob cõſcientiam peccatorũ dicatur ei: Vt quid tu enarras iuſtitias *Pſal.* 49
meas, & aſſumis teſtamentum meũ per os tuum? opera ſua regi, quem laudaturus eſt, confitetur; ut uel, ſi bona ſunt, ipſe ſuſcipiat, uel, ſi mala ſunt, mundet: facitq. quod iuſſus eſt, Dic tu iniquitates tuas ut iuſtificeris. Et, Iuſtus ac- *Eſa.* 43
cuſator ſui eſt in principio ſermonis. Idioma autem non *Prou.*18
ſolum Hebraicæ, ſed & Latinæ linguæ eſt, pro ſyntagmatibus & ſcriptis opuſcula dicere. Ergo & iſte, qui laudes cantaturus eſt Domino, carmen ſuum & opuſculum conſecrat ei: & pro muſis gentilium, ipſum inuocat in principio, quẽ laudaturus eſt. Lingua mea calamus ſcribæ, uelociter ſcribentis. Pro quo nos interpretati ſumus, Lingua mea ſty-

lus ſcribæ uelocis. Extrema pars prologi eſt; & cum præcedentibus iunge, quod ſequitur: Eructauit cor meum in laudes Dei. Sermonem bonum, & opuſcula mea, quibus eum prædicaturus ſum, ipſi potiſſimum cōſecraui. Debeo ergo & linguam meam, quaſi ſtylum, & calamum, præparare; ut per illam in corde & auribus audientium ſcribat Spiritus ſanctus. meum enim eſt, quaſi organum præbere linguam: illius, quaſi per organum ſonare, quæ ſua ſunt. Stylus ſcribit in cera: calamus uel in charta, uel in membranis, aut in quacumque materia, quæ apta eſt ad ſcribendum. Mea autem lingua in ſimilitudinem ſcribæ uelocis, quem notarium poſſumus intelligere, quodam ſignorum compendio breuiatum euangelii ſtrictumq. ſermonem exarauit in tabulis cordis carnalibus. Si enim lex per manum

Gal. 3 mediatoris digito Dei ſcripta eſt; &, quod deſtructum eſt, glorificatum eſt: quanto magis euangelium, quod manſurum eſt, per meam linguam ſcribetur a Spiritu ſancto: ut

Eſa. 8 illius laudes, ad quem in Eſaia dicitur; Velociter ſpolia detrahe, cito prædare; uelox in corde credentium ſermo deſcribat. Specioſus forma præ filiis hominum. In Hebraico: Decore pulchrior es filiis hominum. Finito procemio, hinc narrationis exordium eſt: & fit apoſtropha ad ipſum amantiſſimum, & dilectum, & regem, cui dicentis opera conſecrata ſunt. Quæritur autem, quo modo pulchrior ſit

Eſa. 53 cunctis filiis hominum: de quo legimus in Eſaia: Vidimus eum, & non habebat ſpeciem, neque decorem; ſed erat ſpecies eius inhonorata, & deficiens a filiis hominum. Homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem quia auertit faciem ſuam. Nec ſtatim ſcriptura diſſonare uidetur: quia ibi ignobilitas corporis propter flagella, & ſputa, & alapas, & clauos, & iniurias patibuli commemoratur; hic pulchritudo uirtutum in ſacro & uenerando corpore: non quo diuinitas Chriſti, hominibus comparata, non formo

Ioan. 1 ſior ſit: hæc enim non habet comparationem: ſed, abſque paſſionibus crucis uniuerſis, pulchrior eſt uirgo de uirgine:

Ioan. 18 qui non ex uolūtate uiri, ſed ex Deo natus eſt. Niſi enim

ha-

habuiſſet & in uultu quiddã oculisq. ſidereũ; numquã eũ ſtatim ſecuti fuiſſent Apoſtoli; nec, qui ad comprehenden dum eum uenerant, corruiſſent. Denique & in præſenti teſtimonio, in quo ait: Homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem: reddit cauſas, quare iſta perpeſſus ſit: Quia auertit faciem ſuam: ideſt, paululum diuinitate ſubtracta, corpus iniuriæ dereliquit. Quidam hunc uerſiculũ ſuperioribus copulant; ut, Specioſus forma præ filiis hominum, non ad Chriſtum, ſed ad calamum referatur. Effuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. In editione uulgata pro, benedixit, unxit, legimus. Sed ſciendum, quod error ſcriptorum, Septuaginta translatoribus non debeat imputari; qui hoc loco cum Hebraica ueritate concordant. Legentes illud: Ieſus proficiebat ætate, & ſapientia, & gratia apud Deum, & homines: & in alio loco: Admirabantur ſuper uerbis gratiæ eius, quæ egrediebantur de ore illius; & quod in poteſtate habebat ſermonem: intelligere poſſumus, quo ſenſu dictũ ſit: Effuſa eſt gratia in labiis tuis. Noe inuenit gratiam coram Domino in diebus ſuis, & Moyſes, & reliqui prophetarum. Sed omnis gratiæ multitudo in labiis ſaluatoris effuſa eſt: quæ in breui tempore totum impleuit orbem. Et ipſe, tamquam ſponſus, proceſſit de thalamo ſuo. A ſummo cælo egreſſio eius: & occurſus illius uſque ad ſummũ eius. Nam & ſancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter, plena gratia ſalutatur. Et Apoſtolus ſciens, prædicationem ſuam non in eloquentia ſæculari, ſed in uirtute Dei omnes mundi ſuperaſſe doctrinas, ait: Et ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ uerbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & uirtutis; ut ſit fides noſtra non in ſapientia hominum, ſed in uirtute Dei. Seq. ipſum reprehendens, quia dixerat: Amplius autem omnibus laboraui: ſtatim intulit: Non autem ego, ſed gratia Dei, quæ mecum eſt. Et rurſum: Quia gratia eius, qui in me eſt, non fuit uacua. Proprie autem in ſaluatorem

Luc.2 *Matth.7* *Marc.6.7* *Pſal.18* *Luc.1* *1.Cor.2* *1.Theſſ.1* *1.Cor.15*

uer-

Iohel 2 uerbum effuſionis adiungitur, ut ſignificet gratiæ largita-
Rom.5 tem, ſecundum illud: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ
carnem. Et, Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. Et
nota, quod omnium, quæ dicuntur, intelligentiam ad per
ſonam eius referat, qui aſſumptus ex Maria eſt: quod pro
pter gratiam labiorum in æternum benedictus eſſe dicatur,
Philip.2 tale quid & Apoſtolo prædicante: Humiliauit ſe, factus
obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. Pro-
pter quod & Deus illum exaltauit, & dedit illi nomen ſu-
per omne nomen. Sicut enim ibi forma ſerui, paſſionis
iniuria eſt; & exaltatio nominisq. donatio ad patrem redit:
ita hic effuſio gratiæ & benedictionis in ſempiternum, ad
eum referenda eſt, qui poteſt humiliari, & creſcere. Accin
gere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Specie
tua, & pulchritudine tua. In Hebræo: Accingere gladio
tuo ſuper femur tuum fortiſſime. Gloria tua, & decore
tuo. Iſtum arbitror te locum optime intelligere, & accin
ctam Chriſti gladio militare. Vt autem ſcias, ſemper uir-
ginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat ope
ra carnis, & ſuperat uoluptates: gentilis quoque error deas
uirgines finxit armatas. Accinxit & Petrus lumbos ſuos,
& ardentem lucernam habuit in manibus ſuis. Quod au-
tem femur ſignificet opera nuptiarum, his breuiter exem-
plis doceberis. Abraham mittens ad uxorem quærendam
Gen.24 filio ſuo Iſaac, dicit maiori domus ſuæ: Pone manum tu
am ſuper femore meo: & adiurabo te per dominum Deũ
cæli. Non dubium, quin per eum, qui de eius ſemine erat
Gen.32 naſciturus. Iacob, poſtquam luctatus eſt cum homine,
qui ei apparuerat ad torrentem Iaboc, Meſopotamia dere
licta, & terram repromiſſionis ingrediens, non ante Iſrael
ſortitus eſt nomen, quam neruus femoris eius emarcuit,
& ad filium loquitur: Non deficiet princeps ex Iuda, ne-
que dux de femoribus eius. Et rurſum ipſe moriturus, Io-
Gen. 49 ſeph adiurat in femore ſuo, ne eum in Aegypto ſepeliat.
Iud.8.6 In Iudicum quoque libro legimus: Gedeoni erant filii Se-
Cant.3 ptuaginta, qui egreſſi ſunt de femoribus eius. In Cantico
dici-

dicitur canticorum : Ecce lectulus Salomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Iſrael, omnes tenentes gladios, docti ad bellum : uir & gladius eius ſuper femur eius. Gloria ergo & decore ſuo, ſiue ſpecie & pulchritudine diuinitatis ſuæ, carnis opera mortificans, & natus ex uirgine, futuris uirginibus uirginitatis princeps fuit. Et intende proſpere, procede, & regna, Propter ueritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. In Hebræo: Decore tuo proſpere aſcende, propter ueritatem & manſuetudinem iuſtitiæ : & deducet te mirabiliter dextera tua. Secundo ſcriptum eſt apud Hebræos, decore tuo : ne quis id ipſum uitio librariorũ repetitum putet. Et eſt figura, quæ apud rhetores repetitio nominatur. More ergo Panegyrici, quo laudatores loquũtur ad eos, quos præconiis efferunt, armatum cohortatur ad prœlium : ut ſemel arrepta bella non deſerat, & ſuper hoſtium ſtrages uictor incedens, præparet ſibi regnum in iis, quos de diaboli eripiens poteſtate, ſuo copulauit imperio, & dicat : Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion, montem ſanctum eius. Nulliq. dubium, ueritatem, & modeſtiam, & iuſtitiam, Chriſtum appellari, qui dicit : Ego ſum uia, ueritas, & uita. Et, Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et, Qui factus eſt nobis a Deo iuſtitia, & redemptio, & ſanctitas. Hæc autem uniuerſa dicuntur in corpore, ut exigantur in membris. Victoria Domini, ſeruorum triumphus eſt. Magiſtri eruditio, diſcipulorum profectus. Et quod ſequitur : Deducet te mirabiliter dextera tua : aut de ſignis, quæ in euangelio perpetrauit, aut τροπικῶς de cæde, quam exercuit in hoſtibus, ſentiendum eſt. Cor ſapientis in dextera, & cor ſtulti in ſiniſtra eius : Chriſtus totus in dextris eſt, antichriſtus in ſiniſtris. Hebraica interpretatio diſtat in uerbis, nõ diſtat in ſenſu. Sagittæ tuæ acutæ potentiſſime, populi ſub te cadent, in corda inimicorum regis. In Hebraico, abſque Potentiſſime, reliqua ſimiliter. Et hic uerſiculus tibi potiſſimum aptus eſt, quæ iaculo Domini uulnerata, cum

Pſal. 2
Ioan. 14
Matth. 11
1. Cor. 1
Eccl. 10

*Cant.*2 cum ſponſa in Cantico canis: Vulnerata caritate ego ſum. Nec mirum, ſi ſponſus tuus habeat plures ſagittas: de qui bus in centeſimo decimonono pſalmo dicitur: Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis: cnm patris ipſe
Eſa. 49 ſit iaculum, & loquatur in Eſaia: Poſuit me quaſi ſagittam electam: in pharetra ſua abſcondit me. His ſagittis &
*Luc.*24 Cleophas in itinere cum altero uulneratus aiebat: Non ne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia,
Pſal. 126 & aperiret nobis ſcripturas? Et in alio loco legimus: Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii excuſſorum. His ſagittis totus orbis uulneratus, & captus eſt. Paulus ſagitta fuit
Rom. 15 Domini: qui poſtquam ab Hieroſolymis uſque ad Illyricum miſſus arcu Domini, huc illucq. uolitauit, ad Hiſpanias ire feſtinat: ut uelox ſagitta ſub pedibus Domini ſui, Orientem Occidentemq. proſternat. Et quia plures ſunt potentiſſimi regis inimici, qui uulnerati fuerant ignitis ſagittis diaboli, &, quaſi ceruus, ſpiculo percuſſi in iecore;
*Pſal.*119 ſagittæ Domini mittuntur ignitæ cum carbonibus deſolato riis; ut quidquid uitii in corde inimicorum regis fuerit, excoquant, & ſalutari igne ignem eiiciant perditorem. Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, uirga directionis, uirga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ cōſortibus tuis. In Hebraico: Thronus tuus Deus in ſæculnm ſæculi, ſceptrum æquitatis, ſceptrum regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: proprerea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Duas perſonas, eius, qui unctus eſt, Dei, & qui unxit, intellige. Vnde & Aquila eloim אלהים uerbum Hebraicum, non nominatiuo caſu, ſed uocatiuo interpretatur, dicens Θεὲ: & nos propter intelligentiam, Dee, poſuimus; quod Latina lingua non recipit: ne quis peruerſe putet Deum dilecti, & amantiſſimi, & regis, bis patrem nominari. quamquam enim pater in filio, & filius in patre; & alterutrum ſibi & habitator, & thronus ſint: tamen in hoc loco ad regem, qui

Deus

Deus eſt, ſermo dirigitur: & dicitur ei, quod imperium eius (hoc enim intelligo thronum, iuxta illud, quod ſcriptum eſt: De fructu uentris tui ponam ſuper thronum tuum) finem non habeat, quod quidem & Mariæ nnnciauit angelus: Dabit ei dominus Deus thronum Dauid patris ſui, & regnabit ſuper domum Iacob in ſæcula, & regni eius non erit finis. Nec putemus hoc illi eſſe contrarium, quod apoſtolus ſcribens ad Corinthios, ait filium Deo traditurum regnum, & ſubiiciendum ei, qui ſibi ſubiecit omnia: ut ſit Deus omnia in omnibus. Non enim dixit, tradet patri, ut uideretur ſeparare filium; ſed tradet Deo, hoceſt, habitanti in aſſumptione corporis Deo: ut ſit Deus omnia in omnibus; & Chriſtus, qui ante per paucas uirtutes erat in ſingulis, per omnes in omnibus cõmoretur. Sceptrum autem & uirgam inſigne eſſe regnantis, ipſe propheta ſignificat, dicens: Sceptrum æquitatis, ſceptrum regni tui. Quidam de Eſaia teſtimonium proferentes: Exiet uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: hominem, qui eſt aſſumptus, intelligunt, cui & deferatur imperium, & qui propter dilectam iuſtitiam & exoſam iniquitatem regnare dicatur, & unctus eſſe oleo exultationis præ participibus ſuis, quaſi præmium caritatis, & odii iniquitatis in unctione ſumpturus. Docemur autẽ, in utraque parte & amoris & odii eſſe nobis ſemina; cum ipſe, qui primitias maſſæ noſtrorum corporum leuauit ad cælos, & iuſtitiam dilexerit, & oderit iniquitatem. Vnde Dauid: Nonne odientes te, Domine, oderã, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam: perfecto odio oderam illos. Quod ſequitur: Vnxit te Deus, Deus tuus: primum nomen Dei uocatiuo caſu intelligendum eſt, ſequens nominatiuo: quod ſatis miror, cur Aquila non, ut cœperat, in primo uerſiculo, uocatiuo caſu interpretatus ſit, ſed nominatiuo, bis nominans Deum, qui ſupradictum unxerit Deum. In hoc loco Fotinus opprimitur, ſed Arius caput leuat, de euangelio proferens teſtimoniũ: Aſcendo ad patrem meum, & patrem ueſtrũ, Deum meũ, & Deum ueſtrũ. Sed

Pſal. 131 · *Luc.* 1 · 1. *Cor.* 15 · *Pſal.* 44 · *Eſa.* 11 · *Pſal.* 138 · *Ioan.* 20

cum

cũ dilectum audiat eum, accinctũ gladio ſuper femur, & regnare propter ueritatem, & manſuetudinem, ungi ob dilectam iuſtitiam, & exoſam iniquitatem, & unctum eſſe præ
Hebr.3 conſortibus ſuis: de quibus ſcriptum eſt: Participes Chriſti facti ſumus: ſi tamen principium ſubſtantiæ uſque ad finem firmum retineamus: miror, cur ſolum Deum Dei ad calumniam uocet; quaſi uniuerſa, quæ dicta ſunt, diuinitati uerbi, & non humilitati hominis conueniant. Audiat
Act. 10 Actus apoſtolorum: Ieſum Nazarenum, quem unxit De-
Luc.1 us ſpiritu ſancto. Audiat enãgelium: Spiritus ſãctus ueniet ſuper te, uirtus altiſſimi obumbrabit tibi: propterea quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius Dei. Ipſum Domi-
Eſa.61 num ſentiat intonantem: Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit me. Participes autem apoſtolos credentesq. ſignificat: quibus unctionis ſuæ uocabulũ tribuit, ut ab uncto uocentur uncti, ideſt, a Chriſto Chriſtiani. Myrrha, & gutta, & caſia a ueſtimentis tuis a domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regũ in honore tuo. In Hebraico: Myrrha, & ſtacte, & caſia in cũctis ueſtimentis tuis de domibus eburneis, quibus lætificauerunt te filiæ regum in honore tuo. Præfatio ipſa te docuit, iccirco me hunc pſalmum explanare uoluiſſe, quia ad uirginem ſcribens, pro liliis & floribus titulum reperi. itaque conſequenter & iſtos uerſiculos ad te referam, cui uolumen hoc ſcribitur: Mortificaſti membra tua ſuper terram, & quotidie Chriſto offers myrrham. Chriſti bonus odor es, & propterea ſtacten, ideſt, ſtillam uel guttam exhibes Domino. Narrant & ii, qui aromatum nouere uirtutes, ſtacten florem eſſe myrrhæ. Quod autẽ ſequitur, Caſia: eſt ipſa, quæ ab aliis σύριγξ, ideſt, fiſtula nuncupatur, uocalis in laudes Dei, & omnes pituitas, & rheumata uoluptatum ſuo calore excoquens. Vbi in noſtris codicibus ſcriptum eſt, gutta, uel ſtacte, in Hebraico ahaloth אהלות legitur. unde & Nicodemus cen-
Ioan.19 tum libras myrrhæ, & aloes ad ſepeliẽdum Dominum præ
Cant.4.5 parauit. Et ſponſus loquitur ad ſponſam: Myrrha & aloe cum omnibus unguentis primis. Et illa reſpondet: Manus
meæ

meæ ſtillauerunt myrrham : digiti mei myrrha pleni. Proiice & tu mortis opera, Chriſto in baptiſmate conſepulta : & huic mundo mortua eſto : & nihil aliud niſi de cæleſtibus cogitans, loquere ad ſponſum tuum : Manus meæ ſtillaue runt myrrham, digiti mei myrrha pleni. Legimus & un- *Leuit.* 8
guentum ſacerdotale, cuius & Dauid meminit, Sicut un- *Pſal.* 132
guentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram ueſtimenti eius. In quo cum ceteris aromatibus miſcetur & ſtacte. Offerunt & Ma gi myrrham. Et in præſenti loco : initium ueſtimentorum *Matth.* 2
Chriſti, eſt ſuſcipere mortem illius, & in ſua carne monſtrare. Hæc indumenta para ſponſo tuo : his a te ueſtibus comptus incedat. Cumq. ei huiuſcemodi texueris ueſtimenta, efficieris ipſa templum Dei, & lætificabis eum de domibus eburneis, ſiue, ut melius in Hebraico ſcribitur, de templo dentium : & laudes Domino canes : totaq. ſæculo mortua, angelorum imitaberis choros. Ebur enim & dentes, inſigne eſſe mortis & uocis, ipſa nominum natura teſtatur. Et conſequenter adiunctum eſt : Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Rex regum, & domi *Apoc.* 19
nus dominantium ſponſus tuus eſt. Reges iſti, qui ſub tanto rege ſunt reguli, patres tui ſunt, qui te euangelica genuere doctrina. Horum tu, filia, honorificas in omnibus ueſtimentis, & odoribus bonis, & templo eburneo eum, cui ſupra dictum eſt, Effuſa eſt gratia in labiis tuis. Et : Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Et : Sagittæ tuæ acutæ. Et : Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. pro eo quod nos tranſtulimus, domibus eburneis; quia in Græco ſcriptum eſt, ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων : quidam Latinorum, ob uerbi ambiguitatem, a grauibus, interpretati ſunt : cum βαρὺς uerbum ſit ἐπιχώριον Palæſtinæ : & uſque hodie domus ex omni parte concluſæ, & in modum ædificatæ turrium ac mœnium publicorum, βαρεῖς appellentur. Adſtitit regina a dextris tuis in ueſtitu deaurato. Quodq. ſequitur ; Circumdata uarietate : excepta editione uulgata, nullus interpretum tranſtulit. In Hebraico :

Stetit

Stetit coniunx in dextera tua in diademate aureo. Vbi nos
coniugem uertimus, ibi apud Hebræos legitur ſegol שגל.
Pro quo Aquila *σύγκοιτιν*, ideſt, concubinam: Symma-
chus & Quinta editio, *παλλακὴν*, ideſt, pellicem: Se-
ptuaginta, Theodotion, & Sexta, reginam, interpreta-
ti ſunt. Deinde, ubi ego poſui, in diademate aureo, Sym
machus tranſtulit, in auro primo: Aquila, Quinta & Se-
xta editio, in tinctura, uel in auro ophir. Quæ filiæ regum
ſunt, & in ſponſi parantur amplexus: per myrrham, &
guttam, & caſiam, & domos eburneas delectant eum,
cuius thronus in ſæculum ſæculi eſt. Quæ autem iam ſu-
Matth. 16 per petram Chriſtum ſtabili radice fundata eſt catholica Ec
Cant. 6 cleſia: una columba perfecta & proxima, ſtat a dextris, &
nihil in ſe ſiniſtrum habet: ſtat in ueſtibus deauratis, de ſer
monibus ſcripturarum ad ſenſum tranſiens, & cunctis ple
na uirtutibus, ſiue, ut nos tranſtulimus, in diademate au
reo. eſt enim regina, regnatq. cum rege: cuius filias poſſu
mus intelligere, & in commune credentium animas, &
proprie uirginum choros. Ophir genus auri eſt, uel a loco
Indiæ, uel a colore nomine indito. Septem quippe apud
Hebræos auri uocabula ſunt. Vxorem quoque, & concu-
binam intelligamus de Cantico Salomonis, quæ ſiue ſpon
ſo ſuo uel marito dormire non poteſt. Audi filia, & ui-
de, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum,
& domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum:
quoniam ipſe eſt dominus Deus tuus, & adorabunt eum.
In Hebraico: Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam,
& obliuiſcere populi tui, & domus patris tui: & concupi-
ſcet rex decorem tuum: quia ipſe eſt Dominus tuus, & ado
ra eum. Hucuſque per prophetæ linguam, quam calamo
ſcribenti uelociter comparat, loquitur Spiritus ſanctus,
ipſum regem, & bellatorem, & Deum, ſponſumq. com-
pellans. Hinc perſona patris inducitur loquentis ad ſpon-
ſam filii ſui, & cohortantis eam, ut, ueteris gentilitatis &
idololatriæ errore contempto, primum iis, quæ dicantur,
attendat, & propter quod de alienigena filia nominetur;
deinde

deinde uideat uel ipſa, quæ dicũtur, uel uniuerſam cõdicionem, ex uiſibilibus intelligẽs inuiſibilia, & ex creaturis ſentiẽs creatorẽ: & diligenter inclinet aurem ſuã, ut, quæ dicuntur, memoriter teneat. Cumq. audierit, uiderit, & inclinauerit aurẽ ſuã, totãq. ſe doctrinæ tradiderit, & eorũ intelligẽtiæ, quæ dicuntur; obliuiſcatur primũ populũ ſuũ; & cũ Abrahã de Chaldæa egrediẽs, relinquat terrã natiuitatis, & cognationis ſuæ. Nemo dubitat, patrẽ noſtrũ, antequã adoptaremur a Deo, fuiſſe diabolũ; unde ſaluator ait: Vos ex patre diabolo eſtis. Cũ ergo, ait, antiqui patris fueris oblita, & talẽ te exhibueris, depoſitis priſtinis ſordibus, ut ſuper fratruelẽ dealbata cõſcendas, & quã poſſit diligere filius meus; tũc concupiſcet rex decorẽ tuũ. Et ne putes unum eſſe de turba, a quo amãda es; ipſe eſt rex tuus, & dominus tuus. Quia uero interdũ qui reges & domini ſunt, ſunt quidẽ poteſtate reges & domini, tamẽ eiuſdẽ naturæ, cuius ſunt illi, in quos dominãtur, & regnãt: indico tibi, quod & Deus tuus ſit, & debeas adorare eũ. Septuaginta interpretes non dixerunt, & adorabis eũ, ſed adorabũt eum: ut ſit ſenſus: Iſte, qui te amaturus eſt, qui tuam pulchritudinẽ dilecturus, Deus eſt, & adorandus ab omnibus. Quod de Eccleſia ex gentibus congregata expoſuimus, unuſquiſque ad ſe ipſum referat, animamq. credentis, quod, prioribus uitiis derelictis, adoptetur in filiam; inclinet aurem ſuam; obliuiſcatur ueteris conuerſationis; & cum Apoſtolo dimittat mortuum patrem; & talem ſe præbeat, qui ametur a rege. Ipſe eſt enim dominus eius, cui flectere debeat genu, &, depoſita ſuperbia, iugum humilitatis aſſumere. Interrogemus Iudæos, quæ ſit iſta filia, ad quam loquitur Deus: non dubito, quin ſynagogam reſpondeant. Et quomodo dicitur ſynagogæ & Iſraelitico populo, Dimitte populum tuum, & domum patris tui? Numquid derelinquet gentem Hebræam, & Abraham antiquum patrem? Si dixerint, de uocatione ſignificari Abraham, qua Chaldæos reliquerit: quis eſt iſte rex, qui amaturus eſt decorem Abraham? Certe alius eſt, qui loquitur: Audi filia: & alius,

Gen. 12 · *Ioan. 8* · *Matth. 8*

de quo loquitur: Concupiſcet rex decorem tuũ. Qui alius, non ſolum rex, ſed & dominus & Deus eſt, qui adorandus eſt. Filia Tyri, in muneribus uultum tuum deprecabuntur diuites plebis. In Hebræo eſt: O filia fortiſſimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur diuites populi. Verbum
Ezech.27 Hebraicum ſor צר, quod in Ezechiele iuxta Septuaginta legimus, interpretari poteſt & Tyrus, & tribulatio, & fortiſſimus, ſiue fortiſſima, & ſilex, ideſt, lapis duriſſimus. unde in præſenti loco error ortus eſt. Aquila enim, & Septuaginta, & Theodotion, & Quinta editio, Tyrum interpretati ſunt: Sexta uerbum Hebraicum poſuit ſor צר: Symmachus κρατίσην, ideſt, fortiſſimam. nos id ipſum ad Deum retulimus: ut illa, cui ſupra dixerat; Audi filia, & uide; filia fortiſſimi nuncupetur; aut certe ipſa fortiſſima ſit, quia imitata eſt fortem patrem, cuius uultum in diuerſis muneribus deprecabuntur diuites plebis. Diuites in cunctis opeῑbus bonis, & ſcientia; ſiue qui diuites putantur in hoc ſæculo, ſapientes huius mundi, & philoſophorum diſcipli
Rom.3 nis eruditi. Vel, quod melius eſt, qui antea diuites fuerãt, habentes eloquia Dei, & teſtamenta, & prophetas, ideſt, de populo Iſrael. Vt enim ante ſaluatoris aduentum ii, qui de Tyro erant, hoc eſt de populo gentium, & proſelyti eſſe cupiebant, deprecabantur diuitem populum Iſrael, & per eos introducebantur in templum: ſic poſt aduentũ Domini, quicumque ex Iſrael credere uoluerint, diuites quondam familiaritate & protectione Dei uenient ad filiã Tyri; & offerentes uaria dona uirtutum, & confeſſionis in Chriſtum, deprecabuntur eam, ut ſalutem, quam perdiderunt in Iudæa, inueniãt in gẽtibus. Omnis gloria eius filiæ regis abintus, in fimbriis aureis circumamicta uarietatibus. In Hebræo: Omnis gloria filiæ regis intrinſecus, faſciis aureis ueſtita eſt. Pro eo quod in Septuaginta ſcriptũ eſt, ἔσωθεν: & nos uel abintus, uel intrinſecus interpretati ſumus. in quibuſdam exẽplaribus inuenitur ἐξ ἐννοιῶν, quod cogitationes ſonat. ex quo oſtenditur, omnem gloriam Eccleſiæ, cui ſupra dictum eſt; Audi filia, & uide, & o filia

filia Tyri, & nũc appellatur filia regis eſſe intrinſecus; & in cogitationibus, ideſt, in interiori homine,& in circumciſione non manufacta, ſed ſpiritu, habente conſcientiæ fiduciã apud Deum, & tota pulchritudine poſita magis in ſenſuũ nomine, quam in flore uerborum. Quo modo autem in ſtamine, ex quo dependent fimbriæ, ſubtemen intexitur, & tota ueſtimentis uirtus in ſtamine eſt: ita in uariis ſenſibus ſcripturarum, in quibus ueſtis Eccleſiæ omnis intexitur, miſcentur aliqua de natura,de moribus: & hoc ipſum ſignificat ueſtis Aaron, auro, purpura, cocco, byſſo, hia- *Exod.28.39*
cyntoq. contexta, quam fecerunt mulieres, quibus Deus ad texendum dedit ſapientiam. Et ut intelligere poſſimus omnem ornatum filiæ regis intrinſecus, ipſa loquitur in Cantico: Introduxit me rex in cubiculum ſuum, in quo, *Cant.1*
clauſo oſtio labiorum, Deum patrem iubemur orare. No *Matth.6*
no quoque pſalmo, titulus inſcribitur, pro abſcõditis filii. Variam habuit & Ioſeph tunicam, quam ei texuit mater *Gen. 37*
Eccleſia. De his fimbriis ſaluatoris αἱμοῤῥοοῦσα unam teti *Matth.9*
git, & ſanata eſt. Quod autem in Hebraico ſcribitur, faſciis aureis ueſtita eſt, id ipſum ſignificat, quod ſupra: Omnis gloria filiæ regis intrinſecus, faſciis ſenſuum diuinorum, interiora membra obuoluuntur Eccleſiæ, & tota ute- *Hier.2*
ri tegitur ambitio. Harum faſciarum non poteſt obliuiſci ſponſa, ſecundum Hieremiam, quæ mammas ligant,& pectus, in quo cogitationes ſunt, protegunt. Adducentur regi uirgines poſt eam, proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia, & exultatione, adducentur in templum regis. Iuxta Septuaginta prior uerſiculus adhuc de filiæ canitur ornatu: ſequens ad ipſum ſponſum regemq. dirigitur. Porro, iuxta Hebraicum, totum ad ſponſam dicitur uſque ad eum locum, ubi ſcriptum eſt: Pones eos principes in uniuerſa terra. Et legitur: In ſcutulatis ducentur ad regem, uirgines ſequentur eam, amicæ eius ducentur illuc, ducentur in lætitia & exultatione, ingredientur thalamum regis. Multam eſſe diſtantiam animarum in Chriſto credentium, demonſtrat Canticum canticorum, in quo

Cant. 6 ſcriptum eſt: Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentulæ, quarum non eſt numerus. Vna eſt colūba mea, perfecta mea proxima mea, de qua dicitur: Viderunt eā filiæ, & beatificant eā reginæ, & cōcubinæ, & laudant eam. Quæ ergo perfecta eſt, & ſancta corpore, & ſpiritu, & colūba & proxima meretur uocari. Hæc eſt filia, de qua ſupra dictum eſt: Adſtitit regina a dextris tuis in ueſtitu deaurato. Quæ autem ſupergreſſæ ſunt ſex dies mundi, & futura regna ſuſpirant, reginæ appellantur. Si qua uero circumciſionem quidem habet octauæ diei, ſed adhuc non uenit ad nuptias, hæc concubina uocitatur. Diuerſa autē multitudo credentium, quæ necdum poteſt ſponſi copulari amplexibus, nec de eo liberos parere, adoleſcentula dicitur. Ego puto de illis uirginibus, quæ ſequuntur Eccleſiam, & in primo ponuntur gradu, & te eſſe, & omnes, qui in uirginitate corporis, & animæ perſeuerant; proximas autem & amicas, uiduas eſſe, & in matrimonio continentes: quæ omnes cum lætitia, & exultatione ducuntur ad templum, & in thalamum regis; in templum quaſi ſacerdotes Dei, in thalamum quaſi ſponſæ regis, & ſponſi.

Apoc. 21 Hoc templum & Ioannes uidit in Apocalypſi, & propheta deſiderat. Vnam, inquit, petii a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ. Et iterum: Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Et in alio loco: Quia tranſibo in locum tabernaculi admirabilis, uſque ad domum Dei, in uoce exultationis & confeſſionis, ſonitus feſta celebrantium. Scutulata autem, quibus ſponſo ſuo regina componitur, ipſa ſunt, quæ in Septuaginta legimus circumamicta uarietate. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram. In Hebraico: Pro patribus tuis erunt tibi filii: pones eos principes in uniuerſa terra. Et ex patris perſona nequaquam de filia, ſed rurſus ad filiam ſermo intelligi poteſt, & ex Spiritus ſancti, & ex filiorum Core. Si ergo ad filiam ſponſam ſermo dirigitur; ſponſa autem de nationibus congregata eſt,

Pſal. 26 · Pſal. 25 · Pſal. 41

eſt,cui ſupra dicitur: obliuiſcere populum tuum,& domũ patris tui: debemus ſponſæ patres noſſe; ut conſequenter nouerimus & filios. Pro patribus tuis, de quibus in Hieremia locuta eſt: Quam falſa poſſederunt patres noſtri idola: & non eſt in eis, qui pluat. Pro Platone, & pro ceteris diuerſorum dogmatum, & errorum magiſtris, nati ſunt tibi filii, quos conſtituiſti principes tuos, & feciſti in populis præceptores. Vel certe aliter: O Eccleſia, filii tui, quos genuiſti tibi, uertentur in patres tuos, cum de diſcipulis eos feceris magiſtros, & in ſacerdotali gradu omnium teſtimonio collocaueris. Sin autem patres Eccleſiæ intelligimus Abraham, Iſaac, & Iacob, & reliquos patriarchas: filios, qui ei in patrum honore ſunt nati, apoſtolos intelligamus, qui miſſi ſunt a Domino prædicare uſque ad extremum terræ, & baptizare credentes in nomine trinitatis. Sed quæritur, quo modo Eccleſia de gentibus patres habere poſſit, Abraham,Iſaac, & Iacob; cum ei ſupra dictum ſit: Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Legamus euangelium: Nolite dicere, patrem habemus Abraham: potens eſt Deus de lapidibus iſtis, hoceſt, de duro corde gentilium,ſuſcitare filios Abrahæ. Et in alio loco: Si filii eſſetis Abrahæ, opera Abrahæ faceretis. Et in Geneſi ad ipſum Abrabam loquitur Deus: In ſemine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Sicut enim ille in præputio ex fide iuſtificatus eſt, ita & nos iuſtificabimur in eadem fide, ſi habuerimus fidem & opera patris noſtri Abraham. Poteſt hoc ipſum ad ſaluatorem dici uel a patre, uel a prophetali choro, & Spiritu ſancto. Pro patribus tuis, ſtirpe uidelicet Iudæorum, qui te reliquerunt, & negauerunt, nati ſunt tibi filii apoſtoli, & de nationibus credentes, quos conſtituiſti principes in uniuerſa terra. Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſæculũ ſæculi. in Hebraico recordabor nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea cõfitebuntur tibi populi in ſæculũ & in æternũ. Quod nos interpretati ſumus, cõfite=

Hier.14.16 *Ioan.8* *Gen. 12. 22*

fitebuntur tibi; Symmachus tranſtulit, laudabunt te. Regina, quæ ſteterat a dextris regis in ueſtitu deaurato, & iuſſa fuerat obliuiſci populi & domus patris ſui: & iterũ illi dictũ erat: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: cõſtitues eos principes ſuper omnẽ terrã: intelligens quantã decorãda ſit gloria, & quibus præmiis ſubleuanda, conuertit ad ſponſum uoces ſuas; & pollicetur recordaturam ſe ſemper nominis ſponſi, in omni generatione & generatione. Quod promiſit, uidemus expletũ. Ipſa Chriſtiana nobis omnibus Chriſtianorũ nomẽ impoſuit, nomen nouũ, in quo benedicũtur omnes familiæ gentiũ. Recordatur autem nõ in una generatione, ſed in omnibus, uel cunctas ſignificans nationes, uel duas generationes, Iudæorum; atque gentilium. Et quia hoc parum eſt, ſi in duabus generationibus nominis Domini recordetur: propterea populi, qui in Eccleſia fuerint, confitebuntur & laudabunt Dominum in æternũ & in ſæculum ſæculi. Quando & tu, o filia Principia, ſanctorum mixta choro, inter uirgines duceris ad regem, & ex domibus eburneis delectabis ſponſum in honore tuo; tunc recordare & mei, qui huius pſalmi tibi, Domino reuelante, intelligentiam tribui; & dicito: Memor ero nominis tui: ut, quæ partem intellexiſti carminis, ſi uita comes fuerit, & totum Canticum canticorum intelligas.

ARGVMENTVM.

D E *pſalmo centeſimo uigeſimoſexto, doloris panis quid, & Excuſſorum filii qui ſint, Marcellæ, nobili apud Romanos feminæ, prout illa deſiderabat, exponit.*

HIERON. AD MARCELLAM, Pſalmi CXXVI. expoſitio.

CXLI.

B E A T V S Pamphilus martyr, cuius uitam Euſebius, Cæſarienſis epiſcopus, tribus ferme uoluminibus explicauit, cum Demetrium Phalereum, & Piſiſtratum in ſacræ bibliothecæ ſtudio uellet æquare; imaginesq. ingeniorum, quæ

quæ uera ſunt & æterna monumenta, toto orbe perquireret; tunc uel maxime Origenis libros impenſius perſecutus, Cæſarienſi eccleſiæ dedicauit: quam ex parte corruptam, Acacius dehinc, & Euzonius, eiuſdem eccleſiæ ſacerdotes, in membranis inſtaurare conati ſunt. Hic cum multa repererit,& inuentorũ nobis indicem reliquerit, centeſimi uigeſimiſexti pſalmi commentarium, & phe litteræ tractatum, ex eo quod non inſcripſit, confeſſus eſt, non repertum: non quod talis tantusq. uir (Adamantium dicimus) aliquid præterierit; ſed quod negligentia poſterorum ad noſtram uſque memoriam non durarit. Hoc ideo dixi, ut, quia de eodem pſalmo mihi propoſuiſti, qui eſſet panis doloris, in eo quod dicitur: Vanum uobis eſt ante lucẽ ſurgere; ſurgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris: oſtenderem me de Origenis cõmentariis quid ſenſerit non habere. Vnde ad Hebræum recurrens, inueni pro pane doloris ſcriptum, lehem haazabim לחם העצבים, quod Aquila interpretatus eſt, ἄρτον διαπονημάτων, ideſt, panem elaborationum: Symmachus ἄρτον κακοπαθέμενον, quod exponitur, panem ærumnoſum: Quinta editio,& Theodotion, qui in ceteris cum Septuaginta trãſlatoribus facit, panem idolorum: Sexta πλάνης, ideſt, erroris. Nec mirandum eſt de Aquila, ſi διαπονήματα pro *Pſal. 134*
idolis ponat, cum opera manuum hominis ſint,& prophetice populus arguatur ad templum diluculo fruſtra conſurgere, & poſt quietem ad ſanctuarium feſtinare, cum idola Dei honore uenerẽtur: ſecundum quod Ezechiel ſcripſit in *Ezech. 8*
ipſo templo, ſacrificare idolis ſacerdotes. Vt autem plenius adducaris, pro dolore in Hebræo idola poſita; hoc ipſum uerbum, hoceſt, azabim עצבים, etiam in centeſimo decimotertio pſalmo ſcriptum eſt. Septuaginta quoque idola tranſtulerunt. Nam & in eo loco, ubi legimus: Idola gentium, argentũ,& aurũ,& opera manuũ hominũ: in Hebræo habetur, azabehem עצביהם, quod Aquila interpretatur, elaborationes eorum. Vnde, cum ita ueritas ſe habeat, non fruſtra quidam doloris panem, aut hæreticorũ

intelligunt ſacramenta, aut uitæ iſtius miſerabilis & ærum-
Gen.3 noſæ interpretantur laborem, apud quam in ſudore faciei
comedimus panem noſtrum: & inter ſpinas, & tribulos,
breuis uitæ alimenta naſcuntur. Illud quoque de eodem
pſalmo interrogare dignata es, qui ſint filii excuſſorum.
Miror te in Hilarii commentariis non legiſſe, excuſſorum
Matth.10 filios, credentium populos interpretari: quod ſcilicet apo-
Marc.6 ſtolos illo nomine putauerit appellatos, quibus in euange
liis ſit præceptum, in quamcumque ciuitatem introierint
& non fuerint recepti, excutere puluerem pedum ſuorum
in teſtimonium non credentiū: licet tu argute præcaueris,
nō poſſe apoſtolos ſub nomine excuſſorum intelligi; cum
ſit aliud excutientium, aliud excuſſorum: quia excutientes
ſunt, qui excutiant; excuſſi uero, qui ab aliis excutiantur:
& incongruum eſſe, excuſſos apoſtolos accipi, qui magis
excutiētes debuerint appellari. Quid igitur faciam? Tantū
uirum, & temporibus ſuis diſertiſſimum, reprehendere
non audeo: qui & confeſſionis ſuæ merito, & uitæ indu-
ſtria, & eloquentiæ claritate, ubicumque Romanum no-
men eſt, prædicatur: niſi quod non eis culpæ adſcribendū
eſt, qui Hebræi ſermonis ignarus fuit, Græcarum quoque
litterarum quandam aurulam ceperat, ſed Heliodori preſ-
byteri, quo ille famliariter uſus eſt, ea, quæ intelligere
non poterat, quo modo ab Origene eſſent dicta, quære-
bat. Qui quia in hoc pſalmo commentarium Origenis in-
uenire non potuit, opinionem magis inſinuare ſuam,
quam inſcitiam uoluit confiteri. quam ille ſumptam
claro ſermone diſſeruit, & alienum errorem diſertius
executus eſt. Reſtat igitur, ut rurſum ad fontem ſermonis
recurramus Hebræi, & uideamus quo modo ſcriptum ſit.
Vbi nos habemus, ſicut filii excuſſorum, ibi legitur, chen
bene hanehiurim כן בני הנעורים: quod Aquila interpretatus
eſt, ſicut filii pubertatū: Symmachus, & Theodotion, ſicut
filii iuuētutis: Sexta, ἠκονηθέντος νȣ̃: quod nos dicere poſ-
ſumus, exacuti ſenſus. Ex quo manifeſtū eſt, adoleſcētiæ po
pulos intelligi Chriſtianos, ſecundum illud exemplum,
quod

quod Deus ſuos ſanctos in modum arcus & ſaggitarum dicatur extendere: ut in propheta Zacharia: Quoniam extẽdi te mihi Iuda ut arcum. Et ſaluator de ſemet ipſo: Poſuit me ſicut ſaggittam electam, & in pharetra ſua abſcõdit me. Denique in ſequenti uerſu, exceptis Septuaginta, qui aliter tranſtulerunt, & in Hebræo, & in cunctis editionibus ita reperi: Beatus uir, qui repleuit pharetram ſuam ex ipſis: ut, quia metaphoram ſemel ſumpſerat ex ſagittis, & in pharetra quoque translatio ſeruaretur. Excuſſos autem & conſuetudo ſermonis humani uegetos, & robuſtos, & expeditos uocat: & ipſi Septuaginta interpretes in Eſdre libro, pro iuuenibus tranſtulerunt: in quo ita ſcribitur: Et factum eſt ex die illa, medii excuſſorum faciebant opus, & medii eorum habebant haſtas, & ſcuta, & arcus, & thoraces, & principes poſt omnem domum Iuda, ædificantium in muro. Ex quo animaduertimus, & in præſenti loco pro adoloſcentibus, atque puberibus, excuſſos poſitos, nõ, ut ille opinatus eſt, pro apoſtolis, qui excuſſi a pedum excuſſione dicantur. Legi & cuiuſdã librum, & elegantẽ in eo ſenſum reperi, excuſſos Iudæos dici a templo, & lege & gratia Domini, pro eo quod eſt reprobos, & eorũ eſſe filios apoſtolos, qui ex ipſorum ſemine procreentur, & in ſimilitudinem ſagittarum manu Domini contineantur. In ſequenti quoque pſalmo Heliodorus magis, quam noſter Hilarius errauit: qui de eo loco, in quo ſcriptum eſt; Labores fructuum tuorum manducabis; uaria opinatus, aſſeruit magis ſtare ſententiam, ſi ſcribatur: fructus laborum aliquem manducare, & non labores fructuum: unde ſpiritualem intelligentiam debere perquiri: & ex hac occaſione longam ingrediens diſputationem, tanta operoſitate, quod uolebat intelligi uſus eſt perſuadendi, quanta ſemper falſitas indiget, ut uera uideatur: cum in hoc loco non Septuaginta interpretes, ſed Latini de Græci uerbi ambiguitate decepti, καρπὺς fructus magis, quam manus, interpretati ſint, cũ καρποὶ manus quoque dicantur: quod Hebræo ponitur caphecha כפיך: & Symmachus Quin-

taq.

Marginal notes: Zach. 9 · Eſa. 49 · Neem. 4 · Pſal. 127

taq. editio tranſtulerunt, manuum tuarum, ut ambiguitatem prioris ſermonis eſſugerent. Cũ hæc ſurtiuis, ut aiunt, operis ad lucubratiunculam uelox notarii manus me dictã te ſignaret, & plura dicere cogitarem, iam ferme quarta hora noctis exceſſerat; & repente ſtimulis quibuſdam dolentis ſtomachi ſuſcitatus, in orationem prorupi; ut ſaltem reliquo horarum ſpatio, ſubrepente ſomno, fruſtraretur infirmitas.

ARGVMENTVM.

E S A I A E *uiſionem de Seraphim, & Tiſagio, ceteriſque, quæ ſexto eius capite continentur, poſt explicatam Oziæ Regis hiſtoriam, Damaſo, ſummo Pontifici, docte, ac pie, ut ad doctum, piumq. uirum ſcribens, interpretatur.*

HIERONYMVS DAMASO.

EPISTOLA CXLII.

Eſa. 6 E T factum eſt anno, quo mortuus eſt Ozias rex: uidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum, &c. Ante quam de uiſione dicamus, pertractandum uidetur, quis ſit Ozias, quot annis regnauerit, qui ei in ceteris gentibus ſint coæui. Et de perſona quidem, ſicut in Regnorum & præteritorum libris legimus, fuit uir iuſtus, & fecit rectum in conſpectu Domini, ædificans templum, aquæ ductum fabricans, offerens uaſa, & pro hoc merito aduerſarios ſuperans; quodq. maximum pietatis indicium eſt, habens multos in ſuo imperio prophetas. Hic, quamdiu uixit Zacharias ſacerdos, cognomento Intelligens, placuit Deo, & cum omni ueneratione delubrum eius ingreſſus eſt. poſtquam uero Zacharias obiit, uolens per ſe offerre donaria, ſacerdotalem ordinem non tam pie quam audacter inuaſit, &, reclamantibus leuitis, & ſacerdotibus ceteris: Nonne tu es Ozias rex, & non ſacerdos? audire noluit, ſtatimq. lepra perfuſus in fronte eſt, iuxta prophetæ uocem, dicentis: Imple

4. Reg. 15
2. Par. 26

ple Domine facies eorum ignominia. Quam corporis par *Pſal.* 82
tem ſacerdos auri lamina protegebat, quam in Ezechiele *Exod.* 28
Dominus iubet thau litteræ impreſſione ſignari: de qua *Ezech.* 9
Dauid exultauit, dicens: Signatum eſt ſuper nos lumen *Pſal.* 4
uultus tui Domine. In qua allophilus procax fundæ lapi- 1.*Reg.* 17
dis ictu interiit. Regnauit autem Ozias annis quinquagintaduobus, quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienſes Agameſtor undecimus imperabat. Poſt cuius mortem Eſaias propheta hanc uiſionem, quam explanare nunc nitimur, uidit, id eſt, eo anno, quo Romulus, Romani imperii conditor, natus eſt: ſicut manifeſtum eſſe poterit iis, qui uoluerint legere temporum librum, quem
nos in Latinam linguam ex Græco ſermone tranſtulimus. *Eſa.* 6
Sequitur: Et factum eſt in anno, quo mortuus eſt Ozias rex: uidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum. Præmiſſa hiſtoria, ſpiritalis ſequitur intellectus, cuius cauſa hiſtoria ipſa replicata eſt. Viuente lepro-ſo rege, &, quantum in ſe eſt, ſacerdotium diſſipante, Eſaias uiſionem uidere non potuit. Quamdiu ille regnum tenuit in Iudæa, propheta oculos non leuauit ad cælum: non ei ſunt reſerata cæleſtia: non apparuit Dominus ſabaoth: nec in myſterio fidei, ter ſancti nomen auditum eſt. quando uero ille mortuus eſt; uniuerſa, quæ ſubſequens ſermo monſtrabit, aperto ſeſe lumine prodiderunt.
Tale quiddam & in Exodo ſcriptum eſt. dum Pharao ui- *Exod.* 2
xit, populus Iſrael ex luti & lateris palearumq. opere preſſus, non ſuſpirauit ad Dominum. dum ille regnauit, nemo quæſiuit Deum patrum Abraham, Iſaac, & Iacob. quando uero ille mortuus eſt, ſuſpirauerunt filii Iſrael, ut ſcriptura dicit: Et aſcendit clamor eorum ad Dominum: cum utique, iuxta hiſtoriam, tunc magis gaudere debue-
rint, & ante ſuſpirare dum uiueret. Ezechiele quoque pro *Ezech.* 11
phetante, Phaltias filius Banaiæ occubuit; & poſt peſſimi ducis interitum, Cecidi, inquit, ſuper faciem meam, & clamaui uoce magna, & dixi: Heu mihi, heu mihi Adonai, Domine, conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael?

Si

Si ergo intelligas in Ozia, & Pharaone, & Phaltia, & ceteris iſtiuſmodi contrarias fortitudines; uidebis quo modo illis uiuentibus nullus noſtrum uideat, ac ſuſpiret, & in
Rom. 6 pænitentiam corruat. Non regnet, ait Apoſtolus, peccatum in mortali ueſtro corpore. Regnante peccato, Aegyptiis extruimus ciuitates, in cinere uerſamur, & ſordibus: pro frumento paleas, pro ſolida petra luti opera ſectamur. Sequitur: Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excel
Dan. 7 ſum, & eleuatum. Vidit & Daniel ſedentem Dominum, ſed non ſuper thronum excelſum, & eleuatum. Pollicetur
Iohel 3 & alibi uox diuina, dicens: Veniam, & ſedebo, & iudicabo populum in ualle Ioſaphat: quod interpretatur, Domini iudicium. Qui peccator eſt, & mei ſimilis, uidet Dominum ſedentem in ualle Ioſaphat, non in colle, non in monte, ſed in ualle, & in ualle iudicii. Qui uero iuſtus, & Eſaiæ ſimilis eſt, uidet illum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum. Vt autem & aliud inferam: quando eum mente pertracto regnare in thronis, dominationibus, angelis, ceterisq. uirtutibus; uideo excelſum thronum eius: quando autem conſidero, quo modo genus diſpenſet humanum, & pro noſtra ſalute ſæpe deſcendere dicatur ad terras; uideo humilem & proximum terræ thronũ eius. Sequitur: Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum: & plena erat domus maieſtate eius: & Seraphim ſtabant in cirumitu eius. Quidam ante me tam Græci, quam Latini, hunc locum exponentes; Dominũ ſuper thronum ſedentem, Deum patrem; & duo Seraphim, quæ ex utraque parte ſtantia prædicantur: Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ſpiritum ſanctum, interpretati ſunt. Quorum ego auctoritati, quamuis ſint eruditiſſimi, nõ aſſentior. multo ſiquidem melius eſt uera ruſtice, quam falſa diſerte proferre; maxime cum Ioannes euangeliſta in hac eadem uiſione, non Deum patrem, ſed Chriſtum ſcribat eſſe conſpectum: nam cum de incredulitate diceret Iudæorum, ſtatim cauſas incredulitatis expo-
Ioan. 12 ſuit, dicens: Et ideo non poterant credere in eum, quia

dixit

dixit Eſaias: Aure audietis, & non intelligetis: & cernentes aſpicietis, & non uidebitis. Hæc autem dixit, quando uidit gloriam unigeniti, & teſtificatus eſt de eo. In præſenti ergo uolumine Eſaiæ ab eo, qui ſedet in throno, iubetur ut dicat: Aure audietis, & non intelligetis. Qui autem hæc iubet, ut Euangeliſta intelligit, Chriſtus eſt: unde nũc colligitur, non poſſe Seraphim, Chriſtum intelligi; cum Chriſtus ſit ipſe, qui ſedeat. Et licet in Actis apoſtolorum aduerſus Iudæos inter ſe diſſidentes Paulus dicat: Bene ſpiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam prophetam ad patres noſtros, dicens; Vade ad populum iſtum, & dic: Aure audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non perſpicietis: incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt; ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur ad me, & ſanem illos: mihi tamen perſonæ diuerſitas non facit quæſtionem; cum ſciam & Chriſtum & ſpiritum ſanctum unius eſſe ſubſtantiæ; nec alia ſpiritus uerba eſſe, quam filii; nec aliud filium iuſſiſſe, quã ſpiritum. Sequitur: Et plena erat domus maieſtate eius. Domus Dei, quæ ſurſum eſt, gloria plena conſpicitur: hæc uero, quæ deorſum eſt, neſcio an plena ſit gloria: niſi forte ſecundum ſenſum pſalmiſtæ dicentis: Domini eſt terra, & plenitudo eius: Nos quoque dicamus eos eſſe in terra plenos gloria, qui poſſint dicere: nos omnes ex plenitudine eius accepimus. Iſtam domum ſapientes mulieres ædificant, & inſipientes diſſipant manibus. De iſta & Eſaias loquitur: Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in ſummis montibus, & eleuabitur ſuper colles. Hæc eſt domus, de qua & alibi ſupradictus Paulus ſacrata uoce teſtatur: Et Moyſes quidem fidelis in tota domo eius, quaſi famulus in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant. Chriſtus autem ut filius ſuper domum eius, cuius domus ſumus nos: ſi tamen principium ſubſtantiæ eius uſque ad finem firmum teneamus. De hac & ad Timotheum loquitur: Hæc autem ſcribo, ut

Eſa.6 *Act.28* *Pſal.23* *Ioan.1* *Pro.14* *Eſa.2* *Hebr.3* *1.Tim.3*

ut ſcias, quemadmodum oporteat te conuerſari in domo Dei, quæ eſt eccleſia. Sequitur: Et Seraphim ſtabant in circumitu eius, ſex alæ uni, & ſex alæ alteri: & duabus quidē uelabant faciem, & duabus uelabant pedes, & duabus uolabant, & clamabant alter ad alterū, & dicebant: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth, plena eſt uniuerſa terra gloria eius. Volumus ſcire, quæ ſint Seraphim ſtātia in circumitu Dei; quæ ſex alæ unius, & ſimul iunctæ duodecim; quo modo duabus uelent faciem, & duabus pedes; & duabus uolent, cum ſuperius in circumitu Dei ſtare dicantur: aut quo modo ſtent in circumitu, cum duo ſint, & alibi uolent: quid ſit illud, quod alter ad alterum clamitent, & ter ſancti nomen ingeminent: uel quo modo ſuperius domus plena gloria, & nunc terra eſſe dicatur. Quæ cum non minimum puluerem moueant, & prima ſtatim fronte difficultatem interpretationis obiiciant: in commune Dominum deprecemur; ut mihi quoque de altari carbo mittatur; ut, omni peccatorum ſorde deterſa, primum poſſim Dei ſacramenta conſpicere, dehinc enarrare quæ uidero. Seraphim, ſicut in interpretatione nominum Hebræorum inuenimus, ardor, aut incendium, aut principi-

*Luc.*12 um oris eorum, interpretantur. Quærimus, quid ſit hoc incendium? Saluator ait: Ignem ueni mittere in terram, & quam uolo ut ardeat. Duobus diſcipulis, quibus in itinere Dominus ſcripturas aperuerat, a Moyſe & omnibus prophetis incipiens, poſtquam reſerati ſunt oculi eorum,

*Luc.*24 cognoſcentes eum, dixerunt ad alterutrum: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, &

*Deut.*4 aperiret nobis ſcripturas? Et in Deuteronomio, Deus ip-

Ezech. 8 ſe ignis ſcribitur eſſe cōſumens: & in Ezechiele quoque, a renibus uſque ad pedes uidetur eſſe igneus: & eloquia Do-

Pſal. 11 mini eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Et multa alia, quæ ſi de omnibus ſcripturis uoluero replicare, perlongum eſt. Ergo quærimus, ubi ſit hoc incendium ſalutare? nulli dubium, quin in ſacris uoluminibus, ex quorum lectione uniuerſa

uerſa hominum uitia purgantur. De eo uero, quod ſequitur, Principium oris eorum, quo modo poſſit ad ſcripturas referri: uereor ne, ſi dicere cœperimus, non tam interpretari, quam uim ſcripturis inferre uideamur. Initium oris & communis eloquii, & hoc omne, quod loquimur, Hebræam eſſe linguam, qua uetus teſtamentum ſcriptum eſt, uniuerſa antiquitas tradidit. Poſtquam uero in fabricatione turris per offenſam Dei, linguarum diuerſitas attributa eſt; tunc ſermonis uarietas in omnes diſperſa eſt nationes. Igitur & incendium, & initium oris, in duobus animaduertitur teſtamentis: quæ circa Deum ſtare, non mirum eſt; cum per ea Dominus ipſe diſcatur. Sex alæ uni, & ſex alæ alteri: Victorinus noſter duodecim apoſtolos interpretatus eſt. Nos poſſumus & duodecim lapides altaris, quos ferrum non tetigit, & duodecim gemmas, ex quibus ſacerdotis diadema conſtructum eſt, accipere, quos & Ezechiel memorat, & Apocalypſis non tacet: quorum quid uerum ſit, Deus uiderit; quid ueriſimile, in ſequentibus exponemus. Sequitur: Et duabus quidem uelabant faciem, & duabus uelabant pedes, & duabus uolabant. Velabant faciem non ſuam, ſed Dei. quis enim eius poteſt ſcire principium, qui antequam iſtum conderet mundum, interim fuerit in æternitate, quando thronos, dominationes, poteſtates, angelos, totumq. miniſterium cæleſte condiderit? Sequitur: Et duabus uelabant pedes, non ſuos, ſed Dei. Extrema quippe eius ſcire quis poteſt? quid poſt conſummationem ſæculi ſit futurum, quid poſtquam genus hominum fuerit iudicatum, quæ ſequatur uita? an rurſum alia ſit futura terra, &, poſt tranſitionem, alia rurſum elementa, uel alius mundus ſolq. condendus ſit? Priora annũciate mihi, & nouiſſima, quæ futura ſunt, & dicam: quia dii eſtis, ait Eſaias, ſignificans neminem poſſe, quid ante mundum fuerit, & quid poſt mundum futurum ſit, enarrare. Et duabus uolabant. Media tantũ cognoſcimus, quæ ex ſcripturarum nobis lectione panduntur: quando mundus factus ſit, quando plaſmatus homo,

Gen. 11

Exod. 28

Ezech. 28

Apoc. 21

Eſa. 41

quando

quando diluuium, quando lex data ſit; ut ex uno homine uniuerſa terrarum ſpatia completa ſint; & in extremo tem pore, Dei filius pro noſtra ſalute ſumpſerit carnem. Cetera uero, quæ diximus, iſta duo Seraphim in facie pedibusq. texerunt. Et clamabant alter ad alterum. Pulchre poſitum eſt, alter ad alterum: quidquid enim in ueteri legimus teſtamento, hoc idem in euangelio reperimus: & quod in euangelio fuerit lectitatum, hoc ex ueteris teſtamenti auctoritate deducitur: nihilq. in eis diſſonum, nihil diuerſum eſt. Et dicebant: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth. In ambobus teſtamētis trinitas prædicatur. Quod autē ſabaoth & ſaluator noſter eſſe dicatur, accipe
Pſal. 23 exēplum in uiceſimotertio pſalmo: Virtutes, quæ Domino miniſtrabāt, ad cæleſtes alias fortitudines proclamabāt, ut pandant ianuā Domino reuertenti: Tollite portas principes ueſtras: ſiue, ut Aquila interpretatur, Attollite portæ capita ueſtra, & introibit rex gloriæ. Rurſum illæ, quē indutum carne conſpiciunt, nouo myſterio ſtupefactæ interrogant: Quis eſt iſte rex gloriæ? accipiuntq. reſponſum: Dominus uirtutū ipſe eſt rex gloriæ. Quod in Hebræo ſcribitur, Dominus ſabaoth. Sciendūq. quia ubicūque Septuaginta interpretes, Dominū uirtutū, & Dominum omnipotentem expreſſerunt, in Hebræo ſit poſitum, Dominus ſabaoth: צבאות quod interpretatur Aquila, Dominus militiarum. Dominus quoque ipſe hic quattuor litterarum eſt, quod proprie in Deo ponitur, iod י he ה, iod י he ה, ideſt, duabus ita, quæ duplicata ineffabile illud & glorioſum Dei nomen efficiunt. Plena eſt uniuerſa terra gloria eius. Hoc
Pſal. 18 adhuc a Seraphim dicitur de aduentu Domini ſaluatoris, quo modo in omnem terram prædicatio illius porrigatur, & apoſtolorum ſonus mundi limites penetret. Sequitur: Et eleuatum eſt ſuperliminare a uoce, qua clamabant. Legimus in ueteri teſtamento, quod ſemper Dominus Moy-
Leuit. 1.2 ſi & Aaron ad oſtiū tabernaculi ſit locutus, quaſi ante euan-
Num. 10 gelium, necdum eos in ſancta ſanctorum introduxerit: ſi-
Cant. 1 cut Dei Eccleſia poſtea introducta eſt, dicens: Introduxit me

me rex in cubiculum ſuum. Quando ergo Dominus noſter deſcendit ad terras, ſuperliminare illud, ideſt, quaſi quoddam obſtaculum intrare cupientibus, ſublatum eſt; & uniuerſus hic mundus fumo impletus eſt, ideſt, gloria Dei. Vbi autem in Latino, eleuatum, legimus, in Græco, ſublatum, ponitur. ſed quia uerbi ambiguitas utroque modo interpretari poteſt; noſtri, eleuatum, interpretati ſunt pro ablato. Et domus impleta eſt fumo. Deus, ut ſupra diximus, ignis eſt. hic cum in Sina monte deſcendiſſet ad Moyſen, ad aduentum eius uidebantur lampades diſcurrentes, & plenus omnis mons fumo. unde in pſalmis dicitur: Qui tangit montes, & fumigant. Ex igne ergo, quoniam totam ſubſtantiam capere non poſſumus, leuior quædam in uniuerſum mundum, &, ut ita dicam, rarior fumi natura diſpergitur; quam nos capientes, dicamus: Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Et: Nunc uidemus per ſpeculum in ænigmate. Et Seraphim ſtabant in circumitu eius, ſex alæ uni, & ſex alæ alteri. Quidam Græcorum in ſcripturis apprime eruditus, Seraphim uirtutes quaſdam in cælis eſſe expoſuit, quæ ante tribunal Dei aſſiſtentes laudent eum, & in diuerſa miniſteria mittantur, maximeq. ad eos, qui purgatione indigent, &, ob priſtina peccata, aliqua ex parte ſuppliciis purgari merentur. Quod autem ſublatum eſt, inquit, ſuperliminare, & domus impleta eſt fumo; ſignum eſt templi Iudaici deſtruendi, & incendendæ uniuerſæ Hieruſalem, quam uidemus nunc deſtructam. Nonnulli uero in ſuperioribus conſentientes, in extrema parte diſſentiunt. Nam ſuperliminare ſublatum illo tempore prædicant, quando uelum templi ſciſſum eſt, & uniuerſa domus Iſrael erroris nube confuſa: quando Ioſephus refert ſacerdotes ex adytis templi uirtutum cæleſtiū audiſſe uocem, tranſeamus ex his ſedibus. Eſt uir quidā, a quo ego plura didiciſſe me gaudeo, & qui Hebræum ſermonem ita elimarit, ut inter ſcribas eorum Chaldæus exiſtimetur. is longe alia uia ingreſſus eſt: ait enim, nullum prophetarum, extra Eſaiam, uidiſſe Seraphim circa Deum

Exod. 20 · *Pſal. 103. 14* · *1. Cor. 13* · *Matth. 27* · *Luc. 23*

ſtantia, & ne ipſa quidem Seraphim alibi lectitari: dehinc conſummationis & captiuitatis Hieruſalem, quæ ſub Nabuchodonoſor facta eſt, ſignum eſſe præmiſſum: ab Ozia quippe, ſub quo orſus eſt prophetare, uſque ad Sedechiā,
4.Reg.25 qui extremus regnauit, & qui cæcus in Babylonem ductus
2.Par.ult. eſt, fuiſſe reges undecim, & duodecimum Godoliam, quem
4.Reg.25 conſtituerat rex Babylonis ſuper terram, quem interfecit
Hier.41 Iſmael filius Nathanael inter medias epulas reliquiarum, patriæ parricida: & has eſſe duodecim alas, e quibus quattuor faciem ſuam uelent, ſicut in nonnullis exemplaribus inuenitur, quattuor uolent, quattuor pedes contegant: ex his quippe duodecim regibus tantum quattuor iuſtos fuiſſe, Oziam, Ioatham, Ezechiam, & Ioſiam, qui ſublimes per ſingulas captiuitates audeant glorificare Deum, Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth: reliquos uero propter peccata ſua uelare faciem; & alios, qui in captiuitatem ducti ſunt, pedum uelare ueſtigia, Superliminare uero ſublatum, & domum impletam fumo, ſicut ſupra diximus, euerſionem Hieruſalem & incendium templi expoſuit. Et quia ſemel eius cœpi referre ſententiam, etiam ea, quæ necdum a me ſunt tacta, contingamus. Forcipem, de qua altaris carbo comprehenſus eſt, & labia purgata, propriam Eſaiæ aſſeruit paſſionem, qua ſub Manaſſe interfectus eſt rege: & tunc uere purgatis labiis dixit ad Dominū: Ecce ego, mitte me, & dixi: O miſer ego, quoniam com-
Eſa.6 punctus ſum. Donec Ozias uiuit, non intelligis o Eſaia te eſſe miſerum, non compungeris, non moueris: ſed quando ille mortuus eſt, tunc animaduertis, non munda habere te labia, tunc indignum cognoſcis te eſſe uiſione Dei. Vtinam autem & ego compungar; & poſt compunctionē, Dei uiſione dignus efficiar, cum ſim homo, & non munda labia habeam, & in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Eſaias, ut iuſtus, tantum in ſermone peccauerat, ideo ſola labia habebat immunda, non con-
Matth.5.18 ſcientiam. ego uero, quia & oculis uideo ad concupiſcen-
Mar.9 dum, & manu ſcandalizor & pede, & omnium membrorum

rum parte delinquo, habeo omnia immunda; & quia ſemel ſpiritu baptizatus, rurſum tunicam pollui, ſecundi baptiſmatis purgatione, ideſt, ignis indigeo. Non ſunt, ut quidam putant, in ſcripturis uerba ſimplicia, plurimum in his abſconditum eſt. aliud littera, aliud myſticus ſermo ſignificat. Ecce Dominus in euangelio cingitur linteo, pel- *Ioan. 13*
uem ad lauandum diſcipulorum pedes præparat, ſerui fungitur miniſterio. Eſto, doceat humilitatem, ut nobis inuicem miniſtremus, non abnuo, non recuſo, quid eſt, quod Petro recuſanti dicit, Niſi lauero pedes tuos, non habebis partem mecum? Et ille reſpondit, Domine, non ſolum pedes, ſed manus, & caput. Aſcenſurus ergo Dominus ad cælum, (quia apoſtoli, ut homines terræ inſiſtentes, adhuc habebant peccatorum ſordibus pedes pollutos) uult eos a delictis penitus liberare, ut eis poſſit prophetalis ſermo congruere. Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, *Eſa. 52*
& imitari ualeāt Eccleſiæ uerba dicētis: Laui pedes meos, *Cant. 5*
quo modo inquinabo illos, ut, etiam ſi quis poſt reſurre- *Matth. 10*
ctionem poſtea his adhæſerit puluis, in impiam eum excutiam ciuitatem, in teſtimonium laboris, quod eo uſque pro omnium ſalute contenderint, factis Iudæis ut Iudæi, *Cor. 9*
gentibus ut gentiles, ut etiam propria ueſtigia aliqua ex parte polluerint. Igitur, ut ad propoſitum reuertamur, ſicut apoſtoli purgatione indigebant pedum, ſic Eſaias, qui tantum in ſermone peccauerat, labia habebat immunda: &, quantum ego arbitror, quia Oziam in templum irruentē *2. Par. 26*
non corripuerat, ec iuxta Eliæ exemplum libera uoce impium deſignarat, labia habebat immunda. In medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Eſaias, qui compunctus eſt, & ſe miſerum conteſtatur, purgatione dignus efficitur. Populus uero non ſolum non agens pænitentiam, ſed ne ſciens quidem quia labia habebat immunda, purgationis remedium non meretur. Prouidendum igitur ſub hoc exemplo, non ſolum ut ipſi ſimus iuſti, ſed ne cum peccatoribus moremur, quia hoc in peccati ac miſeriæ parte ducit propheta. Sequitur. Et regem Dominum ſa-

baoth ego uidi. Aiunt Iudæi, Eſaiam a maioribus ſuis iecir co interemptum, quia, cum Moyſes poſteriora Dei uiderit, hic Dominum ſabaoth oculis carnalibus uidiſſe ſe ſcribat, ſuper hoc Deo dicente, Nemo faciem meam uidebit, & uiuet. Quos ſi interrogemus, quo modo ſe Deus in lege aliis prophetis in uiſione & ſomno dicat oſtendi, Moyſi uero facie ad faciem colloqui; & quo modo ſtet illa ſententia: Nemo faciem meam uidebit, & uiuet, cum facie ad faciem ſe ad Moyſen locutum eſſe fateatur: reſpondebunt utique, iuxta poſſibilitatem humanam Deum uiſum, non ut eſt, ſed ut uoluit ſe uideri. quibus & nos dicimus, eodẽ modo ab Eſaia eſſe uiſum, reſtante ſumma; ut Moyſes Deum aut uiderit, aut non uiderit. ſi uidit, uidit ergo & Eſaias; qui uidiſſe ſe dicens, impie eſt interfectus a uobis; quia Deus uideri poteſt. ſi non uidit; interficite & Moyſen cum Eſaia, quia eiuſdem mendacii reus eſt, dicens ſe uidiſſe eum, qui uideri non poteſt. Quæcumque in expoſitione eius loci ſuper Moyſen habuerint intellectum, etiam nos ad Eſaiæ temperabimus uiſionem. Sequitur. Et miſſum eſt ad me unum de Seraphim, & in manu ſua habebat carbonem, quem forcipe ſumpſerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua purgabit. Secundũ omnes editiones, quas ſupra expoſuimus, ſiue duo teſtamenta intelligere uolueris, ſiue aliquas apparatrices in cæleſtibus uirtutes, ſiue in ſignum captiuitatis futuræ umbram quandam ueritatis futuræ præfiguratã, nunc accipe Seraphim. Nos, quia primã ſententiã ſequimur, euangelicũ teſtamentũ miſſum aſſerimus ad prophetam; quod habens in ſe utraque mandata, ideſt, & ſua & ueteris teſtamenti, ignitum ſermonem Dei, duplici præceptorum acie comprehendit; & tactis labiis, quidquid fuerat ignorantiæ, (hoc ſiquidẽ nos labia interpretamur immũda) purgationis ſuæ pepulit ueritate. Hãc forcipẽ Iacob in ſcala cõſpicit: hic eſt gladius bis acutus: hæc duo minuta quæ mulier uidua mittit in dona Dei: hic ſtather duo denarios habens, qui in ore piſcis reper-

Exod. 33 · *Gen. 28* · *Apoc. 19* · *Marc. 12*

pertus, pro Domino & Petro redditur : hac duplici forci- *Matth.* 17
pe, quæ unionis retinetur uirtute, carbo comprehenſus mittitur ad prophetam, quem in centeſimodecimonono pſalmo (cum propheta Deum rogaret dicens: Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa: & poſt interrogationem Spiritus ſancti: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? dictum eſt: Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis) ſcimus prophetæ eſſe conceſſum. Vere quippe deſolatorius carbo, qui linguam puram facit a peccato, ſermo diuinus eſt: de quo & in Eſaia dicitur: Habes carbones ignis: ſedebis ſuper eos: hi erunt tibi in adiutorium. Sequitur: Et *Eſa.* 47
audiui uocē Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit ad populum iſtum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et ait: Vade, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis. Interrogantis ſunt uerba Domini, non iubentis, quē debeat mittere, & quis iturus ſit ad populum: cui facilis propheta reſpondet: Ecce ego, mitte me: & poſt pollicitationem iubetur, ut dicat: Vade, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis: & cernentes aſpicietis, & non uidebitis: & cetera quæ ipſius prophetiæ ſermo cōtexit. Audiui ego in hoc loco non paruam Hebræi mei diſputationē; cuius pauca ponā, ut ſenſum hominis aduertas. Aiebat, de Moyſe, & Eſaia, quis melius fecerit, requiramus: utrum ne Moyſes, qui, cum a Deo mitteretur ad populum, ait: Precor Domine, non ſum dignus: & rurſum, Prouide alium, quem mittas: An Eſaias, qui, cum non *Exod.* 3.6
fuiſſet electus, ultro ſe obtulit, dicens: Ecce ego, mitte me. Nec ignoro, dicebat, periculoſum eſſe de ſanctorum meritis diſputare, & aliquid uel minus uel plus diſſerere uelle de eo, quem Dominus coronauit: ſed quia ipſe dixit: Quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur uobis: etiam nos, *Matth.* 7 *Luc.* 11
non ut de aliquo detrahamus, ſed ut, ſcripturæ ſenſum ſcientes, ad eius nos dirigamus exempla, debemus inquirere quod poteſt facere queſtionem. Qui Moyſi, inquit, aſſertor eſt, humilitatem eius prædicat, ac manſuetudinē;

quod ſe indignum iudicans miniſterio Dei, maior effectus ſit. Eſaias uero, quia ultro ſe obtulit, incipiens propheta re, a maledictis cœpit: Aure audietis, & nõ intelligetis &c. Ob quod inde multa mala perpeſſus, & ab omni populo pro inſano habitus, cum iterum ei uox diuina dixiſſet, Cla ma; ſciens quid ſuperiori facilitate ſe ipſum offerens pertuliſſet, non ait: Ecce ego, mitte me: ſed interrogauit quid illud eſſet, quod clamare deberet, & dixit: Quid cla-
Hier. 25 mabo? Cui ſimile eſt illud in Hieremia: Accipe calicem uini meri huius de manu mea: & potionabis omnes gentes, ad quas ego te mittam: & bibent,& uoment, & inſanient, & cadent a facie gladii, quem mittam in medio eorum. Quod cum audiſſet propheta, non renuit, non ſecundum
Exod. 3. 6 exemplum Moyſi dixit: Precor Domine,non ſum dignus, prouide alium quem mittas: ſed amator populi ſui, & putans quia ex potu calicis inimicæ gentes interficerentur, &
Hier. 25 ruerent, calicem meri libenter accepit; non intelligens; in omnibus gentibus etiam Hieruſalem comprehendi. Denique inter ceteras nationes, Et accepi, ait, calicem de manu Domini, & potionaui omnes gentes, ad quas miſit me Dominus, & Hieruſalem, & ciuitates Iuda, & reges eius, & principes eius, ad ponendas eas in deſolationem, & in inuium,& ſibilationem. Pro qua prophetia licet in pleriſque codicibus ordo ſit peruerſus, quid in alio loco dicat,
Hier. 20 auſculta. Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum: tenuiſti me, & potuiſti: factus ſum in deriſum tota die, exiui in ſubſannationem. Et ecõtrario qui aſſertor eſt Eſaiæ, (dicebat) illa proferet: prophetam,non tam ſui merito, quam miſericordia Dei confiſum,poſtquam a Saraphim audierat, ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua purgabit, otio noluiſſe torpere, ſed ultro in miniſterium Dei, quaſi a peccatis liberum, zelo ſe obtuliſſe fidei, Moyſen uero, quia ſæcularibus eruditus fuerat diſciplinis, &, interfecto Aegypto, conſcientia eius ali-
Exod. 2 qua ex parte ſorduerat; unde & uox ad eum de rubo facta
Exod. 3 ſit, dicens, Ne acceſſeris huc,& ſolue calciamenta de pedibus

bus tuis: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt: & ſcierat ſibi aduerſus magos, & aduerſus Pharaonem, peſsimum regem futurum eſſe certamen: ſe excuſaſſe dicentem, Precor Dominus non ſum dignus: pro quo in Hebræo legitur, nō habeo labia circumciſa, Septuaginta interpretibus ſenſum potius, quam uerbū de uerbo exprimentibus. Ex quo manifeſte poſſit intelligi, Eſaiā recte, poſt circūciſa labia, in Dei ſe obtuliſſe miniſteriū, & Moyſen, adhuc incircūciſis labiis, tā grande miniſteriū recuſaſſe. Aure audietis, & non intelligetis, cernetes aſpicietis, & nō uidebitis. Totus hic locus, ſicut ſaluator dicit in euangelio, ad id pertinet tempus, quo ipſe eſt dignatus deſcendere ad terras, & ſigna Iudæis non intelligentibus perpetrauit. Et quoniam uſque ad finem capituli explanatio multiplex ſequitur; & excipientis iam explicuimus ceras: hucuſque dictaſſe ſufficiat: quia & oratio, quæ non propriæ manus ſtylo expolitur, cum per ſe inculta eſt, tum multo moleſtior fit, ſi tædium ſui prolixitate congeminet; ut oculorum dolore cruciati, auribus tantum ſtudeamus, & lingua. Exod.6

ARGVMENTVM.

Reliqva, quæ erant eiuſdem Eſaiæ uiſionis capite ſexto, a loco, ubi interpretationem dimiſerat, de Seraphim præſertim & calculo, eidem Damaſo exponit.

HIERON. AD DAMASVM PAPAM.

EPISTOLA CXLIII.

Septvaginta, Et miſſum eſt ad me unum de Seraphim. Aquila, & Theodotion, Et uolauit ad me unum de Seraphim. Quotidie ad nos mittitur Seraphim, quotidie ingemiſcentium, atque dicentium, O miſer ego, quoniam compunctus ſum: ora purgantur, & cum a peccatis fuerint liberati, præparant ſe miniſterio Dei. Quod autem ceteri interpretes pro, miſſum eſſe, uolaſſe dixerunt; intellige uelocem diuini ſermonis aduentum ſu- Eſa.6

per eos, qui digni ſocietate illius iudicãtur. In genere quoque diuerſitas eſt. Septuaginta, Aquila, & Theodotion, Seraphim neutro genere tranſtulerunt, Symmachus maſculino. Nec putandũ ſexũ eſſe in uirtutibus Dei, cũ etiam ipſe ſpiritus ſanctus, ſecundum proprietates linguæ Hebrææ, femineo genere proferatur Ruha רוח, Græce neutrò τὸ πνεῦμα, Latine maſculino, ſpiritus. Ex quo intelligendum eſt, quando de ſuperioribus diſputatur, & maſculinum aliquid, ſeu femininum ponitur, non tam ſexum ſignificari, quam idioma ſonare linguæ. ſiquidem ipſe Deus inuiſibilis & incorruptibilis, omnibus pene linguis profertur genere maſculino; cum in eum non cadat ſexus. Illorum quoque, pius licet, attamen coarguendus error, qui in orationibus & oblationibus ſuis audent dicere: Qui ſedet ſuper Cherubim, & Seraphim. Nam & ſuper Che-
Pſal. 79 rubim ſedere Deum, ſcriptum eſt; ut ibi: Qui ſedes ſuper Cherubim, oſtendere. Super Seraphim uero ſedere Deum, nulla ſcriptura commemorat: & ne ipſa quidem Seraphim, circa Deum ſtantia, excepto præſenti loco, in ſcripturis ſanctis omnibus inuenimus. Septuaginta: Et in manu habebat carbonem, quem forcipe acceperat de altari, & tetigit os meum. Aquila, & Theodotion: Et in manu eius calculus in forcipe, quem acceperat de altari, & tetigit os meum. Symmachus: Et in manu eius calculus in forcipibus, quem ſumpſerat de altari, & detulit ad os meum. Quantum ad hiſtoriam pertinet, uidetur Deus ſedere in templo Hieruſalem, & ante eum de altari, ſecundum Septuaginta, ad Eſaiam carbo deferri, de altari uero incenſi, ſiue holocauſtorum. Quantum autem ad myſticos in-
*Hier.*1 tellectus, ille ei ignis mittitur, quem Hieremias ferre non poterat: qui cum animæ noſtræ arcana penetrarit, ita nos diſſoluit, ita a ueteri homine in nouum excoquit, ut in illam uocem poſſimus erumpere: Viuo autem iam non ego, ſed gratia Dei, quæ in me eſt. Forcipes quoque ſecundum interpretes ceteros, licet in ſacerdotali ſemper ſu-
*Gal.*2 pellectile fuerint, diuerſas gratias debemus accipere, qui-

bus

bus multifarie, & multis modis olim Deus patribus noſtris locutus eſt in prophetis. Quia in Hebræo pro carbone, calculus, legitur, ceteris quoque ſuper hoc conſonãtibus; uidetur mihi ſermo diuinus calculi appellatione ſignari. ſicut enim calculus genus eſt lapidis duriſſimi, & rotundi, & omni puritate leuiſſimi: ita ſermo Dei, qui neque hæreticorum, neque omnium aduerſariorum poteſt contradictionibus cedere, calculus dicitur. De hoc calculo Sephora filium circumcidit, & Ieſus populum purgat a uitiis: & in Apocalypſi Dominus pollicetur uincentibus, ut accipiant calculum, & ſcribatur ſuper eum nomen nouum. Videntur autem mihi & Septuaginta in eo quod ἄνθρακα tranſtulerunt, idem ſenſiſſe, quod ceteri. ἄνθραξ quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus eſt lapidis fulgidi, atque nitentis, quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus. Siue igitur calculum, ſiue carbunculum lapidem accipimus: in calculo diuini ſermonis ueritas, & rigor, in carbunculo lucens doctrina & manifeſta monſtratur. Eloquia enim Domini, eloquia caſta, argentum igne probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Et alibi: Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos. Quod autem, ait, in manu habebat carbonem: manum intelligamus operationem: ut ibi, in manu linguæ, mors & uita: & Pſalmo: Cadent in manu gladii. Aut certe uere manus apparuit, ut per ſimilitudinem humanæ formæ, dum manus cernitur porrigentis, propheta non timeat: iuxta quod & ipſum Deum, & angelos in humanas uidimus ſe mutaſſe formas, ut metus uidentibus demeretur. Septuaginta: Et dixit, ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua purgabit. Aquila: Ecce tetigit hic labia tua, & recedet iniquitas tua, & peccatũ tuum propitiabitur. Ceteri interpretes in Aquilæ uerba conſentiunt. Primum neceſſe eſt, ut labia noſtra tangantur; deinde, cum tacta fuerint, fugetur iniquitas; & cum iniquitas fuerit effugata, propitietur Dominus: quia apud ipſum eſt propitiatio: &, ſecundum Apoſtolum, Ipſe eſt propitiatio pro pecca-

tis

Hebr. 1 · *Exod.* 4 · *Ios.* 2 · *Apoc.* 2 · *Exod.* 28 · *Pſal.* 11 · *Pſal.* 18 · *Pro.* 18 · *Pſal.* 62 · *Pſal.* 129

1.Ioan.2 tis noſtris. Purgatis autem peccatis noſtris, audiemus uocem Domini dicentis, Quem mittam? Et reſpondebimus: Ecce ego, mitte me. Septuaginta: Et audiui uocem Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit ad populum iſtum? Aquila, Theodotion, & Symmachus: Et audiui uocem Domini dicentis, quem mittam? & quis ibit nobis?

Exod.6 De comparatione Eſaiæ & Moyſi, quo modo alius miniſterium recuſarit, alius ultro ſe offerens dura perpeſſus ſit, in alio loco diſputabimus. Sed ne uideamur aliquid prætermiſſe earum, quas Iudæi uocant δευτερώσεις, & in quibus uniuerſam ſcientiam ponunt: nunc breuiter illud attingimus, quare in Hebræo ſit poſitum, & quis ibit nobis? Si

Gen.1 cut enim in Geneſi dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ita & hic puto dictum, & quis ibit nobis? Nobis autem quibus aliis exiſtimandum eſt, niſi patri, & filio, & ſpiritui ſancto, quibus uadit quicumque eorum obſequitur uoluntati? Et in eo quidem, quod unius loquentis perſona proponitur, diuinitatis eſt unitas. In eo uero, quod dicitur nobis, perſonarum diuer

Cant.2 ſitas indicatur. Legimus in Canticis canticorum uocem ſponſi dicentis ad ſponſam: Surge ueni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea: quia ecce hyems trãſiit, pluuia abiit ſibi. Quando enim anima in cogitatione tranquillitatem ſenut; quando ſupra petram fundata eſt; & fides eius alta radice fixa eſt; uniuerſi tentationum fluctus ſibi pertranſeunt, & ei non pertranſeunt, qui tentatur. Notandum autem, quo modo ad id, quod Dominus dixerat, quem mittam, & quis ibit nobis, propheta ex parte reſponderit: Ecce ego, mitte me: & de ſequenti tacuerit, intelligens nullum hominem dignum eſſe, qui Deo pergeret, & omne iter ſuum eius faceret eſſe, qui mitteret. Quam humilitatem Dominus aduertens, quod ſe ſecundis putaret indignum, imperauit ſequentia, dicens: Vade. Septuaginta: Et dixit: Ecce ego ſum, mitte me. Aquila, & Theodotion: Ecce adſum, mitte me. Symmachus:

Rom.4 Ecce mitte me. Deus, qui uocat ea, quæ non ſunt, quaſi ſint,

ſint, & qui dixit: Ego ſum, qui ſum: Et alibi: Qui eſt, *Exod.3*
miſit me: quoſcumque uocauerit, ſtatim facit ſubſiſtere: *Marc. 12*
quod ſatis claret exemplis in uiuente Matthæo euangeli- *Ioan. 11*
ſta, & in Lazaro quatriduano iam mortuo; qui ſtatim ut
ſunt uocati a Domino, & ille ſepulcrum auaritiæ reliquit,
& ille ſuæ mortis: quoniam omnia, quæ abſque eo ſunt,
non ſunt. unde propheta, purgatus a uitiis, auſus eſt dice
re: Ecce ego ſum: licet in Latinis codicibus, propter in-
terpretum uarietatem, ſum, non ſit appoſitum. Quidam
obſeruandum putant, ad quos prophetas mittentis, aut
miſſi ſermo dicatur: quod eſt Græce apoſtolus: & hanc
eſſe differentiam uolunt, ut, quicumque mittantur, & pro
phetæ ſint pariter & apoſtoli; ad quos uero mittentis ſer-
mo non ponitur, tantum prophetæ ſint. quod ego ſuper
fluum puto. Et quia ſemel ad tractatum iſtius uocabuli ue-
nimus; ſciendum, Silam, collegam Pauli, lingua Hebræa *1.Theſſ.1*
apoſtolum dici; qui cum eo nonnullas epiſtolas ſcribit. & *Act.15.16*
uitioſe Siluanus legitur pro Sila; cum Siluanum in apóſto *17.18*
lorum Actis non legamus.

ARGVMENTVM.

DAMASVS *Papa obſecrat* D. *Hieronymum, ut, quid ſignificet in euangelio,* Oſanna *filio Dauid, ſibi ex Hebraica ueritate ediſſerat.*

DAMASVS HIERONYMO.

EPISTOLA CXLIIII.

COMMENTARIA cum legerem Græco Latinóq. ſer
mone in euangeliorum intérpretatione, a noſtris, *Matth. 21*
ideſt, orthodoxis uiris olim ac nuper ſcripta, de eo,
quod legitur, Oſanna filio Dauid, non ſolum diuerſa, ſed
etiam contraria ſibimet proferunt. Dilectionis tuæ eſt, ut
ardenti illo ſtrenuitatis ingenio, abſciſis opinionibus, am-
biguitatibusq. ſcrupuloſis, quid ſe habeat apud Hebræos,

uiuo ſenſu ſcribas; ut de hoc, ſicut & de multis, tibi curæ in Chriſto Ieſu gratias referant.

ARGVMENTVM.

A l t e a pſalmis expoſitionem exordiens D. Hieronymus, omiſſis opinionum riuulis, ex Hebraico fonte, non ſolum quid ſignificet in Euangelio, Oſanna filio Dauid, uerum id etiam, quod ſequitur, Benedictus qui uenit in nomine Domini, Oſanna in excelſis, Damaſo enarrat: & cur Hebreum hoc uerbum, ita ut eſt apud Hebræos, relictum apud omnes ſit linguas, rationem reddit.

HIERONYMVS DAMASO.

EPISTOLA CXLV.

M**VLTI** ſuper hoc ſermone diuerſa finxerũt, e quibus noſter Hilarius in cõmentariis Matthæi ita poſuit: Oſanna Hebraïco ſermone ſignificat, redẽptio domus Dauid. Primum redemptio lingua Hebræa פדות pheduth interpretatur: deinde domus beth בית. Dauid uero in hoc loco non eſſe nomen inſertũ, omnibus patet. Alii opinati ſunt, Oſanna gloriã dici. Porro gloria cabod כבוד appellatur. Nonnulli gratiam, cum gratia תודה thoda, ſiue hanna חנם nuncupetur. Reſtat ergo, ut, omiſſis opinionum riuulis, ad ipſum fontem, unde ab euangeliſtis ſumptum eſt, recurramus. Nam quo modo illud neque in Græcis, neque in Latinis codicibus poſſumus inuenire;
Matth. 2 ut compleretur id, quod dictum eſt per prophetas: Quo
Oſee 11 niam Nazareus uocabitur: Et illud: Ex Aegypto uocaui filium meum: ita & nunc ex Hebræis codicibus ueritas exprimenda eſt: unde in hanc uocem uulgus & maxime conſona inter ſe paruulorum turba proruperit, dicente Mat-
Matth. 21 thæo: Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ ſequeban tur, clamabant dicentes: Oſanna filio Dauid: benedictus,
Mar. 11 qui uenit in nomine Domini, oſanna in excelſis. Marcus

uero

uero ita poſuit: Clamabāt dicētes, oſanna: benedictus qui uenit in nomine Domini: benedictū, quod uenit in nomine Domini, regnū patris noſtri Dauid, oſanna in excelſis. Ioannes quoque pari uoce conſentit: Et clamabant, oſanna: *Ioan.* 12 benedictus qui uenit in nomine Domini rex Iſrael. Solus Lucas uerbum oſanna non poſuit, in reliqua interpreta- *Luc.* 19 tionis parte conſentiens. Benedictus, qui uenit rex in nonomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelſis. Igitur, ut diximus, ipſa Hebræa uerba ponenda ſunt, & omnium interpretum opinio digerenda; quo facilius, quid ſuper hoc ſentiendum ſit, ex retractatione cunctorum ipſe ſibi lector, quid ſequatur, inueniat. In centeſimo decimoſeptimo pſalmo, ubi nos legimus: O Domine ſaluum me fac, o Domine bene proſperare: Benedictus, qui uenit in nomine Domini: In Hebræo legitur: Anna adonai, oſianna, anna adonai haz lianna: baruch habba baſem adonai, אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא : ברוך הבא בשם יהוה. Quod Aquila, Symmachus, Theodotion, & Quinta editio, ne quid in Latina mutare uideamur, ita exprimunt: *ὦ κύριε σῶσον δὴ, ὦ κύριε εὐόδωσον δὴ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ἐν ὀνόματι κυρίου*. Sola Sexta editio cum interpretibus Septuaginta ita congruit, ut, ubi ceteri poſuerunt *ὦ δὴ*, illi ſcripſerint *ὦ*. Et quia oſianna, quod nos corrupte, propter ignorantiam, dicimus, oſanna, ſaluifica, ſiue ſaluum fac, exprimatur, omnium interpretatione ſignatum eſt. Nunc illud in cura eſt, quid, ſine adiectione ſaluandi, ſolus anna ſermo ſignificet. Sciendumque, quod in hoc loco ter dicatur anna; & primum quidem ac ſecundum eisdem litteris ſcribitur, aleph, nun, he: tertium uero, heth, nun, he. Symmachus igitur, qui in centeſimo decimoſeptimo pſalmo cum omnium interpretatione conſenſerat, ut nobis manifeſtiorem tribueret intellectum, in centeſimo decimo quarto pſalmo, ubi dicitur: O domine libera animam meam: ita intepretatus eſt: obſecro, Domine, libera animam meam. Vbi autem Septuaginta *ὦ*, & ille, obſecro, tranſtulerunt, Aquila & ceteris editionibus *ὦ δὴ*, interpre

tan-

tantibus, in Hebræo ſcribitur anna, uerum ita ut in principio aleph habeat, non heth. ex quo animaduertimus, ſi ex aleph ſcribatur anna, ſignificari obſecro; ſi autē ex heth, eſſe coniunctionem, ſiue interiectionē: quæ apud Græcos ponitur σχετλιαστικῶς. cuius interpretationem Latinus ſermo non exprimit. Sed quoniam hæ minutiæ & iſtiuſmodi diſputationis arcanum, propter barbariem linguæ pariter ac litterarum, legenti moleſtiam tribuunt; ad explanandi compendium uenio; ut dicam de centeſimo decimoſeptimo pſalmo, qui manifeſte de Chriſto prophetat, & in ſynagogis Iudæorum creberrime legebatur, unde & populis notior erat, hos uerſus eſſe aſſumptos; quod ille, qui repromittebatur de genere Dauid, uenerit ſaluaturus Iſrael,
Pſal. 117 dicente Dauid: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. a Domino factus eſt hic, & eſt mirabilis in oculis noſtris. Hæc eſt dies, quam fecit Dominus: exultemus, & lætemur in ea. O Domine ſaluum me fac: o Domine bene proſperare: benedictus, qui uenit in nomine Domini. Benediximus uobis de domo Domini:
Matth. 21 Deus dominus & illuxit nobis. Vnde & euangeliſtarum ſcri
Luc. 19 ptura cōmemorat, phariſæos & ſcribas ſuper hoc indigna-
Ioan. 12 tione commotos, quod uiderent populum, pſalmi prohetiam ſuper Chriſto intelligere completam, & clamantes pueros, Oſanna filio Dauid, dixiſſe ei: Audis, quid iſti loquuntur? Et Ieſum repondiſſe: Numquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem: centeſimum decimūſeptimum pſalmum octaui pſalmi aſſertione firmātem. Et de eo quidem, quod facile exprimi poterat; Benedictus, qui uenit in nomine Domini; omnium euangeliſtarum ſcriptura conſentit: de uerbo autem oſianna, quia in Græcum non poterant transferre ſermonem, ſicut in alleluia, & in amen, & in pleriſque factum uidemus, ipſum Hebræum poſuerunt dicentes oſianna. Lucas igitur, qui inter omnes euangeliſtas Græci ſermonis eruditiſſimus fuit, quippe ut medicus, & qui euangelium Græcis ſcripſerit, quia ſe uidit proprietatem ſermonis transferre non poſſe,

melius

melius arbitratus eſt tacere, quam id ponere, quod legenti faceret quæſtionem. Ad ſummam, ſicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quaſdam, ut inſultando dicamus, uah, & in admirando, papæ, & in dolendo, heu; & quando ſilentium uolumus imperare, ſtrictis dentibus ſpiritum coartamus & cogimus, inſonando ſcilicet ſibilum; ita & Hebræi inter reliquas proprietates linguæ ſuæ habent interiectionem, ut, quando uolunt Dominum deprecari, ponãt uerbum petentis affectu, & dicant: Anna Domine: quod Septuaginta dixerunt: o Domine הושיעה Hoſiah, ergo ſaluifica interpretatur. Anna interiectio deprecantis eſt. Si ex duobus his uelis compoſitum uerbum facere, dices, הושיענא hoſianna, ſiue, ut nos loquimur, oſanna, הושענא, media uocali littera eliſa: ſicuti facere ſolemus in uerſibus Virgilii, quando pro, Mene incepto deſiſtere uictam, ſcandimus, Menin cepto. Aleph namque, littera prima uerbi ſequentis, extremam uerbi prioris iod inueniens, excluſit. Quapropter, ut ad quæſtionis originem reuertamur: ubi nos legimus in Latino: O Domine ſaluum me fac, o Domine bene cõplace: benedictus qui uenit in nomine Domini: iuxta Hebræum ſenſum legere poſſumus, obſecro Domine ſaluum fac, obſecro Domine proſperare: Benedictus qui uenit in nomine Domini. ſaluum autem fac dicitur: ut ſubaudiamus populum tuũ Iſrael, ſiue generaliter mundum. Denique Matthæus, qui euangelium Hebræo ſermone conſcripſit, ita poſuit *Matth. 21* הושיעה נא ברמה oſanna berama, ideſt, oſanna in excelſis: quod, ſaluatore naſcente, ſalus in cælum uſque, ideſt, etiam ad excelſa peruenerit, pace facta non ſolum in terra, ſed & in cælo: ut iam dici aliquando ceſſaret, Inebriatus *Eſa. 34* eſt gladius meus in cælo. Hæc interim, iuxta mediocritatem ſenſus mei, breuiter ſtrictimq. dictaui. ceterum ſciat beatitudo tua, in iſtiuſmodi diſputationibus moleſtiã in legendo non debere ſubrepere: quia facile & nos potuimus aliquid ementiri, quod ex una uoce ſolueret quæſtionem, ſicut & ceteros feciſſe monſtrauimus: ſed magis condecet,

ob

ob ueritatem laborare paulifper, & peregrino aur:m accommodare ſermoni, quam de aliena lingua fictam falſamue referre ſententiam.

ARGVMENTVM.

ROGATVS *a Damaſo Papa, euangelicam Parabolã, quæ eſt apud Lucam de filio prodigo, & filio frugi, pro gentili, & Hebræo populo, docte, appoſiteq. interpretatur.*

HIERONYMVS DAMASO.

EPISTOLA CXLVI.

BEATITVDINIS tuæ interrogatio diſputatio fuit: & ſic quæſiſſe, quærendo uiam eſt dediſſe quæſitis. Sapienter quippe interroganti ſapientia reputabitur. Ais, quis eſt iſte in euangelio pater, qui duobus filiis ſubſtantiam diuidit? qui duo filii? qui maior? quiue minor? quo modo minor acceptam ſubſtantiam cum meretricibus diſſipat? fame facta, a principe regionis præponitur porcis, ſiliquas comedit, ad patrem redit: accipit anulum, & ſtolam, & immolatur ei uitulus ſaginatus. quis ſit maior frater, & quo modo de agro ueniens, ſuſceptioni fratris inuideat: & cetera, quæ in euangelio plenius explicantur. Addis inſuper: Scio multos in hac lectione diuerſa dixiſſe; & fratrem maiorem, Iudæum, minorem exiſtimaſſe gentilem populum. Sed quæro, quo modo Iudaico populo poſſit aptari: Ecce tot anni ſeruiui tibi, & numquam mandatum tuum præterii, & numquam dediſti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer? Et illud: Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Si autem, ais, de iuſto & peccatore uoluerimus eſſe parabolam; iuſto non poterit conuenire; ut de ſalute alterius & maxime fratris contriſtetur. Si enim, inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum; & imitantur eum, qui ſunt ex parte eius: numquid perſonæ iuſti tam immanis inuidia poterit coaptari? ut foris ſteterit, & clementiſſimo patri rigidus

Sap.2

dus obſtiterit, ſolusq. liuore cruciatus, lætitiæ domus intereſſe noluerit? Itaque, ſicut in ceteris parabolis, quæ nõ ſunt a ſaluatore diſſertæ, quam ob cauſam dictæ ſint, ſolemus inquirere: ita & in hac facere debemus; quare Dominus in illiuſmodi uerba proruperit; & ob quam interrogationem, reſponſionis ſimilitudo prolata ſit. Scribæ & phariſæi muſſitabant, dicentes: Quia hic peccatores recipit, *Luc. 15*
& ueſcitur cum eis. Superior quippe ſermo præmiſerat: Erant autem accedentes ad eum omnes publicani, & peccatores, uolentes audire eum. Itaque hinc omnis inuidia, cur, quos legis præcepta damnarent, eorum confabulationem, atque conuiuium Dominus non uitaret. Et hæc Lucas. ceterum Matthæus ita loquitur: Cum autem diſcum- *Matth. 9*
beret in domo, ecce multi peccatores & publicani uenientes recumbebant cum Ieſu, & cum diſcipulis eius. Quod uidentes phariſæi, dicebant diſcipulis eius: Quare cum peccatoribus & publicanis manducat magiſter ueſter? Qui audiens dixit: Non neceſſe habent ſani medicum, ſed male habentes. Euntes autem diſcite, quid ſit. Miſericordiã uolo, & non ſacrificiũ: non enim ueni uocare iuſtos, ſed peccatores. Marcus quoque in eadem uerba conſentit. Igi- *Marc. 2*
tur, ut diximus, omnis ex lege quæſtio naſcebatur. Lex quippe iuſtitiæ tenax clementiam non habebat: ſed quicũque adulter, homicida, fraudator, &, ut breuiter dicam, mortali crimine tenebatur, nulla uenia pænitentiæ laxabatur a crimine: oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima iubebantur exoluere. Omnes itaque de- *Exod. 21*
clinauerant, ſimul inutiles facti erant: non erat qui faceret *Rom. 3*
bonum, non erat uſque ad unum. Vbi autem abundauit *Pſal. 13*
peccatum, ſuperabundauit & gratia: & miſit Deus filium *Rom. 5*
ſuum factum ex muliere, qui, deſtructo medio pariete, fe- *Gal. 4*
cit utraque unum; & auſteritatem legis, euangelii gratia tẽ- *Eph. 2*
perauit. Vnde & Paulus ad eccleſias ſcribens, Gratia uo- *Rom. 1*
bis, inquit, & pax a Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chri- *2. Cor. 1*
ſto: gratia, quæ non ex merito retributa, ſed ex donante *Col. 1*
conceſſa eſt. Pax uero, qua reconciliati Deo ſumus, habẽ-

tes propitiatorem dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum: qui
Col.2 donauit nobis delicta noſtra; & deleuit chirographũ mortis, quod erat contra nos, affigens illud cruci; & principatus & poteſtates fecit oſtentui, triumphans eas in ligno. Quæ autem maior poteſt eſſe clementia, quam, ut filius Dei, hominis filius naſceretur? decem menſium faſtidia ſuſtineret? partus expectaret aduentum? inuolueretur pannis, ſubiiceretur parentibus? per ſingulas adoleret ætates? &, poſt contumelias uocum, alapas, & flagella, crucis quoque pro nobis fieret maledictum, ut nos a maledicto legis
Philip.2 abſolueret, patri factus obediens uſque ad mortem? & id opere compleret, quod ante ex perſona mediatoris fuerat
Ioan. 17 deprecatus, dicens: Pater uolo, ut, quo modo ego & tu unum ſumus, ita & iſti in nobis unum ſint. Ergo, quia ad
Rom.8 hoc uenerat, ut, quod erat impoſſibile legis, quia nemo ex ea iuſtificabatur, ineffabili miſericordia uinceret; publicanos & peccatores ad pænitentiam prouocabat, conuiuium quoque eorum expetens, ut in conuiuio docerentur: ſicut manifeſtum eſſe poterit ei, qui euangelia ſollicita mẽte perlegerit; quo modo & cibus eius, & potus, & deambulatio, & uniuerſa, quæ geſſit in corpore, ſalutem homi-
Matth.11 num procurarint: Hæc uidentes ſcribæ, & phariſæi, aduerſus legem eum facere dicebant. Ecce homo uorax, & uini potator, amicus publicanorum, & peccatorum. Nam ante reprehenderant quare curaret in ſabbatis. Dominus er-
Luc. 15 go, ut hanc eorum accuſationem clementi ratione ſuperaret, tres parabolas propoſuit: e quibus una eſt, nonagintanouem ouium in montibus relictarum, & unius perditæ; quæ paſtoris humeris eſt reuecta: alia drachmæ, quam mulier accenſo lumine perquiſiuit, &, inuenta ea, uicinas ad lætitiam conuocauit, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Tertia uero duorum filiorum; de qua ut diſputarem pauca, iuſſiſti. Et de oue quidem, ac drachma, licet ad unum pertineant intellectũ, non eſt iſtius temporis diſputatio: hoc tantum dixiſſe ſufficiat, ob id has parabolas eſſe propoſitas, ut quo modo ibi

in

in inuentione pecoris & drachmæ lætitia eſt angelorum, & circa manentium uicinarum, ſic in publicanorum peccatorumq. pænitentia, omnium debere eſſe lætitiam, quibus non eſt neceſſaria pænitentia. Vnde uehementer admiror, Tertullianum in eo libro, quem de pudicitia aduerſum pænitentiam ſcripſit, & ſententiam ueterem noua opinione diſſoluit, hoc uoluiſſe ſentire; quod publicani, & peccatores, qui cum Domino uefcebantur, ethnici fuerint, dicente ſcriptura: Nõ erit uectigal pendens ex filiis Iſrael. Quaſi uero & Matthæus non ex circumciſione fuerit publicanus: & ille, qui, cum phariſæo in templo orans, oculos ad cælum non audebat erigere, non ex Iſrael fuerit publicanus: aut non Lucas memoret: Et omnis populus audiẽs, & publicani iuſtificauerunt Deum, baptizati baptiſmo Ioãnis. Aut cuiquam credibile poſſit uideri, ethnicum templum ingreſſum, aut Dominum cum ethnicis habuiſſe conuiuium, cùm id maxime caueret, ne legem ſoluere uideretur; & primũ uenerit ad oues perditas domus Iſrael; Chananeæ quoque deprecanti pro ſalute filiæ reſponderit: Nõ oportet tollere panem filiorum, & dare eum canibus. Et alibi diſcipulis præceperit: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ex quibus omnibus edocemur, in publicanis, non tam gentilium, quã generaliter omnium peccatorum, ideſt, qui erant & de gentibus, & de Iudæis, accipi poſſe perſonas. Ille autem, quia, iuxta inſanas & blaſphemas feminas ſuas, id dogmatis defendebat, quo Chriſtianos nollet recipere pænitentes, fruſtra argumentatus eſt publicanos Iudæos non fuiſſe, ut in perſona eorum, gentilium tantum populus poſſit intelligi. Itaque, ne longum faciam, ipſa euangelii uerba proponã; & in modum commentarii, quid mihi uideatur, ad ſingula quæque ſubnectam. Homo quidam habebat duos filios. Hominem Deũ dici, multis teſtimoniis approbatur, ut ibi: Duorum hominum teſtimonium uerum eſt. Ego de me teſtimonium dico, & qui me miſit pater. In alia parabola paſtor, in alia paterfamilias nũcupatur: in alia uineã

Deut.23 *Matth.9* *Luc.18* *Luc.7* *Matth.15* *Matth.10* *Ioan.8.10*

locat, in alia inuitat ad nuptias; & diuerſis ſimilitudinibus
rem ſignificat eandem; ut Iudæorum reprobet ſuperbiam;
& in communi omnium peccatorum, ſiue gentilium, ſiue
Iſraelitarum pænitentiam probet. Quod autem ait, duos
filios: omnes pene ſcripturæ de duorum uocatione popu-
lorum plenæ ſunt ſacramentis. Et dixit illi adoleſcentior:
Pater da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ me contingit.
Subſtantia Dei eſt, omne quod uiuimus, ſapimus, cogita-
mus, in uerba prorumpimus. Hæc Deus æqualiter uniuer
ſis & in commune largitus eſt, euangeliſta dicente: Erat lux
uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc
Ioan. 1 mundum. Iſte eſt dexter oculus, qui a ſcandalis obſeruan-
Matt.5.25 dus eſt: hæc lucerna corporis: hoc talentum, quod non eſt
in ſudario colligandum, ideſt, delicate otioſeq. tractandũ,
nec in terra defodiendum, terrenis ſcilicet cogitationibus
obſcurandum. Qui diuiſit eis ſubſtantiam. Significantius
in Græco legitur, καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον, ideſt, dedit
eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem, &
ut uiueret unuſquiſque non ex imperio Dei, ſed obſequio
ſuo, ideſt, non ex neceſſitate, ſed ex uoluntate, ut uirtus ha
beret locum, ut a ceteris animantibus diſtaremus, dum, ad
exemplum Dei, permiſſum eſt nobis facere quod uelimus;
unde & in peccatores æquum iudicium, & in ſanctos & iu-
ſtos iuſtum præmium retribueretur. Et non poſt multos
dies, collectis omnibus, adoleſcentior filius peregre profe-
ctus eſt in regionem longinquam. Si Deus cælum tenet
Hier.23 palmo, & terram pugillo; & Hieremias dicit: Deus appro
Pſal.138 pinquans, & non Deus de longinquo: per Dauid quoque,
quia nullus abſque eo locus ſit, prædicatur: quo modo fi-
lius peregre proficiſcitur, & a patre diſcedit? Sciendum igi
tur, non locorum ſpatiis, ſed affectu aut eſſe nos cum Deo,
aut ab eo diſcedere. Quo modo enim ad diſcipulos loqui-
Matth.28 tur: Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus, uſque ad
conſummationem ſæculi: ita ad eos, qui ſui iactantiam
præferunt, & eſſe cum Domino non merentur, dicit: Di-
ſcedite a me; non noui uos, qui operamini iniquitatem.

Receſſit

Receſſit ergo iunior filius cum uniuerſa ſubſtantia a patre, & peregre profectus eſt: & Cain egreſſus a facie Domini, habitauit in terra Naid: quod interpretatur, fluctuatio. Quicumque a Deo recedit, ſtatim ſæculi fluctibus quatitur, & mouentur pedes eius. nam poſtquam moti ſunt homines ab oriente, & a uero lumine receſſerunt; tunc aduerſus Deum impietatis ſuæ ædificauere turrim; tunc dogmatum ſuperbias confinxerunt, uolentes curioſitate non licita in ipſius cæli alta penetrare: & uocatus eſt locus iſte Babel, ideſt, confuſio. Et ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam, uiuens luxurioſe. Luxuria eſt inimica Deo, inimica uirtutibus; perdit omnem ſubſtantiam patris; & ad præſens uoluptate deliniens, futuram non ſinit cogitare paupertatem. Cumq. conſumpſiſſet omnia; facta eſt fames ualida per regionem illam. Acceperat a patre facultates, ut inuiſibilia eius per ea, quæ erant uiſibilia, cognoſceret, & ex pulchritudine creaturarum conſequenter intelligeret creatorem. Qui ueritatem in iuſtitia detinens, & pro Deo idola colens, naturæ bona uniuerſa conſumpſit; &, conſumptis omnibus, cœpit egere uirtutibus, derelicto fonte uirtutum. Facta eſt fames ualida per regionem illam. Omnis locus, quē patre incolimus abſente, famis, penuriæ, & egeſtatis eſt: Fames autem μετὰ ἐκτάσεως ἰσχυρός. Hæc eſt regio, de qua dicitur per prophetā: Qui habitatis in regione umbræ mortis, lux fulgebit ſuper uos. At contra eſt alia regio, quam poſſeſſuri ſumus mundo corde atque puro uiuētes, quam ſanctus Dauid deſiderat, dicens: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Et ipſe cœpit egere, & abiit, & coniunxit ſe uni de principibus regionis illius. Deſerto nutricio, qui ad primam uocem bona ei fuerat cuncta largitus, iunxit ſe principi huius mundi, ideſt, diabolo, rectori tenebrarum harum. Quem nunc inimicum hominem, nunc iudicem iniquitatis, nunc draconem, nunc ſatan, nunc malleum, nunc perdicem, nunc belial, nunc rugientem leonem, nunc leuiathan, nunc thaninim, nunc behemoth, & multis aliis uocabulis ſcriptura cognominat.

Matth. 15 *Gen. 4* *Gen. 11* *Rom. 1* *Eſa. 9* *Pſal. 26* *Eph. 6* *Matth. 13* *Luc. 18* *Hier. 51* *Zach. 3* *Hie. 50. 17*

ac labore perlecta, nihil aliud, niſi inanem ſonum, & ſermonum ſtrepitum, ſuis lectoribus tribuunt: nulla ibi ſaturitas ueritatis, nulla refectio iuſtitiæ reperitur. ſtudioſi earum in fame ueri, & uirtutum penuria perſeuerant. Huius ſapientiæ typus & in Deuteronomio ſub mulieris captiuæ figura deſcribitur: de qua diuina uox præcipit; ut, ſi Iſraelites eam habere uoluerit uxorem, caluitium ei faciat, ungues præſecet, & pilos auferat; &, cum munda fuerit effecta, tunc tranſeat in uictoris amplexus. Hæc ſi ſecundum litteram intelligimus, nonne ridicula ſunt? Itaque & nos facere ſolemus, quando philoſophos legimus, quando in manus noſtras libri ueniunt ſapientiæ ſæcularis: ſi quid in eis utile reperimus, ad noſtrum dogma conuertimus: ſi quid uero ſuperfluum, de idolis, de amore, de cura ſæcularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc, in unguium morem, ferro acutiſſimo deſecamus. Vnde & apoſtolus prohibet, ne in idolio quis recumbat, dicens: Videte autẽ, ne hæc licentia ueſtra offendiculum fiat infirmis. ſi enim quis uiderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentem, nonne conſcientia eius, cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit qui infirmus eſt in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt? Nonne tibi uidetur ſub aliis uerbis dicere, ne legas philoſophos, oratores, poetas, nec eorum lectione requieſcas? Nec nobis blandiamur, ſi in eis, quæ ſunt ſcripta, non credimus; cum aliorum conſcientia uulneretur, & putemur probare, quæ dum legimus, non reprobamus. Alioqui quale erit, ut exiſtemus Apoſtolum eius, qui ueſcebatur in idolio, conſcientiam comprobaſſe; & eum dixiſſe perfectum, quem ſciret de idolothytis manducare? Abſit, ut de ore Chriſtiano ſonet, Iuppiter omnipotens, & me Hercule, & me Caſtor, & cetera magis portẽta, quam numina. At nunc etiam ſacerdotes Dei, omiſſis euangelliis & prophetis, uidemus comœdias legere, amatoria Bucolicorum uerſuum uerba canere, tenere Virgiliũ, & id, quod in pueris neceſſitatis eſt, crimen in ſe facere uolupta-

Dent. 21

1. Cor. 8

luptatis. Cauendum igitur, ſi captiuam uelimus habere uxorem, ne in idolio recumbamus: aut, ſi certe fuerimus eius amore decepti, mundemus eam, & omni ſordium errore purgemus; ne ſcandalum patiatur frater, pro quo Chriſtus mortuus eſt, cum in ore Chriſtiani carmina, in idolorum laudem compoſita, audierit perſonare. In ſe autem conuerſus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo. Mercenarios ſecundum alium intellectum eos animaduertimus ex Iudæis, qui, ob præſentia tantum bona, legis præcepta cuſtodiunt. Hi iuſti ſunt, & miſericordes, non ob ipſam iuſtitiam, & ob ipſum miſericordiæ bonum, ſed ut a Deo terrenæ felicitatis & longæ uitæ præmium conſequantur. Qui autem iſta deſiderat, merito compellitur ad obſequium præceptorum; ne eorum præuaricatione, quæ iuſſa ſunt, careat concupitis. Porro, ubi metus eſt, non eſt di-
1. Ioan.4 lectio. Perfecta quippe dilectio, foras mittit timorem. Nam qui diligit, nõ ideo imperata cuſtodit, quia aut timore pœnarum, aut præmii auiditate cõpellitur; ſed quia hoc ipſum, quod a Deo iubetur, eſt optimũ. Senſus itaque iſte eſt. Quanti ex Iudæis, ob præſentia tantum bona, a Dei obſequio non recedunt; & ego egeſtate conficior. Surgens ibo ad patrem meũ. Pulchre ait, ſurgens: patre quippe abſente, non ſteterat. Peccatorum iacere, iuſtorum ſtare eſt. Ad
Deut.5 Moyſen dicitur: Tu uero hic ſta mecũ. Et in cẽteſimotriceſimotertio pſalmo: Ecce nunc benedicite Dominũ omnes ſerui Domini, qui ſtatis in domo Domini. Ad benedictionẽ Domini ſtantes propheta in domo Domini cohortatur. Et dicã illi: Pater, peccaui in cælum, & corã te: iam non ſum dignus uocari filius tuus. Peccauerat in cælum, qui Hieruſalem cæleſtem reliquerat matrem. Peccauerat coram patre, qui, conditore deſerto, fuerat ligna ueneratus. Nõ erat dignus uocari filius Dei, qui ſeruus eſſe maluerat idolorum. Omnis enim, qui facit peccatũ, de diabolo patre natus eſt.
1 Ioan.3 Fac me ſicut unũ de mercenariis tuis. Fac me, inquit, ſicut unũ ex Iudæis, qui te ob præſentiũ tantum rerũ promiſſa ueneran-

nerãtur. Recipe filium pænitentẽ, qui mercenariis tuis pec cãtibus ſæpiſſime pepercisti. Et uenit uſque ad patrẽ ſuum. Venimus ad patrem, quãdo recedimus a porcorũ paſtione, ſecundum illud: Statim ut cõuerſus ingemueris, ſaluus eris. Cumq. adhuc longe eſſet, uidit eum pater eius, & miſericor dia motus eſt. Antequam dignis operibus, & uera pæniten tia ad patrem rediret antiquũ; Deus, apud quem cũcta fu tura iam facta ſunt, & qui eſt omnium præſcius futurorũ, ad eius præcurrit aduentum; & per uerbum ſuum, quod carnẽ ſumpſit ex uirgine, reditũ filii ſui iunioris anticipat. Et præ currens incubuit ſuper collũ ipſius. Ante uenit ad terras, quã ille domũ confeſſionis intraret. Incubuit ſuper collum ipſius, ideſt corpus ſumpſit humanum. Et ſicuti Ioannes ſuper pectus Ieſu recubuit, qui ſecretorum eius effectus eſt particeps: ita & iugum ſuum leue, ideſt mandatorum ſuo rum facilia præcepta, ex gratia magis, quam ex merito ſu per iuniorem filium collocauit. Et oſculatus eſt eum, iuxta illud, quod in Cantico canticorum Eccleſia de ſponſi pre catur aduentu: Oſculetur me oſculo oris ſui. Nolo mihi dicens per Moyſen, nolo per prophetas loquatur: ipſe meum corpus aſſumat, ipſe me oſculetur in carne: ut & il lud quoque, quod in Eſaia ſcriptum eſt, huic ſententiæ coa ptemus: Si quæris, quære, & ad me habita in ſaltu. Et ibi quippe flens Eccleſia clamare iubetur ex Seir: quia Seir piloſus & hiſpidus interpretatur: ut & antiquum gentili um ſignificet errorem: illa pari ſimilitudine reſpondente: Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Hieruſalem. Dixit autem illi filius: Pater, peccaui in cælum, & coram te: iam non ſum dignus uocari filius tuus. Dicit ſe non eſſe dignum filium nuncupari; & tamen ex naturæ uoce, ex illa ſubſtantia, quam illi pater fuerat aliquando largitus, in nomen trepi dus ueritatis erumpit, Pater, inquiens, peccaui in cælum. Fruſtra igitur quidam argumentantur, nomen patris in ſanctos tantummodo conuenire; cum etiam hic Deum pa trem uocet, qui ſe filii nomine confitetur indignum: niſi forte ideo patrem audet uocare, quia plena mente con uerſus

Marginal notes: *Ezech.* 18 (beside "dia motus eſt"); *Ioan.* 13 21 and *Matth.* 11 (beside "ipſius, ideſt corpus" and "ſuper pectus"); *Cant.* 1 (beside "illud, quod in Cantico"); *Eſa.* 21 (beside "meum corpus aſſumat"); *Cant.* 1 (beside "Nigra ſum").

ctor intelligis, qua pinguedine ſaturati, in ructum laudis eius erumpimus, dicentes, Eructauit cor meum uerbum bonum: dico ego opera mea regi: licet quidam ſuperſtitioſe magis, quam uere, non conſiderantes textum pſalmi, ex patris perſona arbitrentur hoc intelligi. Quod autẽ ait: Epulemur; quoniam hic filius meus mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt: ad eundem parabolæ ſuperioris pertinet ſenſum, in qua dicitur: Sic dico uobis, quia gaudium erit coram angelis Dei ſuper uno peccatore pænitentiam agente. Et cœperunt epulari. Hoc conuiuium quotidie celebratur: quotidie pater filium recipit: ſemper Chriſtus credentibus immolatur. Erat autem filius illius ſenior in agro. Hucuſque de perſona filii iunioris diſputatum eſt: quem ſecundum præſentem parabolam, in publicanis & peccatoribus, qui a Domino ad pænitentiam prouocabantur, debemus accipere; ſecundum myſticos autem intellectus, de futura quoque uocatione gentiũ prophetari. Nunc ad ſeniorem filium ſermo tranſgreditur, quem multi ſimpliciter ad omnium ſanctorum perſonam, multi proprie ad Iudæos referũt. Et de ſanctis quidem nõ difficilis interpretatio eſt, in eo quod dicitur, numquam mandatum tuum præteriui: licet illud uideatur obſiſtere, quod reuerſioni fratris inuideat. In Iudæos autem cum liuor in fratris ſalute conueniat; hoc repugnat, quod numquam ſe dicat eius præteriſſe mandatum: de quibus quid nobis uideatur, ſuis in locis conabimur explanare. Erat autem filius illius ſenior in agro, in terrenis operibus labore deſudans, longe a gratia ſpiritus ſancti, & a conſilio patris extorris. Hic eſt, qui ait: Agrum emi, & neceſſe habeo exire, & uidere illũ: rogo te, habe me excuſatum. Hic, qui iuga boum emit quinque, & legis onere depreſſus, terrenorum ſenſuum uoluptate perfruitur: Hic, qui uxore ducta, ire ad nuptias non poteſt; & effectus caro, ne quaquam unum poteſt eſſe cum ſpiritu. In huius perſona etiam illius parabolæ operarii congruunt, in qua, prima, tertia, ſexta, nona hora, ideſt, uocationibus uariis mittun-

Pſal. 44

Luc. 14

Matth. 20

tun-

tuntur ad uineam, & indignantur ſibi undecimæ horæ ope
rarios coæquari. Et cum ueniret & appropinquaret do-
mui, audiuit ſymphoniam & chorum. Illud, quod in quo
Pſal. 87 dam pſalmo ſuperſcribitur pro ἀυςὶ mahalath: huic ſen-
ſui conuenit. ſiquidē mahalath chorus in unum concinēs,
dicitur. Male autem quidam de Latinis, ſymphoniam pu
tant eſſe genus organi; cum concors in Dei laudibus con-
centus, hoc uocabulo ſignificetur. συμφωνία quippe con-
ſonantia exprimitur in Latino. Et uocauit unum de pueris,
& interrogauit quidnam eſſent hæc. Et nunc interrogat Iſ-
rael, quare Deus in gentium aſſumptione lætetur; & æmu
latione cruciatus, paternam ſcire non poteſt uoluntatem.
Qui ait illi: quoniam frater tuus uenit, & occidit pater
tuus uitulum ſaginatum, quoniam incolumem illum rece-
pit. Cauſa lætitiæ, quod pari in Dei laudes toto orbe uoce
concinitur, ſalus eſt gentium, ſalus eſt peccatorum: læ-
tantur angeli, omnis in gaudium creatura conſentit, & de
ſolo dicitur Iſrael: Iratus autem noluit intrare. Iraſcitur ſe
abſente fratrem eſſe ſuſceptum: iraſcitur eum uiuere, quē
putabant extinctum: & nunc foris ſtat Iſrael, & nunc di-
ſcipulis euangelia in eccleſia audientibus; mater eius & fra
tres foris ſtant quærentes eum. Egreſſus autem pater illius
Matth. 12 cœpit rogare eum. Quam benignus, & clemens pater. ro
gat filiū, ut lætitiæ domus particeps fiat; rogat autē pater
per apoſtolos, rogat per euāgelii prædicatores. E quibus
2.*Cor.* 5 Paulus ait: Precamur pro Chriſto, reconciliamini Deo.
Act. 13 Et alibi: Vobis oportebat primum annunciare uerbum
Dei: ſed quia repuliſtis illud, & indignos uos iudicaſtis æter
næ uitæ; ecce conuertimur ad gentes. Ipſe autem reſpon-
Rom. 10 dens ait patri ſuo: Ecce tot annis ſeruio tibi. Pater ſupplex
ad concordiā deprecatur: ille iuſtitiam, quæ in lege eſt, ſe-
quens, Dei iuſtitiæ nō ſubiicitur. Porro quæ maior iuſtitia
Dei, quā ignoſcere pænitentibus, filiū ſuſcipere redeuntē?
Ecce tot annis ſeruio tibi, & numquā mandatū tuum præte
riui: quaſi hoc ipſum nō ſit præterire mandatū, ſaluti alteri
us inuidere, ante Deum ſe iactare iuſtitiæ; cum nemo co-
ram

ram eo mundus ſit. Quis enim lætabitur caſtum ſe habere cor, ne ſi unius quidem diei fuerit? Dauid confitetur: In iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea. Et in alio loco: Si iniquitatem attendis Domine, quis ſuſtinebit? Et hic dicit numquam ſe præteriſſe mandatum, toties ob idololatriam captiuitatibus traditus. Ecce tot annis ſeruio tibi, & numquam mandatum tuum præteriui. Hoc eſt, quod Paulus apoſtolus loquitur: Quid ergo dicemus? quia gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiã, apprehenderunt iuſtitiam, iuſtitiã autem, quæ ex fide eſt. Iſrael uero, ſectando legẽ iuſtitiæ ad legem iuſtitiæ non peruenit. Quare? quia nõ ex fide, ſed quaſi ex operibus legis. Poteſt ergo & ex eius perſona dici, qui iuxta eundem Apoſtolũ in iuſtitia, quæ ex lege eſt, ſine reprehẽſione uerſatus ſit: licet mihi uideatur magis ſe iactare Iudæus, quã uera dicere, ad exemplum illius phariſæi, dicentis: Deus gratias ago tibi, quia non ſum ſicut ceteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, ſicut & hic publicanus. Oro te, nonne tibi uidetur ea, quæ ille de publicano dixerat, dicere iſte de fratre? Hic eſt qui comedit omnem ſubſtantiam ſuam, uiuens cum meretricibus. Ad id autem, quod ait: Mandatum tuum numquam præteriui: patris ſermo non congruit: non enim confirmauit uera eſſe quæ dixerat filius, ſed iraſcentem alia ratione compeſcuit: Fili tu ſemper mecum es. Numquid ait, bene quidem dicis, & feciſti cuncta quæ iuſſeram? Sed mecum es, inquit, ſemper. Mecum es lege, qua ſtringeris: mecum es, dum mihi & in captiuitatibus erudiris: mecum es, non quia præcepta mea compleueris, ſed quod te in longam regionem abire non paſſus ſum: mecum es ad extremum, ſecundum illud, quod locutus ſum ad Dauid: Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint, ſi iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, uiſitabo in uirga iniquitates eorum, & in flagellis iniuſtitias eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eis. Quo teſtimonio & id, in quo filius ſenior gloriatur, falſum eſſe conuincitur, dum in Dei iudi-

Prou. 20 *Iob 2* *Pſal. 50* *Pſal. 129* *Rom. 9* *Luc. 18* *Pſal. 88*

Tu uero in fine ſæculi ipſe tibi es hædum immolaturus An tichriſtum; & cum amicis tuis, ſpiritibus immundis, eius carne ſaturandus, expleto uaticinio: Tu confregiſti caput *Pſal.* 73 draconis magni: dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Cum autem filius tuus hic, qui deuorauit omnem ſubſtan tiam ſuam, uiuens cum meretricibus, uenit; occidiſti ei ui tulum ſaginatum. Confitetur & nunc Iſrael, ſaginatum ui tulum fuiſſe qui cæſus eſt: intelligunt ueniſſe Chriſtum, ſed torquentur inuidia; & nolunt, fratre non pereunte, ſaluari. Ipſe autem dixit illi: Fili tu ſemper mecum es, & mea omnia tua ſunt. Filium uocat, licet intrare nolentem. Quo modo autem Dei omnia Iudæorum ſunt? numquid angeli, throni, dominationes, ceteræq. uirtutes? omnia ergo intelligamus, legem, prophetas, eloquia diuina. Hæc ei dedit, ut in lege eius meditaretur die ac nocte, ſecundum *Pſal.* 1 illum canonem, quem ſæpe expoſuimus, ſcripturarũ, Omnia non ad totum referenda eſſe, ſed ad partem maximam, ut ibi: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti *Pſal.* 13 ſunt. Et alibi, Omnes, qui uenerunt ante me, fures fue *Ioan.* 10 runt, & latrones. Et Paulus ad Corinthios, Omnibus, in- *1. Cor.* 9 quit, omnia factus ſum, ut omnes lucrifacerem. Et ad Phi *Philip.* 2 lippenſes: Omnes enim, quæ ſua ſunt, quærunt, non ea, quæ ſunt Ieſu Chriſti. Quamquam nihil umquam illi negaſſe credendum ſit, quem ad uituli hortatur eſum. Epulari nos oportet, & gaudere; quoniam hic frater tuus mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt. Confidamus igitur & nos uiuere poſſe per pænitentiam, qui fueramus mortui per delicta. Et hic quidem ipſe filius reuertitur: in ſuperioribus uero, in oue ſcilicet, & in drachma, quod errauerat, affertur: &, quod perierat, inuenitur: & ſimili tres parabolæ fine clauduntur, dum in iſta ponitur, perierat, & inuentus eſt: ut intelligamus, diuerſis ſimilitudinibus de eadem peccatorum ſuſceptione ſignatum. Et hæc quidem in ethnici perſona dicta ſint, & Iudæi. Videamus autem, quo modo ſuper ſancto generaliter & peccatore parabola iſta poſſit intelligi. Et de ceteris quin iuſto con-

Nulli periculoſum, nulli uideatur eſſe blaſphemum, quod & in apoſtolos inuidiæ malum diximus potuiſſe ſubrepere; cum etiam de angelis hoc dictum putemus. Sidera quippe non ſunt munda in conſpectu eius, & contra angelos ſuos peruerſum quid intellexit. Et in pſalmis dicitur: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Non ait, non iuſtificabitur omnis homo, ſed omnis uiuens, ideſt, non euangeliſta, non apoſtolus, non propheta. ad maiora cõſcendo, non angeli, non throni, non dominationes, non poteſtates, ceteræq. uirtutes. Solus Deus eſt, in quem peccatum non cadit: cetera cum ſint liberi arbitrii, iuxta quod & homo ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt, in utramque partem poſſunt ſuam flectere uoluntatẽ. Quod ſi hac ſententia non adduceris; ſaltem illius auctoritate parabolæ commouere, in qua per totum diem operarii mittuntur ad uineam, & in prima hora uocantur Adam, Abel, Seth, in tertia Noe, in ſexta Abraham, in nona Moyſes, in undecima gentium populus, cui dicitur: Quid hic ſtatis tota die otioſi? Et illi reſponderunt: nemo nos conduxit. Quod autem extrema hora noſtri ſit ſaluatoris aduentus, teſtis eſt Iaonnes Apoſtolus, dicens: Fratres, nouiſſima hora eſt. etenim ſicut audiſtis, quia antichriſtus uenit: nunc autem antichriſti multi facti ſunt, propter quod cognoſcimus, quia nouiſſima hora eſt. Si hæc diſplicet interpretatio, ſequor quocumque duxeris, ita tamen, ut eos, qui uocati ſunt primi, iuſtos eſſe fatearis. quod cum obtinuero, illud inferam: & quo modo iuſti murmurauerũt aduerſum patremfamilias, dicentes: hi nouiſſimi uenerunt, & una hora fecerunt: æquales illos nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtus? Videntur quidem iuſte dicere, non æqualem debere eſſe mercedem eius, qui a prima hora ad noctem uſque ſudauerit, & eius, qui una hora ſit in labore uerſatus. ſed iſta iuſtitia habet in ſe liuorem, cum alterius inuideat felicitati. Denique & Dominus oculum in eis arguit inuidentem, dicens: An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Vnde & ab Apoſtolo ſolus iuſtus, ſolus

Iob 15.4 *Pſal. 142* *Gen. 2* *Matth. 20* *1. Ioan. 2* *1. Tim. 1*

lus dicitur immortalis : non quod angeli ſint iniuſti,& mortales ; ſed quod ipſe ſit immortalis & iuſtus ; cui collata uniuerſa iuſtitia, iniquitas inuenitur. Vt autem in hac eadem parabola, quam nunc propoſuimus, iniuſtitiam intelligas conductorum, attende paulisper : Qui prima hora cõductus eſt, plus meretur ab eo, qui hora tertia miſſus eſt ad uineam : rurſum horæ tertiæ operarius, ſextæ horæ operarium antecedit : & ſextæ horæ, nonæ horæ, uincit operarium. Quo modo igitur nouiſſimo omnes inuident,& eandem inter ſe iuſtitiam non requirunt : tu, qui hora nona cõductus es, cur inuides ei, qui undecima hora eſt miſſus in uineam ? Quodcumque reſponderis, quamuis diuerſum aſſerueris laborem, ut & præmium maius in diuerſo labore merearis, eidem apud ſextum ſententiæ ſubiacebis. Et tu, qui hora ſexta conductus es, nouiſſimo inuides, cur tecum denarium, ideſt, æqualem conſequatur ſalutem : licet ſalutis pro labore diuerſa ſit gloria ; eadem de te poteſt tertius dicere, & de tertio rurſum primus. Verum ipſi inter ſe, ob non æqualem laborem,& uocationis ſpatia diuerſa, æquale præmium libenter accipiunt ; in nouiſſimo tantum operario, ideſt in gentium ſalute diſcordant ; & domino iniuriam faciunt, & ſub omnibus parabolis arguuntur inuidiæ. Non ambigo, quin inculta tibi noſtræ paruitatis uideatur oratio : ſed ſæpe cauſatus ſum, expoliri non poſſe ſermonem, niſi quem propria manus limauerit. Itaque ignoſce dolentibus oculis, ideſt, ignoſce dictanti, maxime cum in eccleſiaſticis rebus non quærantur uerba, ſed ſenſus ; ideſt, panibus ſit uita ſuſtentanda, non ſiliquis.

ARGV-

ARGVMENTVM.

AMANDVS *presbyter quæſierat a Hieronymo, quid ſignificet in euangelio, Nolite ſolliciti eſſe de craſtino, &c. Et rurſus apud Paulum, Omne peccatum, quod fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. & tertio illud eiuſdem, Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis &c. Poſtremo an uxor Sodomitam uirum relinquere, alterumq. eo dimiſſo accipere, & mulier, quæ id fecit, abſque pœnitentia ſumere Euchariſtiam poſſit. nunc ad ſingula pie, & erudite reſpondet uir ſanctus.*

HIERONYMVS AMANDO.

EPISTOLA CXLVII.

BREVIS epiſtola longas non ualet explanare quæſtiones, & in arctum multa concludens, ſtringere uerbis, quod ſenſibus dilatatum eſt. Interrogas; quid ſignificet illud in euangelio iuxta Mattheum: Nolite ſolliciti eſſe de craſtino. ſufficit enim diei malitia ſua. Craſtinum, in ſcripturis ſanctis, futurum tempus ſignificat: ſicut & Iacob in Geneſi loquitur: Exaudiet me cras iuſtitia mea. Et ubi altare extruitur a duabus tribubus Ruben & Gad: & dimidia tribu Manaſſe, & a cuncto Iſraele ad eas legatio mittitur, cum Phinees pontifici reſpondiſſent, idcirco ſe altare feciſſe, ne cras filiis ſuis colendi Deum poſſeſſio denegaretur. Et multa iſtiuſmodi in ueteri reperies inſtrumento. Qui ergo de futuris nos cogitare prohibuit, conceſſit de præſentibus, propter humanæ uitæ fragilitatem. Quod autem adiicit, Sufficit diei malitia ſua: hoc modo intellige: ſufficit nobis de præſentibus huius ſæculi cogitare anguſtiis. Quid neceſſe eſt ſenſum ad incerta & futura extendere, quæ aut conſequi non poſſumus, aut forſitan cito inuenta perdamus? Κακία enim, quam Latinus uertit in malitiam, apud Græcos duo ſignificat, & malitiã, & afflictionem, quam κάκωσιν Græci dicunt, & hic magis pro malitia transferri debuit afflictio. Quod ſi contentio-

Matth. 6
Gen. 30
Iosu. 22

ſe quis ducitur, nolens κακίαν afflictionem ſonare & anguſtias, ſed malitiam: illo ſenſu explanandum eſt, quo mũ
1.Ioan.5 dus in maligno, hoceſt in malo poſitus ſit, & in Dominica
Matth.6 oratione, dicimus: Libera nos a malo: ut ſufficiat nobis contra malitiam huius ſæculi præſens habere certamen.
In ſecundo quæſiſti loco de beati apoſtoli Pauli prima ad
1.Cor.6 Corinthios epiſtola, in qua loquitur: Omne peccatum, quod fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. Legamus ergo paulo ſuperius; & ſic ad hæc uerba ueniamus, ne de extremis partibus, &, ut ita dicam, cauda capituli, totam ſententiam noſſe cupiamus. Corpus, inquit, non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. Deus autem, qui Dominum ſuſcitauit, & nos cum illo ſuſcitabit per uirtutem ſuam. Neſcitis quia corpora ueſtra membra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis, quia qui coniungit ſe meretrici, unum corpus eſt?
Gen.2 Erunt enim, inquit, duo in carnem unam. Qui autem
Marc.10 coniungit ſe Domino, unus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem: Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat: Et reliqua. Sanctus Apoſtolus, contra luxuriam di-
1.Cor.6 ſputans, & in ſuperioribus dicens: Eſcæ uentri; & uenter eſcis: Deus autem & hunc, & illas deſtruet: conſequenter uenit ad fornicationem: Etenim luxuria mater libidinis eſt: uentremq. diſtentum cibo, & uini potionibus irrigatum, uoluptas genitalium ſequitur: atque, ut alibi dictum eſt pro membrorum ordine, ordo uitiorum eſt. Omne itaque peccatum, uerbi gratia, furtum, homicidium, rapina, periurium, & cetera his ſimilia, poſt factum pænitudinem habent; & licet inuitet lucrum, tamen mordet conſcientia. Voluptas ſola, ac libido, etiam in ipſo tẽpore pænitendi, præteritos ſtimulos patitur, & titillationem carnis, & incentiua peccati: ut per hæc, quæ corrigi cupimus cogitantes, rurſum ſit materia delinquendi. Aliter. Cetera peccata forinſecus ſunt. Quidquid enim egerimus

mus; in alios agimus: fornicatio non ſolum conſcientiam fornicantis, ſed & corpus maculat: ac ſecundum ſententiam Domini, qua ait: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam: etiam ipſe cum meretrice unum corpus efficitur, & peccat in corpus ſuum, dum templum Chriſti facit corpus eſſe meretricis. Dicamus & aliter, ne ullam Græcorum ſententiam præterire uideamur. Aliud eſt, peccare per corpus; aliud, in corpore. Furtum, homicidium, & cetera abſque fornicatione peccata, manu adminiſtramus extrinſecus: fornicatio ſola intrinſecus in cor pore noſtro exercetur a nobis, non per corpus in alios. &, per, præpoſitio miniſteriũ habet: in, autem in ſe paſſionẽ. Sunt qui ita ediſſerant, quod ſecundum ſcripturam uxor uiri corpus ſit; & quicumque fuerit fornicatus, peccet in corpus ſuum, hoc eſt in uxorem, dum eam ſua fornicatione commaculat, & facit eam, non peccantem, ſua commixtione peccare. Tertia, ideſt, extrema propoſitio tua fuit de eadẽ Apoſtoli epiſtola, ubi de reſurrectione diſputãs, uenit ad eum locum, in quo ſcriptũ eſt: Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. Nouiſſime autem inimica deſtruetur mors: omnia enim ſubiecta ſunt ſub pedibus eius. Cum autem dixerit, Quia omnia ſubiecta ſunt ei: haud dubium, quin præter eum, qui ſubiecit ei omnia. cum uero ſubiecta ei fuerint omnia, tunc & ipſe filius ſubiicietur ei, qui ſibi ſubiecit omnia: ut ſit Deus omnia in omnibus. Et miror te hoc a me quærere uoluiſſe, cum ſanctus Hilarius, Pictauienſis epi ſcopus, undecimum librum contra Arianos hac quæſtione & ſolutione compleuerit. tamen pauca ſaltem dicamus. Omne in hoc ſcandalum eſt, quare filius patri ſubiectus eſſe dicatur. Quid eſt turpius, ſiue inferius, patri ſubiici, (quod ſæpe pietatis eſt, ut in pſalmo ſcribitur: Nõne Deo ſubiecta erit anima mea?) an crucifigi, & maledictum crucis fieri? Maledictus enim omnis, qui pendet in ligno. Qui ergo pro nobis maledictum factus eſt, ut nos de maledictio-

Matt. 10

1. Cor. 15

Pſal. 61

Deut. 21.

ne liberaret, miraris ſi pro nobis ſubiectus ſit, ut nos patri
Ioan. 14.12 faciat eſſe ſubiectos, dicens in euangelio: Nemo uadit ad patrem, niſi per me: & cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me? Chriſtus in iis, qui fideles ſunt, ſubiectus eſt patri: quia omnes credentes, immo omne hominum genus, corporis ipſius membra reputantur. In iis autem, qui increduli ſunt, ideſt, Iudæis, & ethnicis, & hæreticis, inſubiectus eſſe dicitur, quia pars membrorum eius non eſt ſubiecta fidei. In fine autem mundi cum omnia membra regnantem uiderint Chriſtum, ideſt, corpus ſuum, etiam ipſa ſubiicientur Chriſto, ideſt, corpori ſuo, ut omne Chriſti corpus ſubiiciatur Deo, & patri: ut ſit Deus omnia in omnibus. Non ait, ut ſit pater omnia in omnibus, ſed ut ſit Deus: quod proprium nomen eſt trinitatis, & tam ad patrem, quam ad filium, & Spiritũ ſanctum referri poteſt, ut humanitas ſubiiciatur diuinitati. Humanitatem hoc loco dicimus, non manſuetudinem, & clementiam, quam Græci φιλανθρωπίαν uocant, ſed omne humanum genus. Porro, quod ait, ut ſit Deus omnia in omnibus, hoc ſenſu accipiendum eſt: Dominus atque ſaluator noſter nunc omnia non eſt in omnibus, ſed pars in ſingulis. Verbi gratia, In Salomone ſapientia, in Dauid bonitas, in Iob patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees & Paulo zelus, in Ioanne uirginitas, in ceteris cetera. Cum autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut ſinguli ſanctorum omnes uirtutes habeant, ut ſit Chriſtus totus in cunctis. Reperi iunctam epiſtolæ & commentariolo tuo breuem chartulam, in qua hæc indita ferebantur. Quærendum ab eo, ideſt, a me, utrum mulier, relicto uiro adultero, & ſodomita, & alio per uim accepto, poſſit abſque pænitentia communicare eccleſiæ, uiuente adhuc eo, quem prius reliquerat. Quod
Pſal. 140 legens, illius uerſiculi recordatus ſum: Ad excuſandas excuſationes in peccatis. Omnes enim homines uitiis noſtris fauemus, &, quod propria facimus uoluntate, ad naturæ referimus neceſſitate. Quo modo ſi dicat adoleſcens: uim

patior

patior corporis: me ad libidinem ardor impellit: ipſa organa membrorum genitalium, & compoſitio corporis, femineos quærit amplexus. Et rurſum homicida, in egeſtate, inquit, eram, indigebam cibo, tegmen corporis non habebam: ideo alienum ſanguinem fudi, ne ipſe fame & frigore morerer. Reſponde itaque ſorori, quæ a nobis ſuper ſuo ſtatu quærit, non noſtram, ſed Apoſtoli ſententiam: An ignoratis fratres, (ſcientibus enim legem loquor) quoniam lex dominatur homini, quanto tempore uiuit? Mulier enim, quæ ſub uiro eſt, uiuente uiro adſtricta eſt legi. Quod ſi mortuus fuerit uir eius, liberata eſt a lege uiri. Ergo, uiuente uiro, adultera erit, ſi duxerit alterum uirum. Et in alio loco: Mulier alligata eſt, quanto tempore uiuit uir eius. ſi autem dormierit uir eius, liberata eſt; cui uult nubat, tantũ in Domino. Omnes igitur cauſationes Apoſtolus amputans, apertiſſime definiuit, uiuente uiro, adulteram eſſe mulierem, ſi alteri nupſerit. Nolo mihi proferas raptoris uiolentiam, matris perſuaſionem, patris auctoritatem, propinquorum cateruam, ſeruorum inſidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quandiu uiuit uir, licet adulter ſit, licet ſodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab uxore propter hæc ſcelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum uirum accipere non licet. Nec Apoſtolus hæc propria auctoritate decernit, ſed, Chriſto in ſe loquente, Chriſti uerba ſecutus eſt, qui ait in euangelio: Qui dimittit uxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimiſſam acceperit, adulter eſt. Animaduerte, quid dicat: Qui dimiſſam acceperit, adulter eſt; ſiue ipſa dimiſerit uirum, ſiue a uiro dimiſſa ſit, adulter eſt, qui eam acceperit. Vnde & apoſtoli grauem coniugii ſarcinam intelligentes, Si ita eſt, inquiunt, non expedit homini uxorem accipere. Ad quos Dominus, Qui poteſt, inquit, capere, capiat. Statimq. ſub exemplo trium eunuchorum, uirginitatis infert beatitudinem, quæ nulla carnis lege retinetur. Neque ſatis animaduertere potui, quid ſit, quod dicere uoluit, alio uiro per uim accepto.

Rom. 7 *1. Cor. 7* *Matth. 5* *Matth. 19*

Quid eſt, per uim accepto? Congregata uidelicet multitudine, nolentem rapuit: & quare poſtea raptorem rapta nõ
Deut.22 dimiſit? Legat libros Moyſi, & inueniet, deſponſatam uiro, ſi in ciuitate fuerit oppreſſa, & non clamauerit, puniri quaſi adulteram; ſi autem in agro oppreſſa ſit, innoxiam eſſe a ſcelere, & uiolentum legibus ſubiacere. Ergo & iſta ſoror, quæ, ut dicit, uim paſſa eſt, ut alteri iungeretur, ſi uult corpus Chriſti accipere, & non adultera reputari, agat pænitentiam, ita dumtaxat, ut ſecundo uiro, qui non appellatur uir, ſed adulter, a tempore pænitentiæ non copuletur. quod ſi ei durum uidetur, & ſemel dilectum non poteſt derelinquere, nec præferre Dominum uoluptati; audiat Apo
1. Cor. 10 ſtolum conclamantem: Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicẽ dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini cõmunicare, & menſæ dæmoniorũ. E tin alio loco: Quæ cõ
2. Cor. 6 municatio luci, ac tenebris? qui conſenſus Chriſto, & Belial? Rem nouam loquor, immo non nouam, ſed ueterem; quæ ueteris teſtamenti auctoritate firmatur. Si reliquerit ſecundum uirum, & reconciliari uoluerit priori, non po-
Deut. 24 teſt: ſcriptum eſt enim in Deuteronomio: Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam; & non inuen erit gratiam in conſpectu eius propter aliquam fœditatem; ſcribet libellũ repudii, & dabit in manus eius; & dimittet eam de domo ſua: cumq. egreſſa alterum maritum duxerit; & ille quoque oderit eam; dederitq. ei libellum repudii, & dimiſerit de modo ſua, uel certe mortuus fuerit; non poterit prior maritus recipere eam in uxorem; quia polluta eſt, & abominabilis facta eſt coram Domino. Nec peccare facias terram tuam, quiam dominus Deus tuus tradidit tibi poſſidendam. Vnde obſecro te, ut conſoleris eam, immo prouoces ad ſalutem. Putridæ carnes ferro indigent, & cauterio: nec eſt medicinæ culpa, ſed uulneris; cum, clementi crudelitate, non parcit medicus, ut parcat; ſæuit, ut miſereatur.

ARGVMENTVM.

QVINQVE queſtiones, quas ei exoluendas Marcella, nobilis, & amiciſſima femina, propoſuerat, D. Hieronymus nunc exponit.

HIERONYMVS MARCELLAE.

EPISTOLA CXLVIII.

MAGNIS nos prouocas quæſtionibus; & torpens otio ingenium dum interrogas, doces. Prima tua ſciſcitatio fuit, quæ ſint illa, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt eum. Et quo modo rurſus idem Apoſtolus inferat: Nobis autẽ reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. Et ſi reuelatũ eſt Apoſtolo, intelligere debeamus, quod & ille aliis reuelauerit. Ad quæ breuis reſponſio eſt, non debere nos quærere, quid ſit illud, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽdit. Si enim ignoratur, quo modo ſciri poteſt? Quod promittitur in futuro, non cernitur in præſenti. Spes enim, quæ uidetur, non eſt ſpes, ſed iam certa poſſeſſio: quo modo ſi uelit quiſpiam dicere, oſtende mihi quod inuiſibile eſt: loquere, quod audiri non poteſt: expone, quod cogitatio non comprehendit humana. Ergo hoc ſenſu Apoſtolus dixiſſe credendus eſt, quod carnalibus oculis, & aure carnali, & cogitatione mortali non poſſunt ſpiritualia comprehendi. Etſi enim noueramus quõdam Ieſum ſecũdum carnem, ſed nunc iam non nouimus eum. Et in Ioannis epiſtola ſcribitur: Cariſſimi, nunc filii Dei ſumus, & necdum manifeſtum eſt quod futuri ſumus. ſcimus enim, quoniam, cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quia uidebimus eum ſicuti eſt. Quodq. reuelatum ſibi & ſanctis per ſpiritum eſſe teſtatur, non ſtatim ſequitur, ut ipſe aliis reuelauerit. Alioquin audiuit & in paradiſo uerba ineffabilia, quæ aliis narrare non poterat: aut, ſi narrauit, nequaquam ineffabilia ſunt. Secunda quæſtio fuit, in qua dicis legiſſe

[Margin notes: 1. Cor. 2; Rom. 8; 2. Cor. 5; 1. Ioan. 3; 2. Cor. 12]

giſſe te per tranſitum in opuſculis meis; quod agni, qui
Matth. 25 ſtant a dextris, & hædi, qui ſtant a ſiniſtris, Chriſtiani ſint,
atque gentiles, & non potius boni, & mali. Non memini
me hoc aliquando dixiſſe: & ſi dixiſſem, non eſſem in
errore pertinax. Quantum autem dictanti ſubito occurrit,
in ſecundo uolumine contra Iouinianum ſuper hoc capitulo
diſputaſſe me noui, & non ſolum ſuper hoc, ſed &
de eo, quod in eandem quæſtionem cadit, ubi piſces ma-
*Matth.*13 li a bonis piſcibus ſeparabuntur. Quod ergo ibi plene di-
ctum eſt, nunc omittendum uidetur. Tertio interrogaue-
1.*Theſſ.*4 ras, quod dicit Apoſtolus in aduentu Domini ſaluatoris,
rapi quoſdam uiuentes obuiam in nubibus, ita ut non præ
ueniantur ab iis qui in Chriſto dormierunt: uiſq. noſſe,
utrum ſic occcurant in corporibus, ut non ante moriantur,
cũ & Dominus noſter mortuus ſit, & Enoch atque Elias ſe
*Apoc.*11 cundum Apocalypſim Ioannis morituri eſſe dicantur: ne
Pſal. 88 ſcilicet ullus ſit, qui non guſtauerit mortem. Hoc ex ip-
ſius loci continentia ſciri poteſt, quod ſancti, qui in aduen
tu ſaluatoris fuerint deprehenſi in corpore, in iiſdem cor-
poribus occurrant ei, ita tamen, ut inglorium, & corru-
ptiuum, & mortale, gloria, & incorruptione, & immorta
litate mutetur; ut, qualia corpora mortuorum ſurrectura
1. *Cor.* 15 ſint, in talem ſubſtantiam etiam uiuorum corpora trans-
2. *Cor.* 5 formentur. Vnde dicit in alio loco Apoſtolus: Propter
quod nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri: ut abſorbeatur
mortale hoc a uita, ne ſcilicet corpus ab anima deſeratur,
ſed, anima habitante in corpore, fiat inclytum, quod an
te inglorium fuit. De Enoch autem, & Elia, quos uentu
*Apoc.*11 ros Apocalypſis refert, & eſſe morituros, non eſt iſtius tẽ
poris diſputatio: cum omnis ille liber aut ſpiritualiter in-
telligendus ſit, ut nos exiſtimamus; aut, ſi carnalem inter
pretationem ſequimur, Iudaicis fabulis acquieſcendum ſit;
ut rurſum ædificetur Hieruſalem, & hoſtiæ offerantur in
templo; &, ſpirituali cultu imminuto, carnales obtineant
cærimoniæ. Quartum eſt, quod quæſiſti, quo modo in
*Ioan.*20 Ioannis euangelio poſt reſurrectionem dicatur ad Mariam
Ma-

Magdalenam: Noli me tangere: nondum enim aſcendi ad patrem meum. Et rurſum in Matthæo ſcriptum ſit, quod *Matth. 28* ad ueſtigia ſaluatoris mulieres corruerint: cum utique non ſit id ipſum tangere poſt reſurrectionem pedes eius, & non tangere. Maria Magdalena ipſa eſt, a qua ſeptem dæmonia *Mar. 16* expulerat; ut, ubi abundauerat peccatum, ſuperabundaret gratia: quæ quia Dominum hortulanum putabat, *Rom. 5* *Ioan. 20* & quaſi cum homine loquebatur, & quærebat uiuentem cum mortuis, recte audiuit: Noli me tangere. Et eſt ſenſus: Non mereris meis hærere ueſtigiis, nec adorare quaſi *Luc. 24* Dominum, nec eius tenere pedes, quem non exiſtimas ſurrexiſſe. tibi enim necdum aſcendi ad patrem meum. Ceteræ uero mulieres, quæ pedes tangunt, Dominum confitentur, & merentur eius hærere ueſtigiis, quem ad patrem aſcendiſſe confidunt. Quamquam, etiam ſi eadem mulier diuerſis in euangeliis & tenuiſſe pedes, & non tenuiſſe refeRatur, facilis ſolutio ſit: cum potuerit corrigi primum quaſi incredula, & poſtea non repelli, quaſi ea, quæ errorem confeſſione mutauerat. Quòd & de latronibus intelligi po- *Matth. 27* teſt; cum alius euangeliſta utrumque blaſphemaſſe, alius *Luc. 23* narret alterũ eſſe confeſſum. Extrema ſchedula continebat, utrum, poſt reſurrectionem, quadraginta diebus Dominus cum diſcipulis conuerſatus ſit, & numquã alibi fuerit; an latenter ad cælũ aſcenderit, atque deſcẽderit, & nihilominus apoſtolis ſuam præſentiam nõ negarit? Si Dominũ Dei filium conſideres, de quo ſermo eſt, & illum eſſe, qui loquitur: Non ne cælum & terram ego repleo, dicit Dominus: *Hier. 23* Et de quo alius propheta teſtatur, Cælum mihi thronus *Eſa. 66* eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum: Et rurſum alibi: Qui tenet cælum palmo, & terram pugillo. De quo *Eſa. 40* Dauid canit: Quo ibo a ſpiritu tuo: & a facie tua quo fugiam: ſi aſcendero in cælum, tu ibi es: ſi deſcendero ad infernum, ades: Et ſi habitauero in extremis maris: etenim ibi manus tua deducet me, & continebit me dextera tua: *Pſal. 138* profecto non ambiges, etiam ante reſurrectionem ſic in Dominico corpore habitaſſe Deum uerbum, ut & in patre

eſſet,

eſſet, & cæli circulum clauderet, atque in omnibus infuſus eſſet, & circumfuſus, ideſt, ut cuncta penetraret interior, & contineret exterior. Stultum eſt igitur, illius potentiam unius corpuſculi paruitate finiri, quem non capit cælum: & tamen, qui ubique erat, etiam in filio hominis totus erat. Diuina quippe natura, & Dei ſermo in partes ſecari non poteſt, nec locis diuidi: ſed, cum ubique ſit, totus ubique eſt. Erat igitur uno eodemq. tempore & cum apoſtolis quadraginta diebus, & cum angelis, & in patre, & in extremis maris finibus erat: in omnibus locis uerſabatur, cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia, cum ſingulis apoſtolis & apoſtolicis uiris in ſingulis cunctisq. regionibus. Quod autem dicitur, quoſdam deſerere, uel non deſerere: non naturæ illius terminus ponitur, ſed eorum merita deſcribuntur, apud quos eſſe, uel non eſſe dedignatur.

ARGVMENTVM.

*Q*VID *ſit blaſphemia in Spiritum ſanctum, & quod irremiſſibile non ſit peccatum, Chriſtum poſt fidem negare, Nouatianos conuincendo, eidem Marcellæ exponit.*

HIERONYMVS AD MARCELLAM

de blaſphemia in Spiritum ſanctum.

EPISTOLA CXLIX.

BREVIS eſt quæſtiuncula, quam miſiſti: & aperta reſponſio eſt. Si enim de eo, quod in euangelio

Matth. 12 ſcribitur: Quicumque dixerit uerbum contra fili-

Marc. 3 um hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro: Nouatianus affirmat: non poſſe peccare in Spiritum ſanctum, niſi eum, qui Chriſtianus ſit, & poſtea negauerit: manifeſtum eſt Iudæos, qui eo tempore bla-

Matth. 21 ſphemabant, peccato blaſphemiæ non teneri: quippe qui im-

impii coloni, interfectis prophetis, de nece Domini cogi *Matth.* 23
tabant: & intantum erant perditi, ut ad ſaluandos eos ſe
Dei filius ueniſſe reſponderit. Vnde de toto ipſius ſcriptu *Ioan.* 10
ræ ordine conuincendus eſt, non iis irremiſſibilem eſſe di-
ctã blaſphemiam, qui tormentis compulſi, & uariis euiſce
rati cruciatibus, Dominum denegaſſent, ſed iis, qui cum
in uirtutibus uideant opera Dei, calumniantur, & clami-
tant, dæmonis eſſe uirtutem, & omnia ſigna, quæ facta
ſunt, non ad diuinam magnificentiam, ſed ad diabolũ perti
nere. Vnde & ſaluator noſter toto reſpõſionis ſuæ hoc agit *Matth.* 12
argumento, ut doceat, non poſſe ſatanam eiici a ſatana, & *Marc.* 3
regnum eius inter ſe non eſſe diuiſum. Cum enim diaboli *Luc.* 11
ſtudium ſit, Dei lædere creaturã: quo modo eiuſdem pote
rit eſſe uolũtatis, ſanare languentes, & ſe ipſum de obſeſſis
fugare corporibus? Probet itaque Nouatianus aliquem de
iis, qui ſacrificare compulſi ſunt ante tribunal iudicis, re-
ſpondiſſe omnia, quæ in euangelio ſcripta ſunt, non a fi-
lio Dei, ſed a Beelzebub principe dæmoniorum fuiſſe per-
fecta: & tunc poterit approbare, irremiſſibilem in ſpiritum
ſanctum eſſe blaſphemiam. Vt autem & acutius aliquid in
terrogemus; reſpondeat, quid ſit, contra filium hominis
dicere, & in ſpiritum ſanctum blaſphemare. Ego quippe
aſſero iuxta ſenſum illius, eos, qui Chriſtum in perſecutio
ne negauerint, contra filium hominis dixiſſe, & non in ſpi
ritum ſanctum blaſphemaſſe. Qui enim interrogatur, an
Chriſtianus ſit, & Chriſtianum ſe non eſſe reſponderit; uti
que negando Chriſtum, hoceſt filium hominis, ſpiritui ſan
cto non facit iniuriam. Si autem, Chriſtum negando, ne-
gauit & ſpiritum: ediſſerat hæreticus, quo modo non pec
cet in ſpiritum, qui filium hominis denegauerit. Aut, ſi ſpi
ritum ſanctum hoc loco intelligendum patrem putat, pa-
tris nulla eſt a negatore mentio facta, cum negaret. Petrus *Matth.* 26
apoſtolus eo tempore, quo, ancillæ interrogatione perter
ritus, Dominum negauit, in filium hominis, an in ſpiri-
tum ſanctum uidetur commiſiſſe peccatum? Si id, quod
ait, Neſcio hominem, ridicule uoluerit interpretari, non

Chri-

Chriſtum eum negaſſe,ſed hominem : mendacem faciet ſal
Ioan. 21 uatorem, qui ſe, hoceſt filium Dei, negandum eſſe prædixerat. Si autem negauit filium Dei; unde & amare fleuit; & trinam negationem trina poſtea confeſſione deleuit: manifeſtum eſt, peccatum in ſpiritum ſanctum ideo non poſſe dimitti, quod habeat blaſphemiam: ut, cum uideas in uirtutibus Deum, Beelzebub calumnieris in factis. Doceat igitur, aliquem negatorem Beelzebub uocaſſe Chriſtum, & ultro referam gradum, negatorem non poſſe ueniam conſequi poſt ruinam. quia aliud eſt tormentis cedere, & ſe Chriſtianum negare: aliud Chriſtum diabolum dicere, ſicut tibi ipſa ſcriptura, atque contextus lecta attentius potuerunt demonſtrare. Fuerat quidem prolixius differendum: ſed quoniam amicis, & qui ad noſtrum hoſpitiolum conuenerunt, præſentiam noſtram negare non poſſumus; &, tibi non ſtatim reſpondere, admodum uiſum eſt arrogantis; latam diſputationem breui ſermone comprehendimus; ut non tam epiſtolam, quam commentariolum dictaremus.

ARGVMENTVM.

HEDIBIA, a Paterio rhetore, & Delphidio poeta, oratoreq. apud extremos Gallos nobilis exorta femina, miſſo in Bethlehem Apodemio, duodecim quæſtiones D. Hieronymo explicandas propoſuerat: is nunc eas non minus pie, quam docte, poſt laudatam mulierem, ſigillatim enucleat.

HIERONYMVS HEDIBIAE.

EPISTOLA CL.

IGNOTA uultu, fidei mihi ardore notiſſima, de extremis Galliæ finibus in Bethlehemitico rure latitãtem ad reſpondendũ prouocas, de ſanctarũ quæſtiunculis ſcripturarum, per hominem Dei, filium meum, Apodemium commentariolum dirigens: quaſi uero non ha-

habeas in tua prouincia diſertos uiros, & in lege Dei perfe ctos: niſi forte experimentum magis noſtri, quam doctrinam, flagitas; & uis ſcire, quid de iis, quæ ab aliis audiſti, nos quoque ſentiamus. Maiores tui, Paterius, atque Delphidius; quorum alter, ante quam ego naſcerer, rhetoricam Romæ docuit; alter, me iam adoleſcentulo, omnes Gallias proſa uerſuque, ſuo illuſtrauit ingenio, iam dormientes & taciti me iure reprehendunt, quod audeam ad ſtirpem generis ſui quippiam muſſitare: licet cōcedens eis eloquentiæ magnitudinem, & doctrinam ſæcularium litterarum, merito ſubtraham ſcientiam legis Dei: quam nemo *Iacob. 1* accipere poteſt, niſi ei data fuerit a patre luminum, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundū; & *Ioan. 1* ſtat medius credentium, qui in nomine eius fuerint congre *Matth. 18* gati. Vnde libere profiteor; nec dictum ſuperbe pertimeſco; me ſcribere tibi non in doctis humanæ ſapientiæ uerbis, quam Deus deſtructurus eſt, ſed in uerbis fidei, ſpiri- *1. Cor. 2* tualibus ſpiritualia comparantem: ut abyſſus ueteris teſta *Pſal. 41* menti inuocet abyſſum euangelicam, in uoce cataractarum, ideſt, prophetarum & apoſtolorum ſuorum, & ueritas Domini perueniat uſque ad nubes: quibus mandatum eſt, ne ſuper incredulum Iſrael imbrem pluerent, ſed ut rigarent arua gentilium, & torrentem ſpinarum ac mare mortuum dulcorarent. Ora igitur, ut uerus Eliſeus ſteriles in me & *4. Reg. 2* mortuas aquas uiuificet, & apoſtolorum ſale, quibus dixerat; Vos eſtis ſal terræ; meum holuſculum condiat: quia *Matth. 5* omne ſacrificium, quod abſque ſale eſt, Domino non offertur. Nec fulgore ſæcularis eloquentiæ delecteris, quam ui- *Leuit. 2* dit Ieſus quaſi fulgur cadentem de cælo: ſed potius eum re *Luc. 10* ſpice, qui non habet decorem, nec ſpeciem; homo in pla *Eſa. 53* gis poſitus, & ſciens ferre infirmitatem. & quidquid ad propoſita reſpondero, ſcias me non confidentia reſpondiſſe ſermonis, ſed eius fide, qui pollicitus eſt, Aperi os tu- *Pſal. 80* um, & ego implebo illud.

QVAESTIO PRIMA.

INTERROGAS, quo modo perfectus eſſe quis poſſit, & quo

quo modo uiuere debeat uidua, quæ ſine liberis derelicta
Matth. 19 eſt. Hoc idem in euangelio legis doctor interrogat. Magi-
ſter, quid faciens, uitam æternam poſſidebo? Cui reſpon
dit Dominus: Mandata noſti? Dicit ille: Quæ? Ieſus au-
tem dixit: Non homicidium facies, non adulterium, non
furtum, non falſum dices teſtimonium: honora patrem &
matrem, & diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Et illo
dicente, Hæc omnia feci, Dominus intulit: Vnum tibi
deeſt: Si uis eſſe perfectus; uade, & uende omnia, quæ ha
bes, & da pauperibus; & ueni, ſequere me. Itaque & ego
tibi Domini noſtri reſpondebo ſermonibus. Si uis eſſe per
fecta, & tollere crucem tuam, & ſequi Dominum ſaluato-
Marc. 10 rem, & imitari Petrum dicentem: Ecce nos dimiſimus o-
mnia, & ſecuti ſumus te: uade, & uende omnia, quæ ha-
bes, & da pauperibus, & ſequere ſaluatorē. Non dixit, da fi
liis, da fratribus, da propinquis; quos etiāſi haberes, iure iis
Dominus præferretur; ſed da pauperibus; immo da Chri-
2. Cor. 8 ſto, qui in pauperibus paſcitur: Qui cum diues eſſet, pro
nobis pauper factus eſt: qui loquitur in triceſimonono pſal
mo: Ego autē mendicus ſum, & pauper; & Dominus ſoli-
citus eſt pro me. Statimq. quadrageſimi pſalmi de eo exor
diū eſt: Beatus, qui intelligit ſuper egenū, & pauperem. In
telligentia opus eſt, ut poſt intelligentiæ beatitudinē ſciatur
quis ſit egenus & pauper: non utique ille, qui mēdicitate &
ſqualore coopertus eſt, & tamen nō recedit a uitiis, ſed de
quibus Apoſtolus loquitur: Tantū ut pauperū memores
Gal. 2 eſſemus. Ob quorū refrigeria laborant Paulus & Barnabas
Rom. 15 in eccleſiis gentium, ut collectæ fierent per primam ſabba
ti: & hanc ipſam oblationem non per alios, ſed per ſe de-
Deut. 33 ferre feſtinant iis, qui ſuas pro Chriſto amiſere ſubſtantias,
qui perſecutiones paſſi ſunt, qui dixerunt patri ſuo & ma-
Matth. 12 tri, uxoribus, & liberis: Non nouimus uos. Hi impleue-
runt uoluntatem patris, & audierunt dicentem Dominum
ſaluatorem: Mater mea, & fratres mei hi ſunt, qui faciunt
uoluntatem patris mei. Et hæc dicimus, non quod in pau
peres Iudæos, ſiue gentiles, & omnino cuiuslibet gentis
ſint

ſint, pauperes prohibeamus faciẽdã eleemoſynã; ſed quod
Chriſtianos & credẽtes pauperes incredulis præferamus; &
inter ipſos Chriſtianos ſit multa diuerſitas, utrũ peccator,
an ſanctus ſit. Vnde & Apoſtolus paſſim in omnes miſe-
ricordiam probans, infert: Maxime in domeſticos fidei.
Domeſticus fidei eſt, qui eadem tibi religione coniungi-
tur, quem a conſortio fraternitatis peccata non ſeparant.
Quod ſi de inimicis quoque nobis præcipitur, ut, ſi eſurie- *Gal. 6*
rint, demus eis cibum, ſi ſitierint, demus eis potum; & *Rom. 12*
hæc facientes congregemus carbones ſuper caput eorum:
quanto magis de iis, qui non ſunt inimici, & qui Chriſtia-
ni ſunt, atque ſancti? Neque uero hoc, quod dicitur: Hoc
enim faciens, carbones ignis congregabis ſuper caput eius:
in malam partem accipiendum eſt, ſed in bonam. Quan-
do enim inimicis noſtris præbemus beneficia; malitiã eo-
rum noſtra bonitate ſuperamus, & mollimus duritiam,
iratumq. animum ad mollitiem & beneuolentiam flecti-
mus, atque ita congregamus carbones ſuper capita eorũ,
de quibus ſcriptum eſt: Sagittæ potentis acutæ, cum car- *Pſal. 119*
bonibus deſolatoriis: ut, quo modo de altari a ſeraphin
carbo ſublatus, prophetæ labia purgauit; ita & inimicorũ *Eſa. 6*
noſtrorũ peccata purgentur; & uincamus in bono malum; *Rom. 12*
& benedicamus maledicentibus; & imitemur patrem no-
ſtrum, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & *Matth. 5*
pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Igitur & tu, quia paucos ha-
bes filios, plurimos fac tibi amicos de iniquo mammona, *Luc. 16*
qui te recipiant in æterna tabernacula. Pulchre dixit, de ini
quo: omnes enim diuitiæ de iniquitate deſcendunt; & niſi
alter perdiderit, alter non poteſt inuenire. Vnde & il-
la uulgata ſententia mihi uidetur eſſe ueriſſima: Diues aut
iniquus, aut iniqui heres. Quod cũ legis doctor audiſſet, & *Matth. 19*
ferre non poſſet, quia habebat diuitias multas, conuerſus *Marc. 10*
Dominus ad diſcipulos, ait: Quam difficile, qui diuites *Luc. 18*
ſunt, intrare poſſunt in regna cælorum. Non dixit impoſſi
bile, ſed difficile: licet exemplum poſuerit impoſſibilitatis.
Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam di-

S uitem

uitem intrare regnum Dei. Hoc autem non tam difficile eſt, quam impoſſibile. numquam enim fieri poteſt, ut camelus tranſeat per foramen acus. numquam igitur diues intrare poterit regna cælorum. Sed camelus tortuoſus, & curuus eſt, & graui ſarcina prægrauatur. et nos ergo, quã do prauas ingredimur ſemitas, & rectam Domini uiam dimittimus, & oneramur mundi diuitiis, ſiue pondere delictorum, regnum Dei ingredi non ualemus. quod ſi deponamus grauiſſimam ſarcinam, & aſſumamus nobis pennas columbæ; uolabimus, & requieſcemus, & dicetur nobis: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Dorſum noſtrum, quod prius informe erat, & graui ſarcina premebatur, habeat nitorem auri, quod interpretatur, in ſenſu, & alas deargentatas, quæ intelliguntur eloquia ſcripturarum: & regnũ Dei intrare poterimus. Dicũt apoſtoli ſe omnia, quæ ſua fuerãt, dimiſiſſe; & mercedẽ pro hac uirtute audacter expoſcũt. Quibus reſpõdit Dominus: Omnis, qui reliquit domũ, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomẽ meum, centuplum accipiet, & uitam æternam poſſidebit. O quanta beatitudo, pro paruis magna recipere, æterna pro breuibus, pro morituris ſemper uiuentia, & habere Dominum debitorem. Si qua autem uidua habet liberos, & maxime ſi nobilis familiæ eſt, egentes filios non dimittat, ſed ex æqualitate eos amet, & ut meminerit primum animæ ſuæ, & ipſam putet eſſe de filiis, & partiatur potius cum liberis, quam omnia filiis derelinquat: immo Chriſtũ liberorum ſuorum faciat coheredem. Reſpondebis, difficile eſt, durum eſt, & contra naturam. Sed Dominum audies tibi reſpondentem: Qui poteſt capere, capiat. Et ſi uis eſſe perfecta, non tibi iugum neceſſitatis imponit, ſed poteſtati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis; fac, quod fecerunt apoſtoli; uende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & ſequere ſaluatorem, & nudam ſolamq. crucem nuda ſequaris &

Pſal. 54. 67 — *Marc. 10* — *Matth. 19* — *Matth. 19*

ſola

ſola. Non uis eſſe perfecta, ſed ſecundum uis tenere gradum uirtutis: dimitte omnia, quæcumque habes, da filiis, da propinquis. nemo te reprehendit, ſi inferiora ſecteris; dummodo illam ſcias tibi iure prælatam, quæ elegerit prima. Dices; hoc apoſtolorum eſt, & uirorum; mulierem autem nobilem non poſſe omnia uendere, quæ multis adiumentis huius uitæ indigeat. Audi igitur Apoſtolum commonentem: Non ut aliis refrigerium, uobis autem tribulatio: ſed ex æqualitate, ueſtra abundantia illorum ſuſtentet inopiam: ut & illorum abundantia, ueſtræ inopiæ ſit ſupplementũ. Vnde, inquit, Dominus: Qui habet duas tunicas, det alteram non habenti. Quid ſi Scythiæ frigora ſint, & alpinæ niues; quæ non duabus & tribus tunicis, ſed uix pecudũ pellibus repellũtur? Quid quid ergo corpori noſtro ſufficere poteſt, & humanæ ſuccurrere imbecillitati, quos nudos natura profudit, hoc una appellãda eſt tunica: & quidquid in præſentibus alimentis neceſſarium eſt, hoc unius diei uictus appellatur. Vnde præceptum eſt: Non cogitetis de craſtino, hoceſt de futuro tempore. Et Apoſtolus, Habentes, inquit, uictum, & ueſtitum, his contenti ſimus. Si plus habes, quam tibi ad uictum ueſtitumq. neceſſarium eſt; illud eroga, & in illo debitricem eſſe te noueris. Ananias & Saphira apoſtoli meruere ſententiã, quia ſua timide reſeruarunt. Ergo ne, inquies, puniendus eſt, qui ſua non dederit? Minime: ideo puniti ſunt, quia mentiri uoluerunt ſpiritui ſancto, & reſeruantes neceſſaria uictui ſuo, quaſi perfecte ſæculo renunciantes, uanam gloriam ſectabantur. Alioqui licet libere uel dare, uel non dare: quamquam ei, qui cupiat eſſe perfectus, præſens paupertas futuris diuitiis compenſanda ſit. Quo modo autem uidua uiuere debeat, breui ſermone comprehendit Apoſtolus, dicens: Vidua, quæ in deliciis eſt, uiuens mortua eſt: & nos in duobus libellis, quos ad Furiam & Saluinam ſcripſimus, plenius dictum putamus.

2. Cor. 8 · *Luc. 3* · *Matth. 6* · *1. Tim. 6* · *Act. 5* · *1. Tim. 5*

QVAESTIO SECVNDA.

Matth. 26 Qvo modo accipiendum ſit illud ſaluatoris apud Ma-
thæum : Dico autem uobis : non bibam amodo de hoc ge-
nimine uitis uſque in diem illum, quo bibam illud nouum
uobiſcum in regno patris mei. Ex hoc loco quidam mille
annorum fabulam ſtruunt : in quibus Chriſtum regnaturū
corporaliter eſſe contendunt, & bibiturum uinum, quod
ex illo tempore uſque ad conſummationem mundi non bi-
berit. Nos autem audiamus panem, quem fregit Domi-
nus, deditq. diſcipulis ſuis, eſſe corpus Domini ſaluatoris,
Matth.26 ipſo dicente ad eos : Accipite, & comedite : hoc eſt corpus
Mar.14 meum : & calicem illum eſſe, de quo iterum locutus eſt :
Bibite ex hoc omnes : hic eſt enim ſanguis meus noui teſta
menti, qui pro multis effundetur. Iſte eſt calix, de quo in
Pſal.115.22 propheta legimus : Calicē ſalutaris accipiā. Et alibi : Ca-
lix tuus inebrians quā præclarus eſt. Si ergo panis, qui de
cælo deſcendit, corpus eſt Domini,& uinū,quod diſcipulis
dedit, ſanguis illius eſt noui teſtamenti, qui pro multis effu
ſus eſt in remiſſionem peccatorum : Iudaicas fabulas repel
lamus,& aſcendamus cum Domino cenaculum magnum,
ſtratum, atque mundatum : & accipiamus ab eo ſurſum ca
licem noui teſtamenti : ibiq. cum eo paſcha celebrantes,
Rom.14 inebriemur ab eo uino ſobrietatis. Non enim eſt regnum
Ioan.6 Dei cibus, & potus, ſed iuſtitia, & gaudium, & pax in ſpi-
ritu ſancto. Nec Moyſes dedit nobis panem uerum,ſed do
minus Ieſus, ipſe conuiua & conuiuium, ipſe comedens &
qui comeditur : illius bibimus ſanguinem, & ſine ipſo po-
tare non poſſumus : & quotidie in ſacrificiis eius de genimi
ne uitis ueræ, & uineæ Sorec, quæ interpretatur, electa, ru
bentia muſta calcamus : & nouum ex his uinum bibimus
in regno patris, nequaquam in uetuſtate litteræ, ſed in no-
Apoc.14 uitate ſpiritus ; cantantes canticum nouum ; quod nemo
poteſt cantare, niſi in regno Eccleſiæ, quod regnum patris
Gen.28 eſt. Hunc panem & Iacob patriarcha comedere cupiebat,
dicens : Si fuerit dominus Deus mecum, & dederit mihi pa
Gal.3 nem ad ueſcendum,& ueſtimentum ad operiendum. Quot

quot

quot enim in Chriſto baptizamur, Chriſtum induimus,& panem comedimus angelorum,& audimus Dominum prædicantem: Meus cibus eſt, ut faciam uoluntatem eius, qui me miſit, patris, ut impleam opus eius. Faciamus igitur uoluntatem eius,qui miſit nos,patris: & impleamus opus eius: & Chriſtus nobiſcũ bibet in regno Eccleſiæ ſanguinẽ ſuum. *Ioan.4*

QVAESTIO TERTIA.

QVAE cauſa ſit, ut de reſurrectione Domini, & apparitione, euangeliſtæ diuerſa narrauerint. In quibus primum quæris,cur Matthæus dixerit: Veſpere autem ſabbati illuceſcente in una ſabbati Dominum ſurrexiſſe: & Marcus mane reſurrectionem eius factam eſſe commemoret, ita ſcribens: Cum autem reſurrexiſſet, una ſabbati mane apparuit Mariæ Magdalene, de qua eiecerat ſeptem dæmonia; & illa abiens nunciauit iis, qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus. illiq. audientes quod uiueret, & quod uidiſſet eum, non crediderunt ei. Huius quæſtionis duplex ſolutio eſt. Aut enim non recipimus Marci teſtimonium, quod in raris fertur euangeliis, omnibus Græciæ libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, præſertim cum diuerſa atque contraria euangeliſtis ceteris narrare uideatur. Aut hoc reſpondendum, quod uterque uerum dixerit: Matthæus, quando Dominus ſurrexerit ueſpere ſabbati: Marcus autem, quando eum uiderit Maria Magdalene, ideſt,mane prima ſabbati. Ita enim diſtinguendum eſt: Cum autem reſurrexiſſet: &, parumper ſpiritu coartato, inferendum, prima ſabbati mane apparuit Mariæ Magdalene: ut qui ueſpere ſabbati, iuxta Matthæum,ſurrexerat, ipſe mane prima ſabbati, iuxta Marcum, apparuerit Mariæ Magdalene. Quod quidem & Ioannes euangeliſta ſignificat, mane eum alterius diei uiſum eſſe demonſtrans. *Matth.28* *Mar.16* *Ioan.20*

QVAESTIO QVARTA.

QVO modo, iuxta Matthæum, ueſpere ſabbati Maria Magdalene uidit Dominum reſurgentem: & Ioannes euãgeliſta refert eam mane una ſabbati iuxta ſepulcrum flere? Vna ſabbati dies dominica intelligenda eſt: quia omnis hebdo- *Matth.28* *Ioan.20*

bdomada in ſabbatum, & in primam, & ſecundam, & tertiam, & quartam, & quintam, & ſextam ſabbati diuiditur, quam ethnici idolorum & elementorum nominibus appellant. Denique Apoſtolus collectam pecuniæ, quæ indigentibus præparabatur, in una ſabbati præcepit congregandã. Nec putandum eſt, Matthæum & Ioannem diuerſa ſenſiſſe, ſed unum atque idem tempus, mediæ noctis ſcilicet & gallorum cantus, diuerſis appellaſſe nominibus. Matthæus enim ſcribit: Veſpere ſabbati, idest ſero, non incipiente nocte, ſed, iam profunda & magna ex parte tranſacta, apparuiſſe Dominum Mariæ Magdalenæ, & apparuiſſe ueſpere ſabbati illuceſcentis in unã ſabbati: ſe ipſum interpretãs, quid dixiſſet, ueſpere ſabbati, ideſt, appropinquante iã luce ſequentis diei: Et Ioannẽ nõ abſolute dixiſſe, Vna autem ſabbati uenit Maria Magdalene mane ad ſepulcrũ; ſed addidiſſe, Cum adhuc eſſent tenebræ: Eiuſdem igitur atque unius temporis, ideſt, mediæ noctis, atque gallorum cantus, alterum finem, alterum dixiſſe principium. Mihiq. uidetur, euangeliſtam Matthæum, qui euãgelium Hebraico ſermone conſcripſit, non tam ueſpere dixiſſe, quam ſero; & eum, qui interpretatus eſt, uerbi ambiguitate deceptum, non ſero interpretatum eſſe, ſed ueſpere. quamquã conſuetudo humani ſermonis teneat, ſero non ueſperum ſignificare, ſed tarde. ſolemus enim dicere: ſero uениſti, ideſt, tarde: & quæ facere ante debueras, fac ſaltem ſero, ideſt, tarde. Sin autem illud obiicitur; quo modo eadem Maria, quæ prius uiderat Dominum reſurgentem, poſtea ad ſepulcrum eius flere referatur: hoc dicendum eſt; quod & ſola, & cum altera, ſiue cum aliis mulieribus, memor beneficiorum, quæ in ſe Dominus contulerat, ad ſepulcrum eius frequenter cucurrerit, & nunc adorauerit, quem uidebat; nunc fleuerit, quem quærebat abſentem. Licet quidam duas Marias Magdalenas de eodẽ uico Magdalo fuiſſe contendant; & alteram eſſe, quæ in Matthæo eum uiderit reſurgentem; alteram, quæ in Ioanne eum quærebat abſentem. Quattuor autem fuiſſe Marias, in euãgeliis legimus

1.Cor.16

gimus

gimus, unam matrem Domini ſaluatoris; alteram materteram eius, quæ appellata eſt Maria Cleophe; tertiam Mariam, matrem Iacobi, & Ioſe; quartam Mariam Magdalenam. licet alii matrem Iacobi, & Ioſe, materteram eius fuiſſe contendant. Nonnulli, ut ſe liberent quæſtione, in Marco uolunt unam eſſe de Mariis, ſed non additum cognomen Magdalene, & ex ſuperfluo ſcriptorum inoleuiſſe uitio, quod primum euangeliſta nō ſcripſerit. Nobis autem ſimplex uidetur & aperta reſponſio, ſanctas feminas, Chriſti abſentiam non ferentes, per totam noctem, non ſemel, nec bis, ſed crebro ad ſepulcrum Domini cucurriſſe; præſertim cum terræmotus, & ſaxa diſrupta, & ſol fugiens, & rerum natura turbata, &, quod his maius eſt, deſiderium ſaluatoris ſomnum ruperit feminarum.

QVAESTIO QVINTA.

Qvo modo, iuxta Matthæum, Maria Magdalene ueſpere ſabbati cum altera Maria aduoluta ſit pedibus ſaluatoris: cum, ſecundum Ioannem, audierit a Domino: Noli me tangere, necdum enim aſcendi ad patrem meũ. Quæ prius uiderat Dominum reſurgentem cum altera Maria, & eius pedibus fuerat aduoluta, poſtea reuerſa per noctem (domi enim ob deſiderium eius manere non poterat) uenit ad ſepulcrum: cumq. lapidem, quo monumentum fuerat clauſum, uidiſſet ablatum, cucurrit ad Simonem Petrũ, & ad alterũ diſcipulũ, quem Ieſus amabat plurimũ, & dicit eis: Tulerunt Dominũ de monumento, & neſcio ubi poſuerunt eum. Error mulieris cũ pietate ſociatus eſt. pietas in eo erat, quod deſiderabat eum, cuius nouerat maieſtatẽ: error in eo, quod dicebat: Tulerunt Dominũ de monumẽto, & cetera. Denique cũ Petrus & Ioannes, introeuntes ſepulcrum, uidiſſent linteamina ſeparata, & ſudarium, quo caput Domini fuerat inuolutum, ſeorſum poſitum; & reſurrexiſſe crederent, cuius corpus non inuenerant in ſepulcro: Maria ſtabat ad monumentum foris plorans: cumq. ſe inclinaſſet, uidit duos angelos in albis ſedentes in loco monumenti ad caput & pedes; ubi poſitum fuerat corpus

Matth. 28
Ioan. 20

Ieſu: ut, ſub tanta cuſtodiæ dignitate, non crederet ab ho minibus potuiſſe furari, qui miniſtris angelis ſeruabatur. Dicunt ei angeli quos cernebat: Mulier, quid ploras? ſecundum illud, quod Dominus loquebatur ad matrem: Quid mihi & tibi eſt mulier? nondum uenit hora mea: ut ex eo, quod appellauerunt mulierem, arguerent fruſtra
*Ioan.*2 plorantem, & dicerent: Quid ploras? Intantum autem
Ioan. 20 Maria Magdalene obſtupefacta torpuerat; & fidem, miraculis territa, quaſi in caligine, poſſidebat; ut ne angelorũ quidem præſentium ſentiret aſpectum; ſed muliebriter reſponderet, & diceret: Ideo ploro, quia tulerunt Dominum meum, & neſcio ubi poſuerunt eum. O Maria, ſi Dominum credis, & Dominum tuum, quo modo arbitraris ab hominibus ſublatum? Neſcio, inquit, ubi poſuerunt eum. Quo modo neſcis, quem paulo ante adoraſti? Cũq. uideret angelos; &, quos cernebat, ignoraret; ſtupore perterrita huc atque illuc faciem circumferebat, nihil aliud niſi Dominum uidere deſiderans; conuerſaq. retro, uidit Ieſum ſtantem: & neſciebat, quia Ieſus erat; non quod, iuxta Manichæum, & alios hæreticos, formam Dominus uultumq. mutaſſet; ut pro uoluntate diuerſus ac uarius uideretur: ſed quod Maria, ſtupefacta miraculo, hortulanũ putaret, quem tanto ſtudio requirebat. Itaque & Dominus iiſdem uerbis, quibus & angeli, loquitur ad eam: Mulier, quid ploras? Addiditq. de ſuo, quem quæris? At illa reſpondit: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi, ubi poſuiſti eum: & ego eum tollam. Hic Dominum non de confeſſione ueræ fidei ſaluatorem uocat, ſed humilitate & timore hortulano defert obſequiũ. Et uide, quãta ignorantia. Quem cuſtodiebat cohors militum, cuius ſepulcro angeli præſidebant, ab uno hortulano arbitratur ablatum: & ignorans imbecillitatem femineam, tantarum ſe uirium repromittit, & credit, ut corpus uiri & perfectæ ætatis, quod (ut cetera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, exiſtimaret ab una & pauida muliere poſſe portari. Cumq. Ieſus appellaſſet eam, atque dixiſ-

ſet; Maria; ut, quem facie non agnoſcebat, uoce intelligeret: illa in errore perſiſtens, nequaquã Dominum, ſed Rabbi, ideſt, magiſtrum uocat. Et uide, quanta turbatio: quem hortulanum putans, Dominum nuncupauerat; Dei filium reſurgentem, magiſtrum uocat. Itaque ad eã, quæ quærebat uiuentem cum mortuis; quæ errore femineo & imbecillitate muliebri huc illucq. currebat, & corpus quærebat occiſi; cuius pedes uiuentis tenuerat; loquitur Dominus, & dicit: Noli me tangere: nondum enim aſcendi ad patrem meum. Et eſt ſenſus: Quem mortuum quæris, uiuentem tangere non mereris. Si me necdum putas aſcendiſſe ad patrem, ſed hominum fraude ſublatum; meo tactu indigna es. Hoc autem dicebat, non ut ſtudiũ quærentis obtunderet, ſed ut diſpenſationem carnis aſſumptæ in diuinitatis gloriam ſciret eſſe mutatam; & nequaquam corporaliter uellet eſſe cum Domino, quem ſpiritualiter credere deberet regnare cum patre. Vnde & apoſtoli maioris fidei ſunt, qui abſque angelorum uiſu, abſque ipſius ſaluatoris aſpectu poſtquam corpus eius in monumento non repererant, crediderunt eum ab inferis ſurrexiſſe. Alii putant primum eſſe, quod a Ioanne narratum eſt; ueniſſe Mariam Magdalenam ad ſepulcrum, & uidiſſe reuolutum lapidem a monumento; & poſtea regreſſam cũ apoſtolis, Petro, & Ioanne, ſolam ad monumentum remanſiſſe; & iccirco adhuc incredulam, a Domino fuiſſe correptam: reuerſamq. domum, rurſum ad ſepulcrum ueniſſe cum Maria; & ab angelo monitam, exeuntem de monumento adoraſſe Dominum, & tenuiſſe pedes eius, quando ab eo pariter audierunt, Auete. Et illæ acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Quæ intantum profecerunt, ut mittantur ad apoſtolos, & audiant primum; Nolite timere: ſecundo; Ite nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam: ibi me uidebunt.

QVAESTIO SEXTA.

QVO modo cuſtodiente militum turba, Petrus & Ioannes libere ingreſſi ſint ſepulcrum, nullo prohibente cuſto- *Matth.28*

Ioan. 20 ſtodum. Hac uidelicet cauſa, quia ueſpere ſabbati, quæ lu ceſcebat in prima ſabbati, uenit Maria Magdalene, & altera Maria uidere ſepulcrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus: angelus quoque Domini deſcendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum: eratq. aſpectus eius ſicut fulgur, & ueſtimentum illius ſicut nix. Præ timore autem eius perterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt uelut mortui. Igitur qui fuerāt tanto timore perterriti, ut putarentur mortui, aut dimiſiſſe ſepulcrum, & fugiſſe credendi ſunt, aut ita corpore & animo obtorpuiſſe, ut nō di cam uiros, ſed ne mulierculas quidem, ſepulcrum intrare cupientes, auderent prohibere. magnus enim timor eos exterruerat, uidentes lapidem reuolutum, & terræmotum factum non ex more ſolito, ſed tam magnum, qui cuncta concuteret, & euerſionem terræ funditus minaretur; angelum quoque deſcendiſſe de cælo, tam claro uultu, ut non lampadem, & humana lumen arte ſuccenſum, ſed fulgur imitaretur cæli, quo illuſtrantur omnia; unde & in tenebris uidere potuerunt: itaque libere introeunt. uiderat enim Maria Magdalene, quæ eis nunciauerat: lapidem re uolutum, & corpus Domini de monumento eſſe ſublatū. Angelum autem non putemus iccirco ueniſſe, ut aperiret ſepulcrum Domino reſurgenti, & reuolueret lapidem, ſed, poſtquam Dominus reſurrexit, hora, qua ipſe uoluit, & quæ nulli mortalium cognita eſt, indicaſſe quod factū eſt; & ſepulcrum uacuum reuolutione lapidis, & ſui oſtendiſſe præſentia: quæ omnia uidebantur ſplendore faciei ipſius, & horrorem tenebrarum fulgoris claritate uincente.

QVAESTIO SEPTIMA.

Matth. 28 Qvo modo Matthæus & Marcus ſcribant, apoſtolis *Mar.* 16 mandatum per mulieres, ut irent in Galilæam Dominum reuiſuri; cū Lucas & Ioannes, Hieroſolymis ab illis uiſum eſſe, perhibeant. Aliud eſt, undecim ſe offerre diſcipulis, qui propter metum Iudæorum abſconditi erant; quando ad eos clauſis ingreſſus eſt ianuis; & putantibus, quod uideretur in ſpiritu, manus & latus obtulit, clauis & lancea uul-

uulneratum: aliud, quando, ſecundum Lucam, præbuit ſe eis in multis argumentis per dies quadraginta, apparens eis & loquens de regno Dei, & conueſcens præcepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſionem Patris. In altero enim pro conſolatione timentium uidebatur, & uidebatur breuiter, rurſumq. ex oculis tollebatur: in altero autem tanta familiaritas erat, & perſeuerantia, ut cum eis pariter ueſceretur. Vnde & Paulus apoſtolus refert eum quingentis ſimul apparuiſſe diſcipulis. Et in Ioanne legimus, quod, piſcantibus apoſtolis, in litore ſteterit, & partem aſſi piſcis fauumq. comederit: quæ ueræ reſurrectionis indicia ſunt. In Hieruſalem autem nihil horum feciſſe narratur. *Luc. 24* *Ioan. 20* *Ioan. 21* *1. Cor. 15* *Ioan 21*

QVAESTIO OCTAVA.

QVID ſignificet, quod in euangeliſta Matthæo ſcriptũ eſt: Ieſus autem, clamans uoce magna, emiſit ſpiritum: & uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, a ſummo uſque deorſum: & terra mota eſt: & petræ ſciſſæ ſunt: & monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis, poſt reſurrectionem eius, uenerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. De hoc loco in iiſdem Matthæi cõmentariis diſſeruimus. Primumq. dicendum, quod diuinæ ſit potentiæ, ponere animam quando uoluerit, & rurſum accipere eam. Denique centurio audiẽs eum dixiſſe ad patrem: In manus tuas commendo ſpiritum meum: & ſtatim ſpiritum ſponte dimiſiſſe: commotus ſigni magnitudine, ait: Vere Dei filius erat iſte. Velum quoque templi ſciſſum eſt in duas partes; ut compleretur illud, quod refert Ioſephus, præſides templi dixiſſe uirtutes: Tranſeamus ex his ſedibus. In euangelio autem, quod Hebraicis litteris ſcriptũ eſt, legimus non uelum templi ſciſſum, ſed ſuperliminare templi miræ magnitudinis corruiſſe. Terra, inquit, mota eſt, pendentem Dominum ſuum ferre non ſuſtinens: & petræ ſciſſæ ſunt, ut indicarent duritiam Iudæorum, qui præſentem Dei filium intelligere noluerunt: *Matth. 27* *Luc. 23*

& monumenta aperta ſunt, in ſignum futuræ reſurrectionis: multaq. ſanctorum corpora, exeuntia de ſepulcris, uenerunt in ſanctā ciuitatem, & apparuerunt multis. Sanctam ciuitatem, Hieroſolymā debemus accipere, ad diſtinctionem omnium ciuitatum, quæ tunc idolis ſeruiebant, in hac enim ſola fuit templum, & unius Dei cultus, & uera religio: & non omnibus apparuerunt, ſed multis, qui reſurgentem Dominū ſuſceperunt. Deinde iuxta anagogē, dicendum eſt, quod, inclamante Ieſu, & emittente ſpiritum, uelum templi ſciſſum ſit in duas partes a ſummo uſque deorſum; & omnia legis ſint reuelata myſteria; ut, quæ prius recondita tenebantur, uniuerſis gentibus proderentur. In duas autem partes, in uetus & nouum teſtamentum: & a ſummo uſque deorſum, ab initio mundi, quando homo conditus eſt, & reliqua, quæ facta ſunt in medio, ſacra narrat hiſtoria, uſque ad conſummationem mundi. Et quærendum, quod uelum templi ſciſſum ſit, exterius,
Leuit.21 an interius? Mihi uidetur, in paſſione Domini illud uelum eſſe conſciſſum, quod in tabernaculo, & in templo
1.Cor.13 foris poſitum fuerat, & appellabatur exterius: quia nunc ex parte uidemus, & ex parte cognoſcimus. Cum autem uenerit, quod perfectum eſt; tunc & uelum interius dirumpendum eſt; ut omnia, quæ nunc nobis abſcondita ſunt, domus Dei ſacramenta uideamus. Videamus, quid ſignificent duo cherubim, quid oraculum, quid uas aureum, in quo manna reconditum fuit. nunc enim per ſpeculum uidemus in ænigmate: & cum hiſtoriæ nobis uelum ſciſſum ſit, ut ingrediamur atrium Dei, tamē ſecreta
Matth. 27 eius, & uniuerſa myſteria, quæ in cæleſti Hieruſalē clauſa retinentur, ſcire nō poſſumus. Igitur in paſſione Domini
Agge. 2 terra commota eſt, iuxta illud, quod ſcriptū eſt in Aggæo:
Matth. 8 Adhuc ſemel, & ego mouebo cælū, & terram: & ueniet deſideratus cūctis gentibus: ut ab Oriente & Occidente ueniāt, & recumbant cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Et petræ ſciſſæ ſunt, ideſt dura corda gentilium, ſiue petræ, uniuerſa uaticinia prophetarum, qui & ipſi a petra Christo,

cum

cum apoſtolis petræ uocabulum acceperunt; ut, quidquid *1.Cor.10*
in eis duro legis uelamine claudebatur, ſciſſum pateret gen
tibus. Monumenta quoque, de quibus ſcriptũ eſt: Vos *Matth.23*
eſtis ſepulcra extrinſecus dealbata, quæ intus plena ſunt oſ-
ſibus mortuorum: ideo ſunt aperta, ut egrederentur de
iis, qui prius in infidelitate mortui erant, & cum reſurgen
te Chriſto atque uiuente uiuerent, & ingrederentur cæle-
leſtem Hieruſalem, & haberent municipatum, nequa- *Hebr. 12*
quam in terra, ſed in cælo; morientesq. cum terreno *Eph. 2*
Adam, reſurgerent cum Adam ſupercæleſti. Porro, ſe-
cundum litteram, nulli uiolentum eſſe uideatur, mortuo
ſaluatore appellari Hieruſalem ſanctam ciuitatem: cum *Matth.27*
uſque ad deſtructionem eius ſemper apoſtoli templum in- *Act.2.3*
greſſi ſint, & ob ſcandalum eorum, qui de Iudæis credide
rant, legis exercuerint cærimonias. Intãtum autem Hieru *Luc.19.23*
ſalem amauit Dominus, ut fleret eam, & plangeret, &
pendens in cruce loqueretur: Pater ignoſce illis: quod
enim faciunt, neſciunt. Itaque impetrauit, quod petierat:
multaq. ſtatim de Iudæis millia crediderũt, & uſque ad qua *Act.2.4*
drageſimumſecundũ annum datum eſt ei tempus pæniten-
tiæ. Poſt quos perſeuerantibus illis in malitia, egreſſi ſunt
duo urſi de ſiluis gentiũ Romanarũ, Veſpaſianus, & Titus,
& blaſphemantes pueros, aſcendente uero Eliſeo in do- *4. Reg. 2*
mum Dei, (hoc enim interpretatur Bethel) uoce conſo-
na illudentes interfecerunt, atque lacerauerunt: & ex eo
tempore Hieruſalem non appellatur ciuitas ſancta, ſed,
ſanctitatem & priſtinum nomen amittens, ſpiritualiter uo
catur Sodoma, & Aegyptus: ut ædificetur pro ea ciuitas
noua, quam fluminis impetus lætificat, & de cuius medio *Apoc.11*
egreditur fons, qui totius orbis amaritudinem mitigauit: *Pſal.45*
ut miſerabilis Iſrael ruinas templi nudatis plangat lacertis;
& in Chriſto turba credentium, noua quotidie uideat Ec-
cleſiæ tecta conſurgere; & dicat Sion: Anguſtus mihi lo- *Eſa.11*
cus eſt: impleaturq. illud, quod in Eſaia ſcriptum eſt: Et
erit ſepulcrum eius inclytum.

QVAE-

QVAESTIO NONA.

Ioan. 20 Qvo modo ſaluator, ſecundum Ioannem, inſufflauit
Act. 1 ſpiritum ſanctum in ſanctos apoſtolos, & ſecundum Lucam, poſt aſcenſionem ſe miſſurum repromittit? Huius quæſtionis perfacilis ſolutio eſt, ſi, docente apoſtolo Paulo, ſpiritus ſancti diuerſas gratias nouerimus. Scribit enim
1. Cor. 12 in prima ad Corinthios epiſtola: Diuiſiones donorũ ſunt, idem uero ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationũ ſunt, idem autẽ Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus, ad id, quod expedit. alii quidẽ datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecũdum eundem ſpiritum, alii gratia ſanitatũ in uno ſpiritu, alii fides in eodem ſpiritu, alii operatio uirtutum, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituum, alii genera linguarum, alii autem interpretatio ſermonum. hæc autem omnia operatur unus atque idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis prout uult.
Luc. 24 Ergo Dominus, qui poſt reſurrectioné ſuam, iuxta Lucæ
Act. 1 euangelium, dixerat: Ecce ego mittam promiſſionem patris mei in uos: uos autem ſedete in ciuitate quoadusque induamini uirtute ex alto. Et, iuxta eundem, in apoſtolorum Actibus eſt locutus: Præcepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſionem patris: quam audiſtis, inquit, per os meum: quia Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini ſpiritu ſancto nõ poſt multos hos dies. Rurſum in fine euangelii ſecundum
Ioan. 20 Ioannem, eo die, quo reſurrexerat, ideſt, die dominica, clauſis ianuis ad apoſtolos introiſſe narratur, & dixiſſe eis ſecundo: Pax uobis: & intuliſſe: Sicut miſit me pater, & ego mitto uos. hoc cum dixiſſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite ſpiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt. Prima igitur die reſurrectionis eius, acceperunt ſpiritus ſancti gratiam, qua peccata dimitterent, & baptizarent, & filios Dei facerent, & ſpiritum adoptionis credentibus largirentur, ipſo ſaluatore dicente: Quorum

rum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt. Die autem pentecoſtes eis amplius repromiſſum eſt, ut baptizarentur ſpiritu ſancto, & induerentur uirtute ex alto, qua Chriſti euangelium cunctis gentibus prædicarent: iuxta illud, quod in ſexageſimo ſeptimo pſalmo legimus: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa, ut haberent operationem uirtutum, & gratiam ſanitatum; & prædicaturi multis gentibus, acciperent genera linguarum; ut iam tunc cognoſceretur, qui apoſtolorum quibus deberent gentibus nunciare. Denique apoſtolus Paulus, qui de Hieruſalem uſque ad Illyricum prædicauit, & inde per Romam ad Hiſpaniam ire feſtinat, gratias agit Deo, quod cunctis apoſtolis magis linguis loquatur. qui enim multis gentibus annunciaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam.. quæ repromiſſio ſpiritus ſancti die decima poſt aſcenſionem ſaluatoris expleta eſt, Luca referente, qui ſcripſit: Cum complerentur dies pentecoſtes, erant omnes pariter in eodem loco: & factus eſt repente de cælo ſonus tamquam aduenientis ſpiritus uehementis: & repleuit totam domum, ubi erant ſedentes: & apparuerunt illis diſpartitæ linguæ tamquam ignis: ſeditq. ſupra ſingulos eorum: & repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui aliis linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Tunc completum eſt illud, quod legitur in Iohel: Et erit in nouiſſimis diebus, dicit Dominus: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: Et prophetabunt filii ueſtri, & filiæ ueſtræ; ſeniores ueſtri ſomnia ſomniabunt; & iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt. Verbum autem effuſionis ſignificat gratiæ largitatem, & id ipſum ſonat, quod Dominus repromiſit: Vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto non poſt multos hos dies. Intantum enim ſpiritu ſancto baptizati ſunt, ut repleretur tota domus, ubi erant ſedentes; & ignis ſpiritus ſancti ſtationem in eis inueniret optatam, linguasq. diuideret, &, ſecundum Eſaiam, qui immunda labia habere ſe dixerat, purgaret labia eorum, ut euangelium Chriſti purius præ-

Rom. 15
1. Cor. 14
Act. 2
Iohel 2
Act. 1

Eſa.6 prædicarent. & in Eſaia quidem ſuperliminare templi dicitur fuiſſe commotum: & repleta eſt omnis domus fumo, ideſt errore, & tenebris, ueriq. ignorantia. In principio autem euangelii repletur ſpiritu ſancto Eccleſia; ut gratia eius, atque feruore, omnium credentium peccata purgentur; & igne ſpiritus ſancti, quem Dominus miſſurum eſſe ſe dixerat, prædicatura Chriſtum lingua ſanetur. Non ergo Ioannes Lucasq. diſcordant; ut, quod ille primo reſurrectionis die datum eſſe ſignificat, hic quinquageſimo die ueniſſe deſcribat: ſed profectus apoſtolicus eſt; ut, qui primo remittendorum peccatorum gratiam acceperant, poſtea acciperent operationes uirtutum, & cuncta donatio-
1.Cor.12 num genera, quæ ab Apoſtolo deſcripta commemorauimus; &, quod magis neceſſarium erat, diuerſitatem linguarum omnium gentium; ut annunciaturi Chriſtum,
Act.14 nullo indigerent interprete. unde & in Lycaonia cum audiſſent Paulum & Barnabam loqui linguis ſuis, Deos in homines conuerſos eſſe credebant. Et re uera indumentũ uirtutis, ſpiritus ſancti gratia eſt; quam poſſidentes, iudicum tribunalia, & regum purpuras non timebant. Promi
Matth.10 ſerat enim Dominus prius, quam pateretur, & dixerat: Cum autem tradent uos, nolite cogitare, quo modo, aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. non enim uos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus patris ueſtri, qui loquitur in uobis. Ego autem audacter, & tota libertate pronuncio, ex eo tempore, quo apoſtoli Domino crediderunt, ſemper eos habuiſſe ſpiritum ſanctum, nec potuiſſe ſigna facere abſque ſpiritus ſancti gratia, ſed pro modulo, atque menſura. unde ſaluator
Ioan.7 clamabat in templo dicens: Qui ſitit, ueniat ad me, & bibat: & qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Et in eodem loco infert: Nondum enim erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum fuerat glorificatus: non quod non eſſet ſpiritus
Matth.12 ſanctus: dicente Domino ſaluatore: Si autem ego in ſpiritu

ritu

ritu ſancto eiicio dæmonia: ſed quia erat in Domino, nec- *Matth. 26*
dum totus in apoſtolis morabatur. Quamobrem terren-
tur ad paſſionem eius, & negant, & Chriſtum ſe neſcire iu-
rant. poſtquam autem baptizantur in ſpiritu ſancto, & in- *Act. 5*
funditur in eos ſpiritus ſancti gratia; tunc libere loquuntur
ad principes Iudæorum: Obedire magis Deo oportet, quã
hominibus: mortuos ſuſcitant: inter flagella lætantur:
fundunt ſanguinem pro Chriſto, & ſuppliciis ſuis coronan
tur. Nondum ergo erat ſpiritus in apoſtolis, nec de uentre
eorum fluebant gratiæ ſpiritales: quia Dominus necdum
fuerat glorificatus. Quæ ſit autem gloria, ipſe in euangelio
loquitur: Pater glorifica me gloria, quam apud te habui, *Ioan. 17*
prius quam mundus eſſet. Gloria ſaluatoris, patibu-
lum triumphantis eſt. Crucifigitur ut homo, glorifica-
tur ut Deus. Denique ſol fugit, luna mutatur in ſangui-
nem, terra motu inſolito contremiſcit, aperiuntur inferi,
mortui ambulant, ſaxa rumpuntur. Hæc eſt gloria, de
qua loquebatur in pſalmo: Exurge gloria mea, exurge pſal *Pſal. 56*
terium, & cithara. Ipſaq. de ſe reſpondit gloria, & diſpen
ſatio carnis aſſumptæ: Exurgam diluculo: ut impleatur ui
geſimi primi pſalmi titulus, pro aſſumptione matutina.
Hæc dicimus non quod alium Deum, alium hominem eſ-
ſe credamus, & duas perſonas faciamus in uno filio Dei, ſi
cut noua hæreſis calumniatur: ſed unus atque idem filius
Dei, & filius hominis eſt; &, quidquid loquitur, aliud refe
rimus ad diuinam eius gloriam, aliud ad noſtram ſalutem.
Pro quibus non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualẽ Deo, *Philip. 2*
ſed ſemet ipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, factus
obediens patri uſque ad mortem, mortem autem crucis.
Et uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Miror *Ioan. 1*
autem, Montanum, & inſanas feminas eius, abortiuos pro
phetas, Domino promittente, atque dicente: Vado, & *Ioan. 14*
alium paracletum mittam uobis: & poſtea, Luca euange- *Act. 1. 2*
liſta narrante, quod apoſtoli acceperunt quod promiſſum
eſt: id multo poſt tempore in ſe dicere fuiſſe completum.
apoſtolis enim promiſſum eſt: Ego mittam ſponſionem *Act. 1*

patris mei in uos: & uos ſedete in ciuitate, quoaduſque induamini uirtute ex alto: & reſurgens, in apoſtolos inſuffla uit, & non in Montanum, Priſcillam, & Maximillam: &
Ioan.20 illis, ideſt apoſtolis, ait: Quorum dimiſeritis peccata, dimittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt. Apoſtolis, inquam, præcepit, ne diſcederent ab Hieroſolymis,
Act.2 ſed expectarent promiſſionem patris. Et poſtea, quod pro miſſum eſt, expletum legimus: Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui uariis linguis, prout ſpiritus
Ioan.3.14 ſanctus dabat eloqui illis. Spiritus enim ſanctus, ubi uult, ſpirat. Et quando dicit Dominus, Alium paracletum mittam uobis; & ſe oſtendit eſſe paracletum, qui appellatur cõſolator. unde & Deus pater hoc cenſetur nomine, Deus
2.Cor.1 miſerationum & totius conſolationis. Si autem & pater
Matth.28 conſolator, & filius conſolator, & ſpiritus ſanctus conſolator eſt; & in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti, quod intelligitur Deus, baptizantur credentes: quorum unum diuinitatis & conſolatoris eſt nomen, eorum & una natura eſt. Hic ſpiritus ſanctus non ſolum in apoſtolis, ſed etiã in prophetis fuit, de quo Dauid orabat, dicens: Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me. Et Daniel ſpiritum Dei ha
Pſal.50 buiſſe narratur: & Dauid in ſpiritu loquitur, dixiſſe Dominum Domino ſuo, ſede a dextris meis, donec ponam ini-
Pſal.109 micos tuos ſcabellum pedum tuorum. Nec ſine ſpiritu
Pſal.32 ſancto prophetauerunt prophetæ: & uerbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ: & quidquid patris & filii eſt, hoc idem & ſpiritus ſancti eſt: & ipſe ſpiritus ſanctus cum mittitur, a patre & filio mittitur: in alio atque alio loco, ſpiritus Dei patris, & Chriſti ſpiritus appellatur. Vnde & in Actibus apoſtolorum, qui Ioannis baptiſmate fuerant baptizati, & credebant in Deum pa-
2.Cor.3 trem & Chriſtum, quia ſpiritum ſanctum neſciebant, ite-
Rom.8 rum baptizantur, immo tunc uerum accipiunt baptiſma.
Act.19 abſque enim ſpiritu ſancto imperfectum eſt myſterium tri-
Act.5 nitatis. Et in eodem uolumine, Petrus Ananiæ & Sapphiræ dixiſſe narratur, quod mentientes ſpiritui ſancto, non

ſint

ſint hominibus mentiti, ſed Deo.

QVAESTIO DECIMA.

QVID ſignificet illud, quod apoſtolus Paulus diſputat, *Rom.9*
ad Romanos ſcribens: Quid ergo dicemus? numquid ini-
quitas apud Deum? abſit: uſque ad eum locũ ubi ait: Niſi
Dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma fa *Eſa. 1*
cti fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Omnis
quidem ad Romanos epiſtola interpretatione indiget, &
tantis obſcuritatibus inuoluta eſt, ut ad intelligendam eam
ſpiritus ſancti indigeamus auxilio, qui per Apoſtolum hæc
ipſa dictauit: ſed præcipue locus hic, in quo quidam, uo-
lentes Dei ſeruare iuſtitiam, ex præcedentibus cauſis, di-
cunt electum in utero Rebeccæ Iacob, & abiectum Eſau; ſi *Malach.1*
cut & Hieremias, & Baptiſta Ioannes eliguntur in utero; *Hier. 1*
& ipſe apoſtolus Paulus prædeſtinatur in euangelium ante *Luc.1*
quam naſcatur. Nobis autem nihil placet, niſi quod eccle-
ſiaſticum eſt, & publice in eccleſia dicere non timemus: ne,
iuxta Pythagoram, & Platonem, & diſcipulos eorum, qui
ſub nomine Chriſtiano introducunt dogma gentilium, di-
camus animas lapſas de cælo eſſe, &, pro diuerſitate meri-
torum, in his, uel in illis corporibus pœnas antiquorum
luere peccatorum. Multoq. melius eſt, ſimpliciter imperi-
tiam confiteri, & inter cetera, quæ neſcimus, etiam huius
loci obſcuritatem refugere, quam, dum uolumus Dei pro-
bare iuſtitiam, Baſilidis & Manichæi hæreſim defendere, &
Hiberas nænias Aegyptiaq. portenta ſectari. Dicamus igi
tur, ut poſſumus, & apoſtolicæ uoluntatis ſequentes ueſti-
gia, ne punctum quidem, ut dicitur, atque unguem tranſ-
uerſum ab illius ſententijs recedamus. Fleuerat ſupra, & *Rom.9*
dolori ſuo & conſcientiæ teſtem inuocauerat ſpiritum ſan-
ctum, quod fratres ſui & cognati ſecundum carnem, ideſt
Iſraelitæ, Dei filium nõ recepiſſent: quorum fuit adoptio,
& gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & cultura, & pro-
miſſio: ex quibus etiam ipſe Chriſtus ſecundum carnem
de Maria generatus eſt uirgine: & tam continuo cordis do
lore torquetur, ut ipſe optet anathema eſſe a Chriſto, id-

eſt ſolus perire, ne omne Iſraeliticũ genus pereat. Et quia hoc dixerat, ſtatim uenientem e regione præuidit quæſtionem. Quid ergo dicis? Omnes, qui ex Iſrael ſunt, perierunt? Et quo modo tu ipſe, & ceteri apoſtoli, & infinita Iudaici populi multitudo, Chriſtum Dei filium recepiſtis? Quam ita ſoluit. Iſrael in ſcripturis ſanctis dupliciter appellatur, & in duos diuiditur filios; in unum, qui iuxta carnem eſt; & in alterum, qui iuxta repromiſſionem, & ſpiritum. Abraham duos habuit filios, Iſmael, & Iſaac; Iſmael, qui, ſecundum carnem natus, hereditatem patris non accepit; Iſaac, qui de repromiſſione generatus ex Sara ſemen Dei appellatur: ſcriptum eſt enim: In Iſaac uocabitur tibi ſemen; ideſt; non qui filii carnis, hi filii Dei; ſed qui ſunt filii repromiſſionis, iſti æſtimantur in ſemine. Et hoc non ſolum in Iſmael, & Iſaac accidiſſe conuincimus, ſed etiam in duobus Rebeccæ filiis, Eſau, & Iacob: quorum alter abiectus, alter electus eſt. Et hoc totum dicit, ut in duobus prioribus fratribus, Iſmael, & Eſau, populum Iudæorum abiectũ eſſe ſignificet; in poſterioribus autem, hoc eſt in Iſaac, & Iacob, electum populum gentium, uel eos, qui ex Iudæis in Chriſtum credituri erant. Et quoniã hoc uolens approbare, propoſuerat teſtimonium naſcentium geminorum Eſau & Iacob, de quibus ſcriptum eſt:
Gen. 25 Maior ſeruiet minori: Et in Malachia legimus: Iacob di-
Malach. 1 lexi, Eſau autem odio habui: uenientem e latere quæſtionem more ſuo proponit, & differit; &, hac ſoluta, reuertitur ad id, de quo cœperat diſputare. Si Eſau & Iacob necdum nati erãt, nec aliquid egerant boni aut mali, ut uel pro mererentur Deum, uel offenderent; & electio eorum atque abiectio nõ merita ſingulorum, ſed uoluntatem eligentis & abiicientis oſtendit: quid ergo dicemus? iniquus eſt Deus? ſecundum illud exemplum, quo loquitur ad Moyſen: Miſerebor, cui miſertus fuero: & miſericordiam præ
Exod. 33 ſtabo, cui miſerebor. Si hoc, inquit, recipimus, ut faciat Deus quodcumque uoluerit, & abſque merito, & operibus uel eligat aliquem, uel condemnet: ergo non eſt uolentis,

lentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei, maxime cum Exod.9
eadem ſcriptura, hoceſt idem Deus loquatur ad Pharaonem: In hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem meam, & annuncietur nomen meum in uniuerſa terra. Si hoc ita eſt, & pro uoluntate ſua miſeretur Iſraeli, & indurat Pharaonem: ergo fruſtra quæritur, atque cauſatur, nos uel bona non feciſſe, uel feciſſe mala: cum in poteſtate ipſius ſit, & uoluntate, abſque bonis & malis operibus uel eligere aliquem, uel abiicere, præſertim cum uoluntati illius humana fragilitas reſiſtere nequeat. Quam ualidã quæſtionem, ſcripturarum ratione contextam, & pene inſolubilem, breui Apoſtolus ſermone diſſoluit, dicens: O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo? Et eſt ſenſus. Ex eo, quod reſpondes Deo, & calumniam facis, & de ſcripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, & iuſtitiam uoluntatis eius incuſas, oſtendis te liberi eſſe arbitrii, & facere quod uis, uel tacere, uel loqui. Si enim in ſimilitudinem uaſis fictilis te a Deo creatum putas, & illius non poſſe reſiſtere uoluntati: hoc conſidera, quia uas fictile non dicit figulo, quare me ſic feciſti? figulus enim habet poteſtatem, de eodem luto, aut eadem maſſa aliud uas in honorem facere, aliud in contumeliam. Deus autem æquali cũctos ſorte generauit; & dedit arbitrii libertatem, ut faciat unuſquiſque quod uult, ſiue bonum, ſiue malum: intantum autem dedit omnibus poteſtatem, ut uox impia diſputet contra creatorem ſuum, & cauſas uoluntatis illus perſcrutetur. Sin autem Deus, uolens oſtendere iram, & no- Rom.9
tam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia uaſa iræ, apta ad interitum, ut oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in uaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam: quos & uocauit, non ſolum nos ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem Oſee 1
meã, & non dilectã, dilectã: & erit in loco, ubi dictũ eſt eis non plebs mea uos, ibi uocabuntur filii Dei uiui: & cetera, quæ ſequũtur. Si, inquit, patiẽtia Dei indurauit Pharaonẽ, & multo tẽpore pœnas diſtulit Iſraelis, ut iuſtius cõdemnaret,

ret,quos tanto tẽpore ſuſtinuerat : nõ Dei accuſanda eſt patientia , & infinita clementia , ſed eorum duritia , qui bonitate Dei in perditionem ſuam abuſi ſunt . alioquin unus eſt ſolis calor , & , ſecundum eſſentias ſubiacentes , alia liquefacit , alia indurat; alia ſoluit,alia conſtringit . liquatur enim cera , & induratur lutum : & tamen caloris non eſt diuerſa natura . Sic & bonitas & clementia Dei,uaſa iræ,quæ apta ſunt in interitum , ideſt populum Iſrael, indurat; uaſa autem miſericordiæ , quæ præparauit in gloriam , quæ uocauit , hoceſt nos , qui non ſolum ex Iudæis ſumus , ſed etiam ex gentibus , non ſaluat irrationabiliter , & abſque iudicii ueritate, ſed cauſis præcedentibus : quia alii non ſuſceperunt filium Dei , alii autem recipere ſua ſponte uoluerunt . Hæc autem uaſa miſericordiæ , non ſolum populus gentium eſt , ſed etiam ii, qui ex Iudæis credere uoluerunt, & unus credentium effectus eſt populus. Ex quo oſtenditur non gentes eligi , ſed hominum uoluntates . atque ita factũ

Oſee 1 eſt,ut impleretur illud,quod dictũ eſt in Oſee : Vocabo nõ plebem meã plebem meã, hoceſt populum gentiũ : & quibus prius dicebatur,non plebs mea uos, nunc uocantur filii Dei uiui . Quod ne ſolũ de gentibus dicere uideretur, etiã eos , qui ex Iſraelitica multitudine crediderunt , uaſa miſe-

*Rom.*9 ricordiæ , & electionis appellat . Clamat enim Eſaias pro

*Eſa.*10 Iſrael : Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris , reliquiæ ſaluæ fient : hoceſt : etiam ſi multitudo non crediderit , tamen pauci credent . Verbum enim conſummatũ , atque breuiatum in ſua Deus æquitate librauit ; ut humilitate & incarnatione Chriſti eos ſaluos faceret, qui in eum

Eſa. 1 credere uoluiſſent . Hoc ipſum & in alio loco dixit Eſaias : Niſi Dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen ; ſicut Sodoma facti fuiſſemus , & ſicut Gomorra ſimiles eſſemus . Cumq. teſtimonia propoſuiſſet , quibus duplex uocatio prædicitur , & gentium,& populi Iudæorum : tranſit ad cohærentem diſputationem ; & iccirco dicit gentes , quæ nõ ſectabantur iuſtitiã,apprehendiſſe iuſtitiã,quia nõ ſuperbierint,ſed in Chriſtũ crediderint ; Iſraelis autẽ magnam partẽ

ideo

ideo corruiſſe, quia offenderit in lapidẽ offenſionis & petrã ſcandali, & ignorauerit iuſtitiam Dei; & quærens ſuam ſtatuere iuſtitiam, iuſtitiæ Dei, quæ Chriſtus eſt, ſubiici noluerit. Legi in cuiuſdam commentariis ſic reſpondiſſe Apoſtolum, ut magis implicuerit, quam ſoluerit quæſtionem. ait enim ad id, quod propoſuerat: Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Et non eſt uolentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei: & cuius uult miſeretur; & quem uult indurat Deus: & uoluntati eius quis poteſt reſiſtere? ſic Apoſtolum reſpondiſſe: O homo, qui terra, & cinis es, audes facere quæſtionem Deo? & uas fragile, atque teſtaceum rebellas contra figulum tuum? Numquid figmentum poteſt dicere ei, qui ſe finxit: quare me ſic feciſti? aut non habet poteſtatem figulus, luti ex eadem maſſa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? Aeterno igitur ſilentio conticeſce: & ſcito fragilitatem tuam: & Deo ne moueas quæſtionem; qui fecit, quod uoluit; ut in alios clemens, in alios ſeuerus exiſteret.

QVAESTIO XI.

Qvid ſit, quod Apoſtolus ſcribit ad Corinthios in ſecunda epiſtola: Aliis odor mortis in mortem, aliis odor uitæ in uitam: & ad hæc quis tam idoneus? Totum loci huius capitulum proponamus; ut ex præcedentibus & ſequentibus poſſint intelligi media, quæ ex utroque contexta ſunt. Cum ueniſſem, ait, Troadem, propter euangelium Chriſti; & oſtium mihi apertum eſſet in Domino; non habui requiem ſpiritui meo, eo quod non inuenerim Titum, fratrem meum; ſed uale faciens eis, profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratia, qui ſemper nos triũphat in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ per nos manifeſtat in omni loco, quia Chriſti bonus odor ſumus Deo, in iis, qui ſalui fiunt, & in iis, qui pereunt, aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor uitæ in uitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Nõ enim ſumus, ſicut plurimi adulterantes uerbum Dei, ſed ex ſinceritate: ſed ſicut ex Deo, coram deo in Chriſto loquimur. Narrat Corinthiis, 2. Cor. 2

quæ fecerit, quæ paſſus ſit, & quo modo in cunctis Deo agat gratias, ut ſub exemplo ſui illos prouocet ad certandū. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troia appellabatur, ut euangelium Chriſti in Aſia prædicarem. Cumq. mihi oſtiū apertum eſſet in Domino, hoceſt, plurimi credidiſſent; ſiue per ſigna, atque uirtutes, quæ in me operabatur Deus; & ſpes eſſet naſcentis fidei, & in Domino ſuccreſcentis, nō habuit requiem ſpiritui meo; hoceſt, ſperatam conſolationem inuenire non potui; eo quod Titum, fratrem meum, non inuenerim, ſiue quem ibi reperiendum putabam, ſiue quem ibi audieram degere, uel qui uenturum eſſe illuc ſe dixerat. Quæ autem fuit tanta conſolatio, & que requies ſpiritui in præſentia Titi, quem quia non inuenit, uale faciens eis, profectus eſt in Macedoniam? Aliquoties diximus, apoſtolum Paulum uirum fuiſſe doctiſſimum, & eru-
Act.22 ditum ad pedes Gamalielis, qui in apoſtolorum Actibus
Act.5 concionatur, & dicit: Et nunc quid habetis cum hominibus iſtis? Si enim a Deo eſt, ſtabit; ſi ex hominibus, deſtruetur. Cumq. haberet ſcientiam ſanctarum ſcripturarū,
1.Cor.13 & ſermonis diuerſarumq. linguarum gratiam poſſideret; unde ipſe gloriatur in Domino, & dicit: Gratias ago Deo, quod omnium ueſtrum linguis magis loquor: diuinorum ſenſuum maieſtatem digno non poterat Græci eloquii explicare ſermone. Habebat ergo Titum interpretem, ſicut & beatus Petrus Marcum: cuius euangelium, Petro narrante, & illo ſcribente, compoſitum eſt. Denique & duæ epiſtolæ, quæ feruntur Petri, ſtylo inter ſe & charactere diſcrepant, ſtructuraq. uerborum. Ex quo intelligimus, pro neceſſitate rerum diuerſis eum uſum interpretibus. Ergo & Paulus apoſtolus contriſtatur, quia prædicationis ſuæ in præſentiarum fiſtulam, organumque, per quod Chriſto caneret, nō inuenerat: perrexitq. in Macedoniā: apparuerat enim ei uir Macedo dicens: Trāſiens adiuua nos: ut ibi inueniret Titū, & uiſitaret fratres, uel perſecutionibus probaretur. hoc eſt enim, quod dicit: Deo autē gratia, qui ſemper triūphat nos in Chriſto Ieſu, & odorē notitiæ ſuæ ſpar-
gir

git in omni loco. Triumphat nos, pro eo quod eſt, triumphat de nobis, ſiue triumphum ſuum agit per nos: qui in alio loco dixerat: Spectaculum facti ſumus mundo, & angelis, & hominibus. 1. Cor. 4 Denique narrat in conſequentibus. Nam cum ueniſſemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra; ſed omnem tribulationem paſſi ſumus; foris pugnæ, intus timores. ſed Deus, qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos in aduentu Titi, non ſolum autem in aduentu eius, ſed etiam in ſolatio. Ergo propterea uale faciens Troianis, ſiue Troadenſibus, profectus eſt Macedoniam, ut inueniret ibi Titum, & haberet interpretationis euangeliiq. ſolatium: quem intelligimus non ibi repertum, ſed poſt tribulationes & perſecutiones apoſtoli ſuperueniſſe. Prius ergo, quam ueniſſet Titus, multa perpeſſus, agit gratias Deo in Chriſto Ieſu, quem gentibus prædicabat, quod dignum ſe elegerit, in quo ageret triumphum filii ſui. Triumphus Dei eſt, paſſio martyrũ, pro Chriſti nomine cruoris effuſio, & inter tormenta lætitia. Cum enim quis uiderit, tanta perſeuerantia ſtare martyres, atque torqueri, & in ſuis cruciatibus gloriari; odor notitiæ Dei diſſeminatur in gentes; & ſubit tacita cogitatio, quod, niſi uerum eſſet euangelium, numquam ſanguine defenderetur. Neque enim delicata, & diuitiis ſtudens ac ſecura confeſſio eſt, ſed in carceribus, in plagis, in perſecutionibus, in fame, in nuditate, & ſiti. Hic triumphus eſt Dei, apoſtolorumq. uictoria. Sed poterat audiens reſpondere: Quo modo ergo non omnes crediderunt? Prius ergo, quam interrogaretur, ſoluit ἀνθυποφορὰν, &, iuxta morem ſuum, quidquid alius obiicere poteſt, antequam obiiciatur ediſſerit. et eſt ſenſus. Nominis Chriſti in omni loco bonus odor ſumus Deo: & prædicationis noſtræ longe lateq. ſpirat fragrantia. ſed quia homines ſuo arbitrio derelicti ſunt: neque enim bonum neceſſitate faciunt, ſed uoluntate; ut credentes coronam accipiant, increduli ſuppliciis mancipentur: ideo odor noſter, qui per ſe bonus eſt, uirtute eorum, uel uitio, qui ſuſcipiunt,

piunt, ſiue non ſuſcipiunt, in uitam tranſit, aut mortem: ut qui crediderint, ſalui fiant; qui uero non crediderint, pereant. Nec hoc mirandum de apoſtolo: cum etiam de
Luc. 2 Domino legerimus: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicetur: ſolisq. radios tam munda loca excipiant, quā immunda, & ſic in floribus, quo modo in ſtercore luceāt: nec tamen ſolis radii polluuntur. ſic & Chriſti bonus odor, qui numquam mutari poteſt, nec ſuam naturam amittere, credentibus uita eſt, incredulis mors; mors autem non iſta communis, qua cum beſtiis morimur, & iumentis, ſed il
Ezech. 18 la, de qua ſcriptum eſt: Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Ergo & uita arbitranda eſt non hæc, qua ſpiramus, & incedimus, & huc illucq. diſcurrimus; ſed illa, de qua
Pſal. 26 Dauid loquitur: Credo uidere bona Domini in terra uiuen
Matth. 22 tium. Deus enim uiuorum eſt, & non mortuorum: & ui-
Col. 3 ta noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum autem Chriſtus apparuerit uita noſtra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria. Nec uobis, inquit, o Corinthii parum eſſe uideatur, ſi, nobis prædicantibus ueritatem, alii credant, alii non credant; alii uera morte moriantur, alii ui-
Ioan. 4 uant ea uita, quæ dicit: Ego ſum uita. Niſi enim nos locuti eſſemus; nec incredulos mors, nec credentes uita ſequeretur: quia difficile dignus præco uirtutum Chriſti inueniri poteſt, qui in annunciandis illis non ſuam, ſed eius quærat gloriam, quem prædicat. In eo autem, quod ſe negat
1. *Tim.* 6 eſſe ſicut multos, qui uenditent uerbum Dei, oſtendit eſſe
Luc. 20 quamplurimos, qui quæſtum putant eſſe pietatem, & turpis lucri gratia omnia faciunt, qui deuorant domos uiduarum; ſe autem ex ſinceritate quaſi miſſum a Deo, & præſente eo, qui ſe miſerit, omnia in Chriſto & pro Chriſto loqui; ut cauſa prædicationis Dei, triumphus Chriſti, eiusq. ſit gloria. Et notandum, quod myſterium trinitatis in huius capituli fine monſtretur. ex Deo enim in ſpiritu ſancto, coram Deo patre, in Chriſto loquimur. Ad comprobandum autem, quod de Troade perrexerit Mace

do-

doniam, de apoſtolorum Actibus ponam teſtimonium. *Act.16*
Cum autem pertranſiſſent Myſiam, deſcenderunt Troadem, & uiſio per noctem Paulo oſtenſa eſt. Vir Macedo quidam erat ſtans, & deprecans eum, ac dicens: Tranſiens in Macedoniam adiuua nos. Quod cum uidiſſet, ſtatim quæſiuimus proficiſci in Macedoniam, certi facti, quod uocaſſet nos Deus euangelizare eis.

QVAESTIO DVODECIMA.

QVID ſit, quod in epiſtola ſcribit ad Theſſalonicenſes *1.Theſſ.5*
prima: Ipſe autem Deus pacis ſanctificet uos per omnia: ut integer ſpiritus ueſter, & anima, & corpus, ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Famoſa quæſtio, ſed breui ſermone tractanda. Supra dixerat: Spiritum nolite extinguere: quod ſi fuerit intellectum, ſtatim ſciemus, quis iſte ſit ſpiritus, qui cum anima & corpore in die aduentus Domini conſeruandus eſt. Quis enim poſſit credere, quod inſtar flammæ, quæ extincta deſinit eſſe quod fuerat, extinguatur ſpiritus ſanctus, & ſuſtineat abolitionem ſui, qui fuit quondam in Iſrael, quando per Eſaiam, & Hieremiam, & ſingulos prophetas dicere poterat: Hæc dicit Dominus: & nunc in Eccleſia per Agabum *Act.11*
loquitur: Hæc dicit ſpiritus ſanctus. Diuiſiones donorum *1.Cor.12*
ſunt, idem uero ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autē datur manifeſtatio ſpiritus ad id, quod expedit. Alii per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecūdum eundem ſpiritū, alii fides in eodē ſpiritu, alii operatio uirtutū, alii gratia ſanitatum in uno ſpiritu, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituū. omnia autē hæc operatur unus atque idē ſpiritus, diuidens ſingulis prout uult. De hoc ſpiritu, ne a ſe auferretur, rogabat Dauid, dicens: Spiritū ſanctūm tuū *Pſal.50*
ne auferas a me. Qui quando aufertur, nō in ſubſtantia ſui, ſed ei, a quo aufertur, extinguitur. Ego puto unum atque idem ſignificare, Spiritū nolite extinguere; & quod in alio *1.Theſſ.5*
loco ſcribit, Spiritu feruentes. In quo enim feruor ſpiritus *Rom.12*
mul-

multiplicata iniquitate, & caritatis frigore non tepeſcit, in hoc ſpiritus nequaquam extinguitur. Deus igitur pacis ſanctificet uos per omnia, uel in omnibus, ſiue plenos, at-
Eph.2 que perfectos: hoc enim magis ſonat ὁλοτελεῖς. Deus au-
Philip.4 tem appellatur pacis; quia per Chriſtum ei reconciliati ſu-mus; qui eſt pax noſtra; qui fecit utraque unum: qui & in alio loco pax Dei dicitur, ſuperans omnem ſenſum, quæ cuſtodit corda cogitationesq. ſanctorũ. Qui autem ſancti-ficatur, ſiue perfectus in omnibus eſt, in hoc & ſpiritus, & anima, & corpus in die Domini conſeruatur; corpus, ſi ſingulorum membrorum utatur officiis, uerbi gratia, ſi ope-retur manus, pes ambulet, oculus uideat, audiat auris, dentes cibos molant, ſtomachus coquat, aluus digerat, aut ſi nulla membrorum parte truncatum eſt. Et hoc quiſ-quam poteſt credere, Apoſtolum pro credentibus depre-cari, ut in die iudicii integrum omnium corpus Chriſtus in-ueniat: cum omnium corpora aut morte diſſoluta ſint; aut ſi, ut quidam uolunt, reperta fuerint adhuc ſpirantia, habeant debilitates ſuas, & maxime martyrum, & eorum, qui pro Chriſti nomine uel oculos effoſſos, uel amputatas
Eph.4 nares, uel abſciſſas manus habeant? Ergo integrum corpus eſt, de quo diximus in alia quæſtione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum, atque compactum, accipit augmentum in adminiſtrationem corporis Chriſti. Hoc corpus Eccleſia eſt. Et quicumque huius corporis tenuerit caput, & cetera membra ſeruauerit, habebit integrum cor-pus, quantũ accipere poteſt humana natura. Iuxta hunc modum & animæ integritas conſeruanda eſt: quæ dicere
Pſal. 102 poteſt: Benedic anima mea Dominum, qui ſanat omnes
Pſal. 106 infirmitates tuas: & de qua ſcriptum eſt: Miſit uerbum ſu-um, & ſanauit eos. Spiritus quoque in nobis integer con-ſeruatur, quando non erramus in ſpiritalibus, ſed uiuimus in ſpiritu, acquieſcimus ſpiritui, & opera carnis mortifica-mus ſpiritu, afferimusq. omnes fructus eius, caritatem,
Pro. 22 gaudium, pacem: & cetera. Aliter. Præcipitur nobis, Sa-lomone dicente: Tu autem deſcribe ea tripliciter in conſi-

lio,

lio, & ſcientia: ut reſpondeas uerba ueritatis iis, qui proponunt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt: prima, ut intelligamus eas iuxta hiſtoriã: ſecunda, iuxta tropologiam: tertia, iuxta intelligentiam ſpiritualem. In hiſtoria, eorum, quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur. In tropologia, de littera ad maiora conſurgimus; & quidquid in priori populo carnaliter factum eſt, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumenta conuertimus. In ſpirituali θεωρίᾳ ad ſublimiora tranſimus; terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cæleſtibus diſputamus: ut præſentis uitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis ſit. Quos Chriſtus tales inuenerit, ut & corpore, & anima, & ſpiritu integri conſeruentur, & perfectam habeant triplicis in ſe ſcientiæ ueritatem; hos ſua pace ſanctificabit, & faciet eſſe perfectos. Multi ſimpliciter hunc locum de reſurrectione intelligunt; ut & ſpiritus, & anima, & corpus in aduentu Domini integra conſeruentur. Alii ex hoc loco triplicem in homine uolunt affirmare ſubſtantiam; ſpiritus, quo ſentimus; animæ, qua uiuimus; corporis, quo incedimus. Sunt, qui ex anima tantum & corpore ſubſiſtere hominem diſſerentes, ſpiritum in eo tertium, non ſubſtantiam, uelint intelligi, ſed efficientiam, per quam & mens in nobis, & ſenſus, & cogitatio, & animus appellantur: & utique non ſunt tot ſubſtantiæ, quot nomina. Cumq. illud eis oppoſitum fuerit: Benedicite ſpiritus & animæ iuſtorũ Domino: ſcripturam **Dan. 3** non recipiunt, dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in præſenti loco, ut ſupra diximus, ſpiritum, qui cum anima & corpore integer conſeruatur, non ſubſtantiam ſpiritus ſancti, quæ non poteſt interire, ſed gratias eius donationesq. accipimus: quæ noſtra uel uirtute, uel uitio. & accenduntur, & extinguntur in nobis.

ARGY-

ARGVMENTVM.

*A*LGASIA, *nobilis, & ex ultimis Galliarum finibus orta femina, una cum* Hedibia *Apodemium ad* D. Hieronymum *in* Bethlehem *usque miſit: ut per ſanctiſsimum & eruditiſſimum uirũ aliquot utrique, quæ difficiles uidebantur, ex nouo teſtamento ſoluerentur quæſtiones. Vndecim ergo Algaſia, hoceſt una minus, quam fecerat* Hedibia*, ſibi explicandas proponit.* D. *ergo* Hieronymus*, laudato prius feminæ ſtudio, ſuiq. ingenij excuſata tenuitate, ad quæſtiones, quas per capita diſtinctas inuenies, deſcendit, ſingulasq. illi non minus pie, quam docte interpretando ſoluit.*

HIERONYMVS ALGASIAE.

EPISTOLA CLI.

FILIVS meus Apodemius, qui interpretationem nominis ſui, longa ad nos ueniens nauigatione, ſignauit, & de Oceani litore atque ultimis Galliarũ finibus, Roma præterita, quæſiuit Bethlehem; ut inueniret in ea cæleſtem panem, & ſaturatus eructaret in Domi
*Pſal.*44 no, ac diceret: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi: detulit mihi in parua ſchedula maximas quæſtiones, quas a te datas, mihiq. tradendas dice-
3.*Reg.*10 ret. Ad quarum lectionem intellexi ſtudium reginæ Saba in te eſſe completum; quæ de finibus terræ uenit audire ſa-
*Matth.*12 pientiam Salomonis. Non quidem ego Salomon, qui & ante ſe, & poſt ſe cunctis hominibus præfertur ſapientia: ſed tu regina appellanda es Saba; in cuius mortali corpore non régnat peccatum; & quæ ad Dominum tota mente conuerſa, audies ab eo: Conuertere, conuertere Sunami-
*Cant.*6 tis. Etenim Saba in lingua noſtra conuerſionem ſonat. Simulq. animaduerti, quod quæſtiunculæ tuæ, de euangelio tantum & de Apoſtolo propoſitæ, indicant te ueterem ſcripturam aut non ſatis legere, aut non ſatis intelligere: quæ tantis obſcuritatibus & futurorum typis obuoluta eſt, ut omnis interpretatione egeat; & porta orientalis, de qua ue-

uerum lumen exoritur, & per quam pontifex ingreditur, *Ezech.* 43.44
& egreditur, ſemper clauſa ſit, & ſoli Chriſto pateat, qui
habet clauem Dauid; qui aperit, & nemo claudit; clau- *Apoc.* 3
dit, & nemo aperit: ut, illo reſerante, introeas cubiculum
eius, & dicas: Introduxit me rex in cubiculum ſuum. Præ *Cant.* 1
terea ſatis miratus ſum, cur, puriſſimo fonte uicino relicto, *Eſa.* 8
noſtri tam procul riuuli fluenta quæſieris, &, omiſſis aquis
Siloe, quæ uadunt cum ſilentio, deſideres aquas Sihor,
quæ turbidis ſæculi huius uitiis ſordidantur. Habes iſtic
ſanctum uirum Aletium presbyterum, qui uiua, ut aiunt,
uoce, & prudenti diſertoq. ſermone poſſit ſoluere quæ re-
quiris: niſi forte peregrinas merces deſideras, & pro ua-
rietate guſtus noſtrorum quoque condimentorum te allia-
menta delectant. aliis dulcia placent; nonnullos ſubama
ra delectant: horum ſtomachum acida renouant, illorum
ſalſa ſuſtentant. uidi ego, nauſeam, & capitis uertiginem
antidoto, quæ appellatur πικρὰ, ſæpe ſanari, &, iuxta Hip
pocratem, contrariorum contraria eſſe remedia. Itaque
noſtram amaritudinem illius nectareo melle curato: & mit
te in Mara lignum crucis: ſenilemq. pituitam iuuenili au- *Exod.* 15
ſteritate compeſce; ut poſſis læta cantare: Quam dulcia *Pſal.* 118
gutturi meo eloquia tua, ſuper mel ori meo.

QVAESTIO PRIMA

Cvr Ioannes diſcipulos ſuos mittit ad Dominum, ut *Matth.* 11
interrogent eum: Tu es, qui uenturus es, an alium expe- *Luc.* 7
ctamus? cum prius ipſe de eodem dixerit, Ecce agnus Dei, *Ioan.* 1
ecce qui tollit peccata mundi? De hac quæſtione in com
mentariis Matthæi plenius diximus. unde apparet, quæ
hæc interrogas, ipſa te uolumina non habere. tamen ſtrin
gendum eſt breuiter; ne omnino tacuiſſe uideamur. Ioan-
nes mittebat diſcipulos ſuos in uinculis conſtitutus; ut ſibi
quærens, illis diſceret; & capite truncandus, illum do-
ceret eſſe ſectandum, quem interrogatione ſua magiſtrum
omnium fatebatur. neque enim poterat ignorare, quem
ignorantibus ante monſtrauerat, & de quo dixerat: Qui ha
bet ſponſam, ſponſus eſt. Et: Cuius non ſum dignus cal- *Ioan.* 3
cia-

Matth. 3 ciamenta portare. Et: Illum oportet creſcere, me autem
Ioan. 1. 3 minui. Deumq. patrem intonantem audierat: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Quod autem dicit, Tu es, qui uenturus es, an alium expectamus? hunc quoque ſenſum habere poteſt: Scio, quod ipſe ſis, qui tollere ueniſti peccata mundi: ſed quia ad inferos deſcẽſurus ſum, etiam hoc interrogo, utrum & illuc ipſe deſcendas, an impium ſit, hoc de filio Dei credere, aliumq. miſſurus ſis. Hoc autem ſcire deſidero; ut, qui te in terris hominibus nunciaui, etiam inferis nunciem, ſi forte uenturus es. Tu enim es, qui ueniſti dimittere captiuitatem, & ſoluere eos, qui in uinculis tenebantur: cuius ſciſcitationem Dominus intelligens, operibus magis, quam ſermone reſpondet: & Ioanni præcipit nunciari, uidere cæcos, am-
Matth. 11 bulare claudos, lepro ſos mundari, ſurdos audire, mortuos ſurgere, &, quod his maius eſt, pauperes euangelizari, pauperes autem uel humilitate, uel diuitiis; ut nulla inter pauperem diuitéq. diſtantia ſit ſalutis, ſed omnes uocẽtur æqualiter. Quodq. infert, Beatus, qui non fuerit ſcãdalizatus in me: non Ioannem, ſed diſcipulos eius percutit, qui prius
Matth. 9 acceſſerant ad eum, dicentes: Quare nos & phariſæi ieiuna
Ioan. 3 mus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant? Et ad Ioannem: Magiſter, cui tu præbuiſti teſtimonium iuxta Iordanem, ecce diſcipuli eius baptizant, & plures ueniunt ad eum. Quo dicto, liuorem ſignificat de ſignorum magnitudine, ex inuidiæ mordacitate uenientem; cur baptizatus a Ioanne, ipſe audeat baptizare; & multo amplior ad eum turba concurrat, quam prius uenerat ad Ioannem. Et ne forſitan plebs neſciens, hoc dicto Ioannem ſugillari arbitraretur, in illius laudes perorat, & cœpit de Ioanne ad turbas
Matth. 11 dicere circumſtantes: Quid exiſtis in deſertum uidere? arundinem uento agitatam? Sed quid exiſtis in ſolitudinem uidere? hominem mollibus ueſtitum? & reliqua. Cuius dicti hic ſenſus eſt: Numquid ad hoc exiſtis in eremum, ut uideretis hominem, inſtar arundinis uentorum flatu in partes uarias inclinari; ut quem ante laudauerat, de eo nunc

dubi-

dubitet; & de quo prius dixerat, Ecce agnus Dei; nunc in terroget, utrum ipſe an alius ſit, qui uel uenerit, uel uentu rus ſit? Et quia omnis prædicatio falſa, ſectatur lucra, & gloriam quærit humanam; ut per gloriam naſcantur compendia: aſſerit eum, camelorum ueſtitum pilis, nulli poſſe adulationi ſuccumbere: & qui locuſtis ueſcitur, ac melle ſilueſtri, neque opes, neque alias terrenas delicias quærere, rigidamq. & auſteram uitam aulas uitare palatii; quas quærunt, qui purpura, & byſſo, & ſerico,& mollibus ueſtiuntur. Dicitq. eum non ſolum prophetam, qui ſoleat uentura prædicere, ſed plus eſſe quam prophetam: quia, quem illi uenturum eſſe dixerant, hic ueniſſe monſtrauit, dicens: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: præſertim cum ad faſtigium prophetale, Baptiſtæ acceſſerit priui legium: ut, qui dixerat, Ego a te debeo baptizari, ipſe eũ baptizauerit, non præſumptione maioris, ſed obedientia diſcipuli, ac timore ſerui. Cumq. inter natos mulierum nullum aſſerat Ioanne ſurrexiſſe maiorem; ſe, qui de uirgi ne procreatus eſt, maiorem eſſe commemorat, ſiue omnẽ angelum in cælis, qui minimus eſt, in terris cunctos homi nes ańteire. nos enim in angelos proficimus, & non ange li in nos; ſicut quidam ſtertentes ſopore grauiſſimo ſomniant. Nec ſufficit hoc in Ioannis laudibus, niſi ipſe prædicans baptiſmum pænitentiæ, prius dixiſſe referatur: Pænitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Vnde a diebus prædicationis eius, regnum cælorum uim patitur: ut, qui homo natus eſt, angelus eſſe deſideret; & terrenum animal, cæleſte quærat habitaculum. Lex enim & prophetæ uſque ad Ioannem prophetauerunt: nõ quod Ioannes prophetarum ſit finis & legis, ſed ille, qui Ioannis teſtimonio prædicatus eſt. Ioànnes autem ſecundum myſterium, quod in Malachia ſcriptum eſt, Ipſe eſt Elias, qui uenturus eſt: non quod eadem anima, ut hæretici ſuſpicãtur, & in Elia & in Ioanne fuerit; ſed quod eandem habuerit ſancti ſpiritus gratiam, zona cinctus, ut Elias; uiuens in eremo, ut Elias; perſecutionem paſſus ab Herodiade,

Matth. 3 · *Ioan.* 1 · *Matth.* 3 · *Matth.* 11 · *Matth.* 3 · *Matth.* 11 · *Luc.* 12 · *Malach.* 4

3.Reg.19 ut ille ſuſtinuit ab Iezabel: ut, quo modo Elias ſecundi præ
curſor aduentus eſt, ita Ioannes uenturum in carne Domi
num ſaluatorem, non ſolum in eremo, ſed etiam in matris
Luc. 1 utero ſalutarit; & exultatione corporis nunciarit.

QVAESTIO SECVNDA.

Matth. 12 QVID ſignificet, quod in Matthæo ſcriptum eſt: Arundi-
nem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non ex
tinguet. Ad cuius expoſitionem loci, totum, quod Mat-
Eſa. 42 thæus de Eſaia propheta aſſumit, teſtimonium ponendum
eſt: & ipſius uerba Eſaiæ, iuxta Septuaginta interpretes,
ipſumq. Hebraicum: cui Theodotion, Aquila, Symma-
chusq. conſentiunt. Sic ergo de quattuor euangeliſtis, ſo-
Matth.12 lus Matthæus poſuit: Ieſus autem ſciens, ſeceſſit inde: &
ſecuti ſunt eũ multi: & curauit eos omnes; & præcepit eis,
ne manifeſtum eum facerent: ut impleretur, quod dictum
Eſa. 42 eſt per Eſaiam prophetam, dicentem: Ecce puer meus,
quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit ani-
mæ meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium
gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, ne-
que audiet quiſquam in plateis uocem eius. Arundinem
quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extin-
guet, donec eiiciat ad uictoriam iudicium: & in nomine
eius gentes ſperabunt. Pro quo in Eſaia iuxta Septuaginta
interpretes ſic ſcriptum eſt: Iacob puer meus, ſuſcipiam
eum. Iſrael electus meus, ſuſcepit eum anima mea. Dedi
ſpiritum meum ſuper eum: iudicium gentibus proferet.
Non clamabit, neque dimittet, nec audietur foris uox eius.
Arundinem confractam non conteret, & linum fumigans
nõ extinguet, ſed in ueritate proferet iudicium. Splende-
bit, & non quaſſabitur, donec ponat ſuper terram iudi-
cium: & in nomine eius gentes ſperabunt. Nos autem ex
Hebræo ita uertimus: Ecce puer meus, ſuſcipiam eum:
electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea. Dedi ſpi-
ritum meum ſuper eum: iudicium gentibus proferet. Nõ
clamabit, neque accipiet perſonam, neque audietur foris
uox eius. Calamum quaſſatum non conteret, & linum fu-

migans

migans non extinguet. In ueritate educet iudicium. Non erit triſtis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium: & legem eius inſulæ expectabunt. Ex quo apparet, Matthæum euangeliſtam non ueteris interpretationis auctoritate conſtrictum, dimiſiſſe Hebraicam ueritatem, ſed, quaſi Hebræum ex Hebræis, & in lege Domini doctiſſimum, ea gentibus protuliſſe, quæ in Hebræo legerat. Si enim ſic accipiendum eſt, ut Septuaginta interpretes ediderunt: Iacob puer meus, ſuſcipiā eum: Iſrael electus meus, ſuſcepit eum anima mea: quo modo in Ieſu intelligimus eſſe completum, quod de Iacob & de Iſrael ſcriptum eſt? quod beatum Matthæum non ſolum in hoc teſtimonio, *Matth. 2* ſed etiam in alio loco feciſſe legimus: Ex Aegypto uocaui *Oſee 11* filium meum. pro quo Septuaginta tranſtulerunt: Ex Aegypto uocaui filios eius: quod utique, niſi ſequamur Hebraicam ueritatem, ad Dominum ſaluatorem non pertinere manifeſtum eſt. ſequitur enim: Ipſi autem immolabāt Baalim. Quod autem de aſſumpto teſtimonio in *Euangelio* minus eſt: Splendebit, & non quaſſabitur, donec ponat ſuper terram iudicium: uidetur mihi accidiſſe primi ſcriptoris errore, qui legens ſuperiorem ſententiam in uerbo iudicii eſſe finitam, putauit inferioris ſententiæ ultimū uerbum eſſe iudicium; & pauca uerba, quæ in medio, hoc eſt, inter iudicium & iudicium fuerant, prætermiſit. Rurſumq. quod apud Hebræos legitur: Et in lege eius ſperabunt inſulæ: Matthæus ſenſum potius, quam uerba, interpretans, pro lege, & inſulis, nomen poſuit, & gentes. Et hoc non ſolum in præſenti loco, ſed ubicumque de ueteri inſtrumento Euangeliſtæ & Apoſtoli teſtimonia protulerunt, diligentius obſeruandum eſt, non eos uerba ſecutos eſſe, ſed ſenſum; & ubi Septuaginta ab Hebraico diſcrepant, Hebræum ſenſum ſuis expreſſiſſe ſermonibus. Puer igitur Dei omnipotentis, iuxta diſpenſationem carnis aſſumptæ, quæ ad nos mittitur, ſaluator eſt appellatus. Ad quem & in alio loco dicit pater: Magnum tibi eſt uocari *Eſa. 49.5* puerum meum, ut congreges tribus Iacob. Hic eſt linea

Sorec, quæ interpretatur, electa. Hic eſt filius amãtiſſimus, in quo ſibi complacuit anima Dei: non quod Deus animã habeat: ſed quod in anima omnis Dei mõſtretur affectus. Et non mirum, ſi in Deo anima nominetur; cum uniuerſa humani corporis membra, ſecundum leges tropologiæ, & diuerſas intelligentias, habere dicatur. Poſuit quoque ſpi-
Eſa.11 ritum ſuum ſuper eum, ſpiritum ſapientiæ, & intelligentiæ, ſpiritum conſilii, & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ, & pieta tis, & timoris Domini: qui in ſpecie columbæ deſcendit
Ioan. 1 ſuper eum: de quo & Ioannes Baptiſta a Deo patre audiſſe ſe narrat: Super quem uideris ſpiritum ſanctum deſcenden tem, & manentem ſuper eum, ipſe eſt. Et iudicium genti-
Pſal.71 bus nunciabit: de quo & in pſalmis legimus: Deus iudiciũ tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Qui & ipſe lo-
Ioan. 5 quitur in euangelio: Non enim pater iudicat quemquã, ſed
Eſa. 53 omne iudicium dedit filio. Non contendet, ſicut agnus du ctus eſt ad uictimam: non contendet in ſubuerſione audien tium. Neque clamabit, iuxta illud quod Paulus apoſtolus ſcribit: Omnis clamor, & ira, & amaritudo auferatur a
Eph.4 uobis. Non clamabit, quia Iſrael non fecit iudicium, ſed clamorem: Neque audiet quiſquam in plateis, ſiue foris uo
Pſal.44 cem eius. Omnis enim gloria filiæ regis abintus; & arcta & anguſta uia eſt, quæ ducit ad uitam. Vnde in plateis uox illius non auditur; in quibus confidenter agit ſapientia, la
Matth.7 tam ſpatioſamq. uiam non ingrediens, ſed arguens, atque condemnans. Vnde & iis, qui foris erant, non ſua uoce, ſed per parabolas loquebatur: Arundinem, inquit, quaſſa tam non confringet, ſiue, ut Septuaginta tranſtulerunt, ca lamũ fractum non cõteret. Calamus fractus, qui fuit antea uocalis, & in laudes Domini cõcinebat, appellãdus eſt Iſra el; qui quoniam impegit in angularem lapidem, & cecidit ſuper eũ, fractusq. in illo eſt; propterea dicitur de eo: Incre
Pſal. 67 pa Domine beſtias calami: & in Ieſu uolumine torrens ap pellatur cannæ, ideſt, calami: qui aquas habet turbidas, quas elegit Iſrael, puriſſima cõtemnens fluenta Iordanis: reuerſusq. mente in Aegyptum, & deſiderans cœnoſam ac

palu-

paluſtrem regionem, peponeſque, & cepe, & allia, & cucumeres, ollasq. Aegyptiarũ carnium, rectiſſime per Eſaiam appellatur calamus fractus: cui qui inniti uoluerit, per tundetur manus eius. Qui enim poſt aduentum Domini ſaluatoris euangelicæ interpretationis ſpiritum derelinquẽs, in Iudaicæ litteræ morte requieſcit, illius cuncta opera uulnerantur. Linum quoque fumigans non extinguet: populum de gentibus congregatum, qui, extincto legis naturalis ardore, fumi amariſſimi, & qui noxius oculis eſt, tenebroſæq. caliginis inuoluebatur erroribus: quem non ſolum non reſtinxit, & redegit in cinerem; ſed econtrario de parua ſcintilla, & pene moriente, maxima ſuſcitauit incendia: ita ut totus orbis arderet igne Domini ſaluatoris, quem uenit mittere ſuper terram; & in omnibus ardere deſiderat. Secundum tropologiã quid nobis uideretur de hoc loco, in commentariolis Matthæi breuiter annotauimus. Iſte autem, qui arundinem quaſſatam non confregit, & linum fumigans non extinxit, iudicium quoque perduxit ad uictoriam, cuius iudicia uera ſunt, iuſtificata in ſemet ipſis: ut iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & uincat cum iudicatur; & tamdiu lumen prædicationis eius in mundo reſplẽdeat, nulliusq. conteratur & uincatur inſidiis, donec ponat in terra iudicium, & impleatur illud, quod ſcriptum eſt: Fiat uoluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Et in nomine eius gentes ſperabunt: ſiue in lege eius ſperabunt inſulæ. Quo modo enim inſulæ turbine flatuq. uentorum, & crebris tẽpeſtatibus feriuntur quidem, ſed non ſubuertuntur, in exẽplum euangelicæ domus, quæ ſupra petram robuſta mole fundata eſt: ita & Eccleſiæ, quæ ſperant in lege & in nomine Domini ſaluatoris, loquuntur per Eſaiam: Ego ciuitas firma, ciuitas quæ non oppugnatur.

Num. 11
Luc. 12
Eſa. 42
Pſal. 18
Pſal. 50
Matth. 6
Eſa. 11. 27
Matth. 7
Luc. 6
Eſa. 27

QVAESTIO TERTIA.

QVEM ſenſum habeat, quod in euangeliſta Matthæo ſcriptum eſt: Si quis uult uenire poſt me, abneget ſemet ipſum. Quæ eſt ſui abnegatio? aut quo modo, qui ſequitur ſaluatorem, ſe ipſum abnegat? de quo in tertio com- *Matth. 16*

mentariorũ eiuſdẽ Matthæi libro ita breuiter locutus ſum:
Qui deponit ueterem hominem cum operibus ſuis, negat
ſe ipſum, dicens: Viuo autem iam non ego, uiuit uero in
Gal. 2 me Chriſtus, tollitq. crucem ſuam, & mundo crucifigitur.
Gal. 3.6 Cui autem mundus crucifixus eſt, ſequitur Dominum crucifixum. Quibus nunc addere poſſumus: poſtquam oſtendit diſcipulis quod oporteret eum ire Hieruſalem, & multa pati a ſacerdotibus, & ſcribis, & principibus ſacerdotum, & occidi, aſſumens eum Petrus cœpit increpare, & di
Matth. 16 cere: Abſit a te Domine, non erit tibi hoc. Qui conuerſus, dicit Petro: Vade poſt me ſatana, ſcandalum es mihi: quia non ſapis, quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum. Humano quippe timore perterritus, paſſionem Domini formidabat. Et quo modo, audiens multa pati & occidi, timebat: ſic audiens, Et tertia die reſurget, gaudere debuerat, & triſtitiam paſſionis reſurrectionis gloria mitigare. Vnde, illo pro timore correpto, loquebatur ad omnes diſcipulos, ſiue conuocauit turbam cum diſcipulis ſuis, ut Marcus poſuit, aut, iuxta Lucam, dicebat ad cunctos: Si
Luc. 9 quis uult poſt me uenire, abneget ſemet ipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Cuius exhortationis hic ſenſus eſt: Non eſt delicata in Deum & ſecura confeſſio. Qui in me credit, debet ſuum ſanguinem fundere. qui enim perdiderit animam ſuam in præſenti, lucrifaciet eam in futuro.
Matth. 10 Quotidie credens in Chriſtum, tollit crucem ſuam, & negat ſe ipſum. Qui impudicus fuit, uerſus ad caſtitatem temperantia luxuriam negat. Qui formidoloſus, & timidus, aſſumpto robore fortitudinis, priorem ſe eſſe neſcit. Iniquus, ſi ſequatur iuſtitiam, negat iniquitatem.
1. Cor. 1 Stultus, ſi Chriſtum confiteatur Dei uirtutem, & Dei ſapiẽtiam, negat ſtultitiam. Quod ſcientes, non ſolum perſecutionis tempore, & neceſſitate martyrii, ſed in omni conuerſatione, opere, cogitatione, ſermone negemus noſmet ipſos quod ante fuimus; & confiteamur eos, qui in Chriſto renati ſumus. iccirco enim Dominus crucifixus eſt, ut nos, qui credimus in eum, & peccato mortui ſumus, crucifiga-

cifigamur cum ipſo; dicamusq. quod apoſtolus Paulus docuit: Cum Chriſto crucifixus ſum. Et: Mihi autem abſit *Gal.7* gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti; per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Qui cum Chri *Col.2* ſto crucifixus eſt, ſpoliet principatus, & poteſtates, & tri- *Matth. 27* umphet eas in ligno. Vnde & in euangelio ſecundum Mat- *Marc. 15* thæum, in typum eorum, qui in Domino credituri erant, *Luc.23* & ſe cum illo crucifixuri, Simon Cyrenæus portat crucem *Ioan. 19* eius; quam, iuxta alios euangeliſtas, prior ipſe portauit.

QVAESTIO QVARTA.

QVID uult ſignificare, quod in eodem Matthæo ſcriptũ *Matth. 24* eſt: Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Et: Orate, ne fiat fuga ueſtra hyeme, uel ſabbato. Quod ex ſuperioribus pendere manifeſtum eſt. Cum enim euangeliũ *Mar.13* Chriſti cunctis gentibus fuerit prædicatum, & uenerit con- *Dan.9* ſummatio, uiderintq. abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto: Tunc præcipitur iis, qui in Iudæa ſunt, ut fugiant ad montes; & qui in tecto, ne deſcendant tollere aliquid de domo ſua; & qui in agro, ne reuertantur auferre tunicam ſuam. de quibus in commentariis eiuſdem Matthæi plenius diximus. Statimq. coniungitur: Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. In quibus diebus? quando abominatio deſolationis ſteterit in loco ſancto. quod quidem, iuxta litteram, de aduentu antichriſti prædicari, nulli dubium eſt; quando perſecutionis magnitudo compellit fugere, & graues uteri paruuliq. lactentes fugam retardant. Licet quidã Titi & Veſpaſiani aduerſus Iudæos, & præcique Hieruſalẽ obſidionem pugnamq. ſignificari uelint. Hyemem quoque, & ſabbatum ſic interpretantur, ne eo tempore fugere cõpellantur, quãdo duritia frigoris in agris & in deſertis locis fugientes latere non patitur; & obſeruatio ſabbati aut præuaricatores facit, ſi fugiant, aut hoſtium gladiis ſubiacere, ſi ſabbati otiũ & præcepta ſeruauerint. Nos autem audiẽtes Dominum ſaluatorem, ut, qui in Iudæa ſunt, ad montana confugiant, ipſi quoque oculos leuamus ad montes; de

Pſal. 120 quibus ſcriptum eſt: Leuaui oculos meos in montes, unde
Pſal. 86 ueniet auxilium mihi. Et in alio loco: Fundamenta eius in
Pſal. 124 montibus ſanctis. Et: Montes in circuitu eius, & Domi-
Matth. 5 nus in circuitu populi ſui. Et: Non poteſt abſcondi ciuitas
ſuper montem poſita: & diſcalciemus nos pelle litteræ, nu
Exod. 3 disq. pedibus cum Moyſe aſcendentes montem Sina, dica-
Eſa. 26 mus: Tranſiens uidebo uiſionem hanc magnam: ut poſſi
mus intelligere prægnantes animas, quæ de ſemine doctrinarum & ſermonis Dei, initia fidei conceperunt, & dicunt cum Eſaia: A timore tuo Domine concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, quem feciſti ſuper terram. ſicuti enim ſemina paulatim formantur in uteris; & tamdiu non reputatur homo, donec elementa confuſa, ſuas imagines membraq. ſuſcipiant: ita ſenſus ratione conceptus, niſi in opera proruperit, adhuc in uentre
Dan. 9 retinetur; & cito abortio perit, cũ uiderit abominationẽ
Matth. 24 deſolationis ſtantẽ in Eccleſia, & ſatanã transfigurari in an-
2. *Cor.* 11 gelũ lucis. De iſtiuſmodi fetibus Paulus loquitur, dicẽs: Filioli mei, quos iterũ parturio, donec Chriſtus formetur in
Gal. 4 uobis. Has ego reor iuxta myſticos intellectus eſſe mulie-
1. *Tim.* 2 res, de quibus idẽ Apoſtolus ſcribit: Mulier ſeducta in trãſ-
greſſione facta eſt: ſaluabitur autem per filiorum generatio
2. *Cor.* 3 nem, ſi permanſerint in fide, & caritate, & ſanctitate
Eph. 4 cum pudicitia. Quæ ſi de ſermone diuino aliquando generarit; neceſſe eſt, quæ generata ſunt, creſcere, & primum accipere lac infantiæ, donec perueniant ad ſolidum cibum, & ad maturam ætatem plenitudinis Chriſti. Omnis enim, qui lacte alitur, imperitus eſt in ratione iuſtitiæ: paruulus enim eſt. Hæ igitur animæ, quæ necdum pepererunt, ſiue quæ necdum potuerunt, quæ generata ſunt, alere, cum uiderint ſermonem hæreticum ſtãtem in Eccleſia, cito ſcandalizantur, & pereunt, & in tempeſtate atque perſecutionibus permanere non poſſunt,
Ioan. 14 præſertim ſi otium habuerint bonorum operum, & nõ ambulauerint in uia, quæ Chriſtus eſt. De hac abominatione hæreticæ peruerſæq. doctrinæ dicebat Apoſtolus, quod ho

mo iniquitatis & aduerſarius eleuet ſe contra omne, quod *2.Theſ.2*
dicitur Deus, & religio, ita ut audeat ſtare in templo Dei,
& oſtendere ſe, quod ipſe ſit tamquam Deus; cuius aduen
tus ſecundum operationem ſatanæ & ea, quæ concepta
ſunt, facit perire abortio, &, quæ ſunt nata, ad pueritiã
& ad perfectam ætatem peruenire non poſſe. Quamobrẽ
orandus eſt Dominus, ne in exordio fidei & creſcentis æta
tis oriatur hyems, de qua ſcriptum eſt: Hyems tranſiit, *Cant. 2*
imber abiit ſibi, ne otio torpeamus; ſed, imminente nau
fragio, ſuſcitemus dormientem Dominum, atque dica- *Matth. 8*
mus: Præceptor ſalua nos, perimus.

QVAESTIO QVINTA.

QVID ſibi uelit, quod ſcriptum eſt in euangelio ſe- *Luc. 9*
cundum Lucam: Et non receperunt eum: quoniam fa-
cies eius erat obfirmata uadens in Hieruſalem. Feſtinans
Dominus pergere Hieruſalem, ut complerentur dies aſſum
ptionis eius, & paſcha celebraret: de quo dixerat: Deſide *Luc.22*
rio deſideraui hoc paſcha comedere uobiſcum antequam *Ioan.18*
patiar; & bibere calicem, de quo ait: Calicem, quem de- *Ioan.12*
dit mihi pater, non bibam illum? omnemq. doctrinam
ſuam patibulo roboraret: iuxta illud, quod ſcriptum eſt:
Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum:
obfirmauit faciem ſuam, ut iret Hieruſalem. Obfirmatio- *Ezech.2*
ne enim & fortitudine opus eſt ad paſſionem ſponte pro-
peranti. Vnde & Ezechieli, cui dixerat Deus: Fili homi-
nis in medio ſcorpionum tu habitas, & ne timeas eos: ob
firma, inquit, faciem tuam: Et dedi faciem tuam æneam, *Ezech. 3.4*
& frontem tuam ferream: ut, ſi forſitan ſurrexiſſet con-
tra eum malleus uniuerſæ terræ, quaſi incus duriſſima reſi
ſteret, malleumq. contereret, de quo ſcriptum eſt: Quo *Hier. 50*
modo confractus eſt, & contritus eſt malleus uniuerſæ ter *Luc.9*
ræ? Et miſit nuncios, ideſt, angelos ante faciem ſuam. Iu *Malach.3*
ſtum enim erat, ut Dei filio angeli miniſtrarent. Siue ange *Matth. 11*
los apoſtolos uocat: quia & Ioannes, præcurſor Domini,
angelus appellatus eſt. Cumq. ingreſſi eſſent uicum Sama
riæ, ut præpararent ei, non ſuſceperunt illum: quia facies

eius

eius erat uadens in Hieruſalem. Hoſtili inter ſe Samaritani atque Iudæi diſcordant odio: & cum omnes oderint gẽtes, proprio contra ſe furore bacchantur, dum utrique de legis poſſeſſione contendunt, & intantum ſe mutuo perſe
1. Eſdr. 4 quuntur, ut, poſtquam Iudæi de Babylonia ſunt reuerſi, ædificationem templi Samaritani ſemper impedierint. Cumq. uellent & ipſi cum eis ædificare templum, reſponderunt Iudæi: Non licet nobis & uobis ædificare domum Domini. Denique pro ſumma iniuria phariſæi exprobrabant Domino: Nonne dæmonium habes, & Samarita-
Ioan. 8 nus es? Et in parabola de Hieruſalem deſcendentis Hieri-
Luc. 10 cho, Samaritanus ponitur pro ſigno atque miraculo, quod
Ioan. 4 malus bene fecerit: & ad puteum Samaritanæ ſcriptum eſt: Non enim coutuntur Samaritani Iudæis. Videntes ergo Samaritæ Dominum Hieruſalem pergere, ideſt, ad hoſtes ſuos, quod audierant a diſcipulis eius, qui ad parandum hoſpitium uenerant, Iudæum eſſe cognoſcunt; & quaſi Iudæum, atque alienum, & eum, qui ad inimicos pergeret, ſuſcipere noluerunt. Quamquam & alia nobis ſubiiciatur intelligentia; quod uoluntatis Domini fuerit, non ſuſcipi a Samaritis, quia feſtinabat ire Hieruſalem, ibiq. pati, & ſanguinem fundere; ne, occupatus ſuſceptione Samaritica & doctrina gentis illius, paſſionis differret
Matth. 15. 10 diem, ad quam uenerat ſuſtinendam. Vnde dicit & in alio loco: Non ueni niſi ad oues perditas domus Iſrael. Et apoſtolis præcepit: Ciuitates Samaritanorum non intrabitis: uolens tollere omnem occaſionem perſecutionis Iudaicæ: ne poſtea dicerent, crucifiximus eum, quia ſe inimicis noſtris & hoſtibus iunxerat. Facies igitur eius erat pergentis Hieruſalem. Et iccirco, iuxta aliam intelligentiam, non receperunt eum Samaritæ: quia feſtinabat ingredi Hieruſa
Leuit. 24 lem. Vt autem eum non reciperent, fuit Dominicæ uolun
Deut. 19 tatis. Denique apoſtoli, in lege uerſati, in qua tantum iuſtitiam nouerant, oculum pro oculo, dentem pro dente, ulciſci nituntur iniuriam, & imitari Eliam, ad cuius uocẽ duos pentecontarchos militum ignis abſumpſerat: dicuntq.

cuntq. ad Dominum: Vis, dicimus, ut ignis deſcendat de 4. *Reg.* 1
cælo, & conſumat eos? Pulchre, Vis, inquiunt, dicimus: 4. *Reg.* 1
nam & Elias dixerat: Si homo Dei ſum, ignis deſcendat de cælo ſuper uos. Ergo, ut apoſtolorum ſermo efficientiam habeat, uoluntatis eſt Domini. niſi enim ille iuſſerit, fruſtra dicunt apoſtoli, Vt ignis deſcendat ſuper eos: & quodam modo uerbis aliis hoc loquuntur: Si ad ſerui Eliæ iniuriam ignis deſcendit de cælo, & non Samaritas, ſed Iudæos conſumpſit incendium; quanto magis, ad contemptum filii Dei in impios Samaritas debet flamma ſæuire?
E regione Dominus, qui non ad iudicandum uenerat, ſed *Ioan.* 12
ad ſaluandum; non in poteſtate, ſed in humilitate; non in patris gloria, ſed in hominis uilitate; increpat eos, quod non meminerint doctrinæ ſuæ, & bonitatis euangelicæ, in qua dixerat: Qui te percuſſerit in maxillam, præ- *Matth.* 5
be ei & alteram. Et: Diligite inimicos ueſtros. *Luc.* 6

QVAESTIO SEXTA.

ALTERAM de euangelio Lucæ quæſtiunculam pro- *Luc.* 16
poſuiſti: quis ſit uillicus iniquitatis, qui Domini uoce laudatus eſt. Cuius cum uellem ſcire rationem, & de quo fonte proceſſerit, reuolui uolumen euangelicum, & inter cetera reperi, quod, appropinquantibus ſaluatori publicanis, & peccatoribus, ut audirent eum, murmurabant pharisæi, & ſcribæ, dicentes: Quare iſte peccatores ſuſcipit,
& comedit cum eis? Qui locutus eſt eis parabolam centũ *Luc.* 15
ouium, & unius perditæ; quæ inuenta paſtoris humeris reportata eſt. Et cur eſſet propoſita, ſtatim intulit: Dico uobis; ſic erit gaudium in cælo ſuper uno peccatore pænitentiam agente, magis quam ſuper nonagintanouem iuſtis, qui non habent opus pænitentia. Aliam quoque parabolam decem drachmarum, uniusq. perditæ, & repertæ, cum propoſuiſſet, ſimili eam fine compleuit: Sic dico uobis: gaudium erit coram angelis Dei ſuper uno peccatore pænitentiam agente. Tertiam quoque parabolam propoſuit, hominis habentis duos filios, & diuidentis inter eos ſubſtantiam: cumq. minor, facultatibus perditis, egere

cœ-

cœpiſſet, & comedere ſiliquas, porcorum cibum, reuerſus ad patrem ſuſceptus ab eo eſt. Frater quoque inuidens ſenior, patris uoce correptus eſt, quod lætari debuerit, & gaudere, quia frater eius mortuus fuerat, & reuixit; perditus erat, & inuentus eſt. Has tres parabolas contra phariſæos & ſcribas locutus eſt, qui nolebant recipere pænitentiam peccatorum, & publicanorum ſalutem. Di
Luc. 16 cebat autem, inquit, & ad diſcipulos ſuos: haud dubium, quin parabolam, ſicut prius ad ſcribas & phariſæos; qua parabola ad clementiam diſcipulos hortaretur, & aliis diceret uerbis: Dimittite, & dimittetur uobis: ut in oratio
*Matth.*6 ne Dominica libera fronte poſcatis, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quæ eſt ergo parabola ad clementiam diſcipulos cohortantis? Homo quidam erat diues, qui habebat uillicum, ſiue diſpenſatorem: hoc enim οἰκονόμος ſignificat: uillicus autem proprie uillæ gubernator eſt: unde & a uilla uillicus nomen accepit: οἰκονόμος autem tam pecuniæ, quam frugũ, & omniũ, quæ Dominus poſſidet, diſpenſator eſt: unde & οἰκονομικὸς Xenophontis pulcherrimus liber eſt, qui nõ gubernationem uillæ, ſed diſpenſationem uniuerſæ domus, Tullio interpretãte, ſignificat. Iſte igitur diſpenſator accuſatus eſt ad dominum ſuum, quod diſſiparet ſubſtantiã eius: quo uocato, dixit: Quid hoc audio de te? redde rationem diſpenſationis tuæ. neque enim ultra, mea poteris diſpenſare. Qui dixit intra ſemet ipſum: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me diſpenſationem? fodere non ualeo, mendicare erubeſco. ſcio quid faciam, ut, quando ſublata mihi fuerit diſpenſatio, ſuſcipiant me in domos ſuas. Vocauit itaque ſingulos debitores domini ſui, & dixit primo: Quantum debes domino meo? Qui dxit ei: Centum batos olei. Ait illi: Tolle cautionem tuam, & ſedens cito, ſcribe quinquaginta. Deinde ad alium locutus eſt: Tu autem quantum debes? At ille reſpondit: Centum coros tritici. Dixitq. ei: Tolle cautionem tuam, & ſcribe octoginta. Et laudauit dominus uillicum, ſiue diſpenſatorem iniquitatis,

quod

quod prudenter fecerit: quia filii ſæculi huius prudentiores ſunt filiis lucis in generatione ſua. Et ego dico uobis, facite uobis amicos de iniquo mammona; ut, quando defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in paruo, & in multo fidelis eſt. qui in minimo iniquus eſt, & in multo iniquus erit. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis; quod uerum eſt, quis credet uobis? et ſi in alieno fideles non fuiſtis; quod ueſtrum eſt, quis dabit uobis? Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire: aut enim unum habebit odio, & alterum diliget; aut unum audiet, & alterum contemnet. non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ. Audiebant autem hæc omnia phariſæi, qui erant auari, & ſubſannabant illum. Totum parabolæ huius textum poſui, ut non nobis intelligentiam aliunde quæramus, & in parabola certas nitamur inuenire perſonas, ſed interpretemur eam quaſi parabolam, hoceſt, ſimilitudinem, quæ ab eo uocatur; quod alteri παραβάλλεται, hoc eſt, aſſimilatur, & quaſi umbra præuium ueritatis eſt. Si ergo diſpenſator iniqui mãmonæ, domini uoce laudatur, quod de re iniqua ſibi iuſtitiam præpararit; & paſſus diſpendia dominus, laudat diſpenſatoris prudentiam, quod aduerſus dominum quidem fraudulenter, ſed pro ſe prudenter egerit: quanto magis Chriſtus, qui nullum damnum ſuſtinere poteſt, & pronus eſt ad clementiam, laudabit diſcipulos ſuos, ſi in eos, qui credituri ſibi ſunt, miſericordes fuerint? Denique poſt parabolam intulit: Et ego uobis dico, facite uobis amicos de iniquo mammona. Mammona autem, non Hebræorum, ſed Syrorum lingua, diuitiæ nuncupantur, quod de iniquitate collectæ ſint. Si ergo iniquitas bene diſpenſata uertitur in iuſtitiam: quanto magis ſermo diuinus, in quo nulla eſt iniquitas, qui & apoſtolis creditus eſt, ſi bene fuerit diſpenſatus, diſpenſatores ſuos leuabit in cælum? Quamobrem ſequitur: Qui fidelis eſt in minimo, hoceſt, in carnalibus; & in multis fidelis erit, hoceſt, in ſpiritualibus. qui autem in paruo iniquus eſt, ut non det fratribus ad utendum, quod a Deo pro omnibus

Luc. 16

eſt creatum; iſte & in ſpirituali pecunia diuidenda iniquus erit; ut non pro neceſſitate, ſed pro perſonis doctrinam Domini diuidat. Si autem, inquit, carnales diuitias, quæ labuntur, non bene diſpenſatis: ueras æternasq. diuitias do ctrinæ Dei quis credet uobis? Et ſi in iis, quæ aliena ſunt, (alienum autem eſt a nobis omne, quod ſæculi eſt) infideles fuiſtis; ea, quæ ueſtra ſunt, & proprie deputata homini, quis uobis credere poterit? Vnde corripit auaritiam, & dicit eum, qui amat pecuniam, Deum amare non poſſe: igitur & apoſtolis, ſi uelint amare Deum, pecunias eſſe cō temnendas. Vnde ſcribæ & phariſæi, qui erant auari, aduerſum ſe dictam intelligentes parabolam, ſubſannabant eum, carnalia, ut certa & præſentia, ſpiritalibus, ac futuris, & quaſi incertis præponentes. Theophilus, Antiochenæ eccleſiæ ſeptimus poſt Petrum apoſtolum epiſcopus, qui, quattuor euangeliſtarum in unum opus dicta compingens, ingenii ſui nobis monumenta reliquit, hæc ſuper hac parabola in ſuis commentariis eſt locutus. Diues, qui ha-
Act. 22 bebat uillicum, ſiue diſpenſatorem, Deus omnipotens eſt:
Act. 7.8 quo nihil eſt ditius. Huius diſpenſator eſt Paulus, qui ad
Act. 9 pedes Gamalielis ſacras litteras didicit, & legem Dei ſuſceperat diſpenſandam. Qui cum cœpiſſet credentes in Chriſto perſequi, ligare, occidere, & omnem Domini ſui diſſipare ſubſtantiam, correptus a Domino eſt: Saule, Saule, quid me perſequeris? durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Dixitq. in corde ſuo: Quid faciam? quia, qui magiſter fui, & uillicus, cogor eſſe diſcipulus, & operarius. fodere non ualeo. omnia enim mandata legis, quæ terræ incubabant, cerno deſtructa, & legem atque prophetas uſque ad Ioannem Baptiſtā eſſe finitos: mendicare erubeſco; ut, qui doctor fueram Iudæorum, cogar a gentibus, & a diſcipulo Anania, ſalutis ac fidei mendicare doctrinam. Faciam igitur, quod mihi utile eſſe intelligo; ut, poſtquam proiectus fuero de uillicatione mea, recipiant me Chriſtiani in domos ſuas. Cœpitq. eos, qui prius uerſabantur in lege, & ſic in Chriſtum crediderant, ne arbitrarentur ſe in lege

lege iuſtificandos, docere legem abolitam, prophetas præteriſſe, &, quæ antea pro lucro fuerant, reputari in ſtercora. Vocauit itaque duos de pluribus debitoribus. Primũ qui debebat centum batos olei, eos uidelicet, qui fuerant ex gentibus congregati, & magna indigebant miſericordia Dei; & de centenario numero, qui plenus eſt atque perfectus, fecit eos ſcribere quinquagenarium, qui proprie pænitentium eſt, iuxta iubileum, & illam in euangelio parabolam, in qua alteri quingenti, alteri quinquaginta denarii dimittuntur. Secundum autem uocauit populum Iudæorum, qui tritico mandatorum Dei nutritus erat, & debebat ei centenarium numerum, & coegit, ut de centum, octoginta faceret, ideſt, crederet in Domini reſurrectione, quæ octauæ diei numero continetur, & de octo completur decadibus; ut de ſabbato legis tranſiret ad primam ſabbati. Ob hanc cauſam a Domino prædicatur, quod bene fecerit, & pro ſalute ſua in euangelii clementiam de legis auſteritate mutatus ſit. Quod ſi quæſieris, quare uocetur uillicus iniquitatis in lege, quæ Dei eſt: iniquus erat uillicus, qui bene quidem offerebat, ſed non bene diuidebat; credens in patrem, ſed filium perſequens; habens Deum omnipotentem, ſed ſpiritum ſanctum negans. Prudentior itaque fuit Paulus apoſtolus in tranſgreſſione legis filiis quondam lucis, qui in legis obſeruatione uerſati, Chriſtum, qui Dei patris uerum lumen eſt, perdiderunt. Ambroſius, Mediolanenſis epiſcopus, quid de hoc loco ſenſerit, in commentariis eius legere poteris. Origenis, & Didymi in hanc parabolam explanationem inuenire non potui; &, utrum abolita ſit temporum uetuſtate, an ipſi non ſcripſerint, incertum habeo. Mihi iuxta priorem interpretationem hoc uidetur, quod de iniquo mammona debeamus nobis amicos facere, non quoslibet pauperes, ſed eos, qui nos poſſint recipere in domos ſuas, & in æterna tabernacula; ut, cum eis parua præbuerimus, recipiamus ab illis magna; & dantes aliena, noſtra ſuſcipiamus; & ſeminemus in benedictione, ut metamus benedictionem.

Philip. 3
Leuit. 25
Luc. 7

2.Cor. 9 nem. Qui enim parce ſeminauerit, parce & metet.

QVAESTIO SEPTIMA.

Rom.5 Qvo ſenſu accipiendum ſit, qnod in epiſtola legimus ad Romanos: Vix enim pro iuſto quis moritur. nam pro bono forſitan quis audeat mori. Duæ hæreſes ex occaſione huius teſtimonii, quod non intelligunt, diuerſo quidem errore, ſed pari impietate blaſphemant. Marcion enim, qui iuſtum Deum & creatorem legis facit & prephetarum, bonum autem euangeliorum & apoſtolorum, cuius uult eſſe filium Chriſtum, duos introducit Deos, alterum iuſtum, & alterum bonum: et pro iuſto aſſerit, uel nullos, uel paucos oppetiſſe mortem; pro bono autem, ideſt Chriſto, innumerabiles martyres extitiſſe. Porro Arius iuſtum
Pſal. 71 ad Chriſtum refert: de quo dictum eſt: Deus iudicium tu-
Ioan.5 um regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Et ipſe de ſe in euangelio: Non enim pater iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio. Et: Ego ſicut audio, ſic iudico. Bo-
Matth.19 num autem ad Deum patrem, de quo ipſe filius confitetur: Quid me dicis bonum? Nemo eſt bonus, niſi unus Deus pater. Cumq. hucuſque blaphemiæ ſuæ deuios calles potuerit inuenire, in conſequentibus impingit, & corruit. Quo modo enim pro patre quis audet mori, & pro filio uix moritur, cum propter nomen Chriſti tantus martyrum ſanguis effuſus ſit? Qui igitur ſimpliciter hunc exponit locum, hoc poteſt dicere, quod in ueteri lege, in qua iuſtitia eſt, uix pauci inuenti ſunt, qui ſuum fuderint ſanguinem. In nouo autem inſtrumento, in quo bonitas eſt, atque clementia, innumerabiles extiterunt martyres. Sed ex eo, quod poſuit, Forſitan quis etiam audeat mori; & pendulo gradu ſententiam temperauit, inueniri poſſe nonnullos, qui audeant mori pro euangelio: oſtendit non ſic accipiendum, ſed ex ſuperioribus & inferioribus ſenſum loci huius
Rom.5 debere tractari. Dicens enim Paulus ſe gloriari in tribulationibus: quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uero ſpem; ſpes autem non confundit, quæ ex eo certam habeat promiſſionem: quia

caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, ſecundum illud, quod Deus dixerat per prophetam: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: miratur bonitatem Chriſti, quod pro impiis, & infirmis, & peccatoribus mori uoluerit, & mori opportuno tempore, de quo ipſe dicit: Tempore opportuno exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui. Et rurſum: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Quando omnes peccauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non fuit qui faceret bonum, non fuit uſque ad unum. Incredibilis ergo bonitas, & clementia inaudita, mori pro impiis. uix enim pro iuſto aliquem & bono ſuum ſanguinẽ fundere, metu mortis cuncta terrente. nam inueniri inter dum poteſt, ut aliquis pro re iuſta & bona audeat mori. Caritas autem Dei, quam habuit in nobis, hinc maxime comprobatur, quod, cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; & ſublata eſt de terra uita eius; & pro iniquitatibus populi ductus eſt ad mortem, & portauit peccata noſtra; & tradita eſt in mortem anima illius, & cum iniquis deputatus eſt; ut nos impios, & infirmos, & peccatores, pios, & robuſtos, & iuſtos faceret. Nonnulli ita interpretantur: Si ille pro nobis impiis mortuus eſt, & peccatoribus: quãto magis nos abſque dubitatione pro iuſto & bono Chriſto debemus occumbere? Iuſtum autẽ, & bonum non putemus eſſe diuerſum, nec aliquam proprie ſignificare perſonam, ſed abſolute iuſtam rem & bonã, pro qua, difficulter, ſed interdum aliquis inueniri poteſt, qui ſuum ſanguinem fundat.

Iohel 2 · *Eſa. 49* · *2. Cor. 6* · *Pſal. 13* · *Eſa. 53* · *Luc. 22*

QVAESTIO OCTAVA.

QVID ſibi uelit, quod ad Romanos ſcribit Apoſtolus: Occaſione accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Ponamus totum teſtimonium: & ſingula Chriſti auxilio differentes, quid nobis uideatur, ſimpliciter indicemus, non præiudicantes tuo ſenſui, quid uelis intelligere, ſed noſtram ſententiam breuiter explicantes. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Ab- *Rom. 7*

ſit. Sed peccatũ non cognoui,niſi per legem. nam cõcupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces. occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem cõcupiſcentiam. ſine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam aliquando ſine lege: ſed, ubi uenit mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum,& inuentum eſt mihi mãdatum,quod erat ad uitam, hoc eſſe ad mortem. Peccatum enim, occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi mors eſt? Abſit. Sed ut peccatum appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem: ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim, quia lex ſpiritalis eſt: ego autem carnalis ſum,uenũdatus ſub peccato. quod enim operor, ignoro. non enim, quod uolo, hoc ago: ſed, quod odi, illud facio. ſi autem, quod nolo,hoc facio: conſentio legi, quia bona eſt. nunc autem iam non ego operor illud, ſed, quod habitat in me, peccatũ. ſcio enim, quod non habitat in me, hoceſt, in carne mea, bonum. uelle enim, adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. non enim, quod uolo, facio bonum: ſed, quod nolo malum, hoc ago. ſi autem, quod nolo, hoc facio: iam non ego operor illud, ſed, quod habitat in me,peccatum: Inuenio igitur legem uolenti mihi facere bonum; quia mihi malum adiacet. condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ,& captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Deo per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Quomodo medicina non eſt cauſa mortis, ſi oſtendat uenena mortifera; licet his mali homines abutantur ad mortem, & uel ſe interficiãt,uel inſidientur inimicis: ſic lex data eſt, ut peccatorum uenena monſtret,& hominem, male libertate ſua abutentem, qui prius ferebatur improuidus,& per

præ-

præcipitia labebatur, freno legis retineat, & compoſitis do ceat incedere greſſibus, ita ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetuſtate litteræ, ideſt, uiuamus ſub præcepto, qui prius in modum brutorum animalium dicebamus: Manducemus, & bibamus: cras enim moriemur. *1. Cor. 15*
Quod ſi, ſubintrante lege, quæ docet quid facere, & prohibet quid non facere debeamus, uitio noſtro & incontinentia feramur contra ſcita legalia: uidetur lex cauſa eſſe peccati; quæ, dum prohibet concupiſcentiam, quodam modo eam inflammare cognoſcitur. Sæcularis apud Græcos ſententia eſt: Quidquid licet, minus deſideratur. Ergo econtrario, quidquid non licet, fomentum accipit deſiderii. Vnde & Tullius de parricidarum ſuppliciis apud Athenienſes Solonem ſcripſiſſe negat, ne non tam prohibere, quam cōmonere uideretur. Igitur lex apud contemptores & legum præcepta calcantes, uidetur eſſe occaſio delictorum; dum, prohibendo quod non uult fieri, ligat eos uinculis mandatorum, qui prius abſque lege peccantes, non tenebantur criminibus. Hæc diximus, legem, quæ per Moyſen data eſt, intelligentes. Verum quia in conſequentibus ſcriptū eſt: Lex Dei, & lex carnis, atque membrorum, quæ pugnat aduerſus legem mentis noſtræ, & captiuos nos ducit in lege peccati; ſimulq. quattuor leges contra ſe dimicantes in uno loco ſcriptas eſſe cognoſco; non abs re arbitror, ſi requiram quot genera legis in ſcripturis ſanctis eſſe memorentur. Dicitur lex, quæ per Moyſen data eſt, ſecundū illud quod ſcriptū eſt ad Galatas: Quotquot enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim: *Gal. 3* *Deut. 27*
Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Et rurſum in eadem epiſtola: Lex propter præuaricationes poſita eſt, donec ueniret ſemen, cui repromiſſum eſt, diſpoſita per angelos in manu mediatoris. Et iterum: Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide iuſtificemur. Poſtquam autem uenit fides, nequaquam ultra ſub pædagogo ſumus. omnes enim filii Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Ie- *Gal. 3*

ſu. Hiſtoria quoque, quæ præcepta non continet, ſed, quid factum ſit, refert, ab Apoſtolo lex appellatur. Dicite mihi, inquit, qui ſub lege uultis eſſe, legem non legiſtis?
Gal.4 Scriptum eſt enim, quia Abraham duos filios habuit, unũ de ancilla, & alterum de libera. ſed qui ex ancilla, ſecundũ carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſioné.
Ioan.15 Sed & pſalmi lex appellantur: ut compleretur ſermo, qui
Pſal. 68 in lege eorum ſcriptus eſt: Quia odio habuerũt me gratis.
1. Cor. 14 Eſaiæ quoque prophetiam legem Apoſtolus uocat: In le-
Eſa.21 ge ſcriptum eſt: quoniam in aliis linguis, & aliis labiis loquar populo huic: & nec ſic me exaudient, dicit Dominus: quod iuxta Hebraicum & Aquilam in Eſaia ſcriptum reperi. Appellatur etiam lex, myſtica ſcripturarum intelligen-
Rom.7 tia: Scimus quia lex ſpiritalis eſt. Et extra hæc omnia, na
Rom.2 turalem legem ſcriptam in cordibus noſtris, idem Apoſtolus docet. Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt; iſti, legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex; qui indicant opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium perhibente illis conſcientia. Iſta lex, quæ in corde ſcribitur, omnes continet nationes; & nullus hominum eſt, qui hanc legem neſciat. unde omnis mundus ſub peccato, & uniuerſi homines præuaricatores legis ſunt: & iccirco iuſtum iudicium Dei eſt, ſcribentis in corde humani generis: Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris. Quis enim ignoret, homicidiũ, adulterium, furtum, & omnem concupiſcentiam eſſe malum, ex eo quod ſibi ea nolit fieri? ſi enim mala eſſe neſciret, ne-
Gen. 4 quaquam doleret ſibi eſſe illata. Per hanc naturalem legẽ & Cain cognouit peccatum ſuum, dicens: Maior eſt cau-
Gen.3 ſa mea, quam ut dimittar. Et Adam & Eua cognouerunt peccatum ſuum, & propterea abſconditi ſunt ſub ligno ui-
Exod.9 tæ. Pharao quoque, ante quam lex daretur per Moyſen, ſtimulatus lege naturæ, ſua crimina confitetur, & dicit: Dominus iuſtus, ego autem & populus meus impii. Hanc legem neſcit pueritia, ignorat infantia; & peccans abſque mandato, nõ tenetur lege peccati. maledicit patri, & matri,

tri, & parentes uerberat: & quia necdum accepit legem ſa pientiæ, mortuum eſt in eo peccatum. cum autem mandatum uenerit, hoceſt tempus intelligentiæ appetentis bona, & uitantis mala; tunc incipit peccatum reuiuiſcere, & ille mori, reusq. eſſe peccati. Atque ita fit, ut tempus intelligentiæ, quo Dei mandata cognoſcimus, ut perueniamus ad uitam, operetur in nobis mortem, ſi agamus negligentius, & occaſio ſapientiæ ſeducat nos, atque ſupplantet, & ducat ad mortem: non quod intelligentia peccatum ſit: *Rom.7* (lex enim intelligentiæ, ſancta, & iuſta, & bona eſt) ſed per intelligentiam peccatorum atque uirtutum mihi peccatum naſcitur, quod, priuſquam intelligerem, peccatum eſſe non noueram. Atque ita factum eſt, ut, quod mihi pro bono datum eſt, meo uitio mutetur in malum; & , ut hyperbolice dicam, nouoq. uerbo utar ad explicandum ſenſum meum, peccatum, quod, priuſquam haberem intelligentiam, abſque peccato erat, per præuaricationem mandati incipiat mihi eſſe peccantius peccatum. Prius quæramus, quæ ſit iſta concupiſcentia, de qua lex dicit: Non concupiſces. Alii putant illud eſſe mandatum, *Exod. 20* quod in Decalogo ſcriptum eſt: Non concupiſces rem proximi tui. Nos autem per concupiſcentiam omnes perturbationes animæ ſignificatas putamus, quibus mæremus & gaudemus, timemus & concupiſcimus. Et hoc Apoſtolus, *Act.9* uas electionis, cuius corpus templum erat ſpiritus ſancti, *2.Cor.13* & qui dicebat: An experimentum quæritis eius, qui in me *Gal.3.2* loquitur Chriſtus? Et in alio loco: Chriſtus nos redemit: Et iterum: Viuo autem iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus: non de ſe loquitur, ſed de eo, qui uult poſt peccata agere pænitentiã: & ſub perſona ſua fragilitatẽ deſcribit condicionis humanæ; quæ duorũ hominũ, interioris, & exterioris, pugnantium inter ſe, bella perpetitur. Interior homo conſentit & ſcriptæ, & naturali legi, quod bona ſit, & ſancta, & iuſta, & ſpiritualis. Exterior, ego, inquit, *Rom.7* carnalis ſum, uenundatus ſub peccato. quod enim operor, neſcio, & non, quod uolo, hoc ago, ſed quod odi. Si au-

tem exterior facit, quod non uult, & operatur quod odit; oſtendit bonum eſſe mandatum, & non ſe operari quod eſt malum, ſed habitans in ſua carne peccatum, hoceſt uitia corporis, & deſideria uoluptatis, quæ propter poſteros & ſobolem inſita eſt humanis corporibus; & ſi fines fuerit egreſſa, uertitur in peccatum. Se unuſquiſque conſideret; & accuſator ſui, tractet incentiua uitiorum; quomodo & in ſermone, & in cogitatione, & in calore corporis ſæpe loquatur,& cogitet,& patiatur,quod non uult: nolo dicere, faciat; ne ſanctos uiros uidear accuſare; de quibus ſcri-
Iob 1 ptum eſt: Erat ille homo uerus, & immaculatus, iuſtus
Luc. 1 Dei cultor, recedens ab omni opere malo. Et de Zacharia & Heliſabet: Erant iuſti ambo in conſpectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini abſ-
Matth. 5 que querela. Et præceptum eſt apoſtolis: Eſtote perfecti, ſicut pater ueſter cæleſtis perfectus eſt. Numquam autem hoc apoſtolis imperaret, niſi ſciret hominē poſſe eſſe perfectum. Niſi forte hoc dicamus, quod recedens ab omni malo emendationem ſignificet, & de erroribus pueritiæ, & de uitiis laſciuientis ætatis, tranſitum ad correctionem atque uirtutes: iuſtitiam quoque, quæ in Zacharia & Heliſabet prædicatur, foris eſſe; concupiſcentiam uero, quæ nunc habitare in membris noſtris dicitur, uerſari intrinſecus. Sed & apoſtolis non pueris præcipitur, uerum iam ætatis robuſtæ, ut aſſumant perfectionem, quam & nos confitemur in ætate eſſe perfecta. Nec hæc dicentes adulamur uitiis, ſed auctoritatem ſequimur ſcripturarum, quod
Rom. 11 nullus homo ſit abſque peccato, ſed concluſit Deus omnes
Gal. 3 ſub peccato; ut omnium miſereatur; abſque eo ſolo, qui
Eſa. 53 peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.
1. *Pet.* 2 Vnde & per Salomonem dicitur, quod ſerpentis ueſtigia
Pro. 30 non inueniantur in petra. Et ipſe de ſe Dominus, Ecce,
Ioan. 14 inquit, uenit princeps mundi huius, & nihil in me inuenit,
Deut. 23 ideſt, ſui operis, ſuiq. ueſtigii. Ob hanc cauſam iubetur nobis, ne exprobremus homini reuertenti a peccatis ſuis, & ne abominemur Aegyptium: quia & ipſi quondam in

Aegypto

Aegypto fuimus; & de luto ac lateribus Pharaoni ciuitates extruximus; & quia captiui ducti ſumus in Babylonē lege peccati, quod in membris noſtris morabatur. Cumq. uideretur extrema deſperatio, immo aperta confeſſio, omnem hominem diaboli laqueis irretiri; conuerſus in ſe Apoſtolus, immo homo, ſub cuius perſona Apoſtolus loquitur, agit gratias ſaluatori, quod redēptus ſit ſanguine eius, & ſordes in baptiſmo depoſuerit, & nouū Chriſti aſſumpſerit ueſtimentum; &, mortuo ueteri homine, natus ſit homo nouus, qui dicat: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, qui me de corpore mortis liberauit. Quod ſi cui non uidetur, ſub perſona ſua hoc Apoſtolus de aliis dicere: exponat, quo modo Daniel, quem iuſtum fuiſſe nouimus, quaſi de ſe dicat, cum pro aliis deprecatur: Peccauimus, inique fecimus, iniuſte geſſimus, impie egimus, & receſſimus ac declinauimus a mandatis, & iudiciis tuis, & non audiuimus ſeruos tuos prophetas, qui locuti ſunt in nomine tuo ad reges noſtros, & principes, & patres, & ad omnem populum terræ: Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio. Illud quoque, quod in triceſimo primo pſalmo dicitur: Peccatum cognitum tibi feci, & iniquitatem meam non abſcondi: Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno: non Dauid, & iuſto uiro, &, ut ſimpliciter loquar, prophetæ, cuius uerba narrantur, ſed peccatori congruit. Cumq. iuſtus ſub perſona pænitentis talia profudiſſet, a Deo meretur audire: Intelligere te faciam, & docebo te in uia hac qua ambulabis: confirmabo ſuper te oculos meos. In triceſimo quoque ſeptimo pſalmo, cuius titulus eſt, In commemorationem; ut doceat nos ſemper peccatorum noſtrorum memores eſſe debere, & agere pænitentiā, tale quid legimus: Non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum: Quoniam iniquitates meæ eleuatæ ſunt ſu-

Rom. 7

Dan. 9

per caput meum, quaſi onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Corruptæ ſunt & putruerunt cicatrices meæ, a facie inſipiẽtiæ meæ. Afflictus ſum, & curuatus ſum, uſque ad finem: Totus hic apoſtoli locus, & in ſuperioribus, & in conſequentibus, immo omnis epiſtola eius ad Romanos, nimiis obſcuritatibus inuoluta eſt: &, ſi uoluero cuncta diſſerere, nequaquam mihi unus liber, ſed magna & multa erunt ſcribenda uolumina.

QVAESTIO NONA.

Rom.9 QVARE apoſtolus Paulus in eadem ad Romanos ſcribit epiſtola: Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis ac propinquis iuxta carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio, & gloria, & teſtamenta, & legislatio, & cultus, & repromiſſiones, quorum patres, & ex quibus eſt Chriſtus iuxta carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, amen. Reuera ualida quæſtio, *Rom.8* quo modo Apoſtolus, qui ſupra dixerat: Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gladius? Et rurſum: Confido autẽ, quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque præſentia, neque futura, neque fortitudo, neque excelſa, neque profundum, neque alia creatura poterit nos ſeparare a caritate Dei, quam habemus in Chriſto Ieſu domino noſtro: nunc ſub iureiuran*Rom.9*do confirmet, & dicat: Veritatem dico in Chriſto Ieſu: nõ mentior, teſtimoniũ mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto; quoniã triſtitia eſt mihi magna & continuus dolor cordi meo. Optabam enim anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis & propinquis iuxta carnem, & reliqua. Si enim in Deum tantæ eſt caritatis, ut nec metu mortis, nec ſpe uitæ, nec perſecutione, nec fame, nec nuditate, nec periculo, nec gladio poſſit ſeparari a caritate eius; & ſi angeli quoque, poteſtates, & uel præſentia, uel futura, & omnes cælorum fortitudines, & excelſa pariter ac profunda, & uniuerſa ſimul creatura ei ingruat, quod nequaquã poteſt fieri: tamen nõ ſeparetur a caritate Dei, quam habet

bet in Chriſtum Ieſum: quæ eſt iſta tanta mutatio, immo inaudita prudentia, ut pro caritate Chriſti nolit habere Chriſtum? Et ne ei forſitan non credamus, iurat, & confirmat in Chriſto, & conſcientiæ ſuæ teſtem inuocat ſpiritũ ſanctum, ſe habere triſtitiam, non leuem, ac fortuitam, ſed magnam, & incredibilem, & habere dolorem in corde, non qui ad horam pungat, & tranſeat, ſed qui iugiter in corde permaneat. Quo tendit iſta triſtitia? ad quid proficit inceſſabilis dolor? Optat anathema eſſe a Chriſto, & perire, ut alii ſalui fiant. Sed, ſi conſideremus Moyſi uocem, rogantis Deum pro populo Iudæorum, atque dicentis: Si dimittis eis peccatum ſuum, dimitte: ſi autem nõ uis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti: perſpiciemus eundem & Moyſi & Pauli erga creditum ſibi gregem affectum. Paſtor enim bonus ponit animam ſuam pro ouibus ſuis: mercenarius autem, cum uiderit lupum uenientem, fugit, quia non ſunt eius oues. Et hoc ipſum eſt dicere, Optabam anathema eſſe a Chriſto: &, Dele me de libro, quem ſcripſiſti. Qui enim delentur de libro uiuentium, & cum iuſtis non ſcribuntur, anathema fiunt a Domino. Simulq. cerne Apoſtolum, quantæ caritatis in Chriſtum ſit; ut pro illo cupiat mori, & ſolus perire, dummodo omne in illum credat hominum genus; perire autem non in perpetuum, ſed in præſentiarum. Qui enim perdiderit animã ſuam pro Chriſto, ſaluam eam facit. Vnde & de quadrageſimo tertio pſalmo aſſumit exemplum: Quoniam propter te mortificamur tota die, reputati ſumus ut oues occiſionis. Vult ergo Apoſtolus perire in carne, ut alii ſaluentur in ſpiritu; ſuum ſanguinem fundere, ut multorum animæ conſeruentur. Quod autem anathema interdum occiſionẽ ſonet, multis ueteris inſtrumenti teſtimoniis probari poteſt. Et, ne leuem putemus eſſe triſtitiam, & modicam cauſam doloris, iungit, & dicit: Pro fratribus meis & propinquis iuxta carnem. Quando propinquos appellat & fratres iuxta carnem, in ſpiritu a ſe oſtendit alienos. Quorum eſt, inquit, adoptio, quæ ſignificantius Græce dicitur

Exod. 32

Ioan. 10

Matth. 10

*Exod.*4 tur υἱοθεσία, de quibus quondam Dominus loquebatur:
*Eſa.*1 Filius primogenitus meus Iſrael : Et, Filios genui & exal-
*Pſal.*17 taui: Nunc dicit, Filii alieni mentiti ſunt mihi : Et quorum gloria, ut de cunctis gentibus eligerentur in peculiarem populum Dei: Et quorum teſtamenta, unum in littera, alterum in ſpiritu; ut, qui prius in carne ſeruierant cærimoniis legis abolitæ, poſtea ſeruirent in ſpiritu mandatis euangelii ſempiterni: Et legislatio ad utrumque reſpondet, & noui & ueteris inſtrumenti: Et cultus, ideſt uera religio, & repromiſſiones; ut, quidquid repromiſſum eſt patribus, compleretur in filiis: Et, quod omnibus maius eſt, ex quibus Chriſtus de Maria genitus uirgine. Et, ut ſciremus quis iſte ſit Chriſtus, cauſas doloris ſui uno ſermone comprehendit, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen. Et iſte tantus ac talis ab eis non recipitur, de quorum ſtirpe generatus eſt. & nihilominus laudat iudicii ueritatem; ne ſententia Dei in propinquos & fratres ſuos diſplicere uideatur, & uel auſtera eſſe, uel nimia. In quibus igitur tanta fuerunt bona, dolet, cur nunc tanta mala ſint.

QVAESTIO DECIMA.

*Col.*2 QVID uelit intelligi, quod idem Apoſtolus ſcribit ad Coloſſenſes: Nemo uos ſuperet uolens in humilitate mentis & religione angelorum, quæ non uidit, ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones ſubminiſtratum & coniunctum creſcit in augmentum Dei, & reliqua. Il-
2. *Cor.*11 lud, quod crebro diximus: Et ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia: nequaquam Paulum de humilitate, ſed de conſcientiæ ueritate dixiſſe, etiam nunc approbamus. Profundos enim & reconditos ſenſus lingua non explicat, & cum ipſe ſentiat quid loquatur; in alienas aures puro non poteſt transferre ſermone. Quem cum in uernacula lin-
*Act.*22 gua habeat diſertiſſimum, quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad pedes Gamalielis, uiri in lege doctiſſimi, ſe ipſum interpretari cupiens inuoluitur. ſi autem in Græ-

ca

ca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarſo Ciliciæ a parua ætate imbiberat: quid de Latinis dicendum eſt, qui uerbum de uerbo exprimere conantes, obſcuriores faciũt eius ſententias, & ueluti herbis creſentibus frugum ſtrangulant ubertatem? Conabimur itaque παραφρασικῶς ſenſus eius euoluere, & tricas implicati eloquii ſuo ordini reddere, atque iuncturæ; ut ſimplici ſtamine uerborum fila decurrant; puroq. ſubtemine, apoſtolici ſermonis textura ſuccreſcat. Nemo uos ſuperet, ideſt, nemo aduerſum uos brauium accipiat: hoc enim Græce dicitur, καταβραβευέτω, quando quis in certamine poſitus, iniquitate agonothetæ, uel inſidiis magiſtrorum, βραβεῖον, & palmam ſibi debitam perdit. Multaq. ſunt uerba, quibus iuxta morem urbis & prouinciæ ſuæ familiarius Apoſtolus utitur: e quibus, exempli gratia, pauca ponenda ſunt. Mihi autem parum eſt iudicari ab humana die, hoceſt, απ' ἀνθρωπίνης ἡμέρας. Et, Humanum dico, hoceſt, ἀνθρώπινον λέγω. Et, ὀυ κατενάρκησα ὑμᾶς, hoceſt, non grauaui uos: &, quod nunc dicitur, μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, ideſt, nullus brauium accipiat aduerſum uos. quibus, & aliis multis uerbis uſque hodie utuntur Cilices. Nec hoc miremur in Apoſtolo, ſi utatur eius linguæ conſuetudine, in qua natus eſt, & nutritus; cum Virgilius, alter Homerus apud nos, patriæ ſuæ ſequens conſuetudinem, ſceleratum frigus appellet. Nemo ergo uos ſuperet, ac deuincat, uolens humilitatem litteræ ſequi, & angelorum religionem, atque culturam: ut non ſeruiatis ſpirituali intelligentiæ, ſed exemplaribus futurorum, quæ nec ipſe uidit, qui uos ſuperare deſiderat, ſiue uidet, (utrumque enim habetur in Græco) præſertim cum tumens ambulet, & incedat inflatus, mentisq. ſuperbiam geſtu corporis præferat: hoc enim ſignificat, ἐμβατεύων. Fruſtra autem inflatur & tumet, ſenſu carnis ſuæ carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Iudaicarum deliramenta perquirens, & non tenẽs caput omnium ſcripturarum, illud de quo ſcriptum eſt: Caput uiri Chriſtus eſt. Caput autem ac principium totius cor-

Marginal notes: 1.Cor.1 — Rom. 6 — 2.Cor.12 — Act.22 — 1.Cor.11 — Eph. 4

corporis, eorumq. qui credunt, & omnis intelligentiæ ſpi
ritualis. Ex quo capite corpus Eccleſiæ per ſuas compages,
atque iuncturas, uitalem doctrinæ cæleſtis accipit ſuccum:
ut omnia paulatim membra uegetetur; & per occultos ue
narum meatus, fundatur defæcatus ſanguis ciborum; &
miniſtretur, atque ſuccreſcat, immo teneatur temperan-
tia corporis; ut de fonte capitis rigati artus, creſcant in
Ioan. 17 perfectionem Dei, & impleatur ſaluatoris oratio: Pater
uolo, ut, ſicut ego, & tu unum ſumus, ſic & iſti in nobis
*1.Cor.*15 unum ſint; ut, poſtquam nos Chriſtus tradiderit patri, ſit
Deus omnia in omnibus. Tale quid & in uerbis, & in ſen
ſibus, & in genere locutionis obſcuriſſime ſcribit ad Ephe
*Eph.*4 ſios: Veritatem autem loquentes in caritate, creſcamus in
illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus; ex quo totum cor
pus compactum & connexum per omnem iuncturam ſub-
miniſtrationis, ſecundum operationem in menſura uniuſ-
cuiuſque membri, augmentum corporis facit in ædificatio
nem ſui in caritate. Super quo & in commentariis eiuſdem
epiſtolæ plenius diximus. Loquitur autem uniuerſa contra
eos, qui credentes ex Iudæis in Dominum ſaluatorem, Iu
daicas cærimonias obſeruare cupiebant. Super qua re &
Act. 15 in Actis apoſtolorum non parua quæſtio concitata eſt. Vn
*Col.*2 de & ſupra Paulus ait, de iis, qui magiſtros legis eſſe ſe ia-
ctant: Nemo uos iudicet in cibo, & potu, quaſi alia mun
da ſint, alia immunda; aut in parte diei feſti, ut alios dies
feſtos putent, alios non feſtos: nobis enim, qui in Chri-
ſtum credimus reſurgentem, iugis & æterna feſtiuitas eſt:
aut in parte neomeniæ, hoceſt kalendarum, & menſis no
ui; quando decreſcens luna finitur, & noctis umbris tegi-
tur: Chriſtianorum enim lumen æternum eſt, & ſemper
ſolis iuſtitiæ radiis illuſtratur: aut in parte ſabbatorum, ut
non faciant ſeruile opus, & onera non portent: quia nos
ſumus Chriſti libertate donati, & onera peccatorum por-
tare deſiuimus. Hæc, inquit, omnia umbra ſunt futu-
rorum, & imagines uenturæ felicitatis: ut in quibus Iu-
dæi hæſitant iuxta litteram, & tenentur in terra, nos iuxta
ſpiri-

ſpiritum tranſeamus ad Chriſtum: qui, ad diſtinctionem umbrarum, nunc corpus appellatur. quo modo enim in corpore ueritas eſt, & in corporis umbra mendacium: ſic in ſpirituali intelligentia mundus omnis cibus & potus, & tota feſtiuitas, & perpetuæ kalendæ, & æterna requies expectanda eſt. Quærimus, quid dicere uoluerit, In humilitate & religione angelorum, aut quem ſenſum habeat. Ex quo Dominus locutus eſt ad diſcipulos: Surgite, eamus *Ioan.14*
hinc: & relinquetur uobis domus ueſtra deſerta. Et locus, *Matth.23*
in quo Dominus crucifixus eſt, ſpiritualiter Aegyptus uo *Apoc.11*
catur, & Sodoma: omnis Iudaicarum obſeruationum cultura deſtructa eſt: & quaſcumque offerunt uictimas, non Deo offerunt, ſed angelis refugis, & ſpiritibus immundis. Nec mirum, ſi hoc poſt paſſionem Domini faciant: cum per Amos quoque prophetam dicatur ad eos: Numquid *Amos 5*
hoſtias & uictimas obtuliſtis mihi quadraginta annis in deſerto domus Iſrael: & aſſumpſiſtis tabernaculũ moloch, & ſidus Dei ueſtri rempha, figuras quas feciſtis, ut adoretis eas? Quod plenius in concione Iudaica Stephanus martyr *Act.7*
exponens, & reuoluens hiſtoriã ueterem, ſic locutus eſt: Et uitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hoſtias idolo, & lætabantur in operibus manuum ſuarum. Conuerſus autem Deus, tradidit eos, ut colerent militiam cæli: ſicut ſcriptum eſt in libro prophetarum: Militia autem cæ- *Eſa.24*
li, non tantum ſol appellatur, & luna, & aſtra rutilantia, ſed & omnis angelica multitudo, eorumq. exercitus, qui Hebraice appellantur צבאות ſabaoth, ideſt uirtutum, ſiue *Soph.1*
exercituum. Vnde & in euãgelio iuxta Lucam legimus: Et *Luc.2*
ſubito facta eſt cum angelo multitudo militiæ cæleſtis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Facit enim *Pſal.103*
Deus angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem. Et ut ſciamus ſemper eos, qui colebant idola, licet in tempo hoſtias uiderentur offerre, non Deo eas obtuliſſe, ſed angelis, per Ezechielem plenius diſcimus: Dedi eis iu- *Ezech.20*
ſtificationes non bonas, & præcepta non bona. Non enim

ſan-

ſanguinem hircorum, aut taurorum quærit Deus, ſed ſa-
Pſal.50 crificium Deo eſt ſpiritus contribulatus: cor contritum &
humiliatum Deus non deſpicit. Et propterea qui uitulum
fecerant in horeb, & coluerant ſidus Dei rempha; de quo
in propheta Amos plenius diſſeruimus; adorauerunt figu-
ras, quas ipſi fecerunt; & tradidit eos Deus, ut ſeruirent
militiæ cæli: quæ nunc ab Apoſtolo dicitur religio angelo-
rum. Pro humilitate in Græco ταπεινοφροσύνη legitur,
ideſt humilitas mentis, ſiue ſenſus. uere enim humilis ſen-
ſus, & miſeranda ſuperſtitio, Deum credere hircorum at-
que taurorum ſanguine delectari, & nidore thymiamatis,
Col.2 quem ſæpe homines declinamus. Quod autem ſequitur:
Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi: quid ad-
huc tamquam uiuentes in mundo decernitis? ne tetigeri-
tis, neque guſtaueritis, neque contrectaueritis, quæ ſunt
omnia in interitum ipſo uſu, ſecundum præcepta & doctri
nas hominum, quæ ſunt rationem quidem habentia ſa-
pientiæ, in ſuperſtitione & humilitate, & ad non parcen-
dum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis:
hunc nobis habere ſenſum uidetur. Curramus per ſingula,
& obſcuritatem ſenſuum atque uerborum, Chriſto reſeran
te, pandamus. Si baptizati eſtis in Chriſto, & cum Chri-
ſto in baptiſmate conſepulti, mortui autem ab elementis
mundi, pro eo quod eſt, elementis: cur mecum non dici-
Gal.6 tis: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri
Ieſu Chriſti; per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego
Ioan.15.17 mundo? nec audiſtis Dominum dicentem ad patrem: De
mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo: & mun
dus odit eos, quoniam non ſunt de mundo, ſicut & ego
non ſum de mundo: ſed econtrario quaſi uiuentes in mun-
do decernitis, ne tetigeritis corpus hominis mortui, nec
ueſtimentum nec ſcabellum, in quo ſederit mulier menſtrua
ta: neque guſtaueritis carnem ſuillam, & leporum, & ſepi-
arum, & loliginum, murenæ, & anguillæ, & uniuerſorũ piſciũ
Leuit.11 qui ſquamas & pennulas non habent: quæ omnia in cor-
Deut.14 ruptionem & interitum ſunt ipſo uſu, & ſtercore digerun-
tur?

tur? Eſca enim uentri,& uenter eſcis: & omne,quod intrat *1.Cor.6*
per os, non coinquinat hominem, ſed ea, quæ de nobis *Matth.15*
exeunt. Secundum præcepta, inquit, & doctrinas homi- *Eſa.49*
num: ſecundum illud quod Eſaias loquitur: Populus hic
labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Fru
ſtra autem colunt me, docentes doctrinas hominum & præ
cepta. Vnde & Dominus corripit phariſæos, dicens: Irri- *Matth.15*
tum feciſtis mandatum Dei, ut traditiones ueſtras ſtatueri
tis. Deus enim dixit: Honora patrem, & matrem: & qui *Exod.20.21*
maledixerit patri,uel matri, morte moriatur. Vos autem *Leuit.20*
dicitis, quicumque dixerit, patri,uel matri: munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit: & non honorificauit patrem ſuum,aut matrem: & reliqua. Quibus infert: Et irritum feciſtis mandatum Dei, propter traditiones ueſtras. Quantæ traditiones phariſæorum ſint, quas hodie uocant δευτερώσεις, & quam aniles fabulæ,euoluere nequeo. neque enim libri patitur magnitudo: & pleraque tam turpia ſunt, ut erubeſcam dicere: dicam tamen unum in ignominiam gentis inimicæ. Præpoſitos habent ſynagogis ſapientiſſimos quoſque, fœdo operi delegatos, ut ſanguinẽ uirginis ſiue menſtruatæ, mundum uel immundum, ſi oculis
diſcernere non potuerint, guſtu prælibent. Præterea, quia *Exod.16*
iuſſum eſt,ut diebus ſabbatorũ ſedeat unuſquiſque in domo ſua, & non egrediatur, neque ambulet de loco, in quo habitat: ſi quando eos iuxta litteram cœperimus artare, ut non iaceant, non ambulent, non ſtent, ſed tantũ ſedeant, ſi uelint præcepta ſeruare; ſolent reſpõdere, & dicere; Rab akiba, & Symeon, & Hille, magiſtri noſtri tradiderunt nobis, ut bis mille pedes ambulemus in ſabbato; & cetera iſtiuſmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei: non quod dicamus ſedendum ſemper eſſe in ſabbato, & de loco, in quo quis fuerit occupatus, non recedendum; ſed quod id, quod impoſſibile legis eſt, in quo infirmatur per carnem, ſpirituali obſeruatione complendum ſit. Sequitur: Quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ. Hoc loco, quidem, coniunctio ſuperflua eſt; quod in pleriſque

locis

locis propter imperitiam artis grammaticæ Apoſtolum ſeciſſe, reperimus. neque enim ſequitur, ſed, uel alia coniunctio, quæ ſolet ei præpoſitioni, ubi, quidem, poſitũ fuerit, reſpondere. Videntur igitur obſeruationes Iudaicæ apud imperitos, & uilem plebeculam, imaginem habere rationis, humanæq. ſapientiæ. unde & doctores eorum σοφοὶ, hoceſt ſapientes, uocantur et ſi quando certis diebus traditiones ſuas exponunt, diſcipulis ſuis ſolent dicere, οἱ σοφοὶ δευτερῶσιν, ideſt, ſapientes docent traditiones. Pro ſuperſtitione in Græco ἐθελοθρησκεία poſitum eſt, hoc eſt falſa religio, & pro humilitate ταπεινοφροσύνη, quæ magis uirtutem ſolet ſonare, quam uitium. Sed hic ταπεινοφρονεῖν, ſic eſt intelligendum, quod humilia ſentiant atque terrena. ἀφειδία autẽ σώματος, cuius nomen Latinus ſermo nõ explicat, apud nos dicitur, ad nõ parcendũ corpori. Nõ parcunt Iudæi corporibus ſuis in aſſumptione ciborũ, contemnentes interdum quæ habent, & quærentes quæ non habent. ex qua neceſſitate debilitates interdum, &
Rom. 14 morbos contrahunt. Nec honorant ſemet ipſos, cum
Tit. 1 omnia munda ſint mundis, nihilq. poſſit eſſe pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur; & iccirco a Domino ſit creatum, ut ſaturitate & adimpletione carnis humanos artus uegetet, atque ſuſtentet. Elementa autem mundi, a quibus, immo quibus mortui ſumus, lex Moyſi, & omne uetus inſtrumentum intelligendum eſt, quibus quaſi elementis & religionis exordiis Deum diſcimus. quo modo enim elementa appellantur litteræ; per quas ſyllabas ac uerba coniungimus, & ad texendam orationem longa meditatione procedimus, ars quoque muſica habet elementa ſua; & geometria ab elementis incipit linearum; & dialectica atque medicina habent εἰσαγωγὰς ſuas: ſic elementis ueteris teſtamenti, ut ad euangelicã plenitudinem ueniat, ſancti uiri eruditur infantia. unde centeſimus decimusoctauus pſalmus, & omnes alii, qui litteris prænotantur, per ethica nos ducunt ad theologica, & ab elementis occidentis litteræ, quæ deſtruitur, tranſire faciunt ad ſpiritum uiuifi-

uiſicantem. Qui ergo mundo & elementis eius mortui ſumus, nō debemus ea obſeruare, quæ mundi ſunt: quia in altero initium, in altero perfectio eſt.

QVAESTIO VNDECIMA.

QVID ſit, quod idem Apoſtolus ad Theſſalonicenſes ſcribit: Niſi diſceſſio uenerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati: & reliqua. In prima ad Theſſalonicenſes epiſtola ſcripſerat: De temporibus autem, & momentis, fratres non neceſſe habetis, ut ſcribam uobis: ipſi enim diligenter ſcitis: quia dies Domini, ſicut fur in nocte, ita ueniet. Cum enim dixerint, pax & ſecuritas: tunc repentinus illis inſtabit interitus, ſicut dolor in utero habentis, & non effugient. Supra enim ad eos ſcripſerat: Hoc uobis dicimus in uerbo Domini, quia nos, qui uiuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu Domini non præueniemus eos qui dormierunt: quoniam ipſe Dominus in iuſſu, & in uoce archāgeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos, qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera; & ſic ſemper cum Domino erimus. Itaque conſolamini inuicem in uerbis iſtis: Quod audientes Macedones, non intellexerunt, quos ſecum uiuentes Apoſtolus uocet, & qui dicantur reſidui, qui cum illo rapiantur in nubibus obuiam Domino: ſed arbitrati ſunt, dum adhuc eſſent in corpore, & antequam guſtarent mortem, Chriſtum in ſua maieſtate uenturum. Quod Apoſtolus audiens, rogat eos, & adiurat per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, ut non cito moueantur, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam, tamquam ab eo ſcriptā, quaſi inſtet dies Domini. Duos autem eſſe aduentus Domini ſaluatoris, & omnia prophetarum docent uolumina, & euangeliorum fides; quod primum in humilitate uenerit, & poſtea ſit uenturus in gloria, ipſo Domino proteſtante, quæ ante conſummationem mundi uentura ſint, & quo modo uenturus antichriſtus, quando loquitur ad apoſtolos: Cum uideritis abominationem deſolationis, quæ

Margin notes: 2. *Theſſ.* 2 · 1. *Theſſ.* 5 · 1. *Theſſ.* 4 · *Matth.* 24 · *Dan.* 9

Matth. 24 dicta eſt a Daniele propheta. ſtantem in loco ſancto; (qui legit, intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes; & qui in tecto, non deſcendant tollere aliquid de domo ſua; & qui in agro, non reuertantur tollere tunicam ſuam. Et iterum: Tunc ſi quis uobis dixerit, Ecce hic Chriſtus, aut illic: nolite credere. ſurgent enim pſeudochriſti, & pheudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi uobis. Si ergo dixerint uobis, Ecce in deſerto eſt: nolite exire: Ecce in penetralibus, nolite credere. ſicut enim fulgur exit ab oriente, & paret uſque in occidentem: ita erit & aduentus filii hominis. Ac deinde: Tunc apparebit ſignum filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ: & uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cæli cum uirtute multa & maieſtate. Et mittet angelos ſuos cum tuba, & uoce magna, & congregabunt electos eius a quattuor uentis a ſummo cælorum uſque ad terminos eorum. Rurſumq. de antichriſto loquitur ad Iudæos: Ego ueni in nomine patris mei, & non

Ioan. 5 credidiſtis mihi. Si alius ueniet in nomine ſuo, illum ſuſcipietis. Igitur Theſſalonicenſium animos uel occaſio non intellectæ epiſtolæ, uel ficta reuelatio, quæ per ſomnium deceperat dormientes, uel aliquorum coniectura, Eſaiæ & Danielis, euangeliorumq. uerba de antichriſto prænunciãtia, in illud tempus interpretantium mouerat, atque turbauerat, ut in maieſtate ſua tunc Chriſtum ſperarent eſſe uenturum. Cui errori medetur Apoſtolus, & exponit quæ ante aduentum Chriſti debeant præſtolari: ut cum illa facta uiderint, tunc ſciant antichriſtum, ideſt, hominem peccati, & filium perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei ſedeat, eſſe uenturum. Niſi, inquit, uenerit diſceſſio primũ, quod Græce dicitur ἀποστασία ut omnes gentes, quæ Romano imperio ſubiacent, recedant ab eis, & reuelatus fuerit, ideſt, oſtenſus: quem omnia prophetarum uerba prænunciãt, homo peccati, in quo fons omnium

um peccatorum eſt: & filius perditionis, ideſt, diaboli: ipſe eſt enim uniuerſorum perditio, qui aduerſatur Chriſto, & ideo uocatur antichriſtus: & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, ut cunctarum gentium Deos, ſiue probatam omnem & ueram religionem ſuo calcet pede: & in templo Dei, uel Hieroſolymis, ut quidam putant, uel in eccleſia, ut uerius arbitramur, ſederit, oſtendens ſe, tamquam ipſe ſit Chriſtus & filius Dei: Niſi, inquit, fuerit Romanum imperium ante deſolatum, & antichriſtus præceſſerit, Chriſtus non ueniet: qui ideo ita uenturus eſt, ut antichriſtum deſtruat. Meminiſtis, ait, quod hæc ipſa, quæ nunc ſcribo per epiſtolam, cum apud uos eſſem, præſenti ſermone narrabam, & dicebam uobis, Chriſtum non eſſe uenturum, niſi præceſſiſſet antichriſtus. Et nunc quid detineat, ſcitis. Vt reueletur in ſuo tempore, hoceſt, quæ cauſa ſit, ut antichriſtus in præſentiarum non ueniat, optime noſtis. Nec uult aperte dicere, Romanum imperium deſtruendum; quod ipſi, qui imperant, æternum putant. Vnde, ſecundum Apocalypſim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis ſcriptum eſt nomen blaſphemiæ, ideſt, Romæ æternæ. Si enim aperte audacterq. dixiſſet: non ueniet antichriſtus, niſi prius Romanum deleatur imperium: iuſta cauſa perſecutionis in orientem tunc Eccleſiam conſurgere uidebatur. Quodq. ſequitur: Iam enim myſteriũ operatur iniquitatis, tantũ ut qui tenet nũc teneat, donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus: hunc habet ſenſum: Multis malis atque peccatis, qubus Nero impuriſſimus Cæſarum mundum premit, antichriſti parturitur aduentus: & quod ille operaturus eſt poſtea, in illo ex parte completur, tantum ut Romanum imperium, quod nunc uniuerſas gentes tenet, recedat, & de medio fiat: & tunc antichriſtus ueniet, fons iniquitatis: quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, diuina uidelicet poteſtate, & ſuæ maieſtatis imperio; cuius iuſſiſſe, feciſſe eſt; non in exercitus multitudine, non in robore militum, non in angelorum auxilio, ſed ſtatim ut ille aduenerit, interficietur

Y 2 anti-

antichriſtus. et quo modo tenebræ ſolis fugantur aduentu: ſic illuſtratione aduentus ſui eum Dominus deſtruet, atque
Col.2 delebit. Cuius opera, ſatanæ ſunt opera. Et ſicut in Chriſto plenitudo diuinitatis fuit corporaliter: ita & in antichriſto omnes erunt fortitudines, & ſigna, & prodigia, ſed uniuerſa mendacia. Quo modo enim ſignis Dei, quæ ope-
Exod.7 rabatur per Moyſen, Magi ſuis reſtitere mendaciis, & uirga Moyſi deuorauit uirgas eorũ: ita mendacium antichriſti, Chriſti ueritas deuorabit. Seducentur autem eius mendacio, quia perditioni ſunt præparati. Et quia tacita quæſtio poterat cõmoueri: cur enim conceſſit Deus omnem eum habere uirtutem, ſigna, atque prodigia, per quæ ſeducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi Dei: ſolutione præuenit quæſtionẽ, &, quod opponi poterat, antequam opponatur, abſoluit. Faciet, inquit, hæc omnia non ſua uirtute, ſed conceſſione Dei, propter Iudæos: ut qui noluerunt caritatem recipere ueritatis, hoceſt ſpiritum Dei per Chriſtũ:
Rom.5 Quia caritas Dei diffuſa eſt in corda credentium: Et ipſe
Ioan.14 dicit: Ego ſum ueritas: De quo in pſalmis ſcriptum eſt:
Pſal. 84 Veritas de terra orta eſt: Qui ergo caritatem & ueritatem non receperunt, ut ſaluatore ſuſcepto ſalui fierent, mittet illis Deus non operatorem, ſed ipſam operationem, ideſt, fontem erroris, ut credant mendacio: Quia mendax eſt ipſe, & pater eius. Et ſiquidẽ antichriſtus de uirgine natus eſſet, & primus ueniſſet in mundum, poterant Iudæi habere excuſationem, & dicere, quod putauerint ueritatem, & iccirco mendacium pro ueritate ſuſceperint. Nunc autẽ ideo iudicãdi ſunt, immo procul dubio condemnãdi; quia, Chriſti ueritate contempta, poſtea mendacium, ideſt, antichriſtum ſuſcepturi ſunt.

ARGVMENTVM.

Origenes homilias aliquot in expoſitionem Cantici canticorum ediderat, hoceſt uſque ad finem fere ſecundi capitis: uerum quia doctæ, & eruditione plenæ erant, &, quod maius eſt, Anagogicum ſenſum uarie, & appoſite explicabant, D. Hieronymus ex Græco eas in latinum ſermonem ad Damaſum Papam uertit. Appoſuit autem initio præfatiunculam, ut moris eſt interpretum, quæ laudes Origenis contineret: cuius uerba, ueluti anſam hereſi ſuæ commodam, arripiens Ruffinus, orthodoxi, ſanctiſſimi, ac celeberrimi uiri teſtimonio, uniuerſo orbi legendum, imitandumq. Origenem obtrudere conatus eſt. Quæ prima, ac fere ſola inter eos diſsidii cauſa fuit; dum Ruffinus Hieronymũ ueluti Origeniſtam ubique extollit; Hieronymus, ſe Origeniſtam, hoceſt hæreticum non eſſe, contendit.

DIVI HIER. IN HOMILIAS CANTICI canticorum Origenis, ad Damaſum præfatio.

ORIGENES, cum in ceteris libris omnes uicerit, in Cantico canticorum ipſe ſe uicit. nam, decem uoluminibus explicatis, quæ ad uiginti uſque uerſuũ millia pene perueniunt, primum Septuaginta interpretes, deinde Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, & ad extremum Quintam editionem, quam in Actæo littore inueniſſe ſe ſcribit, ita magnifice aperteq. diſſeruit, ut inde mihi uideatur in eo completum eſſe, quod dicitur: Introduxit me rex in cubiculum ſuum. *Cant. 1* Itaque, illo opere prætermiſſo, quia ingentis eſt otii, laboris, & ſumptuum, tantas res, tamq. dignum opus in Latinum transferre ſermonem, hos duos tractatus, quos in morem quotidiani eloquii paruulis adhuc lactentibus compoſuit, fideliter magis quam ornate interpretatus ſum, guſtum tibi ſenſuum eius, non cibum offerens. Tu animaduertas, quanti ſint illa æſtimanda, quæ magna ſunt; cum ſic poſſint placere, quæ parua ſunt.

ORIGENIS HOMILIAE DVAE

IN CANTICA CANTICORVM,

interprete diuo Hieronymo.

Exod. 26 Quo modo didicimus per Moyſen, quædam eſſe nõ ſolum Sancta, ſed & Sancta ſanctorum, & alia non
Hebr. 9 tantum ſabbata, ſed, & ſabbata ſabbatorum: ſic nunc docemur, ſcribente Salomone, eſſe quædam non ſolum Cantica, ſed & Cantica canticorum. Beatus quidem is, qui ingreditur Sancta: ſed beatior, qui ingreditur Sancta ſanctorum. Beatus, qui ſabbata ſabbatizat: ſed beatior, qui ſabbatizat ſabbatorum ſabbata. Beatus ſimiliter & is, qui intelligit Cantica, & canit ea: nemo quippe, niſi in ſollemnitatibus, canit: ſed multo beatior ille, qui canit Cantica canticorum. Et ſicut is, qui ingreditur in Sancta, pluribus adhuc indiget, ut ualeat introire in Sancta ſancto rum, & qui ſabbatum celebrat, quod a Domino populo conſtitutum eſt, multa adhuc neceſſaria habet, ut agat ſab bata ſabbatorum: eodem modo difficile reperitur, qui omnia, quæ in ſcripturis continentur, Cantica peragrãs, ualeat aſcendere ad Cantica canticorum. Egredi te oportet ex Aegypto, & egreſſum de terra Aegypti pertranſire ma-
Exod. 15 re rubrum, ut poſſis primum Canticum canere, dicens: Cantemus Domino: glorioſe enim magnificatus eſt. Li-
Num. 21 cet autem primum dixeris Canticum, adhuc longe es a Cã-
Deut. 32 tico canticorum. Perambula terram deſerti ſpiritualiter, donec uenias ad puteum, quem foderũt reges; ut ibi ſecun dum Canticum canas. Poſt hæc ueni ad uicinia ſanctæ terræ, ut ſuper Iordanis ripam conſtitutus, cantes Canticum Moyſi, dicens: Attende cælum, & loquar, & audiat terra uerba oris mei. Rurſum habes neceſſarium, ut milites, & terram ſanctam hereditate poſſideas, & apis tibi prophetet, & apis te iudicet: Debbora quippe apis interpretatur: ut poſſis & illud carmen, quod in libro Iudicum contine-
Iud. 5 tur, edicere. Ad Regnorum deinceps uolumen aſcendens,

ueni

uení ad canticũ,quando Dauid fugit de manibus omniũ inimicorũ ſuorũ,& de manu Saul,& dixit: Dominus firmamẽtum meum, & fortitudo mea, & refugium meum, & liberator meus. Perueniendum tibi eſt ad Eſaiam, ut cum illo dicas: Cantabo canticum dilecto uineæ meæ. Et cum uniuerſa tranſieris, ad altiora conſcende, ut poſſis anima decora cum ſpõſo & hoc canere Canticum canticorum. Sed, quot ex perſonis conſtet, incertus ſum. Orantibus autem uobis, & reuelante Domino, quattuor mihi in his uideor inueniſſe perſonas, uirum, & ſponſam, cum ſponſa adoleſcentulas, cum ſponſo ſodalium greges. Alia dicuntur a ſponſa, alia a ſponſo, nonnulla a iuuenculis: quædam a ſodalibus ſponſi. Congruum quippe eſt, ut in nuptiis, adoleſcentularum ſit multitudo cum ſponſa, iuuenum turba cum ſpõſo. Hæc omnia noli foris quærere, noli extra eos, qui prædicatione euangelii ſaluati ſunt. Chriſtum ſponſum intellige, Eccleſiam ſponſam ſine macula, & ruga: de qua ſcriptum eſt: Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid eorũ: ſed ut ſit ſancta & immaculata. Eos uero, qui, cum ſint fideles, non ſunt tamen iſtiuſmodi, quales ſermo noſter præfatus eſt, ſed iuxta modum quendam adepti uidentur ſalutem, animaduerte credentium animas, & adoleſcentulas eſſe cum ſponſa. Angelos uero, & eos, qui peruenerunt in uirum perfectum, intellige uiros eſſe cum ſponſo. Inde igitur mihi uidentur quattuor ordines, unum, & unam, duos choros inter ſe concinentes, ſponſam canere cum iuuenculis, ſponſum canere cum ſociis. Et cum hoc intellexeris, audi Canticum canticorum: & feſtina intelligere illud, & cum ſponſa dicere ea, quæ ſponſa dicit; ut audias, quæ audiuit & ſponſa. Si autem non potueris dicere cum ſponſa, quæ dixit, ut audias ea, quæ dicta ſunt ſponſæ; feſtina uel cum ſponſi ſodalibus fieri. Porro, ſi & illis inferior es; eſto cum adoleſcentulis, quæ in ſponſæ deliciis commorantur. Hæ quippe in hoc libro fabula pariter & epithalamio ſunt perſonæ; ex quo & gentiles ſibi epithalamium uindicarũt,

Pſal. 17 *Eſa. 5* *Eph. 5*

& iſtius generis carmen aſſumptum eſt, Epithalamium ſiquidem Canticum canticorum. Primum ſponſa orat, & ſtatim in mediis precibus auditur: uidet præſentem ſponſum: uidet adoleſcentulas ſuo comitatui copulatas: deinde reſpondet ei ſponſus: & poſt ſponſi eloquia, dum ille pro eius patitur ſalute, reſpondent ſodales, donec ſponſus ſit in recubitu, & a paſſione conſurgat, ſe quædam ſpōſæ ornamenta facturos. Verum iam ipſa uerba ponenda ſunt; in quibus prius uox ſpōſæ deprecãtis auditur: Oſcu-
Cant. 1 letur me ab obſculis oris ſui. Quorũ iſte eſt ſenſus: Quouſque mihi ſponſus meus mittit oſcula per Moyſen, mittit oſcula per prophetas? Iam ipſius cupio ora contingere: ipſe ueniat, ipſe deſcendat. Orat igitur ſponſi patrem, & dicit ad eum: Oſculetur me ab oſculis oris ſui. Et quia ta-
Eſa. 52 lis eſt ut compleatur ſuper eam propheticum illud, in quo dicitur: Adhuc te loquente dicam, ecce adſum: ſponſam ſponſi pater exaudit, mittit filium ſuum. Videns illa eum, cuius deprecabatur aduentum, orare deſiſtit, & ad eum comminus loquitur: Quoniam bona ubera tua ſuper uinum: & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Sponſus igitur Chriſtus, miſſus a patre, uenit unctus
Pſal. 44 ad ſponſam, & dicitur ad eum: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Si me tetigerit ſponſus; & ego boni odoris ero; & ego liniar unguentis; & ad me uſque eius unguenta peruenięt; ut poſſim cum Apo-
2.*Cor.* 2 ſtolo dicere: Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco. Nos autem, cum hæc audimus, adhuc peccatis, uitiisq. fœtemus; de quibus propheta pænitens loquitur:
Pſal. 37 Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ a facie inſipientiæ meæ. Peccatum odoris eſt putidi: uirtus ſpirat unguenta: quorũ typos reperies in Exodo. Inuenies quoque ibi
Exod. 30 ſtacten, onycha, galbanen, & reliqua. Hæc quidem ad incenſum. Deinde ac opus unguentarii uaria ſumuntur unguenta; in quibus eſt nardus, & ſtacte. Et Deus, qui fecit cælum & terram, loquitur ad Moyſen, dicens:

Ego impleui eos ſpiritu ſapientiæ, & intellectus; ut *Exod.35.36*
faciant opera artis unguentariæ. Et unguentarios Deus
docet. Hæc ſi non ſpiritualiter intelligantur, nonne
fabulæ ſunt? niſi aliquid habeant ſecreti, nonne indi-
gna ſunt Deo? Neceſſe eſt igitur, eum, qui audire ſcri-
pturas ſpiritualiter nouit, aut qui certe non nouit, & deſi
derat noſſe, omni labore contendere, ut non iuxta carnem
& ſanguinem conuerſetur, quo poſſit dignus fieri ſpiritua-
lium ſecretorum; &, ut aliquid audentius dicam, ſpiritua
li cupidine uel amore accendatur. ſiquidem eſt & ſpiritua-
lis amor. et quo modo eſt quidam carnalis cibus, & alius
ſpiritualis, & alia carnis potio, alia ſpiritus: ſic eſt
quidam amor carnalis a ſatana ueniens, alius amor ſpiri-
tus, a Deo exordium habens. Et nemo poteſt duobus
amoribus poſſideri. Si carnis amator es, amorem ſpiritus
non capis. Si omnia corporalia deſpexiſti: non dico car-
nem, aut ſanguinem, ſed & argentum, & poſſeſſiones,
ſed ipſam terram, ipſumq. cælum: hæc quippe pertranſi-
bunt: ſi iſta omnia contempſiſti, & ad nullum horum ani-
ma tua obligata eſt, neque quoquam uitiorum amore re-
tineris; potes amorem capere ſpiritualem. Iſta locuti ſu-
mus, quia euenit occaſio, ut de amore ſpirituali aliqua di-
ceremus. Expedit autem nobis Salomonis cuſtodire præ-
ceptum, & magis illius, qui per Salomonem loquebatur de
ſapientia, ita dicens: Ama illam, & ſeruabit te: circumda *Pro.4*
illam, & exaltabit te: honora illam, ut te amplectatur.
Eſt quidem ſpiritualis amplexus: atque utinam contingat,
ut meam ſponſam altior ſponſi amplexus includat; ut ego
quoque poſſim dicere, quod in eodem libro ſcriptum eſt:
Siniſtra eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur *Cant.2*
me. Oſculetur me ergo ab oſculis oris ſui. Moris eſt ſcri-
pturarum, imperatiuum modum pro optatiuo ponere, ut
ibi: Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tu- *Matth.6*
um: pro, utinam ſanctificetur: & nunc in præſenti: Oſcu
letur me ab oſculis oris ſui: pro eo quod eſt, utinam oſcu
letur. Deinde conſpicit ſponſum: uenit delibutus unguen-
tis.

tis. Nec aliter ad ſponſam poterat uenire: nec decebat ali
Pſal. 44 ter patrem ad nuptias filiũ deſtinare. Variis eum unxit un-
Act. 10 guētis, fecit illum Chriſtũ: uenit diuerſis odoribus ſpirans, & audit, quia bona ubera tua ſuper uinum. Congrue ſermo diuinus unam, eandemq. rem, pro locorum qualita-
Leuit. 7 te, diuerſis uocabulis nuncupat. Quando hoſtia offertur in lege, & uult intellectum oſtendere, pectuſculum ſeparationis affatur. quando uero recumbit aliquis cum Ieſu, & ſenſuum eius communione perfruitur; non pectuſculum, ut ſupra, ſed pectus alloquitur. Porro, cum ſponſa loquitur ad ſponſum, quia nuptiale carmen inducitur, non pe
Ioan. 21 ctuſculum, ut in ſacrificio, non pectus, ut in Ioanne diſcipulo, ſed ubera nominat, dicens: Quia bona ubera tua ſuper uinum. Communica ut ſponſa cum ſenſibus ſponſi: & ſcies quia inebriant atque lætificant iſtiuſmodi cogita-
Pſal. 22 tus. Quo modo autem calix Domini inebrians perquam optimus eſt: ſic ubera ſponſi omni meliora ſunt uino, quia bona ubera tua ſuper uinum. In mediis precibus ad ſponſum uerba conuertit: Et odor ungentorum tuorum ſuper omnia aromata. Non uno, ſed omnibus ſponſus uenit unctus unguentis. Si autem & ad meam animam, factam ſponſam ſuam, ſponſus uenire dignabitur: quam oportet eſſe formoſam, ut illum de cælo ad ſe trahat; ut deſcendere faciat ad terras, ut ueniat ad amatam? quali pulchritudine decoranda eſt, quali debet amore feruere, ut ea loquatur ad illam, quæ ad perfectam locutus eſt ſpō
Cant. 4. *et ſeq.* ſam? Quia ceruix tua, quia oculi tui, quia genæ tuæ, quia manus tuæ, quia uenter tuus, quia humeri tui, quia pedes tui? De quibus, ſi conceſſerit Dominus, diſputabimus; quo modo ſponſæ membra uarientur; & ſingularum partium laus diuerſa dicatur: ut poſt diſputationem, etiam ad noſtram dici animam ſimiliter laboremus. Bona igitur ubera tua ſuper uinum, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Si uideris ſponſum, tunc intelliges uerum eſſe, quod dicitur, Quoniam bona ubera tua ſuper uinum, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

mata. Multi habuerunt aromata. Regina auſtri detulit aro mata Salomoni: & plures alii aromata poſſederunt: ſed habuerit quis quantalibet, non poſſunt Chriſti odoribus comparari: de quibus nunc ſponſa ait: Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Ego arbitror, quia & Moyſes habuit aromata, & Aaron, & ſinguli prophetarũ. uerum, ſi uidero Chriſtum, & ſuauitatem unguentorum eius, odoremq. percepero; ſtatim ſententiam profero, dicens: Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Oleum effuſum nomen tuum. Propheticum ſacramentum eſt. Tantummodo nomen Ieſu uenit in mundum, & unguentum prædicatur effuſum. In euangelio quoque mulier accipiens alabaſtrum unguenti nardipiſtici pretioſi, caput Ieſu pedesq. perfudit. Obſerua diligenter, quæ de duabus ſuper caput effuderit ſaluatoris, ſi quidem peccatrix ſuper pedes, & ea, quæ dicitur non fuiſſe peccatrix, ſuper caput eius fudiſſe monſtratur. Obſerua, inquam, & inuenies in euangelica lectione non fabulas & narrationes ab euangeliſtis, ſed myſteria eſſe conſcripta. Impleta eſt utique odore unguenti domus: ſi quid peccatrix habuit, ad pedes referendum eſt: & ſi quid ea, quæ non peccatrix, ad caput. Nec mirum, domum fuiſſe odore completam, cum hoc odore mundus completus ſit. Scribitur in eodem loco de Simone leproſo, & domo eius. Ego puto leproſum, mundi iſtius eſſe principem; & hunc leproſum, Simonem nuncupari, cuius domus, ad aduentum Chriſti, ſuaui odore completa ſit, agente pænitentiam peccatrice, & ſancta caput Ieſu unguenti odoribus perfundente. Vnguentum effuſum nomen tuum. Quo modo unguentum, quod effuſione ſua odorẽ longe lateq. diſpergit; ſic Chriſti nomen effuſum eſt. In uniuerſa terra Chriſtus nominatur, in omni mundo prædicatur Dominus. Vnguentum enim effuſum nomen eius. Nunc Moyſi nomen auditur, quod prius Iudææ tantum claudebatur anguſtiis. Neque enim Græcorum quiſpiam meminit eius: neque in ulla gentilium litterarum hiſtoria de illo, ſeu ceteris ſcriptum aliquid inue-

3.Reg. 10 *2.Par. 9* *Cant. 4* *Matth. 26* *Marc. 14* *Ioan. 12* *Marc. 14* *Luc. 7*

tos, & tenebroſos, renuncietq. iuuenculis: Introduxit me rex in cubiculũ ſuum. Rurſus adoleſcentulæ, ideſt, ſponſa rum incipientiũ turba quamplurima: ingreſſa ſponſa cubiculum ſponſi: & uidente diuitias uiri ſui, dum illius præſtolantur aduentũ, lætæ concinunt: Exultabimus, & lætabimur in te. Pro ſponſæ perfectione lætantur. Nõ eſt æmu latio in uirtutibus. Amor iſte mundus,amor iſte ſine uitio eſt. Exultabimus & lætabimur in te: diligemus ubera tua. Illa, quæ maior eſt, iam tuorum uberũ lacte perfruitur,& loquitur exultãs: Bona ubera tua ſuper uinũ.Iſtæ uero exul tationem & lætitiam differunt: adoleſcentulæ quippe ſunt, differunt caritatem, & dicunt: Exultabimus, & lætabimur in te: diligemus ubera tua ſuper uinũ. Diligemus, inquiunt,nõ diligimus. Deinde loquuntur ad ſponſam: Aequitas dilexit te. Laudãt ſponſam,nomẽ illi æquitatis a pro priis uirtutibus imponẽtes. Aequitas dilexit te. Rurſum ad adoleſcentulas ſponſa reſpondet: Nigra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalem ut tabernacula cedar, ut pelles Salomonis. Ne intueamini me, quia ego ſum denigrata, quoniam deſpexit me ſol. Specioſa quidem eſt: & poſſumus inuenire, quo modo ſpecioſa ſit ſponſa: quærimus autem, quo mo do nigra, & ſine candore ſit pulchra. Pænitentiam egit a peccatis, ſpeciem ei largita eſt conuerſio, & ideo ſpecioſa cantatur. quia uero necdum omni peccatorum ſorde purga ta, necdum lota eſt in ſalutem, nigra dicitur, ſed in atro colore non permanet: fit itaque candida, quando ad maiora conſurgit, & cum ab humilibus incipit ad alta conſcen dere, diciturq. de ea: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata? Et quo manifeſtius hoc myſterium deſcribatur, non ait, ut in pleriſque codicibus legitur: Innixa ſuper fratruelem ſuum, ideſt, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς, ſed Cant. 8 ἐπιστηθιζομένη, ideſt, ſuper pectus eius recumbens. Significanterq. de anima ſponſæ & ſermone dicitur, ſuper pectus illius recumbens, quia principale ibi cordis eſt noſtri. Vnde a carnalibus recedentes, ſpiritualia ſentire debemus, & intelligere, multo melius eſſe ſic amare, quam amare deſi-

deſiſtere. Aſcendit igitur recumbens ſuper pectus fratruelis ſui; & quæ nunc in exordio cantici nigra ponitur, in epitha
*Cant.*8 lamii fine de ea cantatur. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata? Intelleximus, quo modo & nigra,& formoſa ſit ſponſa. Si autem & tu non egeris pænitentiam; caue, ne anima tua nigra dicatur, & turpis; & duplici fœditate turperis, nigra propter peccata præterita, turpis propter hoc, quia in eiſdem uitiis perſeueras. ſi uero pænitentiam egeris, nigra erit anima tua propter antiqua delicta, propter pænitentiam uero habebit aliquid, ut ita dicam, Aethiopici decoris. Et quia ſemel Aethiopem nominaui, uolo teſtem ſcripturam ſuper hunc aduocare ſermonem.
*Num.*12 Aaron & Maria murmurant, quia Moyſes Aethiopiſſam habet uxorem. Et nunc Moyſes Aethiopiſſam duxit uxorem. ſiquidem lex eius ad hanc noſtram Aethiopiſſam trãſmigrauit. Murmuret Aaron ſacerdotium Iudæorum: murmuret & Maria ſynagoga eorum. Moyſes de
Soph. 3 murmuratione non curat: amat Aethiopiſſam ſuam, de
Pſal. 67 qua & alibi dicitur per prophetam: Ab extremis fluminũ afferent hoſtias. Et rurſum: Aethiopia præueniet manus eius Deo. Pulchre, præueniet. quo modo enim in euan-
Matth. 9 gelio mulier illa, quæ ſanguine fluebat, archiſynagogi filiam curatione præuenit: ſic Aethiopia Iſrael ægrotante ſa-
Rom. 11 nata eſt. Illorum delicto, ſalus gentibus facta eſt ad æmulandum eos. Nigra ſum, & ſpecioſa filiæ Hieruſalem. Et tu
Cant. 1 eccleſiaſtica anima ad filias Hieruſalem conuerte ſermonem, & dic: Me plus amat ſponſus, me magis diligit, quam uos, quæ multæ filiæ Hieruſalem. uos foris ſtatis, & ſponſam cubiculum uidetis intrantem. Nemo dubitet nigram uocatam eſſe formoſam. Qui nos ſumus, ut cognoſcamus Deum, ut cantica prædicemus cantici, ut ab Aethiopiæ finibus, ut ab extremo terræ ueniremus, ſapientiam ueri audire Salomonis? Et quando ſaluatoris uox in
Matth. 12 tonantis auditur: Regina auſtri ueniet in iudicium, & condemnabit homines generationis huius: quia uenit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis: & ecce plus quam Salomon

lomon hic: audi myſtica quæ dicantur. Regina auſtri uenit a finibus terræ, Eccleſia: & condemnat homines generatio nis huius, ideſt, Iudæos, carni & ſanguini deditos. Venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis: non illius, qui in teſtamento ueteri prædicatur: ſed huius, qui in euan gelio Salomone maior eſt. Nigra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalem: nigra uelut tabernacula cedar: ſpecioſa ut pelles Salomonis. Ipſa quoque nomina cum ſponſæ decore con ueniunt. Aiunt Hebræi cedar interpretari tenebras. Nigra ſum ergo ut tabernacula cedar, ut Aethiopes: ſpecioſa, ut pelles Salomonis, quas eo tempore in tabernaculi ornamento compoſuit, quando templum ſummo ſtudio & labore fabricatus eſt. Diues quippe Salomō: & in omni ſapientia illius, nemo præceſſit illum. Nigra ſum & ſpecioſa filiæ Hieruſalem, ut tabernacula cedar, ut pelles Salomonis. Ne intueamini me, quia ego ſum denigrata. Satisfecit de nigrore ſuo: & per pænitentiam ad meliora conuerſa, annunciat ſe filiabus Iſrael nigram quidem eſſe, ſed pulchram, ſecundum quod ſuperius expoſuimus, & dicit: Ne intueamini me, quia ego ſum denigrata. Ne, inquit, admiremini coloris eſſe me tætri: ſol deſpexit me: pleno quippe radio in me luminis ſui fulgor illuxit, ut eius ſim calore fuſcata. neque enim, ut decuerat, ut ſolis dignitas expetebat, illius in me lumen excepi. Delicto eorum ſalus gentibus facta eſt, & rurſum incredulitate gentium, ſcientia Iſrael. Habes utrumque apud Apoſtolum: Filii matris meæ pugnauerunt aduerſum me. Conſiderandum quo modo ſponſa dicat: Filii matris meæ pugnarunt aduerſum me. Et quando aduerſus eam fratrum pugna ſurrexit? Vide Paulum Eccleſiæ perſecutorem: & intelliges, quo modo filius matris eius pugnauerit aduerſus eam. Perſecutores Eccleſiæ egerunt pænitentiam: & aduerſarii eius rurſum ad ſororis ſigna conuerſi, prædicauerunt fidem, quam ante deſtruebant. Hoc prophetico ſpiritu ſponſa nunc cantans, ait: Dimicauerunt in me: poſuerunt me cuſtodem in uineis: uineam meam non cuſtodiui. Ego Eccleſia, ego ſponſa, ego

Rom. 11

Cant. 1

ſine

enim tu mihi annunciaueris, incipio errabunda iactari: & dum te quæro, in aliorum greges incurro: & quia aliorum erubeſco faciem, meam abſque mora mox contegere incipio. Sum quippe ſponſa formoſa; & aliis nudam faciem meam non oſtendo, niſi tibi ſoli, quem iam pridem deoſculata ſum. Annuncia mihi, quem dilexit anima mea, ubi paſcis, ubi cubas in meridie: ne quando fiam ſicut cooperta ſuper greges ſodalium tuorum. Vt iſta non patiar, ut nō fiam cooperta, ut ora non contegam, & ad alios uſque per ueniens, incipiam forſitan & eos amare quos neſcio: iccirco annuncia mihi, ubi te quæram, & inueniam in meridie: ne forte fiam quaſi cooperta ſuper greges ſodalium tuorũ. Poſt hæc uerba ſponſus ei comminatur, & dicit: Aut cognoſce temet ipſam, quoniam regis es ſponſa, & formoſa, & a me facta formoſa: ſiquidem ego mihi exhibui glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam: **Eph.5**
aut ſcito, quia, ſi te non cognoueris, & tuam ſcieris dignitatem, patieris hæc, quæ ſequuntur. Quænam iſta ſunt? Si non cognoueris temet ipſam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in ueſtigiis gregum; & paſce, non greges ouiũ, non agnorum, ſed hædos tuos. Statuet quippe oues a dex **Matth. 25**
tris, & a ſiniſtris hædos. Si non cognoueris temet ipſam, o pulchra in mulieribus; egredere tu in ueſtigiis gregum; & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum. In ueſtigiis, inquit, paſtorum nouiſſima fies, non inter oues, ſed inter hædos tuos, cum quibus habitans, non poteris mecum, ideſt, cum bono paſtore eſſe. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea. Si uis intelligere o ſpōſa, quo modo ſcire te debeas: cognoſce cui te comparauerim: & tunc uidebis talem te eſſe, quæ turpari non debeas, cum tuam ſpeciem cognoueris. Quid eſt igitur, Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te? Scio equitem ſponſum, propheta dicente: Et equitatio eius ſalus. Aſſi- **Abac. 3**
milata es ergo equitaui meo in curribus Pharaonis. Quātum differt equitatus meus qui ſum Dominus, & demer- **Exod. 14**
go in fluctibus Pharaonem, & criſtatos eius, & aſcenſores

eius,& equos,& currus eius; quantum inquam differt equitatus meus ab equis Pharaonis: tanto melior es omnibus filiabus, tu ſponſa, tu eccleſiaſtica anima,omnibus animabus, quæ non ſunt eccleſiaſticæ. Igitur ſi eccleſiaſtica anima es, omnibus animabus es melior: ſi non es melior, non es eccleſiaſtica. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te proxima mea. Deinde pulchritudinem ſponſæ ſpirituali amore deſcribit. Genæ tuæ, ut turturis. Faciem illius laudat, & genarum rubore ſuccenditur. Pulchritudo quippe mulierum in genis dicitur eſſe quamplurima. Ita & nos pulchritudinem animæ intelligamus in genis. Labia uero eius & linguam, intelligentiam prædicemus. Collum tuum ut monile. Vt ornamentum, quod ſolet uirginum collo pendere, & nuncupatur ὁρμίσκος, ita ſine hoc decore & tuum ipſum collum eſt ornamentum.
Gen. 49 Poſt hæc fit ſponſus in recubitu, requieuit ut leo, ut catulus leonis obdormiuit; ut deinceps poſſit audire: Quis ſuſcitabit eum? Quo interim dormiente, apparent ſponſæ ſponſi ſodales angeli, & his eam ſermonibus conſolantur. Nos tibi aurea ornamenta facere nõ poſſumus: non enim tam diuites ſumus, ut ſponſus tuus, qui aureum tibi monile largiatur. nos ſimilitudinem auri faciemus, non habemus aurum. & in hoc quoque lætandum eſt, ſi ſimilitudines auri, ſi ſtigmata faciamus argenti. Similitudines auri faciemus tibi, cum ſtigmatibus argenti, uerum non omni tempore, ſed donec ſponſus tuus ſurgat a cubitu. cũ enim ille ſurrexerit, ipſe tibi aurum, ipſe faciet argentum, ipſe tuam mentem ſenſumq. decorabit, & eris uere diues in ſponſi domo ſponſa formoſa: cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

SECVN-

SECVNDA HOMILIA EX ORIGENE

traducta ab eo loco, in quo ſcriptum eſt: Nardus mea dedit odorem ſuum: uſque ad eum locum, in quo ait: Quia uox tua ſuauis, & forma tua decora: & cetera.

OMNES animæ motiones, uniuerſitatis conditor Deus creauit ad bonum: ſed pro uſu noſtro fit ſæpæ, ut res, quæ bonæ ſunt per naturam, dum male his abutimur, nos ad peccata deducant. Vnus de animæ motibus amor eſt: quo bene utimur ad amandum, ſi ſapiẽtiam amemus, & ueritatem. quando uero amor noſter in peiora corruerit, amamus carnem, & ſanguinem. Tu igitur, ut ſpiritualis, audi ſpiritualiter amatoria uerba cantari: & diſce motum animæ tuæ, & naturalis amoris incendium ad meliora transferre, ſecundum illud: Ama illam, & ſeruabit te: circumda illam, & exaltabit te. Viri, diligite uxores ueſtras, ait Apoſtolus: ſed non ſtetit in eo, quod dixerat, Viri diligite uxores ueſtras: uerum ſciens eſſe dilectionem uirorum in propriis quoque uxoribus inhoneſtam, ſciens eſſe placentem Deo, docuit quo modo uiri uxores ſuas amare deberent, inferens: Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus Eccleſiam. Et hæc quidem in proœmio eorum, quæ poſtea diſſerenda ſunt, diximus. Quia amici ſponſi, dum rex in recubitu ſuo eſt, (requieſcens enim dormiuit ut leo, & ut catulus leonis) ſponſæ promiſerant, donec ille conſurgeret, ſimilitudines auri & argenti eſſe facturos, non habentes aurum, ut ſponſus, & quodam modo aliis uerbis ſponſi paſſio prædicata eſt, non irrationabiliter ad hæc ſponſa reſpondet; & ipſa diſpenſationem quandã paſſionis intelligens, ad id, quod audierat, Similitudines auri faciemus tibi cum ſtigmatibus argenti, donec rex in recubitu ſuo eſt, ait: Nardus mea dedit odorem ſuum. Faſciculus guttæ fratruelis meus mihi: in medio uberum meorum demorabitur. Quo modo igitur aptabimus ei id, quod præceſſit, Donec rex in recubitu ſuo eſt; id, quod ſe-

Prou. 4

Eph. 5

Gen. 49

Cant. 1

quitur, Nardus mea dedit odorem ſuum? Loquitur euan-
Matth. 26 gelium, quia uenit mulier habens alabaſtrum unguenti nar
dipiſtici prætioſi, non illa peccatrix, ſed ſancta, de qua nũc
Luc. 7 mihi ſermo eſt. Scio quippe Lucam de peccatrice, Mat-
thæum uero, & Ioannem, & Marcum non de peccatrice
dixiſſe. Venit ergo non peccatrix illa, ſed ſancta, cuius no-
Ioan. 12 men quoque Ioannes inſeruit: Maria quippe erat habens
Matth. 26 alabaſtrum unguenti nardipiſtici pretioſi, & effudit ſuper
Marc. 14 caput Ieſu. Deinde ſuper hoc indignantibus, non omni-
bus diſcipulis, ſed Iuda ſolo dicente, potuit uenundari hoc
trecentis denariis, & dari pauperibus, reſpondit magiſter,
atque ſaluator: Semper pauperes habetis uobiſcum, me au
tem non ſemper. Præueniens quippe hæc in diem ſepul-
turæ meæ fecit. Ideo, ubicumque prædicatum fuerit euan
gelium iſtud, dicetur & quod fecit hæc in memoriam eius.
In figura ergo iſtius, quod nunc loquitur, Nardus mea de-
dit odorem ſuum, illa ſuper caput Domini fudit unguentũ:
& tu quoque aſſume nardum, ut, poſtquam caput Ieſu ſua-
Cant. 1 ui odore perfuderis, poſſis audacter effari: Nardus mea de
dit odorem ſuum: & a Ieſu reciprocum audire ſermonem,
quia, ubicumque prædicatum fuerit hoc euangelium in to-
to mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.
2.*Cor.* 2 Tu quoque facito, in uniuerſis gentibus prædicato. Quan-
do autem hoc facies? Si factus fueris, ut Apoſtolus, & di-
xeris: Chriſti bonus odor ſumus in omni loco, in iis qui ſal
uantur, & in iis qui pereunt: bona opera tua nardus ſunt.
Pſal. 37 Si uero peccaueris, peccata tætro odore redolebunt. Dicit
quippe pænitens: Cõputruerunt & corruptæ ſunt cicatri-
ces meæ a facie inſipiẽtiæ meæ. Nõ de nardo propoſitũ eſt
nũc ſpiritui ſancto dicere: neque de hoc, quod oculis intue
mur, euãgeliſta ſcribit unguento, ſed de nardo ſpirituali, de
nardo, quæ dedit odorẽ ſuum. Faſciculus ſtactes, ideſt, gut
tæ ſiue ſtillæ fratruelis meus mihi. Guttam unguenti ca-
Exod. 30 ſiam galbani, in Exodo legimus præcepto Domini in thy-
miama, & in ſacerdotale chriſma confectum. Si ergo uide
ris ſaluatorem meum ad terrena, aut humilia deſcenden-
tem;

tem; uidebis, quo modo uirtute magna & maieſtate diuina ad nos modica quædam ſtilla defluxerit. De hac ſtilla & propheta cecinit, dicens: Et erit, de ſtilla populi huius congregandus congregabitur Iacob. Et ſicuti ſecundum alium ſenſum, lapis erat præciſus e monte ſine manibus, noſtri in carne ſaluatoris aduentus: neque enim totus mons fuit, qui deſcendit ad terras: nec poterat humana fragilitas totius montis magnitudinem capere: ſed lapis ex monte, lapis offenſionis, & petra ſcandali deſcendit in mundum: ſic ſecundum alium intellectum ſtilla nũcupatur. Oportebat quippe, ut, quia omnes gẽtes in ſtillã ſitulæ reputatæ ſunt, is, qui pro omniũ ſalute factus eſt omnia, etiã ſtilla fieret ad eas liberandas. Quid enim pro noſtra ſalute nõ factus eſt? Nos inanes, & ille exinaniuit ſemet ipſũ, formã ſerui accipiẽs. Nos populus ſtultus, & nõ ſapiẽs: & ille factus eſt ſtultitia prædicationis; ut fatuum Dei, ſapientius fieret hominibus. Nos infirmi: infirmum Dei fortius hominibus factum eſt. Quia igitur uniuerſæ gentes, ut ſtilla ſitulæ, & ut momentum ſtatheræ reputatæ ſunt: iccirco factus eſt ſtilla, ut per eum a ueſtimentis noſtris odor ſtillæ procederet, iuxta illud: Myrrha, & ſtilla & caſia a ueſtimentis tuis, a domibus elephantinis, ex quibus lætificauerũt te filiæ regũ in honore tuo, quæ in quadrageſimo quarto pſalmo dicuntur ad ſponſam: Faſciculus ſtillæ fratruelis meus mihi. Conſideremus, quid ſibi fratruelis nomine uelit Eccleſia, quæ hoc loquitur de fratruele, Nos ſumus ex gentibus congregati. Saluator noſter, ſororis eius eſt filius, ideſt, ſynagogæ. Duæ quippe ſorores ſunt, Eccleſia, & ſynagoga. Saluator ergo, ut diximus, filius ſynagogæ ſororis, uir Eccleſiæ, ſponſus Eccleſiæ, fratruelis eſt ſponſæ ſuæ. Faſciculus ſtillæ fratruelis meus mihi: in medio uberum meorum commorabitur. Quis ita beatus, ut habeat hoſpitem in principali corde, in medio uberum, in pectore ſuo, ſermonem Dei? Tale eſt quippe, quod canitur, In medio uberum meorũ commorabitur. Si non fuerint fractæ mammæ tuæ, in medio earum habitabit ſermo diuinus. Decebat in carmine

Mich. 2
Dan. 2
Eſa. 8
Eſa. 40
Philip. 2
1.*Cor.* 1

nuptiali, mammas potius appellari, quam pectus. Et perſpicuum eſt, cur ad expoſitionem eius quæ dicit: In medio uberum meorum commorabitur: ſit aſſumptum, Si non fuerint fractæ mammæ tuæ, in medio uberum tuorum cõmorabitur ſermo diuinus. Vnde, dixi, Si non fuerint fra-
Ezech. 23 ctæ mammæ tuæ? De Ezechiele. in eo quippe loco, ubi Hieruſalem Dominica corripitur uoce, inter cetera dicitur ad eam: In Aegypto fractæ ſunt mammæ tuæ. Caſtarum ubera non franguntur, ſed meretricum ubera laxis pellibus irrugantur. Pudicarum erecta ſunt ubera, & uirginali robore tumentia. Suſcipiunt ſermonem ſponſi, & dicunt: In medio uberum meorum commorabitur. Botrus Cypri fratruelis meus mihi. Initium eſt ſermonis in germine, & initium Cypri, ideſt, floritionis in uerbo: unde ait: Botrus Cypri, ideſt, floritionis, fratruelis meus mihi. Nõ omnibus eſt Botrus Cypri, ſed iis, qui eius flore digni ſunt. aliis uua uaria eſt: huic ſoli, quæ nigra eſt, & formoſa, in floris decore ſe præbet. Botrus Cypri fratruelis meus mihi. Nõ ſimpliciter ait, Botrus Cypri fratruelis meus: ſed cum additamento, Mihi: ut doceret, non omnibus eum eſſe botrum Cypri. Videamus autem, in quibus regionibus botrus iſte ſit ſponſæ. In uineis engaddi, quod interpretatur oculus tentationis. In uineis igitur oculi tentationis, Botrus Cypri fratruelis meus mihi. Tẽtationis oculus in præ-
Iob 7 ſenti eſt. Siquidem in tentatione moramur in hoc mundo, & tentatio eſt uita humana ſuper terram. Dum in hac luce uerſamur, in uineis ſumus engaddi. Si autem meruerimus poſtea tranſplãtari, a noſtro agricola transferemur. Nec dubites, quin poſſis de engaddi uineis ad loca meliora transferri, Agricola noſter ad transferendã uineam cre-
Pſal. 79 bra meditatione iam calluit. Vineã enim ex Aegypto tranſtuliſti: eieciſti gentes, & plantaſti eam. Operuit montes umbra eius, & arbuſta eius cedros Dei. Et hæc quidem, quæ expoſuimus, locuta ſit ſponſa de ſponſo, ſignificans amorem ſuum, & ſponſi uenientis hoſpitium; quo modo in medio uberum, & ſui cordis arcano ſponſus ueniens cõ

more-

moretur. Rurſus ſponſi ad eam ſermo dirigitur, & dicit: Ecce ſpecioſa proxima mea, ecce ſpecioſa, oculi tui columbæ. Illa ſic dicit ad ſponſum: Ecce ſpecioſus fratruelis meus: non adiungit, & proximus meus. Hic autē quando loquitur ad eam, Ecce ſpecioſa, adiungit, Et proxima mea. Quare autē illa non dicit: Ecce ſpecioſus, proximus mihi: ſed tantum, Ecce ſpecioſus? Quare ille non ſolum, Specioſa es, dicit, ſed, Specioſa es proxima mea? Sponſa ſi longe fuerit a ſponſo, non eſt ſpecioſa; tunc pulchra fit, quando Dei uerbo coniungitur. Et merito nunc docetur a ſponſo, ut proxima ſit, & a ſuo latere non recedat. Ecce ſpecioſa, proxima mea, ecce ſpecioſa. Incipis quidem eſſe ſpecioſa, ex eo quod proxima mihi es: poſtquam autem eſſe cœperis ſpecioſa, etiam ſine additamento proximæ abſolute es ſpecioſa. Ecce ſpecioſa proxima mea, ecce ſpecioſa. Videamus & aliam laudē ſponſæ: ut & nos æmulemur ſponſæ fieri. Oculi tui columbæ. Qui uiderit *Matth. 5*
mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eā in corde ſuo, & oculos non habet columbæ. Si quis uero oculos columbæ non habet, domum fratris ſui ingreditur infelix, non ſeruans illud quod in Prouerbiis eſt præceptū: In domū fratris tui ne intres infelix. Pro eo quod Septua- *Prov. 27*
ginta, infelix, interpretati ſunt, Aquila, Hebræā exprimens ueritatem, ἀγροικὸν poſuit. Qui autem habet oculos colūbæ, uidet recta & miſericordiā promeretur. uidens quippe recta, miſericordiam conſequetur. porro quis uidet recta, niſi qui caſto conſpectu, & puris intuetur oculis? Noli igitur mihi de his tantum carnis oculis intelligere, quæ dicta ſunt; licet & de his intellexiſſe nō inutile ſit: ſed ingrediēs ad interiora cordis tui, & alios oculos mente perquirens; qui & a Dei mandato illuminantur, (mandatum quippe Dei illuminans oculos) illud enitere, labora, contende, *Pſal. 18*
ut ſancte intelligas uniuerſa, quæ dicta ſunt; & ſimilis ſpiritui, qui in ſpecie deſcendit columbæ, audias, quia oculi tui *Matth. 3*
columbæ ſunt. Si intelligis legem ſpiritualiter, oculi tui columbæ ſunt. Si intelligis euangelium, ut ſe uult intelligi

euangelium, & prædicari: uides Ieſum omnem languorē & infirmitatem non ſolum eo tempore, quo carnaliter facta ſunt, fuiſſe medicatum, ſed hodieq. medicantem, & non tantum tunc ad homines deſcendiſſe, ſed hodieq. deſcendere, & eſſe præſentem. Ecce enim, inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi: oculi tui columbæ ſunt. Ecce ſpecioſa, proxima mea, ecce ſpecioſa, oculi tui columbæ. Has de ſe ſponſa audiens laudes, ſponſo uicem in laudibus tribuit: non quo ei, quod non habet, ſuo præconio largiatur: ſed intelligens decorem eius, atque conſpiciens, ait: Ecce ſpecioſus es fratruelis meus, & quidem pulcher. Lectus noſter umbroſus. Quæro lectum, in quo ſponſus cũ ſponſa requieſcat: &,
Marc. 2 ni fallor, corpus humanum eſt. Siquidem ille in euangelio paralyticus, qui iacebat in lecto, & abire in domum ſuam, ſublato grabato, uoce iuſſus eſt ſaluatoris, antequam ſanaretur, ſuper debile membrorum ſuorum corpus iacebat, quod poſtea Dei uirtute ſolidatum eſt. Sic ego intelligo: Tolle grabatum tuum, & uade in domũ tuam. Neque enim ad hoc filius Dei de cæleſtibus ad terrena deſcēderat; ut de lectulis imperaret; & conſurgentem ab ægrotatione ſua, ſine lectulo non pateretur abſcedere: Tolle, inquiens, grabatum tuum, & uade in domum tuam. Et tu igitur, a ſaluatore ſanatus, tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam: ut, cum ad te uelut ad ſponſam uenerit ſponſus, & in eo tecum fuerit reclinatus, dicas: Ecce ſpecioſus fratruelis meus, & quidem pulcher. Acclinatio noſtra umbroſa. Ecce ſpecioſus fratruelis meus: ipſe & ſpecioſus eſt, & um
Pſal. 120 broſus. Per diem quippe ſol non uret te, neque luna per noctem. Trabes domorum noſtrarum cedri. Multitudinis uerba ſunt. uidētur autem mihi uiri hæc dicere, qui cum ſponſo ſunt, de quibus ſuperius ſermo præfatus eſt, Domos cedrinas trabibus intextas, & cypreſſis contignatas. ſiquidem pro ſtœbe aſcendit cypreſſus: & pro coniza aſcēdit myrtus. Requirens igitur, cuius naturæ iſta ſunt ligna, & cedrum imputribilem, & cypreſſum odoris optimi de-
pre-

prehendens, labora & tu ita contignare domum tuam, ut de te quoque poſſit dici: Trabes domuum noſtrarum cedri, & contignationes noſtræ cypreſſi. Poſt hæc ſponſus loquitur: Ego flos campi, & liliũ conualliũ. Propter me, qui in ualle eram, deſcendit in uallẽ: & in uallem ueniens fit liliũ. Pro ligno uitæ, quod plantatũ eſt in paradiſo Dei, totius campi, ideſt, totius mundi & uniuerſæ terræ flos factus eſt. Quid enim ſic poteſt eſſe flos mundi, ut uocabulũ Chriſti? Vnguentum effuſum nomen eius. Aliter id ipſum dicitur: Ego flos campi, & lilium conuallium. Et hæc quidem de ſemet ipſo. Deinde ſponſam laudans, ait: Vt lilium in medio ſpinarum, ſic proxima mea in medio filiarum. Sicut lilium non poteſt ſpinis comparari, inter quas ſemper exoritur: eodem modo proxima mea ſuper omnes filias lilium eſt in medio ſpinarum. Iſta audiens ſponſa, uicem reddit ſponſo; & ſentiens illius etiam ſuauitatem, in uocem laudantis erumpit. unguentorum quippe odor licet ſuauiter ſpiret, & ſenſum odore demulceat, non tamen eiuſmodi eſt, ut ſuaue ſit ad edendum. Eſt autem aliud, quod optimi ſaporis ſit, & odoris, ideſt, ut fauces dulcore delectet, & ſpiritum mulceat odoratu. Tale eſt malum, & iſtiuſmodi eſt naturæ, ut in ſe utraque poſſideat. Iccirco uolens non ſolum bene olentes ſermones ſponſi, ſed & dulcorem eius ſponſa laudare, ait: Vt malum in lignis ſiluæ, ita fratruelis meus in medio filiorum. Omnia ligna, omnes arbores, ad comparationem ſermonis Dei, ſiluæ inferaces exiſtimantur. Ad Chriſtum ſaltus eſt omne, quod dixeris, & infructuoſa ſunt omnia. quæ enim poſſunt dici ad eum comparata fructifera? etiam ligna, quæ uidebantur fructibus incuruari, ad collationem aduentus eius infructuoſa monſtrata ſunt. ideo ut malum in lignis ſiluæ, ita fratruelis meus in medio filiorum. In umbra eius concupiui, & ſedi. Quam pulchre, non ait, in umbra illius concupiſco, ſed, in umbra eius concupiui: & non, ſedeo, ſed, ſedi. ſiquidem in principio non poſſumus cum eo proprium conferre ſermonem: uerum in prin-

Cant. 2
Gen. 2

domum ueſtram ſponſum, uerbum, ſapientiam, ueritatem. Poteſt autem & ad eos dici, qui nondum perfecti ſunt: introducite me in domum uini. Ordinate in me caritatem. Eleganter locutus eſt, ordinate. Plurimorum quippe inordinata eſt caritas; quando, quod in primo loco debent diligere, diligunt in ſecundo; quod in ſecundo, diligunt in primo; & quod oportet amare quarto, amāt in tertio; & rurſus tertium in quarto: & eſt in pleriſque caritatis ordo peruerſus: ſanctorum uero caritas ordinata eſt. Volo ad intelligendum hoc, quod dictum eſt, Ordinate in me caritatem, aliqua exempla replicare. Te uult diuinus ſermo diligere patrem, filium, filiam: uult te ſermo diuinus diligere Chriſtum: nec dicit tibi, ne diligas liberos, ne parentibus caritate iungaris. Sed quid dicit tibi? Ne inordinatam habeas caritatem, ne primum patrem, aut matrem, deinde me diligas: ne filii, & filiæ plus, quam mei caritate tenearis. Qui amat patrem, aut matrem ſuper me, non eſt me dignus: qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus. Recole conſcientiam tuam de patris, matris, fratriſue affectu; & conſidera, qualem circa ſermonem Dei & Ieſum habeas caritatem: ſtatim deprehendes, magis te filium & filiam diligere, quam uerbum; magis te parentes amare, quam Chriſtum, Quiſputas ita proficit ex nobis, ut præcipuam & primam inter omnia ſermonis Dei habeat caritatem, qui in ſecundo loco liberos ponat? Iuxta hunc modum, ama uxorem tuam. Nullus quippe aliquando ſuam carnem odio habuit, ſed amat ut carnem. Et erunt, inquit, duo in carne una: & non in uno ſpiritu. Ama & Deum, ſed ama illum non ut carnem & ſanguinem, ſed ut ſpiritum. qui enim adhæret Deo, unus ſpiritus eſt. Igitur ordinata eſt caritas in perfectis. Vt autem poſt Deum etiam inter nos ordo ponatur: Primum mandatum eſt, ut diligamus parentes: ſecundum, ut filios: tertium, ut domeſticos noſtros. Si autem filius malus eſt, & domeſticus bonus: domeſticus in caritate filii collocetur. & ita fiet, ut ſanctorum ordinata ſit caritas.

Matth. 10

Eph. 5

Gen. 2

Magi-

Magiſter quoque & Dominus noſter in euangelio præcepta de caritate conſtituens, ad uniuſcuiuſque dilectionẽ proprium aliquid appoſuit, & dedit intelligentiam ordinis iis, qui poſſunt audire ſcripturam, dicentem: Ordinate in me
Deut.6 caritatem: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua, & ex to-
Matth.22 ta uirtute tua. Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum: non proximum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota
Luc.6 uirtute, & ex tota mente. Rurſus inquit: Diligite inimicos ueſtros: & non appoſuit, ex toto corde. Non eſt inordinatus ſermo diuinus, nec impoſſibilia præcipit, nec dicit: diligite inimicos ueſtros ut uoſmetipſos: ſed tantum, Diligite inimicos ueſtros: ſufficit eis, ſi eos diligimus, & odio non habemus. Proximum uero, ut te ipſum. Porro Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & ex tota uirtute. Si hæc intellexeris, & intellecta comple ueris; feciſti, quod ſponſi ſermone præcipitur: Introducite me in domum uini, ordinate in me caritatem. Quiſputas e nobis caritatis eſt ordinatæ? Confirmate me in unguentis. Vnus de interpretibus poſuit ἐν ἀνθίνων. Hæc eſt autem ſponſa, quæ loquitur: Stipate me in malis. In quibus malis? Vt malum in lignis ſiluæ, ita fratruelis meus in medio filiorum. Iccirco in malis eius ſtipate me, quia uulnerata caritate ego. Quam pulchrum eſt, quam decorum, a caritate uulnus accipere. Alius iaculum carnei amoris excepit; alius terreno cupidine uulneratus eſt: tu nuda membra tua, & præbe te iaculo electo, iaculo formoſo: ſiquidem Deus ſagittarius eſt. Audi ſcripturam de hoc eodem iaculo loquentem: immo, ut tu amplius admireris, audi
Eſa.49 ipſum iaculum, quid loquatur. Poſuit me ut ſagittam electam; & in pharetra ſua ſeruauit me, & dixit mihi: Magnum eſt tibi hoc, uocari puerum meum. Intellige ſagittã, quid dicat, & quo modo a Deo ſit electa. Quam beatum eſt, hoc iaculo uulnerari. Hac ſagitta uulnerati fuerant illi,
Luc.24 qui inter ſe inuicem conferebant: Cor noſtrum ardens erat in uia, cum aperiret nobis ſcripturas. Si quis ſermo-

ne noſtro, ſi quis ſcripturæ diuinæ magiſterio uulneratur, & poteſt dicere, quia uulnerata caritate ego; hunc & illud forſitan ſequitur. quid, forſitan, dico? manifeſtam pro mo ſententiam: Siniſtra eius ſub capite meo, & dextra illius amplexabitur me. Habet & in ſiniſtra, & in dextera ſermo Dei ſapientiam: quæ cum pro intellectus uarietate ſit multiplex, in ſubiacenti una eſt. Ipſe Salomon de læua, & dextera ſapientiæ docuit, dicens: Longitudo enim & anni uitæ in dextera eius: in ſiniſtra autẽ ipſius diuitiæ, & gloria. Igitur læua eius ſub capite meo, ut me faciat requieſce *Prou. 3* re, & brachium ſponſi fiat ceruical meum, & reclinetur animæ principale ſuper ſermonem Dei. Læua eius ſub capite meo. Non expedit tibi habere ceruicalia, quæ lamentatio ſequatur. In Ezechiele ſcriptum eſt: Væ iis, qui con- *Ezech. 13* ſuunt ceruicalia ſub omni cubitu manus. Noli conſuere ceruicalia: noli capiti aliunde requiẽ quærere: habe ſponſi læuam ſub capite tuo, & dic, Læua eius ſub capite meo: quã cum habueris, omnia tibi, quæ ſunt in læua, tribuuntur. Dicis quippe, In ſiniſtra eius diuitiæ, & gloria: & dextra eius amplexabitur me. Totum te ſponſi dextera complectatur. Longitudo quippe & anni uitæ in dextra eius: & ob id longæ uitæ, & multorum dierum eris ſuper terram bonam, quam dominus Deus tuus dat tibi. Adiuraui uos, *Exod. 20* filiæ Hieruſalem, in uirtutibus & in uiribsu agri. Quid adiurat ſponſa filias Hieruſalem? Si leuaueritis, & ſuſcitaueritis caritatem. Quamdiu caritas dormit in uobis, o filiæ Hieruſalem, o adoleſcentulæ, quæ in me non dormit, quia uulnerata ſum caritate? In uobis autem, quæ plures eſtis, & adoleſcentulæ, & filiæ Hieruſalem, dormit caritas ſponſi. Adiuraui ergo uos, filæ Hieruſalem, Si leuaueritis, & non ſolum leuaueritis, ſed & ſuſcitaueritis, quæ in uobis eſt, caritatem. Creator uniuerſitatis, cum uos conderet, inſeruit in cordibus ueſtris ſemina caritatis. Nũc *Eſa. 1* autem, ſicut alibi dicitur: Iuſtitia dormiuit in ea: ſic dile- *Gen. 49* ctio dormitat in uobis: iuxta quod & alibi dicitur, Sponſus requieuit, ut leo, & ut catulus leonis. Adhuc in infidelibus,

uicina iſta animalia. caprea, ideſt dorcas, acutiſſime uidet. ceruus interfector ſerpentum eſt. Quiſputas eſt dignus e nobis, qui, iuxta dignitatem loci atque myſterii, plenam poſſit explicare rationem? Oremus Dominum, ut nobis largiatur ſenſum ad aperiendas ſcripturas, & poſſimus dice re: Quo modo aperuit nobis Ieſus ſcripturas? Quid igitur *Luc.24* dicimus: quia dorcas, hoceſt caprea, ſecundum eorum phyſiologiam, qui de naturis omnium animalium diſputant, ex inſita ſibi ui nomen acceperit? ab eo enim, quod acutius uideat, ideſt, παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν, dorcas appellata eſt. Ceruus uero ſerpentum inimicus, ac debella tor eſt, ita ut ſpiritu narium eos extrahat de cauernis; &, ſuperata pernicie ueneni, eorum pabulo delectetur. Forſitan ſaluator meus caprea ſit iuxta θεωρίαν, ceruus iuxta opera. Quænam iſta ſunt opera? Interficit ipſe ſerpentes, contrarias fortitudines iugulat. Ideo dicam ei: Tu contri- *Pſal.73* uiſti capita draconum ſuper aquas: tu contriuiſti caput dra conis. Similis eſt fratruelis meus capreæ, uel hinuulo ceruorum, ſuper mõtes domus Dei. Bethel quippe interpre tatur, domus Dei. Non omnes montes domus Dei ſunt, ſed ii, qui montes Eccleſiæ ſunt. inueniuntur quippe & alii montes recti & conſurgentes aduerſus ſcientiam Dei, montes Aegyptiorum, & Allophylorum. Vis ſcire, quia ſimilis eſt fratruelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum ſuper mõtes Bethel? Eſto mons eccleſiaſticus, mons domus Dei: & ueniet ad te ſponſus ſimilis capreæ uel hinnulo ceruorum ſuper montes Bethel. Cernit ſponſum appropinquaſſe uicinius, qui ante ſuper montes uerſabatur, & colles: aſſimilat eum tranſilientem, atque ſalientem: & poſt hæc ad ſe & ad alias adoleſcentulas adueniſſe cognoſcens, ait, Ecce hic retro poſt parietem noſtrum. Si ædificaueris parietem, & feceris ædificationem Dei; ueniet poſt parietem tuum proſpiciens per feneſtras. Vna feneſtra, unus eſt ſenſus: per hunc proſpicit ſponſus. alia feneſtra, alius eſt ſenſus: & per hunc ſponſus ſolicite contuetur. per quos enim ſenſus non proſpicit ſermo Dei? Quid ſit autẽ,

proſpi-

rat. Habeto fructus; & priora, quæ in te infructuoſa ſunt, auferentur. Tempus quippe ſectionis adeſt. uox turturis audita eſt in terra noſtra. Non ſine cauſa in ſacrificio aſſumitur par turturum, aut duo pulli columbarum: nam idẽ ualent: & numquam dictum eſt ſeparatim, par tantum- *Levit.* 1. 5
modo columbarum, ſed par turturum, & duos pullos co- 12. 14
lumbarum. Columba, Spiritus ſanctus eſt. ſpiritus autem ſanctus, quando de magnis & occultioribus ſacramentis, & quæ multi capere non poſſunt, loquitur, in turturis appellatione ſignatur, ideſt, in eius auis, quæ ſemper in mõtium iugis, & in arborum uerticibus commoratur: in uallibus autem, & iis, quæ ad homines uſque perueniunt, columba aſſumitur. Denique ſaluator, quia hominem eſt dignatus aſſumere, & uenit ad terras, multiq. tunc circa Iordanem peccatores erant; iccirco ſpiritus ſanctus non in turturem uertitur, ſed columba fit: quæ inter nos, propter hominum multitudinem, auis manſuetior conuerſatur. Turtur autem uidetur, uerbi gratia, Moyſen, & unumquemlibet intelligere prophetarum, recedentium in montes & deſerta, & ibi accipientium ſermones Dei. Vox ergo turturis audita eſt in terra noſtra. Ficus produxit groſſos ſuos.
A ficu cognoſcite parabolam. Cum ramus eius tener fa- *Matth.* 24
ctus fuerit, & folia miſerit; ſcitote quia iuxta eſt æſtas: Vult nobis Dei eloquium nunciare, poſt hyemem, poſt procellas, animarum appropinquaſſe meſſem, & ait: Ficus produxit groſſos ſuos: uites floreſcunt, dederunt odorem. Si iam erumpunt in florem, tempus adueniet, & erũt uuæ. Surge, ueni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea. Hæc, quæ ſuperius expoſuimus, ſponſus non audientibus adoleſcentulis, ſed ſola ſponſa audiente loquitur. Volumus autem & ipſius iam audire ſermonem loquentis ad ſponſam: Surge, ueni proxima mea, columba mea, & ueni, columba mea ſub tegmine petræ. Et Moyſes ſub teg- *Exod.* 33
mine petræ ponitur, ut uideat poſteriora Dei in tegmine antemuralis. Primum ueni ad id, quod ante murum eſt, & poſtea poteris introire ubi murus eſt petræ. Oſtẽde mi-

hi faciem tuam. Vſque ad præſentem diem ſimilia dicuntur ad ſponſam. Necdum enim habebat fiduciam, ut, reuelata facie, gloriam Domini contemplaretur. Quia uero iam ornata eſt, atque compoſita, dicitur ei: Oſtende mihi faciem tuam. Nondum enim erat uox eius ita ſuauis, ut mereretur ei dici: Audire me fac uocem tuam. Quando ergo didicit loqui? Tace enim, ait, & audi Iſrael: & ſcies quid loquatur Dominus. Et ſuauis facta eſt uox eius ſponſo, ſecundum illud propheticum: Suauis fiet ei poſtulatio mea. Tunc ad eam ſponſus effatur: Et audire me fac uocem tuã: quia uox tua ſuauis eſt. Si aperueris os tuum uerbo Dei, dicet tibi ſponſus: Vox tua ſuauis eſt, & aſpectus tuus ſpecioſus. Quapropter conſurgentes, deprecemur Dominum: ut digni efficiamur ſponſi ſermone, ſapientia Chriſti Ieſu, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum Amen.

ARGVMENTVM.

MINERIVS *& Alexander monachi Aegypti, per Syſinnium, ut alÿ multi de alÿs fecerant, quæſtionem mouerant D. Hieronymo, quid ſignificarent uerba illa Apoſtoli ad Corinthios, Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur, &c. Vir ſanctus longa de mundi fine, de iudicio, & corporum reſurrectione tractatione ex propoſito quæſtionis addita, nunc eam peregregie illis explicat.*

HIER. MINERIO ET ALEXANDRO, exponens illud Apoſtoli, Non omnes quidem dormiemus, ſed omnes immutabimur.

EPISTOLA CLII.

IN ipſo iam profectionis articulo ſancti fratris noſtri Syſinnii, qui ueſtra mihi ſcripta detulerat, hæc, qualiacumque ſunt, dictare compellor: nec poſſum ueſtram celare prudentiam: ſed obſecro, ne hoc dictum referatis ad gloriam, quin potius ad plenam neceſſitudinem, dum ita uobis, quaſi mihi, loquor. Multas ſanctorum

ctorum fratrum ac ſororum de ueſtra prouincia ad me detulit quæſtiones; ad quas uſque ad diem Epiphaniorum, largiſſimo ſpatio me reſponſurum putabam. cumq. furtiuis noctium lucubratiunculis ad pleraſque dictarem, &, expletis aliis, me ad ueſtram, quaſi ad difficillimam, reſeruarem; ſubito ſuperuenit, aſſerens ſe illico profectum. cumq. eum rogarem, ut differret iter; libere mihi cœpit famem obtendere monaſteriorum, Aegypti neceſſitates, Nili non plenas aquas, multorum inediam: ut prope offenſa eſſet in Dominum, illum ultra uelle retinere. Itaque ſubtemen, & ſtamina, liciaq. & telas, quæ mihi ad ueſtram tunicam parauerat, uobis inconfecta tranſmiſi; ut, quidquid mihi deeſt, ueſtro texatur eloquio. Prudentes eſtis, & eruditi, & de canina, ut ait Appius, facundia ad Chriſti diſertitudinem tranſmigraſtis. Nec magno mihi apud uos labore opus eſt, quod philoſophum quendam in ſuadendo ruſticum eſſe perpeſſum narrant fabulæ. Vixdum dimidium, inquit, dixeram: iam intellexerat. Itaque & ego tempore coartatus, ſingulorum uobis, qui in ſacram ſcripturam commentariolos reliquerunt, ſententias protuli; & ad uerbum pleraque interpretatus ſum; ut & me liberem quæſtione; & uobis ueterum tractatorum mittatur auctoritas, qui, in legendis ſingulis, ac probandis, non meæ uoluntati, ſed ueſtro acquieſcatis arbitrio. Quæritis, quo ſenſu dictum ſit, & quo modo in prima ad Corinthios epiſtola Pauli apoſtoli ſit legendum: Omnes quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur. An, iuxta quędã exemplaria, non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. utrumque enim in Græcis codicibus inuenitur. Super quo Theodorus Heracleotes, quæ urbs olim Perinthus uocabatur, in commentariolis Apoſtoli ſic locutus eſt: Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur. Enoch enim & Elias, mortis neceſſitate ſuperata, ita ut erant in corporibus, de terrena conuerſatione ad cæleſtia regna tranſlati ſunt. Vnde & ſancti, qui die conſummationis atque iudicii in corporibus reperiendi ſunt, cum

1.Cor. 15 · Gen. 5 · 4. Reg. 2

aliis ſanctis, qui ex mortuis reſurrecturi ſunt, rapientur in nubibus obuiam Chriſto in aera, & non guſtabunt mortem, eruntq. ſemper cum Domino, grauiſſima mortis neceſſitate calcata. Vnde ait Apoſtolus: Omnes quidem nõ
1.Theſſ.4 dormiemus; omnes autem immutabimur. Qui enim ex mortuis reſurrexerint, & in nubibus uiuentes rapti fuerint, tranſibunt ad incorruptionẽ, & a mortalitate in immortalitatem mutabuntur, nõn in tempore, non ſaltem in breui ſpatio, ſed in atomo & in puncto temporis, atque momento, quo palpebra oculi moueri poteſt, in nouiſſima tuba. tanta enim fiet celeritate reſurrectio mortuorum, ut uiui, quos in corporibus ſuis conſummationis tempus inuenerit, mortuos de inferis reſurgentes præuenire non ua-
1. Cor. 15 leant. quod manifeſte Paulus ediſſerens, ait: Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile iſtud induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem, ut poſſit in utramque partem, uel in pœnis, uel in cælorum regno manere perpetuo. Diodorus, Tarſenſis epiſcopus, præterito hoc capitulo, in conſequentibus breuiter annotauit, in eo quod ſcriptum eſt: Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Si, inquit, incorrupti reſurgent mortui, haud dubium quin & ipſi ad meliora mutati: quid neceſſe fuit dicere, Et nos immutabimur? An hoc uoluit intelligi, quod incorruptio communis ſit omnium, immutatio autem proprie iuſtorum? dum non ſolum incorruptionem & immortalitatem, ſed & gloriam conſequuntur. Apollinarius, licet aliis uerbis, eadem, quæ Theodorus, aſſeruit: quoſdam non eſſe morituros, ſed de præſenti uita rapiendos in futuram; ut, mutatis glorificatisq. corporibus, ſint cum Chriſto. Quod nunc de Enoch & Elia credimus. Didymus non pedibus, ſed uerbis in Origenis tranſiens ſententiam, contraria uia graditur. Ecce myſterium uobis loquor: Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur. Quod ita diſſeruit: Si non indigeret reſurrectio interprete, nec obſcuritatem haberet in ſenſibus; nũ-
quam

quam Paulus poſt multa, quæ de reſurrectione locutus eſt, intuliſſet: Ecce myſterium uobis dico: Omnes quidem dormiemus, ideſt, moriemur: non omnes autem, ſed ſoli ſancti immutabimur. Scio quod in nonnullis codicibus ſcriptum ſit: Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. Sed conſiderandum, an ei, quod præmiſſum eſt, Omnes immutabimur, poſſit conuenire quod ſequimur: Mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Si enim omnes immutabuntur, & hoc commune cũ ceteris eſt; ſuperfluum fuit dicere, Et nos immutabimur. Quamobrem ita legendum eſt: Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur. Si enim in Adam omnes moriuntur, & in morte dormitio eſt: omnes ergo dormiemus, ſiue moriemur. Dormit autem iuxta idioma ſcripturarum, qui mortuus eſt ſpe reſurrectionis futuræ. Omniſq. qui dormit, utique expergiſcitur: ſi tamen non ſubita uis mortis eum oppreſſerit, & mors ſomno fuerit copulata. Dumq. omnes ita dormierint lege naturæ, ſoli ſancti & corpore & anima in melius mutabuntur: ita ut incorruptio omnium reſurgentium ſit, gloria autem atque mutatio proptie ſanctorum. Quodq. ſequitur iuxta Græcos, *ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ*, ſiue *ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ*: utrumque enim legitur: & noſtri in terpretati ſunt, in momento, & in ictu, ſiue, in motu oculi: idem Didymus ita explanauit: iuncta ſimul omnium reſurrectione, rapientur obuiam Chriſto, ſed hi quos mors diſſoluerit: quæ præſens ſermo ſignificat. Quando enim dicit, in puncto temporis, & in motu oculi atque momento futuram omnium reſurrectionem, cunctam primæ & ſecundæ reſurrectionis excludit fabulam: ut alii primi, alii nouiſſimi reſurrecturi eſſe credantur. Atomus autem punctum temporis eſt, quod ſecari & diuidi non poteſt. unde & Epicurus ex ſuis atomis mundũ ſtruit, & uniuerſa conformat. Ictuſq. oculi, ſiue motus, qui Græce dicitur *ῥοπὴ*, tanta uelocitate tranſcurrit, ut pene ſenſum uidentis effugiat. Verum quia in pleriſque codicibus pro *ῥοπὴ*, ideſt, ictu, uel motu, *ῥιπὴ* legitur: hoc ſentire debe-

mus, quod, quo modo leuis pluma, uel ſtipula, aut tenue ſiccumq. folium, uento flatuq. raptatur, & de terra ad ſublime transfertur; ſic ad ictũ oculi & ad nutum Dei, omniũ mortuorum corpora mouebuntur, parata ad aduentum iudicis. Quodq. iungit, & dicit: In nouiſſima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur: oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitem: duplicẽ habet intelligentiam, ut clangor tubæ, aut uocis indicet magnitudinem, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Sicut tuba exalta uocem tuam: aut apertam omnium reſurrectionẽ,
Matth. 6 iuxta illud quod in euangelio legimus: Tu autem quando
Eſa. 58 facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te: hoceſt, abſcondite fac miſericordiam & in ſecreto, ne uidearis de alterius miſeria gloriari. Quærimus autem, cur ad nouiſſimã tubam mortuos ſcripſerit reſurrecturos. Quando enim
Apoc. 8. 9 nouiſſima dicitur, utique aliæ præceſſerunt. In Apocalypſi Ioannis ſeptem deſcribuntur angeli cum tubis: &, unoquoque clangente, primo uidelicet, ſecundo, & tertio, quarto, & quinto, & ſexto, quid per ſingulos actum ſit, indicatur. Nouiſſimo autem, ideſt, ſeptimo, claro tubæ ſtrepitu perſonante, mortui ſuſcitantur, corpora, quæ prius habuerant corruptibilia, incorrupta recipientes. unde, poſt nouiſſimam tubam, exponit Apoſtolus quid ſequatur: Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, nos autem immutabimur. Quando dicit, nos, alium ſe, & eos, qui ſecum ſunt, præter mortuos eſſe ſignificat. Ad quod intelligendum, ſunt qui dicant mortuos, qui reſurgant incorrupti, eſſe corpora mortuorum; eos autem, qui dicantur eſſe
Eph. 4 mutandi, animas debere accipi, quando in maiorem gloriam fuerint commutatæ, & peruenerint in uirum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Alii uero aſſerunt, mortuos debere intelligi peccatores, qui reſurgẽt incorrupti, ut poſſint æterna ſuſtinere ſupplicia: eos autem, qui commutantur, eſſe ſanctos, qui de uirtute in uirtutem, & de gloria transferuntur in gloriam. Vnde & ad in-

corruptionem mortuorum intulit: Oportet enim corrupti uum hoc induere incorruptionem. Ad id autem, quod dixerat, Nos immutabimur, illud adiunxit, Et mortale hoc induet immortalitatẽ. aliud eſt enim immortalitas, aliud incorruptio: ſicut aliud mortale,& aliud corruptiuũ. quidquid autẽ mortale eſt, & corruptiuũ eſt: ſed non, quod corruptiuũ, ſtatim & mortale. corruptiua quippe ſunt corpora, quæ carent anima,& tamen non ſunt mortalia: quia nũquã habuere uitã, quæ proprie animantiũ eſt. unde ſignanter Apoſtolus corruptioni incorruptionem, & mortalitati immortalitatem, reſurrectionis futuram tempore, copulauit. Acacius Cæſareæ, quæ prius Turris Stratonis uocabatur, poſt Euſebium Pamphili epiſcopus, in quarto *συλλεκτων ζητημάτων* libro proponens ſibi hanc eandẽ quæſtionem, latius diſputauit; & utrumque ſuſcipiens, quod inter ſe uidetur eſſe contrarium, poſt principium, quod omiſimus, ſic locutus eſt: Dicamus primum de eo, quod magis in plurimis codicibus inuenitur. Ecce myſterium dico uobis: omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur. Myſterium dixit, ut attentiores faceret auditores, de reſurrectione plenius diſſerturus. Dormitio autem mortem iſtam, quæ communis eſt omnium, ſignificat: unde rectiſſime poſuit, quod omnes dormiamus, ideſt, moriamur, ſicut ſupra dixit: Quo modo in Adã omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes uiuificabuntur Cũ ergo omnes morituri ſint, audite ſacramenta, quæ dico: omnes quidem moriemur, ſed non omnes immutabimur. Canet enim tuba, haud dubium quin angelus ſeptimus; & mortui reſurgent incorrupti. Si autem incorrupti erunt mortui, quo modo non immutabuntur, cum incorruptio ipſa mutatio ſit? Sed hic commutatio, qua Paulus mutandus & ſancti ſunt, glorificatio intelligitur. Incorruptio autem iccirco communis eſt omnium, quia in eo miſerabiliores erunt peccatores, ut ad tormenta perpetui ſint, & non mortali & corruptibili corpore diſſoluantur. Legimus in eadem epiſtola, Apoſtolo diſſerente, ſacratam diuerſitatem

ſalſum eſſe, rerum exitus approbauit. Hoc int... exe-
rant & ipſi Theſſalonicenſes, ſacramenta ſermonis myſtici neſcientes: & coniecturis uariis fluctuabant, dicel ātq. que: Si Paulus inueniendus in corpore eſt, proximus eſt dies iudicii. Vnde corrigit eos, ſecundam epiſtolam ſcribens: Rogamus uos fratres per aduentum domini noſtri Ieſu Cſtriſti, & noſtri congregationem in ipſum: ut non cito moueamini mente, nec terreamini, neque per ſpiritū, neque per uerbum, neque per epiſtolam, tamquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini: ne quis uos ſeducat ullo modo: quoniam niſi diſceſſio uenerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis; qui aduerſatur & extollitur ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tamquam ſit Deus. Non meminiſtis, quod, cum apud uos eſſem adhuc, hæc dicebam uobis? Quibus dictis hoc agit, ut eos reuocet ab errore: ne putent diem appropinquare iudicii; & id quod ſcripſerat; Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu Domini non præueniemus eos, qui dormierunt; aliter intelligant, quam intelligi uoluit ipſe, qui ſcripſit. Neque enim fieri poteſt, ut, qui ad Timotheum ſcripſerat: Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat; putaret ſe in carne perpetuum, & numquam eſſe moriturum, & de uita terrena ſtatim ad regna cæleſtia trāſiturum: præſertim cum ad Romanos ſcribens eadem dixerit: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et ad Corinthios: Habitantes in corpore, peregrinamur a Domino. magis autem uolumus exire de corpote, & eſſe cū Domino. Qui hæc dicebat, nouerat utique ſe eſſe moritu rum. Melius eſt igitur ſpiritualiter ſentire quod ſcriptum eſt, & dormitionem in præſenti loco, non mortem accipere, per quam anima a corpore ſeparatur, ſed peccatum poſt fidem & offenſam Dei, dormitionemq. poſt baptiſmum: de qua & ad Corinthios loquebatur: Et ideo inter uos multi infirmi ſunt, & dormiunt plurimi. Et in alio loco: Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt: qui cū mor-

2. Theſſ. 2 · *2. Tim. 4* · *Rom. 7* · *2. Cor. 5* · *1. Cor. 11* · *1. Cor. 15*

mortui ſint, non ſunt perpetua morte perituri: quia non
in mortali crimine continentur, ſed leui modicoq. pecca-
to. Quod & alius ſanctus uitare cupiens, loquebatur: Ne
Pſal. 12 forte obdormiam in morte. Eſt enim ſomnus peccati,
qui ducit ad mortem: & eſt alia delicti dormitio, quæ mor
te non ſtringitur: Qui ergo uixerit ea uita, quæ dicit: Ego
Ioan. 14 ſum uita, (etenim uita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto
in deo) & numquam ab ea fuerit ſeparatus, nec ad mor-
Col. 3 tem uſque peccauerit: iſte de uiuentibus & ſemper uiuen-
Ioan. 11 tibus eſſe dicitur: de quibus & ſaluator in euangelio Ioan-
nis myſtico ſermone teſtatur. Qui credit in me, non mo-
rietur. Et omnis, qui uiuit & credit in me, non morietur
in æternum. Vnde & Apoſtolus, Domini ſui calcans ue-
ſtigia, ea docuit diſcipulos, quæ didicit a magiſtro. Omnes
Pro. 9 itaque non dormiemus. Qui enim omni cuſtodia ſeruat
cor ſuum, & ad Chriſti præcepta uigilat, mandatiq. eius
Matth. 24 memor eſt, dicentis: Vigilate, quia neſcitis qua hora fur
Pro. 6 ueniat. Et in alio loco: Ne dederis ſomnum oculis tuis, &
palpebris tuis dormitationem, ut ſaluus fias: quaſi caprea
de uinculis, & quaſi auis de laqueis, iſte non dormiet.
Pſal 131 Cum igitur quidam non dormiant, qui ſemper in Chriſto
uiuunt, & uigilant; ſequitur, ut nequaquam omnes dor-
miant, & econtrario omnes immutentur, non immutatio-
ne gloriæ, quæ proprie debetur ſanctis, ſed ea immutatio-
ne, qua corruptiuum hoc, incorruptiuum efficitur, ut uel
pœnas, uel præmia recipiat ſempiterna. Quod & ſi dor-
mierit aliquis in Chriſto, & negligentiæ ſomno obdormie
Pſal. 40 rit, debet audire quod ſcriptum eſt: Numquid, qui dor-
mit, non reſurget? Qui uero non dormit, ſed uigilat, &
ſemper uiuit in Chriſto, de uita ad uitam tranſiet: ſiue ra-
pietur in nubibus, ut ſemper cum Domino ſit. De iſtiuſ-
modi dormientibus Lazarus erat, de quo Dominus ait:
Ioan. 11 Lazarus amicus noſter dormit. Et de hoc dormiente di-
cebat ad Martham: Qui credit in me, etiam ſi mortuus
fuerit, uiuet: & omnis, qui uiuit, & credit in me, non
morietur in æternum. Qui enim tota mente in Chriſto cõ
ſidit,

ſidit, etiam ſi, ut homo, lapſus, mortuus fuerit in peccato, fide ſua uiuit in perpetuum. alioqui mors iſta communis, & credentibns & non credentibus debetur æqualiter, & omnes pariter reſurrecturi ſunt, alii in confuſionem æternam, alii ex eo, quod credunt, in ſempiternam uitam. Et ſic ſtare poteſt; ut qui credit in Chriſto, non moriatur; & etiam ſi mortuus fuerit, uiuat in perpetuum. quod iuxta corporalem mortem, excepto Enoch & Elia, nulli *Gen.* 5
contigiſſe perſpicuum eſt. Qui autem fidei magnitudine *4. Reg.* 2
ſemper uiuunt in Chriſto, non dormient, neque morientur, ſed imitatores erunt uitæ apoſtolicæ, qui abſque ulla culpa uixerunt in lege iuſtitiæ, & ad fidem Domini tranſeuntes, credentesq. in eum qui uita uocatur & reſurrectio, numquam dormiere, numquam mortui ſunt. Anima enim, *Ezech.* 18
quæ peccauerit, ipſa morietur. Sicut igitur anima, quæ peccat, uiuente corpore mortua eſt, & eadem die, qua peccauerit, dormit in morte: dicente Eccleſiaſte: Qui pec *Eccl.* 9
cauerit, mortuus eſt ex tunc: ſic anima, quæ Chriſti præcepta ſeruauerit, etiam ſi corpus mortuum fuerit, uiuet in æternum. Hoc autem ſciendum, quod magis conueniat ueritati ita legere: Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur: maxime quia ſequitur: Mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Si enim omnes ſunt immutãdi, iuxta alteram lectionem: quo modo poſtea dicitur, quaſi præcipuum, atque priuatum, & proprie apoſtolorum, Et nos immutabimur? Quando autem dicit, Nos, ſanctos quoſque ſignificat. Quæritis, quo modo intelligendum ſit illud, quod in prima ad Theſſalonicenſes epiſtola ſcribitur: Hoc enim uobis dicimus in uer *1. Theſſ.* 4
bo Domini: quia nos, qui uiuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu Domini non præueniemus eos, qui dormierunt: quoniam ipſe Dominus in iuſſu, & in uoce archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde nos, qui uiuimus, qui reſidui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aera: & ſic ſemper cum Domino erimus.

Super

Super quo quamuis ſuperior Acacii diſputatio plenius uen tilarit: tamen dicendum eſt, quid uideatur aliis, Theodoro uidelicet, Apollinario, & Diodoro, qui unam ſequuntur ſententiam: quorum Diodorus hæc ſcripſit. Reſiduos atque uiuentes Paulus apoſtolus uocat: non quo uelit intelligi, & ſe & alios reſurrectionis tempore in corpore reperiendos: ſed nos dixit, pro eo quod eſt, iuſtos: de quorũ & ego ſum nnmero. ipſi enim rapientur obuiam Chriſto, & non peccatores. Viuentes autem, non, iuxta tropologiam, ſanctos accipimus, qui peccato non mortui ſunt, ſed omnes, quos in corpore adueniens Chriſtus inuenerit. Quodq. ſequitur: Non præueniemus eos, qui dormierunt: nequaquã ad peccatores referre debemus. Neque enim peccatores cum iuſtis rapientur obuiam Chriſto, ſed ii, quos mors diſſoluerit. Verum quid iſta perquiro, & apoſtolicis dictis calumniam facio? cum ipſe manifeſtiſſime ſcribat: Qui reſidui ſumus in aduentu Domini. Qui
Matth. 24 ſint autem reſidui, uerbis diſcimus ſaluatoris: Sicut in die-
Luc. 17 bus Noe ducebant uxores, & nubebant: & repente uenit diluuium, & tulit omnes: ſic erit aduentus filii hominis. Quibus ſermonibus approbatur, in fine mundi multos ui uos, & adhuc in corporibus reperiendos. Sequitur: In iuſ
Matth. 25 ſu & in uoce archangeli, & mortui reſurgent primi. Et hoc
Luc. 17 rurſum ſaluator loquitur in euangelio: Media autem nocte ſponſus uenit, qui utique uiuentes in corpore deprehendet: quando duo erunt in lectulo uno, unus aſſumetur, & alius relinquetur: & duo molentes, una aſſumetur, & alia relinquetur. Quibus dictis oſtenditur, medio noctis, ſecuris omnibus, conſummationem mundi eſſe uenturam. Ori genes in tertio uolumine ἐξηγηματικῶν, epiſtolæ Pauli ad Theſſalonicenſes primæ, poſt multa, quæ uario prudẽtiq. ſermone diſſeruit, hæc intulit: de quibus nulli dubiũ eſt & Acacium pleraque libaſſe. Quid eſt ergo quod ſcribunt Theſſalonicenſibus in uerbo Dei Paulus, & Syluanus, & Timotheus? Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu Domini non præueniemus eos, qui dormierunt.

Qui ſunt iſti uiuentes, qui loquuntur talia? Vtique Paulus *Gal.* 1
non ab hominibus, nec per homines Apoſtolus, & chariſſimus eius filius in fide Timotheus, & Syluanus, qui illis erat & affectione & uirtutibus copulatus, & hoc non ſolum illi, ſed quicumque Pauli & ſcientia & conuerſatione ſimilis eſt, dicere poteſt: Nos, qui uiuimus, quorum corpus mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem uiuit propter iuſtitiam, & quorum mortificata ſunt membra ſuper terram, ita ut nequaquam concupiſcat caro contra ſpiritum. Si enim adhuc deſiderat caro, uiuit: & quia uiuit, deſiderat, & non ſunt mortificata membra illius ſuper terram: quod ſi mortificata ſunt, nequaquam contra ſpiritũ concupiſcunt: quæ mortificatione ſui, huiuſcemodi deſiderium perdiderunt. Sicut igitur, qui uita caruere præſenti, & ad meliora translati ſunt, magis uiuunt, depoſito mortis corpore, & uitiorum omnium incentiuis: ſic, qui mortificationem Ieſu in corpore ſuo circumferunt, nequaquam uiuunt iuxta carnem, ſed iuxta ſpiritum: uiuunt in eo, qui uita eſt, & uiuit in eis Chriſtus: de quo ſcriptum eſt: Viuẽs eſt ſermo Dei & efficax; qui eſt Dei uirtus, Deiq. *Hebr.* 4
ſapientia. Viuunt enim in quibus uiuit uirtus Dei, omni humana fragilitate depoſita; & in quibus uiuit ſapientia, quæ abſcondita eſt in Deo; & in quibus uiuit & operatur iuſtitia. Chriſtus enim factus eſt nobis non ſolum iuſtitia *1. Cor.* 1
ex Deo, ſed & ſapientia, & omne quod uirtus eſt. Et ſiquidem in præſenti loco ſe a dormientibus & in Chriſto mortuis, qui hanc ſcribunt epiſtolam, ſepararent, uidebatur ſuperflua annotatio; & ex uno loco aſſumptum teſtimonium non ualeret. nunc uero eodem ſenſu, quia & eodem ſpiritu, in prima ad Corinthios loquitur: Omnes *1. Cor.* 15
non dormiemus, omnes autem immutabimur in momento, in motu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hoc quod in præſenti loco ſcriptum eſt: In tuba Dei deſcẽdet de cælo: compara illi, quod ad Corinthios ſcribitur: *1. Theſ.* 4
In nouiſſima tuba; canet enim tuba, & cetera: Illi autem, *1. Cor.* 15
quod

quod ad Theſſalonicenſes legitur, Et mortui in Chriſto reſurgent primi: hoc quod ad Corinthios ſcriptum eſt, Et mortui reſurgent incorrupti. Porro quod ſequitur: Deinde nos, qui uiuimus, qui reſidui ſumus; illi reſpondet, Et nos immutabimur. quorum utrumque ſic intelligi poteſt: Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentu Domini, & nos qui immutabimur, & non ſumus ex iis qui appellantur mortui, ſed uiuimus. iccirco præſentiam Domini non in morte, ſed in uita præſtolamur, quia de Iſraelitico genere ſumus, & electæ ſunt de nobis reliquiæ, de quibus

3. Reg. 19 Dominus olim loquebatur: Dereliqui mihi ſeptem millia

Ioan. 11 uirorum, qui non curuauerunt genu Baal. In Ioannis quoque euangelio, uiuorum & non uiuorum duplex ordo deſcribitur. Omnis, qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, uiuet: & omnis, qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. Si uiuos ita intelligimus, ut iam a nobis dictum eſt: dormientes & in Chriſto mortuos illos eſſe credamus, qui cum uelint in Chriſto uiuere, tamen peccato mortui ſunt. Sin autem reliquiæ & electio ſecundum gratiam, appellantur uiuentes; qui non ita credunt, nec de Iſraelitica nobilitate generati ſunt, dormientes & mortui appellabuntur in Chriſto. Sunt qui hunc locum ita ediſſerant: Viui appellantur, qui numquam peccato mortui ſunt: qui autem peccauerunt; & in eo, quod peccauerunt, mortui ſunt; & poſtea conuerſi ad pænitentiam, purgant antiqua delicta; mortui appellantur, quia peccauerunt; in Chriſto autem mortui, quia plena ad Deum mente conuerſi ſunt. Porro, qui uiuunnt, & habent teſtimonium fi-

Hebr. 11 dei, & nec dum receperunt promiſſionem Dei, qui & de aliis melius quiddam cogitauit, ut non abſque iis qui iuſti ſunt coronentur, in eo habent beatitudinem, quod fruuntur bono conſcientiæ, & uiuunt, & relicti ſunt in aduentum Domini ſaluatoris. ſed quia clemens eſt Deus & uult ſaluare etiam eos, qui dormierunt, & in Chriſto mortui ſunt; non præuenient illos, neque ſoli rapientur in nubibus; ſed,

Matth. 20 iuxta exemplum euangelicæ parabolæ, unum denarium, unamq.

unamq. mercedem & undecimæ horæ operarii, & primæ, qui in uineam miſſi ſunt, ſalutis pretium accipient. Nec hoc alicui uideatur iniuſtum, ut diſpar labor unum præmium conſequatur. Magna quippe diuerſitas eſt eorum, qui poſt uulnera ſunt ſanati, & eorum, qui numqam uiderunt mortis terrorem. De his puto dictum: Quis eſt homo, qui uiuat & non uideat mortem? redimet de morte animã ſuã? Neque enim, ut quidam putant, quis, pro eo quod eſt, nullus accipitur; ſed quaſi dixerit, quiſputas, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Quis ſapiens, & intelliget hæc? Et in alio loco: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Et iterum: Quis cognouit ſenſum Domini? Reſidui ergo erunt de credentibus pauci, qui aduentum Domini uideant, ſecundum id quod Deus uerbum eſt, nequaquam in uilitate carnis, ſed in gloria triumphantis. Et conſiderandum, quo modo primum dormientes appellauerit, deinde in Chriſto mortuos, quos uiuentes præuenire non poterunt. Qui enim non cuſtodierit hoc, quod ſcriptum eſt: Ne dederis ſomnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem, ut ſaluus fias: ſicut caprea de uinculis, & ſicut auis de laqueis, dormiet, & culpabili ſopore torpeſcet: cumq. dormierit, tranſibit in mortem. ſicut enim mouetur, qui uigilat; ſic, qui dormit, iacet immotus, & mortis torpet ſimilitudine. Quod autem dormitionem ſequatur mors, & prima ad Corinthios epiſtola docere nos poterit, in qua ita ſcriptum eſt: Nunc autem Chriſtus ſurrexit ex mortuis, primitiæ dormientium: quia per hominẽ mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et poſt paululũ: Non omnes dormiemus, ſed omnes immutabimur in momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba. canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Cum ergo hæc de dormitione dicantur, & morte; & illud legamus in Apoſtolo: Surge, qui dormis, & exurge de mortuis; & illuminabit te Chriſtus: iuremus Domino; & uotum faciamus deo Iacob, unuſquiſque dicens in corde ſuo: Si aſcendam ſuper ſtratum meum, ſi dedero ſomnum oculis

Pſal. 88
Oſee 14
Pſal. 14
Rom. 11
Prou. 6
1. *Cor.* 15
Eph. 5
Pſal. 131

lis meis, & palpebris meis dormitationẽ, donec inueniã lo cum Domino; haud dubium, quin in anima ſua tabernaculum Deo Iacob; ut Deus in illo æterna ſede requieſcat. Sequitur. Quia ipſe Dominus in iuſſu, & reliqua. deſcẽdet enim miſſus a patre, nõ diuerſitate uirtutis, ſed diſpenſatione iudicis: & deſcendet ad eos, qui deorſum ſunt, uerbum Dei, & ſapientia, & ueritas, atque iuſtitia. Et quamquam mortui ſint, ad quos dignatur deſcendere; non tamen ſunt ab eo alieni. mortui enim uocantur in Chriſto. qui autem uiuunt, hoc habent priuilegium, quod eliguntur e pluribus. Attamen utrumque agmen, & mortuorum in Chriſto, & uiuentium, rapientur pariter in nubibus obuiam Chriſto: ut non eum expectent, donec ad terrena deſcendat; ſed præſentia illius & contubernio in ſublimibus perfruantur. Quantaq. clementia Chriſti, ut pro ſalute noſtra non ſolum caro factus ſit, ſed ad mortuos uſque deſcenderit, & in ipſa morte habeat ſigna uiuentium. Aqua enim
Ioan. 19 & ſanguis de latere eius egreſſa ſunt. Deſcendit igitur ſermo diuinus, uoce archangeli præcedẽte, & præparante ſibi uiã, in iis, qui eius poſſunt ferre præſentiã. Quod ut queamus intelligere, primi aduentus myſteria cognoſcamus. Scriptũ eſt de Ioãne, qui præcurſor eius fuit, quod in eremo dixerit:
Matth. 3 Ego uox clamantis in deſerto: & reliqua. Quid clamauit
Luc. 3 uox in deſerto? Parate uiam Domini, rectas facite ſemitas
Eſa. 40 eius. Ob quod præmium, quamue mercedem? Omnis uallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt praua in directa, & aſpera in uias planas: & uidebit omnis caro ſalutare Dei. Hoc autem ideo, quia uer
1. *Ioan.* 1 bum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Nũc autem nequaquam uox prophetæ in deſerto erit, ſed uox archangeli parantis uias, non in carnis humilitate uenienti, ſed ei,
Luc. 7 qui eſt apud patrem uerbum Deus. Et tũc quidem egrediebantur in deſertum, ut audirent aſſumpti hominis præcur
Matth. 11 ſorem; & uiderent arundinem uento agitatam, de qua factæ ſunt tibiæ, & uocalis calamus, qui in ore puerorum dulci ſonat modulamine, canentium in plateis, atque dicentium:

tium: Cantauimus uobis, & non ſaltaſtis. Nunc autem in uoce archangeli præcedentis Dominum deſcendentem de cælis, & in clariſſima tuba, unuſquiſque credentium, uel ad prœlium, uel ad ſacerdotalia miniſteria prouocatur. Legimus in Numerorum libro, ſacratas Deo tubas, quæ ante oſtium perſonent. Sin autem magna eſt uox angeli, & tubæ archangeli: quanto maior erit tubæ Dei, quæ parat uias primum dormientium & mortuorum in Chriſto, deinde eorum, qui uiuunt, & reſidui ſunt, & ſermonis Dei præſtolantur aduentum? Forſitan ſimplicis tubæ clangor dormiẽtibus & mortuis in Chriſto neceſſarius eſt; uox autem archangeli & tubæ Dei, iis, qui uiuunt, & in præſentiam Dei reſeruantur. Videamus, quid poſſit intelligi & id, quod ſequitur: Simul cum illis rapiemur. Quo uerbo oſtendi puto ſubitum ad meliora tranſcenſum, & iccirco raptum ſe uoluiſſe dicere, ut uelocitas tranſeuntis ſenſum cogitantis excederet. quod & in alio loco eiuſdem uerbi proprietate ſignauit: Scio hominem in Chriſto ante annos quattuordecim, ſiue in corpore, neſcio, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, raptum iſtiuſmodi uſque ad tertium cælum. Et ſcio huiuſmodi hominem, ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, quia raptus eſt in paradiſum, & audiuit uerba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Alii enim proficientes, &, ut ita dicam, gradientes ad maiora creſcebant, donec, fierent iuxta id quod ſcriptum eſt, Magni ualde nimis: & quoſdam in cælum aſſumptos legimus. Paulus autem uas electionis in tertium cælum raptus aſcendit, & iccirco audiuit uerba ineffabilia. Quo modo autem ii, qui rapiuntur in nubibus, rapiantur obuiam Chriſto, diligentius contemplandum eſt. Scimus nubes prophetas, quibus præcepit Deus ne pluerẽt ſuper Iſrael imbrem, quãdo impleuerunt menſuram patrum ſuorum, & facta eſt lex & prophetæ uſque ad Ioannem Baptiſtam. Et quia Deus poſuit in Eccleſia primum apoſtolos, ſecundo prophetas: non ſolum prophetæ, ſed & apoſtoli nubes intelligendi ſunt. Si quis igitur rapitur ad Chriſtum, aſcendit ſuper nu-

Num. 10 · 1.*Cor.* 12 · *Gen.* 26 · *Eſa.* 5 · *Matth.* 11 · *Eph.* 4

bes legis & euangelii, ſuper prophetas & apoſtolos; &, aſſumptis alis columbæ, eorumq. doctrina ad excelſa ſublatus, occurrit, non deorſum, ſed in aere & ſpirituali intelligentia ſcripturarum. Occurrens autem in ſpiritualibus, & terrena dimittens, ſiue ille ſit dormiens, ſiue in Chriſto mortuus, ſiue uiuens, & in illius præſentiam reſeruatus, ſemper cum illo erit, & perfruetur uerbo Dei, & ſapientia, ueritate, atque iuſtitia. Hæc celeri ſermone dictaui, quid eruditi uiri de utroque ſentirẽt loco, & quibus argumentis ſuas uellent probare ſententias, ueſtræ prudentiæ exponens. neque enim tanta eſt meæ puſillitatis auctoritas, qui nihil ſum, & inuidorum tantum morſibus pateo, quanta eorum, qui nos in Domino præceſſerunt. nec, iuxta Pythagoræ diſcipulos, præiudicata doctoris opinio, ſed doctrinæ ratio ponderanda eſt. Si quis autem contrariæ factionis immurmurat, quare eorum explanationes legam, quorum dog-
1. *Theſſ.* 5 matibus non acquieſco: ſciat me illud Apoſtoli libenter audire: Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Et ſaluatoris uerba dicentis: Eſtote probati nummularii: ut, ſi quis nummus adulter eſt, & figuram Cæſaris non habet, nec ſignatus eſt moneta publica, reprobetur. Qui autem Chriſti faciem claro præfert lumine, in cordis noſtri marſupium recondatur. Etenim, ſi dialecticam ſcire uoluero, aut philoſophorum dogmata, &, ut ad noſtra redeam, ſcientiã
2. *Tim.* 2 ſcripturarum: nequaquam ſimplicis Eccleſiæ uiros interrogare debeo; quorum alia gratia eſt, & unuſquiſque in ſuo ſenſu abundat; præſertim cum in domo magna patris familiæ uaſorum diuerſitas multa dicatur; ſed eos, qui artem didicere ab artifice, & in lege Domini meditantur die ac nocte. Ego & in adoleſcentia, & in extrema ætate profiteor, & Origenem & Euſebium Cæſarienſem uiros eſſe doctiſſimos, ſed erraſſe in dogmatum ueritate. quod econtrario de Theodoro, Acatio, Apollinario poſſumus dicere: & tamen omnes in explanationibus ſcripturarum, ſudoris ſui nobis memoriam reliquerunt. In terra aurum quæritur, & de fluuiorum alueis ſplendens profertur glarea, Pactolusq.

luſq. ditior eſt cœno, quam fluento. Cur me lacerant amici mei, & aduerſum ſilentem craſſæ ſues grunniunt? quarũ omne ſtudium eſt, immo ſcientiæ ſupercilium, aliena carpere, & ſic ueterum defendere perfidiam, ut perdant fidem ſuam. Meum propoſitum eſt antiquos legere, probare ſingula, retinere quæ bona ſunt, & a fide Eccleſiæ catholicæ non recedere. Volens ad alias quæſtiunculas reſpondere, & uel mea uel aliena dictare, extemplo a fratre Syſinnio admonitus ſum, ut & ad uos & ad ceteros ſanctos fratres, qui nos amare dignantur, litteras ſcriberem. Cohibebo igitur gradum, &, ſi uita comes fuerit, futuro me operi reſeruabo; ut & uobis per partes paream, & fractum ac ſenile corpuſculum onus poſſit ferre moderatũ. Illud autem breuiter in fine commoneo. hoc, quod in Latinis codicibus legitur: Omnes quidem reſurgemus, non omnes autem immutabimur: in Græcis uoluminibus non haberi, ſed uel, Omnes dormiemus, non autem omnes immmutabimur; uel, Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur: quorum quis ſenſus ſit, ſupra diximus.

ARGVMENTVM.

PAVLINVS, *uir tam ſacra, quam ſeculi eruditione inſignis, duas D. Hieronymo explicandas, miſſa eloquenti epiſtola, mouerat quæſtiones. Vir ſanctus, ueluti maioribus ſtudijs occupatus, ſecundam breuiter ſoluit: primam uero, quod in libris* περὶ ἀρχῶν *a ſe nuper ad detegendas Origenis hæreſes uerſis enucleetur, omittit. &, quo animo legerit Origenem, interea addit.*

HIERONYMVS PAVLINO.

EPISTOLA CLIII.

VOCE me prouocas ad ſcribendum, terres eloquentia, & in epiſtolari ſtylo prope Tulliũ repræſentas. Quod quereris, me paruas & incomptas litterulas mittere: non uenit de incuria, ſed de timore tui; ne

 uer-

uerboſius ad te loquens, plura reprehendenda tranſmittam: & (ut ſanctæ menti tuæ ſimpliciter fatear) uno ad occidentem nauigandi tempore, tantæ a me ſimul epiſtolæ flagitantur; ut, ſi cuncta ad ſingulos uelim ſcribere, occurrere nequeam. unde accidit, ut, omiſſa compoſitione uerborũ, & ſcribentium ſolicitudine, dictem quidquid in buccam uenerit; & amicum te tantum meorum dictorum, non iudicem, conſiderem. Duas quæſtiunculas tuæ litteræ præferebant: unam, quare ſit a Deo induratum cor Pharao
Exod. 4. 7 nis, & Apoſtolus dixerit: Non uolentis, neque currentis;
10. 14 ſed miſerentis eſt Dei: & cetera, quæ liberum uidentur tol
Rom. 9 lere arbitrium: Alteram, quo modo ſancti ſint, qui de fidelibus, ideſt, baptizatis naſcuntur, cum ſine dono gratiæ poſtea acceptæ & cuſtoditæ, ſalui eſſe non poſſint. Primæ in libris περὶ ἀρχῶν, quos nuper, Pammachio noſtro iubente, interpretatus ſum, Origenes fortiſſime reſpondet: quo detentus opere, implere non potui quod promiſeram tibi, & Danielẽ noſtrum rurſum comperendinaui. Et quidem quamuis mei amantiſſimi & egregii uiri Pammachii, tamen unius uoluntatem in tempus aliud diſtuliſſem, niſi omnis pene fraternitas de urbe eadem poſtulaſſet, aſſerens multos periclitari, & peruerſis dogmatibus acquieſcere. Vnde neceſſitate compulſus ſum transferre libros, in quibus mali plus, quam boni eſt, & hanc ſeruare menſuram, ut nec adderem quid, nec demerem, Græcamq. fidem Latina integritate ſeruarem. Quorum exemplaria a ſupradicto fratre poteris mutuari; licet tibi Græca ſufficiãt, & non debeas turbidos noſtri ingenioli riuulos quærere, qui de ipſis fontibus bibis. Præterea, quia docto uiro loquor, & tam diuinis ſcripturis, quam ſæculi litteris erudito; illud dignationem tuam admonitam uolo, ne me putes, in modum ruſtici Balatronis, cuncta Origenis reprobare, quæ ſcripſit: quod in me criminatur Calpurnius Lanarius, & diſcipuli eius, &, quaſi Dionyſium philoſophũ arguant, ſubito mutaſſe ſententiam, ſed tantum praua dog-
Eſa. 5 mata repudiare. Scio enim æquali maledicto eos ſubiace-
re

re, qui bona mala dicunt, & illos, qui mala bona iudicant, qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. aut quæ eſt tanta pertinacia, ſic laudare alicuius doctrinam, ut ſequare blaſphemiam? De ſecundo problemate tuo, Tertullianus in libris de monogamia diſſeruit, aſſerens ſanctos dici fidelium filios, quod quaſi candidati ſint fidei, & nullis idololatriæ ſordibus polluantur. Simulq. conſidera, quod & uaſa ſacra in tabernaculo legimus, & cetera, quæ ad ritum cærimoniarum pertinent; cum utique ſancta eſſe non poſſint, niſi ea, quæ ſentiunt, & uenerantur Deum. Idioma igitur ſcripturarum eſt, ut interdum ſanctos pro mundis & purificatis atque expiatis nominent: ſicut & Bethſabee ſan- 2. Reg. 11
ctificata ſcribitur ab immunditia ſua: & ipſum templum Exod. 15
ſanctuarium nominatur. Obſecro te, ne tacito mentis iudicio me aut uanitatis arguas, aut falſitatis. teſtis eſt enim mihi conſcientiæ meæ Deus, quod ab ipſo procinctu & interpretationis exordio, ſupradicta neceſſitas me retraxit: & ſcis ipſe non bene fieri, quod occupato animo fiat. Pileolum textura breue, caritate latiſſimum, ſenili capiti conſouendo, libenter accepi, & munere & muneris auctore lætatus.

ARGVMENTVM.

Desiderivm *& Serenillam ſororem, a quibus litteras acceperat, ex nominum etymologia ducto initio, commendat; & quod ad ſancta loca, ſuum implentes propoſitum, accedant, hortatur; & cur ſuorum operum interea nihil illis mittat, rationem reddit. conijcitur autem ex epiſtola* Romanos *hos fuiſſe, quippe cum aſſerat quod a Marcella, &* Domnione *itidem Romanis, ac in* Vrbe *degentibus, ſuorum operum exemplaria petere poſſunt.*

HIERONYMVS DESIDERIO.

EPISTOLA CLIIII.

LECTO ſermone dignationis tuæ, quem mihi non opinanti tua beneuolentia tribuit, gauiſus quidem ſum teſtimonio honeſti & eloquentis uiri, ſed in memet reuerſus, ſatis dolui, indignum tantis laudibus atque præconio opprimi me potius, quam leuari. ſcis enim dogma noſtrum, humilitatis tenere uexillum, & per ima gradientes ad ſumma nos ſcandere. quotus igitur ego, uel quantus ſum, ut eruditæ uocis merear teſtimonium, ut mihi ab eo palma eloquentiæ deferatur, qui, ſcribendo diſertiſſime, deterruit ne ſcriberem? Verumtamen audendum eſt, ut caritas, quæ non quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ proximi, reddat ſalutationis officia, quoniam locum implere non ualet præceptoris. Gratulor tibi, & ſanctæ atque uenerabili ſorori tuæ Serenillæ, quæ, ſeronymos calcatis fluctibus ſæculi, ad Chriſti tranquilla peruenit: quamquam hoc nominis uaticinio in te prædeſtinatum ſit. Legimus enim, ſanctum quoque Danielem appellatum deſideriorum uirum & amicum Dei, quia myſteria eius ſcire deſiderauit. Itaque quod uenerabilis Paula me eſt deprecata ut facerem, ſponte facio: hortorq. uos, & precor per Domini caritatem, ut nobis ueſtros tribuatis aſpectus, & per occaſionem ſanctorum locorum tanto nos ditetis munere. Certe, ſi conſortia noſtra diſplicuerint, adoraſſe ubi ſteterunt pedes Domini, pars fidei eſt, & quaſi recentia natiuitatis & crucis ac paſſionis uidiſſe ueſtigia. Opuſculorum meorum quia plurima euolauerunt de nidulo ſuo, & temerario editionis honore uulgata ſunt, nihil miſi, ne eadem forſitan mitterem, quæ habebas. quod ſi exemplaria libuerit mutuari; uel a ſancta Marcella, quæ manet in Auentino, uel a Lot temporis noſtri, Domnione, uiro ſanctiſſimo accipere poteris. Ego autem, operiens præſentiam tuā, aut totum tibi dabo cum affueris; aut ſi hoc aliquæ impedierint difficultates, quæcumque præceperis, libens mittam.

Marginal notes: 1. Cor. 13 (beside "tiſſime, deterruit"); Dan. 9 (beside "enim, ſanctum quoque Danielem"); Pſal. 131 (beside "Certe, ſi conſortia").

tam . Scripſi librum de illuſtribus uiris , ab apoſtolis uſque ad noſtram ætatem , imitatus Tranquillum , Græcumq. Apollonium : &, poſt catalogum plurimorum , me quoque in calce uoluminis, quaſi abortiuum, & minimũ omniũ Chriſtianorum , poſui : ubi mihi neceſſe fuit , uſque ad decimumquartum annum Theodoſii principis , quæ ſcripſerim, breuiter annotare : quem librũ cum a ſupradictis ſum pſeris , quidquid de indice minus habueris, paulatim ſcribi faciam, ſi uolueris.

ARGVMENTVM.

EXPOSITO *quo modo in diuinis etiam ſcripturis phyſica , ethica , ac logica contineantur , & quod Pſalmi aliquot per litteras Hebraicas a ſingulis uerſibus , quibus incipiunt , diſtinguantur ; quodue inter eos præcipuus ſit* CXVIII. *octonis uerſibus ab una inchoantibus littera ; Hebraicum alphabetum , ſingulis expoſitis litteris , anagogico ſenſu pie & erudite interpretatur . Sacræ deinde legis ſcientiam extollit , & poſtremo ſalutationes admiſcet .*

HIERON. AD PAVLAM VRBICAM,

de interpretatione alphabeti Hebraici.

EPISTOLA CLV.

NVDIVS TERTIVS cum cẽteſimum decimum octauũ pſalmum tibi inſinuare conarer, & dicerem omnem moralem locũ in eo eſſe comprehenſum , &,quo modo philoſophi ſolent diſputationes ſuas in phyſicã,ethicam,logicãq. partiri,ita & eloquia diuina aut de natura diſputare,ut in Geneſi , & in Eccleſiaſte,aut de moribus , ut in Prouerbiis, & in omnibus ſparſim libris,aut de logica, pro qua noſtri theoricem ſibi uindicant , ut in Cantico canticorum, & in Euangeliis : licet Apoſtolus ſæpe proponat, aſſumat , confirmet , atque concludat , quæ proprie artis dialecticæ ſunt : ſtudioſiſſime perquiſiſti, quid ſibi uelint He

Pſal. 118 bræ litteræ, quæ pſalmo, quem legebamus, uidebantur inſertæ. Reſpondi, ſecundum ordinem litterarum eum eſſe compoſitum, quod uidelicet ex prima littera, quæ apud eos uocatur Aleph, octo uerſus inciperent; rurſus ex ſequenti Beth, totidem uerſus exordium ſumerent; ac poſtea ex Gimel idem numerus compleretur; atque ita uſque ad Thau, quæ apud eos extrema littera eſt, pſalmum eſſe conſcriptum; & ex ſingulis quibuſque elemẽtis ſecundum interpretationem eorũ debere intelligi, quæ ſequerentur. Identidem flagitaſti, ut tibi interpretationes litterarum edicerem ſingularum. Dixi, fateor: uerum, quia propter barbariem linguæ memoria labitur omne quod diximus: deſideras commentariolum fieri; ut, ſi in aliquo forte titubaueris, obliuionem lectio conſoletur. Ac prius quam de ſingulis diſſeram, ſcire debes, quattuor pſalmos ſecundum ordinem Hebræorum incipere elemẽtorum, centeſimumdecimũ, & centeſimumundecimũ, & hunc, de quo nunc ſcribimus, & centeſimum quadrageſimumquartum. Verum debes ſcire, in prioribus pſalmis, ſingulis litteris, ſingulos uerſiculos, qui trimetro iambico conſtant, eſſe ſubnexos, inferiores uero tetrametro iambico conſtare, ſicuti & Deuteronomii canticum ſcriptum eſt. In centeſimo decimooctauo pſalmo, ſingulas litteras octoni uerſus ſequũtur. in centeſimo quadrageſimoquarto, ſingulis litteris, ſinguli uerſus deputantur. Sunt qui & alios hoc ordine putant in-

Thren. 1.2.3.4 cipere; ſed falſa eorum opinio eſt. Habes & in lamentationibus Hieremiæ quattuor alphabeta, e quibus duo prima quaſi Sapphico metro ſcripta ſunt: quia tres uerſiculos, qui ſibi connexi ſunt, & ab una tantum littera incipiunt, Heroici comma concludit. Tertium uero alphabetum trimetro ſcriptum eſt, & a ternis litteris, ſed eiſdem terni uerſus incipiunt. Quartum alphabetum ſimile eſt primo & ſecundo. Prouerbia quoque Salomonis extremũ claudit alphabetum, quod tetrametro iambico ſupputatur, ab eo

Prou. 31 loco, in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet? Quomodo autem in his noſtris litteris non poteſt quis ad legẽ-

da uerba texendaq. procedere, niſi prius ab elementis cœperit: ita & in ſcripturis diuinis non ualemus ea, quæ maiora ſunt, noſſe, niſi ab ethica habuerimus exordium, ſecundum illud quod propheta dicit: A mandatis tuis intellexi: *Pſal.* 118
quod uidelicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecretorum. Verum iam complendum eſt quod petiſti, ut ſenſum uniuſcuiuſque elementi interpretatio annexa ſignificet. Aleph, doctrina interpretatur: Beth, domus: Gimel, plenitudo: Daleth, tabularũ: He, iſta: Vau, & Zain, hæc: Heth, uita: Theth, bonũ: Iod, principiũ: Caph, manus: Lamed, diſciplinæ, ſiue cordis: Mem, ex ipſis: Num, ſempiternum: Samech, adiutorium: Hain, fons, ſiue oculus: Phe, os: ab ore, non ab oſſe dictum intellige, ne litterarum ambiguitate fallaris: Zade, iuſtitia: Coph, uocatio: Res, capitis: Sin, dentium: Thau, ſigna. Poſt interpretationẽ elementorũ intelligentiæ ordo dicendus eſt. Aleph, Beth, Gimel, Daleth, prima connexio eſt, doctrina domus, plenitudo tabularum: quod uidelicet doctrina Eccleſiæ, quæ domus Dei eſt, in librorum reperiatur plenitudine diuinorum. Secunda connexio eſt, He, Vau, Zain, Heth, iſta, &, hæc, uita. quæ enim alia poteſt eſſe uita ſine ſcientia ſcripturarum? per quam etiam ipſe Chriſtus agnoſcitur, qui eſt uita credentium. Tertia connexio habet, Teth, Iod, bonum principium: quia, quamuis nunc ſciamus uniuerſa quæ ſcripta ſunt, tamen ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, & nunc per ſpeculum in ænigmate uidemus. cum autem meruerimus eſſe cum Chriſto, & ſimiles angelis fuerimus; tunc librorum doctrina ceſſabit; & tunc uidebimus facie ad faciem bonum principium, ſicuti eſt. Quarta connexio eſt, Caph, Lamed, manus diſciplinæ ſiue cordis. Manus intelliguntur in opere, cor & diſciplina intelliguntur in ſenſu: quia nihil facere poſſumus, niſi prius, quæ facienda ſunt, ſcierimus. Quinta connexio eſt, Mem, Nun, Samech, ex ipſis, ſempiternum, adiutorium. hoc explanatione non indiget, ſed omni luce manifeſtius eſt, ex ſcripturis æterna ſubſidia miniſtrari. Sex-

1. *Cor.* 13

ta

ta connexio habet, Ain, Phe, Zade, ſons, ſiue oculus oris iuſtitiæ; ſecundum illud, quod in quarto numero expoſuimus. Septima connexio eſt, quæ & extrema, quo & in ipſo quoque ſeptenario numero ſit myſticus intellectus, Coph, Res, Sin, Thau, uocatio capitis, dentium ſigna. Per dentes articulata uox promitur, & in his ſignis ad caput omnium, qui eſt Chriſtus, peruenitur, per quem uenitur ad regnum ſempiternum. Oro te, quid hoc ſacratius ſacramento? quid hac uoluptate iucundius? qui cibi, quæ mella ſunt dulciora, quam Dei ſcire prudentiam, & in abdita eius intrare, & ſenſum creatoris inſpicere, & ſermones domini Dei tui, qui ab huius mundi ſapientibus deridentur, plenos docere ſapientia ſpiritali? Habeant ſibi ceteri, ſi uelint, ſuas opes, gemma bibant, ſerico niteant, plauſu populi delectentur, &, per uarias uoluptates, ſuas

Pſal. 1 diuitias uincere nequeant. Noſtræ diuitiæ ſint, in lege Domini meditari die ac nocte, pulſare ianuam non patentem, panes trinitatis accipere, & ſæculi fluctus, Domino præeunte, calcare. Saluta Blæſillam, & Euſtochium, tirunculas noſtras. Saluta Felicianam, uere carnis & ſpiritus uirginitate felicem. Saluta reliquum caſtitatis chorum, & domeſticam tuam eccleſiam; cui omnia etiam, quæ tuta ſunt, timeo, ne, dormiente patreſamilias; inimicus ho-

Matth. 13 mo zizania ſuperſeminet. quamuis enim dicere audeant: ego ciuitas firma, ciuitas quæ non oppugnatur: nullus, hoſtili obſidente exercitu, ſecurus eſt: nemo, ut beatus Cyprianus ait, ſatis tutus, periculo proximus. Exemplar epiſtolæ ſi accipere uoluerit φιλοπονωτάτη noſtra Marcella, tribuito. Et memento mei, obſecrans ut dominus no-

Rom. 16 ſter Ieſus Chriſtus conterat ſatanam ſub pedibus noſtris
uelociter. Amen.

ARGV

ARGVMENTVM.

Cvm propoſuiſſet D. Hieronymus in omnes ſacræ ſcripturæ libros quæſtiones, ſeu traditiones componere, hoceſt uulgatæ editionis loca multa, quæ apud LXX *& alios interpretes uariabant, ex Hebraica ueritate ad genuinum ſenſum reducere: a Geneſi, ut par erat, orditur. Loca autem eius multa uſque ad libri finem perſequens, docte exponit, & nominum etymologias erudite adiungit. Præfatur autem initio multis contra obtrectatores ſuos, maiorumq. hac in re exemplo ſe conſolatur. Quod quædam omiſerint* LXX, *& Pentateuchum tantum, ſecundum Ioſephum, uerterint, deinde aſſerit, addens, quod Origenes, cuius etiam doctrinā commendat, in homiliis ad uulgus, uulgata editione, in maiori autem diſputatione, Hebraica ueritate utatur. Opus doctum eſt, & eruditum, & in tanta editionum uarietate, hoc præſertim tempore, maxime neceſſarium. Vtinam in omnes ſacræ ſcripturæ libros, ſicut propoſuerat, ſimiles eius extarent labores: ſic enim & tot interpretum petulantia retunderetur, & mutationum apud Hebræos in ſimilibus interdum cum litteris, tum punctis factarum, ex quo interpretationum uarietas nunc oritur, ueſtigium aliquod in ceteris libris teſtato appareret.*

D. HIERONYMI IN TRADITIONES ſeu quæſtiones Hebraicas librorum Geneſeos procemium.

QVI in principiis librorum debebam ſecuturi operis argumenta proponere, cogor prius reſpondere maledictis, Terentii quippiam ſuſtinens, qui comœdiarū prologos in defenſionē ſui ſcenis dabat. urgebat enim eū Luſcius Lauinius, noſtro Luſcio ſimilis, &, quaſi publici ærarii furem, poetam criminabatur. Hoc idem paſſus eſt ab æmulis & Mantuanus uates; ut, cum quoſdam uerſus Homeri tranſtuliſſet ad uerbum, compilator ueterum diceretur.

retur. quibus ille reſpondit, magnarum eſſe uirium, Herculi clauam extorquere de manu. Sed & Tullius, qui in arce eloquentiæ Romanæ ſtetit, rex oratorum, & Latinæ linguæ illuſtrator, repetundarum accuſatur a Græcis. Non mirum ergo, ſi contra me, paruum homunculum, immũdi ſues grunniant, & pedibus margaritas conculcent; cum aduerſus doctiſſimos uiros, & qui gloria inuidiam ſuperare debuerant, liuor exarſerit. Verum hoc illis merito accidit, quorum in theatris, curia, concione, pro roſtris eloquentia pertonabat. ſemper enim in propatulo fortitudo æmulos habet, feriuntq. ſummos fulgura montes. Me uero procul ab urbibus, foro, litibus, turbis remotum, ſic quoque, ut Quintilianus ait, latentem inuenit inuidia. Vnde lectorem obſecro, (ſi quis tamen hæc quoque captus amore leget) ut in libris Hebraicarum quæſtionum, quos in omnem ſcripturam ſanctam diſpoſui ſcribere, non quærat eloquentiam, non oratorum leporem; ſed magis inimicis pro nobis ipſe reſpondeat, nouo operi ueniam cõcedendam. Vt enim nos humiles, atque pauperculi, nec habemus diuitias, nec oblatas dignamur accipere: ita & illi nouerint, non poſſe ſe notitiam ſcripturarum, ideſt, diuitias Chriſti, cum mundi pariter habere diuitiis. Studii ergo noſtri erit, uel eorum, qui de libris Hebraicis uaria ſuſpicantur, errores refellere: uel ea, quæ in Latinis & Græcis codicibus ſcatere uidentur, auctoritati ſuæ reddere, etymologias quoque rerum, nominum, atque regionum, quæ in noſtro ſermone non reſonant, uernaculæ linguæ explanare ratione. Et quo facilius emendatio cognoſcatur, ipſa primum, ut apud nos ſunt, teſtimonia proponemus; & ex collatione eorum, quæ ſequuntur, quid in illis aut minus, aut plus, aut aliter ſit, indicabimus. Neque uero Septuaginta interpretum, ut inuidi latrant, errores arguimus: nec noſtrum laborem, illorum reprehenſionem putamus: cum illi, Ptolemæo regi Alexandriæ, myſtica quæque in ſcripturis ſanctis prodere noluerint, & maxime ea, quæ Chriſti aduentum pollicebantur; ne uiderentur

rentur Iudæi & alterum Deum colere: quos ille Platonis ſectator magni iccirco faciebat, quia unum Deum colere dicerentur. Sed & euangeliſtæ, & Dominus quoque noſter atque ſaluator, necnon & Paulus apoſtolus, multa qua ſi de ueteri teſtamento proferunt, quæ in noſtris codicibus nõ habentur: ſuper quibus in ſuis locis plenius differemus. Ex quo perſpicuum eſt, illa magis uera eſſe exemplaria, quæ cum noui teſtamenti auctoritate concordant. Accedit ad hoc quoque quod Ioſephus, qui Septuaginta interpretum proponit hiſtoriam, quinque tantum ab eis libros Moyſi translatos refert: quos nos quoque confitemur plus quam ceteros cum Hebraicis conſonare. Sed & hi, qui poſtea interpretes extiterunt, (Aquilam loquor, & Symmachum, & Theodotionem) longe aliter habent, quam nos legimus. Ad extremum (quod etiã obtrectatores noſtros placare poteſt) peregrinæ merces tantum uolentibus nauigent: balſamum, piper, & poma palmarum ruſtici non emant. De Adamantio autem ſileo: cuius nomen (ſi parua licet componere magnis) meo nomine inuidioſius eſt: qui cum in homiliis ſuis, quas ad uulgum loquitur, communem editionem ſequatur; in tomis, ideſt, in diſputatione maiori, Hebraica ueritate ſtipatus, & ſuorum circumdatus agminibus, interdum linguæ peregrinæ quærit auxilia. Hoc unum dico, quod uellem cum inuidia nominis eius habere etiam ſcientiam ſcripturarum, floccipendens imagines umbrasq. laruarum, quarum natura eſſe dicitur, terrere paruulos, & in angulis garrire tenebroſis.

DIVI HIERONYMI QVAESTIONES,

ſiue traditiones Hebraicæ in Geneſim.

IN principio fecit Deus cælum & terram. Plerique exiſtimant, ſicut in altercatione quoque Iaſonis & Papiſci ſcriptum eſt, & Tertullianus in libro contra Praxeam diſputat, necnon Hilarius in expoſitione cuiuſdam pſalmi affirmat, in Hebræo haberi: In filio fecit *Gen. 1*

deus

Deus cælum & terram : quod falſum eſſe, ipſius rei ueritas comprobat. nam & Septuaginta interpretes, & Symmachus, & Theodotion, In principio, tranſtulerunt, & in Hebræo ſcriptum eſt, bereſith בראשית : quod Aquila interpretatur, In capitulo : & non heben בבן, quod interpretatur, In filio. Magis itaque ſecundum ſenſum, quam ſecundum uerbi translationem, de Chriſto accipi poteſt: qui tam in ipſa fronte Geneſeos, quæ caput librorum
Pſal. 39 omnium eſt, quam etiam in principio Ioannis euangeli-
Ioan. 1 ſtæ, cæli & terræ conditor approbatur. Vnde & in pſalterio de ſe ipſo ait: In capite libri ſcriptum eſt de me, ideſt, in principio Geneſeos. Et in euangelio: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Sed & hoc ſciendũ, quod apud Hebræos liber hic Bereſith uocatur, hanc habentes conſuetudinem, ut uoluminibus ex principiis eorum nomina imponant. Et ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Pro eo quod in noſtris codicibus ſcriptum eſt, Ferebatur, in Hebræo habet, merahefeth מרחפת : quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſiue confouebat, in ſimilitudinem uolucris, oua calore animantis. Ex quo intelligimus, non de ſpiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, ſed de ſpiritu ſancto, qui & ipſe uiuificator omnium a principio dicitur. Si autem uiuificator, conſequenter & conditor: quod ſi conditor, & Deus. Emitte enim, ait, ſpiri-
Pſal. 103 tum tuum, & creabuntur. Et congregationes aquarum uocauit maria. Notandũ, quod omnis congregatio aquarum, ſiue falſæ ſint, ſiue dulces, iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur. Fruſtra igitur Porphyrius euãgeliſtas ad faciendum ignorãtibus miraculum, eo quod Dominus ſuper mare ambulauerit, pro lacu Genezareth, mare appellaſſe calumniatur: cum omnis lacus, & aquarum
Gen. 2 congregatio, maria nuncupentur. Et conſummauit Deus in die ſexta opera ſua quæ fecit. Pro die ſexta, in Hebræo diem ſeptimam habet. Artabimus igitur Iudæos, qui de otio ſabbati gloriantur, quod iam tunc in principio ſabbatum diſſolutum ſit, dum Deus operatur in ſabbato, complens

plens opera ſua in eo, & benedicens ipſi diei, quia in illo uniuerſa compleuerit. Et plantauit dominus Deus paradiſum in heden, contra orientem. Pro paradiſo, in Hebræo hortum habet: ideſt gan גן. Porro eden עדן, deliciæ interpretantur. pro quo Symmachus tranſtulit, paradiſum florentem. Necnon quod ſequitur, contra orientem, in Hebræo mikedem מקדם ſcribitur, quod Aquila poſuit ἀπὸ ἀρχῆς: & nos, ab exordio, poſſumus dicere. Symmachus uero, ἐκ πρώτης, & Theodotion ἐν πρώτοις: quod & ipſum non orientem, ſed principium ſignificat. Ex quo manifeſtiſſime comprobatur, quod priuſquam cælum & terram Deus faceret, paradiſum ante condiderat, ſicut & legitur in Hebræo: Plantauerat autem Deus paradiſum in eden, a principio. Nomen uni Phiſon. Hunc eſſe Indiæ fluuium Gangen putant. Vbi eſt carbunculus, & lapis praſinus. Pro carbunculo & lapide praſino, bdellion & onyx alii trãſtulerunt. Et ſumpſit dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum uoluptatis. pro uoluptate in Hebræo habet heden עדן. Ipſi igitur Septuaginta heden interpretati ſunt uoluptatem. Symmachus uero, qui paradiſum paulo ante florentem tranſtulerat, hic poſuit ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς ἄλσης, quod & ipſum amœnitatem & delicias ſonat. In quacumque autem die comederis ex eo, morte morieris. Melius interpretatus eſt Symmachus dicẽs, mortalis eris. Et miſit dominus Deus ecſtaſim ſuper Adam. Pro ecſtaſi, ideſt, mentis exceſſu, in Hebræo habetur tardema תרדמה, quod Aquila καταφορὰν, Symmachus κάρον, ideſt, grauem & profundum ſoporem interpretati ſunt. Denique ſequitur: Et dormiuit. Id ipſum uerbum & in Ion. 1
Ionæ ſtertentis ſomno poſitum eſt. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc uocabitur mulier, quoniam ex uiro ſumpta eſt. Non uidetur in Græco & in Latino ſonare, cur mulier appelletur, quia ex uiro ſumpta ſit: ſed etymologia in Hebræo ſermone ſeruatur: uir quippe uocatur is איש, & mulier iſſa אשה. recte igitur ab איש is eſt appellata mulier אשה iſſa. Vnde & Symmachus

pul-

pulchre etymologiā etiam in Græco uoluit cuſtodire dicēs: *αὕτη κληθήσεται ἀνδρὶς, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη*: quod nos Latine poſſumus dicere: hæc uocabitur uirago, quia ex uiro ſumpta eſt. Porro Theodotion aliam etymologiam ſuſpicatus eſt, dicens: Hæc uocabitur aſſumptio, quia ex uiro ſumpta eſt. Poteſt quippe iſſa [illegible] ſecun-

Gen. 3 dum uarietatem accentus & aſſumptio intelligi. Serpens autem erat ſapientior cunctis beſtiis ſuper terram. Pro ſapiēte in Hebræo habetur arum ערום: quod Aquila & Theodotion *πανοῦργον* interpretati ſunt, hoceſt nequam & uerſipellem. Magis itaque ex hoc uerbo calliditas & uerſutia, quam ſapientia demonſtratur. Et audierunt uocem domini Dei ambulantis in paradiſo ad ueſperam. In pleriſque codicibus Latinorum, pro eo quod hic poſuimus ad ueſperam, poſt meridiem habet: quia *το δειλινὸν* Græcum ſermonem ad uerbum transferre non poſſumus: pro quo in Hebræo ſcriptum eſt: laruah haiom לרוח היום: quod Aquila interpretatus eſt, *ἐν τῷ ἀνέμῳ τῆς ἡμέρας*: ideſt, in uento diei. Symmachus uero *διὰ πνεύματος ἡμέρας*, ideſt per ſpiritum diei. Porro Theodotion manifeſtius *ἐν τῷ πνεύματι πρὸς κατάψυξιν τῆς ἡμέρας*, ut, meridiano calore tranſacto, refrigerium auræ ſpirantis oſtenderet. Super pectus tuum & uentrem tuum ambulabis. Ventrem Septuaginta interpretes addiderunt: ceterum in Hebræo pectus tantum habet: ut calliditatem & uerſutias cogitationum eius aperiret, quod omnes greſſus eius nequitiæ eſſent, & fraudes. Sed & id, quod ſequitur: Terram manducabis: Pro terra, aphar עפר ſcriptum eſt: quod nos fauillam poſſumus dicere, & puluerem. Ipſe ſeruabit caput tuum: & tu ſeruabis eius calcaneum. Melius habet in Hebræo: Ipſe conteret caput tuum, & tu conteres eius calcaneum: quia & noſtri greſſus præpediuntur a colubro: & Dominus conteret ſatanam ſub pedibus noſtris uelociter.

Rom. 16 Multiplicans multiplicabo triſtitias tuas, & gemitus tuos. pro triſtitia, & gemitu, in Hebræo, dolores, & conceptus, habet. Et ad uirum conuerſio tua. Pro conuerſione,

ne, Aquila ſocietatem, Symmachus appetitum uel impetum tranſtulerunt. Maledicta terra in operibus tuis: Opera hic non ruris colendi, ut plerique putant, ſed peccata ſignificant: ut in Hebræo habetur: & Aquila non diſcordat, dicens: Maledicta humus propter te. Et Theodotion: Maledicta adama in tranſgreſſione tua. Et uocauit Adam nomen uxoris ſuæ, uitam: quia ipſa eſt mater omnium uiuentium. Quare Eua uita ſit appellata, demonſtrat, eo quod ſit mater omnium uiuentium. חוה Eua quippe transfertur in uitam: Et eiecit Adam, & habitare fecit contra paradiſum uoluptatis. Et ſtatuit cherubim & flammeam romphæam: quæ uertitur ad cuſtodiendam uiam ligni uitæ. Alius multo ſenſus in Hebræo eſt, quam hic intelligitur: ait enim: Et eiecit Adam, haud dubium quin Dominus: & habitare fecit ante paradiſum uoluptatis cherubim, & flammeum gladium, qui uerteretur, & cuſtodiret uiam ligni uitæ. Non quod ipſum Adam, quem eiecerat Deus, habitare fecerit contra paradiſum uoluptatis: ſed quod, illo eiecto, ante fores paradiſi cherubim, & flã meum gladium poſuerit ad cuſtodiendum paradiſi ueſtibulum, ne quis poſſet intrare. Et concepit & peperit Cain, *Gen.* 4
& dixit, acquiſiui ſiue poſſedi hominem per Deum. Cain acquiſitio ſiue poſſeſſio interpretatur, ideſt, *κτῆσις*: unde & etymologiam ipſius exprimens ait, canithi, קניתי, ideſt, poſſedi hominem per Deum. Et reſpexit Deus ſuper Abel & ſuper munera eius, ſuper Cain autem & ſuper ſacrificia eius non reſpexit, & contriſtatus eſt Cain ualde. Vnde ſcire poterat Cain, quod fratris eius munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio uera eſſet, quam Theodotion poſuit: Et inflammauit Dominus ſuper Abel & ſuper ſacrificium eius, ſuper Cain uero & ſuper ſacrificium eius non inflammauit? Ignem autem ad ſacrificium deuorandum ſolitum uenire de cælo, & in dedicatione templi ſub Salomone legimus, & quãdo Elias 2.*Par.*7
in monte Carmelo conſtruxit altare. Et dixit Dominus 3.*Reg.* 8
ad Cain: quare concidit uultus tuus? nonne, ſi recte offe *Gen.*4

ras, non recte autem diuidas, peccaſti? Quieſce, ad te cõuerſio eius: & tu dominaberis eius. Neceſſitate compellimur in ſingulis diutius immorari. ſiquidem & nunc multo alius in Hebræo, quam in Septuaginta translatoribus, ſenſus eſt. ait enim Dominus ad Cain: Quare iraſceris? & quare concidit uultus tuus? nonne, ſi bene egeris, dimittetur tibi: &, ſi non bene egeris, ante fores peccatum tuũ ſedebit? & ad te ſocietas eius: ſed tu magis dominare eius. Quod autem dicit, hoc eſt: Quare iraſceris, & inuidiæ in fratrem liuore cruciatus, uultum demittis in terram? nonne, ſi bene feceris, dimittetur tibi omne delictum tuum, ſiue, ut Theodotion ait, acceptabile erit, ideſt, munus tuũ ſuſcipiam, ut ſuſcepi fratris tui? quod ſi male egeris: illico peccatum ante ueſtibulum tuum ſedebit, & tali ianitore comitaberis. Verum quia liberi arbitrii es, moneo, ut non tibi peccatum, ſed tu peccato domineris. Quod autem in Septuaginta interpretibus fecit errorem, illud eſt, quia peccatum, ideſt hatath חטאת, in Hebræo generis maſculini eſt, in Græco feminini. Et qui interpretati ſunt, maſculino illud, ut erat in Hebræo, genere tranſtulerunt. Et dixit Cain ad Abel fratrem ſuum. Subauditur, ea, quæ locutus eſt Dominus. Superfluum ergo eſt, quod in Samaritanorum & noſtro uolumine reperitur: Tranſeamus in campum. Omnis, qui occiderit Cain, ſeptem uindictas exſoluet. Pro ſeptem uindictis, Aquila ſeptempliciter interpretatus eſt: Symmachus, ſeptimum: Theodotion, per hebdomadē. ſuper quo capitulo extat epiſtola noſtra ad epiſcopũ Damaſum. Et habitauit in terra Naid. Quod Septuaginta Naid tranſtulerũt, in Hebræo, Nod נוד, dicitur: & interpretatur, σαλευόμενος, ideſt, fluctuans, & inſtabilis, ac ſedis incertæ. Non eſt igitur terra Naid, ut uulgus noſtrorum putat: ſed expletur ſententia Dei, quod huc atque illuc uagus & profugus oberrauit. Et uocauit nomen eius Seth. Suſcitauit enim mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Seth proprie θέσις, ideſt poſitio dicitur. Quia igitur poſuerat eum Deus pro Abel, propterea

pterea Seth, ideſt poſitio appellatur. Denique Aquila: Et uocauit, inquit, nomen eius Seth, dicens: quia poſuit Dominus mihi ſemen alterum. Et uocauit nomen eius Enos: hic ſperauit inuocare nomen domini Dei. Quo modo Adam homo interpretatur: ita & Enos, iuxta Hebrææ linguæ uarietatem, homo uel uir dicitur. & pulchre: quia hoc uocabulum habuit, de eo ſcriptum eſt: Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini: licet plerique Hebræorum aliud arbitrentur, quod tunc primum in nomine Domini, & in ſimilitudine eius fabricata ſint idola. Virum & mulierem fecit eos, & benedixit eos, & uocauit nomen eorum Adam, ideſt homo. Hominis autem nomen tam uiro, quam feminæ conuenit. Vixit autem Adam ducentos & triginta annos, & genuit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, & uocauit nomen eius Seth. Sciendum, quod uſque ad diluuium, ubi in noſtris codicibus, ducentorum & quod excurrit annorum genuiſſe quis dicitur, in Hebræo habeat centum annos, & reliquos qui ſequuntur. Fuerunt autem dies Adam, poſtquam genuit Seth, ſeptingenti anni. Quia in ducentis errauerat, conſequenter hic poſuit ſeptingentos; cum in Hebræo hic habeatur, octingentos & ſupra centum. Et uixit Mathuſala annis centum ſexagintaſeptem, & genuit Lamech. Et uixit Mathuſala poſtquam genuit Lamech, annos octingentos duos, & genuit filios, & filias. Et fuerunt omnes dies Mathuſala, quos uixit, anni nongenti ſexagintanouem, & mortuus eſt. Famoſa quæſtio, & diſputatione omnium eccleſiarum uentilata, quod, iuxta diligentem ſupputationem, quattuordecim annos poſt diluuium Mathuſala uixiſſe referatur. Etenim, cum eſſet Mathuſala annorum centũ ſexagintaſeptem, genuit Lamech. rurſum Lamech, cum eſſet annorum centum octogintaocto, genuit Noe. & fiunt uſque ad diem natiuitatis Noe anni uitæ Mathuſala, trecenti quinquagintaquinque. Sexcenteſimo autem anno uitæ Noe diluuium factum eſt. ac per hoc habita ſupputatione per partes, nongenteſimo quinquageſimo quinto an

Gen. 5

no Mathuſala, diluuium fuiſſe conuincitur. Cum autem ſupra nongentis ſexagintanouem annis uixiſſe ſit dictus, nulli dubium eſt quattuordecim eum annos uixiſſe poſt diluuium. et quo modo uerum eſt, quod octo tantum animæ
Gen. 7.8 in arca ſaluæ factæ ſunt? Reſtat ergo, ut, quo modo in pleriſque, ita & in hoc ſit error in numero. ſiquidem & in Hebræis, & Samaritanorum libris ita ſcriptum reperi: Et uixit Mathuſala centum octogintaſeptem annis, & genuit Lamech. Et uixit Mathuſala, poſtquam genuit Lamech, ſeptingentos octoginta duos annos, & genuit filios, & filias. Et fuerunt omnes dies Mathuſala, anni nongenti ſexagintanouem, & mortuus eſt. Et uixit Lamech centum octogintaduobus annis, & genuit Noe. A die uero natiuitatis Mathuſala, uſque ad diem natiuitatis Noe, ſunt anni trecenti ſexagintanouem: his adde ſexcentos annos Noe; quia in ſexcenteſimo uitæ eius anno factum eſt diluuium: atque ita fit, ut nongenteſimo ſexageſimo nono anno uitæ ſuæ Mathuſala mortuus ſit, eo anno, quo cœpit
Gen. 5 eſſe diluuium. Et uocauit nomen eius Noe, dicens: Iſte requieſcere nos faciet ab operibus noſtris. Noe נח requies interpretatur. Ab eo igitur, quod ſub illo omnia retro opera quieuerunt per diluuium, appellatus eſt requies. Videntes
Gen. 6 autem filii Dei filias hominum; quia bonæ ſunt. Verbum Hebraicum eloim אלהים communis eſt numeri: & Deus quippe, & dii ſimiliter appellantur: propter quod Aquila plurali numero, filios deorum auſus eſt dicere,
Pſal. 81 deos intelligens, ſanctos, ſiue angelos. Deus enim ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos diſcernit. Vnde & Symmachus, iſtiuſmodi ſenſum ſequens, ait: Videntes filii potentum filias hominum: & reliqua. Et dixit dominus Deus: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, quia carnes ſunt. In Hebræo ſcriptũ eſt: Non iudicabit ſpiritus meus homines iſtos in ſempiternum, quoniam caro ſunt: hoceſt: quia fragilis eſt in homine condicio, non eos ad æternos ſeruabo cruciatus; ſed hic illis reſtituam, quod mereantur. Ergo non ſeueritatem,

ut in noſtris codicibus legitur, ſed clementiam Dei ſonat, dum peccator hic pro ſuo ſcelere uiſitatur. Vnde & iratus *Oſee 4*
Deus loquitur ad quoſdam: Non uiſitabo filias eorum, *Pſal. 88*
cum fuerint fornicatæ, & ſponſas eorum, cum adulterauerint. Et in alio loco: Viſitabo in uirga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: uerumtamen miſericordiam meam non auferam ab eis. Porro, ne uideretur in eo eſſe crudelis, quod peccantibus locum pænitentiæ non dediſſet, adiecit: Sed erunt dies eorum centum uiginti anni. *Gen. 6*
Hoc eſt, habebunt centum uiginti annos ad agendam pænitentiam. Non igitur humana uita, ut multi errant, in centum uiginti annos contracta eſt: ſed generationi illi centum uiginti anni ad pænitentiam dati ſunt, ſiquidem inuenimus, quod poſt diluuium Abraham uixerit annos cen- *Gen. 25*
tum ſeptuagintaquinque, & ceteri amplius ducentis & trecentis annis. Quia uero pænitentiã agere contempſerunt, noluit Deus tempus expectare decretum: ſed, uiginti annorum ſpatiis amputatis, induxit diluuium anno centeſimo agendæ pænitentiæ deſtinato. Gygantes autem erant ſu- *Gen. 6*
per terram in diebus illis: & poſt hæc quo modo ingrediebantur filii Dei ad filias hominũ, & generabant eis. Illi erãt gygantes a ſæculo homines nominati. In Hebræo ita habet: Cadentes erant in terra in diebus illis, ideſt niphilim נפלים. Et poſt hæc ut ingrediebantur filii deorum ad filias hominũ, & generabant eis: hi erant fortes a principio uiri nominati. Pro cadentibus, ſiue gygantibus, uiolentos interpretatus eſt Symmachus. Et angelis & ſanctorum liberis conuenit nomen cadentium. Noe, uir iuſtus, atque perfectus in generatione ſua, Deo placuit. Signanter ait, In generatione ſua, ut oſtenderet non iuxta iuſtitiam conſummatam, ſed iuxta generationis ſuæ eum iuſtum fuiſſe iuſtitiam. Et hoc eſt, quod in Hebræo dicitur: Noe, uir iuſtus, perfectus erat in generationibus ſuis: cum Deo ambulabat Noe, hoc eſt illius ueſtigia ſequebatur. Fac tibi arcam de lignis quadratis. Pro quadratis lignis, bituminatis legimus in Hebræo. Colligens facies arcam, & in cubito

conſummabis eam deſuper. Pro eo quod eſt, colligens fa cies arcam, in Hebræo habet, meridianum facies arcæ: quod manifeſtius interpretatus eſt Symmachus, dicens: *διαφανὲς*, hoceſt, dilucidum facies arcæ, uolens feneſtrã in
Gen.8 telligi. Et quieuit aqua, & reuelati ſunt fontes abyſſi, & ca taractæ cæli. Pro reuelatis fontibus, clauſos & obturatos, omnes interpretes tranſtulerunt. Et pro eo quod ſequitur: Ceſſauit aqua ſuper terram, & reliqua: ſcriptum eſt: Et reuerſæ ſunt aquæ de terra, euntes & reuertentes. Nota ſe
Eccls. 1 cundum Eccleſiaſten, quod omnes aquæ atque torrentes,
Gen.8 per occultas uenas ad matricẽ abyſſum reuertantur. Poſt quadraginta dies aperuit Noe oſtium arcæ, quod fecit, & emiſit coruum; & egreſſus non rediit ad eum, donec ſiccaretur aqua de terra. Pro oſtio, feneſtra ſcripta eſt in Hebræo. Et de coruo aliter dicitur: Emiſit coruum, & egreſſus eſt, exiens, & non reuertens, donec ſiccarentur aquæ
Gen. 9 de terra. Et erant filii Noe qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Cham, & Iaphet. Frequenter Septuaginta interpretes, non ualentes het litteram, quæ duplicem aſpirationem ſonat, in Græcum ſermonem uertere, chi Græcam litteram addiderunt, ut nos docerent, iſtiuſmodi uocabula aſpirari debere: unde & in præſenti loco, Cham, tranſtulerunt, pro eo quod eſt Ham: a quo & Aegyptus uſque hodie Aegyptiorum lingua, Ham dicitur. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. De Sem Hebræi, de Iaphet populus gentium naſcitur. Quia igitur lata eſt multitudo credentium; a latitudine, quæ Iaphet dicitur, latitudo nomen accepit. Quod autem ait: Et habitet in tabernaculis Sem: de nobis prophetatur, qui in eruditione & ſcientia ſcripturarum, eiecto Iſrael, uerſamur. Et facti ſunt omnes dies Noe nongenti quinquaginta anni. Ecce poſt diluuiũ, trecentis quinquaginta annis uixit Noe. Ex quo perſpicuũ eſt, centum uiginti annos generationi illi, ut ſupra diximus, ad pœnitentiam datos, & non uitæ mortalium conſtitutos.
Gen.10 Filii Iapheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Moſoch, & Thiras. Iapheth filio Noe nati ſunt ſeptem

ptem filii, qui poſſederunt terram in Aſia ab Amano & Tauro, Syriæ Cæles, & Ciliciæ montibus, uſque ad fluuium Thanain. In Europa uero uſque ad Gadira, nomina locis & gentibus relinquentes, e quibus poſtea immutata ſunt plurima, cetera permanent ut fuerunt. ſunt autem Gomer, Galatæ: Magog, Scythæ: Madai, Medi: Iauan, Iones, qui & Græci, unde & mare Ionium: Thubal, Iberi, qui & Hiſpani, a quibus Celtiberi, licet quidam Italos ſuſpicentur: Moſoch, Cappadoces, unde & urbs hodie apud eos Mazaca dicitur. Porro Septuaginta interpretes, Caphthorim Cappadoces arbitrantur: Thiras, Thraces, quorum non ſatis immutatum eſt uocabulum. Scio quendam, Gog & Magog, tam de præſenti loco quam de Ezechielis, ad Gotthorum, nuper in terra noſtra uagantium, hiſtoriam retuliſſe: quod utrum uerum ſit, prœlii ipſius fine monſtrabitur. & certe Gotthos, omnes retro eruditi, magis Getas, quam Gog & Magog, appellare conſueuerant. Hæ itaque ſeptem gentes, quas de Iapheth uenire ſtirpe memoraui, ad aquilonis partem habitant. Filii Gomer, Aſchanaz, & Riphath, & Thogarma. Aſchanaz Græci Reginos uocant: Riphath, Paphlagones: Thogarma, Phrygas. Filii Iauan, Eliſa, & Tharſis, Cethim, & Dodanim. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ nationum in terris ſuis. Vir ſecundam linguam ſuam & cognationem ſuam & gentem ſuam. De Ionibus, ideſt de Græcis, naſcuntur Eliſei, qui uocantur Aeolides: unde & quinta lingua Græciæ Aeolis appellatur: quam illi uocant πέμπτην διάλεκτον. Tharſis Ioſephus Cilicas arbitratur, θ aſpirationis litteram uitioſe a poſteris in τ dicens fuiſſe corruptam: unde & metropolis eorum ciuitas Tharſus appellatur, Paulo apoſtolo glorioſa. Cetim ſunt Citii, a quibus hodie quoque urbs Cypri Citium nominatur. Dodanim, Rhodii: ita enim Septuaginta interpretes tranſtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sinnii Capitonis, & Græcum Phlegonta, ceteroſq. eruditiſſimos uiros: & uidebimus, pene omnes inſulas, & totius orbis litora, ter-

raſq. mari uicinas Græcis accolis occupatas: qui, ut ſupra diximus, ab Amano & Tauro montibus omnia maritima loca uſque ad oceanum poſſedere Britannicum. Filii Chã, Chus, & Meſraim, & Phut, & Chanaan. Chus uſque hodie ab Hebræis Aethiopia nuncupatur: Meſraim, Aegyptus: Phut, Libye: a quo & Mauritaniæ fluuius uſque in præſens Phut dicitur, omnisq. circa eum regio Phutenſis. multi ſcriptores, tam Græci, quam Latinis, huius rei teſtes ſunt. Quare autem in una tantum climatis parte, antiquum Libye nomen reſederit, & reliqua terra uocata ſit Africa, diſſerere, non huius loci, nec temporis eſt. Porro Chanaan obtinuit terram, quam Iudæi deinceps poſſederunt, eiectis Chananæis. Filii Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Rhegma, Sabathaca. Saba, a quo Sabæi, de quibus Virgilius: Solisq. eſt thurea uirga Sabæis. Et alibi: Centumq. Sabæo Thure calent aræ. Heuila, Getuli, in parte remotioris Africæ, eremo cohærentes. Sabatha, a quo Sabatheni, qui nunc Aſtabari nominantur. Rhegma uero & Sabathaca paulatim antiqua uocabula perdidere, &, quæ nunc pro ueteribus habeant, ignoratur. Filii Rhegma Saba, & Dadan. Hic Saba per ſin ש litteram ſcribitur, ſupra uero per ſamech ס: a quo diximus appellatos Sabæos. Interpretatur uero nunc Saba Arabia. nam in ſeptuageſimo primo pſalmo, ubi nos habemus, Reges Arabum & Saba munera offerent: in Hebræo ſcriptum eſt, reges Saba: primum nomen ſin, ſecundum per ſamech. Dadan gens eſt Aethiopiæ in occidentali plaga. Et Chus genuit Nemrod. Iſte cœpit eſſe potens in terra. Et poſt paululum, Et fuit, inquit, caput regni ipſius Babel, & Arach, & Achad, & Chalãne in terra Sennaar. Nemrod, filius Chus, arripuit inſuetam primus in populo tyrannidẽ, regnauitq. in Babylone, quæ ab eo, quod ibi confuſæ ſunt linguæ turrim ædificantium, Babel appellata eſt. בבל Babel enim interpretatur confuſio. Regnauit autem & in Arach, hoc eſt in Edeſſa, & in Achad, quæ nunc dicitur Niſibis, & in Chalãne, quæ poſtea uerſo nomine a Seleuco rege eſt dicta Seleucia,

cia, uel certe quæ nunc κτησιφῶν appellatur. De terra illa exiit Aſſur, & ædificauit Niniuen, & Rohoboth ciuitatem. De hac terra Aſſyriorum pullulauit imperium, qui ex nomine Nini, Beli filii, Ninum condiderunt, urbem magnā, quam Hebræi appellant Niniuen; ad cuius uel ruinam, uel pænitentiam, tota Ionæ pertinet prophetia. Quod autem ait: Niniuen & Rohoboth ciuitatem: non putemus duas eſſe urbes, ſed quia Rohoboth plateæ interpretantur, ita legendum eſt: Et ædificauit Niniuen, & plateas ciuitates. Et Meſraim genuit, Ludim, & Anamim, & Labaim, & Nephtuim, & Phetroſim, & Chasloim, e quibus egreſſi ſunt Philiſtim, & Caphtorim. Exceptis Labaim, a quo Libyes poſtea nominati ſunt, qui prius Phutei uocabantur; & Casloim, qui deinceps Philiſtim appellati ſunt, quos nos corrupte Palæſtinos dicimus; ceteræ ſex gentes ignotæ ſunt nobis: quia bello Aethiopico ſubuerſæ, uſque ad obliuionem præteritorum nominum peruenere. Poſſederunt autem terram a Gaza uſque ad extremos fines Aegypti. Et Chanaan genuit Sidon primogenitum ſuum & Chettæum & Hiebuſæum & Amorræum & Gergeſæum & Euæum & Aracæum & Sinæum & Aradium & Samaræum & Amathæum. De Chanan primus natus eſt Sidon, a quo urbs in Phœnice Sidon uocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolim in radicibus Libani ſitum: a quo haud procul alia ciuitas fuit nomine Sim: quæ poſtea uario euentu ſubuerſa bellorum, nomen tantummodo loco priſtinum reſeruauit. Aradii ſunt, qui Aradum inſulam poſſederunt, anguſto freto a Phœnices litore ſeparatam. Samaræi, quibus Edeſſa nobilis Syriæ Cœles ciuitas. Amath uſque ad noſtrum tempus tam a Syris, quam ab Hebræis, ita ut apud ueteres dicta fuerat, appellatur. hanc Macedones, qui poſt Alexandrū in oriente regnauerunt, Epiphaniam nuncupauerunt. non nulli Antiochiam ita appellatam putant. alii, licet non uere, tamen opinionem ſuam quaſi ueriſimili uocabulo conſolantes, Emath primam ab Antiochia manſionem Edeſſam

ſam pergentibus appellari putant, & eandem eſſe, quæ apud ueteres dicta ſit Emach. Et fuit terminus Chananæorum a Sidone, donec uenias in Gerara uſque ad Gazã per gentibus Sodomam, & Gomorram, & Adamam, & Seboim, uſque ad Laſan. Quia ceteræ ciuitates, Sidon uide licet, & Gerara, & Sodoma, & Gomorra, & Adama, & Seboim, notæ ſunt omnibus; hoc tantum adnotandum ui detur, quod Laſa ipſa ſit, quæ nunc Callirhoe dicitur; ubi aquæ calidæ ptorumpentes in mare mortuum defluunt.

Gen. 10 Filii Sem, Elam, & Aſſur, & Arphaxad,& Lud, & Aram. Hi ab Euphrate fluuio partem Aſiæ uſque ad Indicũ oceanum tenent. Eſt autẽ Elam, a quo Elamitæ principes Perſidis. De aſſurante iam dictum eſt, quod Ninum urbem cõdiderit. Arphaxad, a quo Chaldæi: Lud, a quo Lydii: Aram, a quo Syri: quorum metropolis eſt Damaſcus. Filii Aram, Huz, & Vl, & Gether, & Mes. Hux, Trachonitidis & Damaſci conditor, inter Palæſtinam & Cœlen Syriam tenuit principatum: a quo Septuaginta interpretes in libro Iob, ubi in Hebræo ſcribitur, terra Huz, regionem Auſitidem, quaſi Huſitidem tranſtulerunt. Vl, a quo Armeni: Gether, a quo Acarnanii, ſeu Carii. Porro Mes, pro quo Septuaginta interpretes Moſoch dixerunt, nunc uocantur Mæones. Arphaxad genuit Sela, & Sela genuit Heber. Ex Heber nati ſunt duo filii: nomen uni Phaleg; quia in diebus eius diuiſa eſt terra, & nomen fratris eius, Iectan. Heber, a quo Hebræi, uaticinio quodam filio ſuo Phaleg nomen impoſuit: qui interpretatur, diuiſio, ab eo quod in diebus eius, linguæ in Babylone diuiſæ ſunt. Iectan genuit Helmodad, & Saleph,& Aſermoth, & Iare,& Aduram, & Vzal, & Decla, Ebal, Abimael, Seba, Ophir, Heuila,& Iobab. Harum gentium poſteriora nomina inuenire non potui; ſed uſque in præſens, quia procul a nobis ſunt, uel ita uocantur, ut primum; uel, quæ immutata ſunt, ignorantur. Poſſederunt autem a Cophene fluuio omnem Indiæ regionem, quæ uocatur Ieria. Et mortuus

Gen. 11 eſt Aran ante patrem ſuum in terra, qua natus eſt, in regio-

ne

ne Chaldæorum. Pro eo quod legimus in regione Chaldæorum, in Hebræo habetur, אור כשדים ur Chaſdim, ideſt, in igne Chaldæorum. Tradunt autem Hebræi ex hac occaſione iſtiuſmodi fabulam: Quod Abraham in ignem miſſus ſit, quia ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colũt, & Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit: quod in ſequentibus ſcribitur, egreſſum eſſe Tharan cum ſobole ſua de regione Chaldæorum: pro eo quod in Hebræo habetur, de incendio Chaldæorum: et hoc eſſe, quod nunc dicitur: Mortuus eſt Aran ante conſpectum Thare patris ſui in terra natiuitatis ſuæ, In igne Chaldæorum: quod uidelicet ignem nolens adorare, igne conſumptus ſit. Loquitur autem poſtea Dominus ad Abraham: Ego ſum, qui eduxi te de igne Chaldæorum. Et ſumpſerunt Abram & Nachor ſibi uxores. Nomen uxoris Abraham, Sarai: & nomen uxoris Nachor, Melcha, filia Aran. Pater autem Melchæ, ipſe eſt pater Ieſce. Aran, filius Thare, frater Abraham, & Nachor, duas filias genuit, Melcham & Sarai, cognomẽto Ieſcan Δυώνυμον, e quibus Melcham accepit uxorem Nachor, & Sarai Abraham: necdum quippe inter patruos, & fratrum filias nuptiæ fuerant lege prohibitæ: quæ in primis hominibus, etiam inter fratres & ſorores initæ ſunt. Erat autem Abraham ſeptuagintaquinque *Gen.* 12 annorum, quando egreſſus eſt ex Charra. Indiſſolubilis naſcitur quæſtio. Si enim Thara, pater Abrahæ, cum adhuc eſſet in regione Chaldæa, ſeptuaginta annorum genuit Abraham; & poſtea in Charran ducenteſimo quinto ætatis ſuæ anno mortuus eſt: quo modo nunc, poſt mortem Thare, Abraham exiens de Charra, ſeptuagintaquinque annorum fuiſſe memoratur; cum a natiuitate Abrahæ uſque ad mortem patris eius centum trigintaquinque fuiſſe anni doceantur? Vera eſt igitur illa Hebræorum traditio, quam ſupra diximus, quod egreſſus ſit Thare cum filiis ſuis de igne Chaldæorum; & quod Abraham Babylonio uallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei ſit auxilio liberatus; & ex illo tempore ei dies uitæ, & tempus re-

putetur

putetur ætatis, ex quo confeſſus eſt Dominum, ſpernens idola Chaldæorum. Poteſt autem fieri, ut, quia ſcriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thare de Chaldæa profectus uenerit in Charran, quam mortem obiret; uel certe ſtatim poſt perſecutionem in Charran uenerit, & ibi diutius ſit moratus. Si quis ergo huic expoſitioni cõtrarius eſt, quæret aliam ſolutionem, & tunc ea recte, quæ a nobis dicta ſunt, improbabit. Et proficiſcens Abram, abiit in deſertum: & fames facta eſt ſuper terram. Et in præſenti & in plurimis aliis locis, pro deſerto, ad auſtrum ſcriptum eſt in Hebræo. hoc igitur notare debemus. Et uiderunt eam principes Pharaonis, & laudauerunt eam ad Pharaonem, & introduxerunt eam in domum Pharaonis: & Abram benefecit propter eam: & fuerunt ei oues, & armenta, & aſini, & ſerui, & ancillæ, muli, & cameli. Licet corpus ſanctarum mulierum non uis maculet, ſed uoluntas; & excuſari poſſit Sarai, quod, famis tempore, ſola regi in peregrinis locis, marito conniuente, reſiſtere nequiuerit: tamen poteſt & aliter fœda neceſſitas excuſari; quod iuxta librum Heſter quæcumque mulierum placuiſſet regi apud ueteres, ſex menſibus ungebatur oleo myrtino, & ſex menſibus in pigmentis uariis erat, & curationibus feminarum; & tunc demum ingrediebatur ad regem. Atque ita poteſt fieri, ut Sarai, poſtquam placuerat regi, dum per annum eius ad regem præparatur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit; & Pharao poſtea ſit percuſſus a Domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu

Gen. 13 permanente. Et aſcendit Abram ex Aegypto ipſe & uxor eius, & omnia, quæ illius erant, & Lot cum eo in deſertũ. Erat autem Abram diues ualde, in pecore, & argento, & auro: & abiit unde uenit in deſertum uſque Bethel. Pulchre de Aegypto liberatus aſcendiſſe dicitur. Sed occurrit huic ſenſui illud quod ſequitur; quo modo potuerit exiens de Aegypto fuiſſe diues ualde. quod ſoluitur iſta Hebraica ueritate: in qua ſcribitur: Abrã grauis uehementer, hoc eſt, *βαρὺς σφόδρα*. Aegypti enim pondere grauabatur. Et licet uidean-

uideantur eſſe diuitiæ, pecoris, auri, & argenti; tamen, ſi Aegyptiæ ſunt, uiro ſancto graues ſunt. Denique non, ut in Septuaginta legimus, abiit unde uenerat in deſertum uſque Bethel, ſed, ſicut in Hebræo ſcriptum eſt, Abiit itinere ſuo per auſtrum uſque Bethel. iccirco enim de Aegypto profectus eſt, non ut deſertum ingrederetur, quod cum Aegypto reliquerat; ſed ut per auſtrum, qui aquiloni contrarius eſt, ueniret ad domum Dei, ubi fuerat tabernaculum eius in medio Bethel, & Hai. Et uiri Sodomorum mali & peccatores in conſpectu Dei uehementer. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additum eſt, In conſpectu Dei: ſiquidem Sodomorum coloni apud homines mali, & peccatores erant. Ille autem dicitur in conſpectu Dei peccator, qui poteſt apud homines iuſtus uideri: quo modo de Zacharia & Heliſabet in præconio ponitur: quod fuerint iuſti ambo in conſpectu Dei. Et in pſalmo dicitur: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. *Luc. 1* *Pſal. 142* Leua oculos tuos, & uide a loco, in quo tu nunc es, ad aquilonem, & ad auſtrum, & ad orientem, & ad mare: quia omnem terram, quam tu uides, tibi dabo eam & ſemini tuo. Quattuor climata mundi poſuit, orientem, & occidentem, ſeptentrionem, & meridianum. Quod autem in omnibus ſcripturis legitur, hic ſemel dixiſſe ſufficiat, mare ſemper pro occidente poni, ab eo quod Palæſtinæ regio ita ſita ſit, ut mare in occidentis plaga habeat. Et rex Bale, hæc eſt Segor. Omnes hic conſenſerunt apud uallem ſalſam, hoc eſt, mare ſalis. *Gen. 14* Bale lingua Hebræa, *κατάποσις*, ideſt, deuoratio dicitur. Tradunt igitur Hebræi, hanc eandem in alio ſcripturarum loco Saliſſam nominari, diciq. rurſum, *μόσχον τριετίζουσαν*, ideſt, uitulam conternantem, quod ſcilicet tertio motu terræ abſorpta eſt. Et ex eo tempore, quo Sodoma, & Gomorra, Adama, & Seboim, diuino igne ſubuerſæ ſunt, illa paruula nuncupetur. ſiquidē Segor transfertur in paruam, quæ lingua Syra Zoara dicitur. Vallis autem Salinarum, ſicut in hoc eodem libro ſcribitur, in qua fuerunt ante putei bituminis, poſt Dei iram

&

& ſulphuris pluuiam in mare mortuum uerſa eſt, quod a Græcis λίμνη ἀσφαλτῖτις, ideſt ſtagnũ bituminis, appellatur. Et conciderunt gygantes in Aſtaroth Carnaim, & gentes fortes ſimul cum eis: & Ominæos in Saue ciuitate antequam Sodomam peruenirent. Quattuor reges, profecti de Babylone, interfecerunt gygantes, hoceſt, רפאים raphaim: robuſtos quoque Arabiæ, & Zuzim, in Ham, & Emim in ciuitate Saue, quæ uſque hodie ſic uocatur. Zuzim autem & Emim, terribiles & horrendi interpretantur: pro quo Septuaginta, ſenſum magis quam uerbum ex uerbo transferentes, gentes fortiſſimas poſuerunt. Porro בהם Beham, pro quo dixerunt, ἅμα αὐτοῖς, hoceſt, cum eis, putauerunt ſcribi per ה he, ducti elementi ſimilitudine: cum per ח heth ſcriptum ſit: Beham enim cum per tres litteras ſcribitur: ſi mediam ה he habet, interpretatur, in eis: ſi autem ח heth, ut in præſenti, locum ſignificat, ideſt, in Ham. Et reuertentes uenerunt ad fontem iudicii, hæc eſt Cades. Per anticipationem dicitur, quod poſtea ſic uocatum eſt. Significat autem locum apud petram, qui fons iudicii nominatur; quia ibi Deus populum iudicauit. Et percuſſerunt omnem regionem Amalekitarum & Amorræorum ſedentem in Hazazonthamar. Hoc oppidũ eſt, quod nunc uocatur Engaddi, balſami & palmarum fertile. Porro Hazazonthamar in lingua noſtra reſonat, urbs palmarum. Thamar quippe palma dicitur. Sciẽdum autem pro eo quod poſt paululum ſequitur: Et direxerunt contra eos aciem ad bellum in ualle Salinarum: In Hebræo haberi, in ualle שדים Siddim: quod Aquila interpretatur, τῶν περιπεδίνων, Theodotion, τῶν ἀλσῶν, amœna nemora ſignificantes. Et tulerunt omnem equitatũ Sodomorum & Gomorr. Pro equitatu, in Hebræo habet, רכוש rachus, ideſt ſubſtantiam. Et qui fugerat, nunciauit Abram tranſitori: Ipſe uero ſedebat ad quercum Mamre Amorræi fratris Eſchol, & fratris Aunam, qui erant coniurati Abrahæ. Pro eo quod nos poſuimus, tranſitori, in Hebræo ſcriptum eſt עברי: hoc enim tranſitor exprimitur. Quod autem ait,

apud

apud quercum Mamre Amorræi: melius in Hebræo legimus, apud quercum Mamre Amorræi fratris Eſchol, & fratris non Aunan, ut Septuaginta tranſtulerunt, ſed Aner: ut oſtenderet Mamre, & Eſchol, & Aner Amorræos atque germanos, ſocios fuiſſe Abrahæ. Et perſecutus eſt eos uſque Dan. Ad Phœnices oppidum, quod nunc Paneas dicitur. Dan autem unus e fontibus eſt Iordanis. Nam & alter uocatur Ior, quod interpretatur ῥεῖϑρον, quod eſt riuus. Duobus ergo fontibus, qui haud procul a ſe diſtant, in unum riuulum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Et Melchiſedek rex Salem protulit panem & uinum, & ipſe ſacerdos Dei excelſi, & benedixit ei. Quia ſemel opuſculum noſtrum, uel quæſtionum Hebraicarum, uel traditionum congregatio eſt; propterea, quid Hebræi de hoc ſentiant, inſeramus. Aiunt hunc eſſe Sem filium Noe: & ſupputantes annos uitæ ipſius, oſtendunt eum ad Iſaac uſque uixiſſe, omnesq. primogenitos Noe, donec ſacerdotio fungeretur Aaron, fuiſſe pontifices. Porro Salem, rex Hieruſalem dicitur, quæ prius Salem appellabatur. Melchiſedek autem Apoſtolus ad Hebræos, ſine patre & matre commemorans, ad Chriſtum refert, & per Chriſtum ad gen- *Hebr. 7*
tium eccleſiam: omnis enim capitis gloria refertur ad mēbra: eo quod præputium habens, Abrahæ benedixerit circumciſo, & in Abraham Leui, & per Leui Aaron, de quo poſtea ſacerdotium. Ex quo colligi uult, ſacerdotium eccleſiæ habentis præputium, benedixiſſe circumciſo ſacerdotio ſynagogæ. Quod autem ait: Tu es ſacerdos in æternū *Pſal. 109*
ſecundum ordinem Melchiſedek: myſterium noſtrum in uerbo ordinis ſignificatur, nequaquam per Aaron irrationalibus uictimis immolandis, ſed oblato pane & uino, ideſt, corpore & ſanguine domini Ieſu. Domine Deus quid da- *Gen. 15*
bis mihi? Et ego uado ſine liberis, & filius Maſek uernaculæ meæ, hic Damaſcus Eliezer. Et dixit Abraham: Ecce mihi nō dediſti ſemen: & filius uernaculæ meæ heres meus erit. Vbi nos habemus, Et filius Maſek uernaculæ meæ heres meus erit: in Hebræo ſcriptum eſt, ובן משק ביתי uben me-

meſek bethi: quod Aquila tranſtulit, ὁ ὑὸς τοῦ ποτίζοντος οἰκίαν μου, ideſt, filius potum dantis domui meæ. Theodotion uero, καὶ ὁ ὑὸς τοῦ ἐπὶ τῆς οἰκίας μου, ideſt, & filius eius, qui ſuper domum meam eſt. Quod autem dicit, hoc eſt: Ego ſine liberis moriar: & filius procuratoris mei uel uillici, qui uniuerſa diſpenſat & diſtribuit cibaria familiæ meæ, uocaturq. Damaſcus Eliezer, hic meus heres erit. Porro Eliezer interpretatur, Deus meus adiutor, ab hoc aiunt Damaſcum & conditã, & nuncupatam. Ego Deus, qui eduxi te de regione Chaldæorum. Hoc eſt, quod paulo ante iam diximus in Hebræo haberi, qui eduxi te de אור כשדים ur chaſdim, ideſt de incendio Chaldæorum. Et poſuit ea contra faciem inuicem, aues uero non diuiſit. Deſcenderunt autem uolucres ſuper cadauera, & ſuper diuiſiones eorum, & ſedit cum eis Abraham. Non pertinet ad præſens opuſculum huius expoſitio ſacramenti. Hoc tantum dicimus: quia pro his, quæ poſuimus, in Hebræo habent: Et deſcenderunt uolucres ſuper cadauera: & abigebat eas Abraham. Illius enim merito ſæpe de anguſtiis liberatus eſt Iſrael. Ad occaſum autem ſolis ecſtaſis cecidit ſuper Abram. Pro ecſtaſi in Hebræo תרדמה thardema, ideſt, καταφορὰ, legitur, quam ſupra uertimus in ſoporẽ. Generatione autem quarta reuertentur huc. Haud dubiũ, quin ii, qui de ſemine fuerint Abrahæ. Quæritur, quo mo-
Exod. 12 do in Exodo ſcriptum ſit: Quinta autẽ generatione egreſ-
Gen. 16 ſi ſunt filii Iſrael de terra Aegypti. Super quo capitulo paruum uolumen edidimus. Ecce concluſit me Dominus, ut non pariam: ingredere ergo ad ancillam meam, ut habeam filios ex ea. Diligenter nota, quod procreatio filiorum, in Hebræo, ædificatio ſcripta eſt: legitur enim ibi: Ingredere ad ancillam meam: ſi quo modo ædificer ex ea. Et uide,
Exod. 1 ne forte hoc ſit, quod in Exodo dicitur: Benedixit Deus obſtetricibus, & ædificauerunt ſibi domos. Et inuenit eam angelus Domini ſuper fontem aquæ in deſerto ad fontem in uia Sur. Conſequenter Aegyptia in uia Sur, quæ per eremum ducit ad Aegyptum, ire feſtinabat. Et uocauit no-

men eius Iſmael : quia exaudiuit Deus humilitatem meam ישמעאל. Iſmael interpretatur, exauditio Dei. Hic erit ruſticus homo. Manus eius ſuper omnes, & manus omnium ſuper eum : & contra faciem omnium fratrũ ſuorum habitabit. Pro ruſtico ſcriptum eſt in Hebræo פרא phere, quod interpretatur onager. Significat autem ſemen eius habitaturum in eremo, ideſt Sarracenos uagos incertisq. ſedibus; qui uniuerſas gentes, quibus deſertum ex latere iungitur, incurſant, & impugnantur ab omnibus. Et locutus eſt ei Dominus dicens: Ecce teſtamentum meum tecum: & eris pater multitudinis gentium, & non uocabitur ultra nomen tuum Abram, ſed erit nomen tuum Abraham: quia patrem multarum gentium poſui te. Notandum, quod ubicumque in Græco, teſtamentum, legimus, ibi in Hebræo ſermone ſit fœdus, ſiue pactum, ideſt, ברית berith. Dicunt autem Hebræi quod ex nomine ſuo Deus, quod apud illos Tetragrammaton eſt, ה he litteram Abrahæ & Saræ addiderit : dicebatur enim primum, אברם Abram: quod interpretatur, pater excelſus: & poſtea uocatus eſt אברהם Abraham, quod transfertur, pater multarum: nam quod ſequitur, Gentium, non habetur in nomine, ſed ſubauditur. Nec mirandum, quare, cum apud Græcos & nos littera uideatur àddita, nos ה he litteram Hebræam additam dixerimus : idioma enim linguæ illius eſt, per ה he quidem ſcribere, ſed per a legere : ſicut econtrario a litteram ſæpe per he pronunciãt. Et dixit Deus ad Abraham : Sarai uxorem tuam non uocabis Sarai, ſed Sara erit nomen eius. Errant qui putant primum Sara per unum r ſcriptum fuiſſe, & poſtea ei alterum r additum. & quia r apud Græcos centenarius numerus eſt, multas ſuper nomine eius ineptias ſuſpicantur : cum utique, utcumque uolunt ei uocabulum commutatum, non Græcam, ſed Hebræam debeant dare rationem, cum ipſum nomen Hebraicum ſit. nemo autem, in altera lingua quempiam uocans, etymologiam uocabuli ſumit ex altera. Sarai igitur primum uocata eſt per ש ſin, ר res, י iod : ſublato igitur iod, ideſt i,

Gen. 17 (margin)

elemento, addita eſt ה he littera, quæ per a legitur, & uocata eſt Sara שרה. Cauſa autem ita nominis immutati hæc eſt, quod ante dicebatur princeps mea, unius tantum domus materfamilias: poſtea uero dicitur abſolute, princeps, ideſt ἄρχουσα. ſequitur enim; Dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei: & erit in gentes, & reges populorum erunt ex eo. Signanterq. non ut in Græco legimus: Dixit Dominus ad Abraham: Sarai uxor tua non uocabitur nomen eius Sarai: In Hebræo habetur: non uocabis nomen eius Sarai, ideſt, non dices ei, princeps mea es: omnium quippe gentium futura iam princeps eſt. Quidam peſſime ſuſpicantur, ante, eam lepram fuiſſe uocitatam, & poſtea principem: cum lepra צרעת zaraath dicatur: quæ in noſtra quidem lingua uidetur aliquam habere ſimilitudinem, in Hebræo autem penitus eſt diuerſa. ſcribitur enim per צ ſade, & ר res, & ע hain, & ת thau: quod multum a ſuperioribus tribus litteris, ideſt, ש ſin, ר res, & ה he, quibus Sara ſcribitur, diſcrepare manifeſtum eſt. Et cecidit Abraham ſuper faciem ſuam, & riſit, & dixit in corde ſuo: Si centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Et poſt paululum: Et uocabis nomen eius Iſaac. Diuerſa opinio, ſed una eſt etymologia, quare appellatus ſit Iſaac. interpretatur enim Iſaac, riſus. Alii dicunt, quod Sara riſit, ideo eum riſum uocatum eſſe: quod falſum eſt. Alii uero, quod riſerit Abraham: quod & nos probamus. poſtquam enim ad riſum Abrahæ uocatus eſt filius eius Iſaac, tunc legimus riſiſſe & Saram. Sciendũ tamen, quod quattuor in ueteri teſtamento, abſque ullo uelamine, nominibus ſuis, antequam naſcerentur, uocati ſunt, Iſmael,

Gen. 18 Iſaac, Salomon, & Ioſias. lege ſcripturas. Et dixit ei: Feſtina, tres menſuras farinæ ſimilæ commiſce. Quia tres mẽſuræ abſolute hic dictæ uidentur, & eſt incerta menſura; propterea addidi, quod in Hebræo tria ſata ſimilæ habeat, id-

Matth. 13 eſt tres amphoras; ut idem myſterium & hic & in euangelio, ubi mulier tria ſata farinæ fermentare dicitur, agnoſcamus. Dixit autem: Reuertens ueniam ad te in tempore

hoc, & in hora, & habebit filium Sara. Pro hora, uitam
legimus in Hebræo: ut ſit ordo, uel ſenſus: Reuertar ad te
in tempore uitæ; quaſi dixerit, ſi uixero, ſi fuerit uita co-
mitata: hæc autem *ἀνθρωποπαθῶς*, quo modo & cetera.
Riſit autem Sara in ſemetipſa, dicens: Necdum mihi factũ
eſt uſque nunc, & dominus meus ſenex eſt. Aliter multo
legitur in Hebræo: Et riſit Sara in ſemetipſa, dicens: Poſt-
quam attrita ſum, facta eſt mihi uoluptas? Simul nota,
quod, ubi nos poſuimus, uoluptatem, eden ſcriptum eſt in
Hebræo. Symmachus hunc locum ita tranſtulit: Poſtquã
uetuſtate conſenui, facta eſt mihi adoleſcentia? Et dixit:
Numquid eſt Domine, ſi loquar? Quod Græce ſcriptum
eſt, *μήτι κύριε, ἐὰν λαλήσω*; Secundo Abraham ſic eſt lo
cutus ad Dominum: quod non uidetur manifeſte ſonare
quid dicat. In Hebræo igitur plenius ſcribitur: Ne quæſo
iraſcaris Domine, ſi locutus fuero. Quia enim uidebatur
interrogans Dominum artare reſponſione, temperat præ-
fatione quod quærit. Et locutus eſt ad generos ſuos, qui ac *Gen. 19*
ceperãt filias eius. Quia poſtea duæ filiæ Lot uirgines fuiſ-
ſe dicuntur, de quibus & ipſe dudum ad Sodomæos dixe-
rat: Ecce duæ filiæ meæ, quæ non cognouerunt uirum: Et
nunc ſcriptura commemorat eum habuiſſe generos: Non
nulli arbitrantur illas, quæ uiros habuerunt, in Sodomis re
manſiſſe, & eas exiſſe cũ patre, quæ uirgines fuerunt. quod
cum ſcriptura non dicat, Hebræa ueritas exponenda eſt, in
qua ſcribitur: Egreſſus eſt Lot, & locutus eſt ad ſponſos,
qui accepturi erant filias eius. Necdum igitur uirgines filiæ
matrimonio fuerant copulatæ. Et dixit ei: Ecce admira-
tus ſum faciem tuam. In Hebræo habet: Ecce ſuſcepi fa-
ciem tuam: ideſt, acquieſco precibus tuis. Quod Symma
chus ſecundum ſenſum interpretans, ait, *ὅρασει ἐδυσω-
πήθην τὸ πρόσωπόν σου*. Et ecce aſcendebat flamma de
terra quaſi uapor fornacis. Pro quo legimus in Hebræo:
Ecce aſcendebat קיטר kitor, quaſi *ἀναπνεύματος* fornacis:
quod nos uaporem, uel fumum, ſiue fauillam poſſumus di
cere. Et aſcendit Lot de Segor, & ſedit in monte: & duæ

filiæ eius cum eo: timuit enim ſedere in Segor. Quæritur, quare, cum primum fugæ montis Segor prætulerit, & eam in habitaculum ſuum uoluerit liberari, nunc de Segor rurſum ad montem migret? Reſpondebimus, uerā eſſe illam Hebræorum coniecturam de Segor, quod frequenter terræ motu ſubruta, Bale primum, & poſtea Saliſſa appellata ſit; timueritq. Lot, dicens: Si, cum ceteræ adhuc urbes ſtarent, ipſa ſæpe ſubuerſa eſt; quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari? Et hanc occaſionem infidelitatis, etiam in filias coitus dediſſe principium: qui enim ceteras uiderat ſubrui ciuitates, & hanc ſtare, ſeq. Dei auxilio erutum, utique de eo, quod ſibi conceſſum audierat, ambigere nō debuit. Illud igitur, quod pro excuſatione dicitur filiarū, eo quod putauerint defeciſſe humanū genus, & ideo cum patre concubuerint, non excuſat patrem. Denique Hebræi, quod ſequitur: Et neſciuit cum dormiſſet cū ea, & cum ſurrexiſſet ab eo: Appungunt deſuper, quaſi incredibile, &, quod rerum natura non capiat, coire quempiam neſcientem. Et conceperunt duæ filiæ Lot de patre ſuo, & genuit primogenita filium, & uocauit nomen eius Moab, iſte eſt pater Moabitarum uſque in hanc diem: Et minor & ipſa peperit filium, & uocauit nomen eius Ammon; ideſt filius populi mei. ipſe eſt pater filiorum Ammon. Moab interpretatur, ex patre: & totum nomen etymologiam habet. Ammon uero, cuius quaſi cauſa nominis redditur, filius generis mei, ſiue, ut melius eſt in Hebræo, filius populi mei, ſic deriuatur, ut ex parte ſenſus nominis, & ex parte ipſe ſit ſermo. עמי Ammi enim, a quo dicti ſunt Ammonitæ, uocatur populus meus. Etenim uere
Gen. 20 ſoror mea eſt de patre, ſed non ex matre. Ideſt, fratris eius eſt Aran filia, non ſororis. Sed quia in Hebræo habet; uerè ſoror mea eſt filia patris mei, & non filia matris meæ: & magis ſonat, quod ſoror Abrahæ fuerit: in excuſationē eius dicimus, necdum illo tempore tales nuptias lege prohibitas. Et uidit Sara filium Agar Aegyptiæ, quem peperit Abrahæ ludētem. Quod ſequitur: Cum Iſaac filio ſuo:
Gen. 21 non

nõ habetur in Hebræo. Dupliciter itaque hoc ab Hebræis exponitur: ſiue quod idola ludo fecerit, iuxta illud quod alibi ſcriptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere: ſiue quod aduerſum Iſaac, quaſi maioris ætatis, ioco ſibi & ludo primogenita uindicaret. Quod quidem Sara audiens, non tulit: & hoc ex ipſius approbatur ſermone, dicentis: Eiice ancillam hanc cum filio ſuo. non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Et ſumpſit panem, & utrem aquæ, & dedit Agar, ponens ſuper humerum eius & paruulum, & dimiſit eam. Quando Iſaac natus eſt, tredecim annorum erat Iſmael: & poſt ablactationem eius iſte cum matre expellitur domo. Inter Hebræos autem uaria opinio eſt, aſſerentibus aliis, quinto anno ablactationis tempus ſtatutum, aliis duodecimum annum uindicantibus. Nos igitur, ut breuiorem eligamus ætatem, poſt decem & octo annos Iſmael ſupputauimus eiectum eſſe cum matre, & non conuenire iam adoleſcenti, matris ſediſſe ceruicibus. Verum eſt igitur illud Hebræorum linguæ idioma, quod omnis filius, ad comparationem parentum, infans uocetur & paruulus. Nec miremur barbaram linguam habere proprietates ſuas; cum hodieq. Romæ omnes filii uocentur infantes. Poſuit ergo Abraham panes & utrem ſuper humerum Agar, & hoc facto dedit puerum matri, hoceſt, in manus eius tradidit, commendauit, & ita emiſit e domo. Quod autem ſequitur, Et proiecit puerum ſubter abietem, & abiens ſedit de contra longe, quaſi iactu ſagittæ: Dixit enim: Non uidebo mortem paruuli mei: & ſedit contra eum: Et ſtatim iungitur: Exclamauit puer, & fleuit: & audiuit Deus uocem pueri de loco ubi erat: Et dixit angelus Dei ad Agar de cælo, & reliqua: Nullũ moueat: in Hebræo enim poſt hoc, quod ſcriptum eſt, Non uidebo mortem paruuli mei, ita legitur, quod ipſa Agar ſederit contra puerum, & leuauerit uocem ſuam, & fleuerit, & exaudierit Deus uocem paruuli. Flente enim matre, & mortem filii miſerabiliter præſtolante, Deus exaudiuit puerum, de quo pollicitus fuerat Abrahæ;

Exod. 32
1. Cor. 10

Gen. 17 dicens : Sed & filium ancillæ tuæ in gentem magnam faciã. Alioquin & ipſa mater non ſuam mortem, ſed filii deplorabat. Pepercit igitur ei Deus, pro quo fuerat & fletus. Denique in conſequentibus dicitur : Surge, & tolle puerum, & tene manum eius. Ex quo manifeſtum eſt, eum, qui tenetur, non oneri matri fuiſſe, ſed comitem. Quod autem manu parentis tenetur, ſollicitus monſtratur affectus. Et dixit Abimelech & Ochozath pronubus eius, & Phichol princeps exercitus eius. Excepto Abimelech, & Phichol, tertium nomen, quod hic legitur, in Hebræo uolumine nõ habetur. Et dixit : Septem oues has accipies a me, ut ſint in teſtimonium mihi : quia ego fodi puteum iſtum. Ideo cognominauit nomen loci illius puteus iuramenti, quia ibi iurauerunt ambo. Vbi hic legitur puteus iuramenti, in Hebræo habetur באר שבע Ber ſabee. Duplex autem eſt cauſa, cur ita appellatus ſit ; ſiue quia ſeptem agnas Abimelech de manu Abrahæ acceperit ; ſeptem enim dicuntur Sabee : ſiue quod ibi iurauerint : quia & iuramentum Sabee ſimiliter appellatur. Quod ſi ante hanc cauſam ſupra nomẽ hoc legimus ; ſciamus per prolepſim dictũ eſſe, ſicut & Bethel & Galgala : quæ utique uſque ad tẽpus, quo ita appellatæ ſunt, aliter uocabantur. Notandum autem ex prioribus & ex præſenti loco, quod Iſaac non ſit natus ad quercum Mambre, ſiue in Aulone mambre, ut in Hebræo habetur, ſed in Geraris, ubi & Berſabee uſque hodie opidum eſt. quæ prouincia ante non grande tempus, ex diuiſione præſidum Palæſtinæ Salutaris eſt dicta. Huius rei ſcriptura teſtis eſt, quæ ait : Et habitauit Abraham in terra Philiſtinorum. Et dixit ei Deus : Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Iſaac ; & uade in terram excelſam ; & offer illum ibi in holocauſtum ſuper unum de montibus, quem ego dicam tibi. Difficile eſt idioma linguæ Hebrææ in Latinum ſermonem uertere. ubi nunc dicitur, Vade in terram excelſam : in Hebræo habet, Moria : quod Aquila trãſtulit, τὴν καταφανῆ, hoceſt, lucidam : Symmachus, τῆς ὀπτασίας, hoceſt, uiſionis : Aiunt ergo Hebræi hunc mon-

(Margin: Gen. 21 — beside "nique in conſequentibus"; Gen. 22 — beside "rum. Et dixit ei Deus")

montem eſſe, in quo poſtea templum conditum eſt in area Ornæ Iebuſæi, ſicut & in Paralipomenis ſcriptum eſt: Et cœperunt ædificare templum in menſe ſecundo, in ſecunda die menſis in monte Moria. Qui iccirco illuminans interpretatur, & lucens, quia ibi eſt dabir, hoceſt, oraculum Dei, & lex, & ſpiritus ſanctus, qui docet homines ueritatem, & inſpirat prophetias. Et abiit ad locum, quem dixit ei Deus in die tertia. Notandum, quod de Geraris uſque ad montem Moria, ideſt ſedem templi, iter dierum trium ſit, & conſequenter illuc die tertio perueniſſe dicatur. Male igitur quidam Abraham putant illo tempore ad quercum habitaſſe mambre; cum inde uſque ad montem Moria uix unius diei iter plenum ſit. Et eleuauit Abraham oculos ſuos: & ecce aries poſt tergum eius tenebatur in uirgulto Sabech cornibus ſuis. Ridiculam rem in hoc loco Emiſenus Euſebius eſt locutus, Sabech, inquiens, dicitur hircus, qui rectis cornibus & ad carpendas arboris frondes ſublimis attollitur. Rurſus Aquila *συχνεῶ* interpretatus eſt: quem nos uepretum poſſumus dicere uel ſpinetum, &, ut uerbi uim interpretemur, condenſa & inter ſe implexa uirgulta. unde & Symmachus in eandem ductus opinionẽ, Et apparuit, ait, aries poſt hoc retentus in rete cornibus ſuis. Verum quibuſdam, in hoc dumtaxat loco, melius uidentur interpretati eſſe Septuaginta & Theodotion, qui ipſum nomen Sabek poſuerunt, dicentes: In uirgulto ſabek cornibus ſuis. Etenim *σύχνεων*, ſiue rete, quod Aquila poſuit, & Symmachus, per ש ſin litteram ſcribi: hic uero ס ſamech litteram poſitam: ex quo manifeſtum eſſe, non interpretationem ſtirpium condenſorum & in modum retis inter ſe uirgulta contexta uerbum ſabech, ſed nomen ſonare uirgulti, quod ita Hebraice dicitur. Ego uero diligenter inquirens *συχνεῶ* per ס ſamech litteram ſcribi crebro reperi. Et uocauit Abraham nomen loci illius, Dominus uidet: ut dicãt hodie, in mõte Dominus uidet. Pro eo quod hic habet, uidet: in Hebræo ſcriptũ eſt, uidebit. Hoc autem apud Hebræos exiuit in prouerbium; ut, ſi quando in

2.Per. 3

anguſtia conſtitūti ſunt, & Domini optant auxilio ſubleuari, dicant, in monte Dominus uidebit, hoceſt, ſicut Abrahæ miſertus eſt, miſerebitur & noſtri. unde & in ſignum dati arietis ſolent etiam nunc cornu clangere. Et nunciauerunt Abraham, dicentes: Ecce peperit Melcha & ipſa filios Nachor fratri tuo, Huz primogenitum eius, & Buz fratrē eius, & Camuel patrē Syrorū & Caſed. Primogenitus Nachor fratris Abraham de Melcha uxore eius filia Aran, natus eſt Huz: de cuius ſtirpe Iob deſcendit, ſicut ſcriptū eſt in exordio uoluminis eius: Vir fuit in terra Huz nomine Iob. Male igitur quidam exiſtimant Iob de genere eſſe Eſau: ſiquidem illud, quod in fine libri ipſius habetur, eo quod de Syro ſermone translatus eſt, & quartus ſit ab Eſau, & reliqua, quæ ibi continentur, in Hebræis uoluminibus non habentur. Secundus natus eſt de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz transferre uoluerunt. Et ex huius genere
Num. 22 eſt Balaam ille diuinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Eliu, primum uir ſanctus & prophetes Dei, poſtea per inobedientiam & deſiderium munerum, dum Iſrael maledicere cupit, diuini uocabulo nuncupatur, diciturq. in eodem libro: Et iratus Eliu filius Barachiel Buzites: de huius uidelicet Buzi radice deſcēdens. Camuel uero pater eſt Damaſci. Ipſa enim uocatur Aram, quæ hic pro Syria ſcripta eſt: & ipſo nomine legitur in Eſaia. Chaſed quoque quartus eſt, a quo Chaſdim, ideſt, Chaldæi poſtea uocati ſunt.
Gen. 23 Et mortua eſt Sara in ciuitate Arboc, quæ eſt in ualle, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. Hoc quod hic poſitum eſt, quæ eſt in ualle, in autenticis codicibus non habetur. nomen quoque ciuitatis Arboc paulatim a ſcribentibus legentibusq. corruptum eſt. neque enim putandum, Septuaginta interpretes nomen ciuitatis Hebrææ barbare, atque corrupte, & aliter quam in ſuo dicitur, tranſtuliſſe. arboc enim nihil omnino ſignificat. ſed dicitur, ארבע arbeæ, hoceſt quattuor, quia ibi Abram, & Iſaac, & Iacob conditus eſt, & ipſe princeps humani generis Adā: ut in Ieſu libro apertius demonſtrabitur. Audi nos Domine, rex a Deo tu es

nobis,in electo ſepulcro noſtro ſepeli mortuum tuum. Pro rege, principé habet in Hebræo ſiue ducem: נשיא Naſi quippe non rex, ſed dux dicitur. Et audiuit Abraham Ephron, & appendit Abraham Ephran argentum, quod locutus eſt in auribus filiorũ Het. In Hebræo,ſicut hic poſuimus, primum nomen eius ſcribitur Ephron, ſecundum Ephran. Poſtquam enim pretio uictus eſt, ut ſepulcrum uenderet argento, licet cogente Abraham, Vau littera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine eſt: & pro Ephrõ appellatus eſt Ephrans: ſignificante ſcriptura, non eum fuiſſe conſummatæ perfectæq. uirtutis, qui potuerit memorias uendere mortuorum. Sciant igitur, qui ſepulcra uenditant, & non coguntur ut accipiant pretium, ſed a nolentibus quoque extorquent, immutari nomen ſuum, & perire quid de merito eorum: cum etiam ille reprehendatur occulte, qui inuitus acceperit. Et poſuit ſeruus manum ſuam ſub femore Abrahæ domini ſui, & iurauit ei ſuper uerbo hoc. Tradunt Hebræi, quod in ſanctificatione eius, hoceſt in circumciſione iurauerit. Nos autem dicimus, iuraſſe eum in ſemine Abrahæ, hoceſt in Chriſto, qui ex illo naſciturus erat, iuxta euangeliſtam Matthæum loquentem: Liber generationis Ieſu Chriſti filii Dauid, filii Abraham. Et tulit uir inaurem auream, didrachmum pondus eius; בקע Bace, quod in hoc loco pro didrachmo ſcribitur, ſemiuncia eſt: שקל Secel uero, qui Latino ſermone ſiclus corrupte appellatur, unciæ pondus habet. Ecce ego ſto ſuper fontem aquæ, & filiæ hominum ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam: & erit uirgo, cui ego dixero, da mihi bibere paululum aquæ de hydria tua: & cetera. In Hebræo ſcriptum eſt: Ecce ego ſtans iuxta fontem aquæ: & erit adoleſcentula, quæ egredietur ad hauriendum: & dixero ei, da mihi bibere paululum aquæ de hydria tua: & cetera. Pro adoleſcentula quoque, quæ Græco ſermone *νεᾶνις* dicitur, ibi legimus alma עלמה: quod quidem & in Eſaia habetur. nam in eo loco ubi in noſtris codicibus ſcriptum eſt: Ecce uirgo concipiet, & pariet:

Gen.24 *Matth.1* *Eſa.7*

Aquila

Aquila tranſtulit: Ecce adoleſcentula concipiet, & pariet. In Hebræo legitur: Ecce alma concipiet, & pariet. Notandum ergo, quod uerbum, alma, numquam niſi in uirgine ſcribitur, & habet etymologiam ἀπόκρυφος, ideſt, ab-
Iob. 28 ſcondita. ſcriptum ſiquidem eſt in Iob de Sapientia: Vnde inuenitur? Et quis locus intellectus? & abſcondetur ab oculis omnis uiuentis. Vbi nunc diximus, abſcondetur, in Hebræo propter declinationem uerbialiter figuratum, נעלמה naalma dicitur. Huic quid ſimile, licet maſculino genere declinetur, & in Regnorum libris ſcriptum eſt ex perſona
4. Reg. 4 Eliſæi loquentis ad Giezi: Et Dominus abſcondit a me. Ergo alma, quod interpretatur abſcondita, ideſt uirgo, nimia diligētia cuſtodita, maioris mihi uidetur laudis eſſe, quā uirgo. Virgo quippe iuxta Apoſtolum poteſt eſſe corpore,
1.Cor. 7 & non ſpiritu. Abſcondita uero quæ uirgo eſt, ἐπίτασιν uirginitatis habet, ut & uirgo ſit, & abſcondita: & quæ abſcondita eſt, iuxta idioma linguæ Hebrææ conſequenter & uirgo eſt: quæ autem uirgo, non ſtatim ſequitur ut abſcondita ſit. Hoc idem uerbum & in Exodo de Maria ſorore Moyſi uirgine legimus. Oſtendant igitur Iudæi in ſcripturis alicubi poſitum alma, ubi adoleſcentulam tantum, & non uirginem ſonet: & concedimus eis illud, quod in Eſaia apud nos dicitur: Ecce uirgo concipiet, & pariet: non abſconditam uirginem, ſed adoleſcentulam ſignificare iam nuptam. Et dimiſerunt Rebeccam ſororem ſuam, & ſubſtantiam eius, & ſeruum Abraham, & uiros, qui cum eo erāt.
Gen. 24 In Hebræo habet: Et dimiſerunt Rebeccam ſororem ſuā, & nutricem eius, & ſeruum Abrahæ, & uiros illius. Decens quippe erat, ut ad nuptias abſque parentibus uirgo proficiſcens, nutricis ſolatio foueretur. Et ipſe habitabat in terrra Auſtri: & egreſſus eſt Iſaac exerceri in campo ad ueſperam. Terra Auſtri, Geraram ſignat, unde a patre ad immolandum quondam fuerat abductus. Quod autem ait, & egreſſus eſt, ut exerceretur in campo, quod Græce dicitur ἀδολεσχῆσαι, in Hebræo legitur, Et egreſſus eſt Iſaac, ut loqueretur in agro declinante iam ueſpera. Signi-

ficat

ficat autem ſecundum illud, quod Dominus ſolus orabat *Luc.6*
in monte, etiam Iſaac, qui in typo Domini fuit, ad ora-
tionem, quaſi uirum iuſtum, domo egreſſum, & uel nona
hora, uel ante ſolis occaſum, ſpirituales Deo uictimas ob-
tuliſſe. Et tulit theriſtrum, & operuit ſe. Theriſtrum pal-
lium dicitur genus etiam nunc Arabici ueſtimenti, quo mu
lieres prouinciæ illius uelantur. Et adiecit Abraham, & ac
cepit uxorem, & nomen eius Cetura: & peperit ei Zam- *Gen. 25*
ran, & Iecſan, & Madan, & Madian, & Ieſbok, & Sue.
Et Iecſan genuit Saba, & Dadan. Et filii Dadan fuerunt
Aſurim, & Latuſim, & Laomim. Et filii Madian, Iephar
& Apher, & Enoch, & Abida, & Aledea. Omnes hi filii
Ceturæ. Et dedit Abraham uniuerſa, quæ habuit, Iſaac:
filiis autem concubinarum, quas habuit, dedit munera,
& dimiſit eos ab Iſaac filio ſuo, cum adhuc uiueret in Oriē
te, ad terram orientalem. קטרה Cetura Hebræo ſermone,
copulata, interpretatur, aut coniuncta. quam ob cauſam
ſuſpicantur Hebræi, mutato nomine eandem eſſe Agar,
quæ, Sara mortua, de concubina tranſierit in uxorem. &
uidetur decrepiti iam Abrahæ excuſari ætas; ne ſenex,
poſt mortem uxoris ſuæ uetulæ, nouis arguatur nuptiis la
ſciuiſſe. Nos, quod incertum eſt, relinquentes, hoc dici-
mus: quod de Cetura nati filii Abraham, iuxta hiſtoricos
Hebræorum occupauerint τρωγλοδύτιν, & Arabiam, quæ
nunc uocatur εὐδαίμων, uſque ad maris rubri terminos.
Dicitur autem unus ex poſteris Abrahæ, qui appellabatur
Apher, duxiſſe aduerſus Libyam exercitum, & ibi, uictis
hoſtibus, conſediſſe, eiusq. poſteros ex nomine atauí Afri
cam nuncupaſſe. huius rei teſtis eſt Alexander, qui cogno
minatur polyhiſtor, & Cleodemus cognomento Malchus,
Græco ſermone barbaram hiſtoriam retexentes. Quod au
tem ait, Et filii Dadan fuerunt Aſurim, & Latuſim, & Lao
mim: Aſurim in negotiatores transferri putant; Latuſim,
æris ferriq. metalla cudentes; Laomim uero φύλαρχος, id-
eſt, princeps multarum tribuum atque populorum. Alii
ab hoc Aſurim uocatos Syros eſſe contendunt, & a pleriſ-

que

que filiis Abrahæ ex Cetura occupatas Indiæ regiones. Et mortuus eſt Abraham in ſenectute bona, ſenex, & plenus, & collectus eſt ad populum ſuum. Male in Septuaginta interpretibus additum eſt, Et deficiens Abraham mortuus eſt: quia non cõuenit Abrahæ deficere, & imminui. Illud quoque, quod nos poſuimus, In ſenectute bona ſenex & plenus: in Græcis codicibus ponitur, plenus dierum. quod cum ſenſum uideatur exponere, eo quod luce & diei operibus plenus occubuerit; tamen magis anagogen facit, ſi ſimpliciter ponatur plenus. Et hæc nomina filiorum Iſmael in nominibus ſuis, & generationibus ſuis. Primogenitus Iſmaelis Nabaioth, & Cedar, & reliqui, uſque ad eũ locum, ubi ait: Et habitauerunt ab Heuila uſque Sur, quæ eſt contra faciem Aegypti uenientibus in Aſſyrios, in conſpectu omnium fratrum ſuorum cecidit. Duodecim filii naſcuntur Iſmaeli, e quibus primogenitus fuit Nabaioth: a quo omnis regio ab Euphrate uſque ad mare rubrum Nabatena uſque hodie dicitur, quæ pars Arabiæ eſt. nam & familiæ eorum, oppidaque, & pagi, ac munita caſtella, & tribus eorum hac appellatione celebrantur: ab uno quoque ex his, Cedar in deſerto, & Duma alia regio, & Theman ad auſtrum, & Cedma ad Orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo huius capituli, iuxta Septuaginta legimus, Contra faciem omnium fratrum ſuorum habitauit: uerius eſt illud, quod nos poſuimus, corã omnibus fratribus ſuis occubuit, id eſt in manibus omnium filiorum ſuorum mortuus eſt, ſuperſtitibus liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filiis appellati, Iacob quoque ad Laban demonſtrat, dicens: Quod eſt peccatum meum, quia perſecutus es poſt me, & quia ſcrutatus es omnia uaſa mea? quid inuenisti de uniuerſis uaſis domus tuæ? ponatur corã fratribus meis & fratribus tuis: & diiudicent inter nos. Nec enim poſſumus credere, ut ſcriptura commemoret, quod Iacob, exceptis liberis, ſecum fratres aliquos habuerit. Et concepit Rebecca uxor eius, & mouebantur filii eius in ea. Pro motione, Septuaginta inter-

(marginal notes: *Gen. 31* beside "ti, Iacob quoque ad Laban demonſtrat"; *Gen. 25* beside "fratres aliquos habuerit. Et concepit Rebecca")

interpretes poſuerunt, ἐσκίρτων, ideſt ludebant, ſiue calcitrabant: quod Aquila tranſtulit, confringebantur filii in utero eius. Symmachus uero διέπλεον, ideſt, in ſimilitudinem nauis in ſuperficie ferebantur. Et egreſſus eſt primus rubeus totus, ſicut pellis piloſus. Vbi nos piloſum poſuimus, in Hebræo habet שעיר ſeir. Vnde & Eſau, ſicut & alibi legimus, ſeir, ideſt piloſus eſt dictus. Et dixit Eſau Iacob, da mihi guſtum de coctione rubea iſta, quia deficio: propterea uocatum eſt nomen eius Edom. Rubrum, ſiue fuluum, lingua Hebræa, edom, dicitur. Ab eo igitur, quod rubeo cibo uendiderit primitiua ſua, fului, ideſt edom, ſortitus eſt nomen. Seminauit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in anno illo centuplum hordei. Licet in aliena terra ſeminauerit Iſaac; tamen non puto, quod tanta ei fertilitas hordei fuerit. unde melius puto illud eſſe, quod habetur in Hebræo, & Aquila quoque tranſtulit: Et inuenit in anno illo centuplum æſtimatum, ideſt ἑκατὸν εἰκασμένον. licet enim eiſdem litteris & æſtimatio ſcribatur, & hordeum: tamen æſtimationes, שערים ſearim leguntur, hordea uero שערים ſeorim. Tacens autem ſcriptura genus frugũ, quod centuplicauerit, uidetur mihi cunctarum in illo uirtutum oſtendiſſe multiplicationem. Denique ſequitur: Et benedixit ei Dominus, & magnus factus eſt uir, & ambulabat uadens, & magnificatus, donec magnus fieret uehementer. Felicitas autem multiplicati hordei, ignoro, ſi quem poſſit facere glorioſum. Et abiit inde Iſaac, & uenit in uallem Gerarum, & habitauit ibi. Pro ualle, torrentem habet in Hebræo. neque enim Iſaac, poſtquam magnificatus eſt, in ualle habitare poterat. habitauit autem in torrente, de quo ſcriptum eſt: De torrente in uia bibit. de quo etiam Elias tempore famis bibit. ſed quia Elias non erat perfectus ut Chriſtus; ideo ei torrens ille aruit. Dominus uero noſter, etiam in torrente traditus eſt, dedicans regenerationem noſtram, & baptiſmi ſacramentum. Et foderunt pueri Iſaac in ualle Gerarum, & inuenerunt ibi puteum aquæ uiuæ. Et hic pro ualle, torrens ſcriptus eſt. nũquam

Gen. 26 · *Pſal. 109* · *3. Reg. 17* · *Matth. 3* · *Mar. 1*

quam enim in ualle inuenitur puteus aquæ uiuæ. Et foderunt puteum alterum, & altercati ſunt etiam ſuper eo, & uocauit nomen eius inimicitiæ. Pro inimicitiis; quod Aquila, & Symmachus, *τὴν ἀντικειμένην* & *ἐναντίωσιν* trãſtulerunt, ideſt aduerſum atque contrarium; in Hebræo habet שטנה, ſatana. Ex quo intelligimus, ſatanan contrarium interpretari. Et foderunt puteum alium, & non litigauerunt cum eis; & uocauit nomen eius latitudo. Pro latitudine, in Hebræo habet רחבות rohoboth, ad probandum
Gen. 10 illud, quod ſupra diximus: Ipſe ædificauit Niniuen ciuitatem, & rohoboth, ideſt plateas eius. Et Abimelech iuit ad eum de Geraris, & Ahuzath pronubus eius, & Phichol princeps militiæ eius. Pro Ahuzath pronubo, in Hebræo habet, collegium amicorum eius: ut non tam hominem ſignificet, quam amicorum turbam, quæ cum rege uenerat, in quibus fuit & Phichol, princeps exercitus eius. Et uenerunt pueri Iſaac, & nunciauerũt ei de puteo, quem foderunt, & dixerunt ei: inuenimus aquam: & uocauit nomen eius ſaturitas. Neſcio quo modo in Septuaginta interpretibus habeatur: Et uenerunt pueri Iſaac, & nunciauerunt ei de puteo, quem foderunt, & dixerunt ei: non inuenimus aquam: et uocauit nomen eius iuramentum. Quæ enim etymologia eſt, propterea uocari iuramentum, quod aquam non inueniſſent? Econtrario in Hebræo, cui interpretationi Aquila conſentit, & Symmachus, hoc ſignificat, quod inuenerint aquam, & propterea appellatus ſit
Gen. 21 puteus ipſe ſaturitas, & uocata ciuitas Beer ſaba, hoceſt puteus ſaturitatis. licet enim ſupra ex uerbo iuramenti, ſiue ex ſeptenario ouium numero, quod ſabe dicitur, aſſeruimus Beer ſaba appellatam: tamen nunc ex eo, quod aqua inuenta eſt, Iſaac ad nomen ciuitatis, quæ ita uocabatur, alludens, declinauit paulul um litteram, & pro ſtridulo Hebræorum ſin, a quo Sabe incipitur, Græcum ſigma, ideſt Hebræum ſamech poſuit. alioquin & iuxta allegoriæ legem, poſt tantos puteos in fine uirtutum, nequaquam cõ
Gen. 27 gruit, ut Iſaac aquam minime repererit. Ecce Eſau, frater meus,

meus, uir piloſus : & ego ſum uir leuis. Vbi nos, piloſum, legimus, in Hebræo ſcriptum eſt, שעיר ſeir. unde poſtea montis regio, in qua uerſabatur, eſt dicta. diximus de hoc & ſupra. Et ſumpſit Rebecca ueſtimenta Eſau, filii ſui maioris, quæ erant deſiderabilia apud ſe domi. Et in hoc loco tradunt Hebræi, primogenitos functos officio ſacerdotum, & habuiſſe ueſtimentum ſacerdotale: quo induti, Deo uictimas offerebant, antequam Aaron in ſacerdotium eligeretur. Et dixit Eſau, iuſte uocatum eſt nomen eius Iacob: ſupplantauit enim me ecce ſecundo. Iacob ſupplantator interpretatur. Ab eo igitur, quod fratrem arte deceperit, alluſit ad nomen. Qui ideo Iacob ante uocatus eſt, quod in ortu plantam fratris apprehenderat. Et fratri tuo ſeruies: & erit quando depones, & ſolues iugum illius de collo tuo. Signat, quod Idumæi ſeruituri ſint Iudæis; & tempus eſſe uenturum, quando de collo iugum ſeruitutis abiiciant, eorumq. imperio contradicant. Secundum autẽ Septuaginta interpretes, qui dixerunt: Erit autem, cũ depoſueris, & ſolueris iugum de collo tuo: uidetur pendere ſententia, nec eſſe completa. Et uocauit Iacob nomen loci illius Bethel: & ulam Luz, erat nomen ciuitatis prius. Ab eo quod ſupra dixerat: Quam terribilis eſt locus iſte: non eſt hic niſi domus Dei, & hæc porta cæli: & nunc loco nomen imponit: Et uocauit illũ בית־אל Bethel, ideſt, domum Dei: qui locus uocabatur ante לוז, quod interpretatur nux, ſiue amygdalon. unde ridicule quidam uerbum Hebraicum ulam, nomen eſſe urbis putant: cum ulam interpretetur, prius. Ordo itaque iſte eſt lectionis: Et uocauit nomen loci illius Bethel: & prius Luza uocabulũ erat ciuitatis. Antiquæ omnes ſcripturæ uerbo, ulam, ſiue elem, plenæ ſunt: quod nihil aliud ſignat, niſi ante, aut prius, uel ueſtibulum, ſiue ſuperliminare, uel poſtes. Comple ergo hebdomadam iſtius, & dabo etiam hanc tibi. Poſtquam Liã Iacob, fraude deceptus, pro Rachel uxorem acceperat; dicitur ei a ſocero Laban, ut ſeptem dies poſt nuptias ſororis prioris expleat, & ſic accipiat Rachel, pro qua iterum ſeptem

Gen. 29

Gen. 28

ſeptem annis aliis ſeruiturus ſit. Non igitur, ut quidam male exiſtimant, poſt ſeptem annos alios Rachel accepit uxorem, ſed poſt ſeptem dies nuptiarum uxoris primæ. nã ſequitur: Et ingreſſus eſt ad Rachel, & dilexit Rachel magis, quam Liam, & ſeruiuit ei ſeptem annis aliis. Et con cepit, & peperit filium, & uocauit nomen eius Ruben. Omnium patriarcharum, propter compendium lectionis, etymologias nominum uolo pariter dicere. Et uocauit, inquit, Ruben nomen eius; dicens: Quia uidit Dominus humilitatem meam. ראובן Ruben interpretatur uiſionis filius. Et concepit, inquit, alterum filium, & dixit: quoniam exaudiuit me Dominus, eo quod odio me haberet uir meus, & dedit mihi etiam hunc, & uocauit nomen eius Simeon. Ab eo quod ſit exaudita, Simeon nomen impoſuit. שמעון Simeon quippe interpretatur auditio. De tertio uero ſequitur. Et concepit adhuc, & peperit filium, & dixit, nunc mecum erit uir meus, quia peperi ei tres filios: ideo uocauit nomen eius Leui. Vbi nos legimus: Apud me erit uir meus: Aquila interpretatus eſt, applicabitur mihi uir meus; quod Hebraice dicitur, ילוה ilaue: & a doctoribus Hebræorum aliter transfertur, ut dicant, proſequetur me uir meus; ideſt, non ambigo de amore in me uiri mei, erit mihi in hac uita comes, & eius dilectio me ad mortem uſque deducet, & proſequetur: tres enim filios genui ei. Concepit adhuc, & peperit, & genuit filium, & dixit: Nunc ſuper hoc confitebor Domino, & ob id uocauit nomen eius Iuda. יהודה Iuda confeſſio dicitur. A cõfeſſione itaque confeſſoris nomen eſt dictum. uerumtamẽ hic confeſſio pro gratiarum actione, aut pro laude accipi-
Matth. 11 tur, ut frequenter in pſalmis & in euangelio: Confitebor
Gen. 30 tibi Domine pater cæli & terræ: ideſt, gratias ago tibi, ſiue glorifico te. Et concepit Bala, & peperit Iacob filium, & dixit Rachel, iudicauit me Dominus, & exaudiuit uocem meam, & dedit mihi filium: propterea uocauit nomen eius Dan. Cauſam nominis expreſſit; ut ab eo, quod iudicaſſet ſe Dominus, filio ancillæ iudicii nomen impone

ret;

ret: דן Dan quippe interpretatur iudicium. Et concepit adhuc, & peperit Bala ancilla Rachel filium ſecundum Iacob: & dixit Rachel, habitare fecit me Deus habitatione (Gen. 30) cum ſorore mea, & inualui: & uocauit nomen eius נפתלי Nephthalim. Cauſa nominis Nephthalim aliter hic multo exponitur, quam in libro Hebræorum nominum ſcripta eſt. Vnde & Aquila ait, *συναvέστρεψέν με ὁ θεὸς καὶ συναvεστράφην*, pro quo in Hebræo ſcriptū eſt, נפתולי אלהים נפתלתי naphthule eloim, naphthaleti. Vnde a conuerſione, ſiue a comparatione, quia utrumque ſonat conuerſionem ſiue cōparationem, nephthalim filio nomen impoſuit. Quod autem ſequitur: Et peperit Zelpha ancilla Liæ Iacob filium: & dixit Lia, in fortuna, & uocauit nomen eius גד Gad: Vbi nos poſuimus, in fortuna: & Græce dicitur *ἐν τύχῃ*, quæ poteſt euentus dici: in Hebræo habet בגד, bagad, quod Aquila interpretatur, uenit accinctio. Nos autem dicere poſſumus in procinctu. Ba enim poteſt præpoſitionem ſonare in, &, uenit. Ab euentu ergo ſiue procinctu, qui Gad dicitur, Zelphe filius Gad uocatus eſt. Sequitur: Et peperit Zelpha ancilla Liæ filium ſecundum Iacob: & dixit Lia, beata ego, quia beatificant me mulieres: & uocauit nomen eius Aſer diuitiæ. Male additæ ſunt, diuitiæ, ideſt *πλοῦτος*: cum etymologia nominis Aſer, ſcripturæ auctoritate pandatur, dicentis: Beata ſum ego, & beatificant me mulieres: Et ab eo quod beata dicitur ab hominibus, filium ſuum beatum uocauerit. אשר Aſer ergo non diuitiæ, ſed beatus dicitur, dumtaxat in præſenti loco. nam in aliis, ſecundum ambiguitatem uerbi, poſſunt & diuitiæ ſic uocari. Et audiuit Deus Liam, & concepit, & peperit Iacob filium quintum, & dixit Lia: Dedit Deus mercedem meam mihi: quia dedi ancillam meam uiro meo, & uocauit nomen eius יששכר Iſſachar. Etymologiam huius nominis Septuaginta interpretes ediderunt, eſt merces. non utique, ut plerique addito pronomine male legunt, exiſtimandum eſt ita ſcriptum eſſe, quod is eſt merces, ſed totum nomen interpretatur, eſt merces. יש Ies quippe dici-

tur, eſt: & שכר ſachar merces. Hoc autem ideo, quia mandragoris filii Ruben introitum, qui Racheli debebatur, ad ſe uiri emerat. Sequitur. Et concepit adhuc Lia, & peperit filium ſextum Iacob: & dixit Lia, dotauit me Deus dote bona; en hoc tempore habitabit mecum uir meus: quia peperi ei ſex filios, & uocauit nomen eius זבלון Zabulon. Vbi nos poſuimus, habitabit mecum, & Septuaginta interpretati ſunt, diliget me, in Hebræo habetur יזבלני Izboleni. Et eſt ſenſus, quia ſex filios genui Iacob, propterea iam ſecura ſum: habitabit enim mecum uir meus. Vnde & filius meus uocatur habitaculum. Male igitur & uiolenter
Gen.30 in libro nominum, Zabulon fluxus noctis interpretatur.
Gen.34 Et poſt hæc peperit filiam, & uocauit nomen eius דינה Di
Gen.30 na. Hæc transfertur in cauſam, quam ſignificantius Græci δίκην uocant. iurgii enim in Sicimis cauſa extitit. Poſt filios, & parentum ponenda ſunt nomina. לאה Lia, interpretatur laborans, רחל Rachel ouis, cuius filius Ioſeph ab eo, quod ſibi alium addi mater optauerat, uocatur augmentum. Tranſibo in uniuerſo pecore tuo hodie: ſepara inde omne pecus uarium & diſcolor: & omne pecus unius coloris, in agnis, & uarium & diſcolor in capris, erit merces mea: & reſpondebit mihi iuſtitia mea in die craſtino, cum uenerit merces mea coram te: omne, in quo non fuerit uarium & diſcolor in capris & in agnis, furtum erit apud me: & cetera. Multum apud Septuaginta interpretes confuſus eſt ſenſus; & uſque in præſentem diem nullum potui inuenire noſtrorum, qui ad liquidum, quid in hoc loco diceretur, exponeret. Vis, inquit, Iacob me ſeruire tibi etiam alios ſeptem annos: fac, quod poſtulo. ſepara omnes diſcolores, & uarias, tam oues, quam capras, & trade in manus filiorum tuorum. rurſumq. ex utroque grege alba & nigra pecora, id eſt unius coloris, da mihi. ſi quid igitur ex albis & nigris, quæ unius coloris ſunt, uarium natum fuerit, meum erit: ſi quid uero unius coloris, tuũ. Rem non difficilem poſtulo. tecum facit natura pecorum; ut alba ex albis, & nigra naſcantur ex nigris: mecum erit iuſti-

iuſtitia mea; dum Deus humilitatem meam reſpicit, & la borem. Optionem Laban datam libenter arripuit: & ita ut Iacob poſtulabat faciens, trium dierum iter inter Iacob & filios ſuos ſeparauit; ne quis ex uicinitate pecoris naſceretur dolus. itaque Iacob nouam ſtropham commentus eſt, &, contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit. tres enim uirgas, populeas, & amygdalinas, & mali granati, quamquam Septuaginta ſtyracinas, & nucinas, & plataninas habeant, ex parte decorticans, uarium uirgarum fecit colorem, ut, ubicumque in uirga corticem reliquiſſet, antiquus permaneret color; ubi uero tuliſſet corticem, color candidus panderetur. Obſeruabat ergo Iacob, & tempore, quo aſcendebantur pecora, & poſt calorem diei ad potandum auida pergebant, diſcolores uirgas ponebat in canalibus; & admiſſis arietibus, & hircis, in ipſa potandi auiditate oues & capras faciebat aſcendi; ut ex duplici deſiderio, dum auide bibunt, & aſcenduntur a maribus, tales fetus conciperent, quales umbras arietum, & hircorum deſuper aſcendentium in aquarum ſpeculo cõtemplabantur. ex uirgis enim, in canalibus poſitis, uarius erat etiam imaginum color. Nec mirum, hanc in conceptu feminarum eſſe naturam, ut, quales perſpexerint, ſiue mente conceperint in extremo uoluptatis æſtu, quo concipiunt, talem ſobolem procreent; cum hoc ipſum etiam in equarum gregibus apud Hiſpanos dicatur fieri, & Quintilianus in ea controuerſia, in qua accuſabatur matrona, quod Aethiopem pepererit, pro defenſione illius argumentetur, hanc conceptus eſſe naturam, quam ſupra diximus. Et ſcriptum reperitur in libris Hippocratis, quod quædam ſuſpicione adulterii fuerat punienda, cum pulcherrimum peperiſſet, utrique parenti generiq. diſſimilem, niſi memoratus medicus ſoluiſſet quæſtionem, monens quærere ne forte talis pictura eſſet in cubiculo: qua inuẽta, mulier a ſuſpicione liberata eſt. Poſtquam autem nati fuerant hædi, & agni uarii, & diſcolores ex albis & unius coloris gregibus, ſeparabat illos Iacob, & procul eſſe facie-

bat a priſtino grege: ſi qui autem naſcebantur unius coloris, ideſt albi ſiue nigri, tradebat in manus filiorum Labã: & ponebat uirgas, quas decorticauerat, in canalibus, quibus effundebantur aquæ, & ueniebant ad potandum contra pecora, ut conciperent eo tempore, cum uenirent ad potandum: & concipiebant pecora contra uirgas Iacob; uirgas, quas poſuerat coram pecoribus in canalibus ad cõcipiendum in eis: & in ſerotinis ouibus non ponebat; & fiebant ſerotina Laban, temporanea Iacob. Hoc in Septuaginta interpretibus non habetur, ſed, pro ſerotinis, & temporaneis, aliud neſcio quid, quod ad ſenſum non pertinet, tranſtulerunt. Quod autem dicit ſcriptura, hoc eſt: Iacob prudens, & callidus, iuſtitiam, & æquitatem etiam in noua arte ſeruabat. ſi enim omnes agnos & hædos uarios pecora procreaſſent; erat aliqua ſuſpicio doli, & aperte huic rei Laban inuidus cõtraiſſet. ergo ita omnia temperauit; ut & ipſe fructum ſui laboris acciperet; & Laban non penitus ſpoliaretur. Si quando oues & capræ primo tempore aſcendebantur: quia melior uernus eſt fetus, ante ipſas ponebat uirgas, ut uaria ſoboles naſceretur. quæcumque autem oues & capræ ſero quærebant marem; ante earum oculos non ponebat, ut unius coloris pecora naſcerentur. et quidquid primum naſcebatur, ſuum erat, quia diſcolor & uarium erat; quidquid poſtea, Laban, unius enim tam in nigro quam in albo coloris pecus naſcẽbatur. In eo autem loco, ubi ſcriptum eſt, Vt conciperent in uirgis, in Hebræo habet, ויחמנה iehammenna. Vim uerbi Hebraici niſi circumitu exprimere nõ poſſum. Iehãmenna enim proprie dicitur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur: & patranti uoluptati uicinus eſt

Gen.31 finis. Et pater ueſter mentitus eſt mihi, & mutauit mercedem meam decem uicibus, & non dedit ei Deus ut noceret mihi. Si dixerit, hoc uarium pecus erit merces tua: naſcetur omne pecus uarium. Et ſi dixerit, unius coloris erit merces tua: naſcetur omne pecus unius coloris. Pro eo quod nos poſuimus, mutauit mercedem meam decem uicibus,

cibus, Septuaginta interpretes poſuerunt decem agnis, ne ſcio qua opinione ducti, cum uerbum Hebraicum, מנים monim, numerum magis quam aghos ſonet. denique & ex conſequentibus hic magis ſenſus probatur, quod per ſingulos fetus ſemper Laban condicionem mutauerit. Si ui debat uarium naſci pecus: poſt fetum dicebat: uolo ut in futurum mihi uaria naſcantur. rurſum, cum uidiſſet unius coloris naſci pecora, (Iacob quippe, hoc audito, uirgas in canalibus non ponebat) dicebat, ut futuros fetus unius coloris ſibi pecora procrearent. Ecquid plura? uſque ad uices decem ſemper a Laban pecoris ſui, ſiue Iacob muta-ta condicio eſt: et quodcumque ſibi propoſuerat ut naſce-retur, in colorem contrarium uertebatur. Ne cui autem in ſex annis decem pariendi uices incredibiles uideantur, lege Virgilium, in quo dicitur: Bis grauidæ pecudes. natura autem Italicarum ouium, & Meſopotamiæ una eſſe traditur. Et furata eſt Rachel idola patris ſui. Vbi nunc idola legimus, in Hebræo תרפים Teraphim ſcriptum eſt, quæ Aquila *μορφώματα*, ideſt figuras, uel imagines inter pretatur. Hoc autem ideo, ut ſciamus quid in Iudicum libro teraphim ſonet. Et tranſiuit fluuium, & uenit in montem Galaad. Non quod eo tempore Galaad mons diceretur: ſed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo uocatur nomine, quo poſtea nuncupatus eſt. Et mutaſti mercedem meam decem agnis. Idem error, qui ſupra: numerus enim pro agnis legendus eſt. Et dixit Iacob fratribus ſuis, colligamus lapides. Et congregatis lapidibus fecerunt aceruum, & comederunt ſuper eum. Et uocauit illum Laban aceruum teſtimonii, & Iacob uoca-uit illũ aceruũ teſtis: Aceruus Hebræa lingua גל gal dicitur: עד ed uero teſtimonium. Rurſum lingua Syra aceruus יגר appellatur, סהדותא Saadutha teſtimonium. Iacob igitur aceruum teſtimonii, hoceſt גלעד Galaad lingua appella-uit Hebræa: Laban uero id ipſum, ideſt aceruum teſtimo nii, Igar Saadutha, a gentis ſuæ ſermone uocauit: erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum, prouinciæ,

Iud. 17

 in

Gen.32 in qua habitabat, ſermone mutauerat. Et occurrerunt ei angeli Dei, & dixit Iacob ut uidit eos: Caſtra Dei hæc ſunt, & uocauit nomen loci eius caſtra. Vbi hic caſtra poſita ſunt, in Hebræo habet מחנים mahanaim: ut ſciamus, ſi quando interpretatum in alio loco ponitur, quem locum ſignificet. & pulchre, ad fratrem iturus inimicum, angelorum ſe comitantium excipitur choris. Et dixit Iacob: Deus patris mei Iſaac Domine, qui dixiſti ad me, reuertere in terram tuam, & benedicam tibi, minor ſum omni miſericordia tua, & omni ueritate tua, quam feciſti pro ſeruo tuo. Pro eo quod nos poſuimus, minor ſum, aliud neſcio quid, quod ſenſum turbet, in Græcis & Latinis codicibus continetur. Et dixit ei: Quod nomen tibi? Qui ait, Iacob. Dixit autem ei: Iam non uocabitur Iacob nomen tuum, ſed uocabitur nomen tuum ישראל Iſrael: quia inualuiſti cum Deo, & cum hominibus ualebis. Ioſephus in primo antiquitatum libro, Iſrael ideo appellatum putat, quod aduerſum angelum ſteterit: quod ego diligenter excutiens, in Hebræo penitus inuenire non potui. Ecquid me neceſſe eſt opiniones quærere ſingulorum, cum etymologiam nominis exponat ipſe qui poſuit? Non uocabitur, inquit, nomen tuum Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Quare interpretatur Aquila, *ὅτι ἦρξας μετὰ θεοῦ*: Symmachus, *ὅτι ἦρξω ἰσχύι θεόν*: Septuaginta, & Theodotion, *ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ*. שרית Sarith enim, quod ab Iſrael uocabulo deriuatur, principem ſonat. Senſus hic itaque eſt. Non uocabitur nomen tuum ſupplantator, hoc eſt יעקב Iacob, ſed uocabitur nomẽ tuũ princeps cũ Deo, hoceſt Iſrael. Quo modo enim princeps ego ſum: & ſic & tu, qui mecum luctari potuiſti, princeps uocaberis. Si autem mecum, qui Deus ſum, ſiue angelus, (quoniam plerique uarie interpretantur) pugnare potuiſti: quanto magis cum hominibus, hoceſt cum Eſau, quem formidare non debes? Illud autem, quod in libro nominum interpretatur Iſrael, uir uidens Deum, ſiue mens uidens Deũ, omnium pene ſermone detritum, non tam uere quam uiolenter

lenter mihi interpretatum uidetur. Hic enim Iſrael per has litteras ſcribitur, iod, ſin, res, aleph, lamed, quod interpretatur princeps Dei, ſiue directus Dei, hoceſt, *ἐυθύτατος θεȣ̃*. Vir uero uidens Deum his litteris ſcribitur, ut uir ex tribus litteris ſcribatur aleph, iod, ſin, ut dicatur איש is: uidens uero ex tribus, res, aleph, he, & dicatur ראה rahe. Porro אל el, ex duabus, aleph, & lamech: & interpretatur Deus, ſiue fortis. Quamuis igitur grandis auctoritatis ſint, & eloquentiæ, & ipſorum umbra nos opprimat, qui Iſrael uirum, ſiue mentem uidentem Deum tranſtulerunt: nos magis ſcripturæ & angeli, uel Dei, qui ipſum Iſrael uocauit, auctoritate ducimur, quam cuiuslibet eloquentiæ ſæcularis. Illud quoque, quod poſtea ſequitur: Et benedixit eum ibi, & uocauit Iacob nomen loci illius facies Dei: uidi enim Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea: In Hebræo dicitur, פנואל Phanuel: ut ſciamus ipſum eſſe locũ qui in ceteris ſcripturæ ſanctæ uoluminibus, ita ut in Hebræo ſcriptũ eſt, Phanuel legitur in Græco. Et diuiſit pueros ſuper, Liam & ſuper Rachel, & ſuper duas ancillas, & *Gen.33*
poſuit ancillas & filios earũ primos, Liam uero & pueros eius ſecundos, & Rachel & Ioſeph nouiſſimos, & ipſe tranſiuit ante eos. Non, ut plerique exiſtimant, tres turmas fecit, ſed duas. Denique ubi nos habemus, diuiſit, Aquila poſuit, *ἡμίσυσεν*, ideſt, dimidiauit: ut unum cuneũ faceret ancillarum cum paruulis ſuis, & alium Liæ & Rachel, quæ liberæ erant cum filiis earum, primasq. ire faceret ancillas; ſecundas liberas, ipſe autem ante utrumque gregem fratrẽ adoraturus occurreret. Et ædificauit ibi Iacob domum, & pecoribus ſuis ædificauit tabernacula. Vbi nos tabernacula habemus, in Hebræo legitur סכות ſuchoth. Eſt autem uſque hodie ciuitas trans Iordanem hoc uocabulo in parte Scythopoleos, de qua in libro locorum ſcripſimus. Et uenit Iacob Salem ciuitatem Sichem in terram Chanaan: cũ ueniſſet de Meſopotamia Syriæ. Error oboritur, quo modo Salem Sichem ciuitas appelletur; cum Hieruſalem, in qua regnauit Melchiſedek, Salem ante ſit dicta. Aut igitur *Gen.14*

unius utraque urbs nominis eſt, quod etiam de pluribus Iudææ locis poſſumus inuenire; ut idem urbis & loci nomen in alia atque alia tribu ſit: aut certe iſtam Salem, quæ nunc pro Sichem nominatur, dicimus hic interpretari con ſummatam, atque perfectã, & illam, quæ poſtea Hieruſalem dicta eſt, pacificam noſtro ſermone transferri. utrũque enim, accentu paululum declinato, hoc uocabulum ſonat. Tradunt Hebræi, quod claudicantis femur Iacob ibi conualuerit, & ſanatum ſit, propterea eandem ciuitatem cu-
Gen. 34 rati atque perfecti uocabulum conſecutam. Et uenit Hemor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis ſuæ; & locuti ſunt ad uiros ciuitatis dicentes, uiri illi pacifici nobis ſunt. Vbi nunc Septuaginta interpretes pacificos tranſtulerunt, Aquila interpretatus eſt, ἀπηρτισμένους, ideſt, conſummatos, atque perfectos: pro quo in Hebræo legitur, שלמים ſalamim. Ex quo perſpicuum eſt, uerum eſſe illud, quod ſupra de Salem diximus. Et introgreſſi ſunt ciuitatẽ diligenter, & interfecerunt omnem maſculum. Pro eo quod in Græcis legitur ἀσφαλῶς, ideſt, diligenter: in He
Gen. 35 bræo ſcriptum eſt, בטח beta, ideſt, audacter & confidenter. Et uenit Iacob in Luzam in terram Chanaan, quæ eſt Bethel. Ecce manifeſtiſſime comprobatur, Bethel non ulam Luz, ut ſupra dictum eſt, ſed Luzam, ideſt, amygdalon ante uocitatam. Et mortua eſt Debbora nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt iuxta Bethel. Si mortua eſt nutrix Rebeccæ nomine Debbora, ut Septuaginta quoque hic interpretes tranſtulerunt, & ipſum uerbum eſt Hebraicũ מניקת meneket: ſcire non poſſumus, quare ibi ſubſtantiam poſuerunt, hic nutricem. Et dixit ei Deus, iam non uocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuũ, & uocauit nomen eius Iſrael. Dudum nequaquã ei ab angelo nomen imponitur: ſed, quod imponendum ſit a Deo, prædicatur: quod igitur ibi futurũ promittitur, hic docetur expletũ. Et factum eſt dum appropinquaret chabratha in terra Chanaan, ut ueniret Ephrata, peperit Rachel. Verbum Hebraicum כברת, chibrath, in conſequentibus, ubi Iacob

loquitur

loquitur ad Ioſeph: Ego autem cum uenirem de Meſopo- Gen. 48
tamia Syriæ, mortua eſt mater tua Rachel in terra Chanaã, in uia Hippodromi, ut uenirem Ephrata: neſcio quid uolentes, Hippodromum Septuaginta interpretes tranſtulerunt: & ſtatim ibi, ubi in Hebræo dicitur, Et ſepelierunt eam in uia Ephrata, hæc eſt Bethlehem, rurſum Septuaginta pro Ephrata poſuerunt Hippodromum: cum utique, ſi chabratha Hippodromus eſt, Ephrata Hippodromus eſſe nõ poſſit. Aquila autem hoc ita tranſtulit: & factum eſt καθ᾽ ὁδὸν τῆς γῆς, ideſt, in itinere terræ introiens in Ephrata. Sed melius eſt, ſi transferatur, in electo terræ tempore cum introiret Ephrata. Porro uernum tempus ſignificat, cum in florem cuncta rumpuntur, & anni tempus electum eſt; uel cum tranſeuntes per uiam carpunt, & eligunt e uicinis agris quodcumque ad manus uenerit, diuerſis floribus inuitati. Ephrata uero & Bethlehem unius urbis uocabulum eſt, ſub interpretatione conſimili. ſiquidem in frugiferam & in domum panis uertitur, propter eum panem, qui de cælo deſcendiſſe ſe dicit. Et factum eſt, cum dimitteret Gen. 35
eam anima: ſiquidem moriebatur, uocauit nomen eius, filius doloris mei: pater uero eius uocauit nomen eius Beniamin. In Hebræo ſimilitudo nominis reſonat: filius enim doloris mei, quod nomen moriens mater impoſuit, dicitur בן אוני Benoni. Filius uero dexteræ, hoceſt uirtutis, quod Iacob mutauit, appellatur Beniamin. Vnde errãt, qui putant Bemin filium dierum interpretari. cum enim dextera appellatur ימין iamin, & finiatur in n litteram: dies quidem appellantur & ipſi ימים, iamim, ſed in m litteram terminatur. Et profectus eſt Iſrael, & extendit tabernaculum ſuum trans turrim Ader. Hunc locum Hebræi eſſe uolũt, ubi poſtea templum ædificatũ eſt; & turrim Ader, turrim gregis ſignificari, hoceſt congregationis & cœtus: quod & Micheas propheta teſtatur, dicens: Et turris gregis nebulo- Mich. 4
ſa, filia Sion, & cetera: illoq. tempore Iacob trans locum, ubi poſtea templum ædificatum eſt, habuiſſe tentoria. Sed ſi ſequamur ordinem uiæ, paſtorum iuxta Bethlehem locus

eſt

eſt, ubi uel angelorum grex in ortu Domini cecinit, uel Iacob pecora ſua pauit, loco nomen imponens: uel, quod uerius eſt, quodam uaticinio futurum iam tunc myſterium monſtrabatur. Et uenit Iacob ad Iſaac patrem ſuũ in Mãre, ciuitatem Arbeæ, hæc eſt Chebron. Pro ארבע arbee in Septuaginta campum habet, cum Chebron in monte ſita ſit. Eadem autem ciuitas dicitur & Mamre, ab amico Abrahæ ita antiquitus appellata. Et peperit Ada Eſau Eliphaz. Iſte eſt Eliphaz, cuius ſcriptura in Iob uolumine recordatur. Iſti filii Eſau, & iſti principes eorum, ipſe eſt Edõ: & hi filii Seir. Eſau & Edom & Seir, unius nomen eſt hominis: & quare uarie nuncupetur, ſupra dictum eſt. Quod autem ſequitur: Et Chorræi habitantis terram: & reliqua: Poſtquam enumerauit filios Eſau, altius repetit, & exponit qui ante Eſau in Edom terra principes fuerint ex genere Chorræorum, qui in lingua noſtra interpretantur liberi. Legamus diligenter Deuteronomium, ubi manifeſtius ſcribitur, quo modo uenerint filii Eſau, & interfecerint Chorræos, ac terram eorum hereditate poſſederint. Et fuerunt filii Lotan Chori & Aemam, & ſoror Lotan Tamna: hæc eſt Tamna, de qua ſupra dictum eſt: Et Tamna erat concubina Eliphaz filii primogeniti Eſau, & ex ipſa natus eſt Amalech. Iccirco autem Chorræorum recordatus eſt, quia primogenitus filiorum Eſau ex filiabus eorum acceperat cõcubinam. Quod autem dicitur Thæman, & Kenez, & Amalech, & reliqua: ſciamus poſtea regionibus Idumæorũ ex his uocabula impoſita. Ipſe eſt Ana, qui inuenit Iamim in deſerto, cum paſceret aſinos Zebeon patris ſui. Multa & uaria apud Hebræos de hoc capitulo diſputantur: apud Græcos quippe & noſtros ſuper hoc ſilentium eſt. Alii putant, iamim maria appellata. iiſdem enim litteris ſcribuntur maria, quibus & nunc hic ſermo deſcriptus eſt. Et uolunt illum, dum paſcit aſinos patris ſui in deſerto, aquarum congregationes reperiſſe, quæ iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur; quod ſcilicet ſtagnum repererit: cuius rei inuentio in eremo difficilis eſt. Nonnulli putant,

Gen. 36

aquas

aquas calidas iuxta, Punicæ linguæ uiciniam, quæ Hebrææ contermina eſt, hoc uocabulo ſignari. Sunt qui arbitrentur, onagros ad hoc admiſſos eſſe ad aſinas,& ipſum iſtiuſmodi reperiſſe concubitum, ut uelociſſimi ex his aſini naſcerentur, qui uocantur iamim. Plerique putāt,quod equarum greges ab aſinis in deſerto ipſe fecerit primus aſcendi; ut mulorum inde noua contra naturam animalia naſcerentur. Aquila hunc locum ita tranſtulit: ipſe eſt Anas, qui inuenit τοὺς ἰαμεὶμ. Et Symmachus ſimiliter τοὺς ἰαμεὶμ: quæ interpretatio pluralem numerū ſignificat. Septuaginta uero & Theodotion æqualiter tranſtulerunt, dicentes, τὸν ἰαμεὶν: quod indicat numerum ſingularem. Et regnauit pro eo Iobab filius Zare de Bozra. Hunc quidem ſuſpicantur eſſe Iob: ut in fine uoluminis ipſius additum eſt. Contra Hebræi aſſerunt de Nachor eum ſtirpe generatum, ut iam ſupra dictum eſt. Et Iſrael dilexit Ioſeph ſuper omnes *Gen. 37*
filios ſuos: quia erat filius ſenectutis, & fecit ei tunicam uariam. Pro uaria tunica, Aquila interpretatus eſt tunicam ἀστραγάλειον, ideſt tunicam talarem: Symmachus, tunicā manicatam: ſiue quod ad talos uſque deſcenderet, & manibus artificis mira eſſet uarietate diſtincta: ſiue quod haberet manicas: antiqui enim magis colobiis utebantur. Et uendiderunt Ioſeph Iſmaelitis uiginti aureis. Pro aureis, in Hebræo, argenteis habet. Neque uiliore metallo Dominus uenundari debuit, quam Ioſeph. Madianæi autem uēdiderūt Ioſeph in Aegypto Phutiphar eunucho Pharaonis archimagiro. In pleriſque locis archimagiros, ideſt, cocorum principes, pro magiſtris exercitus, ſcriptura commemorat: μαγειρεύειν quippe Græce interpretatur occidere. Venditus eſt igitur Ioſeph principi exercitus & bellatorum non Petephre, ut in Latino ſcriptum eſt, ſed Phutiphar eunucho. Vbi quæritur, quo modo poſtea uxorem habere dicatur. Tradunt Hebræi emptum ab hoc Ioſeph ob nimiam pulchritudinem in turpe miniſterium, & a Domino, uirilibus eius arefactis, poſtea electum eſſe, iuxta morem ἱεροφαντῶν, in pontificatum Heliopoleos; & huius filiam

eſſe

eſſe Aſenech, quam poſtea Ioſeph uxorem acceperit, Et
Gen. 38 adiecit, & peperit filium, & uocauit nomen eius Sela: hæc
autem erat in Chazbi, quando peperit eum. Verbum He
bræum hic pro loci uocabulo poſitum eſt, quod Aquila pro
re tranſtulit, dicens: Et uocauit nomen eius Selom: Et fa
ctum eſt, ut mentiretur in partu, poſtquam genuit eum.
Abac. 3 Poſtquam enim genuit Selō, ſtetit partus eius. כזבי Char-
bi ergo non nomen loci, ſed mendacium dicitur. Vnde &
in alio loco ſcriptum eſt: Mentietur opus oliuæ, ideſt fru-
ctum oliua nō faciet. Et conſolatus Iudas aſcendit ad eos,
qui tondebant oues eius, ipſe & Hiras paſtor eius Odolla-
mites. Pro paſtore, amicus legitur. ſed uerbum ambiguū
eſt, quia iiſdem litteris utrumque nomen ſcribitur: uerum
amicus רעם re, paſtor רעם ro legitur. Et ſedit ad portam
ænan, quæ eſt in tranſitu thamna. Sermo Hebraicus עינים
enaim transfertur in oculos. Non eſt igitur nomen loci:
ſed eſt ſenſus. Sedit in biuio, ſiue in compito, ubi diligen-
tius debet uiator aſpicere, quod iter gradiendi capiat. Co
gnouit autem Iudas, & dixit, iuſtior eſt illa, quam ego, eo
quod non dedi eam Sela filio meo. In Hebræo habet, iuſti
ficata eſt ex me: non quod iuſta fuerit, ſed quod compara-
tione illius minus mali fecerit, nequaquam uaga ad turpi-
tudinem, ſed liberos requirendo. Et ecce egreſſus eſt frater
eius, & dixit, ut quid diuiſa eſt propter te maceria? Et uo-
cauit nomen eius phares. Pro maceria, diuiſionem Aqui-
la & Symmachus tranſtulerunt, quod Hebraice dicitur,
פרץ phares. Ab eo igitur, quod diuiſerit membranulam ſe
cundinarum, diuiſionis nomen accepit. Vnde & phariſæi,
qui ſe quaſi iuſtos a populo ſeparauerant, diuiſi appella-
bantur. Poſt hoc exiit frater eius, in cuius manu erat coc-
cinum, & uocauit nomen eius Zara. Hoc nomen inter-
pretatur oriens. Siue igitur, quia primus apparuit, ſiue
quod plurimi iuſti ex eo nati ſunt, ut in libro Paralipome-
1. Par. 2 et ſeq. non continetur, זרח Zara, ideſt oriens appellatus eſt.
Poſt uerba hæc, peccauit princeps uinariorum regis Aegy
Gen. 40 pti. Vbi nos poſuimus, principem uinariorum, in Hebræo
ſcri-

ſcriptum habet משקה maskech: illud uerbum, quod in no mine ſerui Abraham dudum legimus, quem nos poſſumus more uulgi uocare pincernam. nec uile putetur officium; cum apud reges barbaros uſque hodie maximæ dignitatis ſit, regi poculum porrexiſſe. Poetæ quoque de catamitho & Ioue ſcriptitant, quod amaſium ſuum huic officio mancipârit. Et ecce uitis in conſpectu meo, & in uite tres fundi, & ipſa germinans tres fundos. Tria flagella, & tres ramos, ſiue propagines, Hebræo ſermone ſignificat, quæ ab illis uocantur סריגים ſarigim. Et uidebar mihi tria caniſtra chondritorum portare in capite meo. Pro tribus caniſtris chondritorum, tres cophinos farinæ in Hebræo habet. Et ecce de fluuio aſcendebat ſeptem boues, ſpecioſæ ad uidendum, & electæ carnibus, & paſcebantur in achi. Bis in Geneſi ſcriptum eſt achi: & neque Græcus ſermo eſt, nec Latinus. ſed & Hebræus ipſe corruptus eſt: dicitur enim in אחו Ahu, hoceſt in palude. ſed quia uau littera apud Hebræos, & iod ſimiles ſunt, & tantum magnitudine differũt: pro ahu, achi Septuaginta interpretes tranſtulerunt; & ſecundum conſuetudinem ſuam, ad exprimendam duplicem aſpirationem, heth ח Hebrææ litteræ, χ Græcam litteram copulauerunt. Et reſpondit Ioſeph Pharaoni, dicens: Sine Deo non reſpondebitur ſalutare Pharaoni. In Hebræo aliter habet: Sine me Deus reſpondebit pacem Pharaoni. Denique Symmachus more ſuo apertius tranſtulit: Non ego, ſed Deus reſpondebit pacẽ Pharaoni. Ecce ſeptem anni uenient abundantiæ magnæ in omni terra Aegypti. Miror, quo modo uerbum Hebraicum שבע ſaba, quod nos ſupra, abundantiam, ſiue ſatietatem, in puteo quem foderunt extremum ſerui Iſaac, interpretati ſumus; nunc Septuaginta rectiſſime transferentes, ibi iuramentum interpretati ſunt, cum & iuramentum, & ſeptem, & ſatietas, & abundantia, prout locus & ordo flagitauerit, poſſit intelligi. ſed & in conſequentibus ubicumque abundantia legitur in Hebræo, idem uerbũ ſcriptum habetur. Et clamauit ante eum præco, & conſtituit eum ſuper omnem terram Aegy-

Gen. 15.24

Gen. 41

Aegypti. Pro quo Aquila tranſtulit: Et clamauit in cōſpectu eius ad geniculationem. Symmachus ipſum Hebraicū ſermonem interpretans ait: Et clamauit ante eum, אבך Abrech. Vnde mihi uidetur non tā præco, ſiue adgeniculatio, quæ in ſalutādo, uel adorando Ioſeph accipi poteſt, intelligenda, quā id, quod Hebræi tradunt, dicentes patrē tenerū ex hoc ſermone trāsferri. אב Ab, quippe dicitur pater רך rech delicatus, ſiue tenerrimus, ſignificante ſcriptura, quod iuxta prudentiam quidem pater omnium fuerit, ſed iuxta ætatem tenerrimus adoleſcens, & puer. Et uocauit Pharao nomen Ioſeph Zaphanath Phaanecha, & dedit ei Aſeneth filiam Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos in uxorem. Licet Hebraice hoc nomen, abſconditorum repertorem, ſonet: tamen, quia ab Aegyptio ponitur, ipſius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergo ſermone Aegyptio Zaphanath Phaanecha צפנת פענח, ſiue, ut Septuaginta transferre uoluerunt, ψομθομφανὴχ ſaluator mūdi, eo quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit. Notandum autem, quod domini quondam & emptoris ſui filiam uxorem acceperit, qui ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. neque enim fas abſque eunuchis idoli illius eſſe antiſtites: ut uera illa Hebræorum ſuper eo,

*Gen.*41 quod ante iam diximus, ſuſpicio comprobetur. Et Ioſeph nati ſunt duo filii antequam uenirent anni famis, quos peperit ei Aſeneth, filia Phutipharis, ſacerdotis Heliopoleos. uocauit autem Ioſeph nomē primogeniti ſui Manaſſe: quia dixit, obliuiſci me fecit Deus omnium laborum meorum, & omnis domus patris mei. nomen autem ſecūdi uocauit Ephraim: quia creſcere me fecit Deus in terra humilitatis meæ. Obſerua propter quæſtionem, quæ poſt paululum de Ioſeph filiis proponenda eſt, quod ante famis tempus, quo Iacob intrauit in Aegyptum, duos tantum Ioſeph filios habuerit, Manaſſen, & Ephraim, Manaſſen uocans ab eo, quod ſit oblitus laborum ſuorum: ita enim Hebraice uocatur obliuio: Ephraim, eo quod auxerit eum

*Gen.*43 Deus. Et ex hoc enim uocabulo in linguam noſtram trāsfer-

ſertur augmentum. Et deferte uiro munera, aliquid reſinæ,
& mellis, & thymiama, & ſtacten, & terebynthum, &
nuces, ſiue, ut Aquila & Symmachus tranſtulerunt, amyg-
dala. Iccirco hoc capitulum poſuimus, ut ſciamus, ubi in
noſtris codicibus habetur thymiama; in Hebræo eſſe נכאת
nechota, quod Aquila ſtoracem tranſtulit, ex quo domus
nechota, quæ in Eſaia legitur, manifeſtiſſime cella thymia *Eſa. 39*
matis, ſiue ſtoracis intelligitur, quod in illa aromata diuer
ſa ſint condita. Et biberunt, & inebriati ſunt cum eo.
Idioma linguæ Hebraicæ eſt, ut ebrietatem pro ſatietate *Pſal. 64*
ponat, ſicut ibi: In ſtillicidiis eius inebriabitur germinans,
haud dubium quin terra pluuiis irrigata. Et pone argen- *Gen. 44*
tum uniuſcuiuſque in ore ſacculi, & condy meum argente-
um mitte in ſacculum iunioris. Pro ſacculo, peronem uel
follem, in Hebræo habet. Pro κόνδυ condy, ideſt poculo,
quod etiam in Eſaia legimus, Aquila ſcyphum, Symma- *Eſa. 51*
chus phialam tranſtulerunt. Deſcende ergo ad me, ne ſte- *Gen. 45*
teris, & habitabis in terra Goſen Arabiæ. Hic, Arabiæ,
additum eſt: in Hebræis enim uoluminibus non habetur.
unde & error increbuit, quod terra Goſen in Arabia ſit.
Porro ſi, ut in noſtris codicibus eſt, per extremum m ſcri-
bitur Goſem; quod mihi nequaquam placet: terram ſi-
gnat cōplutam. גשן Goſen enim in imbrem uertitur. Di-
xit autem Pharao ad Ioſeph, dic fratribus tuis, hoc faci-
te: onerate uehicula ueſtra, & ite in terram Chanaan. pro
uehiculis, quæ Septuaginta, & Theodotion, τὰ φορεῖα, in
terpretati ſunt, iumenta reliqui tranſtulerunt. Et dedit il-
lis cibaria in uia. Verbum צדה Zeda, quod hic omnes ore
conſono, ἐπισιτισμὸν, ideſt, cibaria, uel ſitarcia, inter-
pretati ſunt, in pſalterio quoque habetur. ubi enim noſtri
legunt, uiduam eius benedicens benedicam: licet in pleriſ-
que codicibus pro uidua, hoceſt pro χήραν nonnulli legunt *Pſal. 131*
θήραν; in Hebræo habet צידה, zeda, ideſt, cibaria eius be-
ne dicens benedicam. porro θήραν uenationem magis po-
teſt ſonare, quam fruges: tametſi moris ſit Aegyptiorum
θήραν etiam far uocare, quod nunc corrupte atheram nun-

cu-

Gen. 45 cupant. Omnes ergo animæ, quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob Aegyptum, & quæ exierunt de femoribus eius abſque mulieribus filiorum Iacob, animæ ſexagintaſex: filii autem
*Gen.*46 Ioſeph, qui nati ſunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes ergo animæ, quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob Aegyptum, ſeptuaginta quinque. Quod, excepto Ioſeph, & filiis eius, ſexagintaſex animæ, quæ egreſſæ ſunt de femoribus Iocob, introierunt Aegyptum, nulla dubitatio eſt. ita enim & paulatim per ſingulos ſupputatus numerus approbat, & in Hebræis uoluminibus inuenitur. Hoc autem, quod in Septuaginta legimus: Filii autem Ioſeph, qui nati ſunt ei in Aegypto, animæ nouem: ſciamus in Hebræo pro nouem eſſe duas. Ephraim quippe & Manaſſe, antequam Iacob intraret Aegyptum, & famis tempus ingrueret, nati ſunt de Aſeneth, filia Phutipharis in Aegypto. Sed & illud, quod ſupra legimus: Facti ſunt autem filii Manaſſe, quos genuit ei concubina Syra Machir; & Machir genuit Galaad, filii autem Ephraim fratris Manaſſe, Suthalaam, Ethaam: filii uero Suthalaam, Edom, additum eſt: ſiquidem id, quod poſtea legimus, quaſi per anticipationem factum eſſe deſcribitur. neque enim illo tempore, quo ingreſſus eſt Iacob Aegyptum, eius ætatis erant Ephraim & Manaſſe, ut filios generare potuerint. Ex quo manifeſtum eſt, omnes animas, quæ ingreſſæ ſunt Aegyptum de femoribus Iacob, fuiſſe ſeptuaginta; dum ſexagintaſex poſtea ingreſſæ ſunt, & repererunt in Aegypto tres animas, Ioſeph ſcilicet cum duobus filiis eius ſeptuageſimus autem ipſe fuerit Iacob. Hanc rem, ne uideamur aduerſum ſcripturæ auctoritatem loqui, etiam Septuaginta interpretes in Deuterono-
*Deut.*10 mio tranſtulerunt, quod in ſeptuaginta animabus ingreſſus eſt Iacob in Aegyptũ. Si quis igitur noſtræ ſententiæ refragatur, ſcripturam inter ſe contrariam faciet. ipſi enim Septuaginta interpretes, qui hic ſeptuaginta quinque animas per πρόληψιν, cum Ioſeph & poſteris ſuis Aegyptum ingreſſas eſſe dixerunt, in Deuteronomio ſeptuagin-
*Act.*7 ta tantum intraſſe memorant. Quod ſi econtrario nobis id oppo-

opponitur, quo modo in actibus apoſtolorum, in concione Stephani dicantur ad populum, ſeptuaginta quinque animas ingreſſas eſſe Aegyptum: facilis excuſatio eſt. non enim debuit ſanctus Lucas, qui ipſius hiſtoriæ ſcriptor eſt, in gentes actuum apoſtolorum uolumen emittens, contrarium aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturam, quæ iam fuerat gentibus diuulgata. & utique maioris opinionis illo dumtaxat tēpore Septuaginta interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus, & uilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter obſeruandum, quod, ubicumque ſancti Apoſtoli, aut apoſtolici uiri loquuntur ad populos, iis plerumque teſtimoniis abutuntur, quæ iam fuerant in gentibus diuulgata: licet plerique tradant, Lucam euangeliſtam, ut proſelytum, Hebræas litteras ignoraſſe. Iudam uero miſitante ſe ad Ioſeph, ut occurreret ei ad urbem Heroum in terram Rameſſe. In Hebræo nec urbem habet Heroum, nec terram Rameſſe, ſed tantummodo Goſen. Nonnulli Iudæorum aſſerunt, Goſen nunc Thebaidem uocari: & id, quod poſtea ſequitur, Dedit eis ut poſſiderent Aegypti optimam terram in Rameſſe, pagum Arſenoiten ſic olim uocatum autumant. Et dixit ei, iura ergo mihi. Et iurauit ei, & Gen. 47
adorauit Iſrael contra ſummitatem uirgæ eius. Et in hoc loco quidam fruſtra ſimulant adoraſſe Iacob ſummitatem ſceptri Ioſeph; quod uidelicet honorans filium, poteſtatem eius adorauerit: cum in Hebræo multo aliter legatur: Et adorauit, inquit, Iſrael ad caput lectuli: quod ſcilicet, poſtquam ei iurauerat filius, ſecurus de petitione, quam rogauerat, adoraret Deum contra caput lectuli ſui. Sanctus quippe & Deo deditus uir, oppreſſus ſenectute, ſic habebat lectulum poſitum, ut ipſe iacentis habitus abſque difficultate ulla ad orationem eſſet paratus. Et nunciatum eſt Gen. 48
Ioſeph: Ecce pater tuus ægrotat, & tulit duos filios ſecū, Manaſſen & Ephraim. Et ex hoc loco illud, quod ſupra diximus, demonſtratur, quia Ioſeph ad id locorum duos tantum filios habuerit, Ephraim & Manaſſen. ſi enim poſt

Ff mul-

multos annos, moriente Iacob patre ſuo, duos tantummodo filios duxit ad benedictionem: utique illo tempore, cum filii eius generare non quiuerant, paruuli atque lacten tes, in ingreſſu patris & fratrum, nepotes ex eis habere nõ potuit. Et confortatus Iſrael, ſedit ſuper lectulum. Cauſam, cur Septuaginta interpretes idem uerbum aliter & aliter ediderint, neſcio: hoc unum audacter dico, quod ipſum uerbum mitta מטה, quod hic in lectulum tranſtulerunt, ſupra, ubi diximus, adoraſſe Iacob, uirgam potius quam lectulum nominauerunt. Et nunc ecce duo filii tui, qui nati ſunt tibi in terra Aegypti antequam uenirem ad te in Aegypto, mei ſunt: Ephraim & Manaſſe quaſi Ruben & qua ſi Simeon erunt mihi: quos autem generaueris, poſt hæc tui erunt: in nomine fratrum ſuorum uocabuntur. Si quis ambigebat, quod Septuaginta animæ introiſſent Aegyptũ filiorum Iſrael; & quod Ioſeph eo tempore, quo ingreſſus eſt Iacob, non nouem, ſed duos tantum filios habuerit; præſenti capitulo confirmatur: ſiquidem ipſe Iacob loquitur, duos eum filios habuiſſe, non nouem. Quod autẽ dicit, Ephraim & Manaſſe ſicut Ruben & Simeon erũt mihi: illud ſignificat: Sicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, & ex ſuis uocabulis appellabuntur: ſic Ephraim & Manaſſe duæ tribus erunt, duosq. populos procreabunt, & ſic hereditabunt repromiſſionis terram, ſicut & filii mei. Reliquos autem, ait, filios, quos poſt mortem meam genueris, oſtendens necdũ illo tempore procreatos, tui erunt: in nomine fratrum ſuorum uocabuntur in hereditatem ſuã. Non, inquit, accipient ſeparatim terrã, nec funiculos proprios habebunt, ut reliquæ tribus, ſed in tribubus Ephraim & Manaſſe, quaſi appendices populi, commiſcebuntur. Et ego do tibi Sicimam præcipuam ſuper fratres tuos, quam accepi de manibus Amorræorum in gladio meo & ſagitta. Sicima, iuxta Græcam & Latinam conſuetudinẽ declinata eſt. alioquin Hebraice Sichem dicitur: ut Ioan-

Ioan.4 nes quoque euangeliſta teſtatur: licet, uitioſe ut Sichar legatur, error inoleuit: & eſt nunc Neapolis urbs Samaritanorum.

norum. Quia igitur שכם Sichem lingua Hebræa trāsfertur in humerum, pulchre alluſit ad nomen, dicens: Et ego dabo tibi humerum unum. Pro præcipuo enim, ideſt, ἐξαίρετον, unum ſcribitur in Hebræo. Quod autem dicit, ſe eam in arcu & gladio poſſediſſe: Arcum hic & gladium, iuſtitiam uocat, per quam meruit peregrinus, & aduena, interfecto Sichem & Emor, de periculo liberari. Timuit Gen. 34
enim, ut ſupra legimus, ne uicina opida atque caſtella ob euerſionem fœderatæ urbis aduerſus ſe conſurgerent: & Dominus non dedit eis, ut nocerent illi. Vel certe ſic intelligendum: dabo tibi Sicimam, quam emi in fortitudine mea, hoceſt in pecunia, quam multo labore & ſudore acquiſiui. Quod autem ait: Super fratres tuos: oſtendit abſque ſorte dediſſe eam tribui Ioſeph. ſiquidem eodem loco ſepultus eſt Ioſeph: & mauſoleum eius ibi hodie cernitur. Ruben, primogenitus meus, fortitudo mea, & prin Gen. 49
cipium filiorum meorum, durus ad ferendum, & durus procacitate & iniuria, ſicut aqua non ebullias. aſcendiſti enim ſuper lectulum patris tui, & tunc uiolaſti ſtratum meum cum aſcendiſti. In Hebræo ita ſcriptum eſt: Ruben, primogenitus meus, fortitudo mea, & capitulum in libris meis. Maior ad portandum, & maior robore: Effuſus es ſicut aqua, ne adiicias. Aſcendiſti enim cubile patris tui, & contaminaſti ſtratum in aſcenſu. Eſt autem ſenſus hic. Tu es primogenitus meus, maior in liberis: & ſedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ, & hereditatem, quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotium ſcilicet & regnum accipere: hoc quippe in portādo onere & præualido robore demonſtratur. Verum quia peccaſti, & quaſi aqua, quæ uaſculo non tenetur, uoluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi, ut ultra non pecces, ſiſq. in fratrum numero, pœnam ex peccato luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Simeon & Leui fratres conſummauerunt iniquitatem adinuentionis ſuæ: in conſilium eorum non ueniat anima mea: & in congregatione eorum non æmuletur iecur meum: quia in furore ſuo interfecerunt

homines, & in deſiderio ſuo ſubneruauerunt taurum. Neceſſitate compellimur iuxta propoſitum operis longius ea repetere, quæ ab Hebræa ueritate diſcordant. Legitur enim ibi: Simeon & Leui fratres, uaſa iniquitatis arma eorum. In arcanum eorum ne intret anima mea: & in conuentu eorum ne diſſoluatur gloria mea: quia in furore ſuo interfecerunt uirum; & in libidine ſua ſuffoderunt murum.
Gen. 34 Significat autem, non ſui conſilii fuiſſe, quod Sichem & Emor fœderatos uiros interfecerint; contraq. ius pacis & amicitiarum, ſanguinem fuderint innocentem; & quaſi quodam furore, ſic crudelitate rapti, muros hoſpitæ urbis euerterint. Vnde ſequitur, & dicit: Maledictus furor eorum, quia procax, & ira eorum, quia dura: diuidam
Ioſ. 19 eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Leui enim hereditatem propriã non accepit, ſed in omnibus ſceptris paucas urbes ad habitandum habuit. De Simeõ uero, in libro Ieſu ſcriptum eſt, quod & ipſe propriũ funiculum non fuerit conſecutus, ſed de tribu Iuda quiddã acceperit. In Para
1. Par. 4 lipomenis autem manifeſtius ſcribitur, quod cũ multiplicatus fuiſſet, & nõ haberet poſſeſſionis locum, exierit in deſertũ. Quidam prophetice interfectos homines, apoſtolos, & ſubneruatũ taurum a Phariſæis, Chriſtũ interpretantur.
Gen. 49 Iuda te laudabunt fratres tui. Quia Iuda, cõfeſſio ſiue laus interpretatur; conſequenter ſcribitur, Iuda tibi cõfitebuntur fratres tui; uel, te laudabunt fratres tui. Adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Iuda, ex germine fili mi aſcendiſti, procumbens ut leo, & quaſi catulus leonis. quis ſuſcitabit eum? Licet de Chriſto grande myſteriũ ſit, tamen iuxta litterã prophetatur, quod reges ex Iuda per Dauid ſtirpem generenrur, & quod adorent eum omnes tribus. Non enim ait, filii matris tuæ, ſed filii patris tui. Et quod ſequitur, Ex germine fili mi, in Hebræo habet, De captiuitate fili mi aſcendiſti: ut oſtẽderet eum captiuos populos eſſe ducturum; &, iuxta intelligentiã ſacratiorem, aſcendiſſe in al
Pſal. 67 tũ, & captiuã duxiſſe captiuitatẽ. Siue, quod melius puto, captiuitas paſſionem, aſcẽſus reſurrectionem ſignat. Alli
gans

gans ad uitem pullum ſuum, & funiculo pullum aſinæ. In Hebræo ita habet: Alligans ad uitem pullum ſuum, & in Sorek fili mi aſinam ſuam: quod uidelicet pullum aſinæ, cui ſuperſedit Ieſus, hoc eſt, gentilium populum, uineæ apoſtolorum, qui ex Iudæis ſunt, copulauerit; & ad Sorek, id eſt, electam uitem, alligauerint aſinam, cui ſuperſedit, Eccleſiam ex nationibus congregatã. Quod autem dicit, Fili mi, apoſtrophen ad ipſum Iudam facit, quod Chriſtus ſit hæc uniuerſa facturus. Sed & hoc ſciendum, quod, ubi nos legimus, Alligans ad uitem pullum ſuum, pro pullo in Hebræo poſſit legi, urbem ſuam, iuxta eundem ſenſum aliis uerbis Eccleſia demonſtrata, de qua alibi ſcriptum eſt: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita: Et, Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Iſſachar bonum deſiderauit, requieſcens inter medios cleros: & uidens requiem, quia bona eſt, & terram, quia pinguis, ſuppoſuit humerum ſuum ad laborandum, & factus eſt uir agricola. In Hebræo ita ſcriptum eſt: Iſſachar aſinus oſſeus recumbens in terminis, & uidens requiem, quia bona eſt, & terram, quia pulchra eſt, inclinauit humerum ſuum ad portandum, & factus eſt in tributum ſeruiens. Quia ſupra de Zabulon dixerat, quod maris magni eſſet litora poſſeſſurus, Sidonem quoque, & reliquas Phœnices urbes contingeret: nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Iſſachar, quia iuxta Nephthalim, pulcherrimam in Galilæa regionem, poſſeſſurus eſt, benedictione ſua habitationem facit. Aſinum autem oſſeum uocat, & humerum ad portandum deditum, quia in labore terræ, & uehendis ad mare oneribus, quæ in ſuis finibus naſcebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi, per metaphoram ſignificari, quod ſcripturas ſanctus die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & ideo ei omnes tribus ſeruiunt, quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut unum de ſceptris Iſrael. Fiat Dan coluber in uia, regulus in ſemita mordens ungulas equi, & cadet aſcenſor eius re-

Iud.13.16 trorſum: ſaluatorem tuum expectabo Domine. Samſon, iudex Iſrael, de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit: Nunc uidens in ſpiritu comam nutrire Samſon Nazareum tuum, cæſis hoſtibus, triumphare; quod, in ſimilitudinem colubri reguliq. obſidentis uias, nullum per terram Iſrael tranſire permittat: ſed etiam, ſi quis temerarius uirtute ſua, quaſi equi uelocitate confiſus, eam uoluerit prædonis more populari, effugere non ualebit. Totum autem per metaphoram ſerpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quod & ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriens noſtros occidit inimicos, putaui, o Deus, ipſum eſſe Chriſtum filium tuũ: uerum quia mortuus eſt, & non reſurrexit, & ruſum captiuus ductus eſt Iſrael, alius mihi ſaluator mundi, & mei generis præſtolandus eſt, ut ueniat cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Gad latrunculus latrocinabitur eum, & ipſe latrocinabitur plantam. Iuxta Hebræum interpretati ſumus: ſed, ubi nos latrunculum poſuimus, ibi ſcriptum eſt גדוד gedud: ut ad Gad nomen alluderet: qui ſignificantius εὔζωνος, ideſt, accinctus ſiue expeditus exprimi poteſt. Totum autem illud eſt, quod ante Ruben dimidiam tribum Manaſſe ad filios, quos trans Iordanem in poſſeſſione dimiſerat, poſt quattuordecim annos reuertẽs, prœlium aduerſum eos gentium uicinarum grande repere-
Ioſ.13 rit, &, uictis hoſtibus, fortiter dimicarit. Lege librum Ieſu
1.Par.5 Naue, & Paralipomenon. Non ignoro plura in benedictionibus patriarcharum eſſe myſteria, ſed ad præſens opuſculum non pertinet. Nephthalim uirgultum reſolutum, dans in generatione pulchritudinem. In Hebræo ita ſcriptũ eſt: Nephthalim ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis: ſignans quod aquæ calidæ in ipſa naſcuntur tribu: ſiue quod ſuper lacũ Geneſareth, & fluento Iordanis irrigua ſit. Hebræi autẽ uolunt propter Tiberiadem, quæ legis uidebatur habere notitiam, agrum irriguum, & eloquia pulchritudinis prophetari. Porro ubi nos agrũ irriguum, & Septuaginta στέλεχος ἀνειμένον, ideſt, uirgultum reſolutum poſuerunt:

runt: in Hebræo legitur אילה שלחה aiala ſeluha: quod po-
teſt & ceruus emiſſus transferri, propter temporaneas fru-
ges, uelocitatem terræ uberioris oſtendens. Sed melius, *Matth. 4. 8. 13*
ſi ad doctrinam ſaluatoris cuncta referamus, quod ibi uel *Marc. 3. et ſeq.*
maxime docuerit: ut in euangelio quoque ſcriptum eſt. *Gen. 49*
Filius auctus Ioſeph, filius auctus ſuper fontem filiæ, gradu compoſito incedentes ſuper murum. Et exacerbauerũt eum, & contenderunt, & iraſcebantur aduerſus eum habẽtes ſagittas. Sedit in forti arcus eius, & dirupta ſunt uincula manuum eius a manibus fortis Iacob: inde paſcetur lapis Iſrael a Deo patris tui: & reliqua. Quia Septuaginta interpretes in pleriſque diſſentiunt, pro interpretatione eorum, ut in Hebræo habetur, expreſſimus. Et eſt ſenſus capituli: O Ioſeph, qui ideo ſic uocaris, quia adauxit te mihi Deus, ſiue quia inter fratres tuos maior futurus es: fortiſſima ſiquidem fuit tribus Ephraim; ut in Regnorum & Paralipomenon libris legimus: o inquam fili mi Ioſeph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris, & turribus, ac feneſtris puellarum Aegypti turba proſpectet, inuiderunt tibi, & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris ſagittas, & zeli iaculis uulnerati. Verum tu arcum tuum & arma pugnandi poſuiſti in Deo, qui fortis eſt propugnator, & uincula tua, quibus te fratres ligauerunt, ab ipſo ſoluta ſunt, & dirupta, ut ex tuo ſemine tribus naſcatur Ephraim, fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris inuicta, imperans quoque decem tribubus Iſrael. Beniamin, lupus rapax, mane comedet adhuc, & ad ueſperam
dabit eſcam. Quamquam de Paulo apoſtolo manifeſtiſſi- *Act. 7. 9*
ma prophetia ſit, quod in adoleſcentia ſua perſecutus Eccleſiam, in ſenectute prædicator euangelii fuerit: tamen in Hebræo ſic legitur: Beniamin, lupus rapax, ſiue capiens, in matutino comedet prædam, & ad ueſperam diuidet ſpolia. Quod ita Hebræi ediſſerunt: Altare, in quo immolabantur hoſtiæ, & uictimarum ſanguis ad baſem illius fundebatur, in parte Beniamin fuit. Hoc, inquiunt, ergo ſignificat, quod ſacerdotes mane immolant hoſtias, & ad ueſpe-

ram diuidunt ea, quæ ſibi a populo ex lege collata ſunt, lupum ſanguinarium, lupum uoracem ſuper altaris interpretatione ponentes, & ſpoliorum diuiſionem ſuper ſacerdotibus, qui ſeruientes altari uiuunt de altari.

ARGVMENTVM.

IN *primum, & ſecundum Regum librum, & tertij partem, quæſtiones ſeu traditiones Hebraicæ nunc tractantur, ſimili, ut in Geneſi factum eſt, modo, non ita tamen accurrate: quippe cum LXX, aliorumq. Græcorum interpretum, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis nequaquam recenſeantur translationes. quæ una cauſa fuit, ut,* Hieronymi *hoc opus non eſſe, ſed ex eius commentarijs, ſeu uerius quæſtionibus, quæ non extent, quas ipſe in hos libros, ſicuti in ceteros quoque ſcripturæ ſacræ, ſe editurum initio præfatus eſt, ab alio confarcinatum, creditum a quibuſdam non temere ſit.*

QVAESTIONES, SEV TRADITIONES hebraicæ, in libros Regum, parũ liquet quo auctore, niſi quod probabile eſt, quædam ex Hieronymi commentariis, quos in præfatione pollicetur, per ſtudioſum quempiam decerpta.

IN PRIMVM LIBRVM.

CAP. I FVIT uir unus de Ramathaim Sophim de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filii Elihu, filii Thohu, filii Suph Ephratæus. Ramataim interpretatur, duo excelſa: & hæc duo excelſa, duæ intelliguntur tribus, regalis uidelicet, & ſacerdotalis. Quod 1. *Par.* 6 pater Elcanæ de tribu fuerit Leui, liber Paralipomenon pleniſſime docet, in quo ſeries genealogiæ illius uſque ad Leui perducitur. Matrem quoque eius de tribu Iuda extitiſſe monſtratur, in eo quod Ephratæus uocatur. Ephratæus ab Ephrata uxore Caleb, quam conſtat de tribu Iuda fuiſſe, dictus eſt. Et ſi quem mouet, quod ab Ephraim, non ab

ab Ephrata Ephratæus uocetur: uideat in ſubſequentibus qualiter Dauid filius uiri Ephratæi uocetur: cum liquido pateat eundem Iſai non de Ephraim, ſed de tribu Iuda extitiſſe: & probet eundem Elcana Ephratæum ab Ephrata, non ab Ephraim dici. צופים Zophim, ſpeculatores interpretantur. ſpeculatores hic prophetæ intelliguntur: quorum filius Elcana fuit. De mõte Ephraim. De monte uero Ephraim fuiſſe dicitur: quia ibi erat eius habitatio. intra cũ ctas namque tribus habitationem Leuitarũ fuiſſe nõ dubiũ eſt. Et aſcendebat uir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus. Tribus feſtiuitatibus, paſchæ uidelicet, & pentecoſtes, & ſollemnitate tabernaculorum aſcendebat in domum Domini. Deditq. Phenennæ uxori ſuæ,& cunctis filiis eius,& filiabus partes. Hæ partes, ueſtes intelliguntur, quæ in iiſdem tribus feſtiuitatibus,iuxta morem illius gentis, uxoribus & liberis, ac famulis tribuebantur. Annæ autem dedit partem unam triſtis. In Hebræo ita legitur: Annæ autem dedit partem unam duplicem, quia Annam diligebat. Ne reputes ancillam tuam quaſi unam ex filiabus Belial: quia ex multitudine mæroris & doloris mei locuta ſum uſque ad præſens: Belial enim interpretatur, abſque iugo. Et notandum, quod omnes, qui ebrietatem ſectantur, filii Belial uocentur. Et adduxit eum ſecum poſtquam ablactauerat in uitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora uini: & adduxit eum in domum Domini in ſilo. In Hebræo, non tribus modiis farinæ, ſed modio farinæ, legitur: quem locum apud Latinos ſcriptorum uitio conſtat eſſe deprauatum. Si enim cum uitulis tribus tres modios farinæ obtulit, contra præceptum legis fecit: in lege enim ita præcipitur: Menſis ſeptimi prima dies uenerabilis & ſancta erit uobis. Omne opus ſeruile non facietis: dies *Leuit.* 23
clangoris eſt, & tubarum: offeretisq. holocauſtum in odo *Num.* 29
rem ſuauiſſimum Domino, uitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & in ſacrificiis eorum ſimilæ oleo cõſperſæ. Tres decimas per ſingulos uitulos,duas decimas per arietem,unã decimã

per

per agnũ. Hæc uero decima, decima pars erat Ephi. Vnde datur intelligi, quod Elcana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus uitulis, ſed nouem decimas; quibus, ſecundum Hebraicam menſurã, unus efficitur Ephi. Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu meum in Domino. Cornu, filium uocat: quia, quando ſine filio erat, abſque cornu uidebatur ſibi eſſe. Recedant uetera de ore ueſtro. In Hebræo ita habetur: Exeant uetera. Et eſt ſenſus: Exeant humilia de ore ueſtro, de quo antea grandia & ſuperba exibant. Quibus uerbis Phenennam, & filios eius increpat, quæ, ob fecunditatem ſibi conceſſam, contra Annam eleuabatur. Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore. Arcus Aegyptiorum, ideſt fortitudo, & potentia, ſuperata eſt: & infirmi, ſcilicet Iſraelitæ, confortati ſunt. Aliter: Arcus, ideſt, ſuperbia & fortitudo Phenennæ, qua in filiis gloriabatur, ſuperata eſt: & Anna, quæ ob ſterilitatem infirma erat, accincta eſt robore filiorum. Donec ſterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata eſt. In Hebræo & in Septuaginta translatione, non plurimi, ſed ſeptem leguntur. Iudæi hunc locum ita intelligunt, quod, nato Samuele, mortuus ſit filius primogenitus Phenennæ, mortui ſint & alii filii. Sed quærendum eſt, quo modo hoc ſtare poſſit, cũ Phenenna ſeptem, Anna autem non niſi quinque filios habuerit. quam quæſtionem Hebræi ſoluentes, duos filios Samuelis cum filiis Annæ annumerant. Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. In Hebræo ita habetur: Domini enim ſunt afflicti terræ. Afflictos terræ, Hebræi pauperes ſpiritu & humiles corde intelligunt: ſuper quos Dominum orbem poſuiſſe dicunt; quia eorum meritis terram ſtare autumant. Dominum formidabunt aduerſarii eius: & ſuper ipſos in cælis tonabit. Super aduerſarios ſuos Dominus in cælis tonabit, ſicut eſt illud in libro

CAP. 2 (margin, beside "dum Hebraicam menſurã")

Ioſue 10 Ioſue: Cumq. fugerent a facie Iſrael, & eſſent in deſcenſu Bethoron, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cælo uſque Azecha, & mortui ſunt multo plures lapidibus

gran-

grandinis, quam quos gladio percuſſerant filii Iſrael. Eli autem ſenex erat ualde, & audiuit omnia, quæ faciebant filii ſui uniuerſo Iſraeli, & quo modo dormiebant cum mulieribus, quæ obſeruabant ad oſtium tabernaculi. Dormiſſe eos dicunt Hebræi cum mulieribus, eo quod poſt menſtrui tempus, aut partus, non impleto, ſecundum legis præceptum, ſacrificio, ſuadebant eas ad uiros ſuos redire, eisq. commiſceri. Et dormire ideo dicuntur, quia eas dormire cum bona fama uiris ſuis contra præceptum legis faciebant. Vnde idem Eli poſt paululum ait: Non eſt enim bona fama, quam ego audio, ut tranſgredi faciatis populum Domini. Tranſgreſſionem ergo populus faciebat, quia, ſacrificio non rite peracto, uxoribus ſuis iungebatur. ſicut enim ui extorquebant carnes ab immolante, ita etiam extorquebant ſacrificium ab offerente: & iccirco ſicut in auferendis carnibus faciebant homines detrahere ſacrificio Domini; ita quoque nihilominus in coniungendis uxoribus tranſgredi faciebant populum Domini. Si peccauerit uir in uirum, placari poteſt ei Deus; quia placato ſibi uiro, in quem peccauit, placabilem ſibi facit Deum, cui in uiro peccauit: ſi autem in Deum peccauerit uir; quis orabit pro eo? non ergo eo modo in uirum, quo in Deũ, peccatur: quia, in uirum peccare, peccatum qualecumque eſt, leuiorq. remiſſio: in Deum uero peccare, ideſt ab eius cultu recedere, impietatis peccatum eſt, difficiliorq. remiſſio: et quoniam, cum in uirum quis peccat, placato ſibi uiro, facit ſibi Deum placabilem: in Deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Ac ſi dicatur: Per quem Deum ſibi, in quem peccauit, propitium facere poterit? Venit autem uir Dei ad Eli, & dixit ad eum: Hæc dicit Dominus: Numquid non aperte reuelatus ſum domui patris tui, cum eſſet in Aegypto in domo Pharaonis: & elegi eum ex omnibus tribubus Iſrael, mihi in ſacerdotem: & cetera. Hunc uirum Dei Iudæi Phinees dicunt, quem & Eliam autumant. Reuelatus uero Dominus fuiſſe dicitur domui patris eius, ideſt, Aaron, in eo loco, ubi *Exod.4* ait:

erat arca Dei, Samuel dormiebat. Quod uero ait: Ante quam lucerna Dei extingueretur: intelligi oportet, ante quam lux diurna fieret, quando eadem extinguenda erat lucerna. ſic enim a Domino per Moyſen iuſſum erat, ut eadem lucerna luceret uſque mane, ſicut eſt illud in Hebræo: Præcipe, ait Dominus, filiis Iſrael, ut afferant tibi *Exod.27* oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, piloq. contuſum, ut ardeat lucerna ſemper in tabernaculo Domini: & collocabunt eam Aaron, & filii eius, ut uſque mane luceat coram Domino. Porro Samuel necdum ſciebat Dominũ. Neſcire Dominum dicitur, quia per prophetiæ myſterium necdum ei reuelatus fuerat ſermo Domini. Dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio uerbum in Iſrael, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius: Hoc in loco comminatio Domini eſt ſuper Eli, & ſuper domum eius: eo quod in peccato filiorum Eli, arca Dei caperetur, & Iſrael rueret, & eius filii interirent, & domus Eli ſacerdotio domus Domini priuaretur; & ob id factum, audientium aures tinnirent ſtupore uehementi. Aperuitq. oſtia domus Domini, & Samuel timebat uiſionem indicare Eli. Non eſt intelligendum, quod Samuel aperuerit oſtia domus Domini, ſed ſacerdos. Et non cecidit ex omnibus uerbis Samuelis in terram. Non cecidiſſe ex omnibus uerbis eius in terram dicitur, quia, quidquid prophetabat, rebus geſtis demonſtrabatur. Et euenit ſermo Samuelis uniuerſo Iſraeli. Sermo eius fuit ad uniuerſum Iſrael; quod percutiendi eſſent a Philiſtæis propter peccata filiorum Eli: quem ſermonem euentus rei poſtea probauit. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri. Lapidem CAP. 6 iſtum Hebræi aram ab Abraham ædificatam intelligunt. Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philiſtiim pro delicto Domino, Azotus unum, Gaza unum, Aſcalon unum, Geth unum, Acharon unum. Quinque anos & quinque mures, hæ quinque ciuitates dederunt: reliquæ autem ciuitates prouinciarum, & uillæ, quæ erant abſque muro, mures tantum dederunt, iccirco dicitur, ab urbe mura-

murata uſque ad uillam, quæ erat abſque muro. Quod au tem ſequitur: Et uſque ad Abel magnum, ſuper quem po ſuerunt arcam Domini: Abel magnum ciuitas eſt in termino Iſrael. Abel magnum iccirco uocatur, cum antea Bethſamis uocitata ſit, ſiue propter luctum ſuper uiris Beth ſamitibus ibi factum, ſiue propter diſtinctionem ciuitatis Abel Bethmaca, de qua exclamauit mulier ſapiens ad Io-
2.Reg. 20 ab, dicens: Qui interrogant, interrogent in Abela. Sic itaque intelligendum eſt, quod ab urbe murata uſque ad uillam, quæ erat abſque muro, & uſque ad Abel magnũ, dederint mures. ſuper quem, id eſt, ſuper luctum poſuerunt arcam Domini, quæ erat uſque ad illum diem in agro Ioſue Bethſamitis. Fuit ergo in agro illius, donec in Chariathiarim ducta eſt. Et percuſſit de populo ſeptuaginta uiros, & quinquaginta millia plebis. In Hebræo ita habetur: Et percuſſit de populo ſeptuaginta uiros; & quinquaginta millia uiros. Hos ſeptuaginta uiros, iudices ſeptuaginta Hebræi intelligunt: quorum merito & gloriæ quinquaginta millia uiri comparabantur, ſicut & de Dauid dici
CAP. 7 tur: Quia tu unus pro decem millibus computaris. Et factum eſt ex qua die manſit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati ſunt dies, id eſt, uiginti anni. A tempore, quo reprobatum eſt ſacerdotium Eli uſque ad Samuelis ducatum, uiginti fuerunt anni miſeriarum referti. Peracto uiceſimo anno, translata eſt eadem arca a Samuele in Maſphat, & de Maſphat tranſtulerunt eam Samuel & Saul in Galgala. inde translata eſt a Saul in Nobe, de Nobe in Gabaa, de Gabaa trãslata eſt a Dauid in domũ Obed Edõ. de domo Obed Edom tranſtulit eam Dauid in Sion. de Sion tranſtulit eam Salomon in Sancta Sanctorum. Et requieuit omnis Iſrael poſt Dominum. Requieuiſſe poſt Dominum dicuntur, quia, abiectis idolorum ſortibus, Domino ſe ad ſeruiendum toto corde tradiderunt. Quod & in ſubſequentibus dicitur: Abſtulerunt filii Iſrael Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt Domino ſoli, & conuenerunt in Maſphat: hauſeruntq; aquam, & effuderunt in conſpe-

ctu

ctu Domini. Hebræi tradunt, quod coram Domino in eandem aquam maledicta congeſta ſint: & ſicut in lege mulier Zelotypa hauſta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt, hi uidelicet, qui ſe idola coluiſſe penitus denegabant. Tradunt etiam, quod, quicumque idololatra hanc aquam guſtaſſet, labia eius ita ſibi adhærerent, ut nequaquam ea ab inuicem idololatra ſeparare poſſet. hoc indicio idololatra deprehendebatur, & interficiebatur. Quod & ſequentia demonſtrant in eo, quod ait: Iudicauitq. Samuel filios Iſrael in Maſphat. Iudicare in hoc loco idololatras, ſecundum legem morti tradere, intelligendum eſt. Dicunt etiam, quod Moyſes hoc modo idololatras, qui ſibi uitulum fecerant, probauerit; quando arripuit uitulum, & combuſſit, & contritum uſque ad puluerem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſrael.

Dixitq. Saul ad puerum ſuum: Ecce ibimus, quid feremus ad uirum? Non enim putabat Saul ſibi aſinas a Samuele aliter indicari, niſi pretio diuinationis: ideo ait: Quid feremus ad uirum? Feſtina nunc: hodie enim ueniet in ciuitatem: quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo. Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quod præparauerat Samuel populo in kalendis. Et dimittam te mane, & omnia, quæ ſunt in corde tuo, indicabo tibi: & de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius, ne ſolicitus ſis: quia inuentæ ſunt. Erat in corde Saul, ſicut Hebræi tradunt, quod rex futurus eſſet, quia uiderat per uiſum ſe in uertice arboris palmæ collocari. quæ uiſio ſignum regale fuit. CAP. 9

Cumq. abieris inde, & ultra tranſieris, & ueneris ad quercum thabor, inuenient te ibi tres uiri aſcendentes ad Dominum in Bethel. Hi uiri cauſa orationis ibant in Bethel, ubi Iacob lapidem erexerat. Poſt hæc uenies ad collem Dei. Collis Dei locus erat, ubi prophetæ habitabant. Et inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis. Prophetaſſe eum ibi Iudæi dicunt de futuro ſæculo, de Gog & Magog, & de præmiis iuſtorum, & pœna impiorum. Quando ergo uenerint ſigna hæc omnia tibi, fac quæcumque inuenerit CAP. 10

rit manus tua, quia Deus tecum eſt. Ac ſi diceret: his ſignis noſcere poteris, quia Deus te regem fore uoluit. Et iccirco ad omnia, quæ tibi agenda ſunt, regaliter age; quia Deus tecum eſt. Et deſcendes ante me in Galgala: ego quippe deſcendam ad te, ut offeras oblationem, & immoles uictimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec ueniam ad te, & oſtendam tibi quæ facias. Videtur quibuſdam inculpabiliter Saul obtuliſſe holocauſtum, cum Samuel expectatus ab eo, iuxta placitum ſeptem dierum non uenerit. Quod ſi quis hunc locum bene diſtinxerit, inueniet eum non immerito culpatum fuiſſe, & inobedientiæ redargutum. Locus autem hic apud Hebræos ita diſtinguitur: Et deſcendes ante me in Galgala: ego quippe deſcendam ad te. Et poſtea infertur: Ad offerendas oblationes & immolandas uictimas pacificas, ſeptem diebus expectabis, donec ueniam ad te, & oſtẽdam tibi quæ facias. Non enim Samuel ſuum præſtolari aduentum Sauli ſeptem dierum tempore præcepit, ſed ad offerendas oblationes, & immolandas uictimas pacificas, ſe ab eo eiſdem ſeptem diebus uoluit expectari. Quod ille nequaquam fecit, & ideo merito culpatur, & ſtultitiæ elogio denotatur. Reſponditq. alter ad alterum, dicens: Et quis pater eorum? Ac ſi diceret: Et quis maior illo in dignitate, & ſapientia? Optime enim poteſt inter prophetas uerſari, & pater eorum, ideſt, magiſter uocari, qui tam doctus & ſapiens eſt. Pater,
4. Reg. 2 magiſter uocatur: ſicut Eliſeus Eliam patrem, ideſt, magi-
Iob 34 ſtrum uocat: Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. Et in libro Iob, Heliu Eliphaz patrem, ideſt magiſtrum uocat, hoc modo, pater mi probetur Iob uſque in finem. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet. duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael. Non de Isboſeth filio Saul, ſed de eodem Saule dictum eſt hoc. ſic enim erat innocens, quando regnare cœpit, ſicut filius eſt unius anni: & in eadem innocentia, duobus regnaſſe annis dicitur.
CAP. 12 Locutus eſt autem Samuel ad populum legem regni. Hebræus, iudicium regni. Et repoſuit coram Domino.

Coram

Coram Domino, id eſt, coram arca Domini, quæ erat in Maſphat. Et miſit Dominus Ierubaal & Bedan & Iepte & Samuel, & eruit uos de manu inimicorum ueſtrorum per circuitum. Ierubaal ipſe eſt Gedeon, & Bedan ipſe eſt Sāſon. Si timueritis Dominum, & ſerui eritis ei, & audieritis uocem eius, & non exaſperaueritis os Domini. Os Domini dicit os prophetarum, qui ex ore Domini loquebantur. Quod cum audiſſent Philiſtiim, Saul cecinit buccina CAP. 13
in omni terra, dicens: Audiant Hebræi. Et uniuerſus Iſrael audiuit huiuſcemodi famam: percuſſit Saul ſtationem Philiſtinorum. Sic enim intelligendum eſt, quod cum audiſſent Philiſtiim, ſubauditur, conturbati ſunt. Saul cecinit buccina. Hæc buccina ſignum uictoriæ & exhortationis fuit; ut audirent & noſſent Hebræi, conturbatos & ſuperatos eſſe Philiſtæos. Propterea ſequitur: Et uniuerſus Iſrael audiuit huiuſmodi famam: percuſſit Saul ſtationem Philiſtinorum. His rebus compertis, confortatus eſt Iſrael propter hoc. Et ſequitur: Et erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſtæos, id eſt, uiriliter cœpit agere contra Philiſtæos. Quod cum uidiſſent filii Iſrael ſe in arcto poſitos: afflictus enim erat populus: abſconderunt ſe in ſpeluncis & abditis, in petris quoque & in antris & in ciſternis. Hebræi autem tranſierunt Iordanem in terram Gad & Galaad. Si ſe abſcondit Iſrael in præfatis locis, quid eſt quod ait: Hebræi autem tranſierunt Iordanem? abſconſis enim quibuſdam Iſraelitis, qui Saul & populum, qui cum eo erat, reliquerant, quædam pars eorum, qui hic Hebræi uocantur, timore perterriti, defecerunt a Saul, & a uiris, qui cum eo erant, & deſcenderunt in caſtra Philiſtiim. Quem locum ad intelligendum clarius & manifeſtius, ſequentia demonſtrant, in eo loco ubi ait: Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philiſtiim ab heri & nudiuſtertius, aſcenderantq. cum eis in caſtris, reuerſi ſunt, ut eſſent cum Iſrael, qui erant cū Saul & Ionathan. Omnes quoque Iſraelitæ, qui ſe abſconderant in monte Ephraim, audientes quod fugiſſent Philiſtiim, ſociauerunt ſe cum ſuis in prœlio. et uerſus ad præ- CAP. 14

dam, & tulit oues, & boues, & uitulos, & mactauerunt in terra, comeditq. populus cum ſanguine. Non fecit populus irritum iuramentum, quo eos Saul adiurauerat, dicens: Maledictus uir, qui comederit panem uſque ad ueſperam, donec ulciſcar me de inimicis meis: quia uictoria iam potiti erant: ſed peccaſſe Domino & cum ſanguine comediſſe dicuntur, quia, contra legis præceptum, ante quam ſacrificium ueſpertinum perageretur, comederunt. Sic itaque uſus erat, ut, quando homicidium ab eis aut in ſuis, aut in exteris fiebat, ut non comederent ante quam ſacrificium ueſpertinum pro eis fieret. Aliter, peccaſſe Domino, & comediſſe cum ſanguine dicuntur; quia, mactatis uictimis, non obtulerunt ad ſanctuarium ſacerdotibus iuxta legis præceptum adipem & ſanguinem, cum uidelicet ſanctuarium ſecum haberent. Quando locus ſanctuarii procul erat, iubetur ſanguis uictimarum in terram fundi, de iis uidelicet uictimis, quas ad ſuos uſus præparabant. Quando uero ſanctuarium præſens erat, ſanguis hoſtiarum ſuper altare Domini iubetur fundi, ſicut eſt illud in libro Deuteronomii:
Deut. 12 Sanguinem hoſtiarum tuarum fundes in altari: carnibus autem ipſe ueſceris: quod præfatus tamen non fecit populus: Peccaſſe iccirco dicitur Domino, & cum ſanguine comediſſe. Aedificauit autem Saul altare Domino. Tūc primum cœpit ædificare altare Domino. Hebræus non habet, primum. quærendum itaque, cum antea legatur ædificaſſe altare, quando a Samuele increpatus eſt, cur hic dicatur, tunc cœpit ædificare altare Domino. Aedificaſſe itaque antea legitur altare: ſed quia inobedienter illud ædificauit, non Domino ædificaſſe intelligitur. hic autem, quia obediēter & recte illud ædificauit, Domino ædificaſſe perhibetur. Dixitq. Saul: Applicate huc uniuerſos angulos populi. Angulos populi, principes populi uocat, quibus idē populus adhærebat.
CAP. 15 Nunc ergo uade, & percute Amalec, & demolire uniuerſa eius: non parcas ei, ſed interfice a uiro uſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & aſinum, atque iumenta.

ta. Ideo autem Dominus iumenta Amalec demoliri iubet, ut nec in iumentis eius memoria fieret. Dominus enim dixerat ſe deleturum memoriam Amalec de ſub cælo. idcirco præcipitur Sauli, ut eum penitus ab homine uſque ad iumenta deleret. Sed quia eius memoria, ideſt, Amalec penitus deleta non fuit, Saulis peccatum & inobedientia in cauſa extitit. De quo Amalec ita in libro Deuteronomii dicitur: Memento, quæ fecerit tibi Amalec in uia, quando egrediebaris ex Aegypto, quo modo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui laſſi reſidebant, ceciderit. Laſſos hic Hebræi immundos ſecundum legem extra caſtra manentes intelligunt: quos cecidiſſe Amalecitæ dicuntur; quia, ſicut ipſi tradunt, eorum circumciſionem amputauerunt, & in ſubſannationem Dei, in cælum proiecerunt. Dixitq. Saul Cineo, abite, recedite, atque diſcedite, ne forte inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filiis Iſrael, cum deſcenderent de Aegypto. Ceni ipſe eſt Iethro cognatus Moyſi, de cuius genere erant Cinei, qui deſcenderant ad Amalec, & habitabant cum eo, qui utique conſanguineus eorum erat, & hereditatem in eius terra habebat. Miſericordiam uero Cinei cum filiis Iſrael feciſſe dicitur, ſiue quia Moyſen fouit in terra Madian, ſiue quia conſilium dedit Moyſi, qualiter multitudinem populi gubernaret. Nunciatum eſt autem Samuel, eo quod ueniſſet Saul in Carmelum, & erexiſſet ibi fornicem triumphalem. Quando uictoria potiebantur, faciebant arcum de myrtetis, & palmis, & oliuis ob ſignũ uictoriæ. Tulit autem populus oues & boues, primitias eorum, quæ cæſa ſunt. Primitiæ hic ea, quæ potiora & meliora erant, intelligendæ ſunt. Porro triumphator in Iſrael non parcet, & pænitudine non flectetur: neque enim homo eſt, ut agat pænitentiam. In Hebræo legitur, porro triumphator Iſrael non mentietur. Triumphator iſte Deus eſt. Non mentietur: quia ea, quæ promittit ſibi famulantibus, largitur. Pænitudine non flectetur: quia non pænitet eum de bonis, quæ largitus eſt. Sed nunc honora

Exod. 17

Deut. 25

me coram ſenioribus populi mei, & coram Iſrael. Hono ra me ſicut regem, ut ego præcedam ſicut rex, & tu ſubſe- quaris ut adorem dominum Deum tuum. Senes autem po puli ſui, ſuam tribum; & coram Iſrael, ceteras tribus Iſra
CAP. 16 el dicit. Et reſpõdens unus de pueris ait: Ecce uidi filium Iſai Bethlehemitem: & cetera. Puer iſte Doech Idumæus fuiſſe perhibetur, inimicus Dauid: & omnia, quæ de Da- uid in laudem dixiſſe uidetur, in odium eius dixiſſe dicitur: quia uolebat inimicitiæ cauſa & inuidiæ liuore ut ad Saul ueniret, quatenus ibi qualibet occaſione necaretur. Et di- rectus eſt ſpiritus Domini in Dauid a die illa & in reliquum. Ideo directus in eum ſpiritus Domini dicitur; eo quod tunc
CAP. 17 pſalmos canere cœperit. Et egreſſus eſt uir ſpurius de ca- ſtris Philiſtinorum nomine Goliath. Spurius dicitur, quia a patre gigante, matre uero Gethea natus erat. Dauid au tem erat filius uiri Ephratæi de Bethlehem Iuda, cui nomẽ erat Iſai, qui habebat octo filios. Quæritur, cur hic octo filios habere dicatur, cum in Paralipomenon non amplius quam ſeptem legantur. quod ita ſoluitur. Nathan pro- phetam, filium Sammaa filii ſui, quem in loco filii educa- uerat & nutrierat, inter filios annumerat. nam & coram
1. Reg. 16 Samuele ſeptem eius filii leguntur adducti fuiſſe, & octa- uus eſſe in paſcuis. inter quos Nathan adductum fuiſſe, ma nifeſtum eſt, qui & Ionathan uocatur. de quo in extrema parte Samuelis dicitur. Percuſſit autem eum Ionathan fi- lius Samma, fratris Dauid. Et notandum, quod, ubicum- que propheta uocatur, Nathan ſcribitur, non Ionathan. Et fratres tuos uiſitabis, ſi recte agant: &, cum quibus or dinati ſunt, diſce. In Hebræo ita habetur. Et fratres tuos uiſitabis, ſi recte agant; & pignora eorum tolles. Pignora in hoc loco Hebræi libellos repudii intelligunt. ſiquidem uſum illius gentis fuiſſe ferunt, ut, quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudii uxoribus ſuis darent: ut, ſi cõ tigiſſet uirum in prœlio capi, & in captiuitatem duci, mu lier eius, expectatis tribus annis, ſi uir eius non rediſſet, alium duceret uirũ. Quare ueniſti, & quare dereliquiſti pau cu-

culas oues illas in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuã,& nequitiam cordis tui. Noſſe ſe dicit illius ſuperbiam, & nequitiam cordis; quia putabat eum tumore cordis eleuari, eo quod Samuel unxiſſet illum in regem. Aſſumens autem Dauid caput Philiſtæi, attulit illud in Hieruſalem: arma uero eius poſuit in tabernaculo ſuo. Quod dicit attuliſſe Dauid caput Philiſtæi in Hieruſalem; anticipatio eſt, quod poſtea fecit. Arma uero eius, ideſt, Philiſtæi, non eſt intelligendum quod in ſuo poſuerit tabernaculo, ſed in tabernaculo Domini, de quo tabernaculo poſtea hæc ab Abimelec ſacerdote ſuſcepit. Dixitq. Abner: Viuat anima tua rex, ſi noni. Secundũ illud locutionis genus hoc dictũ eſt quod dictum eſt illud: Benedixit Naboth Deo, & regi: ac ſi diceret, non uiuat anima tua rex, ſi noui. Aliter, uideam mortem tuam, ſi noui. Poſt diem autem alterum inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, & prophetabat in medio domus ſuæ. More arrepticiorum prophetabat: & prophetaſſe ſuum in hoc loco, non eſt aliud intelligendum, niſi aliena retuliſſe. Et egrediebatur Dauid, & ingrediebatur in conſpectu populi. Quando egrediebantur in pugnam, ipſe primus more regio egrediebatur in conſpectu eorum, & regrediebatur. Dixitq. Saul: Dabo eam illi, ut fiat illi in ſcandalum, ut ſit ſuper eum manus Philiſtinorum. His duobus periculis Saul Dauid putauit interimi poſſe, ſcilicet aut inſidiis filiæ ſuæ, a qua ſe uidebat multum amari; aut cauſa præputiorum Philiſtinorum, propter quæ adipiſcenda Philiſtæos erat bello aggreſſurus. Dixit ergo Saul ad Dauid: In duabus rebus gener meus eris hodie. In duabus rebus generum eum ſibi futurum dicit, quia iam ei attulerat præputia Philiſtinorum pro Merob, quam Saul dedit Adrieli Moholathitæ, & poſtea pro Michol ducenta. Et quamuis non aperte dicatur pro Merob Saul præputia Philiſtinorũ Dauid dediſſe: tamen, qui præcedentia & ſubſequentia perlegerit, & perſcrutatus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philiſtinorum dediſſe. Poteſt etiam & aliter intelligi. In duabus rebus gener meus eris hodie, quia ego quæ-

1. Reg. 21
3. Reg. 21
CAP. 18

 ſiui

ſiui a te centum præputia Philiſtinorum, & tu obtuliſti du centa. Ego autem egrediens ſtabo iuxta patrem meum in agro, ubi tu fueris; & ego loquar de te ad patrem meum; &, quodcumque uidero, nunciabo tibi. Deſcenſurum nãque Saulem in eundem agrum, Ionathan Dauid dixerat; & ut in eodem agro Dauid abſconderetur, collocutum inter eos fuerat: in quem agrum crebro Saul conſiliandi gratia conuenire ſolebat, ubi etiam conſtitutum fuerat ut occideretur Dauid, quod & Ionathan indicauerat Dauid. Et expoliauit ſe etiam Saul ueſtimentis ſuis; & prophetauit coram Samuele. Quæſtio magna hic oritur, cum in præcedentibus legatur: Et non uidit Samuel Saulem uſque in diem mortis ſuæ; & hic prophetaſſe coram Samuele dicatur. quã quæſtionẽ Hebræi his duobus modis ſoluunt. Aut non uidit eum, quia, quando iunctus eſt Saul cuneo prophetarum, abſcondit ſe Samuel, ne uideretur ab eo. aut nõ uidit eum indutum habitu regio, quo indutus erat, quando dictum eſt: non uidet eum uſque in diem mortis ſuæ: ſubauditur, indutum habitu regio. Expoliaſſe uero ſe non omnibus ueſtimentis, ſed regalibus tantum, intelligendum
CAP. 20 eſt. Et ſit Dominus tecum, ſicut fuit cum patre meo. Et ſi uixero, facias mihi miſericordiam Domini. Sit Dominus tecum, ſicut fuit cum patre meo: ideſt: ſublime faciat regnum tuum, ſicut ſublime fecit patris mei regnum. Et ſi uixero, facias mihi miſericordiam Domini, ut ſcilicet ſim ſecundus in regno tuo: & ſi mortuus fuero, non auferes miſericordiam tuam a domo mea uſque in ſempiter-
CAP. 21 num. Venit autem Dauid in Nobea ad Achimelech ſacerdotem. Achimelech ipſe eſt Aia, filius Achitob, filii Phinees, filii Heli. Et fuerunt uaſa puerorũ ſancta. Achimelech interrogat, utrum Dauid, & pueri ſui, quos in illum & illum locum conduxiſſe dixerat, mundi eſſent. Dauid uero ænigmatice pluraliter de ſe ipſo reſpondit, dicens: Et fuerunt uaſa puerorum ſancta a concubitu coniugali. Quod uero ait, porro uia hæc polluta eſt, & in Hebræo legitur, porro uia hæc laica eſt: ſic eſt intelligendum: uia hæc laica

eſt; ac ſi diceret: in lege præceptum eſt, ut extraneus non comedat ex eis: & tu interrogas, utrum mundi ſint pueri; qui etiam ſi mundi eſſent, nequaquam eisueſci deberent. iccirco uia hæc eſt laica, quia tu laicaliter interrogas. Quod uero ſequitur: Sed & ipſa hodie sãctificabitur in uaſis meis: ipſa utique in uaſis, ideſt, in mente ſua ſanctificari dicitur: quia, niſi neceſſitate corporis & periculo uitæ urgente, nequaquam ueſceretur eis: non tamen aperte eoſdem legitur Dauid panes comediſſe. Tradunt Hebræi nequaquam Dauid eos comediſſe panes: ſed aliter tamen Dominus in euangelio. Erat autem ibi quidam uir de ſeruis Saul in die illa intus in tabernaculo, & nomen eius Doech Idumæus. In Hebræo dicitur, obligatus in conſpectu Domini. Obligatus idem Doech Idumæus erat uoto, quo ſe obligauerat aliquot diebus in tabernaculo Domini immoraturum, & orationi uacaturum. Dixitq. Gad propheta ad Dauid: Noli manere in præſidio: proficiſcere, & uade in terram Iuda. Miro modo hic introducitur Gad propheta, cum in præcedentibus eius nulla facta fuerit mentio. Sic itaque hic introducitur, ſicut Elias propheta in loco ubi dicitur: Et dixit Elias Teſbites de habitatoribus Galaad. Ex ore itaque Domini Gad propheta, Dauid dixit, ut non moraretur inter gentes, & in terra polluta, ſed in terram Iuda rediret, & ibi, iuxta uoluntatem Domini, perſecutionem inimicorum ferret. Et trucidauit Doech Idumæus in die illa octogintaquinque uiros ueſtitos ephod lineo. In Hebræo habetur, portantes ephod lineum. Aiunt Hebræi non omnes ephod lineum portaſſe, ſed tales eos fuiſſe, qui utique digni & idonei eſſent ad portãdum ephod. Si tradent me uiri ceile in manus eius, & ſi deſcendet Saul ſicut audiuit ſeruus tuus: domine Deus Iſrael indica ſeruo tuo. Et ait Dominus, deſcendet. Ac ſi diceret: ſi hic ſteteris, deſcendet. Et quod ait: Si tradent me uiri ceile: & Dominus ait, tradent: iſte eſt ſenſus: ſi deſcenderit Saul, & hic te inuenerit, tradent. Porro eo tempore, quo fugerat Abiathar, filius Achimelech, ad Dauid in ceila, ephod ſecum

Marc. 2

CAP. 22

3. Reg. 17

CAP. 23

Exod. 28

ſecum habens deſcenderat; ephod illud erat, quod Moyſes iubente Domino fecerat: in quo erat doctrina, & ueritas, in quo etiam couſuluit ſacerdos Dominum. Percuſſit igitur uterque, Ionathan ſcilicet & Dauid, fœdus coram Domino. Coram Domino, ideſt, coram Gad propheta & Abiathar ſacerdote, qui portabat ephod. Iuit igitur Sa-
CAP. 24 ul & ſocii eius ad quærendum. Et nunciatum eſt Dauid: ſtatimq. deſcendit ad petram, & uerſabatur in deſerto Maon. Deſcendiſſe ad petram dicitur, ideſt, ad tutiſſimum locum, in quo ea, quæ ſibi oneri & grauia erant, repoſuit. Et ipſe uerſabatur in deſerto Maon, quo ſibi ſuffugium pa-
CAP. 25 tebat. Erat autem uir quiſpiam in ſolitudine Maon. Hebræus hoc in loco non habet, in ſolitudine. in Maon enim ciuitate habitabat, non in ſolitudine. Vere fruſtra ſeruaui omnia, quæ huius erant, & non periit quidquam de cunctis, quæ ad eum pertinebant, & reddidit mihi malum pro bono. Tunc quippe ei reddidit malum pro bono, quando blaſphemauit eum conuiciando: & dixit: Quis eſt Dauid, & quis eſt filius Iſai? Hodie increuerunt ſerui, qui fugerunt dominos ſuos. Et nunc fiant ſicut Nabal inimici tui, & qui quærunt Domino meo malum. Fiant, inquit, ſicut Nabal, ut pereant ſicut Nabal in ſtultitia ſua. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia, quæ locutus eſt bona de te, & conſtituerit te ducem Iſrael, non erit tibi hoc in ſingultum. Non erit, inquit, tibi hoc in ſingultum; ut modo effundas ſanguinem Nabal, & propter hoc flendum tibi ſit, & pœnitendum. Saul autem dedit filiam ſuam Micol uxorem Dauid, Phalti filio Lais, qui erat de Gallim. Vt Hebræi tradunt, non cognouit eam, ideſt, Phalti: quoniam ſi cognouiſſet eam, numquam Dauid ſibi eam poſtea ſociaſſet, quia in lege penitus huiuſmodi prohibetur coitus. Idem namque Phalti de Gallim, ideſt, de inundatione erat. Inundatio, hoceſt, gallim, lex intelligitur. legis enim doctor erat de Bahurim, ideſt, de electis: quando autem a Saule Michol ei datur, Phalti, ideſt, euadens interpretatur: quando uero ab eadem Michol aufertur,

Phaltiel,

Phaltiel, ideſt, euadens a Deo interpretatur. Euadens a Deo dicitur; quia cuſtodiuit eum ne tangeret eam; ne fieret tranſgreſſor legis. Secutusq. eſt eam uir ſuus plorans uſque bahurim. Ploraſſe dicitur præ gaudio, eo quod Dominus eum cuſtodiſſet, ne eam tãgeret. Ait autem Dauid CAP. 26
ad Achimelech Ethæum & Abiſai filium Saruiæ fratrem Ioab, dicens: Quis deſcendet mecum? Achimelech ipſe eſt Vrias. Vrias ergo interpretatur lux mea Deus. Achimelech interpretatur frater meus rex. Et aſcẽdit Dauid & CAP. 27
uiri eius, & agebant prædas de Geſſuri & de Getri & de Amelechitis. Hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus. Hi pagi non erant ſub poteſtate Achis. Habitati in terra antiquitus dicuntur, quia quieti & ſecuri habitati fuerant, & nullius hoſtis deprædationes perpeſſi. Samuel autem CAP. 28
mortuus eſt, fleuitq. eum omnis Iſrael. & ſepelierunt eũ in Rama urbe ſua. Supra namque dicitur ſepultus fuiſſe in domo ſua in Rama. In domo ſua, in familia uidelicet & cognatione ſua. Quæritur namque, cum ſuperius iam mortuus legatur, cur hic repetatur mortuus. Mortuus hic, ut Hebræi uolunt, reſuſcitationis ſuæ cauſa repetitur. Conſuluitq. Dominum: & nõ reſpondit ei neque per ſomnia, neque per ſacerdotes. Hebræus, Neque per doctrinam, neque per prophetas. Reſpondebat Dominus per ſomnia, ſicut iidem Hebræi aſſerunt, eo quod orando & ieiunando poſcebant oraculum ſibi fieri diuinum: & Deus illis per ſomnia reuelabat ea, quæ futura erant: quod in hoc loco minime Saul feciſſe legitur. Per doctrinam, per ephod ſcilicet, quod ſacerdos in pectore portabat. Neque per prophetas, quia, illis conſulentibus, Dominus nequaquam reſpondebat. Hi prophetæ dicuntur fuiſſe diſcipuli Samuelis, quibus prophetantibus iunxit ſe Saul, & prophetauit. Quærite mihi mulierem habentem Pythonem, & uadam ad eam, & ſciſcitabor per illam. Nullo accepto diuinitus Saul reſponſo, conuertitur ad Pythones. Quamuis ergo Saul legatur eraſiſſe magos & hariolos de terra: hanc tamen mulierem Hebræi matrem fuiſſe Abner filii Ner au-

tumant,

tumant, & propter eundem Abner, ne perimeretur cum ceteris Pythoniſſis, abſconſam & reſeruatam fuiſſe. Nec audiet uos quiſquam de ſermone hoc. Aequa enim pars erit deſcendentis ad prœlium, & remanentis ad ſarcinas. Cum in Latinis codicibus legatur, laſſos quoſdam ſubſtitiſſe ad ſarcinas; & in Hebræo habeatur, iuſſos fuiſſe ut reſiderent ad ſarcinas: locus hic monſtrat, Hebraicam ueritatem in hoc loco ſequi debere; quæ non laſſos, ſed iuſſos remanſiſſe ad ſarcinas dicit fuiſſe. ait enim ita: Aequa pars erit deſcendentis ad prœlium, & remanentis ad ſarcinas. Non ait, qui laſſi remanſerunt ad ſarcinas, ſed abſolute, remanẽtis ad ſarcinas: quia, ſi laſſi remanſiſſent, nulla eis deberetur de prædis portio.

CAP. ult. Quod cũ uidiſſet armiger eius, uidelicet quod mortuus eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo. Armigerum iſtum Hebræi Doech Idumæum dicunt fuiſſe, qui cernens Saul mortuum, ſe ipſum ob metum Dauid interemit. Mortuus eſt ergo Saul, & tres filii eius, & armiger illius, & uniuerſi uiri eius. Viri iſti, pueri domeſtici eius intelligendi ſunt. Hi tres filii Saul cum eo interfecti ſunt, Ionathan, Abinadab, qui & Ieſui, & Melchiſua. Isboſeth autem domi erat, qui anno, quo Saul rex conſtitutus eſt, natus fuiſſe dicitur: qui etiam quadraginta annorum fuiſſe legitur, cum regnare cœpiſſet. unde colligitur, Saul quadraginta annos regnaſſe. Quærendum, cur alibi legitur Ieſui, & alibi Abinadab? Ieſui enim interpretatur æqualis. æqualis ideo dicitur, quia æqualis meriti fuiſſe filii cũ patre memorãtur. Abinadab interpretatur, pater meus ſpõte. ſpõte etenim ſua pater eius Saul male agendo acquiſiuit, ut taliter una cum filiis perimeretur.

IN LIBRVM SECVNDVM REGVM.

CAP. I. IN die autem tertia apparuit homo ueniens de caſtris Saul: & reliqua. Hominem iſtum Amalechitem Hebræi filium Doech fuiſſe dicunt. Amalechites enim & Idumæus unum eſt: quia filius primogenitus

Eſau,

Eſau, Eliphaz fuit, & huius filius Amalec. Diadema autẽ, & armillam, quæ Dauid detulit a patre Doech, commendata ſibi fuiſſe Hebræi perhibent. Et planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt uſque ad ueſperam ſuper Saul, & ſuper Ionathan filium eius, & ſuper populum Domini, & ſuper domum Iſrael. Populum Domini, ſacerdotes, & domum Iſrael generaliter omnem populũ Iſrael dicit. Et dixit ut doceret filios Iuda arcum. Ecce ſcriptum eſt in libro iuſtorum. Et dixit, ſubauditur Dauid: ut doceret, ſubauditur Deus: filios Iuda arcum, reges uidelicet Iuda doceret fortitudinem: ſcilicet ut fortes & intenti eſſent in timore Domini, & in præceptis Dei, ne per inobedientiam reges Iuda a fortitudine & timore Domini, ſicut Saul, recederent, & eo modo, quo ipſe perierat, perirent. Quod autem ait: Ecce ſcriptum eſt in libro iuſtorum: Liber iuſtorum liber Samuelis eſt, ubi continentur prophetæ iuſti, Samuel uidelicet, Gad, & Nathã: in quorũ libro ſcriptũ eſſe perhibetur, qualiter Saul, recedẽs a timore Domini, per inobedientiam ſuam periit. Inclyti tui Iſrael ſuper montes tuos interfecti ſunt. In Hebræo habetur, Super excelſa tua. Et eſt ſenſus: O Saul, glorioſi Iſrael ſuper excelſa tua interfecti ſunt: quia in peccato inobediẽtiæ tuæ una tecum perierunt. Inobedientia namque tua pro idolis, ideſt, excelſis reputata eſt, ſicut eſt illud in libro Samuelis: Melior eſt enim obedientia, quam uictimæ; & auſcultare magis, quam offerre adipem arietum: quoniam quaſi peccatum hariolandi eſt, repugnare; & quaſi ſcelus, idololatriæ nolle acquieſcere. Filiæ Iſrael ſuper Saul flete, qui ueſtiebat uos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui ueſtro. Veſtiebat eas coccino, & præbebat ornamenta aurea cultui earum de prædis hoſtium, quas agebat. Quo modo ceciderunt fortes in prœlio? ſubauditur, in peccato tuo. Ionathan in excelſis tuis occiſus eſt. In Hebræo non habetur, eſt. eſt enim ſenſus: O Saul, Ionathan in excelſis tuis, ideſt, in peccato inobedientiæ tuæ occiſus, ſubauditur eſt. Et nũc retribuet quidem uobis

1. Reg. 15

CAP. 2

no ab eo Dauid accepto; miſiſſe pro ea ad eius fratrem Iſboſeth legitur, ſicut ſequentia declarant: Miſit autem Dauid nuncios ad Isboſeth filium Saul, dicens: Redde uxoré meam Michol, quam deſpondi mihi centum præputiis Philiſtiim. Plangensq. rex Abner, ait: Nequaquam, ut mori ſolent ignaui, mortuus es Abner: hoceſt, non periſti in ſtultitia tua, ſicut ignaui perire ſolent: quia fraude deceptus es. Manus tuæ non ſunt ligatæ, & pedes tui non ſunt compedibus aggrauati. Non es iure belli captus, & manus tuæ non ſunt ligatæ, & pedes compedibus aggrauati, ſicut eorũ manus ſolent ligari, & pedes uinciri, qui in prœlio capi ſolent. dolo igitur, non uiribus peremptus es. Duo autem uiri, principes latronum erant filio Saul: nomen uni Baana, & nomen alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ, de filiis Beniamin. Duo uiri iſti principes erãt ſuper expeditiones CAP.4
Isboſeth. Mortuo uero Abner, ut Hebræi tradunt, conciliati ſunt cum Miphiboſeth, ut una interficerent Isboſeth, & eundem Miphiboſeth conſtituerent regem: & eiuſdem cõſilii delatorem Miphiboſeth extitiſſe. & iccirco hic idem Miphiboſeth ſubintroducitur hoc modo. Erat autẽ Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quinquẽnis enim fuit quando uenit nuncius de Saul, & Ionathan ex Iezrael, & cetera ſequentia. Videntes uero Baana & Rechab a Miphiboſeth ſuum proditum eſſe conſilium, timore perterriti, fuga lapſi ſunt in Gethaim, fueruntq. ibi aduenæ uſque ad tempus illud. Tempus illud intelligendum eſt, quando inde reuerſi domum Isboſeth feruente die ingreſſi ſunt, aſſumentes ſpicas tritici, & percutientes eum in inguine. Spicas tritici quaſi cauſa primitiarum tulerunt, ut honorem regi deferre uiderentur, & eorum dolus nequaquam deprehẽderetur. Filius triginta annorum erat Dauid cum CAP.5
regnare cœpiſſet, & quadraginta annis regnauit. In Hebrõ regnauit ſuper Iudam ſeptem annis & ſex menſibus. In Hieruſalem autem regnauit triginta & tribus annis ſuper omnem Iſrael & Iudam. Quæritur, cur non in ſumma quadraginta annorum & ſex menſes annumerentur. Quod ab He-

Hebræis duobus ſoluitur modis: dicunt enim, quia Dauid ſex menſibus Abſalom filium ſuum fugerit, merito eoſdem ſex menſes a ſumma regni illius eſſe excluſos. Dicunt etiã aliter, quod ſex menſibus in Hebron Dauid quadam infirmitate corporis laborauerit, & icci rco eoſdem ſex menſes non ſupputari in regno eius. Ex eo namquam tempore illum regnaſſe dicunt in Hebron, ex quo, deuictis Amalechitis, de ſpoliis eorum miſit dona ſenioribus Iuda, iis, qui erant in Hebron, & iis, qui erant in Bethel, & reliquis, qui erant in iis locis, in quibus commoratus fuerat Dauid ipſe, & uiri eius. Dictumq. eſt ad Dauid ab eis: Non ingre dieris huc, niſi abſtuleris cæcos, & claudos dicentes: Non ingredietur Dauid huc. Ac ſi dicatur ab eis: Non ingredie tur huc Dauid, donec nos hinc auferat, quos inermes & imbecilles ſicut cæcos & claudos eſſe arbitratur: & quos bello aggreſſurus, ſicut cæcos & claudos ſe triumphaturum putat. Iccirco dicitur in Prouerbio: Cæcus & claudus non intrabũt in templum. In Hebræo habetur: Cæcus & clau dus non intrabit domum: hoceſt, cæcus & claudus, ſubauditur dicunt: Non intrabit quilibet domum cæcorum & claudorum, quamdiu cæcus & claudus intus fuerint. Propoſuerat enim in die illa Dauid præmium, qui percuſſiſſet Iebuſæum, & tetigiſſet domatum fiſtulas, & abſtuliſſet clau dos & cæcos odientes animam Dauid. In Hebræo ita habetur: Et dixit Dauid in die illa: Qui percuſſerit Iebuſæũ, & tetigerit fiſtulam, & claudos & cæcos odientes animam
1.*Par.* 11 Dauid: ſubauditur erit princeps & dux, ſicut liber Paralipomenon declarat, hoc modo dicens: Omnis, qui percuſſerit Iebuſæum, in primis erit princeps & dux. Aſcendit igitur primus Ioab filius Saruiæ, & factus eſt princeps. Quod autem dicit, Qui tetigerit fiſtulam, ita intelligendum eſt: Qui tantæ fuerit audaciæ & fortitudinis, ut ad mu rum ciuitatis uſque ueniat, & haſta ſua fiſtulam, quæ in mu ro eſt, tangat, ipſe princeps erit. Et reliquerunt ibi ſculpti lia ſua, quæ tulit Dauid, & uiri eius. Tulit ea Dauid, & igni
1.*Par.* 14 iuſſit exuri, ſicut liber Paralipomenon declarat, ita dicens:

Dere-

Dereliqueruntq. ibi deos ſuos, quos Dauid iuſſit exuri. Conſuluit autem Dauid Dominum. qui reſpondit: Non aſcendas, ſed gyra poſt tergum illorum, & uenies ad eos ex aduerſo pyrorum. In Hebræo non pyrorum, ſed flentium legitur. Ex aduerſo itaque flentiũ eum uenire iubet, hoceſt ex aduerſo idolorum ſuorum, ubi ſcilicet idola eorum erant, in quibus confidebant. Quæ idola icciro flentium uocantur, quia fletu digna ſunt, & eos, qui ea colunt, ad fletum miſeriarum perducunt. Flentium itaque eorum idola ob blaſphemiam hic ſermo diuinus uocat: ſicut alibi uocatur idolum Moab, contaminatio Moab. Et cum audieris ſonitum gradientis in cacumine flentiũ: hoceſt, cum audieris poteſtatibus angelicis eorum idola, in quibus omnis fortitudo eorum eſt, conteri & conculcari, tunc inibis prœlium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, ut percutiat caſtra Philiſtiim. In eorũ namque idolis Dominus iudicia fecit, ſicut & in diis Aegyptiorum.

Contriſtatus eſt autem Dauid, eo quod percuſſiſſet Dominus Ozam. Hebræus: Eo quod diuiſiſſet. Diuiſiſſe illum Dominus dicitur, quia locus, ubi erant Ozam, uacuus apparuit. Et noluit Dauid a ſe diuertere arcam Domini in ciuitatem Dauid, ſed diuertit eam in domum Obed Edom Gethei, qui Getheus ideo uocatur, eo quod in Geth pater eius habitauerit. Et benedixit Dominus Obed Edom, & omnem domum eius. Benedixiſſe domum eius Dominum, Hebræi dicunt, eo quod omnes uxores eius & concubinæ & nurus & ancillæ maſculos pepererint filios, necnon & feminæ quadrupedes geminos ei ediderint fetus. de quo ita in libro Paralipomenon ſcribitur: Manſit ergo arca Dei in domo Obed Edom tribus menſibus, & benedixit Dominus domui eius & omnibus quæ habebat. Et alibi in eodem libro Paralipomenon dicitur: Filii autem Obed Edom, Semeias primogenitus, Iozabat ſecundus, Iohaa tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Amiel ſextus, Iſſachar ſeptimus, Pallathi octauus, quia benedixit illi Deus. Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius uſque

CAP. 6

1. Par. 13

que ad diem mortis ſuæ.. Michol ipſa eſt Egla: hæc genuit Dauid Iethraam, cuius partu occubuit. Dixitq. Nathan ad regem: Omne, quod eſt in corde tuo, uade, & fac: quia Dominus tecum eſt. Hoc enim Nathan ex ſe, nôn ex ſermone Domini, dixit ad Dauid. Illud uero, quod ſequitur, ex ſermone Domini dixit: Hæc dicit Dominus: Numquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Ac ſi diceret: Non poteris mihi domum ædificare, quia uir ſanguinum es, & multum ſanguinem effudiſti. Neque enim habitaui in domo ex die, qua eduxi filios Iſrael de terra Aegypti, uſque ad diem hanc, ſed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio. Ambulaſſe ſe Dominus dicit in tabernaculo, & in tentorio, quia nec Moyſes, nec Ioſue potuerunt ei ædificare domum, eo quod uiri fuerint ſanguinum, ſicut & Dauid. Per cuncta loca, quæ tranſiui cum omnibus filiis Iſrael, numquid loquens locutus ſum ad unam de tribubus Iſrael, cui præcepi ut paſceret populum meum Iſrael, dicens: Quare non ædificaſti mihi domum cedrinam? Hæc loca, per quæ ſe tranſiſſe Dominus dicit, intelligenda ſunt Silo, & Galgala, & Nobe, & cetera loca, ubi tabernaculum & arca Domini collocata fuit. Numquid loquens locutus ſum alicui iudici de tribubus Iſrael, cui præcepi ut paſceret populum meum Iſrael: Quare non ædificaſti mihi domum cedrinam? iccirco a nullo iudicum ſibi ædificari domum cedrinam iuſſit; quia ab omnibus contra hoſtes pugnatum fuit, & omnes effuſores fuerunt ſanguinum. Filius autem tuus, cui non inſtabunt bella hoſtium, & qui non erit uir ſanguinum, ipſe ædificauit mihi domũ. Et nunc hæc dices ſeruo meo Dauid: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de paſcuis ſequentem gregem. Et poſt pauca: Fecitq. tibi nomen grande iuxta nomen magnorum, qui ſunt in terra. Feci, inquit Dominus, tibi nomen grande, ſicut feci Abraham, Iſaac, & Iacob, & Moyſi, & Ioſue: quorum nomina ſunt famoſiſſima in terra. Et ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo eũ, & habitabit ſub eo. Hoc in loco tempus Salomonis ſermo

deſcribit

deſcribit diuinus, quo filii Iſrael pacem eſſent habituri per circuitum, & non eſſent affligendi & opprimendi, ſicut tẽpore iudicum fuerunt oppreſſi & afflicti. Qui ſi inique aliquid geſſerit, arguam eum in uirga uirorum, & in plagis filiorum hominum. Virgam uirorum, gladium uocat inimicorum. plagæ uero filiorum hominum, ſunt incommoditates corporum humanorum, quibus pro peccatis ſuis a Domino merito homines flagellantur. Iſta eſt enim lex Adam domine Deus. Hoc eſt, lex hominis eſt domine Deus, ut tibi in ſimplicitate cordis & puritate ſeruiat. Et tu facies ei iuxta miſericordiam tuam, ſicut mihi dignatus es facere ſeruo propter uerbum tuum: & ſecundum cor tuum feciſti omnia magnalia hæc: propter uerbum tuum, quod promiſiſti Abraham, Iſaac, & Iacob, feciſti omnia hæc mihi ſeruo tuo. Quod dicit, ſecundum cor tuum: intelligitur ſecundum miſericordiam tuam: quia non eſt ſimilis tui. Neque enim eſt Deus extra te in omnibus, quæ audiuimus auribus noſtris. Non eſt, inquit, Deus ſimilis tui, qui fecerit magnalia hæc, quæ audiuimus auribus noſtris. A facie populi tui, quem redemiſti ex Aegypto gentem, & Deum eius. Hebræus habet, gentibus & diis earum. Et eſt ſenſus: A facie populi tui, quem redemiſti ex Aegypto, de manu ſcilicet Aegyptiorum, quos in mari Rubro pere- *Exod. 14*
miſti, & diis eorum, in quibus iudicia feciſti. Quia tu Domine exercituum, Deus Iſrael, reuelaſti aurem ſerui tui, dicens, Domum ædificabo tibi, propter hoc inuenit ſeruus tuus cor ſuum, ut oraret te oratione hac. Aurem eius Dominus per prophetam reuelauerat, ſe illi domum ædificaturum. Iccirco Dauid inueniſſe ſe dicit cor ſuum, id eſt, inuenit audaciam in corde ſuo, ut oraret eum oratione hac.
Factum eſt autem poſt hæc: percuſſit Dauid Philiſtiim, & CAP. 8
humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de manu Philiſtiim. Frenum tributi, quinque erant ciuitates Philiſtinorum, quæ frequenter Iſrael ſibi tributarium faciebant, quas ab eis tulit Dauid, & humiliauit eos, fecitq. ſibi tributarios. unde & in Paralipomenon legitur: Percuſſit Da-

uid Philiſtiim, & humiliauit eos, & tulit Geth & filias eius de manu eorum. Fecitq. Dauid ſibi nomen, cum reuerteretur capta Syria. Feciſſe ſibi nomen dicitur, quia in ualle Salinarum, cæſis decẽ & octo millibus, erexit ſibi fornicem triumphalem. Et ſi quem mouet, quod in pleriſque Latinorum codicibus inuenitur, Dauid non decem & octo millia in ualle Salinarum, ſed duodecim millia cecidiſſe: nouerit hoc uitio ſcriptorum in eiſdem codicibus inditum eſſe. ueraciter tamen Dauid in eadem ualle Salinarum decem & octo milia cecidit, Ioab uero duodecim millia: ſicut in titu
CAP. 9 lo quinquageſimoctaui pſalmi ſcribitur. Dixitq. Siba ad regem: Sicut iuſſiſti Domine mi rex ſeruo tuo, ſic faciet ſeruus tuus, & Miphiboſeth comedet ſuper menſam tuã. Notandum, quod in Hebræo, ſuper menſam meam, legatur: quia in hoc loco defectus eſt, & neceſſaria ſubauditio. quando enim dixit Siba: Sicut iuſſiſti Domine mi rex ſeruo tuo, ſic faciet ſeruus tuus: ſubaudiendum eſt, Dauid dixiſſe, & Miphiboſeth comedet ſuper menſam meam,
CAP. 10 quaſi unus de filiis regis. Dixitq. Dauid: Faciam miſe-
1. Reg. 27 ricordiam cum Anon filio Naas, ſicut fecit pater eius mecum miſericordiam. Quando fugit Dauid a facie Achis regis Geth, uenit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo miſericordiam, multa impertiens ei bona. De Naas itaque uenit in ſpeluncam Odollam, ubi uenerunt ad eum pater eius, & mater, & omnis domus eius. Inde uenit ad Moab, & dimiſit apud eum patrem, & matrem, & omnem domum ſuam. Quod uero dixit Achis rex Geth: Hiccine ingredietur domum meam? Abiit inde Dauid, & fugit in ſpeluncam Odollam. Abiit inde, ſubaudiendum eſt, de domo Naas, & inde fugiſſe illum in ſpeluncam Odollam. Si uero quæritur, cur ad eum, ideſt, ad Achis Dauid redierit, ante cuius faciem fugerat: intelligendus eſt iſte Achis filius fuiſſe Achis, a quo fugit Dauid. unde & in ſubſequentibus Achis, cum quo Dauid in prœlium contra Saul deſcendebat, filius dicitur fuiſſe Maoch. non enim a patre hoc nomen patronymicum, ſed a matre ſumpſit,

quæ

quæ Macha uocabatur. Et icciro non a patre hoc ſumpſit nomen, eo quod Dauid a ſe abiecerit. Reliquam autem partem populi tradidit Abiſai, fratri ſuo. Notandum, quod ſolummodo in hoc loco in Hebræo legatur Abiſa, in ceteris uero locis Abiſai. Abiſa itaque interpretatur, pater ſacrificii; & Abiſai, pater meus ſacrificium. ideo autem ex nomine illius unam litteram demptam Hebræi dicunt, eo quod necis Abner conſcius fuerit. Factum eſt ergo, CAP. 11
reuertente anno, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere: miſit Dauid Ioab & ſeruos ſuos cum eo: & cetera. In Hebræo ita legitur: Eo tempore, quo reges ab bella proceſſerant, miſit Dauid Ioab: & cetera. Hos reges dicit, qui proceſſerunt contra Dauid in pugnam, ſcilicet regem Roob, & Iſtob, & Soba, & Maadia: qui utique reges Syriæ fuerunt, & pugnare uoluerunt conducti mercede a rege Moab contra Dauid, a quo triumphati eſſe legũtur. Et dixit Dauid: Nonne iſta eſt Bethſabee filia Eliam, uxor Vriæ Ethei? Eliam filius fuit Achitophel. Et uocauit Vriam Dauid; ut comederet coram ſe, & biberet: & inebriauit eum. Icciro inebriaſſe eum dicitur, ut ſaltem ebrius in domum ſuam deſcenderet. Verumtamen, quo- CAP. 12
niam blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter uerbũ hoc filius, qui natus eſt tibi, morte morietur. In Hebræo ita legitur: Verumtamen, quoniam blaſphemando blaſphemaſti inimicos Domini, propter uerbum hoc etiam & filius, qui natus eſt tibi, morte morietnr. Quod per antiphraſim dictum eſt: & eſt ſenſus: Saluationem tribuiſti inimicis Domini: quibus inſurgentibus contra populum Domini, peccato hoc tuo præpediente, non poterit eis reſiſtere populus Domini. Inſuper etiam ipſi inimici uictorioſi exiſtent propter peccatum tuum ſuper populum Domini. Et uocauit nomen eius amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus. In Hebræo ita legitur: Et uocauit nomen eius ידידיה Iedidia, ideſt dilectus Domini, propter Dominum. Dilectus Domini propter Dominum, dicitur, propter ſuam ſcilicet miſericordiam gratuitam, qua eum

diligere dignatus eſt: cum utique eius dilectione & miſericordia indignus exiſteret, quem conſtabat Mamzerem eſſe. Dimicaui aduerſum Rabba, & capienda eſt urbs aquarum. Notandum, quod in Hebræo, quando cum adiectione nominum ponitur, Rabbath ſcribitur; ſicut eſt Rabbath filiorum Ammon: quando uero ſine adiectione nominum, non Rabbath, ſed Rabba ſcribitur. Cumq. dimicaſſet, cepit eam, & tulit diadema Melchom de capite eius. מלכם Melchom interpretatur rex eorum. Rex eorum uocatur idolum eorum: quod hic uocatur Melchom, cuius diadematis aurum & gemmas conflaſſe, & purgaſſe dicitur Dauid ſecundum legem, & feciſſe ſibi inde diadema: quod hic poſitum ſuper caput eius dicitur. Populum quoque eius adducens ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta, diuiſitq. cultris, & tranſduxit in typo laterum. Serrauit enim eos ferratis carpentis, & diuiſit cultris, ſicut lateres diuidi ſolent, qui ex paleis & luto conficiuntur.

CAP. 13 Porro Abſalom fugiens abiit ad Tholmai, filium Amihur, regem Geſſur. Tholmai pater fuit Maacha matris Abſalom, quam dicunt Hebræi a Dauid in prœlio captam, &, *Deut.21* cæſarie & unguibus præciſis, ſecundum legem eam uxorem ſibi Dauid ſociaſſe, & ex ea generaſſe Thamar, & Abſalō. Ceſſauit itaque Dauid rex perſequi Abſalō. In Hebræo legitur: Ceſſauit itaque rex exire poſt Abſalō. Voluiſſe idē Dauid exire perhibetur, ut reduceret Abſalom. Sed pertractans in corde ſuo, quod quoties eum uideret, toties dolorem mortis Amnon ei ad memoriam reduceret, iccirco ceſſaſſe dicitur exire poſt Abſalom, ſubauditur ut eum ad propria reuocaret. Quod uero ait: Eo quod conſolatus eſſet ſuper Amnon interitu: intelligendum eſt, quia, poſtquam noluit exire poſt Abſalom, ut reduceret eum, & uideretur ab eo, cœpit conſolari ſuper morte Amnon. quam diu enim putabatur idem Abſalom reduci, ut uideretur ab eo, ſemper mors Amnon filii ſui animo eius occurrebat. Siue aliter, conſolatus fuiſſe ſuper Amnon interitu dicitur, eo quod nouerat eum flagitioſum, & dignum morte, meritoq.

ritoq. periſſe. Intelligens autē Ioab filius Saruiæ, quod cor regis uerſum eſſet ad Abſalom. Cor regis uerſum eſſe ad Abſalom uidiſſe dicitur, eo quod uiderit eū idem Ioab pro Abſalom ſuſpirare, & ex eo intellexit, quod cor eius uerſum eſſet ad Abſalom. Miſit Thecuā, & tulit inde mulierem ſapientem. Thecua ciuitas eſt, de qua fuit Amos propheta. Putatur autem eadem uidua auia fuiſſe eiuſdem Amos prophetæ. Quæ reſpondit ei: Heu, mulier uidua ego ſum. mortuus eſt enim uir meus: & ancillæ tuæ erant duo filii, qui rixati ſunt aduerſus ſe in agro; nullusq. erat, qui eos prohibere poſſet. et percuſſit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce conſurgens uniuerſa cognatio aduerſus ancillam tuam dicit, trade eum, qui percuſſit fratem ſuum. In ueritate autem, ut Hebræi tradunt, hæc mulier uidua duos filios habuit, qui rixati ſunt in agro ſuper hereditate patris ſui, & alterum ab altero interemptū. Se ipſam tamen eadem uidua in perſona Dauid poſuit, & duos filios ſuos in perſona Amnon, & Abſalom. Cognationē uero, quæ conſurrexit aduerſus filium ſuum in perſona ceterorum filiorum Dauid. In me Domine mi rex iniquitas, & in domo patris mei: rex autem & thronus eius ſit innocens. Ac ſi diceret, pro eo quod alter filius meus conſurrexit aduerſus alterum, in me ſit iniquitas, ſi tamen aliqua eſſe debet. in te autem, o rex Dauid nulla ſit iniquitas: quia abſque culpa es, eo quod Abſalom Amnon dignum morte interfecit. Et ſicut ego abſque culpa ſum, pro eo quod duo filii mei, cōſurrexerunt aduerſum ſe, & interfectus eſt alter ab altero: ita & tu abſque culpa es, pro eoquod Abſalō Amnon dignū morte interfecit. Quæ ait: Recordetur rex domini Dei ſui, ut nō multiplicētur proximi ſanguinis ad ulciſcendum: & nequaquam interficient filium meum. Recordatio hic pro iuramento poſita eſt: Ac ſi diceret: Recordetur rex promiſſionis ſuæ, immo iuramenti, quo mihi per dominum Deum ſuum pollicitus eſt, ut non multiplicentur proximi ſanguinis ad ulciſcendū. Dixitq. mulier: Quare cogitaſti iſtiuſmodi rem contra populum Dei? Et locutus

CAP. 14

cutus eſt rex uerbum iſtud, ut peccet, & non reducat eiectum ſuum. Ex hoc loco demonſtratur illud, quod paulo ſuperius dictum eſt: Ceſſauit rex Dauid ire poſt Abſalom, ideſt, ceſſauit, ut non exiretur ab aliquo, & reduceretur Abſalō. Inde ait mulier: Et locutus eſt rex uerbum iſtud, ut peccet, & non reducat eiectum ſuum. Quod uero ait: Quare cogitaſti iſtiuſmodi rem contra populum Dei? Populum Dei, uocat eundem Abſalom, ſiue eos, qui cum illo erant, qui quaſi captiui & eiecti erant, eo quod non reducerentur ad hereditatem Dei: ne forte coacti, diis alienis in terra aliena ſeruirent. Nec uult perire Deus animam, ſed retractat cogitans, ne pereat penitus, qui abiectus eſt. Ac ſi diceret: Deus peccatores, qui a diabolo captiui detinentur, ut ad ſe conuertantur, uocat: & tu, qui eum imitari debes, cur non eo modo agis? Et quando tondebatur capillus, ſemel autem in anno tondebatur. In Hebræo ita legitur: Et quando tondebatur caput eius. Statuto autem tempore tōdebatur: quia grauabat eum cæſaries. Ponderabat capillos capitis ſui ducentis ſiclis pondere publico. Non enim ſemel in anno, ut Latini codices habent, tondebatur caput eius, ſed ſtatuto tempore, ideſt, de triginta in triginta diebus.

CAP. 15 Poſt quadraginta autem annos dixit Abſalom ad regem: Vadam, & reddā uota mea, quæ uoui Domino in Hebron. Quadrageſimus agebatur annus ex eo tempore, quo Saul Nobe ciuitatem cum ſacerdotibus octogintaquinque propter Dauid interemit. Et icirco hic idem quadrageſimus annus ponitur, ut monſtretur diuinam ultionem ſuſcitari ſuper Dauid, eo quod Abimelech ſacerdotem fefellerit, & propter eum tot ſacerdotum cædes facta fuerit. Caue lector pleroſque mendoſos codices, in quibus ſcriptum inuenitur, poſt quattuor, non poſt quadraginta, annos. in ueracioribus uero codicibus, & in Hebraica ueritate, non quattuor, ſed quadraginta ſcribuntur anni. ſi uero contentioſus quis eoſdem quattuor annos aſtruere uoluerit ab eo tempore, quo Abſalom Amnō fratrem ſuum interfecit, uſque ad illud tempus, quo patri

dixit:

dixit : Vadam , & reddam uota mea , quæ uoui domino in Hebron : perſpicue ſe errare , ſi diligenter perſcrutatus fuerit, inueniet : cum utique Abſalom , interſecto Amnon , in Geſſur apud Tholmai regem tribus annis , & in Hieruſalem inde reuocatus, non uiſo patre,duobus moratus fuerit annis , & ſexto anno faciem patris uiderit , & contra eum perduellionem præparauerit . uotum namque ſe uouiſſe mentiendo dixit , ideſt , orationem facturum in loco , quo requieſcunt Abraham , Iſaac , & Iacob . Et depoſuerunt arcam Dei . Et aſcendit Abiathar , donec expletus eſſet omnis populus,qui egreſſus fuerat de ciuitate . Ideo Arcam Dei depoſuiſſe dicuntur, ut Dominus ab Abiathar ſacerdote conſuleretur, quo uerſus Dauid ire deberet . Aſcendiſſe autem Abiathar dicitur , ideſt , oraſſe . Et quia oraculo diuino non ei reſponſum eſt , iccirco in ſubſequentibus dixit Dauid , ut reportaretur arca Dei in urbem . Quid mihi & uobis filii Saruiæ ? Dimittite, ut maledicat . Hebræus non habet , ut maledicat , ſed tantum maledicat . Abiſai ſolus dixerat : Vado , & amputabo caput eius : & Dauid ad Abiſai,& Ioab reſpondit , dicens : Quid mihi & uobis filii CAP. 16
Saruiæ ? Ac ſi diceret : Numquid uultis interficere iſtum , ſicut interfeciſtis Abner ? Dominus enim præcepit ei , ut malediceret Dauid . Et quis eſt , qui dicat , quare ſic fecerit , ſubauditur, quare ſic fecerit non Dominus, ſed Semei . Semei , qui maledicebat Dauid, ipſe eſt Nabath pater Ieroboam , qui filius Gemini dicitur : & in zelo domus Saul maledixit Dauid . Nomen uero aui eius Gemini fuit, & ipſe Semei ex tribu Ephraim, filii Ioſeph, extitit . Vnde & idem Semei ad Dauid dicit : Primus quoque ueni hodie de omni tribu Ioſeph . Ad quem Abſalom , Hæc eſt, inquit , gratia ad amicum tuum ? In Hebræo legitur : Hæc eſt , inquit , miſericordia tua ad amicum tuum ? Quod nō affirmando , ſed negando pronunciandum eſt . Et eſt ſenſus : Miſericordia eſt , aut dici debet , quod Dauid amicum tuum dimiſiſti , & cum eo non iſti ? Cumq. fugerit omnis populus , qui cum eo eſt ; percutiam regem deſolatum , &

reducam uniuerſum populum, quo modo omnes reuerti ſolent. Scilicet, ſicut reuerti ſolent, qui, amiſſo in prœlio rege, reuertuntur: ſic uniuerſus populus Iſrael reuertetur ad te. Et cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet quæcumque audierit, & dicet: Facta eſt plaga in populo, qui ſequebatur Abſalom: & fortiſſimus quiſque, cuius cor eſt quaſi leonis, pauore ſoluetur. In Hebræo ita habetur: Et fortiſſimus ipſe, cuius cor eſt quaſi leonis, pauore ſoluetur? quod non affirmando, ſed negando pronũciandum eſt. Fortiſſimus iſte Dauid intelligẽdus eſt: quod & ſequentia declarant. Scit enim omnis Iſrael fortem eſſe patrem tuum, & robuſtos omnes, qui cum eo ſunt. Abiit ancilla, & nunciauit eis. Et illi profecti ſunt. Hæc ancilla quaſi lauandi gratia cum pannis ad fontem Rogel ierat, ut penitus res non deprehenderetur. Puer autem, qui rem indicauit Abſalom, filius eiuſdem ancillæ paruulus dicitur fuiſſe. Surgite, & tranſite cito fluuium. Hebræi in hoc loco non fluuium, ſed aquam habent, quæ Iordanis fluuius intelligitur. Dauid autem uenit in caſtra, quæ מחנים Mahanaim Hebraice leguntur: in quo loco obuii
Gen. 32 fuerunt angeli Dei Iacob: ſicut in Geneſi legitur: Et uocauit Iacob nomen loci Mahanaim, ideſt, caſtra. Amaſa autem erat filius uiri, qui uocabatur Iethra de Iezraele. In Hebræo legitur Iethra Iſmaelites: unde & in Paralipomenon ita legitur: Abigail autem genuit Amaſa, cuius pater fuit Iether Iſmaelites. Iſmalites enim idem Iether uocatur: quia filius eius Amaſa opera Iſmaelis imitatus, Dauid fugientem nequaquam eſt comitatus, cui dixerat: Tui ſumus o Dauid, & tecum fili Iſai. In libro uero Samuelis iccirco Iethra Iezraelites uocatur; quia peccatum Amaſæ filii eius, quod in Dauid perpetrauerat Ioab, eum, ideſt, Amaſam percutiente deletum eſt. Qui ingreſſus eſt ad Abigail, filiam Naas, ſororẽ Saruiæ נחש. Naas interpretatur coluber. iccirco coluber, quia nullum admiſiſſe mortiferum perhibetur peccatum, niſi id quod originaliter de ſerpente antiquo contraxit. Eſt etiam Naas, qui & Iſai pater Dauid,
ſicut

ſicut in Paralipomenon demonſtratur: ubi enumeratis filiis Iſai legitur, quorum ſorores fuerunt Saruiæ & Abigail. Cumq. ueniſſet Dauid in caſtra, idest, in Mahanaim; Sobi filius Nas de Rabbath filiorum Ammon &c. Iſte Sobi filius fuit Naas regis, cum quo pugnauit Saul. Ipſe etiam Naas fecit miſericordiam cum Dauid, quando fugit a facie Saul: quo mortuo, dixit Dauid: Faciam miſericordiam cum Anon, ſicut fecit pater eius Naas mecum. Interempto uero a Dauid Anon, qui ei in decaluandis ſeruis ſuis iniuriam fecerat, conſtitutus eſt ab eodem Dauid in loco fratris. Iſte Sobi, qui ad Dauid legitur cum ceteris ueniſſe, & ſtratatoria, & tapetia, & uaſa fictilia, & cetera, quæ ſequuntur, ei obtuliſſe. Fuit autẽ ibi prœlium diſperſum ſuper faciem omnis terræ. Et multo plures erant, quos ſaltus conſumpſerat de populo, quam ii, quos uorauerat gladius in bello. Saltus hic, qui plures conſumpſiſſe, quam gladius uoraſſe, legitur, beſtias ferociſſimas, quæ in ſaltu erant, Hebræi autumant: a quibus plures conſumpti, quam a gladio uorati fuerint. Porro Abſalom erexerat ſibi, cum adhuc uiueret, titulum, qui eſt in ualle regis: dixerat enim: Non habeo filium: & hoc erit monumentum nominis mei: uocauitq. titulum nomine ſuo: & appellatur, Manus Abſalom, uſque in hunc diem. Hic locus ſuperiori loco copulandus eſt, ubi dicitur: Tulit Ioab tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalom, cum adhuc palpitaret hærens quercui. Et hic iungendum eſt: porro Abſalom erexerat ſibi, cum adhuc uiueret, titulum, qui eſt in ualle regis: & cetera quæ ſequuntur. Tradunt Hebræi, quod depoſitus de quercu, petierit ſibi inducias, ante quam perimeretur, ut faceret ſibi titulum ob memoriam ſui, eo quod non haberet filium talem, qui regno dignus eſſet. putabat enim filios ſuos non ſolum regno indignos, uerum etiam ob peccatum ſuum, quod in patrem geſſerat, præſenti uita indignos. in quo titulo manum dicitur defixiſſe, & figuram manus ſuæ expreſſiſſe, & ob hoc titulum hoc modo uocari. Vocauitq. titulum nomine ſuo, & appellatur,

2.Reg.17

CAP.18

tur, Manus Abſalom uſque in hunc diem. Quod uero legitur: Et proiecerunt eum in ſaltum in foueam grandem, & comportauerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum nimis: Proiectum eum in ſaltum Hebræi dicunt, eo quod gladio peremptus, lapidibus obrui deberet: quippe quia ſceleratiſſimus erat, & geminæ neci obnoxius, ſcilicet qui & patrem contra legis præceptũ ualde dehonorarit, & turpitudinẽ eius reuelarit. Ad quẽ Ioab, ideſt Achimaas dixit: Nõ eris nuncius in hac die, ſed nũciabis in alia. Hodie nolo te nũciare. Filius enim regis mortuus eſt. Ac ſi diceret: Nolo ut uir talis, qualis tu es, nunciũ feras regi, quod filius eius mortuus ſit. Nec enim decet, ut tale nuncium portes. icirco dixit Chuſi: Vade, & nuncia regi, quæ uidiſti. Notandum, quod in hoc loco, Chuſi, non proprium, ſed appellatiuum ſit nomen. Ac ſi diceret: Tu es dignus ut nuncium flebile (non Achimas) portes. Venitq. uniuerſus populus corãm rege: Iſrael autem fugit in tabernacula ſua. Vniuerſus populus, qui coram rege ueniſſe legitur, ii ſunt, qui cum Dauid permanſerant. Quod uero ait: Iſrael fugit in tabernacula ſua: ii intelligendi ſunt, qui cum Abſalom
CAP. 19 perduelliones extiterant. Miphiboſeth quoque, filius Ionathan, deſcendit in occurſum regis illotis pedibus. Et notandum, quod in Hebræo, non illotis pedibus, ſed legitur, pedibus infectis. fecerat namque ſibi idem Miphiboſeth ligneos pedes, quibus uti quaſi pro naturalibus ſolebat: ſicut ſolent facere claudi, quemadmodum & ille erat. Quid ultra loqueris? Fixum eſt, quod locutus ſum. Tu & Siba diuidite poſſeſſiones. In Hebræo ita legitur: Dixi, tu & Siba diuidite agrum. Pro eo quod in hoc loco Dauid immemor fuit amicitiæ, & fœderis, immo iuramenti, quod habuit cum Ionathan, & tam crudele dedit iudicium, dicens: Tu & Siba diuidite agrum: iccirco Roboam & Ieroboam diuiſerunt eius regnum. Miphiboſeth enim in Samuelis libro legitur, & interpretatur, os uerecundiæ. In Paralipomenon uero idem Miphiboſeth, Meribaal legitur, & interpretatur, litigans cum altiſſimo. litigaſſe enim

cum

cum altiſſimo , ideſt, cum Deo dicitur, eo quod Dauid reduxiſſet cum pace . Et quod ait idem Miphiboſeth regi, Etiam cuncta accipiat,poſtquã reuerſus eſt dominus meus rex in domum ſuam pacifice : nõ hoc dixiſſe ſuſpicatur gratulanti animo, ſed inſultanti , & quaſi contra Deum murmuranti , eo quod Dauid Dominus in pace reduxiſſet . Eſt autem ſeruus tuus Chamaan . In Hebræo : Ecce ſeruus tuus Chamaam , ipſe uadat tecum domine mi rex . Chamaam interpretatur, ſuſpirans . Quamdiu cum patre permanſit , ſuſpirans uocatus eſt : poſtquam uero in doctrinã Dauid regis tranſiit, non Chamaam, ſed Chamaan , quod interpretatur, fidelis ,appellatus eſt. Itaque omnes uiri Iſrael concurrentes ad regem , dixerunt ei : Quare te furati ſunt fratres noſtri uiri Iuda, & tranſduxerunt regem, & domum eius Iordanem, omnesq. uiros Dauid cum eo ? Et reſpondit omnis uir Iuda ad uiros Iſrael,Quia propior eſt mihi rex . Eſt enim hic defectus , & hæc ſubauditio : Et plus amo regem, quam tu . Et poſt pauca : Et reſpondit uir Iſrael ad uiros Iuda , & ait : Decem partibus ego ſum maior apud regem ; magisq. ad me pertinet Dauid, quam ad te . In Hebræo ita legitur: Decem partes mihi ſunt apud regem , magisq. ego in Dauid , quam tu . Decem uero partes Iſrael erant , ideſt , decem tribus : & iccirco magis ſe in Dauid eſſe dicunt,quam uiros Iuda . Cur mihi feciſti iniuriam ? Viri Iſrael feciſſe ſibi iniuriam queruntur , eo quod non expectauerit eos tribus Iuda ad reducendum regem . Nonne ſermo meus prior fuit , ut reducerem regem meũ ? Sermo eius prior fuit ad reducendum regem : ſicut in præcedentibus demonſtratur in eo loco, ubi dicitur : Sermo autem omnis Iſrael peruenit ad regem in domo eius : ſubauditur , ut eum reducerent : quod & maioribus natu Iuda mãdaſſe Dauid per Sadoch & Abiathar ſacerdotes legitur , hoc modo , dicens :Loquimini ad maiores natu Iuda , dicentes : Cur uenitis nouiſſimi ? Hebræus : Cur eſtis nouiſſimi ad reducendũ regem in domum ſuam ? Et hic ſubiungendum eſt , fratres mei uos : os meum & caro mea uos , cur

cur nouiſſimi reducitis regem? Et poſtea intelligendum eſt, mandaſſe illis quod ſermo omnis Iſrael ad eum iam perueniſſet, ita dicens: Sermo autem omnis Iſrael peruenit ad regem in domo eius. Durius autem reſponderunt uiri Iuda uiris Iſrael. Et hic defectus eſt. dicuntur enim reſpondiſſe uiri Iuda ad uitos Iſrael, eo quod mentirentur,& non
CAP. 20 facerent hoc ob amorem regis, ſicut aſſerebant. Pro quibus uerbis Siba filius Bocri, uir Iemineus, cecinit buccina, & ait: Non eſt nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Iſai. Ideo cecinit buccina, ut eius ſonitu attoniti tacerent. Quibus tacentibus, dixit: Non eſt nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Iſai. Sermo dicitur in ueteri prouerbio: Qui interrogant, interrogent in Abela, & ſic perficient. In Hebræo non habetur, prouerbio. Iſte ſer-
*Deut.*20 mo, ſermo legis eſt, in qua uidetur a Domino per Moyſen præceptum, ut, quando ingreſſuri terram Chanaan eſſent, & gentes deleturi, primum pacem offerrent; &, ſi pax ab eis reciperetur, pacem recipientes, tributarii eorum efficerentur; &, ſi pacem non reciperent, tunc a filiis Iſrael delerentur. iccirco exclamaſſe mulier ſapiens de ciuitate fertur: Nonne ego ſum, qui reſpondeo ueritatem in Iſrael: & tu quæris ſubuertere ciuitatem? quare præcipitas hereditatem Domini? Ac ſi diceret: Cur uis deſtruere ciuitatem hanc, antequam pacem interrogando offeras, ſicut in lege iubetur? cur etiam non eandem legem in nobis Iſraelitis ſeruas, quæ in alienigenis olim ſeruata eſt? Hanc mulierem Iudæi Zaram, filiam Azer, filii Iacob, intelligunt: & quod ſe matrem dixerit, ita dicens: Tu quæris euertere matrem Iſrael: iccirco matrem, quia multorum annorum erat. Ira autem Iairites erat ſacerdos Dauid, ideſt, magiſter: ſicut alibi ſcriptum eſt: Filii autem Dauid erant ſacerdotes;
CAP. 21 ideſt magiſtri fratrum ſuorum. Dixitq. Dominus propter
1.Reg.22 Saul, & domum ſanguinum, quia occidit Gabaonitas. Domus ſanguinum ſunt filii Saul; qui cum Doech Idumæo, dum adhuc pueri eſſent, ſacerdotes & Gabaonitas in No-
1.Reg.18 be occiderunt. Hi ſunt Armon, & Miphiboſeth, quos perit

perit ei Reſpha filia Aia,& quinque filii Michol, filiæ Saul, quos genuerat Adrieli, filio Berzellai, qui fuit de Molathi. Quæritur, cur filii Michol dicantur; cum non Michol, ſed eius ſoror Merab uxor fuerit Adrieli, filio Berzellai. quod ita ſoluitur. Merab quippe eos naturaliter genuit: & Michol uxor Dauid, quæ & Egla dicitur, eos in loco filiorum nutriuit, & ſibi in filios adoptauit: iccirco eius filii dicuntur. Filii quippe Iſrael iurauerant eis. Et uoluit Saul per- *Ioſ.9.10*
cutere eos zelo. Zelo quaſi pro filiis Iſrael, & Iuda, dicens Ioſue gratis eoſdem Gabaonitas uidere permiſiſſe, & filiis Iſrael, & Iuda prædam eorum iniuſte abſtuliſſe: iccirco eos perimere iubet,quaſi pro zelo Iſrael & Iuda. Huius ultionis cauſa in Gabaonitas Achimelech ſacerdos extitit. percuſſit eum Ionathan filius Sammaa, fratris Dauid: Ionathan enim ipſe eſt Nathan propheta. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philiſtæos: in quo percuſſit Adeodatus, filius ſaltus, Polymitarius, Bethlehemites, Goliath Getheum. Gob enim interpretatur lacus. iccirco lacus; quia ſicut in lacum leonum quis mittitur, ita ſemet ipſum contra Goliath Dauid miſit. Adeodatus ipſe eſt Dauid. iccirco dicitur Adeodatus, quia a Deo eſt electus in regnum. Filius ſaltus, quia de ſaltu, ubi oues paſcebat, eſt eductus. Polymitarius, quia de genere Beſeleel mater eius fuit. Bethlehemites: quia Noemi & Ruth tempore ubertatis reuerſæ ſunt in Bethlehem. Et quia panis cauſa Ruth a Booz nota eſt, propterea idem locus, domus panis uocatus eſt. Quod uero Adeodatus ipſe ſit Dauid, ſequentia declarant,ubi ait: Hi quattuor nati ſunt de Areſpha in Geth, & ceciderunt in manus Dauid & ſeruorum eius. Dixit uir CAP. 23
cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob. In Hebræo: Cui conſtituta eſt ſcala Chriſto Dei Iacob. Scala eidem Chriſto Dei Iacob, ideſt, Dauid conſtituta eſt, per quam conſcenderet ad Deum; eo quod idem ſcilicet confeſſus fuerit ſe peccaſſe Domino in Vria Etheo; & pænitentiã agens per hanc ſcalam conſcenderit ad Deum. Hæc ſunt uerba Dauid nouiſſima. Nouiſſima ſunt, quia poſt pſalterium,

&

& cetera metra, hoc compoſuiſſe metrum dicitur, in quo ait: Dixit Dauid filius Iſai. Dixit uir, cui conſtituta eſt ſcala Chriſto Dei Iacob. Et deſcenderunt tres, qui erant principes inter triginta, & uenerunt in tempore meſſis ad Dauid in ſpeluncam Odollam. Tres iſti fuerunt, Abiſai filius Saruiæ, & Sibbachai Vſathites, & Ionathan filius Semmaa fratris Dauid. Hi etiam tres irruperunt caſtra Philiſtinorum, & hauſerunt aquam de ciſterna Bethlehem. Et de tribus iſtis Abiſai primus erat, quod in ſequentibus declaratur. Abiſai quoque, frater Ioab, filius Saruiæ, princeps erat de tribus iſtis, nominatus in illis tribus: & inter tres nobilior, eratq. eorum princeps: ſed uſque ad tres non peruenerat, ideſt, ad tres uirtutes Dauid, ſapientiam uidelicet, & humilitatem, & fortitudinem: ſicut in præcedentibus dicitur: Sedens in cathedra ſapientiſſimus: Ecce ſapientia. Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni uermiculus: Ecce humilitas. Qui octingentos interfecit impetu uno: Ecce fortitudo. Ad has tres uirtutes nemo fortium Dauid peruenit. Iccirco autem Eleazar inter tres fortes, qui erant cum Dauid, fuiſſe dicitur, quia in eo prœlio, in quo Dauid interfecit octingentos impetu uno, & Ionathan filius Semmaa uirũ habentem digitos uigintiquattuor interfecit, in eo etiam prœlio idem Eleazar percuſſit Philiſtæos, donec deficerent manus eius, & obrigeſceret cum gladio. Et Banaias filius Ioiadæ, filii uiri fortiſſimi, magnorum operũ de Capzeel. Notandum, quod in Hebræo non habetur, magnorum operum, ſed magiſter operum. capzeel enim interpretatur congregatio Dei: magiſter enim erat de congregatione Dei, ideſt, Cerethi, & Phelethi: qui interpretantur, occidentes, & uiuificantes. Ipſe percuſſit duos leones Moab, ideſt, duos fortiſſimos uiros Moab. Quando enim Dauid eoſdem Moabitas bello aggreſſus eſt, & fecit tres funiculos, duos ad mortificandum, & unum ad uiuificandum; iſti potentes, Moabitas tuebantur. Et ipſe deſcendit, & percuſſit leonem in media ciſterna, in diebus niuis. Leo iſte, Ioab fuit. In media ciſterna, ideſt, in domo Domini,

ni, ubi cornu altaris tenebat. Ciſterna ideo dicitur; quia ſicut aqua ciſternæ, munditiam affert; ita etiam nihilominus hæc ciſterna, ideſt, ſanctuarium Domini, peccata expiabat. In diebus niuis: quia per mortem expiauit peccatum: iuxta illud Pſalmiſtæ: Lauabis me: quod impletum eſt in media ciſterna. Et ſuper niuem dealbabor, quod im- *Pſal.* 50
pletum eſt in eo quod ait, in diebus niuis. Ipſe quoque interfecit uirum Aegyptium, dignum ſpectaculo. Vir iſte Aegyptius Semei filius Iera fuit, qui maledixit Dauid. Sciendum autem, quod idem Semei de bahurim fuit, ideſt, electus. ideo Aegyptius dicitur, quia opera illius Aegyptii Deum blaſphemantis, quem Moyſes iubente Domino interfecit in eremo, imitatus fuit. ille enim blaſphemauit *Leuit.* 24
Deum, & iſte maledixit prophetam, & regem. Dignum *2.Reg.* 16
ſpectaculo, ideſt, dignum morte. Expectabatur enim, ut, ſi egrederetur Hieruſalem, interficeretur. Habentem in manu haſtam, ideſt, legem Dei: quam ſi meditatus fuiſſet; permanēdo in Hieruſalem, non perimeretur. Quia ergo præceptum regis Abagana idem irritum fecit, exeundo foras Hieruſalem: iccirco in eum a Banaia in uirga, ideſt, rectitudine iuſtitiæ deſcenſum eſt: & haſta, quam non rectā tenebat, ui ab eo extorta eſt. Et interfecit eum haſta ſua. Haſta enim ſua interemptus eſt, quia non cuſtodiendo legem, legis cenſura peremptus eſt. In lege enim ita ſcriptū eſt: Diis non detrahes, & principem populi tui non maledices. Hæc fecit Banaias filius Ioiade. Et ipſe nominatus inter tres robuſtos, qui erant inter triginta nobiliores. Intelligitur, quia ipſe nominari dignus eſſet inter tres robuſtos, ideſt Abiſai, Sibbachai, & Ionathan, quippe qui uiribus eis æquiparari poſſet. Hi etiam tres erāt ſuper triginta. Et ne quem moueat, quod in ſumma non triginta, ſed trigintaſeptem legantur. triginta enim & ſeptem ſunt hoc modo: ſeptem, uidelicet fortiores hi ſunt, Dauid qui appellatur Adeodatus, Abiſai, Sibbachai, Ionathan, Eleazar, Semas filius Aggæ de Arari, & Banaias: ecce ſeptem. triginta autem hi ſunt, Aſahel, Eleanan, Semma de Ara-

di,

di, Elicha, Elez, Hira, Habiezer, Mobunai, Selmon, Maharai, Eleph, Banaias Phratonites, Eldar, Hidai, Albialbon, Azmauet, Eliaba, Semma de Arari, Haiam, Eli pheleth, Eliam, Eſrai, Pharai, Ligaal, Boni, Selech, Naarai, Hira, Gareb, Vrias Etheus. Ideo ergo Vrias Etheus

CAP. 24 ultimus ponitur, propter id quod ſequitur: Et addidit furor Domini iraſci contra Iſrael., iam enim ultio facta fuerat in Dauid & in domo eius: in populo uero, qui uoluit reſiſtere Dauid in perimendo Vria Etheo, necdum ultio diuina facta fuerat. Iccirco hic ultimus ponitur, ut ultio mortis eius in populo monſtraretur. Pro quo populo legitur in ſubſequentibus Dauid dixiſſe: Vertatur manus tua, obſecro, contra me, & contra domum patris mei. Et inuenta ſunt de Iſrael octingenta millia uirorum fortium, qui educerent gladium, & de Iuda quingenta millia pugnatorum. In Hebræo, uirorum, legitur: In Paralipomenon uero legitur, mille millia, centum millia. De Iſrael & de Iuda quadringenta ſeptuaginta millia. Quos quidem intelligendum eſt a Ioab numeratos eſſe, ſed ſummam eorũ noluiſſe oſtendere Dauid, niſi tantum quantum in Samuelis libro ſcribitur. Immiſitq. Dominus peſtilentiã in Iſrael de mane uſque ad tempus conſtitutum. Tempus conſtitutum dicit, quando ſacrificium ueſpertinum offerebatur. Emit ergo Dauid aream & boues argenti ſiclis quinquaginta: quod & in Paralipomenon ita legitur: Dedit ergo Dauid ornan pro loco, ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis ſexcentos. Intelligendum namque eſt, boues argenti ſiclis quinquaginta, aream uero ſexcentis aureis emiſſe.

IN LIBRVM TERTIVM REGVM.

CAP. I ERAT autem Adonias pulcher ualde, ſecundus natu poſt Abſalom. Notandum, quod in Hebræo ita legitur: Et ipſum peperit poſt Abſalom, ſubauditur peccatum. Sadoch uero ſacerdos, & Banaias filius Ioiade, & Nathan propheta, & Semei, & robuſtiſſimi Dauid non erant cum Adonia. Semei ipſe eſt Nabath, pater Hie-

Hieroboam, qui fuit magiſter Salomonis, & fuit de bahurim, ideſt, de electis. Rhei autem ipſe eſt hiram zairites ſacerdos, ideſt, magiſter Dauid. Robuſtiſſimi namque Dauid ſupra notati, fortiſſimi intelliguntur. Nonne tu Domine mi rex iuraſti ancillæ tuæ dicens, quod Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in throno meo? Iuraſſe illi Dauid dicitur, quando eam conſolatus eſt poſt mortem filii, ſicut in libro Samuelis legitur: Et conſolatus eſt Dauid Bethſabee uxorem ſuam. Eritq. cum dormierit dominus meus rex cum patribus ſuis: erimus ego & Salomō filius meus peccatores, ideſt, mamzeres. Inde miſericordiam feciſſe Deum cū Dauid, Salomon dicit in ſubſequentibus, eo quod filium, qui ſecundum legem mamzere erat, ſucceſſorem illi fecit. Ait enim ita: Tu feciſti cum ſeruo tuo Dauid miſericordiam grandem: & dediſti ei filium ſedentem ſuper thronum eius ſicut eſt hodie. Tollite uobiſcum ſeruos Domini ueſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meā. Seruos hic dicit cerethi & phelethi, ideſt, ſeptuaginta ſenes iudices. Quos occidit, & effudit ſanguinem belli in pace, & poſuit cruorem prœlii in baltheo ſuo, qui erat circa lumbos eius, & in calciamento ſuo quod erat in pedibus eius. Sanguinem belli effudiſſe dicitur, quia, cum eſſet pax, ſuſcitauit bellum. Habes quoque apud te Semei filium Gera, filii gemini de bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima. Peſſima Hebraice nimrezeth dicitur, quod quinque litteris enunciatur, ideſt נ nun, מ mem, ר res, צ zade, ת thau. In נ nun, noeph, ideſt, adulter: מ mem, moabita: ר res, raſa, ideſt, impius: צ zade, zara, ideſt, leproſus: ת thau, thoaba, ideſt, abominatus. Et iuraui ei per Deum dicens: Non te interficiam gladio, ſed lingua. Poſtula ei & regnum. Ipſe eſt frater meus maior me: & habet Abiathar ſacerdotē & Ioab filium Saruiæ. In Hebræo ita habetur: Et Abiathar ſacerdoti, & Ioab filios Saruiæ: quod ita intelligendum eſt: Poſtula ei, ideſt, Adoniæ & Abiathar ſacerdoti & Ioab filio Saruiæ regnum. Viuit Dominus, qui fecit mihi do-

2.Reg.12

CAP. 2

 mum

mum ſicut locutus eſt, ideſt, ſicut promiſit Dauid, fecit me ut eſſem rex domus Dauid. Venit autem nuncius ad Salomonem, quod Ioab declinaſſet poſt Adoniam, & poſt Salomonem non declinaſſet, ideſt, uenit ad eum fama quod in domo Salomonis diceretur, illum non ſecutum fuiſſe Salomonē, ſed declinaſſe poſt Adoniam. Sepultusq. eſt Ioab in domo ſua in deſerto. Deſertum hic pro munditia ponitur. Munda enim, ſicut deſertum, domus eius fuerat ab omni pollutione, & ſanguine, excepto ſan-
CAP. 3 guine Abner & Amaſæ. Dilexit autem Salomon Dominū ambulans in præceptis Dauid patris ſui, excepto quod in excelſis immolabat. Hinc patet Salomon in eo, quod ait: Immolabat in excelſis: quia quattuor annis cunctatus eſt ædificare domum Domini. Illud quippe erat excelſum maximum, ideſt, altare illud, quod Moyſes fecerat. Et
CAP. 4 præfectus unus erat ſuper terram. Iſte præfectus Azarias filius Nathan erat, de quo ſupra ſcribitur: Et Azarias filius Nathan ſuper præfectos non operum, ſed ſimpliciter. Et erat ſapientior cunctis hominibus. Sapientior ethan ezraitæ, & eman, & chalchol, & darda, filiis mahol. Ethan enim interpretatur, duriſſimus. Ezraita, orientalis. Ethan ipſe eſt Abraham orientalis. Eman, qui interpretatur fidelis, eſt Moyſes. Chalchol, qui interpretatur gubernans, eſt Ioſeph. Darda interpretatur, generatio ſciētiæ. Mahol, indulgētia. Generatio ſciētiæ intelligūtur duodecim tribus filii Mahol, ideſt, filii Iacob. Locutus eſt Salomō tria millia parabolarū. In prouerbiis enim uerſus noningēti & quindecim continentur: in quibus etiam continentur tria millia parabolæ. Et fuerunt carmina eius quinque millia. Et diſputauit ſuper lignis a cedro, quæ eſt in libano uſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete: & diſſeruit de iumentis, & uolucribus, & reptilibus, & piſcibus. Diſputauit enim de naturis lignorum, iumentorum, reptilium, & piſcium, de ui uidelicet & naturis illorum, & tempore quo naſcuntur, & cur non omnia in unaquaque terra naſcan-
CAP. 6 tur. Anno quarto fundata eſt domus Domini in menſe zif.

Men-

Menſis iſte Aprilis eſt, qui & Var uocatur. Zif enim interpretatur, uultus. Icirco uultus, quia in dedicatione templi, nubes gloriæ uultus Domini texit templum. Var autem interpretatur, pauor. Ideo pauor, quia timetur, ne ea, quæ fruges terræ debent, in hoc menſe aeris intemperantia infructuoſa fiant. Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris uiduæ de tribu Nephtalim, patre Tyrio artificem ærarium. Vnde & in Paralipomenon legitur: Miſi ergo tibi uirum prudentem & ſcientiſſimum Huram patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater Tyrius fuit. Et notandum quod in Malakim, Hiram dicitur: in Paralipomenon uero Huram. סיפ Hiram enim interpretatur, uiuit ſublimis: Huram autem Deus excelſus. Hiram in Malakim dicitur fuiſſe de Tyro, & filius mulieris uiduæ de tribu Nephtalim patre Tyrio. Sciendum quod de tribu Nephtalim pater eius fuerit: quo mortuo, uxor eius, quæ hic mulier uidua ſcribitur, eundem Hiram in Tyrum miſiſſe docendi gratia dicatur, & a quo doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius uocatur. Icirco patre Tyrio fuiſſe dicitur, cum utique pater eius de tribu Nephtalim fuerit. Quod uero in Paralipomenon legitur, Huram regem dixiſſe: Miſi tibi uirum prudentiſſimum & ſcientiſſimum Huram patrem meum, patrem dignitatis gratia eum uocat, ſicut in plerisque locis legitur. Filium uero mulieris de filiabus Dan eum uocat, quia mater eius de tribu Dan fuit, de genere Solomith ſororis Ooliab filii Aizamas: cuius filius Salomit Aegyptius in eremo lapidatus eſt: non enim eadem Solomith ſpōte eidem Aegyptio coniuncta fuit, ſed uim ab eo perpeſſa eſt. Icirco meritis eius factum fuiſſe dicitur, ut de filiabus eius talis naſceretur, qui operaretur in domo Domini. Nam & meritis Balæ concubinæ Iacob quondam factum fuiſſe autumant, quod, mortua Rachel, non ſolum Ioſeph in loco filii educauit, uerum etiam pro fratribus eius interceſſit, ut immemor eſſet iniuriæ fratrum ſuorum. Et pro hac re Dominus ei tribuit, ut de uno eius filio Dan naſceretur Ooliab ſo-

CAP. 7 — *2. Par. 2* — *Exod. 38*

3.Reg.7 cius Beſeleel, qui ædificaret domum Domini, & altero eius filio Nephtalim naſceretur Hiram, qui domum Domini in Hieruſalem fabricaret.

ARGVMENTVM.

In libro παραλειπομένων *primum ſcilicet, & ſecundum, quæſtiones, ſeu traditiones ad Hebraicam ueritatem examinatas tractare proſequitur, hiſtorias cum libris etiam Regum conferens, & nomina propria Hebraica ſemper exponens. Nos, ut facilius cuncta percipiantur, non ſolum in margine, ut in ceteris libris fecimus, citata appoſuimus loca, uerum etiam, ubi magis neceſſarium uiſum eſt, Hebraica quoque nomina Hebraicis iuxta latinas appoſitis deſcripſimus litteris.*

QVAESTIONES, SEV TRADITIONES Hebraicæ, in librum Paralipomenon primum.

CAP.I EBER nati ſunt duo filii: nomen uni Phaleg. Quia
Gen. 11.10 in diebus eius diuiſa eſt terra: quia in diebus eius facta eſt turris, ubi confuſio linguarum facta eſt.
Pſal.82 Nembrod cœpit eſſe in terra, ideſt, potens. Cethura, ipſa eſt Agar: quod in pſalmo manifeſtatur, cum dicitur: Ta-
Gen. 25 bernacula Idumæorum & Iſmaelitarum Moab & Agareni. Iſmaelitas uocans filios Iſmael: qui utique Agar filius fuit: & Agarenos, Madianitas & ceteras tribus, quas de Cethura procreatas, ſacra ſcriptura commemorat. Zephi
Gen.36 filius Eliphaz, qui in Geneſi zepho, ideſt, ſpeculator nominatur; in Paralipomenon, zephi, ideſt, ſpeculatus. Scribitur enim utrumque per צ zade litteram. Sephi filius So-
Ibidem bal: in Paralipomenon, unipes. Sepho, in Geneſi bipes: utrumque tamen per ס ſin litteram. Thamna concubina Eliphaz mater Amalek fuit de genere Horreorum, qui ante Idumæos habitauerunt in terra Seir. Sed in Paralipomenon inter Eliphaz filios computatur; quæ quamquam eius fuerit concubina, & ex ea ſuſceperit Amalek, ut filiam ta-
Ibidem men eam educauit. Heman filius Lothan in Geneſi, ideſt, perturbans: qui in Paralipomenon ſcribitur Homam, ideſt,

eſt,perturbatus. Filius Sobal Alian de genere Horreorum,
in Geneſi ſcribitur, Aluan, ideſt, exaltatus : in Paralipome *Gen.36*
non, Alian, ideſt eiectus : quia Horrei exaltati fuerunt, an
tequam Edom terram illam caperet, eiecti poſtquam ab
eo triumphati patriam amiſerunt. Hamaran filius Diſon,
filii Ana. In Paralipomenon, Hamaran, ideſt rubrica-
tus, ſordidus, uel temulentus : In GeneſiHamdam, concu *Ibidem*
piſcibilis. Hamaram, & Hamdam, unius hominis nomen
eſt. Akan filius Aſer de genere Horreorum in Geneſi tribu *Ibidem*
lator, in Paralipomenon, Iaekan, ideſt, tribulatus. Phai,
eructans : qui in Geneſi ſcribitur, Phau, ideſt, eructantes : *Ibidem*
in Paralipomenon, Phai eructans. cuius uxor uocabatur
מהיטבאל Mehethabel, quod interpretatur, benigna Domi-
ni, filia Matreth, ideſt, diſpenſatoris. Mezaab filia aurifi-
cis, quæ duos patres habere deſcribitur ad ſignificandum
myſterium ſub una interpretatione nominum : ut aurifex
genuerit diſpenſatricem, diſpenſatrix genuerit benignita-
tē Domini. Alua in Geneſi interpretatur, eleuatio : Alea
in Paralipomenon, ſuper eam. Et notandum quod primũ
reges, dixerit de Edom, poſtea duces : cum prius duces fue
rint, & poſtea reges : quorum ducum quaſdam matres,
ideſt, uxores Eſau hic nominat, ut eſt Oholibama uxor
Eſau, & Thamna concubina Eliphaz. Achan filius Char- *CAP. 2*
mi, in Ioſue. Achan, ideſt, coluber inſidians ; in Parali- *Ios.7*
pomenon, Achar, ideſt, turbator. Chalubai filius Eſrom, *Num. 13*
filii Pharez, filii Iuda : ipſe eſt Caleb filius Iephone. Ipſe
eſt Caleb Kenezæus, de loco qui uocatur Canaz, ipſe du-
xit uxorem Azuba, ex qua natus eſt Gerioth. Duxit aliam
uxorem nomine Ephrata, ex qua ſuſcepit Hur uirum Ma-
riæ ſororis Moyſi, patrem Vri, auum Beſelehel. In Para-
lipomenon, כלובי Chalubai, canis meus. In Ioſue & in He *Ios.14*
ptatico Caleb, canis Eſrom, & Iephona unum eſt. Cum
autem mortuus eſſet Eſrom, ingreſſus eſt Chaleb ad Ephra
ta. Iccirco uocatur Chaleb Ephrata : quia Chaleb fuit uir
Ephratæ. Iccirco dicitur Eſrom ſexaginta annos habuiſ-
ſe, quando accepit uxorem filiam Machir, ut monſtretur *Num. 4.8*

per annorum numerum, & de Aegypto illum egreſſum
ſuiſſe, & in terram repromiſſionis ueniſſe: quia a uiginti
annis & ſupra ad bellum deſcribebantur uſque ad annum
ſexageſimum. ab anno ſexageſimo & Leuitæ miniſtrare,
& milites pugnare deſinebant. unde & Romani eos eme-
ritos uocant, qui iam militare deſierunt. Nahaſon genuit
Ruth 4 Salma. In Paralipomenon, Salma, ideſt pax. In Ruth,
Salmon, ideſt, pacificus. In Paralipomenon, Iſai filius
1. *Reg.* 16 Obed, ideſt ſacrificium meum. In Regum uero Iſſai, ideſt
ibidem ſacrificium, filius Iſai, Abinadab filius Aran, Aminadab.
2. *Reg.* 21 In Paralip. Simmaha. In Regum, Samma. שמע Samma,
ibidem: Simmaha, exaudibilis. In Paralip. Abſai, filius Sar
uiæ, ideſt, pater ſacrificii. In Regum, Abiſai pater meus,
ſacrificium. In Paralipomenon, filius Iether Iſmaelites.
2. *Reg.* 17 In Regum, filius Iethra Iſmaelites. Iethra, reſiduum: Ie-
Ruth 1 ther, modicum reſiduum. Filius Iſmaelites uocatur pro-
pter meritorum qualitatem. Hahalai filius Seſan, ipſe eſt
Elimelech pater Maalon & Chelion. Seſan ideo dicitur fi-
Hier. 41 lios non habuiſſe, quia iſti abſque filiis mortui ſunt. In Hie
remia: Iſmael, filius Nathaniæ, filius Eliſama de genere
Ieraa Aegyptii. Quod uero dicit illum de ſemine regio,
Moloch uult intelligi idolum Moab: quod in Hebræo, rex
1. *Reg.* 26 interpretatur. Ziph nomen loci eſt, a quo fuerunt Ziphæi:
1. *Reg.* 25 qui uenerunt ad Saul. Gazez ideſt, tonſor: filius Haran,
Mich. 5 filii Chaleb, ipſe eſt Nabal carmelus. Ephrata, quia de
Iud. 10 Ephraim fuit: ab eius nomine Bethlehem Ephrata uoca-
tur. Iair, iudex, qui in Iudicum ſcribitur, filius Segab,
filii Eſrom. Iccirco in Iudicum Galaadites putatur, quia
Eſrom duxit filiam Machir patris Galaad uxorem. Vicu-
los & ciuitates ſexaginta ſuſcepit Iair in hereditatem, eo
quod eſſet auia eius, filia Machir, filii Manaſſe. Aſſu-
hur filius Eſrom pater Thecue. Thecue eſt ciuitas de qua
2. *Reg.* 14 ſumpſit Ioab mulierem ſapientem. Onam filius Hiera-
miel filii Eſrom accepit nomen Onam filii Iuda, qui mor
tuus eſt. Et in eo differunt, quod filius Iudæ in Hebræo
per נ nun: filius uero Hieramiel per מ mem ſcribitur.

Mare-

Mareſa patris Hebron. Hebron locus eſt, ubi Dauid regnauit ſeptem annis. Filii uero Hebron, Chore & Taphua, & Rechem, & Samma :filii autem Mareſa. Samma autem genuit Raham patrem Hierchaam. Hierchaam locus eſt. Maon filius Sammai pater Bethſur. Bethſur nomen loci eſt, & ab eodem Maon locus nomen accepit: qui in Regum ſcribitur Mohon. Saaph filius Iahaddai pater Madmena. Madmena locus eſt. Sua pater Machbena. Machbena locus eſt, & fuerunt hi filii Chaleb: & Patrem Gabaha, ideſt, loci, unde fuit Saul. Filii Hur, Sobal pater Cariathiarim,& Salma pater Bethlehem. Hariph pater Bethgader, Cariathiarim & Bethlehem, & Bethgader nomina locorum ſunt. Cariathiarim, ipſa eſt Cariatharbe, & Cariathbaal & Hebron, quæ קרית-יערים Cariathiarim uocatur, ideſt, ciuitas Siluarum קרית-בעל Cariathbaal, ciuitas mariti: קרית-ארבע Cariatharbe, ciuitas quattuor, quæ omnia interpretari poſſunt in patriarchis, qui ibi ſepulti ſunt. Sobal pater Cariathiarim uidebat dimidiũ requietionum propter uiciniam ſepulcri patriarcharum. cuius filii fuerunt Iethrei, & Phutei, & Semethei, & Maſerei. Ex his egreſſi ſunt Saraitæ & Eſtaolitæ: qui nomina locorum ſortiti ſunt, ideſt, Sarahaa & Eſtaol, ubi ſepultus eſt Samſon. Requietio ſepulcrum intelligitur. Filii Salma, filii Vr Bethlehem & Netophati, qui in Regnorum ſcribuntur: Eleauan filii patrui eius de Bethlehem, & Eleph filius Baana Netophatites. Qui iccirco ſcribuntur coronæ domus Ioab, propter ſocietatem, qua mutuo in prœliis utebantur. Sarai, ideſt, Saraite, de quo ſupra dictum eſt. Iabes filius Zobeda, de quo in ſequentibus ſcribitur, eo quod exaudierit eum Dominus, fuit doctor: in cuius conſpectu ſedebant filii Cinæi,qui & Obab, cognati Moyſi, qui in hoc libro ſcribæ uocantur. Canentes atque reſonantes ideo ſcribuntur, eo quod aſſidue in lege Dei & in prophetis uerſabantur. In tabernaculis autem eos commoratos, & Regũ hiſtoria ſcribit. Hi uenerunt de calore patris domus Re-

2. Reg. 2 · *1. Reg. 10* · *Ios. 15. 18* · *Ios. 14. 15. 20* · *Iud. 16* · *1. Reg. 23* · *1. Par. 11* · *1. Par. 4*

CAP. 3 chab, ideſt, de ſtirpe Rechab. Achinoam uxor Dauid Ie-
3.Reg.21 zraelitis. Hic Iezrahel locus eſt, in quo Naboth habitauit.
2.Reg.3 In Paralipomenon, Daniel. In Regum, כלאב Chilaab, id-
eſt, uindicans patrem, eo quod diſceptans cum Miphibo-
ſeth de quæſtionibus legis: & uictor apparebat, & patrem
ulciſci uidebatur. Getraham filius Dauid de Egla uxore
ſua. עגלה Egla interpretatur, uitula: quam nonnulli putant
Michol filiam Saul. In Paralipomenon, Simma, filius Da-
uid, qui in Regũ Samua nominatur. שמעא Simma interpre
tatur, exaudi: שמוע Samua, exauditus. Bathſua mater Salo
monis, in Paralipomenon dicitur filia Amihel: & interpre
2.Reg. 11.23 tatur, nomen eius. בית-שוע Bathſua, filia deprecationis, in
Regum בית-שבע Bethſeba, filia Eliam filii Achitofel, & inter
pretatur filia ſeptem, filia ſatietatis, filia iuramenti. אליעם
1.Par. 3.14 Eliã interpretatur, Deus meus populus, עמיאל Ammiel po
2. Reg.5 pulus meus Deus: in Paralipomenon ſcribuntur duo filii
2.Par.36 Dauid, Noga, & Elipheleth, qui in Regum non habentur.
Filii Ioſiæ, Sellum. Ioannan & Ioachaz. Sellum eſt, quem
Nechao rex Aegypti captiuum duxit in Aegyptum. Vnde
Hier.22 meminit Hieremias, quoniam hæc dicit Dominus ad Sel-
lum filium Ioſiæ regem Iuda, qui regnauit pro Ioſia patre
ſuo. Qui egreſſus de loco iſto non reuertetur huc ultra. Io
2.Par.36 achim, qui & Eliachim, ipſe Ioachim ductus eſt in Babylo
nem cum uaſis templi Domini, & Daniel Anania & Aza-
ria & Miſael cum eo. Ioachim filius eius, qui & Iechonias,
qui etiam Chananias, captiuus ductus eſt in Babylonem,
cum ceteris uaſis domus Domini, cum Ezechiele & Mar-
4.Reg.23 docheo, in cuius loco ſubſtitutus eſt Matanias, qui & Sede
chias. Filii Iechoniæ, Aſir Salathiel, unũ nomen eſt, ipſe eſt
Pedeia pater Zorobabel. Et interpretatur פדיה Pedeia re-
dẽptus Domini, אסיר Aſir carceratus, שאלתיאל Salathiel fru
tex Domini. Sennezer filius Iechoniæ, qui in Ezra Sesba
zar nominatur. שנאצר Sennezer interpretatur blaſphema-
1.Eſdr. 1 tus. Sesbazar interpretatur tribulatus. Sesbazar ſcribitur
cui Cyrus annumerauit uaſa domus Domini. Sechenias
habuit filium Semeiam unicum, qui habuit quinque filios,
Athus,

Athus, Iegaal, Baria, Naria, & Saphat: qui cum patre ſuo Semeia, qui unicus pater erat, ſex computantur. Filii Iuda quinque, qui iam ſuperius aliis nominibus nominati ſunt, hic autem mutatis nominibus: ideo repetuntur. פרץ Pharez, interpretatur diuiſio, חצרון Heſron interpretatur atrium, זרח Zara ortus, Charmi ipſe eſt Er. כרמי Charmi interpretatur uinea mea, ער Er uigilans. Hur. qui & Onan. חור Hur interpretatur feneſtra, אונן Onan murmuratio. Subal ipſe eſt Sela. Subal genuit Raiha, & Raiha genuit Iahad, Iahad genuit Ahumai & Laad: Laad genuit Etham, Etham genuit Iezrahel, a quo nomen accepit urbs, in qua Naboth habitabat. Sobal ipſe genuit Raiha, qui alio nomine Er nominatur: icirco quod Er & Onan, in peccato ſuo mortui ſunt. שובל Sobal interpretatur ſpica, שלח Sela miſſus. quod uero prius aliis nominibus & modo aliis nominibus nominantur, ad myſterium pertinet. Phanuel pater Gedor, & Ezer pater Huza, filii fuerunt Hur, fratres Huri filii Mariæ. Gedor uero & Huſi nomina ſunt locorum. Aſſuhur genuit Ethnan & nomen matris eius Alaha, Ethnan genuit Chos, Chos genuit Soboba, Soboba genuit Iabes, qui fuit doctor, de quo ſuperius dictum eſt. Quod uero inter Chos & Iabes introducuntur cognationes Aharhel filii Harum, hæc cauſa eſt: אחרחל Aharhel, ipſe eſt Obad, qui interpretatur poſt exercitum. Filius Harum, ipſe eſt Iethro. הרום Harum interpretatur exaltatus. Quia ergo Iabes docebat eos habitantes in tentoriis, ſicut ſuperius dictum eſt, ideo introducuntur in eius progenie, quaſi a maioribus eius progeniti ſint. Hunc Iabes ferunt nonnulli adhuc uiuere, propter hanc ſententiam, qua dicitur, Præſtitit ei Deus quæ precatus eſt. Caleb frater Suha, ipſe eſt Ram. רם Ram interpretatur excelſus, & שוחה Suha humilis. Caleb genuit Mahir, Mahir genuit Eſton, Eſton genuit Tehinna. Quod uero dicit eum patrem urbis Nahas, intelligi poteſt aut Bethlehē, aut mater Iſai, quia Iſai in alio loco נחש Nahas, ideſt coluber uocatur. Abigail ſoror eſt Dauid filia Nahas, ideſt

Iſai:

CAP. 4 1.Par.2

3.Reg.21

1.Par.2

1.Par.2

Iſai: qui utroque nomine uocabatur. Gethra Iſmahelites habuit uxorem Abigail filiam Nahas. Quod uero dicit, Iſti ſunt filii Recha: רכה Recha interpretatur tener, quem hic Dauid nonnulli intelligi uolunt. ſic enim ipſe ait: Ego ſum
2.Reg.23 tener & unctus rex. Et in alio loco, quaſi ligni uermiculus tenerulus. Icci̇rco enim uiri Recha, ideſt Dauid dicuntur, quia propter exprimendam genealogiam Dauid in hac ſententia annotati ſunt, Chenez genuit Othoniel & Saraiam. De Saraia dicitur prodiſſe Ioab. Qui ideo dicitur pater uallis artificum, quia de filiis eius fuerunt architecti ad ædificandum domum Domini. Filii Ezra Iether, & Mared, Effer, & Ialon. עזרה Ezra interpretatur auxilium,
Exod.6 ipſum enim dicunt Amram patrem Moyſi & Aron. יתר Iether interpretatur reſiduum, ipſe eſt Aaron. מרד Mared rebellans, ipſe eſt Moyſes. עפר Effer puluis, ipſe eſt Eldad. ילון Ialon Ilex, ipſe eſt Medad, iidem duo qui prophetabant. Traditur enim Moyſen poſt acceptam legem in eremo patri iniunxiſſe, ut matrem dimitteret, eo quod illius amita eſſet. filia enim fuit Leui: poſt cuius diſſidium, duxiſſe aliam uxorem Amrã: ex qua ſuſcepit duos filios hos, Eldad, & Medad. Quod uero ſequitur, Genuitq. Mariam & Samai & Ieſba patrem Eſtemoa: שמי Samai Moyſen intelligi uolunt qui interpretatur cæleſtis. ישבח Ieſba Aaron qui interpretatur collaudatio, patrem אשתמוע Eſtemoa, ideſt ignem manentem, eo quod filii Aaron in aſſiduis ſacrificiis igne utebantur. Quod uero ſequitur, Vxor eius Indaia genuit Iared: Indaia, ipſa eſt Iachabeth mater Moyſi. Nomina uero quæ ſequuntur, pene omnia Moyſi nomina intelligi uolunt, quia ideo ירד Iared uocatur, ideſt deſcendens, quod de monte deſcenderit: pater Iedor, ideſt ſepium, eo quod quaſi quadam ſepis lege, circumdederit populum. חבר Heber iunctor, eo quod populum Dei ſeruitio iunxerit: patrem Socho, ideſt prophetiæ, eo quod ipſe ſit doctor prophetarum. יקותיאל Icuthiel, ideſt ſperans in Deum, eo quod ſpem habuerit liberandi populum de Aegypto: ſiue quod ſpe parentum de aquæ periculo

lo liberatus ſit: patrem יונח Zanoha, qui interpretatur gubernator, eo quod magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit: ſiue quod doctrina ſua quotidie gubernaret. Quod uero dicitur: Hi autem filii Bithia, filiæ Pharaonis quam accepit Mered: Pharaonis filiam icciirco in hoc loco matrem Moyſi uocat, & interpretatur filia Domini, propter bonam uoluntatem quam in nutriendo puero habuerit: & Amaret, ideſt Moyſi accepta eſſe dicitur, eo quod, relictis idolorum cultibus, ad Dei cultum conuerſa ſit. Charmi pater Ceila & Eſtamoa, qui fuit de Machati. Ceila nomen loci eſt, & Machati ſimiliter. Simon pater Amnon & Rina filius fuit Eſtamoa, filii Odoia filia Aſriel, filii Ialaleel, filii Canax, filii Sela, filii Iudæ. Et pater Lecha, icciirco hic ponitur propter memoriam priſtini nominis. Cognationes ergo domus operantium byſſum in domo iuramenti hi ſunt, qui cum Beſeleel morati ſunt ad explendum opus tabernaculi. Iuramenti etenim domus icciirco dicitur, ſicut & tabernaculum fœderis, quod in eo fœdus eſſet Dei, quod cum hominibus fecit, & iuramentum quod iurauit ad Abraham, Iſaac, & Iacob, Quod uero ſequitur, Qui ſtare fecit ſolem: redit ad progeniem Pharez, de quo ortus eſt Dauid, opportunũ iudicans progeniem Iuda, de qua tribus regia orta eſt, in Dauid terminare. Tradunt enim Hebræi hnnc fuiſſe Elimelech uirum Noemi patrem Maalon & Chelion, in cuius tempore ſol ſteterit, propter præuaricatores legis, ut, tanto miraculo uiſo, conuerterentur ad dominum Deum ſuum. Quod quia facere contempſerunt, icciirco fames inualuit, & ille, qui in tribu Iuda prior uidebatur, famis inopia cum uxore & filiis, non ſolum patria pelleretur, ſed etiam in eadẽ peregrinatione cum filiis moreretur. Viros autem mendacii eſſe Maalon & Chelion, qui hic ſecurus & incendens appellantur, & de quibus dicitur, quod principes fuerint in Moab, eo quod uxores Moabitidas duxerint, in Hebræo expreſſius ponitur, & ab eruditis illius linguæ didicimus, ut non principes, ſed mariti dicantur. Quod uero ſequitur,

Exod. 2

Ruth 1

tur, Quæ reuerſæ ſunt in Lehem, Noemi & Ruth demon ſtrat, quæ in לחם Lehem, ideſt panem poſt inopiam famis, audita ubertate panis, in Bethlehem reuerſæ ſunt. Et
Ruth 1. 4 quia hæc hiſtoria in libro Ruth ſcribitur, iccirco ſubſequitur: Hæc autem uerba uetera. Figulos uero dicit habitantes in plantationibus & ſepibus, progeniem quæ de Ruth propagata eſt: quæ in ſepibus, & plantationibus habitaſſe legitur, quando ad regiam dignitatem hæc plantatio peruenit. Commorati ſunt ibi, hoceſt in Bethlehem apud regem in operibus eius, quia ex eis Dauid rex ortus eſt, cu-
Ruth 4 ius opera miris præconiis prædicãtur. Filii Symeon in Ge
*Gen.*46 neſi ſex deſcribuntur. Hic uero ſextus tollitur, eo quod nulla progenies de eo proceſſit. Mutantur uero nomina quædam ſuis rationibus. In Geneſi ſcribitur, ימואל Iemuel, mare Dei: in Paralipomenon נמואל Namuel, loquens cum Deo. Alius uero in Geneſi uocatur Ohad: in Paralipomenon Iarib. Ohad interpretatur laudatio. יריב Iarib litigans: quia de eius progenie exiuit Zamri, qui cum ſcor
*Num.*25 to Madianitide peccans a Phinees peremptus eſt. יכין Iachin, in Geneſi quod interpretatur præparatio: in Paralipomenon זרח Zara, quod interpretatur ortus. Saul uero, quem eodem nomine in utroque libro commemorat, hic filium Cananitidis tacet: & uicinitate fratrum nominis eſt ex Zara, qui interpretatur ortus decorat. Quod dicit, Hæ ciuitates eorum uſque ad regem Dauid, hoc uult intelligi, quod Sicelech & Berſabeæ, quæ tribus Iudæ fuerunt, & a tribu Symeon inuaſæ ſunt, a Dauid denuo in priſtinam Iudæ redierunt hereditatem. עינרמון Ainremmom unius uillæ nomen eſt, quæ interpretatur fons malorum granatorum. Et uniuerſi uiculi eorum per circuitum ciuita
*Ioſ.*15 tum iſtarum uſque Baal. Baal, in hoc loco ipſa, eſt quæ
Oſee 1 in alio loco Cariathbaal ſcribitur: de qua ſuperius dictum eſt. Notandum de reliquiis Amalec, Behera filius Baal de ſtirpe Ruben, ipſe eſt pater Oſee prophetæ. Notandum, quod ipſa ſit Cethura quæ & Agar. Nam cum dicat rubenitas & Gadditas & dimidiam tribum Manaſſe pugnaſſe cũ

Aga-

Agareis: ſequitur præbuiſſe eis auxilium Itureos, Naphe os, & Nodab, qui utique filii Iſmael fuerunt. Idem in Pa ralipomenon Nodab, in Geneſi Cedma uocatur: קדמה Cedma interpretatur antiquorum. נדב Nodab uter. Fuit enim bellum Domini, quia Dominus pugnauit cum eis. Tranſtulit Theglatphalaſar, Ruben & Gad & dimidiam *Cap.5*
tribum Manaſſe, & adduxit eos in Hala, & in Abor & Ha *4. Reg.17*
ra, ipſa eſt Rages. In Malachim uero Hara prætermittitur. *Cap. 6*
Ioſedech ſacerdos, ipſe eſt Eſdras. Demonſtrat hoc liber *1. Eſd.7*
eiuſdem Eſdræ, ubi dicit: Et poſt hæc uerba in regno Artaxerſis regis Perſarum Eſdras filius Saraiæ filii Azariæ. Sed & in libro ſuo ſe prætermittit humilitatis cauſa. Quod ue *2. Par.26*
ro dicit Iohanan genuit Azariam, & ipſe eſt Azarias qui ſacerdotio functus eſt in domo quam ædificauit Salomon in Hieruſalem, monſtrat eundem Azariam reſtitiſſe Oziæ re gi, quando intrauit in templum Domini cum thuribulo, & terræmotus magnus factus eſt. Tradunt etiam Hebræi eundem Eſdram eſſe Malachiam prophetam, qui in duodecim prophetis ultimus eſt. Ipſius filius eſt Ieſus ſacerdos magnus, de quo meminit Zacharias propheta. Sciendum *Zach.3*
ſane, quia crebræ appellationes perſonarum & immutatio nes nominum & repetitiones, ad magnum myſterium per tinent. Filii Chaat Aminadab filius eius. Iſte Amina- *Num.16*
dab ipſe eſt, qui in Numeris Iſſahar ſcribitur, pater Core. Filius Samuel, qui in Regum Iohel nominatur, in *1. Reg.8*
Paralipomenon Vaſſeni ſcribitur, quia Abia filius Samuelis in iudicem conſtitutus, munerum acceptor erat. Et quia iſte Iohel, qui & Vaſſeni, ſciebat hoc, & non corripiebat eum, ideo dicuntur uterque feciſſe. In hoc uero loco demonſtrat eum ſeparatū a fratre ſuo, quia acceptor munerū erat. Eliel pater Ierohā filius Tohu: in Regū Eliu *1. Reg.1*
ſcribitur. Sic enim habes, & nomen eius Elcana filius Ieroham, filii Eliu, filii Tohu. אליאל Eliel interpretatur Deus meus Deus אליהו Eliu, Deus meus ipſe. Et hic Eliel dicitur, id eſt, Deus meus Deus: in Regū uero ubi necdum ad templi miniſterium deſignatur, ſed ſolum modo genealogiæ ordo

texi-

texitur, dicitur Eliu, ideſt, Deus meus ipſe. Quod uero dicitur Hemam cantor filius Iohel, & expleta genealogia, dicit Aſaph fratrem eius. Hic frater non unius patris aut matris dicitur, ſed eo modo quo ſolemus propinquos fratres appellare. Quod uero genealogia Aaron repetitur, &
2.Reg.15 uſque ad Achimaas peruenit, putatur hoc ob laudem &
Ios. 19.21 memoriam Achimaas factum eſſe, eo quod fideliter erga Dauid in omnibus egerit, Iecmaam cum ſuburbanis ſuis. יקמעם Iecmaam, in Paralipom. per Mem, quod interpretatur uindicatio populi, in Ioſue ſcribitur יקנעם Iecnaan, per Nun, ideſt acquiſitio populi, hac uidelicet ratione, quia qui primitus in cuſtodienda lege fuerunt acquiſitio populi,
Gen. 14 propter peccata ſua uerſi ſunt in uindictam populi. Porro
Ios. 17 ex dimidia tribu Manaſſe Aner, & ſuburbana eius. Aner ex uno de pueris Abrahæ nomen accepit, qui uocabatur Aner, eo quod ibi habitauit, & ibi ſepultus eſt. In Ioſue uero Thaanach uocatur. ענר Aner interpretatur lumen. תענך Thaanach reſpondit. In Paralipomenon, Balaam & ſuburbana eius: in Ioſue Giblaam ſcribitur. Giblaam inueteratio populi. בלעם Balaã turbatio populi. Ramoth uero in Paralipomenon ſcribitur. Vnde dicitur Ramoth
3.Reg.22 quoque & ſuburbana eius in tribu Iſſachar. Ramoth uero Galaad quæ in Regum ſcribitur, in tribu Ephraim. in Paralipomenon de tribu Aſar. Maſal cum ſuburbanis ſuis. Hic משל Maſal parabola interpretatur: In libro uero Ioſue משאל Miſaal ſcribitur, quod interpretatur interrogatio Dei.
Ios.19 In Paralipomenon, Hucac & ſuburbana eius: In Ioſue ue-
Ios.19 ro Helecath ſcribitur. Hucac interpretatur ſculpſit, Helecath portio. Duæ ſunt Cedes, una in tribu Iſſachar, & altera in tribu Nephtalim in Galilæa, ubi fuit Baraath filius Achinoem. In Paralipomenon, Hamon cum ſuburbanis ſuis: in Ioſue Hamathdor. חמון Hamõ interpretatur cale-
Ios.19 factio. חמתדור Hamathdor calefactio generationis. In Paralipomenon, Cariathaim & ſuburbana eius: in Ioſue uero ſcribitur Carthan. קריתים Cariathaim interpretatur urbs maris: Carthan urbs. in Paralipomenon, in tribu

Gad

Gad Ramoth, in Galaad & ſuburbana eius. Ramoth Ca *3. Reg.22*
laad, in Regum unum nomen eſt, & eſt in tribu Ephra- *cap.7*
im. In Paralipomenon uero filii Iſſachar Thola, & Phua, *Gen. 46*
Iaſub & Simerō. Iaſub in Geneſi Iob nominatur. יוב Iob
interpretatur ululatio, ישוב Iaſub reuocans, Simeron nomen hominis, & Samaron nomen ciuitatis. Simeron ubi nomen eſt hominis per i, ubi nomen eſt ciuitatis per a. Filii Iſraiha: in Paralipomenon quinque dicuntur eſſe, & nō ſunt niſi quattuor, ſed annumeratur cum eis pater eorum Iſraiha, qui unicus patri ſuo Ozi fuit, & fiunt quinque.
In Paralipomenon, filii Beniamin, Bela & Bechar & Iadi- *Gen. 46*
ael: in Geneſi pro Iadiel Asbel ſcribitur. ידיעאל Iadiael interpretatur cognoſcens Deum, אשבל Asbel captiuus Dei. Omnes iſti filii Becher. Vbicumque in lege ſcribitur, Omnes iſti filii, cuiuslibet aut pro meritorum excellentia, aut pro meritorum deterioratione fiunt. Filii autem Belan Iehus & Beniamin & Ahoth & Canana. Ahoth de cuius progenie fuit iudex Ahoth, qui in Iudicum libro ſcribitur. Ca
nana uero iſte eſt a quo egreſſi ſunt Beniamitæ, qui nefas *Iud. 3*
perpetrauerunt, propter quod magnæ cædes in Iſrael tem
pore Iudicum factæ ſunt. In Paralipomenon, filii Nephta *Iud. 19. 20*
lim Iaſihel & Guni & Iezer & Sellum: in Geneſi iſte Sel *Gen. 46*
lum Sillem ſcribitur. שלום Sellum interpretatur pax, שלם Sillem recens. Quod uero ſequitur, Filii Balaa, quæ fuit concubina Iacob: Quidam putant ideo illam in hoc loco ab Eſdra nominatam, quia poſt mortem Iacob legatione functa fuerit inter Ioſeph & ceteros patriarchas, qua precati ſunt eum, ne recordaretur peccati eorum. In Paralipomenon porro filii Manaſſe Aſriel, concubinaq. eius Syra. Idem Manaſſe peperit Machir patrē Galaad. Ferunt hanc Syrā filiam fuiſſe, filii Laban quæ in Aegyptum famis inopia ad uenundandum a patre ducta, a Manaſſe qui horreis præerat miſericorditer ſuſcepta, patri cibariis datis ab eodem Manaſſe in coniugiū ſumpta eſt. Huphim & Suphim unum nomen eſt: & eſt ſoror eius Maacha, quam accepit Eſrou dum ſexaginta eſſet annorū, ex qua ſuſcepit Segub.

חפים

חופם Huphim interpretatur thalamus, שופם Suphim unctus. Nomen autem ſecundi Zalphaad: & iccirco iſte ſecundus nominatur, quia hi duo principes erant in tribu Manaſſe, ideſt Huphim, qui & Suphim, & Zalphaad. Soror autem eius regina ideſt Bedan, filii Vlam: alius eſt iſte Bedan,
1. Reg.12 & alius eſt Bedan, in Regum, ideſt Sampſon. בדן Bedan in
Iud.13 terpretatur in Dan. Iſta ſoror regina eſt Debbora uxor Ba
Iud.4 rach, qui alio nomine Laphidot uocatur. Suthala filius Ephraim, genuit Ezer & Elaad, qui congregata multitudine de Iſrael aſcendere niſi ſunt ad terram repromiſſionis, & in Geth Philiſtinorum interfecti ſunt. Fratres uero, qui ad conſolandum Ephraim uenerunt, aut eos dicimus, qui de patriarchis ſupererant, aut cognationem, quam frater no nomine ſæpe nominauimus. Filii autem Beria, ideſt Sara, quæ ædificauit Bethhoron inferiorem. Virtus illius
Num.1 feminæ deſcribitur. אזן שארה Ozen Sara nomē eſt loci. Eliſama filius Amihud, ipſe eſt patriarcha de tribu Ephraim,
Gen.34 qui in libro Numerorum ſcribitur. Iſta eſt Sichem quam
Gen.46 percuſſerunt Symeon & Leui. Sara Aſer dicitur propheteſſa fuiſſe & meritorum prærogatiuis exuberaſſe. Berzaith
4.Reg.4 de progenie Melchiel, de filiis Aſer, fuit ditiſſimus olei & ceterarum opum, & tulit primitias Eliſeo prophetæ. In eo
Deut.33 impletum ferunt quod Moyſes de Aſer ait, tingat in oleo
CAP.8 pedem ſuum. Aharac filius Beniamin. in Geneſi ſcribitur
Gen.46 גרא Gera, quod interpretatur peregrinus. In Paralipomenon, אחרח Aharac frater odoris. Et notandum, quod hic quinque de filiis Beniamin prætermiſerit: de quibus necdū progenies creuerat. Noha in Paralipomenon, ipſe eſt qui in Geneſi, Naaman. נוחה Noha requies, נעמן Naamā pulcherrimus. In Paralip. Rapha, in Geneſi ſcribitur אחי Ahi, quod interpretatur frater meus, רפא Rapha medicina. Hi ſunt filii Ahod principes cognationum habitantium in Gabaa, qui tranſlati ſunt in Manahath. מנחת Manahath
Iud.19.20 interpretatur ſepulcrum. In Manahath tranſlati ſunt quando pro ſcelere in uxorem leuitæ perpetrato, gladio corruerunt. Quod uero ſequitur: Naaman autem & Aiha & Gera

ra ipſe tranſtulit eos; deſignat eos fuiſſe principes & illis eminuiſſe Gera. Vnde & ſingulari numero deſcribuntur, ipſe tranſtulit eos. De iſto Gera proceſſit progenies Gera qui fuit pater Semei Sarachim dimiſit uxores ſuas Vſim & Bara & fugit in terram Moab, & accepit uxorem Odes, ex qua ſuſcepit filios qui hic ſcribuntur. Hic fugauerunt habitatores Geth, & ulti ſunt fratres ſuos filios Ephraim, qui eorum ceciderant gladio. Fuerunt autem filii Vlam uiri fortiſſimi & magno robore, tendentes arcum, & multos habentes filios ac nepotes, centum quinquaginta. Hic centum quinquaginta referunt ad filios Vlam: ut iſte ſit ſenſus: fuerunt autem filii Vlam centumquinquaginta, per tropum qui uocatur hyperbaton. Nathinnei, נְתִינִים ideſt donati. Sunt enim Gabaonitæ, eo quod ad ſeruiendum dati ſunt ad templum Domini a Ioſue. Azarias quoque filius Helchiæ. Iſte eſt Helchias ſacerdos magnus qui librum legis inuenit tempore Ioſiæ, & dicitur fuiſſe pater Hieremiæ prohetæ. Bachbachar carpētarius iccirco deſcribitur, quia artificio ſuo fungebatur in domo Domini, & erat de tribu Leui. Et Barachiæ filius Aſa, filii Elcana, qui habitauit in atriis Netophati. Netophati nomē loci eſt, ubi habitauit Helcel filius Bana, de quo ſuperius dictū eſt. Qui erant coronæ domus Iacob, Abdia filius Semeie, filii Galal, filii Idithum. Iſte eſt Idithum cantor Dauid. Obſeruabant in porta regis, ad orientem de filiis Leui per uices ſuas; qui erant cantores, & uicibus ſuis ad pſallendum cum Dauid ueniebant. Sellum uero filius Core, filii Abiaſaph, filii Core: hic prior Core per Aleph ſcribitur, & ſonat Core: ſecundus uero per Heth, & ſonat Corach. קרח Core clamans, קרח Corach caluus, ipſe eſt qui in Numeris ſcribitur. Hi ſunt Coritæ ſuper opera miniſterii cuſtodes ueſtibulorum tabernaculi. Iſti cuſtodiebant oſtium tabernaculi exterius. Patres uero eorum qui ſubterſcribuntur, & qui in pſalterio titulos habent, ipſi cuſtodiebant oſtium interius tabernaculi Domini, & erant cantores caſtrorum Domini. Tabernaculum dicit ubi Dominus requieſcebat. His quatuor

2.Reg. 16.19

CAP. 9

Ios. 9

4.Reg. 22.

Num. 26

excubiis creditus erat omnis numerus ianitorum: & quattuor partes, quibus obſeruabant cuſtodes domus Do-
Num. 3 mini, deſcriptæ ſunt in libro Numerorum. Erant enim in unaquaque parte quinquaginta & tres, qui faciunt ducen-
Num. 25 tos duodecim. Phinees filius Eleazar erat dux eorum co-
Infra 24 ram Domino. Hic monſtratur Phinees adhuc eo tempo-
Luc. 1 re uiuere. Et in tabernaculo uicibus ſuis. Hæ ſunt uices
1. *Reg.* 9 uigintiquattuor, quæ in ſequentibus deſcribuntur, quarum in euangelio mentio eſt, de uice Abia. In Gabaon autem commorati ſunt pater Gabaon Iaiel & nomen uxoris eius Maacha. Iaiel, ipſe eſt qui in Regum ſcribitur Abiel pater Cis patris Saul. אביאל Abiel interpretatur pater meus Deus, Iaiel deſertus Dei, propter meritorum diſtantiam. Et notandum, quia inter filios Iaiel, Ner & Cis uocantur fratres, ſicut & ſunt, & in Regum ita habetur. In ſequentibus uero dicitur, Ner genuit Cis, non quod eum genuerit, ſed quod eum educauerit, genuiſſe eum dicitur. Iſti habitauerunt e regione fratrum ſuorum in Hieruſalem cum fratribus ſuis. Quamuis foris muros Hieruſalem habitarent, dicuntur propter uicinitatem tamen & conuentum loci, in Hieruſalem habitaſſe. Abinadab filius Saul,
1. *Reg.* 21 in Paralipomenon: In Regum uero, ubi occiſus eſt cum patre, אבינדב Abinadab uocatur, ideſt pater meus uotum. In aliis uero locis ישוי Ieſbi, ideſt coæquatus. Asbaal filius Saul, ipſe eſt Isboſeth. אשבעל Esbaal interpretatur ignis maritus. איש בשת Isboſeth uir confuſionis. Filius Ionathan Meribaal qui & Meribabaal, ipſe eſt Miphiboſeth. מריב-בעל Meribaal interpretatur litigans cum marito. מריב-בבעל Meribabaal litigans in maritum. Raphaia & Rapha unum nomen eſt, filius Binaa, filii Moſa. Rapha interpretatur defluens. רפיה Raphaia medicina Domini. Azarichambocru unius hominis eſt nomen: בכרו Bocru interpretatur primogenitus. Tradunt enim eum armigerum Saul Doech Idumæum fuiſſe, & puerum qui diadema &
1. *Reg. ult.* armillam Saul detulit ad Dauid filium Doech Idumæi. Ip-
2. *Reg.* 1 ſum etiam Doech ferunt puerum Saul fuiſſe, qui cum eo

perre-

perrexerat ad requirẽdas aſinas patris ſui. Interiit ergo Saul & tres filii eius, & omnis domus eius pariter concidit. Domum eius pariter concidiſſe dicit, non ut non eſſet, de qui bus fuit Mardocheus, ſed ut non regnaret. Et caput eius affixerunt in templo Dagon. In Hebræo non caput, ſed corpus habetur, quia caput iam miſerant ad circunducendum. In Regum uero ſcribitur in Bethſan. בית-שן Bethſan enim tradunt uocatam domum Dagon, quæ interpretatur domus dormientis. Alia eſt enim Bethſan in Iudicum, & in Ioſue quæ interpretatur domus ſecuritatis. Ioab autem reliqua urbis extruxit. ideſt, pereuntibus Iebuſæis gladio, ſi qui ex Iſraelitis inter eos inuenti fuiſſent, ab eo ſaluabantur. Ieſbaam filius Hachmoni princeps inter triginta. ישבעם Ieſbaam interpretatur ſedens in populo, filius חכמוני Hachmoni, ideſt ſapientiſſimus, ipſe eſt Dauid. Hoc eſt quod in Regum ſcribitur: Sedet in cathedra ſapientiſſimus, & minuitur de ſapientia, quaſi uermiculus ligni tenerrimus: propter peccatum, quod commiſit in Vriam. Et cum in Regum uolumine dicat octingentos illum uno impetu interfeciſſe, propter ipſum peccatum in Paralipomenon hic, dicit trecentos eum interfeciſſe. Vnde & in Regum ſcribitur, uno impetu. Adohi frater fuit Iſai patris Dauid, cuius filius fuit Eleazar qui fuit inter tres potentiſſimos, ideſt Baanaian filium Ioiadæ, & Abiſai filium Saruiæ fratrem Ioab. Steterunt in medio agri, & eum defenderunt. Dauid ſcilicet & Eleazar. Hoc in Paralipomenon: In Regũ uero ſingulariter ponitur, ut regis fortitudo monſtretur. Deſcenderunt autẽ tres de triginta principibus ad petrã, in qua erat Dauid ad ſpeluncã odollam. Tres illi, ii ſunt, quos ſupra memorauimus. Deſiderauit ergo Dauid aquã, qui non deſiderio aquæ hoc fecit, ſed ad probãdum utrũ tam fortes inueniri potuiſſent qui hoc attentarẽt. Sacrificauit eam Domino gratias agens, quia tam fortes uiros in Iſrael dederat. Et notandũ, quod uinum, quod Deo in ſacrificium offerebatur, aqua mixtum erat. Baanaia filius Ioiadæ, ipſe percuſſit duos ariel Moab. In Regum ſcribitur

Marginalia: 1. Reg. 1; CAP. 10; Ibidem; 1. Reg. 31; Iud. 1; CAP. 11; Ioſ. 17. 18; 2. Reg. 23; 2. Reg. 23; Ibidem; Ibidem.

2. Reg. 23 bitur duos leones Moab ipſe percuſſit, ideſt duos uiros for
tes de Moab. Idem Baanaias multa opera perpetrauit de
Capzeel. Capzeel nomẽ loci eſt. Hic opera eius laudat, id
eſt ſapientiã, quia unus erat de ſeptuaginra ſenioribus Iſrael
Capzeel congregatio Dei. In Paralipomenon Sammoth
Ibidem Arodites, ipſe eſt qui in Regum ſcribitur Samma. שמה
Samma interpretatur ibidem. שמות Samoth nomina. He
Ibidem lez filius Phalti de laito, quod in Regum ſcribitur. In Pa-
ralipomenon. Helez pelonites ſcribitur. Hic progeniem
matris deſignat. Peloni enim fuit proximus Booz, de quo
Ruth 4 dicitur in Ruth, Eſt quidam propinquior. In Paralipome-
2. Reg. 23 non Sibbochai Vphathites, ipſe eſt qui in Regum ſcribitur
Mobunai. מבני Mobunai interpretatur ædificium meum,
סבכי Sibbochai irretitus. In Paralipomenon Illai Aothi-
Ibidem tes, ipſe eſt qui in Regum ſcribitur, Zalmon. צלמון Zal-
mõ interpretatur ſub umbra. עילי Illai exaltatus. Aothi
tes filius Ahohi fratris Iſai. Heleb, in Paralipomenon
qui in Regum ſcribitur Heled. חלב Heleb adeps, חלד He-
led terra. Hurai in Paralipomenon, in Regum ſcribitur
Hedai. חורי Hurai interpretatur feneſtra mea. Hedi חדי
Hedai interpretatur acumen meum. Abiel in Paralipome
non, in Regum Abialbon. אביאל Abiel pater meus Deus.
Ibidem אביעלבון Abialbon pater meus dolor. In Regum, filii Ia-
ſen Ionathan, non eſt putandum quod filius eius ſit. Sigil
latim enim ponitur Ionathan, & eſt filius eius Sagie in Pa
ralipomenon. Filii uero Aſem Gizoni, ישן Iaſen interpre-
tatur dormitor. השם Aſem nominatus. Aiham filius שכר
Ibidem Sachar in Paralipomenon, & interpretatur merces: in Re-
gum ſcribitur שרר Sarar, & interpretatur cantor. Eliphal
Ibidem filius Vr, in Paralipomenon: in Regum Eliphelet filius
Azbai. אליפל Eliphal interpretatur Deus meus mirabilis.
אור Vr ignis. אליפלט Eliphelet Deus meus liberabit. Az-
bai pepercit mihi. In Paralipomenon: Hepher Mehera-
tites. Hepher ipſe eſt Eliam pater Bethſabee filius Achito-
phel. מכרתי Meherati uenundatus. חפר Hepher fouea.
אליעם Eliam Deus meus mirabilis. אחיתפל Achitophel fra-

ter meus ruina, item frater meus mirabilis. עזרו Ezro in Paralipomenon interpretatur atrium eius. In Regum עזרי Ezrai, interpretatur atrium meum. In Paralipomenon Naari filius Ezbai: in Regum Pharai de arbi. נערי Naari puer meus. אזבי Ezbai hyſſopus meus. פרעי Pharai interpretatur gluto, ארבי Arbi, locuſta. In Paralipomenon Iohel frater Nathan: in Regum ſcribitur Igal filius Nathan. 2. Reg. 23
יואל Iohel interpretatur dominus Deus. Iohel & Ionathan & Nathan propheta fratres fuerunt filii Sammaa fratris Dauid. יגאל Igal redemptus. Quod uero in Paralipomenon Ioel frater Nathan, & in Regum filius Nathan ſcribitur, *Ibidem*
hæc cauſa eſt. Illic ponitur pro educatione pater, hic pro natura frater. Mibahar filius Hagari, in Paralipomenon, in Regum Bani de Gaddi, מיבחר Mibahar interpretatur de electis. הגרי Hagari aduena meus, בני Bani filius meus, de Gaddi, hoceſt de tribu Gad. Hira Ietreus filius Iether patris Amaſe. Huria Etheus uir Bethſabee, a loco qui uocatur Eth, Etheus uocatus eſt. Hi triginta ſeptem fuerunt cum Dauid cum fugeret ante Saül. Maacha nomen eſt officii feminarum de cauſis muliebribus. מעכה Maacha ingenioſa. Selech Ammonites, eo quod in Ammon miniſterio fungeretur. Githma Moabites, eo quod in Moab miniſterio fungeretur. Hactenus Beniamitæ. Elchana & CAP. 12
Ieſia & Azrahel. Incipiunt Leuitæ. Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, de Gaddi, ideſt, de tribu Gad. Hi præbuerunt auxilium Dauid aduerſum latrunculos, ideſt, A- 1. Reg. 30
malechitas, qui prædati ſunt uxores eius, & eorum qui cum eo erant, uſque dum fieret grandis numerus quaſi exercitus Dei. Sexcentorum millium numerus, qui de Aegypto egreſſi ſunt. Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aaron ipſum tradunt fuiſſe Phinees, ad cuius comparationem, Sadoch puer uocatur. Quod uero dicit principes cum eis ueniſſe, ideſt, ſacerdotes. De filiis Iſſachar uiri eruditi qui norunt ſingula tempora: Ipſi enim erant doctores, computatores & magiſtri ſiue ad feſtiuitates celebrandas, ſiue ad cetera: & ideo dictum eſt in benedictione Iſſachar. Sup Gen. 49

CAP. 13 poſuit humeros ſuos, & factus eſt tributis ſeruiens. Cō-
Hier. 2 gregauit ergo Dauid cunctum Iſrael, a Sihor Aegypti. Si-
Ios. 13 hor Aegypti fluuius eſt, a Nilo deriuatus. In Hieremia,
quid tibi eſt ad uiam Aegypti, ut bibas aquas Sihor? In Io
ſue de Sihor, qui eſt ſuper faciem Aegypti, uſque ad ter-
minos Accaron. Cum peruenifſent Aream Chidon. כידן
Chidon interpretatur clypeus. Traditur enim iſte locus eſſe
Ios. 8 ubi Ioſue ſtabat quando dictum eſt ei, leua clypeum contra
urbem Ahi. Eliada filius Dauid, in Regum & in Paralipo-
menon, in primo loco nominatur eodem modo, in ſecun
do uero loco Baliada. אלידע Eliadah interpretatur, Deus
meus cognouit. בעלידע Baaliadah maritus cognouit. Tra
dunt propter tranſgreſſionem Dauid hoc nomen immuta
tum. Abinadab interpretatur Deus meus uotum. עמינדב
Aminadab populus meus uotum. Iuſſerat enim idem A-
minadab duobus filiis ſuis Oza & Ahio, ut portarent arcā
Domini humeris ſuis. Et quia neque ipſi eam portaue-
runt, neque Chaatitis ad portandum dederunt, iccirco
2.Reg.6 Oza multatus eſt morte. Fuit enim peccatum in non por
tando: in ſuſtinendo arcam, iam pœna peccati. Diuiſio
enim Oza: traditur quod aruiſſet brachium eius & hume-
rus, ubi arca Domini portanda erat, & in illius loco diui-
ſio quædam facta eſt. Auertit arcam Dei in domo Obed
Edom. Obed Edom leuita erat, & ignorabat Dauid ob
quam cauſam indignatio Dei ueniſſet in Ozam. poſtquam
uero cognouit cauſam pro qua Oza percuſſus eſt, iuſ-
ſit eam portari in humeris, ſicut ſequentia demonſtrant.
CAP. 14 Venit contra illos ex aduerſo flentium. Tradunt Philiſtæ-
os idolum habuiſſe, cui in lacrymis hominum ſacrificium
parabatur. Huic illi more ſuo lacrymis ſacrificabant. Et
eis ex aduerſo Dauid uenit, in quorum capitibus iam fu-
ror Domini ſæuiebat quando ad eos uentum eſt. Ideo ti-
muerunt gentes. Dauid propter idolum deſtructum, cui
CAP. 15 humanis lacrymis ſacrificabatur. Tetenditq. ei taberna-
culum. Aliud nouum tabernaculum fecit, quo iſtud, quod
a Moyſe factum fuerat, in eremo cooperiret. In cymbalis
æneis

æneis concrepantes. In Hebræo habet, in cymbalis æneis ad audiendum, quia uidelicet ab ipſo pſalmo incipiebant, qui habet in capite: Exaudi Domine iuſtitiam meam, qui eſt ſextus decimus. In Nablis arcana cantabant. In Hebræo habet pro iuuentutibus, quia a pſalmo quadrageſimoquinto incipiebant, qui hoc habet in titulo: In citharis pro octaua cantabant: quia a ſexto pſalmo incipiebant, qui hoc habet in titulo: pro octaua autem, quidam putant pro circumciſione. Chonenias autem, princeps Leuitarum, prophetiæ præerat, ad præcinendum melodiam: quia ipſe eis ſpiritu prophetiæ, melodias & uerba ad memoriam reuocabat. Barachias & Elchana ianitores arcæ. Hic ianitores portatores uocat. Cumq. adiuuiſſet Deus leuitas, qui portabant arcam fœderis timentes caſum Oze. CAP. 16
Obededom & Ieihel ſuper organa. Iſte Ieihel eſt de cuius 2. Par. 20
progenie fuit Azhiel prophetes, qui in diebus Ioſaphat prophetauit. Sed increpauit pro eis reges Pharaonem & Abimelech. Sadoch autem ſacerdotem & fratres illius ſacerdotes coram tabernaculo Domini in excelſo, qui erant in Gabaon. Hic Gabaon, quidam locum quendam arbitrantur eſſe in Hieruſalem, ubi a Dauid tabernaculum fœderis & arca teſtamenti Domini collocata ſunt. גבעון Gabaon interpretatur uallis. Excelſam autem propter ſublimitatem cultus diuini exiſtimant. Reuerſus eſt Dauid ut benediceret domui ſuæ. Quidam benedictionem hic per antiphraſim dictam putant. Domum uero Michol, filiæ Saul, quam increpauit Dauid, eo quod indignata ſit, cum uidiſſet eum ſubſilientem coram Domino ante arcam teſtamenti. Feciq. tibi nomen quaſi unius maiorum qui celebrantur in terra. Vnius maiorum aut Abraham, aut Iſaac, aut Iacob. Vt tolleret Dauid Geth & filias eius de manu Philiſtinorum. In Regum ſcribitur: Tulit frenum tributi, ut dilataret imperium ſuum uſque ad flumen Euphratem. Quidam putant de Adezer dictum, necnon & de Tibahath, & de Chun, in Regum Betha & Beroth. בטח Betha interpretatur requies. ברתי Berothai fontes mei. טבחת

CAP. 17 — CAP. 18 — 2. Reg. 8

Tibahath macellum. כון Chun compercuſſus: propter deriſionem enim in hoc loco immutatio nominum facta eſt. Thou rex Emath in Paralipomenon, in Regum Thoi. תעי Thoi error meus: תעו Thou error eius, quia filium ſuum in dolo ad Dauid mittebat. Iccirco nominis immutatio facta eſt. Miſit Aduram filium ſuum, in Regum Ioram. יורם Ioram, Deus excelſus. הדרם Aduram, decor excelſus. Fecit Dauid ſibi nomen ut reuerteretur capta Syria in ualle Salinarum cæſis decem & octo millibus. Eodem mo-
2.Reg. 8 do & in Regum ſcriptum eſt. Multi enim duodecim millia habent, errore ducti, eo quod in pſalmo ſcribitur duodecim millia: ſed illic duodecim millia Ioab interfeciſſe perhibetur, hic decem & octo millia Abiſai: & propter regalis nominis dignitatem, Dauid uictoria adſcribitur. Eſt enim in Paralipomenon plane ſcriptum quod Abiſai hæc decem & octo millia interfecerit. Commentarii: commentatores qui adnotatis rebus & cauſis, regi eas ad memoriam re-
Ibidem ferebant. Abimelech filius Abiathar in Paralipomenon, in Regum Achimelec ſcribitur. אבימלך Abimelech pater meus rex. אחימלך Achimelech frater meus rex. Suſa ſcribitur in Paralipomenon, in Regum Saraia. שושא Suſa gaudium. שריה Saraia princeps Domini. בחורים Bahurim interpretatur electorum. פלטי Phalti liberatus. ליש filius Leonis. Venit uſque ad Bahurim uſque ad locum doctorum & electorum, e quibus unus erat. כרתי Cerethi exterminatores. פלתי Phelethi admirabiles. Dicuntur enim fuiſſe ſeptuaginta iudices loco eorũ ſubſtituti, quos Moyſes in eremo Domino præcipiente delegerat. In Regum filii Dauid ſacerdotes, in Paralipomenon primi ad manum regis ſcribuntur. Ad unum enim ſenſum utrumque conuenit, quia hic dicit eos primos, & illic ſacerdotes, propter nobilitatẽ
CAP. 19 & prioratum. Hi enim ſunt qui ei in Ebron nati ſunt. Faciã
2.Reg. 10 miſericordiã cum Anõ filio Naas. Præſtitit enim pater eius mihi gratiã. Naas fuit rex Ammon, qui in Regum ſcribitur, cum quo primum Saul in defenſione Iabes Galaad pugnauit, & uicit eum. Quia ergo erat inimicus Saul, iccirco

gra-

gratiam præſtabat Dauid, ſi quando ad eum ueniebat. In Regum dimidiam partem barbæ præcidit & ueſtes eorum medias uſque ad nates. In Paralipomenō decaluauit & præcidit tunicas eorum medias uſque ad inguina. Quod in uno loco deeſt, in alio habetur: unde colligitur eos decaluatos fuiſſe, & barbas raſas eos habuiſſe, & ueſtimenta præciſa ante, & retro. Sophach autem princeps militiæ erat Adadezer. שופך Sophach interpretatur euiſceratus. in Regum ſcribitur שובך Sobach, & interpretatur columbaris. Tulit autem coronā Dauid Melchom de capite eius. Melchom idolum Ammonitarum, de quo in Regum, & in Paralipomenon, & in Sophonia ſcribitur. מלכם Melchom interpretatur rex eorum. De ſimulacro enim illius idoli tulit Dauid diadema. Illicitum erat de idolis aliquid auri appetere aut argenti, Iudæis per legem. Sed ut ipſi tradunt Ethai Ietheus qui de gente Philiſtinorū ad Dauid uenerat, ipſe diadema diripuit in capite Melchō, ut liceret Hebræo de manu hominis capere, quod de capite idoli nō licebat. Poſt hæc initum eſt bellum in Gezer, in Regum, in gob. גוב Gob interpretatur locuſta. גזר Gezer uero nomen loci eſt, & interpretatur ordinatio. Sicut locuſtæ ita filii Araphe delebant Iſrael. Arapha enim fuit nurus Noemi, de cuius progenie fuerunt gygantes, Goliath & fratres eius: in quo percuſſit Sobochai Huſethites Saphai, in Regū Saph. סף Saph interpretatur liminare. ספי Saphai liminare meū. In Paralipomenon de genere Raphaim, in Regum de ſtirpe Rapha, quia filii Orphe erant de genere gygantium. In quo percuſſit Adeodatus. In Hebræo legitur אלחנן Elehanan filius Iair Iehemites frater. יעיר Iair uigilans, in Regū ſcribitur Hur filius Iaare, יערי quod interpretatur ſaltus, in Regum ſcribitur Bethlehemites, in Paralipomenon Lehemites frater. Interfecit ergo Goliat Getheum fratrem Goliæ Philiſtæi, quem interficit Dauid. Fuerunt enim de ſtirpe Orphe quinque, de quibus in ſequentibus dicit: Et percuſſit eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Ionathan ipſe eſt Nathan propheta, qui habuit duos fratres, Iohel, &

CAP. 20
2. Reg. 10
4. Reg. 21
Soph. 1
2. Reg. 12

2.Reg.12 & Ionadab. Iccirco ei hic nomen patris ponitur, quia inter prœliatores deſcribitur. Vbi uero de prophetia eius ſcribitur, non ei annotatur pater, eo quod pater eius propheta non fuerit. *CAP. 21* Quod in peccatum reputetur Iſraeli, ideſt, *1.Reg.24* in mortem quæ pro peccato uenit. In Paralipomenō quingenta ſeptuaginta millia. In Regum trecenta millia. In Paralipomenon ſcribuntur & ii qui remanſerunt, & ii qui interfecti ſunt. In Regum uero uiui tantummodo numerantur. Quod uero ſcribitur ſeptuaginta millia interfecta fuiſſe: hic tantum capita ſeniorum numerantur. Ceterum de plebe tot millia interfecta ſunt, quot millenarium trecenta numerum excedunt. De tribu Leui & Beniamin, quia non ſunt numerati, non ſunt interfecti: quia Beniamin ideo euaſit, quia recenti tempore fraterno gladio pene uſque ad internetionem corruerat. Leui uero non numerabatur, quia ſacerdotii dignitate præcellebat. *Exod.11* Gladium Domini & mortem, & angelum Domini. Dicitur Dominus in Aegyptum deſcēdiſſe & percuſſiſſe Aegyptum plagis, & peremiſſe primogenitos Aegyptiorum. Hic uero quod terribiliter poſitum eſt, primum de gladio Domini, temperatur dum dicitur, & angelum Domini, non in manu hominis: ut flagellum eius non eſſet in manu hominis, ſed in manu Dei, quia multæ miſerationis eſt. Flagellum enim hominis & in gladio eſt, & in fame, quia poſſunt prohibere uenundationes ii, apud quos ſunt frumenta. Vidit Dominus & miſertus eſt. Aiunt Sadoch ſacerdotem infulatū Dominum deprecatum fuiſſe, & imitatum fuiſſe patrem ſuum Aaron, & illius preces & deuotionem Dominum uidiſſe, & miſertum fuiſſe. In Paralipomenon ארנן ornan, & interpretatur lumen nobis, in Regum uero ארונה areuna, ideſt, arca. Ornan Iebuſæum fuiſſe ibi pateſcit, quia noluit Dauid abſque pecunia aliquid eius offerre Domino. In lege enim eſt prohibitum. Quidam iccirco dicunt bis ſanguinem fuſum a Dauid pro ſanguine hoſtili, quem effudit, & pro ſanguine Vriæ, qui effuſus eſt. *CAP. 23* Filii Gerſan, filii Moyſi *Iud.18* Sebuel primus. Ipſum ferunt eſſe qui in Iudicum Ionathan ſcri-

ſcribitur, qui fuit ſacerdos in tribu Dan. יונתן Ionathan interpretatur Domini donum. שבואל Sebuel reuertens ad Dominum, de quo ibidem ſcribitur quod ipſe & filii eius fuerunt ſacerdotes in tribu Dan uſque ad diem captiuitatis terræ, ideſt, uſque ad diem quando arca Domini ab Allophylis capta eſt. Sebuel reuertitur Deus, iuxta hoc quod habetur in propheta: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Porro filii Rahabia multiplicati ſunt ſupra modum. Et hic impletum eſt, quod Dominus dixit ad Moyſen, dimitte me, ut deleam populum iſtum, & faciam te in gentem, quæ maior iſta eſt. Nouiſſima &c. ſupputabitur numerus filiorum Leui: quamdiu tabernaculum Domini mutabatur de loco ad locum, a uiginti annis eligebantur: poſtquam uero templum Domini ædificatum eſt, a triginta annis Quod uero in quibuſdam codicibus habetur: ad feruentem ſimilam, & in quibuſdam ad feruentem tantummodo, error ineſt. In Hebræo non habet in hoc loco ſimilam, quia ſimila iam paulo ſuperius nominata eſt: ſed ad torrendum, in Hebræo ponitur, ut ſubaudias ſpicas. primitiæ enim ſpicarum quando deferebantur, torrebantur, & grana comedebantur. quod genus cibi uulgo graneas uocant. In quibuſdã codicibus habetur: ſuper omne pondus & menſuram: ſed in Hebræo in hoc loco pondus non habet, ſed menſuram tantum geminato nomine poſitam, ſiue eam quæ brachiis aut manibus, aut funibus metitur, ſiue eam quæ uaſis. Principes ſanctuarii. filii Ithamar. Principes Dei, de filiis Eleazari: principes ſacerdotum de Eleazar. Et iccirco principes Dei dicũtur principes ſanctuarii de Ithamar, quia ibi miniſtrabant. Viceſima Ezechiel: a qua cognomen ſortitus eſt Ezechiel propheta. Salomit de filiis Iſſachar. Superius generis feminini. Salomoth uero in ſequentibus generis maſculini. Filii Merari Iaaziahu. Hic Iaaziahu in uiceſimaquarta Maaziahu ſcribitur. מעזיהו Maazaihu interpretatur de auxilio Dei. יעזיהו Iaaziahu auxilium Domini. Vt exaltet cornu, ideſt cornu Iſrael: ſiue cornu, regem Dauid. In ſorte uiceſima Eliba

Zach. 1

Exod. 32

CAP. 24

CAP. 25

qui

qui paulo ſuperius Eliatha nominatus eſt. אליאתה Eliatha
CAP. 26 interpretatur Deus meus tu. אליבא Eliba Deus meus ueni.
Obed Edom plaga auſtralis, & filius eſt domus conſilii.
Domum conſilii plerique intelligi nolūt ſancta ſanctorum,
in quo erat arcanum conſilii. Elihu frater Dauid princeps
Iuda: in Regum Eliab uocatur. אליאב Eliab Deus meus pa
CAP. 27 ter. אליהו Elihu Deus meus Dominus. Noluitq; autem eos
Dauid numerare a uiginti annis inferius. Vſus enim erat,
ut, ſi quando numeraretur a uiginti annis & ſupra, nume-
rarentur hi qui poterant ad bella procedere, aut aliquo mi
niſterio fungi. Quia uero Dauid generaliter iuſſit omnes
numerari, & infra uiginti annos & ſupra uiginti annos, ic-
circo indignationem Domini expertus eſt. In faſtis regis
Dauid: quia ſuperueniēte indignatione Dei, omnis iſte nu-
merus conturbatus eſt, & non fuerunt diſtributi per mini-
ſteria, neque ad aliqua officia. Iis autem theſauris qui erāt
in urbibus. Theſauros in hoc loco, non ſolum pecuniam,
ſed & omnes ſubſtantias nominat. Ionathan autem pa-
truus Dauid, conſiliarius, ipſe eſt Nathan propheta. Pa-
truus uero honoris & propinquitatis cauſa uocatur. Iahiel
filius Achamoni erat cū filiis regis. Iſte Iahiel eſt filius Da-
uid, qui in Regum Chilab nominatur, Achamoni ſapien-
CAP. 28 tiſſimus ipſe eſt Dauid. Qui præerant ſubſtantiæ regis cum
Eunuchis. Quæri poteſt cur hic Eunuchi ad tam grande cō
ſilium uocati eſſe dicātur, cum Iſraelitas abſcindi lex pro-
hiberet, & alienigenæ non facile poſſunt admitti ad tam
grande conſilium. Tradunt Hebræi in hoc loco illos uoca
ri Eunuchos, qui ab omnibus actibus ſæculi alieni, oratio-
ni tantum & lectioni uacabant: & uxores non cauſa libidi-
nis, ſed ſuſcipiendæ prolis gratia habebant, quos Ioſe-
phus ſecundum eorum hæreſim Eſſenos uocat. Audite me
fratres mei & populus meus. In hoc loco & fraternitatem
CAP. 29 & prioratum ſuum demonſtrat. Tauros mille cum libami
Deut. 23 nibus ſuis, id eſt, cum uino. Vnxerunt ſecundo Salomonē
filium Dauid. Vnxerunt autem eum in principem, dicen-
tes: Quicūque regnet tu Deus noſter, tu ſemper ſis Deus

no-

noſter. Seditq. Salomon ſuper thronum Domini propter ſimilitudinem leonum, qui etiam in cherubim deſcribuntur. Geſta autem Dauid priora & nouiſſima: Priora quando regnauit in Hebron, nouiſſima quando regnauit in Hieruſalem. Notādum quod quadraginta annis regnaſſe perhibetur, & in libro Samuelis ſecundo ſcribitur ſeptem annis & ſex menſibus in Hebrō, in Hieruſalem trigintatres. 2.Reg.2

IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON.

FECISTI cum patre meo miſericordiam magnam, & conſtituiſti me regem pro eo. Quia ſecūdum legem prohibitum erat, me, qui de alterius uxore generatus ſum, introire eccleſiam Dei. Et fecit eos eſſe in urbibus quadrigarum, & cum rege in Hieruſalem. Vrbes quadrigarum dicit cortes, quæ in Hieruſalem erant ædificatæ ad ſtationem curruum, quod & ſequentia monſtrant, cū dicitur, Et cum rege in Hieruſalem. Et qui de Aegypto, & qui de Coa. Alii dicunt inſulam eſſe unam de Cycladibus, in qua fuit Aeſculapius. Hebræi dicunt, & hoc nomine congregationem ſignificari. In Paralipomenon חורם Huram quod interpretatur Deus excelſus: In Regū, חירם Hiram quod interpretatur uiuit excelſus. Miſitq. tibi Huram patrem meūm. Hic Huram filius fuit mulieris de progenie Salomit, de tribu Dan, qui in libro Numerorum ſcribitur. Patrem uero eius tradunt Hebræi fuiſſe Hebræum de progenie Ooliab de tribu Dan, qui in eremo cum Beſeleel operatus eſt. Quod uero hic Tyrium eum uocat, illi dicunt hoc translatione factum fuiſſe. Zori enim lingua eorum plaſmator intelligitur. Tyrus enim quam illi Zor uocant, in quibuſdam locis plaſmatio intelligi ſolet. Iccirco uocat illum patrem ſuum, quia ad eum de terra Iſrael ad peregrinandum profectus, docuit eum timorem Domini, & adduxit eum ad cognitionem Dei. Moria interpretatur uiſio. ipſe eſt enim locus, de quo dictum eſt Abraham: Vade in terram uiſionis. In menſura prima, ideſt menſura

CAP. I

CAP. 2

3.Reg.5

Exod.31

CAP.3

Gen.22

qua

qua Moyſes tabernaculum in eremo menſus eſt. יכין Iachin interpretatur præparator. hunc uolunt intelligi Dauid. Booz propter uirtutem caſtitatis. Secundum ſpeciem quã
CAP. 4 iuſſerat fieri, ſubauditur Deus. Boues propter memoriam
CAP. 6 uituli in eremo conditi. Baſilicam grandem, ubi reges orabant. Dominus dixit ut habitaret in caligine, quando ad
Exod. 19 Moyſen dixit: Ecce ego uenio ad te in columna nubis. Et cum deprecati fuerint in loco iſto, exaudi de cælo, & propitiare peccatis eorum, & reduc eos in terram quam dediſti patribus eorum. Cum enim eos in loco ipſo oraturos dicat, cur dicit: & reduc eos in terram quam dediſti patribus eorum: niſi forte ii qui ibi ad orandum uenerint, obtinere ualeant, ut ii qui in captiuitatẽ ducti ſint, reducantur. Et conuerſi a peccatis ſuis exaudias eos. Notandum, quod cum ad orandum pergitur, a peccatis conuertendum eſt. Non auertas faciem Chriſti tui, ideſt non reprobes deprecationem meam. Vnde & dicitur: Suſcepi faciem tuam.
CAP. 7 Sanctificauit Salomon medium atrii ante templum Domini. Quia præ multitudine ſacrificiorum hoſtiæ non poterant offerri omnes in altari, & ideo mediam partem atrii dedicauit: ut & in ea ita offerretur, ſicut in altari. Fecitq. die octaua collectam. Hæc eſt collecta quæ in libro Leuitici
Leuit. 23 ſcribitur. Dies octauus erit uobis celeberrimus atque ſanctiſſimus. eſt enim cœtus atque collectæ. Duabus enim uicibus in anno hæ collectæ colligebantur, ideſt die octauo
Deut. 16 paſchæ, & die octauo tabernaculorum. Et notandũ, quod in ea, quæ in paſcha celebrabatur, dicitur, celebrabitis collectam domino Deo ueſtro: in ea uero, quæ in ſollemnitate tabernaculorum, celebrabitis collectam uobis. Lætantes atque gaudentes ſuper bonis, quæ fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Iſrael populo ſuo. Quia Dauid dimiſſo peccato Vriæ Ethæi regnum conceſſit in ſempiternum: et Salomoni, quem lex prohibebat eccleſiam Dei intrare, non ſolum ueniam, ſed etiam regnum conceſſit: & Iſrael, qui poſt multitudinem præuaricationum, templum, in quo Dominum inuocarent, requiem & Dei gratiam meruerũt.

Ciui-

Ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit. Eas ciuitates quas Salomon dedit Hiram, & iſte noluit eas ſuſcipere, ſed uocauit terram Chabul, ipſas dicit Hiram Salomoni dediſſe. Omnia, quæ uoluit Salomon, atque diſpoſuit, ædificauit in Hieruſalem, & in Libano. Hic in Libano templum ſignificatur, iuxta illud Zachariæ. Aperi Libane portas tuas: In ſollemnitate hebdomadarum, ideſt, Pentecoſtes. Reliqua autem opera Salomonis priorum & nouiſſimorum. Priorum, antequam præuaricatus eſſet: poſteriorum, poſtquam præuaricatus eſt. In uiſione quoque Iaddo uidentis. Iaddo ipſe eſt prophetes, qui ad arguendum Ieroboam pro altari quod fecerat, a Deo miſſus eſt in Samariam. Pater tuus duriſſimo iugo nos oppreſſit, eo quod uigintiquattuor millia per uices menſibus ſingulis morabantur cum rege in Hieruſalem. Iniit conſilium cum ſenibus qui ſteterant coram patre eius Salomone, ideſt cum Banaia filio Ioiadæ, & Iaihel filio Achamoni, qui alio nomine Chilab uocatur. Relicto conſilio ſenum cum iuuenibus tractare cœpit, ideſt Adhuram, qui in ſequentibus lapidatus deſcribitur. Nunc autem uideo domũ tuam Dauid. Nunc autem uideat Deus, quia quod nos a domo Dauid recedimus, peccatum eſt filiorum eius, qui nos abiiciunt. In Regum Aduram. in Paralipomenon Adhuram. Aduram fluuius exaltatus: Adhurã ruina exaltata. Et ædificauit ciuitates muratas. Cauſa belli ædificauit ciuitates. Sacerdotes excelſorum & dæmonum. Quia ſicubi fiebat imago, dæmones dabant reſponſa & conſtituebantur eis ſacerdotes. Duxit autem Roboam uxorem Machalat, filiam Ierimut, filii Dauid. Iſte Ierimut non ſcribitur neque in Regum, neque in Paralipomenon, quia fuit de filiis concubinarum. Accepit Maacham filiam Abſalon. Non eſt iſte Abſalon filius Dauid, ſed alius, quod in Regum uolumine demonſtratur. Scripta ſunt in libro Semeiæ prophetæ & Addo uidentis. Hunc Addo ſuperius Iaddo nominauit. Stetit Abia ſuper mõtem Samaraim. Multi putant hoc de Samaria dictum. quod non poteſt eſſe.

fuit

Marginalia: CAP. 8 / 3.Reg.10 / Zach. 11 / CAP. 9 / 3.Reg.13 / CAP. 10 / *Hoc eod. cap.* / 3.Reg.12 / CAP. 11 / CAP. 12 / CAP. 13

fuit enim mons in Ephraim haud procul a Carmelo, ubi fuit Elias. Ipſi & filiis eius pactum ſalis. Pactum ſalis in quibuſdam locis pro lege ponitur, quæ omnium condimẽtum eſt, & in hoc loco pro domo Dauid, qui uniuerſo Iſraeli condimentum fuit. Porro Roboam erat rudis & corde pauido. Quia Semeiæ prophetæ uerba extimuit. In tauro & arietibus ſeptem conſecrabantur manus illius, qui ſacerdos futurus erat. hūc enim morem Ieroboam cœperat ad ſacerdotes idolorum conſecrandos. Et corruerunt uulnerati ex Iſrael quinquaginta millia uirorum fortium, Hi nimirum, qui ante idolum curuauerunt genua ſua: præceptum enim erat in lege, ut, ſi quis idolum adoraret, moreretur. Et cepit Bethel, & filias eius. Bethel ipſa eſt, in qua poſuerat Ieroboam uitulum. Ephrō quoque & filias eius.
CAP. 15 Ephron ipſe eſt Sichem. Azarias autem filius Odeth.
3.Reg. 13 Odeth ipſe eſt Iado, qui ad Ieroboam miſſus eſt. In tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti. Tradunt hoc quinquaginta duobus annis poſt euerſionem templi impletum, ita ut in his quinquaginta duobus annis nec auis uolauerit, nec beſtia pertranſierit per Hieruſalem, & Iſrael fuerit abſque ſpe, & omnes gentes in conturbatione. Et ædificauit altare Domini, quod erat ante porticum. Illud ſcilicet, quod a Salomone conſtructū fuerat, renouauit. In omni enim corde ſuo iurauerunt. In corde, in ieiunio, & in afflictione, in uoluntate, in eleemoſyna. Sed & Maacha matrem Aſa regis. Iccirco nō dixit matrem ſuam, quia non ambulabat uiam rectam ſicut filius eius. Ex auguſto depoſuit imperio, hoceſt de ſacerdotio. Comminuit ſimulacrum Priapi, & combuſſit in torrente cedron. Aiunt cōminuiſſe iſtud, & clam uoluiſſe proiicere, quod Dominus ut patefaceret, in torrente cedron ex aqua ignis proceſſit.
CAP. 16 Iuſſit eum in neruum mitti, eo quod publice ſe arguit. Doluit pedes Aſa, quia podagrico humore correptus eſt. Notandum, quod regibus cauſa reuerentiæ combuſtiones ue-
2.Par. 21 ſtimentorum & aromatum fiebant. Vnde dicitur, Et iuxta
CAP. 17 combuſtiones maiorum facient tibi. Et ambulauit in uiis Da-

Dauid primis, ideſt, antequam peccaſſet Dauid. Poſt iſtū quoque Amaſias filius Zacri conſecratur Domino, eo quod eſſet de tribu Iſſachar & eſſet doctor. Porro rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros, uſque ad ueſperum, & mortuus eſt occidente ſole. Accepto uulnere mortali, iuſſit ſe teneri, ne deprehenderetur ab hoſtibus quod uulneratus eſſet, & illius ruina & hoſtibus uictoriam & populo periculum fugæ incuteret. Occidente ſole mortuus eſt, ut nocte præſidium fugæ ſuæ populus haberet. Iehu filius Anani, illius uidelicet prophetæ qui ab Aſa rege Iuda in carcerem miſſus eſt. Filii Moab & filii Ammon & cum eis de Ammonitis. Ammonites, Idumæos uult intelligi, quia ob reuerentiam fraterni nominis, nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſrael, ſed transfigurabant ſe in habitum Ammonitarum. de iis locis, quæ trās mare ſunt, mare ſalinarum ubi Iordanis influit. Ante atrium nouum: Atrium nouum uocat, ideſt atrium, quod peccando uetus fecerant, & pænitendo ad priſtinam nouitatem reduxerāt. Nomen enim tuum in domo iſta. Quod ſcriptum erat in fronte pontificis ſiue in ueſtimento Ephod, quod in ſequentibus monſtratur. Idem locus Ieruel uocatus eſt, ab ea die, ideſt timor Dei. Egreſſi ſunt per deſertum Thecue, unde fuit Thecuites femina. Confitemini Domino, quoniam in æternum miſericordia eius. Iccirco deeſt bonus, quia in hac re non manſuetudinem ſuam, qua omnes tolerat, ſed iudicium exercuit. Vocauerunt locum illum uallis benedictionis. Vallis benedictionis, ipſe eſt Ieruel, de quo ſupra dictum eſt. Nomen matris eius Azuba, filia Silai. Silai interpretatur miſſus, ipſe eſt Anani prophetes, filius Iaddo, de quo ſuperius dictum eſt. Qui iccirco miſſus uocatus eſt, eo quod ad patrem Ioſaphat generum ſuum, ad prophetandū miſſus ſit. Prophetauit Eliezer filius Dodahu. Dodahu intelligitur filius auūculi eius Ioſaphat fuiſſe. Omnes hi filii Ioſaphat regis Iuda, quia imitabantur opera regis Ioſaphat: ideo duplicatur cum dicitur: Omnes iſti filii Ioſaphat. Ambulauit Ioram in uiis regum Iſrael, ſicut egerat

CAP. 18

CAP. 19

3. Reg. 16

CAP. 20

CAP. 21

domus Achab. Filia quippe Achab erat uxor eius. Athalia erat uxor eius, quæ non Achab, ſed Amri filia erat, ſed imitatione illius, filia eius uocata eſt. Vnde & in Regum dicitur de Ioram. Erat quippe gener domus Achab. Inſuper excelſa fabricatus eſt. Plerique putant in domo Domini illum excelſa fabricatum fuiſſe, quæ ſita eſt in monte Moria, quod manifeſtius in geſtis Manaſſe regis oſtẽditur. Nec remanſit ei filius niſi Iohaz. Iohaz, ipſe eſt Ochozias, pater Ioahas filius Ioram, cuius ſoror fuit Ioſabeth. Ioſabeth uero non fuit filia Athaliæ, ſed de alia uxore ſuſcepit eam Ioram. Quæſtio ualde perplexa oboritur. Dicit enim regnaſſe Ioram octo annis, & uixiſſe eum quadraginta an-
CAP. 22 nis, & dicit filium eius Ochoziam cum regnare cœpiſſet, fuiſſe quadraginta duorũ annorum. quod ſi ita eſt, duobus annis ante, quam ipſe natus eſt, ipſe illum genuit. quod niſi ſoluatur, quam ſit ridiculum, etiam ſimplex lector aduertit. Ipſe enim Ioram, qui hic quadraginta annis uixiſſe deſcribitur, & octo annis regnaſſe, uixit annos quadraginta, & regnauit uiginti & octo. octo enim anni, qui ei in regno tribuuntur, ipſi ſunt, antequam fratres occideret, cum adhuc innocenter uiueret. uiginti uero anni, quibus regnauit, ideo a numero eius auferuntur, quia in languore & in tribulatione deduxit eos: ideo filio eius tribuuntur, qui non amplius, quam uiginti duos annos habens, regnaſſe perhibetur; ne de numerorum ſumma remanentes, errorem indagini temporum facerent. Ahazias enim uixit ui-
4. Reg. 8 ginti tribus annis, uno tantum anno regnauit. Collatio enim lectionis libri Regum huic ſoluendæ quæſtioni magnum præbet auxilium. Igitur Azarias filius Ioram rex Iuda: Hic Azarias paulo ſuperius Ochozias nominatus eſt. Ochozias interpretatur apprehendẽs Dominum: Azarias adiutorium Domini. Et ideo mutatur ei nomen in melius in hoc loco, eo quod, iuxta præceptum Domini, ad infirmum uiſitandum deſcenderat. Et filios fratrum Ochoziæ qui miniſtrabant ei. Filios fratrum dicit conſobrinos &
CAP. 23 conſanguineos. Et tertia pars in porta quæ appellatur fundamen-

damenti. Porta fundamenti, porta ſanctuarii. Et omne reliquum uulgus obſeruet cuſtodias Domini: ideſt, quamuis neceſſarii ſint ad implendum opus, ideſt ad confirmandum regem, obſeruent tamen cuſtodias Domini, ne quis exterorum ingrediatur locum, quem ingredi non debent niſi ſacerdotes & Leuitæ. Impoſuerunt ſuper eum diadema & teſtimonium. Teſtimonium Phylacteria, eo quod in illis decem uerba legis eſſent. Vnxitq. eum Ioiada pontifex & filii eius. Zachariam dicit qui propheta erat, quem poſtea *Infra 24* idem Ioas interfecit, ut ad magnum damnationis eius pertineret augmentum, eum interficere, qui ſe in regem unxerat. Vidit regem ſtantem ſuper gradum ſuum, ſuper columnam uidelicet, quam Salomon præparauerat regibus in Baſilica. Pepigit Ioiada fœdus inter ſe, uniuerſumq. populum, & regem: Se in loco legis & Dei, quippe qui miniſter Dei erat collocans, & cuius nomen interpretatur Dominum cognoſcens: Et populum & regem, ut & populus, & rex obedirẽt Deo & legi eius; & populus erga regem fideliter ageret; & rex populum cũ iuſtitia regeret. Sub manibus ſacerdotum Leuitarum. Ne de alia tribu ſacerdotes fierent niſi de Leui. Conſtituit quoque ianitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur immundus in omni re, ideſt, ut nullatenus ulla occaſione ingrederetur in domum Domini aliquis de ſacerdotibus Baal. Et urbs quieuit: ſiue quia eatenus idolorum cultibus tempore Athaliæ inquieta erat; ſiue quia poſt tumultum, quo rex unctus eſt, Athalia interfecta, ſingulis ad domos ſuas pergentibus, omnis tumultuatio conquieuit. Et nomen matris eis Sebia, de Berſabee. Iccirco nomen patris illius non ſcribitur: quia non fuit tam celebre ut ſcribi potuiſſet. Quorũ enim nomina ſcribuntur, aut celebritate, aut potentia, aut generoſitate illorum fit. Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de uniuerſo Iſrael pecuniam ad ſarta tecta templi Dei ueſtri per ſingulos annos. Hæc eſt pecunia, quam in lege dari præceptum eſt, quam in dinumeratione ipſius, per ſingulos annos dare conſueuerant, ideſt ſinguli dimidios ſic-

CAP. 24

Exod. 30

ſiclos, quod a diebus, ex quo Athalia regnare cœperat, nõ dederant. Athalia enim impiiſſima, & filii eius deſtruxerunt domum Domini. Filios eius, ſacerdotes idolorum dicit, plerumque enim in ſacro eloquio filii non naſcendo, ſed imitando uocantur. Deſtruxerant autem domum Dei, ſiue ſpoliando iſtam ornamentis, ſiue, ut ferunt, terræmotu facto, ſicut tempore Oziæ: ut ſicut illo intrante cum thuribulo, ita etiam Athalia idola in domum Domini mittere nitente, terræmotus factus ſit. Eo quod feciſſet bonum in Iſrael, & cum Deo & cum domo eius. Cum Deo, quia idola, quæ ad aſpernationem Dei facta erant, ſubuertit. Cum domo eius, quia ruinas & ſciſſuras inſtaurauit in Iſrael, quia regnum domus Dauid inſtaurauit, amouens inde idololatriam, quæ peccatis illorum dominata fuerat. Poſtquam obiit Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, & adorauerunt regem. Adorauerunt eum ut Deum: & acquieuit eorum obſequiis delinitus, ut ſe ut Deum coli permitteret. Hæc dicit Deus: Quare tranſgredimini præceptum Domini? Ac ſi aperte dicat: quem uos Deum habere deſtitiſtis, intantum, ut tale nefas feceritis, quod numquam ante in uobis factum eſt. Et notandum, quod non in alio loco inuenitur: Hæc dicit Deus, niſi hic tantum. filii enim Zachariæ cum eo interfecti ſunt, & ideo dicit filiorum Ioiadæ ſacerdotis. Inſidiati ſunt ei Zebat filius Semmaa Amanitidis & Iozabat filius Samarith Moabitidis. Iccirco enim eos dicit filios Amanitidum & Moabitidum ad exaggerandam malitiam Iſraelitarum, qui ulciſci noluerunt ſacerdotem Dei, quod illi fecerunt qui filii alienigenarum fuerunt. Porro filii eius, & multitudo prophetiæ: filios eius, quos Syri interfecerunt coram eo, facientes in eum ignominioſa iudicia, ſiue quia turpes in eum res egerunt, ſiue quia interficientes filios eius improperabant ei ſcelus, quod iſte in Zachariam perpetrauerat. In Hebræo: Et fundamentum domus Dei, eo quod ſanguis Zachariæ uſque ad fundamentum templi & altaris peruenerit. Fecitq. bonum in con-
CAP. 25 ſpectu Domini, uerumtamen non in corde perfecto. Quia
pro

pro præſentis ſæculi dignitate, non pro futura patria laborabat: Iugulauit ſeruos qui occiderant regem patrem ſuũ. Quamquã illi Dei timore & in ultione Zachariæ illum occiderint: tamen ab eo occiſi ſunt iudicialiter, quia non ore prophetæ, nec conſultu Domini, ſed ſua præſumptione illum occiderunt. Non eſt Deus cum Iſrael, & cunctis filiis Ephraim. Quia cum aliis tribubus erat, cum tribu Ephraim, unde reges erant, non erat propter præuaricationem Hieroboam & ceterorum regum. Separauit itaque Amaſias exercitum, qui uenerat ad eum ex Ephraim, quia idola ſecum habebant. Amaſias, poſt cædem Idumæorũ & allatos Deos filiorum Seir, ſtatuit illos in Deos ſibi. Cum enim præcipitarentur illa decem millia, illa idola, quæ ſecum habebant, reſponſum dederunt, ideo illos interfectos, quia de cultu eorum negligentes fuiſſent. Videns ergo ille idola reſponſa dare, & a ruina eripi, hoc errore deceptus, adorauit ea. Miſit prophetam ad eum. Propheta hic Eliezer, eſt filius Dodahu, ideſt auunculi eius, de quo ſuperius dictum eſt. Ceſſauitq. propheta, & dixit. Ceſſauit ad minas regis, & dixit ad imperium Domini. Quia feciſti hoc malum, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo. Conſilio autem eius acquieſceret, ſi eos igne combureret, ueſtimenta diſrumperet, cinerem ſuper caput ſpargeret, & totum ſe pænitentiæ daret: hoc etenim illi conſilium prophetes dederat. Carduus Libani qui eſt in Libano. Hic Carduum Libani uocat, ob generoſitatem illius, qui quamuis negligenter ageret, magnis erat maioribus procreatus, quippe qui de Iſrael ſemine erat. Omne quoque aurum, & argentum, & uniuerſa, quæ reperta ſunt in domo Domini apud Obed Edom. Apud Obed Edom, quia eius filii cuſtodiebant ea, & ab eo deſcripta ibi permanebant. Vixit Amaſias filius Ioas rex poſtquam mortuus eſt. Ioas filius Iohaaz rex Iſrael, quindecim annis. Eo tempore in utero habebatur Ozias, qui poſtea regnauit in Hieruſalem. Vnde & ſcribitur, ſedecim annorum erat Ozias, cum regnare cœpiſſet. Ex eo tempore quo diſceſſit Amaſias a Domino,

inſurrexit ſuper eum coniuratio in Hieruſalem, quia ex eo tempore, quo prophetæ conſilium non audiuit, neque ad Dominum conuerti uoluit, præparatio coniurationis illius facta eſt, & eatenus dilata, donec ad conſummationem perueniret. Reportantesq. ſuper equos ſepelierunt eum. Non enim ſine cauſa ſcriptura dicit eum ſuper equos portatum. ſed colligitur ideo illum portatum ſuper equos, quia Deos Edom qui in equis portabantur, adorauerit. Et iccirco non portatum ſuper humeros; quia neglexerat ſer-
CAP.26 uire Deo Iſrael, cuius myſteria ſuper humeros Chaatitarum portari iuſſerat. Ozias in Paralipomenon: in Regũ, Azarias ſcribitur filius Amaſiæ. Ozias enim interpretatur, uirtus Dei. Azarias, auxilium Domini. Iccirco enim uirtus Domini uocatur, quia magna in eum uirtus Domini oſtenſa eſt percuſſione lepræ & terræmotu facto. Exquiſiuit Deum in diebus Zachariæ, intelligẽtis & uidentis Deũ. Zacharias filius Zachariæ, filii Ioiadæ, qui poſt mortem patris natus, poſthumus patris nomen ſortitus eſt. Intelligens enim & uidens dicebatur. Intelligens propter ſacerdotium, uidens propter prophetiam. Contra Arabes qui habitabant in Gurbaal, ipſa eſt Gerara in qua peregrinatus eſt Abraham. Aedificauit Ozias turres in Hieruſalem ſuper portam anguli, & ſuper portam uallis, portam ciuitatis, a porta Ephraim, uſque ad portam anguli, quam Ioas rex Iſrael deſtruxerat, ipſe inſtaurauit: portam enim Ephraim, portam uallis nominat. In ædificando noluit eius nomen ponere, quod in deſtruendo poſuerat. nec immerito: quia qui idolis immolabat, & particeps in deſtruẽdo fuerat, in ædificatione proprio nomine non meruit nũcupari, ſed nomine uallis cenſetur propter humiliationem.
Leuit. 13 In domo ſeparata, iuxta quod in Leuitico ſcribitur: Reliqua autem ſermonum Oziæ priorum & nouiſſimorum,
Eſa.6 ſcribit Eſaias propheta: Eſaias propheta ſcripſit in anno quo mortuus eſt rex Ozias, Vidi Dominum ſedentem: eo anno illum mortuum fuiſſe deſcribit, quo lepra percuſſus
CAP.27 eſt. Et in muro Ophel multa conſtruxit. In muro Ophel,
hoc-

hoceſt, in muro nebulæ: quod intelligitur ſancta ſanctorum. Dominus enim dixit, ut habitaret in nebula. Filius uigintiquinque annorum erat Ioatham, cum regnare cœpiſſet. Hic & initium regni eius & innocentia deſcribitur: ut monſtraret eum in innocentia perſeueraſſe, qua cœpit. Maſiam filium Moloch, ideſt filium idoli Ammon; quod uocabatur Moloch, ideſt rex. Iccirco enim filius eius dicitur, quod illi ſacra inſtituebat & cultus. Hoc & in Hieremia habes de Iſmaele, qui deſcribitur de genere regio: cũ non de genere regio fuerit, ſed de Gera ſeruo Aegyptio. Ea tempeſtate erat ibi propheta nomine Oded. ipſe eſt pater Azariæ, qui Aſa regi prophetauit. Ad prophetandum enim in Samariam uenerat, quia de Iuda erat. Iccirco non dixit: Hæc dicit Dominus: quia non erant digni ſermone prophetæ. Iratus enim erat Deus illis. In hoc ſolo loco Achaz uocatur rex Iſrael, non quod ſuper omnem Iſrael regnauerit, ſed quia ſecutus ſit opera regum Iſrael, intantum ut nullus ante eum de regibus nequior fuerit. Vnde & dicitur de eo, quod nudaſſet Iudam, præceptis & auxilio Dei, ſicut de Aaron ſcribitur, quod nudaſſet populum. Auxit peccatum ipſe rex Achaz. quod uidetur quaſi ſuperfluum. quod dicit ipſe, cauſa notationis hoc facit. Notat enim eius malitiam, ſicut & crebro in laudem hoc pronomen poni ſolet. Et ſepelierunt eum in ciuitate Hieruſalem: quia non ſepelierunt eum in ſepulcro regum, ſed in Hieruſalem ciuitate in alio loco. Quod uero dicit: Non receperunt eum in ſepulcro regum Iſrael: ſonat in Hebræo, quod quaſi ipſi eum non receperint, qui ibi ſepulti ſunt: ſed quoniam melius intelligi debeat, aut ab æditnis, qui eadem ſepulcra cuſtodiebant, prohibitum eſt; aut alio aliquo modo, uoluntate tamen Dei. Nomen matris eius Abia, filia Zachariæ poſthumi: Zachariæ prophetæ & ſacerdotis qui a Ioa rege interfectus erat. Ipſe in anno & menſe primo regni ſui. In Hebrææ linguæ idiomate, etiam primus dies regni eius in hac deſcriptione ſubauditur. Auferte omnem immunditiam de ſanctuario, ideſt, idola quæ Achaz

Marginal notes: CAP. 28 (beside "Maſiam filium Moloch"); *Hier.* 41 (beside "tur, quod illi ſacra"); 2. *Par.* 15 (beside "enim in Samariam"); CAP. 29 (beside "modo, uoluntate tamen Dei"); 2. *Par.* 24 (beside "qui a Ioa rege")

poſuerat; quæ in modum mulieris menſtruatæ & polluta erant, & polluebant. Auerterunt facies ſuas a tabernacu-
Ezech. 8 lo Domini, & præbuerunt dorſum. Quod plene ſcribitur in Ezechiele, ubi dicitur, uigintiquinque uiros habentes dorſa ad templum, & adorantes ad ortum ſolis. Hircos ſeptem pro peccato. Contra morem in hoc loco factum eſt. In omnibus enim locis unius pro peccato hircus offerri ſolebat. Sed quia multa erant peccata, ideo ſeptem hirci offeri debuerunt. Iccirco Gad uidentem uocat: quia prophetia per uiſum ei ueniebat. Mos erat Leuitis, ut illi detraherent pelles holocauſtorum: & ſacerdotibus, ut, quando pro peccato fiebat ſacrificium, ſacerdotes detraherent. Et iccirco ſacerdotes in hoc loco detrahebant pelles: quia pro peccato ſacrificium erat. Et quia ſacerdotum numerus nõ ſufficiens erat ad hoc peragendum; quia tempore Achaz regis diſperſi necdum reuerſi erant: ideo iuuerunt eos fratres eorum Leuitæ, quia Leuitis rectius erat ad ſacrificandum uti, quam ſacerdotibus, eo quod tempore Achaz & ipſi conſenſerunt; quippe quia exemplar altaris Damaſceni Vriæ pontifici miſſum eſt. Scripſit quoque epiſtolas ad
CAP. 30 Ephraim, & Manaſſe. Cum omni Iſrael publice miſiſſet nuncios, Manaſſe & Ephraim latenter miſit ad eos, quos ſciebat conuerſum iri poſſe per epiſtolas. illi enim ſuperbiores erant propter regiam dignitatem, quæ erat in domo Ephraim. magna enim pars populi comedit de phaſe, non iuxta quod ſcriptum eſt: ſcriptum enim erat, ut, qui primo menſe non poterant comedere, ſecundo comederent. Venit enim plurima multitudo, quæ purificata non erat in menſe ſecundo: & quia in tertio menſe illicitum erat illud peragere, in ſecundo peregerunt. Pro his orauit Ezechias, quem exaudiuit Dominus, & placatus eſt populo ſuo. Aiunt, neminem pollutum potuiſſe phaſe comedere, quin ſtatim moreretur, & in eo placatum Dominum cognouerunt: quia comedentes extincti non ſunt. Reuerſusq; eſt
CAP. 32 cum ignominia in terram ſuam. Tradunt Hebræi illi caput & barbam raſam ab angelo, in ignominiam, & hoc fuiſſe, quod

quod per prophetam Eſaiam dictum eſt: In die illa radet *Eſa. 7*
nouacula acuta conducta in rege Aſſyriorum caput & bar-
bam, & cetera. Quem cum eadem ignominia perueniſſet
ad templum Dei ſui Neſrath, quem dicunt in reliquiis ar-
cæ Noe culturam habuiſſe. Cum ergo quæreretur depre-
cans, cur ſe non adiuuiſſet, qui etiam filios ſuos Adrame-
lech & Saraſar ſibi offerret, ſi hoc ille ratum duceret, illi
hoc audientes poſt tot clades, ruinas, & ignominias, timen
tes ab eo interfici, interfecerunt eum. De portento quod
acciderat ſuper terram, de ſolis reditu per lineas decem.
Ad hoc unum myſterium inquirendum, legati regis Baby
loniæ uenerunt. Reliquit eum Deus ut tentaretur: quia
non prohibuit ei per prophetam oſtendere theſauros ſuos,
ſed theſauros domus Domini. Vnde & poſtea ab eodem
propheta obiurgatus eſt. Et ſepelierunt eum ſuper ſepul-
cra filiorum Dauid. Et hoc notandum, quia excelſius ſe-
pulcrum ceteris filiis Dauid habuit meriti prærogatiua.
Et adorauit omnem militiam cæli. Duodecim ſigna, quæ CAP. 33
in zodiaco ſunt, ut tradunt. Aedificauit autem ea cuncto
exercitui cæli, ideſt, ſub nomine ſtellarum dæmonibus, in
ualle Benenon, quæ alio loco Gehennon dicitur, ideſt,
uallis filiorum Ennon. eſt enim hæc haud procul ab Hieru
ſalem, de qua in Hieremia & in Regum libro plene ſcribi- *Hier. 7. 19*
tur. ab ea enim originem accepit nomen Gehenna. Locu *2. Par. 28*
tusq; eſt Dominus ad eum, & ad populum eius: & atten
dere noluerunt. In Manu Eſaiæ prophetæ. Tradunt He-
bræi eundem Manaſſen filium fuiſſe filiæ Eſaiæ: & ideo in
hoc loco, quamquam nomen matris ſcribatur, patris ta-
men illius non ſcribitur; quia indignus erat profanus rex tã
to auo. Tradunt Hebræi iccirco occiſum Eſaiam, eo quod
eos appellauerit principes Sodomorum, & Gomorræ.
Et quia dixit: Vidi Dominum ſedentem: cum per Moy- *Eſa. 6*
ſen dixerit: Non enim uidebit me homo, & uiuet. Et quia *Exod. 33*
dixit: Addet Deus ad dies tuos quindecim annos: eo quod
per Moyſen dixerit: Et numerum dierum tuorum imple- *Eſa. 38*
bis. Et quia dixerit: Quærite Dominum, dum inueniri *Eſa. 55*
poteſt:

poteſt: inuocate eum, dum prope eſt, cum dicatur: Qui eſt tam propinquus, quo modo dominus Deus noſter, quando eum inuocamus? Et cognouit Manaſſes quod Dominus ipſe eſt Deus. Dum enim in Babylonem ductus fuiſſet, & in uaſe æneo perforato miſſus, admoto igni, inuocauit omnia nomina idolorum, quæ colebat: & cum non fuiſſet ab eis exauditus, neque liberatus, recordatum fuiſſe, quod a patre crebro audierat: Cum inuocaueris me in
Deut. 4 tribulatione, & conuerſus fueris, exaudiam te: ut in Deuteronomio ſcribitur: exauditum eſſe a Domino, & liberatum, & reductum in regnum ſuum, & in modum Habacuk reductum, ſicut ille deductus fuerat in Babylonem. Circumdedit Ophel, ideſt inſtaurauit ædificium Sanctis Sãctorum, quod pro idolis conſtruxerat. Ad occidentem Geon, ideſt a torrente Geon ædificare cœpit uſqua ad portam piſcium, quæ eſt porta de parte Ioppen. Scripta ſunt in ſermonibus Ozai. Hic Ozai quidam Eſaiam intelligere uolunt. חזי Ozai enim interpretatur, uiſio mea. Et ideo immutato nomine introducitur, quod manifeſtetur longe
CAP. 34 iſtius merita ab illius meritis diſtare, qui eũ interfecit. Ab omni quoque Iuda & Beniamin, & habitatoribus Hieruſalẽ. Habitatores Hieruſalẽ dimidiam tribum Manaſſe dicit, qui plerũque in tribu Beniamin computantur. Ad Holdã quæ habitabat in ſecunda. Holdã uxor fuit Sellũ, auunculi patris Hieremiæ, & patris Ananeel. Habitabat in ſecunda. Locus enim erat Hieroſolymis extra murũ, ideſt, inter murum ciuitatis & antemurale, qui uocabatur ſecunda: cuius
Soph. 1 mentio fit in Sophonia propheta. In Paralipomenõ,
4. *Reg.* 22 filii Tocaat, filii Haſra: in Regum, Ticua filia Araas. תקהת Tocaat interpretatur, ſtridor. חסרה Haſra, diminutio. תקוה Ticua, ſpes. Araas, negotiator. Cuſtodis templi,
CAP. 35 quia templum Domini ſeruabat. Ponite arcam in ſanctuario templi quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Iſrael. Notandum quod arca Domini elata de templo fuit, quam modo in templum reduci Ioſias præcepit. Tempore enim Achaz, quando ſimulacra in templo miſſa ſunt,
elata

elata eſt inde & ducta in domum Sellum, uiri Holdæ auun culi Hieremiæ, ubi permanſit uſque ad tempus Ioſiæ. nec enim poterat arca Dei eſſe in loco, ubi ſimulacra introducta fuerant, & gentilicius uſus & ritus nefandiſſimus obſeruabatur. Stabant in ordine iuxta præceptum Dauid, & Aſaph, & Eman, & Idithum prophetarum regis. Ideo prophetæ regis uocabantur, quia cum Dauid rege cantabant. Non fuit Phaſe ſimile huic in Iſrael a diebus Samuelis prophetæ: quia omnes, qui inuenti ſunt in illa feſtiuitate, ibi ſeptem diebus commorati ſunt, & omnes ſufficienter de regis ſubſtantia, & de iis, quæ ſupra memorata ſunt, epulati ſunt. Contra aliam pugno domum, ideſt, contra Adad Remmon regis filii Tabrimon, qui regnauit in Charcamis: quem ea tempeſtate, quando Ioſiam rex Nechao interfecit. Factus eſt enim planctus magnus in Mageddo, *Zach.* 12
cuius meminit Zacharias propheta: Noluit acquieſcere ſermonibus Nechao ex ore Dei: quia per Hieremiam prophe *Hier.* 46
tam prophetauerat, quod ille aſcenſurus erat in Charca- 4.*Reg.*18
mis, & uictoria potiturus: quæ prophetia Nechao regem minime latuit. Vnde & Rapſaces dicit de Sennacherib rege Aſſyriorum. Dominus iuſſit me aſcendere ad terram iſtam. Quia iam prophetæ Iſrael prophetauerant hoc, quod ille aſcenſurus eſſet, quod eum minime latuit. Omnes cantatores, & cantatrices, uſque in præſentem diē: eo quod ſcriptum eſt in lamentatione Hieremiæ: Spiritus *Thr.* 4
oris Domini, Chriſtus Dominus. Opera eius prima & nouiſſima. Nouiſſima in hoc loco ea dicit, eo quod non conſuluit Dominum, utrum pergere deberet contra Nechao. Reliqua autem uerborum Ioachim & abomina- CAP. 36
tionum eius quas operatus eſt, & quæ inuentæ ſunt in eo. Inter cetera mala quæ geſſit, etiam hoc fecit in corpore ſuo, quod Dominus prohibuit, dum diceret: Non tonde *Leuit.* 19
bitis capita ueſtra in rotundum, neque ſuper mortuum, neque ſtigmata facietis in corporibus ueſtris. Quæ poſtquam mortuus eſt, in corpore eius inuenta ſunt. Nabo נבו prophetia. Eſt enim nomen idoli, cui idem Nabo ſeruiebat.

Cho-

Zach. 12 Chodanaſar כדנאצר capiens plaſma uinum: Ipſe præcepit
Adiecta ex mihi ut ædificarem ei domum in Hieruſalem. Audierat
1. Eſdr. 1 enim prophetiam Eſaiæ, in qua dixerat: Hæc dicit Domi
Eſa. 45 nus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi manum. Eſdras ſcriba ei hoc legit: & iccirco dixit ſibi a Domino hoc præceptum de cunctis regibus terrarum. Hi duo per prophetiam, antequam naſcerentur, propriis nominibus uocati ſunt, ideſt, Ioſias & Cyrus; Ioſias, ut deſtrueret idola & cultũ Dei renouaret; Cyrus, ut ruinas templi inſtauraret.

ARGVMENTVM.

Ex Euſebio Pamphili uertens opus, mutatis, ſublatisq. nonnullis, omnia locorum propria nomina, quæ ſacris in litteris continentur, iuxta alphabeti ordinem nunc explicat; incipit autem ſemper a Geneſi, & ſic deinde ordinate per alios proſequitur libros; ut ex citationibus, quas nos in margine appoſuimus, clare apparebit. Sequitur autem litterarum ordinem, prout in Græco apud Euſebium ex LXX inuenerat. Propterea mirum alicui non ſit, ſi latina Hebraicis interdum non reſpondent. per A: enim incipiunt apud Græcos, & Latinos, quæ apud Hebræos non ſolum per ה, uerum etiam per א, ח, & ע, initium ſumunt. harum enim ſingulæ per omnes uocales noſtras quattuor, a, e, o, u, prout ex punctorum lectione facere oportuit, a ueteribus expreſſæ ſunt. ע quoque ob ſimilitudinem uocis per, g, noſtrum interdum explicatur, ut patet in gomer, & gomorra ſicuti per, c, noſtrum non ſolum quæ a כ & ק, ſed etiam quæ á ח incipiebant. ut ex Hebraicis characteribus, quos facilioris cognitionis cauſa, & ut interpretatio D. Hieronymi eluceſceret, interdum nos appoſuimus, uidere poteris. Hieronymi autem genuinum eſſe hoc opus, non ſolum ex ipſo; qui multoties illud, ueluti a ſe editum, citat, ſed ex omni retro antiquitate, quæ id ipſum quoque aſſerit, clare, ac dilucide conſtat.

DIVI HIERON. EVSEBII IN LOCA Hebraica.

PROOEMIVM.

EVSEBIVS, qui a beato Pamphilo martyre cognomentum ſortitus eſt, poſt decem eccleſiaſticæ hiſtoriæ libros, poſt temporum canones, quos nos Latina lingua edidimus, poſt diuerſarum uocabula nationum, quæ quo modo apud Hebræos olim dicta ſint, & nunc dicantur, expoſuit; poſt topographiam terræ Iudææ, & diſtinctas tribuum ſortes; ipſius quoque Hieruſalem, templiq. in ea cum breuiſſima expoſitione picturam; ad extremum in hoc opuſculo laborauit, ut congregaret nobis de ſancta ſcriptura omnium pene urbium, montiũ, fluminum, uiculorum, & diuerſorum locorum uocabula: quæ uel eadem manent, uel immutata ſunt poſtea, uel aliqua ex parte corrupta. unde & nos admirabilis uiri ſequentes ſtudium, ſecundum ordinem litterarum, ut ſunt in Græco poſita, tranſtulimus, relinquentes ea, quæ digna memoria non uidentur, & pleraque mutantes. ſemel enim in Temporum libro præfatus ſum, me uel interpretem eſſe, uel noui operis conditorem; maxime cum quidam, uix primis imbutus litteris, hũc eundẽ librũ auſus ſit in Latinã linguam non Latine uertere: cuius imperitiam ex comparatione eorum, quæ tranſtulimus, prudens ſtatim lector inueniet. ut enim excelſa mihi non uindico, ita terræ inhærentia me ſupergredi poſſe credo.

Ararat, Armenia. Siquidẽ in montibus Ararat, arca poſt diluuiũ ſediſſe perhibetur, & dicũtur ibidẽ uſque hodie eius permanere ueſtigia. Meminit horum montiũ & Hieremias in uiſioue contra Babylonem. Ioſephus quoque in primo antiquitatum Iudaicarum libro, ſæcularium litterarum hiſtorias proferens, Animaduertens, inquit, Noe terrã diluuio liberatam, ſeptem alios dies abire permiſit: & uniuerſa animalia beſtiasq. patentibus clauſtris emittens, ipſe cũ ſua

Gen. 8
Hier. 51

ſua prole egreſſus eſt, immolans Deo hoſtias, gaudenſq. cum liberis. Hunc locum Armenii exitum uel egreſſum uocant. ſiquidem ibi cultores illarum regionum, arcam primum ſediſſe teſtantur, & lignorum quædam ſupereſſe monumenta. Arcæ huius & diluuii, omnes qui barbaras ſcripſere hiſtorias, recordantur: quorũ unus eſt Beroſus Chaldæus, qui ſuper diluuio referens, hæc locutus eſt: Dicitur huius nauis in Armenia propter montem Carduenorum pars aliqua permanere, & quoſdam bitumen ex ea auellentes circumferre: quo utuntur uel maxime hi qui luſtrantur & ſe expiant. Sed & Hieronymus Aegyptius, qui antiquitates Phœnicum pulchro ſermone cõſcripſit; & Mnaſeas, & multi alii. Nicolaus quoque Damaſcenus in nonageſimoſexto libro refert. Eſt in Armenia ſuper Myniadẽ mõs nomine Bearis, ad quem multos in diluuio confugiſſe autumant, ibiq. ſaluatos eſſe: alios uero in arcæ alueo ſuper natantes, ad eius uerticem perueniſſe, & uſque ad multas ætates ligna arcæ monſtrari ſolita: quos quidem ego puto non eſſe alios, niſi eos, quos Moyſes legifer Iudæorum in
Gen. 10 ſuis uoluminibus edidit. Achad, אכד, urbs regni Nemrod in Babylone. Porro Hebræi hanc eſſe dicunt Meſopotamiæ ciuitatem, quæ hodie quoque uocatur Niſibi, a Lucullo quondam Romano conſule obſeſſam, captamque, & ante paucos annos a Iouiniano imperatore Perſis traditam. Agai אגי, ad occidentalẽ plagam uergit, Bethel non multum ab ea diſtat. Sita autem eſt Bethel euntibus Aeliam de Neapoli in læua parte uiæ, duodecimo circiter milliario ab Aelia: & uſque hodie paruus licet uicus oſtenditur: ſed & eccleſia ædificata eſt, ubi dormiuit Iacob pergens Meſopo
Gen. 28 tamiam. Vnde & ipſi loco Bethel, ideſt domus Dei, nomen impoſuit. Agai uero uix paruæ ruinæ reſident: & locus tantummodo monſtratur. Et ſciendũ quod in Hebræo g litteram non habet, ſed uocatur עי Ai: ſcribiturq. per elementum quod apud eos dicitur ע ain. Aſtaroth carnaim, terra gygantum quondam in ſupercilio Sodomorum,
Gen. 14 quos interfecit Chodorlaomor. Sunt hodieq. duo caſtel-

la

la in Batanea hoc uocabulo, nouem inter ſe millibus ſeparata inter Adaram & Abilam ciuitatem. Arboch, corrupte in noſtris codicibus Arboch ſcribitur, cum in Hebræo legatur ארבע Arbee, ideſt, quattuor: eo quod ibi quattuor patriarchæ, Abraham, Iſaac, & Iacob ſepulti ſunt, & Adam magnus: ut in Ioſue libro ſcriptum eſt: licet eũ *Ioſ.* 14
quidam conditum in loco caluariæ ſuſpicentur. Hæc eſt autem eadem Cebron olim metropolis Philiſtinorum, & habitaculum gygantum, regnumq. poſtea Dauid in tribu Iuda, ciuitas ſacerdotalis & fugitiuorum. Diſtat ad meridia- *Gen.* 18
nam plagam ab Aelia millibus circiter uigintiduobus. quercus Abraham, quæ & Mamre, uſque ad Conſtantii regis imperium monſtrabatur: & Mauſoleum eius in præſentiarum cernitur. Cumq. a nobis iam ibidem eccleſia ædificata ſit, a cunctis in circuitu gentibus terebynthus ſuperſtitioſe colitur: eo quod ſub eo angelos Abraham quondam hoſpitio ſuſceperat. Hæc ergo primum Arbee, poſtea a Chebron, uno filiorum Chaleb, ſortita uo *1. Par.* 6
cabulũ eſt. Lege uerba dierũ. Ailat in extremis finibus Palæſtinæ iuncta meridianæ ſolitudini & mari rubro: unde ex Aegypto Indiam, & inde ad Aegyptum nauigatur. Sedet autem ibi legio Romana cognomento decima: & olim quidem Ailat a ueteribus dicebatur, nunc uero appellatur Aila. Sed & Elamitarum quondam natio fuit, cui imperauit *Gen.* 14
Chodorlaomor: cuius in Actibus quoque Apoſtolorum *Act.* 2
mentio fit: & Regnorum libris, urbs quædam Palæſtinæ *2. Reg.* 10
Helam ſcribitur. Adama, una de quinque ciuitatibus Sodomorum euerſa cum ceteris. Hazazonthamar, in hac habitabant quondam Amorræi: quos interfecit Chodorlao- *Deut.* 29
mor iuxta eremum Cades. Eſt & aliud caſtellum Thamara, unius diei itinere a Memphis oppido ſeparatum, per gentibus Aeliam de Chebron, ubi nunc Romanum præſidium poſitum eſt. Allus, regio Idumæorum, quæ nunc Gabalene dicitur, uicina Petræ ciuitati. Aenam euntibus Thannan, nunc deſertus locus & proximus Tamne uico grandi, qui ſitus eſt inter Aeliam & Dioſpolim. Eſt & fons

in

in ſupra dicto Aena loco : unde & Aenan, ideſt, fontis
nomen accepit : in quo ſtans idolum maxima illius regio-
nis ueneratione colitur. Porro Hebræi affirmant Aenan
non locum ſignificare, ſed biuium : ubi certo intuitu neceſ-
ſarium ſit ad unam de duabus uiis eligendam. Areaatad,
Gen. 50 locus trans Iordanem : in quo planxerunt quondam Ia-
Ios. 15. 18 cob, tertio ab Hierico lapide, duobus millibus ab Iordane,
qui nunc uocatur בית-חגלה Betagla : quod interpretatur, lo-
cus Gyri : eo quod ibi more plangentium circumierint in
Exod. 15 funere Iacob. Aelim, caſtra filiorum Iſrael, & locus in de
Num. 33 ſerto : in quo duodecim fontes, & ſeptuaginta palmarum
arbores Moyſes de mari rubro exiens reperit. Aelus in de
ſerto, ubi filii Iſrael caſtrametati ſunt. Aſeroth, pars ere-
mi, ubi Maria & Aaron contra Moyſen locuti ſunt. Ha-
bitauerunt autem quondam Euei in Aſeroth uſque ad ur-
bem Gazam. Verum hæc loca non Aſeroth, ſed Aſerim
appellari Hebræi putant. Aſemona, caſtra filiorum Iſrael
Num. 33 in deſerto. Abetharim : pro quo Aquila & Symmachus,
Num. 21 exploratorum uiam interpretati ſunt : ubi aduerſum Cana
næum, qui ab auſtro contra Iſrael eruperat, in ſolitudi-
ne dimicatur. Ahie, quæ & Achalgai, pro hac Symma-
chus interpretatur, in collibus. Eſt autem e regione quon
dam Moab nunc Areopoleos ad orientalem plagam. Ar-
Ibidem non, rupes quædam in ſublime porrecta in finibus Amor-
ræorum inter Moab & Amorræos. Moab uero Arabiæ ci-
uitas eſt, quæ nunc Areopolis nominatur. oſtendunt regio
nis illius accolæ locum uallis in prærupta demerſæ ſatis hor
ribilem & periculoſum, qui a pleriſque uſque nunc Arno-
nas appellatur : extenditurq. ad ſeptemtrionem Areopole
os : in quo & militum ex omni parte præſidia diſtributa,
plenum ſanguinis & formidinis teſtantur ingreſſum. Hic
Deut. 2 quondam Moabitarum fuit, & poſtea Seon rex Amorræo
Ios. 13 rum iure belli eum obtinuit : ſed & terra filiorum Iſrael,
trans Iordanem incipiens ab Arnone, uſque ad montes He
rinon & Libanum extenditur. Ar locus uel opidum Arno-
nis, quod a Septuaginta interpretibus per extenſam uoca
lem

lem קדש dicitur. ישימון Aeſimon locus deſerti: denique & ipſum uocabulum incultam terram deſertamq. ſignificat. Abelſatim, locus in deſerto ad meridiem Moabitarum. *Num. 33*
יעזר Azer ſiue Iazer, terminus urbis Ammon, quæ nunc Philadelphia dicitur, diuidens eam Amorræorumq. regionem: & eſt in octauo circiter lapide eius, ad ſolis occaſum uicus Iazer uſque in præſentem diem permanens. Aroer, opidum Moabitarum, quod ſitum eſt ſuper ripam torrentis Arnon, poſſeſſum olim a gente ueterrima Omniim, & poſtea retentum a filiis Lot, ideſt Moabitis, cum priores accolas ſubuertiſſent. & oſtenditur uſque hodie in uertice montis illius: ſed & torrens per abrupta deſcendēs, in mare mortuum fluit. Cecidit autem Aroer in ſortem tribus Gad contra faciem Rabba. עשתרות Aſtaroth, antiqua ciuitas Og regis Baſan, in qua habitauerunt gygantes, quæ poſtea cecidit in ſortem tribus Manaſſe, regionis Batanex: & ſex millibus ab Adar urbe Arabiæ ſeparata eſt. Porro Adar ab Oſtra uigintiquinque millibus diſtat. Diximus & ſupra de Aſtaroth Charnaim. Agri ſpecula mons eſt Moabitarum, in quem adduxit Balach filius Sephor, Balaam diuinum ad maledicendum Iſrael ſuper uerticem, qui propter uehemens præruptum uocatur exciſus: & imminet mari mortuo haud procul ab Arnoe. Araboth Moab, ubi ſecundo numeratus eſt populus: quod Aquila interpretatur, humilia ſiue æqualia Moab: hanc habens conſuetudinem, ut eremum propter planitiem, ὁμαλὴν, ideſt, æqualem interpretetur & planam. Denique Symmachus pro Araboth Moab, campeſtria Moab tranſtulit, & eſt uſque hodie locus iuxta montem Phogor, euntibus a Libidiade in Eſbum Arabiæ contra Hiericho: qui ita appellatur Araba. Hanc, ut ſupra, Aquila tranſtulit planam, Symmachus interdum campeſtrem, interdū inhabitabilem: Theodotion, occidentalem. עטרות Atharoth, ciuitas olim Amorræorum trans Iordanem, quæ poſtea cecidit in ſortem tribus Gad, uocatus eſt autem Atharoth & filius Salma ſiue Salmo, ut in Paralipomenon ſcriptum eſt. Atharoth

Num. 21 *Ioſ. 13* *Ioſ. 9. 12. 13* *Gen. 14* *Num. 23* *Num. 22. 26. 33* *Num. 32*

*Num.*32 Sophā, & hæc ciuitas tribus Gad. ערד Arad, ciuitas Amorræorum uicina deſerto. Cades: & uſque nunc oſtenditur uilla ab opido Malatis in quarto lapide a Chebron, uiceſi-
*Num.*21 mo in tribu Iuda. Aſemona ciuitas in deſerto, ad meridiem
Iud. 1 Iudæ, diuidens Aegyptum & ſortem tribus Iudæ ad mare
*Ioſ.*15 uſque tendentem. Poſui & ſupra Aſemona caſtra filiorum
ibidem Iſrael. Aorabi, terminus Iudææ prouinciæ ad orientem reſpiciens tribus Iudæ. Eſt autem & uicus nunc uſque grandis, nouem millibus a Neapoli contra orientem deſcendentibus ad Iordanem & Hiericho, per eam; quæ appellatur
ibidem Acrabitene: ſed & confinium Amorræorum Acrabitene dicitur: de quo loco nō exterminauit alienigenas tribus Nephtalim: ut in Iudicum libro ſcriptum eſt. Azadada, confinium Iudæ reſpiciens ad Aquilonem. Arath terminus & ipſe Iudæ, diſtans a Chebron millibus uiginti ad meridiē;
ibidem de quo ſupra poſitum eſt. Aſarenam, terminus Iudæ ad ſeptentrionem. Aſernai, terminus & ipſe Iudæ. Arbela; terminus & ipſe Iudæ, ortum ſolis aſpiciens. Eſt & uſque hodie uicus Arbel trans Iordanem, in finibus Pellæ ciuitatis Palæſtinæ, & alius hoc uocabulo in campo prægrandi diſtans ab opido legionis millibus nouem. Aulon, non Græcum, ut quidam putant, ſed Hebræum uocabulū eſt: appellatur autem uallis grandis atque campeſtris in immēſam longitudinem ſe extendens: quæ circumdatur ex utraque parte montibus, ſibi inuicem ſuccedentibus & cohærentibus, qui incipientes a Libano & ultra, uſque ad deſertum Pharan perueniunt. Suntq. in ipſo Aulone, ideſt ualle campeſtri, urbes nobiles, Scythopolis, Tyberias, ſtagnumq. propter eam: ſed & Hiericho, mare mortuum; & regiones in circuitu: per quas medius Iordanis fluit, oriens de fontibus Paneadis, & in mare mortuum introiens.
*Num.*13 Amalechites, regio in deſerto ad meridiem Iudæ trans urbem Petram euntibus Ailam, cuius & ſcriptura recordatur dicens: Amalech habitat in terra ad auſtrum. ſed & iuxta eum alius Chananæus habitabat, qui & dimicauit contra filios Iſrael in deſerto: de quibus ita ſcribitur: Amalech autem

tẽ & Chananæus habitabât in ualle. Araba, Aquila planã, *Num.14*
Symmachus campeſtrem interpretantur: ſicut ſupra dictũ
eſt. Porro eſt & alia uilla Araba nomine, in finibus Diocæſareæ, quæ olim Saphorine dicebatur, & alia tribus millibus a Scythopoli contra occidentem. Amman quæ nũc Philadelphia, urbs Arabiæ nobilis, in qua habitauerunt olim Raphaim gens antiqua, quam interfecerunt filii Lot habitantes pro eis in Amman. ארגב Argob, regio Og re- *Deut.2*
gis Baſan ſuper Iordanem, quæ cecidit in ſortem dimidiæ *Deut.3*
tribus Manaſſe: & eſt uſque hodie uicus circa Geraſam urbem Arabiæ, quindecim ab ea diſtans millibus contra occidentem, qui Arga appellatur: quod interpretatur Symmachus, menſuram. אשדות Aſedoth urbs Amorræorum, quæ cecidit in ſortem tribus Ruben: appellatur autem, addito cognomento, Aſedoth Phaſga: quod in lingua noſtra reſo- *Ioſ.12.13*
nat, abſciſſum. עברים Abarim, mons in quo mortuus eſt *Num.37.33*
Moyſes. Dicitur autem & mons eſſe Nabau in terra Moab *Deut.32*
contra Hiericho ſupra Iordanem in ſupercilio Phaſga. oſtẽditurq. aſcendentibus de Libyade in Esbum antiquo hodieq. uocabulo iuxta montem Phogor, nomen priſtinum retinentem: a quo circa eum regio uſque nunc appellatur Phaſga. Auothiair, quod interpretatur ἔπαυλις. Air, hæc eſt Baſan, in qua ſunt uici ſexaginta in monte Galaad, qui ceciderunt in ſortem dimidiæ tribus Manaſſe: qui locus nunc uocatur Golam in terra Batanea. Antilibanus, ea quæ ſunt ſupra Libanum ad orientalem plagam reſpicientia, Antilibanus appellantur, circa regionem Damaſci, quæ cecidit in ſortem tribus Manaſſe. עזקה Azecha ci- *Ioſ.10.15*
uitas Chananæorum in parte tribus Iudæ, ad quam uſque perſecutus eſt Ieſus quinque reges. Sed & hodie uocatur
uilla Azecha inter Eleutheropolim & Aeliam. Aialon ual- *Ioſ.10*
lis atque præruptum, ſuper quod orante quondam Ieſu luna ſtetit iuxta uillam quæ uſque nunc Aialon dicitur contra orientem Bethelis, tribus ab ea millibus diſtans, haud procul a Gaaba & Rama Saulis urbibus. Porro Hebræi affirmant Aialon uicum eſſe iuxta Nicopolim in ſecundo

Ios.15 lapide pergentibus Aeliam. Achor Hebraice dicitur
Ios.7 עמק עכור Emec achor: quod interpretatur, uallis tumultus, uel turbarum, eo quod ibi tumultuatus, & turbatus ſit Iſrael: in qua lapidauerũt quondam Achan propter furtum anathematis. Eſt autem ad ſeptemtrionem Hiericho:
Oſee 2 & uſque hodie a regionis accolis ſic nominatur. Meminit
Ios.10 huius Oſee propheta. Aſedoth alia ciuitas, non quæ ſu-
Iud.4 pra: licet eodem nomine uocetur, quam expugnauit quon
Ios.11.15 dam Ieſus rege eius interfecto. חצור Aſor ciuitas regni Iabin, quam ſolam incendit Ieſus: quia metropolis erat omnium regnorum Philiſtiim. Eſt & alia uilla uſque hodie Aſor in finibus Aſcalonis cõtra orientem eius quæ cecidit in ſortem tribus Iuda: cuius & ſcriptura meminit, appel-
Ios.11.13 lans eam ad diſtinctionem ueteris Aſor nouam. חרמון Aermon regio Aeueorum, quam obtinuit Ieſus. Hebræus uero, quo prælegente ſcripturas didici, affirmat montem Aermon Paneadi imminere: quem quondam tenuere Aeuei & Amorræi: de quo nunc æſtiuæ niues Tyrum ob delicias deferuntur. Ahalach mõs quem Aquila interpretatur diuidentem montem, & Symmachus leuem montem, ideſt limpidum, ſiue lubricum. Aermon mons Amorræo rum, de quo nunc dictum eſt, quem Phœnices uocant Sarior: & Amorræus appellauit Sanir: diciturq. in uertice eius inſigne templum, quod ab ethnicis cultui habetur e re gione Paneadis & Libani: & terra filiorum Iſrael trans Iordanem ad ſolis ortum a prærupto Arnon uſque ad mon-
Ios.11.15 tem Aermon extenditur. ענב Anob ciuitas quam expugnauit Ieſus: & eſt uſque hodie uilla iuxta Dioſpolim qua-
Ios.15 ſi quarto milliario ad orientalem plagam, quæ uocatur Bethoannaba. Plerique autem affirmant in octauo ab ea mil
Ios.12 liario ſitam, & appellari Bethannabam. Aſdod in ſorte tribus Iudæ, quæ nunc uocatur Azotus: in qua derelicti ſunt gygantes qui appellabantur Enakim: & eſt uſque hodie inſigne opidum Palæſtinæ. Ader urbs, quam expugnauit Ieſus rege illius interfecto. Aphæc, & hæc ciuitas eſt quã rege ipſius trucidato expugnauit Ieſus. Achſaph, & contra

huius

huius regem Ieſus pugnaſſe deſcribitur, appellaturq. hodie uillula Chaſalus in octauo lapide Diocæſareæ ad radicem montis Tabor in campeſtribus. עקרון Accaron in tribu Dã, *Ios.15*
ſiue (ut ego arbitror) in tribu Iuda, ad læuã Chananæorum, urbs una de quinque olim ſatrapiis Palæſtinæ: & decreta eſt quidem tribui Iudæ, nec tamen tenta ab ea: quia habitatores priſtinos nequiuit expellere. Sed & uſque hodie grandis uicus Iudæorum Accaron dicitur inter Azotum & Iamniam ad orientem reſpiciens. Quidam putant Accaron turrim Stratonis, poſtea Cæſaream nuncupatam. Azotus, quæ ſupra Aſdod, uſque hodie non ignobile municipium Palæſtinæ: & una de quinque ciuitatibus Allophylorum: decreta quidem tribui Iudæ, ſed non retenta ab ea; quia nequaquam ueteres accolas potuit expellere. אשקלון *Ibidem*
Aſcalon, urbs nobilis Palæſtinæ: quæ & ipſa antiquitus una fuit de quinque ſatrapiis Philiſtinorum: ſeparata quidem tribui Iudæ per ſortem, tamen non retenta ab ea: quia habitatores eiús ſuperare non potuit. Apheca termi- *Ios.13*
nus Amorræorum ſuper Iordanem in ſorte tribus Ruben: ſed & uſque hodie eſt caſtellum grande, Apheca nomine, iuxta opidum Palæſtinæ. Agad ſita ad radices montis Her mon. עמת Aemath urbs, quæ cecidit in ſortem Ruben: ſed & nunc Amathus uilla dicitur trans Iordanem in uiceſimo primo milliario Pellæ ad meridiem. Eſt & alia uilla in uicinia Gadaræ nomine Amatha, ubi calidæ aquæ erumpunt. *3.Reg.8*
In Regnorum quoque libris ſcribitur: Ab introitu Emath uſque ad mare Araba, hoceſt deſerti: quod eſt mare mortuum. Ego autem inueſtigans, reperi Emath urbem Cœles Syriæ appellari, quæ nunc Græco ſermone Epiphania dicitur. Amon, trans Iordanem in tribu Gad, hæc eſt Ad- *Ios.13*
man: de qua ſupra diximus, Philadelphia ciuitas illuſtris *Ios.15*
Arabiæ. Addara, in tribu Iuda iuxta deſertum. Eſt quoque & alia uilla in finibus Dioſpoleos iuxta Thamniticam regionem, quæ a Thamna uilla uſque hodie ſic uocatur. Accara, uicus in deſerto ſitus in poſſeſſione tribus Iudæ, pro quo Symmachus interpretatur pauimentum. Achor,

in tribu Iuda; de qua & ſupra diximus. אדמים Addomim,
quondam uillula, nunc ruinæ in ſorte tribus Iudæ, qui lo-
cus uſque hodie uocatur Maledomim: & Græce dicitur,
ἀνάβασις πύῤῥων, Latine autem appellari poteſt aſcenſus
rufforum ſiue rubentium, propter ſanguinem qui illic cre-
bro a latronibus funditur. Eſt autem confinium tribus Iu-
dæ & Beniamin deſcendentibus ab Aelia Hiericum; ubi &
caſtellum militum ſitum eſt ob auxilia uiatorum. Huius
ſanguinarii & cruenti loci Dominus quoque in parabola
Luc. 10 deſcendentis Hierichum de Hieroſolyma recordatur. עמם
Ios. 15 Amam in tribu Iuda. Aaſer, in tribu Iuda: appellatur au-
Ios. 15. 19 tem nũc uicus prægrandis pergentibus Aſcalonem de Azo
to. Aſarſaul, in tribu Iudæ. עין Ain, in tribu Iuda urbs ſa-
cerdotibus ſeparata. Eſt & uſque hodie uilla Bethennim
nomine, in ſecundo lapide a Therebinto, hoceſt a taberna
culo Abraham, quattuor millibus a Chebron. Aſtaol, in
tribu Iuda: & uſque hodie uillula uocabulo Aſto, inter
Ios. 15 Azotum & Aſcalonem permanet. Aſna, in tribu Iuda.
Ios. 15. 19 עדלם Adollam, in tribu Iuda: & uſque hodie uicus non
Ios. 15 paruus ad orientem Eleutheropoleos in decimo milliario
hoc nomine uocatur. עדיתים Adithaim, in ſorte tribus Iu
dæ. Dicitur autem & quædam uilla Adia iuxta Gazan: &
alia Aditha iuxta Dioſpolim, quaſi ad orientalem plagam
reſpiciens. Adaſa, in tribu Iuda uſque hodie uicus iuxta
Guſnas. Sed miror, quo modo Guſnenſem regionem in
tribu Iudæ poſuerit, cum perſpicuum ſit ſecundum librum
Ieſu, in ſortem eam tribus Ephraim cecidiſſe. Ather, in
tribu Iuda. עשן Aſan, in tribu Iuda. Eſt uſque hodie ui-
cus nomine Bethaſan ad Aeliam pertinens in decimoquin-
to ab ea milliario. Aſenna, in tribu Iuda. Agliph, in tri-
bu Iuda. ענב Anab, in tribu Iuda, nunc uſque uicus in fi-
nibus Eleutheropoleos. eſt & alia uilla grandis Iudæorum
nomine Anea. Ain Daroma contra auſtralem plagã Che-
bronis, nouem ab ea millibus ſeparata. Aſtemec, in tri-
bu Iuda uicus & ipſe Iudæorum eſt in Daroma ad aquilo-
nem loci Anem. ענים Anim, in tribu Iuda. eſt uicus Anea

iuxta

iuxta alterum, de quo ſupra diximus, ad orientalem plagam reſpiciens cunctis habitatoribus Chriſtianis. Afeca, in tribu Iuda. עממה Ammata, in tribu Iuda. ערבה Arebba, in tribu Iuda, Atharoth, iuxta Rammam in tribu Ioſeph. עטרות Atharoth, ciuitas in tribu Ephraim; nunc uicus ad aquilonem Sebaſte in quarto eius milliario Atharus dicitur. Adara, ciuitas tribus Ephraim. Aſer, ciuitas tribus Manaſſe: nunc demonſtratur uilla deſcendentibus a Neapoli Scythopolim in decimoquinto lapide iuxta uiam publicam. Atharoth, ciuitas tribus Beniamin. Sunt autem duæ Atharoth haud procul ab Aelia. ענתות Anathoth, ciuitas ſortis Beniamin ſacerdotibus ſeparata in tertio ab Aelia milliario: de qua & Hieremias propheta fuit. Addar, ciuitas ſortis Beniamin. עלמון Almon, ciuitas tribus Beniamin ſacerdotibus ſeparata. Amec caſis, ideſt uallis Caſis, in tribu Beniamin. Anim, in tribu Beniamin. עפרה Aphra in tribu Beniamin. Eſt & hodie uicus Effrem in quinto milliario Bethelis, ad orientem reſpiciens. Ammonai, in tribu Beniamin. Aphin, in tribu Beniamin. Arim, in tribu Beniamin. Eſt & uilla iuxta Dioſpolim quæ uſque hodie appellatur Betariph. Amoſa, in tribu Beniamin. עצם Aſem, in tribu Symeon. Armar Kaboth, in tribu Symeon. Aym in tribu Iuda ſiue Symeon, ciuitas ſacerdotibus ſeparata. Aſenna, in tribu Symeon. Amathar, in tribu Zabulon. ענה Anua, in tribu Zabulon. Eſt & alia uilla Anua euntibus de Neapoli Aeliam, in decimo milliario. Anathon, in tribu Zabulon כסלות Achaſeluth ciuitas in tribus Iſſachar, appellatur autem & quidam uicus Chaſalus iuxta montem Tabor in campeſtribus in octauo milliario Diocæſareæ ad orientem reſpiciens, ſicut ſupra diximus. Aphraim, ciuitas tribus Iſſachar, eſt hodieq. uilla Affarea nomine in ſexto milliario legionis contra ſeptentrionem. Alimelech, ſortis Aſer. עמעד Amaad, in tribu Aſer. Aemes, in ſorte tribus Iſſachar. Anerith, in ſorte tribus Iſſachar. אכשף Aciſap, in tribu Aſer. Abdon, in tribu Aſer ciuitas ſeparata leuitis. עניאל Aniel, in tribu Aſer.

Ios.16 *Ios.17* *Ios.18* *ibidem* *Ios.18.21* *Ios.19* *Ios.19.21* *Ios.19* *ibidem* *Ios.21* *Ios.19*

eſt quædam uilla nomine Betoaenea in quintodecimo lapide a Cæſarea ſita in monte contra orientalem plagam, in qua & lauacra dicuntur eſſe ſalubria. עקרן Achran, in tribu Aſer. Amon in tribu Aſer. Accho, quæ nunc Ptolemais appellatur, fortis Aſer, de qua habitatores priſtinos nequiuit expellere. אכזיב Achziba, in tribu Aſer, in qua alienigenæ permanſerunt. Hæc eſt & Dippa in nono milliario Ptolemaidis pergentibus Tyrum. עמכ Amma, fortis Aſer, Aphec, fortis Aſer, in qua habitatores priſtini permanſerunt. Addemne, in tribu Nepthalim. Aſor, in tribu Nepthalim, quam rex Aſſyriorum populaſſe ſcribitur. Aſſeddim, in tribu Nepthalim. Amath, in tribu Nepthalim. Azanoth, terminus Nepthalim: eſt autem & nunc uicus ad regionem Diocæſareæ pertinens in campeſtribus.
Ios. 21 Aialon, urbs fortis Dan, ſeparata leuitis, & eſt hodie uicus
Ios. 19 alius haud procul a Nicopoli. Sciendumq. quod pro Aia-
Iud. 1. 4 lon Septuaginta ediderunt, ubi erant urſi. Arat, eſt ciuitas
Num. 10 in qua habitauerunt filii Obab ſoceri Moyſi in medio Iſrae-
Iud. 7 lis. Ared, fons apud quem Gedeon caſtrametatus eſt. Aſi-
Iud. 4 roth, ciuitas Siſare principis Iabis. Eſt autem Iabis trans
Iud. 11 Iordanem nunc uilla pergrandis a ciuitate Pella ſex milli-
Iud. 9 bus diſtans, pergentibus Geraſam. Ares, aſcenſus, pro quo Aquila interpretatur ſaltuum, Symmachus montium. Areor, ubi dimicauit Iepte: eſt hodieq. uilla in monte ſita, uiceſimo ab Aelia lapide ad ſeptemtrionem. Arima, ubi ſcriptura refert ſediſſe Abimelech. Athalim, ciuitas in terra Zabulon: de qua fuit & ille Aialon, qui udicauit po-
Iud. 11 pulum Iſrael. Abela, uinearum ubi dimicauit Iepte in terra filiorum Ammon: nam & uſque in præſentem diem in ſeptimo lapide Philadelphiæ uilla Abela cernitur uinetis conſita: alia quoque eſt ciuitas nomine Abela, uini fertilis, in duodecimo a Gaderis milliario contra orientalem plagam: necnon & tertia in Phœnice Abela, inter Aamaſcum & Paneadem. Armata Sophim: ciuitas Elchanæ & Samuelis in regione Tamnitica iuxta Dioſpolim: unde fuit
Matth. 27 Ioſeph qui in euangeliis ab Arimathia eſſe ſcribitur.

אבן-עזר Abenezer, quod interpretatur lapis adiutorii, ſiue *Marc.* 15
lapis auxiliator. Eſt autem locus unde tulerunt Philiſtiim 1. *Reg.* 7
arcam teſtamenti inter Aeliam & Aſcalonem iuxta uillam 1. *Reg.* 4. 29
Bethſamis. Aphec domim, ubi dimicauit Saul, pro quo
Aquila poſuit in finibus domim. Annegeb, pro quo Aqui
la auſtrum, Symmachus meridiem tranſtulerunt. Arith,
ubi ſedit Dauid, eſt uilla Arath nomine ad occidentem
Aeliæ. Aialim, pro quo Aquila tranſtulit ceruorum,
Theodotio lapides ceruorum. עין-דור Aendor quæ eſt in *Ioſ.* 17
Iezrael, ubi filii Iſrael ſe ad prœlium præparantes, caſtra 1. *Reg.* 28
poſuerunt: et eſt hodie grandis uicus Aendor iuxta mon- 1. *Reg.* 30
tem Tabor ad meridiem in quarto milliario. Aphec iuxta
Aendor Iezraelis ubi dimicauit Saul. Arma, ad quem lo-
cum ſpoliorum partem miſit Dauid. Athach, ad hunc lo-
cum quoque miſit prædæ partem Dauid. Amma, in deſer
tum euntibus Gabaon. Aethon Adaſai, pro quo Symma
chus poſuit inferiorem uiam. Area ornan, hæc eſt Hieru
ſalem. Aſſure, ciuitas Iudæ quam ædificauit Salomon. 1. *Par.* 21
אבל-מחולה Abelmaula, urbs unius de principibus Salomo- 3. *Reg.* 4. 19
nis: unde fuit & Heliſæus propheta. Eſt autem nunc ui-
cus in Aulone, de quo ſupra diximus, in decimo a Scy-
thopoli milliario contra auſtralem plagam nomine Betha- *Iud.* 7
hula. Sed & Abelmea uillula nunc nuncupatur inter Nea-
polim & Scythopolim. Auotihar, ciuitas unius de princi-
pibus Salomonis. Ailath, ſuper litus rubri maris in terra 2. *Par.* 8
Edom: de qua ſupra dictum eſt. Aheloth, quam extruxit 4. *Reg.* 14
Azarias. Aenda, huius expugnator Aſa rex Iuda atque 2. *Par.* 8
ſubuerſor. Aſiongaber, in loco claſſis Ioſaphat ui tempe- 4. *Reg.* 17. 18
ſtatis attrita eſt. Fertur autem ipſa eſſe Eſſia haud procul
ab Ailath in mari rubro. Ala, Abor, Gozan, nomina flu 1. *Par.* 5
minum in terra Medorum: ad quorum montes captiuus
Iſrael ductus eſt. Abana, fluuius Damaſci. Aopſithe uel 4. *Reg.* 5
Aphuſoth, quod Aquila, in libertatem uertit. Aian, quam 4. *Reg.* 17
expugnauit rex Aſſyriorum. Ahia, in Aſſyriorum regione *ibidem*
locus. חמת Amath, regio Aſſyriorum. Aſſima, opidum *ibidem*
in terra Iudæ quod ædificauerunt ii, qui ad eam uenerãt de
Emath.

Eſa.15 Emath. Arce, refert Ioſephus hanc eſſe Petram urbem nobilem Palæſtinæ. Adramelech idolum Aſſyriorum, quod & Samaritæ uenerati ſunt. Arnonim, iuxta Eſaiam uiæ nomen eſt in uiſione contra Moab, pro quo Aquila Oronaim poſuit. Et Symmachus Oranim. עגלים Agallim, & huius Eſaias meminit in uiſione contra Moab. Eſt autem nũc Agallim uicus ad auſtralem partem Areopoleos, diſtans ab ea millibus octo. Aelim, puteus Dimon, & huius loci
Eſa.29 in eadem uiſione Eſaias recordatur. אריאל Ariel, huius quoque Eſaias meminit: quam Aquila & Symmachus interpretati ſunt leonem Dei. Hanc eſſe putant quidam Areopolim, eo quod ibi nunc uſque Ariel idolum colant, uocatum ἀπὸ τῦ ἄρεος, ideſt, a Marte: unde & ciuitatem dictam ſuſpicantur. Mihi autem uidetur iuxta conſequentiam textumq. prophetiæ, Ariel ibi allegorice Hieruſalem ſiue templum ſignificare, hoceſt leonem Dei, quod forte regnum fuerit & potens. de hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius dictum eſt. Adama, in Eſaia, pro
Eſa.7.36 quo Aquila & Symmachus humum, Theodotio terram interpretantur. Ager fullonis, & hoc in Eſaia ſcriptum eſt. Oſtenditur autem nunc uſque locus in ſuburbanis Hieruſa
Eſa,19 lem. Aſedech, & hanc Eſaias propheta futuram in Aegypto uaticinatur. Sciendum autem quod in Hebræo pro hoc nomine ſcriptum ſit חרס heres: quod a ſiccitate quidam interpretantur inſolem: & alii in teſtam transferunt, uolentes uel Heliopolim ſignificari uel Oſtracinen. Sed & huius rei diſputationem, quia longior eſt, in libris Hebraicarum quæſtionum reperies. ארפד Arphad, urbs Dama-
Eſa.10 ſci, quam expugnauit rex Aſſyriorum, ſicut in Eſaia & Hie-
Hier.49 remia & libris Regnorum ſcribitur. Aneugaua, & huius
4.Reg. 18.19 Eſaias meminit, quam Aquila tranſtulit Ane & Gaua, ſcilicet, u ſyllabam, quæ in medio nominis poſita eſt, in cõiunctionem &, interpretatus: Symmachus uero, ſollicitauit & humiliauit. Legimus ſuper hoc in Regnorum libris. Armenia, in Eſaia quæ eſt Ararat. Aſael, huius me-
Ezech.14 minit Zacharias propheta. Ananeel, turris Hieruſalem, ſicut

ſicut in Zachariæ libro ſcriptum eſt. Aſſeremoth, in Hieremia, pro quo in Hebræo ſcriptum eſt Sademoth, quod Aquila interpretatur ſuburbana. Aenioth, in Hieremia, quod Aquila uertit in officinas uel tabernas. Aabaoth, in Hieremia, pro quo in Hebræo legitur Luit. Aethan in Hieremia, quam Aquila ualidam, Symmachus interpretatur antiquam. Acheldema, ager ſanguinis: qui hodieq. monſtratur in Aelia ad auſtralem plagam montis Sion. עין Aenon iuxta Salim, ubi baptizabat Ioannes, ſicut in euangelio κατὰ ἰωάννην ſcriptum eſt: & oſtenditur nunc uſque locus in octauo lapide Scythopoleos ad meridiem iuxta Salim & Iordanem. Matth. 27 Ioan. 3

Babel, quæ & Babylon, interpretatur confuſio. erat autem ciuitas regni Nemrod, in qua eorum, qui ædificauerunt turrim, diuiſæ ſunt linguæ, quorum principem Ioſephus fuiſſe Nemrod affirmat: teſtemq. eius hiſtoriæ ſibyllam Græcam exhibens, Locus, inquit, in quo turrim ædificarunt, nunc appellatur Babylon propter confuſionem ſermonis eorum, qui altiſſimam turrim omni ſtudio fabricabantur. ſiquidem Hebræi confuſionem Babel uocant. De hac turre & diuerſitate linguarum ſcribit & ſibylla in hunc modum. Cum omnes mortales una lingua uterentur, quidam ex his altiſſimam turrim ædificauerunt, cælum per eam cupientes ſcandere: dii uero turbines mittentes, euertere turrim, & propriam atque diuerſam unicuique tribuere linguam, unde urbem quoque contigit appellari Babylonem. Bethel, uicus in duodecimo ab Aelia lapide ad dexteram euntibus Neapolim, quæ primum Luza לוז, ideſt Amygdalum uocabatur: & cecidit in ſortem tribus Beniamin iuxta Bethan & Gai, quam expugnauit Ieſus rege illius interfecto. Porro quod quidam putant ſecundum errorem Græcorum uoluminum Vlamaulas antiquitus nuncupatam, uehementer errant. uerbum quippe Hebræum & nomen ipſius ciuitatulæ pariter miſcuerunt, cum Vlam ſignificet prius, ideſt πρότερον. Luza uero amygdalum: & ſit ſenſus: uocabatur autem Bethel prius Luza. Necnon & Gen. 11 Ioſ. 18

hoc

Gen. 28.35 hoc quod Bethauen aliud opidum ſuſpicantur, Hebræi pu
3. *Reg.* 12 tant eandem eſſe Bethel. Sed ex eo tempore, quo ibi ab
Hieroboam filio Nabat uituli aurei fabricati ſunt, & a de-
cem tribubus adorati uocatum eſſe בית-און Bethauen, id-
eſt domum idoli, quæ ante uocabatur domus Dei. Sed &
ſuper hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius dixi-
mus. Bala, quæ eſt Segor, nunc Zoara nuncupatur, ſo-
Gen. 19 la de quinque Sodomorum urbibus Lot precibus reſerua-
ta. Imminet autem mari mortuo, & præſidium in ea po-
ſitum eſt militum Romanorum: habitatoribus quoque
propriis frequentatur: & apud eam gignitur balſamum, &
poma palmarum, antiquæ ubertatis indicia. Nullum au-
tem moueat quod Segor eadem Zoara dicitur: cum idem
ſit nomen paruulæ uel minoris. Sed צער Segor Hebrai-
ce, Zoara Syriace nuncupatur. בלע Bala autem interpre
tatur abſorpta: ſuper quo in libris Hebraicarum quæſtio-
Gen. 35 num plenius diximus. Balanus, ideſt quercus luctus, ſub
Gen. 21 qua Rebeccæ nutrix ſepulta eſt. Barath, inter Cades & Ba
Ios. 15 rath hodieq; Agar puteus demonſtratur. Bethlehem, ci-
uitas Dauid in ſorte tribus Iudæ: in qua Dominus noſter
atque ſaluator natus eſt, in ſexto milliario ab Aelia contra
meridianam plagam, iuxta uiam quæ ducit Chebron, ubi
Mich. 4 & ſepulcrum Ieſſe & Dauid oſtenditur: & mille circiter paſ
ſibus, procul turris Ader, quæ interpretatur turris gregis,
quodam uaticinio paſtores Dominicæ natiuitatis conſcios
ante ſignificans. Sed & propter eandem Bethlehem, regis
quondam Iudææ Archelai tumulus oſtenditur: qui ſemitæ
ad cellulam noſtram e uia publica diuertentis principium
eſt. Vocabatur autē Bethlehem & filius Ephrata, ideſt Ma
1. *Par.* 2.4 riæ, ut in Paralipomenon plenius legimus. Lege diligenter
Ios. 15 hiſtoriam. Berſabee, in tribu Iuda ſiue Symeonis, eſt uſ-
que hodie uicus grandis in uiceſimo a Chebron milliario,
uergens ad auſtrum: in quo & Romanorum militum præ
ſidium poſitum eſt. A quo loco termini Iudææ terræ inci-
pientes tendebantur uſque ad Dan, quæ iuxta Paneadem
Gen. 21.26 cernitur. Interpretatur uero בארשבע Berſabee puteus iu-
ramenti,

ramenti, eo quod ibi Abraham & Iſaac fœdus cum Abimelech ſociauerunt iurantes. Nec mouere debet quempiam, ſi interdum ciuitates Iudæ eaſdem in tribu Symeonis uel Beniamin reperiat. Tribus enim Iuda bellicoſiſſimis uiris pollens, & crebro aduerſarios ſuperans, in omnibus tribubus tenuit principatum: & iccirco etiam aliarum tribuum ſortes in eius interdum funiculo nuncupantur: alioquin in medio tribus Iudæ habitaſſe Symeonem, ſcriptura manifeſſime docet. Balam in tribu Iuda. בצקת Baſchat in tribu Iuda. Bethdagon in tribu Iuda: ſed & uſque hodie grandis uicus Capherdago inter Dioſpolim & Iamniã demonſtratur. Bethaloth in tribu Iuda. Bethaphu in tribu Iuda uicus trans Raphaim millibus quattuordecim euntibus Aegyptum, qui eſt terminus Palæſtinæ. בית-הערבה Betharaba, pro qua Symmachus tranſtulit, in locis quæ iuxta inhabitabilem ſunt, ſignificans eremum. Beeſthara, in tribu Manaſſe ſeparata leuitis in regionibus Baſanitidis. Bethaim, in tribu Beniamin iuxta Gai & Bethel contra Machmas: licet plerique (ut ſupra dictum eſt) eandem putent eſſe Bethel. Baliloth, in tribu Beniamin. Bethſur, in tribu Iuda, ſiue Beniamin: & eſt hodie Bethſoron uicus euntibus nobis ab Aelia Chebron in uiceſimo lapide, iuxta quem fons ad radices montis ebulliens, ab eadem in qua gignitur ſorbetur humo. Et apoſtolorum Acta referunt, eunuchum Candacis reginæ in hoc eſſe baptizatũ a Philippo. Eſt & alia uilla Bethſur in tribu Iuda, mille paſſibus diſtans ab Eleutheropoli. Beroth, in tribu Beniamin. Bola, in tribu Simeonis. Boon, in tribu Beniamin. Bethalon, in tribu Beniamin, pro qua Symmachus interpretatur in campeſtribus. Bethalla, in tribu Beniamin. Borooth in tribu Beniamin. Ballath, in tribu Symeonis. Bathul, in tribu Symeonis. Beramoth, in tribu Symeonis. Beth, in tribu Symeonis. Baaleth, in tribu Symeonis. Bethlabaoth, in tribu Symeonis. Bethlehem, in tribu Zabulon, ad cuius diſtinctionem altera Bethlehem appellatur Iudæ. Betphaſes, in tribu Iſſachar. Bathne, in tribu Aſer,

Ioſ. 15.18 · Ioſ. 19 · Ioſ. 15 · Ioſ. 17 · Ioſ. 18 · 2. Par. 11 · Act. 8 · Ioſ. 15 · Ioſ. 18.19 · Ioſ. 18 · Ioſ. 19

Aſer, & nunc appellatur uicus Bethebem in octauo milliario Ptolemaidis contra orientem. Bethagon, locus in quo duæ tribus Zabulon & Iſſachar habent confinia. בית-עמק
Bethemech, quod interpretatur Symmachus locum uallis.
Eſt autem ſortis Aſer. Bethana, in tribu Neptalim, &
eſt uilla nomine Bethanea in quintodecimo a Cæſarea lapide: in qua dicuntur lauacra eſſe ſalubria: quam & ſupra ſub nomine Anec poſuimus. Bane, in tribu Dan. Ba-
Iud.1 rach, in tribu Dan uſque hodie prope Azotum. Bareca,
uiculus appellatur. Bezech, urbs regis Adonizedech: &
hodieq. duæ uillæ ſunt nomine Bezech uicinæ ſibi in deci-
Ios.17 moſeptimo lapide a Neapoli deſcendētibus Scythopolim.
Bethſan, ex hoc opido tribus Manaſſe accolas priſtinos nō
potuit expellere: & nunc appellatur Scythopolis, urbs nobilis Palæſtinæ, quam interdum ſcriptura cognominat domum San, quod in noſtra lingua interpretatur inimicus.
1.Reg. 7 Bethſamis ciuitas ſacerdotalis in tribu Beniamin: quæ uſ-
Ios 18 que hodie demonſtratur de Eleutheropoli pergentibus Ni
Ios.19 copolim in decimo milliario contra orientalem plagam.
Bethnath in ſorte tribus Neptalim. Sed nec de hac priſtinos accolas tribus Neptalim ualuit expellere. Bethſamis altera, in tribu Neptalim, in qua & ipſa cultores priſtini permanſerunt. Baal ermom, mons circa Libanum in
finibus Allophilorum. Baleth in tribu Dan. בית-ברה Bethbara, quod interpretatur domus aquæ ſiue putei, quam in
Iud.7 expeditione bellandi occupauit Gedeō. Bethaſepta ubi ter
Iud. 9 ga uertit Madian. Balanus, ideſt quercus Sicimorum, ubi
regnauit Abimelech, quæ uſque hodie oſtenditur in ſuburbano rure Neapolis prope ſepulcrum Ioſeph. Borconni,
quod uertit Aquila in ſpinas, & Symmachus in tribulos.
Bera, ubi cum Abimelech Ioathan fugiſſet, habitauit. Diſtat autem uicus Bera ab Eleutheropoli octo millibus ad
Iud. 20 aquilonem. Baalthamar, iuxta Gabaa, ubi filii Iſrael aduerſum tribum Beniamin iniere certamen, & uſque hodie Be-
1.Reg.7 thamari in ſupradictis locis uiculus appellatur. Bethcur,
uſque ad hunc locum populus Iſrael fugientes perſecutus
eſt

eſt alienigenas, appellans eum lapidem adiutorii. Bama, ubi Saul unguendus in regem, cum Samuele cibum ſumpſit. Porro Bama Aquila ſemper excelſum tranſtulit. Boſes, nomen Petræ, de qua in libris Hebraicarum quæſtionum diximus. Beſor, torrens ad quem uenit Dauid. Beſaran, ad quem locum Dauid prædæ partem miſit. Bahu rim, locus ad quem uſque proſecutus eſt Michol filiam Sa ul uir ſuus lacrymans. בעל-חסר Baalaſor, iuxta Ephraim: ubi ab Abſalon pecora tondebantur. בית-מעכה Bethmaacha, uſque ad hanc perſecutus eſt Ioab perduellem Sabe, & poſt hæc eam ab Aſſyriorum rege captam legimus. Eſt autem aſcendentibus de Eleutheropoli Aeliam in octauo lapide, nunc uilla, quæ Mechanum dicitur. בעלת Baalath, urbs quam ædificauit Salomon. בעל-שלשה Baaſſaliſa, unde uenit homo cum muneribus ad Heliſeum prophetam. Eſt autem uilla in finibus Dioſpoleos, quindecim ferme ab ea millibus diſtans contra ſeptentrionem in regione Tannitica. בית-הגן Bethagan, uia per quam Ochoziam fugiſſe legimus. Baſechad, urbs antiqua Iudææ. Bethacad, uicus Samariæ, ad quem uenit Hieu rex Iſrael, qui in latiſſimo campo ſitus, non amplius quindecim millibus a legionis opido ſeparatur, pro quo Aquila interpretatur domus curuantium, Symmachus domus ſingulorum, eo quod anguſtus & humilis introitus ſingulos tantum, & nec ipſos ſtantes ingredi ſuſtineret. Benit, quam conſtruxerunt Samaritani qui de Babylonis regione tranſierant. Byblos, ciuitas Phœnices, cuius meminit Ezechiel, pro qua in Hebræo continetur Gobel. Bubaſtus, ciuitas Aegypti, iuxta Ezechielem. Boz., in terra Cedar, ſicut ſcribit Hieremias. Bel, idolum Babyloniorum. בית-צידה Bethzaida, ciuitas eſt Galileæ, Andreæ, Petri, & Philippi apoſtolorum, pro pe ſtagnum Geneſareth. בית-פגא Bethphage, uillula in monte olíueti, ad quam uenit dominus Ieſus. בית-עניה Bethania, uilla in ſecundo ab Aelia milliario, in latere mō tis olíueti: ubi ſaluator noſter Lazarum ſuſcitauit: cuius monumentum eccleſia nunc ibidem extructa demonſtrat.

1. Reg.9 · *1. Reg.30* · *2. Reg.3* · *2. Reg.13* · *2. Reg.20* · *3. Reg.9* · *4. Reg.4* · *4. Reg.9.10* · *Ezech.27* · *Luc.19* · *Ioan.11*

Betha-

Ioan. 1 Bethabara, trans Iordanem ubi Ioannes in pænitentiam
baptizabat: unde & uſque hodie plurimi de fratribus, hoc
eſt de numero credentiũ, ibi renaſci cupientes, uitali gur-
Ioan. 5 gite baptizantur. בית-חסדא Betheſda, piſcina in Hieruſalem
quæ uocabatur προβατικη & a nobis interpretari poteſt pe
cualis. Hæc quinque quondam porticus habuit, oſtendun
turq. gemini lacus: quorum unus hibernis pluuiis adim-
pleri ſolet: alter mirum in modum rubens, quaſi cruentis
aquis, antiqui in ſe operis ſigna teſtatur. nam hoſtias in eo
lauari a ſacerdotibus ſolitas ferunt: unde & nomẽ accepit.
Gen. 14 Carnaim Aſtaroth, nunc uicus eſt grandis in angulo Ba
tanex: & appellatur Carnea trans fluenta Iordanis: tra
duntq. fuiſſe ibi domum Iob. Sed & ſupra meminimus Car
neæ uiculi in nono ab Aelia milliario. Cades, ubi fons eſt
Gen. 14. 30 iudicii, & קדש-ברנע Cadesbarne in deſerto, quæ coniun
Num. 13. 20 gitur ciuitati Petræ in Arabia. ibi occubuit Maria, & Moy
ſes, rupe percuſſa, aquam ſitienti populo dedit. Monſtra-
tur ibidem uſque in præſentem diem ſepulcrum Mariæ, ſed
& principes Amalech ibi a Chodorlaomor cæſi ſunt. Ce-
Gen. 14 ne, regio principum Idumæorum. קריתים Cariathaim, ci
Gen. 36 uitas quam extruxerunt filii Ruben. nunc autem eſt uicus
Ios. 13 Chriſtianis omnibus florens, iuxta Medebam urbem Ara
biæ: & appellatur Coraiatha, in decimo milliario ſupradi
ctæ urbis, contra occidentalem plagam, uicinus eius loci
qui appellatur Bare. קרית-ארבע Cariatharbe, ideſt uillula
Ios. 20 quattuor, quæ & חברון Chebron, de qua iam ſupra dictũ
Num. 32 eſt. Canath, uicus Arabiæ, qui nũc Cannatha dicitur: quã
cum cepiſſet Nabã, appellauit Nabotholiam. Fuit autẽ in
tribu Manaſſe regione Trachonitidis iuxta Boſram. Cata
Chryſea, ideſt aurea. Sunt autẽ mõtes auri fertiles in deſer
to procul undecim millibus a Choreb: iuxta quos Moyſes
Deut. 2 Deuteronomium ſcripſiſſe perhibetur: ſed & metalli æris,
quod noſtro tempore corruit, monteſq. uenarum auri ple
Ios. 17 nos olim fuiſſe uicinos exiſtimant. קדמות Cademoth deſer
tum, ex quo loco miſit legatos Moyſes ad Seon regem A-
Ios. 15 morrhæorum. קרית Cariath, uicus qui ſub Gaba metropoli
fuit.

*fuit. Cedes, ciuitas quam cepit Ieſus, rege ipſius interfe- Ios.15
cto. Eſt autem in ſorte tribus Iudæ. Cademoth, altera ci Ios. 13.21
uitas filiorum Ruben. Cedſon, in tribu Ruben ſeparata Ios. 15
leuitis. Capſeel, in tribu Iuda. Cina, in tribu Iuda.* קעילה *1.Reg.23
Ceila, in tribu Iuda, ubi quondam ſedit Dauid: & nunc
uillula Ceila ad orientalem plagam Eleutheropoleos pergē
tibus Chebron, quaſi ab octauo milliario, in qua ſepul-
crum demonſtratur prophetæ Habacuk* קריתבעל *Cariath Ios.15.18
baal, ciuitas Iarim in tribu Iuda. Cana, in tribu Ephraim. Ios.16
Camſaim, in tribu Ephraim. Cane, in tribu Manaſſe.
Cariathiarim, quæ & Cariatbaal, ciuitas ſaltuum, una de
urbibus Gabaonitarum, pertinens ad tribum Iuda, eunti-
bus ab Aelia Dioſpolim in milliario uno. De hac fuit Vrias
propheta, quem interfecit Ioachim in Hieruſalem, ſicut
ſcribit Hieremias. Sed in Paralipomenō libro filius Sabal Hier.26
appellatur Cariathiarim.* קשין *Ciſion, in tribu Iſſachar ci Ios. 19.21
uitas ſeparata leuitis.* קרתה *Carta, in tribu Zabulon ſepara Ios.19
ta leuitis. Cana uſque ad Sidonem maiorem: eſt quippe
& altera minor, ad cuius diſtinctionem maior hæc dicitur.
Fuit autem Cana in tribu Aſer, ubi Dominus noſter atque Ioan.2
ſaluator aquam conuertit in uinum. Vnde & Nathanael
uerus Iſraelita ſaluatoris teſtimonio comprobatur: & eſt
hodie opidum in Galilæa gentium. Cedes, fortis Neptha Ios.21, 19
lim ciuitas ſacerdotalis ac fugitiuorum, in Galilæa ſuper
montem Nepthalim. Sed & hāc cepit rex Aſſyriorum quæ
nunc Cidiſſus appellatur in uiceſimo Tyri milliario iuxta
Paneadem.* קרתן *Cartan, in tribu Nepthalim, ciuitas ſepa Ios. 19.21
rata leuitis. Cethron, in tribu Zabulon, in qua priſtini re
manſere cultores. Carcar, ubi filii erant Zebee & Salma- Iud.10
na, quos interfecit Gedeon, & eſt uſque hodie caſtellum
cognomento Carcaria, unius diei itinere a Petra diſtans.
Camon, ciuitas in qua ſepultus eſt Iair cum primum iudi-
caſſet populum Iſrael. appellatur autem hodie uicus Cima
na in campo latiſſimo ſex millibus a legione ad ſeptēmtrio
nalem plagam pergentibus Ptolemaidem. Ciſon, torrens Iud.4
iuxta montem Thabor, ubi contra Siſaram dimicatum eſt.*

Iud.5 קדומים Cadomim, torrens iuxta quem Debbora bellum
2. Reg.23 geſſit. Cælas titanorum, ideſt uallis gygantum, aduerſus
1.Reg.27.25 quos prœliatus eſt Dauid. Clautomon, ideſt fletuum locus, a planctu nomen accepit. קני Ceni, regio Philiſtiim. Carmelus, ubi quondam Nabal Carmelius fuit, & nunc uilla eſt Carmelia nomine, decimo lapide opidi Chebron, uergens ad orientalem plagam: ubi & Romanum præſidium eſt poſitum. קדרן Cedron appellatur torrens ſiue ual-
in. lis: Cedron iuxta Hieruſalem ad orientalem plagam eſt:
Ioan.18 cuius & Ioãnes euangeliſta meminit. Cyrene in finibus
4.Reg.16 Aegypti: ad quem locum rex Aſſyriorum tranſtulit Dama
3.Reg.10 ſcenos. Coa quæ eſt iuxta Aegyptum. Çarchedon, ideſt
Eſa. 2 Carthago, cuius Eſaias & Ezechiel in uiſione Tyri recordã
Ezech.27 tur: pro quo in Hebraico Tharſis ſcriptum eſt. Sed & de hac in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Cœlas, ideſt uallis Ioſaphat inter Hieruſalem & montem
Iohel 3 olіueti. Lege prophetam Iohel. Cedem in Ezechiele, quod Aquila & Symmachus interpretantur orientem. Ce
Ezech.27 dar in Ezechiele, principes Cedar. Sed & Eſaias & Hiere
Eſa. 21 mias in uiſione Arabiæ huius uocabuli recordantur. Eſt au
Hier.49 tem regio in eremo Saracenorum, a filio Iſmaelis Cedar ita
Gen. 25 cognominata. Carioth in regione Moabitarum, ſicut Hie
Hier.48 remias ſcribit. Capharnaum iuxta ſtagnum Geneſareth, uſque hodie opidum in Galilæa gentium ſitum, in finibus Zabulon & Neptalim. Hucuſque per c litteram, ideſt κ Græcum legere debemus: exinde per elementũ χ, quod
Ai. aſpirationem in ſe continet, & a Latinis minime habetur, ſcribendum pariter ac legendum. כלנה Chalanne ciuitas
Gen.10 regni Nemrod in Babylone: cuius & Eſaias meminit, di-
Eſa. 10 cens: Et Chalane ubi turris ædificata eſt. כלח Chalach
Gen. 10 urbs Aſſyriorum, quam ædificauit Aſſur egrediens de terra Sennaar. חרן Charran ciuitas Meſopotamiæ trans Edeſ-
Tob.11 ſam, quæ uſque hodie Charra dicitur: ubi Romanus cæſus,
Iud. 5 eſt exercitus, & Craſſus dux captus. חברון Chebron quæ quondam appellabatur Arbe, licet male in Græcis codicibus habeatur Arboch: condita eſt autẽ ante ſeptem annos.

quam

quam Tanis urbs Aegypti conderetur. Diximus de hac & ſupra. Fuit autem & metropolis Enakim: quos gygantes *Gen.* 14
& potentes intelligere debemus. חובה Choba ad læuam partem Damaſci: eſt autem Choba uilla in iiſdem regionibus, habens accolas Hebræos: qui credentes in Chriſtum, omnia legis præcepta cuſtodiunt, et a principes hæreſeos Hebionitæ nuncupantur. Contra huiuſmodi dogma Paulus apoſtolus ſcribit ad Galatas. Chabrata כברת quod in *Gen.* 35
terpretatur Aquila κατ᾽ ὁδὸν, ideſt iuxta uiam quæ ducit in Ephrata, ideſt Bethlehem: ubi cum Rachel Beniamin pepetiſſet, occubuit. Super hoc uerbo quid nobis uideatur, in libro Hebraicarum quæſtionum diximus. Chazbi, *Gen.* 38
ubi geminos Iudæ filios Thamar edidit. Oſtenditur autem nunc locus deſertus iuxta Odollam in finibus Eultheropoleos. De hoc quoque in libris Hebraicarum quæſtionum plenius a nobis diſputatum eſt. חרב Choreb mons *Exod.* 3
Dei in regione Madian iuxta montem Sina ſupra Arabiam in deſerto: cui iungitur mons & deſertum Saracenorum, quod uocatur Pharan. Mihi autem uidetur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Choreb uocetur. חרד *Iud.* 7
Charadda, caſtra filiorum Iſrael. Chennereth mare ubi *Num.* 33
eſt terminus Iudææ in tribu Neptalim. Sed & opidum, *Ios.* 19
quod in honorem Tiberii Cæſaris Herodes rex Iudææ poſtea inſtauratum appellauit Tiberiadem, ferunt hoc primum appellatum nomine. כפירה Chephira uicus ad ciui- *Ios.* 18
tatem pertinens Gabaon in tribu Beniamin. כסלון Chas- *Ios.* 15
lon in tribu Iuda & in finibus Aeliæ uilla pergrandis. כסיל Chiſil in tribu Iuda. Chabon, in tribu Iuda. Chaptis in tribu Iuda. Charmel unde Nabal Charmelus fuit: de qua & ſupra dictũ eſt. Chilon in tribu Iuda. Chephri in tribu Beniamin. Chaſelatabor in tribu Zabulon. כתים Chethim *Ios.* 18. 19
Cyprus dicitur: in qua ciuitatem condidit Luza. nam & *Hier.* 2
urbs hodie, Cythium appellatur. Charri ad quem locum *Iud.* 1
perſecutus eſt Ioab res nouas molientem Sibam. Choma 2. *Reg.* 20
rim ubi Ioſias ſimulacra combuſſit. Chalanne ubi turris 2. *Par.* 34
ædificata eſt iuxta Eſaiam, ſicut diximus. Charran ciuitas

*Ios.*19 Aſſyriorum in regione Theman iuxta Eſaiam. Chaſelath
iuxta Thabor terminus Zabulon: diximus de ea & ſuprà
ſub nomine Chaſalus. Chabol terminus Aſer. Chalab,
de hac cultores priſtinos Aſer non potuit expellere. כרית
3.*Reg.*17 Chorath, torrens trans Iordanem: ubi abſcõditus eſt Elias
e regione eiuſdem fluminis. כותה Chota, regio Aſſyriorũ:
Ezech. 1 כבר Chobar, flumen Babylonium, ſicut in Ezechiele & in
Hier. 46.41 Hieremia ſcribitur. Chalcamis ciuitas iuxta flumen Euphraten. כמהם Chamoan uillula iuxta Bethlehem. חלן
Hier. 48 Chelon, quæ Aelon opidum Moab, ſicut & in Hieremia
*Num.*21 ſcribitur. כמוש Chamos idolum Moab. Chorozain opi-
3.*Reg.*11 dum Galileæ, quod Chriſtus propter incredulitatem miſe
rabiliter deplorat & plãgit. eſt autẽ nunc deſertum in ſecũ-
Matth. 11 do lapide a Capharnaũ. Chimarrus, ideſt torrẽs Cedron
(de quo & ſupra diximus) inter montem Olíueti & Hieru
*Ioan.*18 ſalem, ubi Dominum ſaluatorem Ioannes euangeliſta nar-
rat traditum.

*Gen.*10 Daſſem רסן urbs Aſſyriorum nobilis quam extruxit Aſ-
*Gen.*18 ſur, inter Niniuen & Chalad. Drys, ideſt quercus Mam-
bre, iuxta Chebron, in qua uſque ad ætatem infantiæ meæ
& Conſtantii regis imperium Terebynthus monſtrabatur
peruetus, & annos magnitudine indicans, ſub qua habita-
uit Abraham. Miro autem cultu ab ethnicis habita eſt, &
*Hier.*49 uelut quodam inſigni nomine conſecrata. Damaſcus, nobi
lis urbs Phœnices. Eodem autem uocabulo & Maſech an
*Gen.*15 cillæ Abraham filius appellatus eſt. Porro Maſech quid ſi-
bi uelit, in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diſputa
ui: hic tantum interpretis ſum functus officio, non quod
2.*Par.*16 ancillam Abrahæ Maſech nuncupatam probem. Dan uicu
*Gen.*14 lus eſt in quarto a Paneade milliario euntibus Tyrum: qui
uſque hodie ſic uocatur, terminus Iudeæ prouinciæ con-
tra ſeptemtrionem: de quo & Iordanis flumen erumpens,
a loco ſortitus eſt nomen. Ior quippe *ῥεῖθρον*, ideſt fluuium
ſiue riuum Hebræi uocant. Damnaba ciuitas Balach, filii
*Gen.*36 Beor regis Edom, poſt quem regnauit Iob: licet mihi uidea
tur longe aliter: & eſt uſque hodie uilla Damnaba in octa-
uo

uo milliario Areopoleos pergentibus Arnonem, & altera Damnaba ſuper mõtem Phogor in ſeptimo lapide Esbus. Dothaim, ubi inuenit Ioſeph fratres ſuos pecora paſcentes: qui & uſque hodie in duodecimo a Sebaſte milliario, contra aquilonis plagam oſtenditur. Debon quæ & Dibon, in ſolitudine caſtra filiorum Iſrael. Eſt & alia Dibon uilla pergrandis iuxta Arnonem: quæ cum prius fuiſſet filiorum Moab, & poſt eam Seon rex Amorræorum belli iure tenuiſſet, a filiis Iſrael capta atque poſſeſſa, in partem uenit tribus Gad. Meminit huius Hieremias & Eſaias in uiſione contra Moab. Debongad filiorum Iſrael caſtra. Diſmemoab, ideſt ad occidentem Moab iuxta Iordanem contra Hierichum: ubi Balach rex Moab & maiores natu Madian, Iſraelem inſidiis deceperunt: in quo loco & Moyſes Deuteronomium ſcripſit. Dabira ciuitas in tribu Dan, cũius regem interfecit Ieſus. Eſt autem & alia uillula Iudæorum in monte Tabor regionis ad Diocæſaream pertinẽtis. Dornapheth נפת־דר quod Symmachus tranſtulit dor maritima: hæc eſt Dora in nono milliario Cæſareæ Palæſtinæ pergentibus Tyrum, nunc deſerta: quæ cum cecidiſſet in ſortem tribus Manaſſe, eam poſſidere non potuit: quia in ea habitatores priſtini permanſerunt. Dabir in tribu Iuda, quæ uocabatur ciuitas litterarum: hanc præocupauit Othoniel frater Caleb, interfectis in ea filiis Enakim. Fuit autem & ipſa ſacerdotibus ſeparata. Porro Othoniel quidã arbitrantur filium fratris Chaleb. Dabor ſuper Iordanem ciuitas Amorræorum. Dimona in tribu Iuda. Dedan in tribu Iuda. Daenna in tribu Iuda: eadem autem eſt, quæ & Dabir ciuitas litterarum. Dahiua ſiue Dahiud in tribu Iuda. Duma in tribu Iuda uicus grandis in Daroma, hoc eſt ad auſtralem plagam in finibus Eleutheropoleos, decem & ſeptem ab ea milliaribus diſtans. Damna in tribu Zabulon ciuitas ſeparata leuitis. Dasbath in tribu Zabulõ. Dabrata in tribu Iſſachar urbs ſeparata leuitis. Drys, ideſt quercus in Ephrata in tribu Manaſſe, unde fuit Gedeon. De hac quid nobis uiſum ſit, in libris Hebraicarum quæ-

Gen. 37 *Num. 33. 31* *Ios. 13* *Hier. 48* *Eſa. 15* *Num. 21. 36* *Num. 33* *Deut. 1* *Ios. 13. 12* *Ios. 17* *3. Reg. 4* *Ios. 15* *Iud. 1* *Ios. 15* *Ios. 21* *Ios. 21* *Iud. 6*

ſtionum diximus. Quæritur enim quo modo Ephrata in tribu Manaſſe nunc eſſe dicatur. Dibon de qua ſupra dixi-
Eſa.15 mus, cuius meminit Eſaias in uiſione contra Moab. Deſeth quod Aquila tranſtulit parietem, Symmachus murũ.
Eſa.21 Dodanim de qua Eſaias in uiſione ſcribit Arabiæ. Eſt au-
Ezech.20.30 tem iuxta Areopolim. Darom, huius meminit Ezechiel, quod Symmachus uertit in Africũ. Dioſpolis ciuitas Aegypti, ſicut ſcribit Ezechiel. Dadan in regione Cedar, de
Hier.49 qua ſcribit Hieremias. Deblataim in terra Moab, ſicut ſcri-
Hier.48 bit Hieremias. Dedan in regione Idumæa, ſuper qua ſcri-
Hier.49 bit Hieremias. Eſt autem in quarto milliario a Metalloſe-
Matth.4 no contra Aquilonem. Decapolis, ſicut in euangelio legi-
Mar.5 mus. Eſt autem regio decem urbium trans Iordanem circa Hippum, & Pellem, & Gadaram.

Gen.2 Eden עדן ſacer paradiſi locus ad orientem, quod in uoluptatem deliciasq. transfertur. Euila חוילה ubi aurum puriſſimum, quod Hebraice dicitur Zaab, & gemmæ pretioſiſſimæ carbunculus ſmaragdusq. naſcuntur. Eſt autem regio ad orientem uergens, quã circumit de paradiſo Phiſon egrediens, quem noſtri mutato nomine Gangen uocant. Sed & unus de minoribus Noe Euila dictus eſt, quẽ
Gen.10.25 Ioſephus refert, cum fratribus ſuis a flumine Cephene & regione Indiæ uſque ad eum locum, qui appellatur Ierie, poſſediſſe. Sed & Iſmael in ſolitudine Euila habitaſſe ſcribitur: quam ſcriptura ſancta eſſe ait in deſerto Sur contra faciem Aegypti, & inde tendere uſque ad terram Aſſyrio-
Gen.2 rum. Euphrates fluuius Meſopotamiæ in paradiſo oriens. Porro Salluſtius, auctor certiſſimus, aſſerit tam Tygris quã Euphratis in Armenia fontes demonſtrari. Ex quo animaduertimus, aliter de paradiſo & fluminibus eius intelli-
Gen.14 gendum. Elleſar ciuitas regis Arioth. Ephrata regio Be-
Gen.35.48 thlehem ciuitatis Dauid, in qua natus eſt Chriſtus. Eſt autem in tribu Iuda: licet plerique male exiſtiment in tribu Beniamin iuxta uiam, ubi ſepulta eſt Rachel quinto milliario ab Hieruſalem in eo loco, qui a Septuaginta uocatur hip-
1.Par.2.4 podromus. Legimus Ephratam in Paralipomenon libro, ſicut

ſicut ſupra dictum eſt. Ebrona עברנה in deſerto caſtra fi- *Num.* 33.13
liorum Iſrael. Emath quam tranſierunt exploratores, qui
ab Ieſu miſſi ſunt. Erma ubi pars populi cæſa eſt Iſraelis ab *Deut.* 1
Amalech & Cananæo: quem in Deuteronomio Amor- *Iud.* 1
ræum ſcriptura uocat. Eſebon ciuitas Seon regis Amor-
ræorum in terra Galaad: quæ cum fuiſſet ante Moabita-
rum, ab Amorræis belli iure poſſeſſa eſt. Meminit huius
Hieremias, Eſaias quoque in uiſione contra Moab. Por- *Hier.* 48.49
ro nunc uocatur Esbus, urbs inſignis Arabiæ, in monti- *Eſa.* 15
bus qui ſunt contra Hiericho, uiginti a Iordane millibus *Ios.* 13
diſtans. Fuit autem in tribu Ruben ſeparata leuitis. Edrai
ubi interfectus eſt Og rex Baſan, gygas, ideſt potēs, omnisq. *Num.* 21
illius cæſus exercitus. nunc autem eſt Adara inſignis ciui-
tas Arabiæ, in uiceſimo quarto lapide ab Oſdra. Eleale *Num.* 32
אלעלה ciuitas Amorræorum in Galaad, quæ cecidit in ſor
tem tribus Ruben. Meminit huius & Eſaias in uiſione con *Eſa.* 15
tra Moab & Hieremias: ſed & uſque hodie uilla grandis *Hier.* 48
oſtenditur in primo ab Esbus milliario. Enna, quæ eſt iux
ta deſertum Cades. Ermon, mons Ermon, quem Phœni
ces cognominant Sanior, iam ſupra poſitus. Emec Achor,
quod interpretatur uallis Achor, ideſt tumultus atque tur
barum: ubi Achan lapidibus oppreſſus eſt, eo quod quæ- *Ios.* 7
dam de anathemate ſuſtuliſſet. Eſt autem locus iuxta Hie-
richo, haud procul a Galgalis. Male ergo quidam putant
uallem Achor, a nomine eius qui lapidatus eſt nuncupa-
tam: cum ille Achan dictus ſit, & non Achor, uel Achar.
Eglon עגלון quæ & Odollam, in tribu Iudæ, cuius regem
nomine Dabir interfecit Ieſus. eſt autem nunc uilla præ- *Ios.* 10.15
grandis in duodecimo ab Eleutheropoli lapide contra oriē
tem: de qua & ſupra diximus. Eſron quæ & Aſſur, iuxta
eremum in tribu Iuda: de qua ſupra dictum eſt. Enakim, *Ios.* 15.11
& in hac interfecit Ieſus Enakim, gygantes de regione mō
tana in Chebron. Sed mihi non uidetur nomen eſſe loci, *Ios.* 15
ſed habitatorum Chebron. Ephrō in tribu Iuda. Eſt & uil
la, prægrandis, Ephrea nomine, cōtra ſeptentrionem in uice
ſimo ab Aelia milliario. Edre עדר in tribu Iuda. Etna in

tribu Iuda. Ebezinthia in tribu Iuda. Euim in tribu Iuda. Elolath in tribu Iuda. Ereb in tribu Iuda: eſt hodieq. uilla in Daroma, ideſt ad auſtrum quæ Heromith nuncupatur. Eſan in tribu Iuda. Elul in tribu Iuda. Eſt & hodie in regione ad Aeliam pertinente uilla nomine Alula iuxta Chebron. Elthei in tribu Iuda: eſt hodieq. Thecua uicus in nono ab Aelia milliario contra meridianam plagam, de quo fuit Amos propheta, cuius ſepulcrum ibidem oſten-
1. Reg.24 ditur. Engaddi in tribu Iuda, ubi aſconditus eſt Dauid in ſolitudine, quæ eſt in Aulone Hierichus, hoceſt in regione illa campeſtri, de qua ſupra diximus. uocatur autem uſque hodie uicus prægrandis Iudæorum Engaddi, iuxta mare mortuum, unde & opobalſamum uenit, quas uineas En-
Cant.1 gaddi Salomon nuncupat. Eſthemo, אשתמע ciuitas ſacer-
Ios.21 dotalis, nunc autem oſtenditur prægrandis uicus Iudæorũ in Daroma: qui locus ad Eleutheropoleos pertinet regio-
Ios. 18 nem. עמק-רפאים Emec Raphaim; ideſt uallis Raphaim in tribu Beniamin. Edomia in tribu Beniamin: nunc uero oſtenditur uilla Eduma in Acrabatene duodecim ferme
Ios.12.19.15 millibus diſtans a Neapoli contra orientalem plagam. Erma, & hanc Ieſus cepit rege illius interfecto: quæ fuit in
Ios.19 ſorte Symeonis ſiue Iuda. Ether ſortis Symeonis: & nunc
Ios.21 eſt uilla prægrandis nomine Iethira, in interiore Deroma
Ios.19 iuxta Malatham. Etha in tribu Symeonis. Elehath in tribu Aſer ciuitas leuitis ſeparata. Edrai in tribu Ne-
Iud.16 pthalim. Eſthaul in tribu Dan, ubi mortuus eſt Sampſon: quæ uſque hodie oſtenditur in decimo Eleutheropoleos milliario contra Aquilonem pergentibus Nico-
Ios. 19.21 polim. Eltheco אלתקה in tribu Dan ſeparata leuitis. Elba, de hac tribus Aſer accolas priſtinos nequiuit expellere. Eremmon uicus Iudæorum prægrandis in decimo ſexto ab Eleutheropoli milliario contra meridiem in Daroma. Emathdor in tribu Nepthalim ſeparata leuitis. Emath
1.Reg. 20 terminus Allophylorum in regione Damaſci. Ergab, ad quem locum Ionathan filius Saul ueru dirigit, militaribus iaculis ſe exercens. Pro quo Aquila & Symmachus interpretati

pretati ſunt lapidem, licet in alio loco Symmachus pro hoc τὸν ϖειμετρον dixerit. Echela, ubi abſconditus eſt Dauid, *1.Reg.23* nunc uero Echela uilla dicitur in ſeptimo ab Eleutheropoli milliario, iuxta quam & ſepulcrum Habacuk prophetæ oſtenditur. Elmoni locus quiſpiam interpretatur: pro quo Aquila & Theodotion tranſtulerunt τὸν δεῖνα, quod nos dicere poſſumus hunc uel illum. Porro licet lector agnoſcat, quod in principio quoque libri huius aliqua ex parte perſtrinxi, me non omnia, quæ transfero, comprobare, ſed iccircò quædam iuxta auctoritatem Græcam relinquere, quia de his in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diſputaui. Eſtema, ad quem locum miſit Dauid. Eloth, *1.Reg.30* quam ædificauit rex Azarias. Emath, in Eſaia Damaſci ci *2.Par.26* uitas, quam oppugnauit rex Aſſyriorum. Meminit huius *Eſa.10.11* Zacharias & Ezechiel. In Amos quoque Emath rabba ſcri *Zach.9* bitur, quod nobiſcum ſonat, Emath magna. diximus de hac & ſupra, quod nobis uideretur hanc eſſe Epiphaniam iuxta Emeſam: quæ uſque hodie Syro ſermone ſic dicitur. Eſer urbs quam ædificauit Salomon. Elceſe, de quo loco *3. Reg. 9* & Nahum propheta fuit. nam appellatur Elceſæus. Ema *Nahum. 1* cim עמקים, quod Symmachus & Aquila tranſtulerunt uallium. Emaus de quo loco fuit Cleophas, cuius Lucas me *Luc. 24* minit euangeliſta: hæc eſt nunc Nicopolis inſignis ciuitas Palæſtinæ. Ephram אפרים iuxta deſertum, ad quam uenit dominus Ieſus cum diſcipulis ſuis. Diximus de hac & ſupra *Ioan. 11* ſub Ephron uocabulo. Hucuſque per correptam litteram, e, nominum ſunt lecta principia. exinde per extenſum legamus elementum, quod Græce dicitur η. Elath אילת regio principum Edom, & ciuitas Eſau, in decimo a Petra *Gen. 36* milliario contra orientem. Eroim, ciuitas in Aegypto, ad quam Ioſeph occurrit patri ſuo Iacob. Heliopolis, ciui *Deut. 2* tas ſolis, urbs in Aegypto. pro qua in Hebræo ſcriptum eſt On, in qua Petefres ſacerdos fuit. Meminit huius & *Ezech. 30* Ezechiel. Etham אתם caſtra filiorum Iſrael in deſerto, quæ *Exod. 13* appellatur Ebutham. Engannim עין-גנים in tribu Iuda, & *Num. 33* nunc eſt uicus iuxta Bethel. Enaim עינים in tribu Iuda, ho- *Ioſ. 15*

dieq.

dieq. uilla eſt Bethenim circa Terebynthum. Endor עין-דור
*Ioſ.*17 in tribu Manaſſe: ubi Pytoniſſa a Saule rege Iudææ coniu-
1.*Reg.*28 litur. Diximus & ſupra de Endor, quæ eſt iuxta opidum
Naim, in cuius portis ſaluator filium uiduæ ſuſcitauit. Eſt
autem circa Scythopolim. Engannim עין-גנים in tribu Iſſa-
Ioſ. 19. 21 char ciuitas ſeparata leuitis. Sed & alia quædam ciuitas En
*Ioſ.*19 ganna dicitur, circa Geraſam trans Iordanem. Enadda,
עין-חדם in tribu Iſſachar. Eſt autem uſque hodie quædam
uilla Enadda pergentibus de Eleutheropoli Aeliam, quaſi
decimo milliario. Enaſor עין-חצור in tribu Nepthalim po
*Iud.*15 ſita eſt, & ſupra Aſor. Ereccon, הרקון terminus tribus
Ioſ. 15 Dan iuxta Ioppen. Etam עיטם ubi habitauit Sampſon,
in ſpelunca Etam, iuxta torrentem. Elam legimus uallem
1. *Reg.*24 Ela: quam Aquila & Theodotion interpretantur uallem
quercus. Engaddi deſertum, in quo abſconditus eſt Da-
*Iud.*3 uid. Poſuimus & ſupra Engaddi in tribu Iuda iuxta mare
mortuum, contra occidentem. Emath regio Allophylo-
*Hier.*49 rum: porro iuxta Hieremiam ciuitas Damaſci. Eman ter-
Ezech. 48 min us Damaſci, ſicut in Ezechiele legimus, ad orientem
uergens Atheman, & Palmetis, quem ceteri interpretes
ediderunt Thamar.

*Gen.*2 Fiſon פישון quod interpretatur caterua, fluuius quem no
ſtri Gangen uocant, de paradiſo exiens, & pergens ad In-
diæ regiones, poſt quas ërumpit in pelagus. Dicit autem
ſcriptura circumiri ab hoc uniuerſam regionem Euilah, ubi
aurum præcipunm naſcitur, & carbunculus lapis & praſi-
*Num.*13 nus. Faran nunc opidum trans Arabiam iunctum Sarace-
nis, qui in ſolitudine uagi errant. Per hoc iter fecerunt filii
Iſraël cum de monte Syna caſtra mouiſſent. Eſt ergo, ut di
ximus, trans Arabiam contra auſtralem plagam, & diſtat
ab Aula contra orientem itinere trium dierum. In deſer-
to autem Pharan ſcriptura commemorat habitaſſe Iſmae-
*Gen.*14 lem. unde & Iſmaelitæ qui nunc Saraceni. Legimus quo-
que Chodorlaomor regem percuſſiſſe eos, qui erant in de
ſerto Pharan. Filiſtim, quæ nunc dicitur Aſcalon: & circa
Gen. 32 eam regio Palæſtinæ. Fanuel פנואל locus in quo Iacob to-

ta

ta nocte colluctans, Iſraelis uocabulum meruit iuxta torrentem Iaboch. Fanuel autem interpretatur facies Dei, ab eo quod Iacob ibi Deum uiderit. Fogo פעו ciuitas Adad *1. Par. 1*
regis, quæ eſt in regione Gabalitica. Fenon פנן caſtra fi- *Num. 33*
liorum Iſrael in deſerto. fuit autem quondam ciuitas prin *Gen. 36*
cipum Edom, nunc uiculus in deſerto: ubi æris metalla damnatorum ſuppliciis effodiuntur, inter ciuitatem Petrã & Zoaram, de quo & ſupra diximus. Fithon פתם ciuitas *Exod. 1*
Aegypti, quam ædificauerunt filii Iſrael. Fin caſtra filio- *Num. 33*
rum Iſrael in deſerto. Faturã ciuitas trans Meſopotamiã, unde fuit Balaam hariolus: ſed & iuxta Eleutheropolim *Num. 22*
quædam uilla nomine Fatura nuncupatur euntibus Gazã. Fogor & Bethphogor mons Moabitarum, ad quem Ba- *Num. 23*
lach rex adduxit Balaam hariolum in ſupercilio Lybiadis. Sed & alia uilla Fogor haud procul a Bethlehem cernitur: quæ nunc Phaora nuncupatur. Faſga ciuitas Amorræorũ. *Ios. 13*
Eſt autem & mons contra orientalem plagam Faſga, pro *Num. 23*
quo Aquila interpretatur exciſum. Sed & Septuaginta interpretes Faſga in quodam loco exciſum tranſtulerunt. Fanuel ciuitas quam ædificauit Hieroboam. Fanuel turris *3. Reg. 12*
quam ſubuertit Gedeon. Sed & unus de filiis Or uocatus *Iud. 8*
eſt Fanuel. Faraton פרעתון unde fuit Abdon iudex popu *1. Par. 8*
li Iſrael in monte Amalech. Felmonialmon, quod Aqui- *Iud. 12*
la interpretatur illum uel iſtum, Symmachus uero neſcio *4. Reg. 5*
quem locum; Theodotion, illum locum. Felmoni, de *Ezech. 30*
quo in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diſputatũ *Hier. 44*
eſt. Fogo ciuitas regni Edom. Farfar fluuius Damaſci. Fature regio Aegypti iuxta Ezechielem & Hieremiam, in qua profugi habitauerunt Iudæi.

Geon גיחון fluuius, qui apud Aegyptios Nilus uoca- *Gen. 2*
tur, in paradiſo oriens, & uniuerſam Aethiopiã circumiens. *Gen. 19*
Gomorra עמרה, una de quinque ciuitatibus Sodomorum, quæ cum reliquis diuina ultione ſubuerſa eſt. Gera- *Gen. 10. 20. 26*
ra, ex cuius nomine nunc Geraritica uocatur, regio trans Daroma procul ab Eleutheropoli uiginti millibus & quin *2. Par. 14*
que ad meridiem. Erat autem olim terminus Cananæorũ

ad

ad auſtralem plagam & ciuitas metropolis Palæſtinæ. Scri
ptura commemorat fuiſſe eam inter Cades & Sur, hoceſt
inter duas ſolitudines, quarum una Aegypto iungitur, ad
quam populus trans fretum rubri maris peruenit. Altera
uero Cades, uſque ad Saracenorum eremum extenditur.
Galaad, גלעד mons ad quem ſeptimo die profectionis e
Gen.31 Charris Iacob profugus uenit. Eſt autem ad tergum Phœ
nices & Arabiæ, collibus Libani copulatus: extenditurq.
Num.21 per deſertum uſque ad eum locum, ubi trans Iordanem
habitauit olim rex Seon Amorræorum. Cecidit ſupradi-
Ioſ.13 ctus mons in ſortem filiorum Ruben, Gad, & dimidiæ tri
bus Manaſſe. Sed & Hieremias loquitur: Galaad tu mihi
Hier.22 initium Libani: a quo monte & ciuitas in eo condita, ſor-
tita eſt uocabulum, quam & cepit de Amorræorum manu
Num.26 Galaad filius Machir, filii Manaſſe. Gader turris, ubi ha-
Gen.35 bitante Iacob, Ruben patris uiolauit thorum, quæ abſque
g, littera in Hebræo עדר Ader ſcribitur. Geſſen regio Ae
Gen.46 gypti quam inhabitauit cum liberis ſuis. Gaſiongaber
עציון גבר caſtra in ſolitudine filiorum Iſrael: ſicut in Nu-
Num.33 merorum libro ſcriptum eſt. Porro iuxta Deuteromium
Deut.2 ciuitas eſt Eſau, quam nunc Eſſiam nuncupari putant iu-
Gen.36 xta mare rubrum & Ailam. Gethaim, pro qua in Hebræo
poſitum eſt עוית Auith ciuitas Adad, qui quartus regna-
uit in Idumæa terra, quæ nunc Gebalene dicitur. Gai עי
in ſolitudine caſtra filiorũ Iſrael. & uſque hodie Gaia urbs
Num.33 dicitur Palæſtinæ iuxta ciuitatem Petram. Gelmon debla-
thaim. עלמון דבלתימה caſtra, ideſt manſio filiorum Iſrael
Gen.10 in deſerto. Gadgad mons in deſerto, ubi caſtrametati ſunt
filii Iſrael. Gaza עזה ciuitas Aeueorum, in qua habitaue
Ioſ.15 re Cappadoces, priſtinis cultoribus interfectis. Apud ue-
teres autem erat terminus Cananæorum iuxta Aegyptum,
ceciditq. in ſortem tribus Iudæ: ſed eam tenere non po-
tuit: quia Enakim, ideſt gygantes fortiſſimi Allophylorum
reſtiterunt: & eſt uſque hodie inſignis ciuitas Palæſtinæ.
Quæritur autem quo modo in quodam propheta dicatur,
Gaza futura in tumulum ſempiternum. Quod ſoluitur ita,
anti-

antiquæ ciuitatis locum uix fundamentorum præbere ueſti
gia : hanc autem, quæ nunc cernitur, in alio loco pro illa,
quæ corruit, ædificatam. Gargaſi ciuitas trans Iordanem
iuncta monti Galaad quam tenuit tribus Manaſſe. Et hæc
eſſe nunc dicitur. Geraſa urbs inſignis Arabiæ. Quidam au
tem ipſam eſſe Gadaram exiſtimant. Sed & euangelium *Matth.* 8
meminit Geraſenorum. Gaggada, ubi aquarum torren- *Ios.*20
tes ſunt. Eſt autem locus in ſolitudine. Gaulon ſiue Ga-
lon גלן in tribu Manaſſe ciuitas ſacerdotalis & fugitiuo-
rum in regione Baſanitide. Sed & nunc Gaulon uocatur
uilla prægrandis in Bethania, ad cuius nomen & regio ſor-
tita uocabulum eſt. Gebal, גיבל mons in terra repromiſ-
ſionis, ubi ad imperium Moyſi altare conſtructum eſt. Sunt *Deut.* 11.
autem iuxta Hierichum duo montes uicini contra ſe inuicē
reſpicientes. e quibus unus Garizim, alter Gebal dicitur.
Porro Samaritani arbitrantur hos duos montes iuxta Nea
polim eſſe, ſed uehementer errant : plurimum enim inter
ſe diſtant, nec poſſunt inuicem benedicentium, ſiue male
dicentium inter ſe audiri uoces, quod ſcriptura commemo
rat. Garizim mons ſuper quem ſteterunt ii, qui maledicta
reſonabant iuxta ſupra dictum montem Gebal. Golgol, *Ibidem*
quæ & Galgal, iuxta quam montes eſſe ſcribuntur Gari-
zim & Gebal. Galgal autē locus eſt iuxta Hiericho. Errāt *Oſee* 9
igitur Samaritani, qui iuxta Neapolim Garizim, & Ge- *Deut.* 11
bal montes oſtendere uolunt, cum ipſos iuxta Galgal eſſe *Deut.*34
ſcriptura teſtetur. Gai גיא in Moab, quod interpretatur
uallis Moab, iuxta Phogor, ubi ſepultus eſt Moyſes. Gal
gala, hæc eſt quam ſupra poſuimus Golgol ad orientalem
plagam antiquæ Hierichus cis Iordanem, ubi Ieſus ſecun- *Ios.* 5
do populum circumcidit, & paſca celebrauit : & deficiente *Ios.* 4
manna, triticeis panibus uſus eſt Iſrael. In ipſo loco lapi *1.Reg.* 15
des quoque, quos de alueolo Iordanis tranſtulerunt, ſta- *Ios.*15
tuerunt, ibi & tabernaculum teſtimonii fixum multo tem
pore fuit. Cecidit autem in ſortem tribus Iudæ, & oſten-
ditur uſque hodie locus deſertus in ſecundo Hierichus mil-
liario ab illius regionis mortalibus miro cultu habitus.

Ioſ. 12.8 Sed & iuxta Bethel quidam aliam Galgalam ſuſpcantur. Gai עי iuxta Bethauen & Bethel, quam expugnauit Ieſus rege illius interfecto: & habitauit in illa quondam citra
Ioſ. 9 Iordanem Amorræus: nunc deſertus tantum oſtenditur
Ioſ. 18 locus. Gabaon גבעון unde Gabaonitæ ſupplices uenerunt ad Ieſum: erat olim Metropolis ciuitas & regalis Aeueorum, ceciditq. in ſortem tribus Beniamin: & nunc oſtenditur uilla eodem nomine in quarto milliario Bethelis contra orientalem plagam, iuxta Rama, & Rem-
3. Reg. 3 mon, ubi Salomon, hoſtiis immolatis, diuinum meruit
Ioſ. 21 oraculum. Fuit autem & ipſa ſeparata leuitis. Gabe fortis
Ioſ. 16.21 Beniamin, & hæc leuitis ciuitas ſeparata. Gazer גזר in ſorte tribus Ephraim, urbs ſeparata leuitis: quam & ipſa ex-
3. Reg. 9 pugnauit Ieſus rege illius interfecto. Aedificata eſt autem poſtea a Salomone: nũc Gazara uilla dicitur in quarto mil
Ioſ. 10 liario Nicopoleos contra ſeptentrionem. Verumtamen ſciendum, quod alienigenas ex ea Ephraim non potuit ex-
Ioſ. 11 pellere. Goſon, גשן, & hanc expugnauit Ieſus. Geth, in
1. Reg. 17 hac gygantes qui uocabantur Enackim & Philiſtinorum ac-
Ioſ. 13 colæ permanſerunt. Oſtenditur uicus in quinto milliario
Deut. 3 ab Eleutheropoli euntibus Dioſpolim. Geſom ciuitas alienigenarum, quæ eſt & Gergaſſi in Baſanitide: de qua filii Iſrael expellere non ualuerunt Geſſuri. Gader גדר, & huius regem interfecit Ieſus. Legimus quod Iacob trans tur-
Ioſ. 12 rim Gader fixerit tabernaculum ſuum. Goim גוים in Gelgel: quod Aquila & Symmachus interpretatur, gentes in
Gen. 35 Gelgel. Gelgel, & hanc cepit Ieſus, & nunc oſtenditur uilla nomine Galgulis ab Antipatride in ſexto milliario cõtra
Ioſ. 15 ſeptemtrionem. Golathamaim, locus qui interpretatur poſſeſſio aquæ. Gadda in tribu Iuda. eſt autem hodieq. uilla in extremis finibus Daromæ cõtra orientẽ, imminens mari mortuo. Gaddera in tribus Iuda: nunc appellatur uilla ad regionem ciuitatis Acienſis pertinens, nomine Gadora, circa Terebinthum. Gaedur in tribu Iuda, hodieq. uocatur
Ioſ. 19.21 Gedrus, uicus prægrandis in decimo milliario Dioſpoleos pergentibus Eleutheropolim. Getremmon גת-רמון in tribu

bu Manaſſe, ciuitas ſeparata leuitis. Gai, uallis, ſiue præ
ruptum. Geennon גי-הנם, quod interpretatur uallis En
non, & ab hac quidam putant appellatam gehennam. Ce
cidit autem in ſortem tribus Beniamin iuxta murum Hie- *Matth.* 18
ruſalem contra orientem, ſuper qua in libris Hebraicarum *Ios.* 18
quæſtionum plenius dictum eſt. Gabli terra Allophylorũ. *Ios.* 15
Giſon in tribu Iuda. Gethefer in tribu Zabulon. Gaba-
thon גבתון, in tribu Dan, ciuitas ſeparata leuitis. Eſt quo *Ios.* 19
que opidum, quod uocatur Gabe גבע in ſextodecimo mil
liario Cæſareæ: & alia uilla Gabatha in finibus Diocæſariæ *Ios.* 21
iuxta grandem campum legionis: necnon Gabaa & Gaba-
tha uiculi contra orientalem plagam Daromæ. Sed & alia *Eſa.* 10
Gabaath in tribu Beniamin: ubi fuit domus Saul: alieni-
genarum quoque in Regnorum libris quædam Gabatha 1. *Reg.* 11.22
ſcribitur, & iuxta Bethlehem in tribu Iuda. Getremmon *Ios.* 15
alia ciuitas in tribu Dan ſeparata leuitis. Eſt autem nunc *Ios.* 21
uilla prægrandis in duodecimo milliario Dioſpoleos pergen *Ios.* 22
tibus ad eam de Eleutheropoli. Galaad גלעד locus iuxta *Ios.* 24
Iordanem in tribu Beniamin, ubi altare Domino conſtru- *Ios.* 18. 24
xerunt filii Ruben. Gaas געש mons in tribu Ephraim: in
cuius ſeptentrionali plaga ſepultus eſt Ieſus filius Naue: &
uſque hodie iuxta uicum Thamnam ſepulcrum eius inſigne
monſtratur. Gabaath in tribu Beniamin, urbs Phinees fi-
lii Eleazari: ubi ſepultus eſt Eleazarus. Eſt autẽ nunc Ga
baatha uilla in duodecimo milliario Eleutheropoleos,
ubi & ſepulcrum prophetæ Habacuk oſtenditur, Gabaa, *Iud.* 20
uſque ad hanc bellatum eſt contra tribum Beniamin, ſicut
in libro Iudicum ſcribitur. Getha ad quem locum tranſtu 1. *Reg.* 5
lerunt arcam teſtamenti de Azoto: nunc uicus grandis uo
catur Githam, inter Antipatridem & Iamniã. Sed & alia
uilla appellatur Gethim. Gallim גלים unde fuit Phalti, 1. *Reg.* 25
qui poſt fugam Dauid Michol uxorem eius acceperat. Me
minit & huius loci Eſaias: dicitur autem eſſe quidam Acca *Eſa.* 15
ron uicus qui uocetur Gallim. Gelamſur regio Allophylo
rum. Gelbue גלבוע montes alienigenarum, in ſexto lapi 1. *Par.* 10
de a Scythopoli, in quibus etiam uicus eſt grandis qui uo 1. *Reg.* 31
catur

catur Gelbus. Gedud, ad quam deſcendit Dauid, pro quo
Aquila τὸν εὔζωνον, ideſt expeditum uel accinctum, Sym
machus latronum cuneum tranſtulerunt. Gazera, ubi Da-
uid percuſſit alienigenas. Poſuimus & ſupra Gazer. Geſ-
1.Par.20 ſuri regio alienigenarum in Syria. Gilon unde fuit Achito
Deut.3 phel. Gob, ubi commiſſum eſt prœlium. Galilæa, Duæ
2.Reg.15.21 ſunt Galilææ, ex quibus una Galilæa gentium uocatur, ui
cina Tyriorum finibus, ubi & Salomon uiginti quinque ci
Eſa.9 uitates donauit Hiram regi Tyri in ſorte tribus Nepthalim.
Altera Galilæa dicitur circa Tiberiadem & ſtagnum Gene-
3. Reg.10 ſareth, in tribu Zabulon. Gion, ubi Salomon unctus eſt
Luc.4.5 in regē. Gaber locus, in quo percuſſit Hieu rex Iſrael O-
Matth.4 choziam regem Iuda iuxta Ieblaam. Geth hopher, unde
3.Reg.1 Ionas propheta fuit. Gaddi, quam percuſſit Azael rex Da
4.Reg.9 maſci. Poſita eſt & ſupra Gadda. Gemela גיא-מלח regio
4.Reg.14 Idumæorum, pro qua Aquila & Symmachus interpretan-
4.Reg.10 tur uallem Salis. Gebin, meminit huius Eſaias: & eſt uilla
2.Reg.8 Geba in quinto milliario a Guſnis euntibus Neapolim.
Eſa.10 Gozan in regione Emath, & huius meminit Eſaias. Eſt
Eſa. 37 autē in finibus Damaſci. Gareb גרב collis iuxta Hieruſalē,
Hier.31 ſicut ſcribit Hieremias. Gabarth, pro quo Aquila inter-
pretatur in ſepibus, Symmachus uero in coloniis. lege Hie
remiam. Gepha, nomen regionis, ut in Eſaia ſcriptum eſt.
Gamen ſiue Gamon, regio Moabitarum, iuxta Eſaiam.
Gadara urbs trans Iordanem contra Scythopolim & Tibe
riadem ad orientalem plagam ſita in monte, ad cuius radi
ces aquæ calidæ erumpunt, balneis deſuper ædificatis.
Gergeſa, ubi eos, qui a demonibus uexabantur, ſaluator re
Matth. 8. ſtituit ſanitati: & hodieq. ſuper montem uiculus demon-
ſtratur iuxta ſtagnum Tiberiadis: in quod porci præcipita-
Marc.5 ti ſunt. Diximus de hoc & ſupra. Geſemani גתשמני locus
Luc.8 ubi ſaluator ante paſſionem orauit. Eſt autem ad radices
Gen.15 montis Oliueti nunc eccleſia deſuper ædificata. Golgotha,
Matth.26 locus Caluariæ, in quo ſaluator pro ſalute omnium crucifi
Marc. 14 xus eſt: & uſque hodie oſtenditur in Aelia ad ſeptemtriona
Ioan.19 lem plagam montis Sion.

Iaboch

Iaboch יבק fluuius, quo tranſmiſſo, luctatus eſt Iacob, *Gen.* 32
aduerſus eũ qui ſibi apparuerat: uocatusq. eſt Iſrael. Fluit autem inter Amman, ideſt Philadelphiam & Geraſam in quarto milliario eius: & ultra procedens, Iordani fluuio commiſcetur. Idumæa regio Eſau: quæ ex eo, quod ille *Gen.* 25
Edom uocabatur, nomen accepit. Eſt autem circa urbem *Gen.* 36
Petram, quæ nũc dicitur Gabalene. Ietheth יתת regio principum Edom, in eadem de qua ſupra diximus Gabalene. Iroth locus deſerti, ad quem uenerunt filii Iſrael, mare rubrum transfretantes. Ietbata יטבתה caſtra in ſolitudine fi- *Num.* 33
liorum Iſrael. Incendium, ideſt *ἐμπυρισμὸς*, locus in de- *Num.* 16
ſerto, ubi quandam partem populi flamma combuſſit. Inthaath קהת caſtra in deſerto Iſrael. Ianna, quæ eſt in cã- *Num.* 33
po Moab, ſubter uerticem Faſga, ideſt exciſi quod reſpicit ad deſertum iuxta Arnon. Iaſa, יהצה ubi aduerſus Seon *Num.* 21
Amorræorum regem dimicatur. Meminit huius Eſaias in *Eſa.* 15
uiſione contra Moab: ſed & Hieremias. Et uſque hodie *Hier.* 48
oſtenditur inter Medabã & Deblatai. Iazer ciuitas Amor- *Num.* 32
ræorum in decimo lapide Philadelphiæ ad ſolis occaſum, trans Iordanem quæ fuit terminus tribus Gad, extendi- *Ios.* 13
turq. uſque Aroer, quæ & ipſa reſpicit uſque Rabbam. Meminit urbis Iazer & Eſaias in uiſione contra Moab, ſed *Eſa.* 15
& Hieremias. Fuit autem ſeparata leuitis, & diſtat ab Eſe- *Hier.* 48
bon quindecim millibus: e qua magnum flumen erumpens, a Iordane ſuſcipitur. Iordanis fluuius diuidens Iu- *Num.* 21
dæam, Arabiam, & Aulonem: de quo ſupra diximus: qui uſque ad mare mortuum fluens, poſt multos circumitus iuxta Hiericho, mortuo commixtus mari, nomen amittit. Iethabatha, locus in deſerto, ubi torrentes aquarum demonſtrantur. Iericho, urbs, quam Iordane tranſgreſſo ſub- *Ios.* 6
uertit Ieſus, rege illius interfecto: pro qua extruxit aliam Ozam de Bethel ex tribu Ephraim, quam Dominus noſter *Luc.* 18
atque ſaluator ſua præſentia illuſtrare dignatus eſt. Sed & hæc eo tempore quo Hieruſalem oppugnabatur a Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque deſtructa eſt: pro qua tertia ædificata eſt: quæ uſque hodie permanet, &

oſtenduntur utriuſque urbis ueſtigia uſque in præſentem
Ios. 10.8 diem. Hieruſalem, in qua regnauit Adonizedech: & poſt
1.*Par.*11 eum tenuere Iebuſæi, e quibus ſortita eſt uocabulum, quos
multo poſt tempore Dauid exterminans, totius eam Iu-
deæ prouinciæ Metropolim fabricatus eſt, eo quod ibi lo-
cum templi emerit, & impenſas ſtructuræ Salomoni filio
Gen. 14 dereliquerit. Hanc eſſe Ioſephus refert, quæ in Geneſi ſcri
*Ios.*18 bitur Salem ſub rege Melchiſedek: Fuit autem in tribu Be-
niamin. Iebus ipſa eſt quæ & Hieruſalem. Iarim ciuitas
*Iud.*19 Gabaonitarum. Iarimuth ירמות ciuitas, quam ſubuertit
Ieſus in tribu Iuda, quarto diſtans ab Eleutheropoli lapi-
Ios. 10. 15 de, iuxta uillam Eſchaol. Iſimon ישימון ubi abſconditus eſt
1.*Reg.*23 Dauid: de qua & ſupra quid nobis uideretur diximus, po-
nentes Bethſimuth. Sed & in Regnorum libro primo, pro
Iſimon Aquila interpretatur diſſipatam, Symmachus ue-
ro deſertam. Iedna in ſexto ab Eleutheropoli lapide per-
*Ios.*12 gentibus Chebron. Iechonan יקנעם ciuitas Carmeli, quã
*Ios.*13 cepit Ieſus, rege illius interfecto. Iair ciuitas tribus Ma-
*Ios.*15 naſſe. Iamuel in tribu Iuda. Eſt autem uſque hodie opi-
dum Palæſtinæ. Iamnia inter Dioſpolim & Azotum. Ia-
bir ciuitas litterarum in tribu Iuda. Iagur in tribu Iuda.
Iermus in tribu Iuda. Eſt autem uſque hodie uilla Iermu-
cha in decimo ab Eleutheropoli lapide aſcendentibus Ae-
*Ios.*21 liam. Iecthael יקתאל in tribu Iuda. Ietnan יתנן in tribu
Iuda. Iether in tribu Iuda, ciuitas ſacerdotalis. Et nunc
eſt uilla prægrandis, Iethira nomine, in uiceſimo milliario
Eleutheropoleos: habitatores quoque eius omnes Chri-
ſtiani ſunt. Sita eſt autem in interiori Daroma iuxta Mala-
tham. Diximus de hac & ſupra. Ianum ינום in tribu Iuda:
*Ios.*21 eſt uilla Ianua in tertio milliario legionis contra meridiem.
*Ios.*15 ſed non uidetur ipſa eſſe, quæ ſcribitur. Iethan עתר in tri-
bu Iuda, ciuitas ſacerdotalis: eſt hodieq. uicus prægrandis
Iudæorum in decimo octauo lapide ab Eleutheropoli ad
auſtralem partem in Daroma. Iezrael in tribu Iuda. ſed
non eſt ipſa quæ ſupra Iezrael in tribu Manaſſe: hodieq:
prægrandis uicus oſtenditur in cãpo maximo inter Scytho
polim

polim & legionē. Fuit autē terminus Iſſachar. Sed & unus
de poſteris Ephrate, ſicut in Paralipomenon legimus, uoca
tus eſt Iezrael. Iecdaan in tribu Iuda. Iephleti in tribu Io *Ios.16*
ſeph. Ianoe ינוחה in tribu Ephraim. Hanc quoque ce-
pit rex Aſſyriorum: & hodie uicus oſtenditur Ianon in A- *4.Reg.15*
crabitena regione in duodecimo lapide Neapoleos contra
orientem. Iamin pro quo Aquila & Symmachus interpre
tantur dexteram. Iaſab pro quo Hebræi habitatores le-
gunt. In emech עמק pro quo Aquila & Symmachus
tranſtulerunt in uallem. Ieblaam יבלעם in tribu Manaſſe, *Ios.17*
de qua alienigenas non ualuit expellere. Ierphel ירפאל in
tribu Beniamin. Iecnan in tribu Zabulon ciuitas ſeparata
leuitis. Iaphie in tribu Zabulon, nunc uſque Ioppe uo-
catur, aſcenſus Iapho. Sed & opidum Siccaminum nomi
ne, de Cæſarea Ptolemaidem pergentibus ſuper mare pro
pter montem Carmelum Epha dicitur. Iepthael in tribu
Zabulon. Iadela ידאלה in tribu Zabulon. Iermoth in *Ios.21*
tribu Iſſachar urbs ſacerdotibus ſeparata. Poſuimus & ſu- *Ios.19*
pra Ierimuth: cuius & Oſee propheta meminit. Icoc ſor
tis Nepthalim in confinio trium tribuum, ideſt in tribu Za
bulon ad auſtralem plagam, in tribu Aſer ad occidentem:
porro in tribu Iuda ad ſolis ortum. Iabnel יבנאל, in tri-
bu Nepthalim. Ieron יראון, in tribu Nepthalim. Iethla
יתלה in tribu Dan. Ielon in tribu Dan. Iud in tribu
Dan. Ieracon in tribu Dan. Iudechi לחי, pro quo Aqui *Ios.19*
la interpretatur in maxillæ. Iabis Galaad; & hanc oppu- *Iud.15*
gnauerunt filii Iſrael. nunc autem eſt uicus trans Iorda- *1.Reg.31*
nem in ſexto milliario ciuitatis Pellæ; ſuper montem eun
tibus Geraſam. Iaar ſaltus, in quo examen apum fuit. *1.Reg.10*
Ierameli, regio Allophylorum. Iether, ad quam miſit *1.Reg. 14.27.*
Dauid: nunc eſt uilla in Daroma, nomine Iethira, de quā *& 30*
& ſupra diximus. Iecmaan ciuitas principum Salomonis, *3.Reg.4*
Itabyrium; pro quo Aquila & Symmachus in Oſee pro- *Oſee 5*
pheta tranſtulerunt Tabor. Eſt autem mons Tabor in *4.Reg.14*
campo maximo ad occidentalem plagam legionis. Ieze-
chel nomen petræ in Regnorum libris. Ierhaba, urbs an-

tiqua Iudææ. Imaczeb עמק־זב pro quo Symmachus
trãſtulit in ualle Zeb. Inachim,ſiue Ibachim,pro quo Aqui
la & Symmachus trãſtulerunt in fletu: meminit huius Mi-
Ios.19 cheas propheta. Ioppe,opidũ Palæſtinæ maritimũ in tribu
Dã. Inaraba ערבה,pro quo Aquila trãſtulit in humili uel pla
no: porro Symmachus in campeſtri. Ituræa & Trachoni-
Luc.3 tis regio: cuius tetrarcha fuit Philippus: ſicut in euangeliis
legimus. Trachonitis autem dicitur terra iuxta Arabiæ de-
ſertum, quod Boſræ iungitur.
Gen.10 Laſa לשע terminus Cananæorum circa Sidonem. Lu-
Gen.28.35 za in tribu Beniamin, quam poſtea cognominauit Bethel.
Eſt autem uſque hodie uilla, in ſiniſtra parte uiæ de Neapo
Ios.16 li pergentibus Aeliam. Luza, hæc altera eſt, quæ cecidit
Gen.36 in ſortem filiorum Ioſeph, iuxta Sichem in tertio lapide
Num.33 Neapoleos. Lothan, urbs ducum Edom. Lebona לבנה
in deſerto, caſtra filiorum Iſrael. Labon locus ſolitudinis,
Deut.1 trans Iordanem, in quo Moyſes Deuteronomium legit.
Ios.15.10 Lachis לכיש in tribu Iuda. Sed & hanc cepit Ieſus, rege
Eſa.36 eius interfecto. Meminit hujus Eſaias, & Hieremias: &
Hier.34 nunc eſt uilla in ſeptimo milliario ab Eleutheropoli eunti-
Ios.15.21.10 bus Daromam. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas ſacerdota-
lis, quam tenuit Ieſus, rege illius interfecto: nunc eſt uil-
Ios.15 la in regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna.
Ios.19 Scribit de hac Eſaias. Laſaron, & hanc cepit Ieſus, rege il
lius interfecto. Lapis Boen filiorum Ruben: eſt autem ter
minus tribus Iudæ. Lebaoth לבאות in tribu Iuda. La-
mas in tribu Iuda. Labaoth לבאות in tribu Symeon. La
banath,in tribu Aſer. Lachũ לקום terminus Nepthalim La
boemath, pro quo Aquila interpretatur ingreſſus Emath.
Iud.1 Leſem לשם hãc filii Dan ui captam cognominauerunt Dã.
Iud.15 Luza altera iuxta Bethel, in terra Cethim, quam condi-
dit ille qui abierat de Bethel, ſicut hiſtoria narrat. Lechi
לחי, pro quo Aquila & Theodotion interpretantur maxil
lam: de qua ſupra diximus. Laiſa ליש, hanc filii Dan
captam manu, poſſederunt, cum eſſet procul a Sidone:
& uocauerunt eam Dan. Fuit autem terminus terræ Iudæ,
con-

contra ſeptemtrionem a Dan uſque ad Berſabeæ ſe tenden-
tis. Meminit huius & Eſaias. Sita eſt autem iuxta Panea *Eſa.10*
dam: de qua Iordanis fluuius erumpit. Lamathara, ad
quem locum Ionathan iacula dirigebat: pro quo Aquila *1.Reg.20*
interpretatur ad ſignum, Symmachus ad condictum. Lo-
dabar, ubi erat Miphiboſeth. Lodabar, unde fuit Ma- *2.Reg.9*
chir. Libanus, mons Phœnices altiſſimus. Luith, huius
meminit Eſaias, & eſt uſque hodie uicus inter Areopolim *Eſa.15*
& Zoaram nomine Luitha. *Hier.48*

Meſſe משא regio Indiæ, in qua habitauerunt filii Iectan, *Gen.10*
filii Heber. Mamre, hæc eſt Chebron, iuxta quam ſepul *Gen.25.35*
tus eſt Abraham cum Iſaac & Iacob, de qua ſupra diximus. *Gen.14*
Mamre autem & unus uocabatur amicorum Abraham. *Gen.25*
Madian, urbs ab uno filiorum Abraham ex Cethura ſic uo
cata. Eſt autem trans Arabiam ad meridiem in deſerto Sa
racenorum contra orientem maris rubri, unde uocantur
Madianæi, & Madianæa regio. Legimus & filias Obab ſoce *Exod.2*
ri Moyſi, filias Madian: ſed hæc alia ciuitas eſt *ὁμώνυμος*
eius, iuxta Arnonē & Areopolim, cuius nunc ruinæ tantū- *Gen.20*
modo demonſtrantur. Moab ab uno filiorum Lot, qui uo
cabatur Moab, urbs Arabiæ, quæ nūc Areopolis dicitur, ſic
uocata eſt: cuius & ſupra meminimus. Appellatur autem
Moab ex nomine urbis & regio. Porro ipſa ciuitas, quaſi
propriū uocabulū poſſidet. Rabbath Moab, ideſt grandis *Gen.36*
Moab. Maſraca משרקה ciuitas regni Edō, circa Gabalene.
Mabſar מבצר; uſque ad præſentem diem uicus grādis in re
gione Gabalena: & appellatur Mabſara ad urbem Petram *Gen.36*
pertinens. Magdiel מגדיאל, & hæc in regione Gabalena, *1.Par.1*
poſſeſſa olim a ducibus Edom. Magdalus מגדל, ad quam *Exod.14*
filii Iſrael cum exiſſent de Aegypto peruenerunt, antequā
trāſirent mare rubrum. Legimus & Ezechielem de Magda *Ezech.30*
lo uſque Sienem. Porro Hieremias Iudæos, qui ſecum fu- *Hier.44*
gerant, Babyloniorum impetum declinantes, in hac urbe
Aegypti habitaſſe refert. Mara מרה, quod interpretatur
amaritudo. Eſt autem locus, in quo amaras aquas iactu li- *Exod.15*
gni Moyſes in dulcem uertit ſaporem. Memonæ, ideſt ſe- *Num.11*

Num.33 pulcra concupiſcentiæ, caſtra filiorum Iſrael in deſerto, ubi poſt eſum carnium aſcendit ira Dei ſuper illos. Maceloth מקהלת caſtra filiorum Iſrael in ſolitudine. Matheca מתקה caſtra filiorum Iſrael in ſolitudine. Maſurith מוסרות caſtra fi-
Num.21 liorum Iſrael in deſerto. Mathane מתנה, quæ nunc dicitur Mathana: ſita eſt autem in Arnone, duodecimo millia-
Deut.3 rio procul contra orientalem plagam Medebat. Miſor מישר ciuitas Og regis Baſan: ſignificat autem Miſor loca plana atque campeſtria. Machanarath terminus urbis Amman, quæ & Philadelphia dicitur. Madbares, quam nos uocamus eremum, hanc Hebræi Madbarim nominant.
Num.20 Miſaida filiorum Iacin, locus in ſolitudine, in quo obiit
Ios.10.15 Aaron. Maceda, in hac concluſit Ieſus quinque reges in
Ios.11 ſpelunca, quos interfecit cum rege Maceda, quæ fuit in tri-
Iud.11 bu Iuda, & nunc eſt in octauo milliario Eleutheropoleos contra ſolis ortum. Madon, ciuitas in qua rex fuit Iobab,
Ios.15 aduerſus quem bellum geſſit Ieſus. Maſphat מצפה in tribu Iuda, apud quam habitabat Iepte iuxta Chariathiarim,
1.Reg.10 ubi quondam arca teſtamenti fuit, & Samuel populum iu-
Hier.40 dicauit. Meminit huius & Hieremias. Merō, מרום aquæ, ad quas exercitu præparato, caſtra ſunt poſita. Eſt autem
Ios.11 nunc uicus Merrus nomine in duodecimo milliario urbis
Ios.11.12 Sebaſte iuxta Dothaim. Maſrephothmaim משרפות-מים, pro quo Aquila Maſrephoth aquæ, Symmachus Maſre-
Ios.12 photh maris interpretati ſunt. Machathi, urbs Amorræorum ſuper Iordanem iuxta montem Ermon: de qua exter-
Ios.12.17 minare non ualuerunt filii Iſrael Machateum. Marom, & hanc cepit Ieſus, rege illius interfecto, poſita eſt & ſupra Marrus. Mageddo מגדו, & hanc cepit Ieſus, rege illius interfecto: quæ cum cecidiſſet in ſortem tribus Manaſſe, ne-
Ios.21 quaquam poſſedit eam, quia priſtinos habitatores nequiuit expelllere. Miſor, pro quo Aquila & Symmachus humilem interpretati ſunt. Eſt autem ciuitas tribus Ruben,
Num.21 ſeparata leuitis in regione Gabalena. Medaba מידבא uſque hodie urbs Arabiæ, antiquum nomen retinens iuxta
Ios.13.18 Eſebon. Mephaath, in tribu Beniamin. Sed & alia eſt trās

Ior-

Iordanem, in qua præſidium Romanorum eſt militũ pro- *Ios.* 13
pter uicinam ſolitudinem. Maſpha in tribu Gad, ſeparata *Ios.*15
leuitis. Eſt autem & alia nunc Maſpha in finibus Eleuthe- *Ios.*13
ropoleos contra ſeptemtrionem pergentibus Aeliam, per-
tinens ad tribum Iuda. Manaim in tribu Gad, ſeparata leui *Ios.*15
tis in regione Galaaditide. Medemana in tribu Iuda, cuius *Mich.* 1
meminit Eſaias: & nunc eſt Menois opidum iuxta ciuita- *Ios.*15
tem Gazam. Magdalgad in tribu Iuda. Mareſa מרשה in *Ios.*18
tribu Iuda, cuius nunc tantummodo ſunt ruinæ in ſecun-
do lapide Eleutheropoleos. Maon in tribu Iuda contra ſo *Ios.*19
lis ortum Daromæ. Maroth in tribu Iuda. Maddin in tri- *Ios.* 21
bu Iuda. Maſfa in tribu Beniamin. Machot in tribu Ma- *Ios.*3.12
naſſe. Madala aſcenſus Zabulon. Molada in tribu Iuda *Ios.*19
uel Symeonis. Moſan in tribu Aſer iuxta Carmelum ad
mare, ciuitas ſeparata leuitis. Mare ſalinarum, quod uoca
tur mortuum, ſiue Aſphalti, ideſt, bituminis, inter Hieri-
cho & Zoaram. Meeleb terminus Nepthalim. Magdilel
מגדל-אל in tribu Nepthalim; & hodie paruus uicus oſten-
ditur in quinto milliario Dore pergentibus Ptolemaidem.
Mons Oliuarum ad orientem Hieruſalem, in quo diſcipu- *Marc.*13
los erudiebat Ieſus. Moſphetaim, pro quo Aquila inter
pretatur ſortium, Symmachus uicinarum. Moria מוריה *Gen.*22
nomen eſt collis, de quo in libris Hebraicarum quæſtio-
num plenius diſputatur. Mennich מנית, ubi Iepte prœlia 2.*Par.*3
tus eſt; nunc autem oſtenditur Mannich uilla in quarto la- *Iud.* 11
pide Eſbus pergentibus Philadelphiam. Machmas, uſque 1.*Reg.*13
hodie uicus grandis oſtenditur in finibus Aeliæ, antiquum
nomen retinens, nouem ab ea millibus diſtans iuxta uil-
lam Rama. Meſſab hoſtile opidum iuxta Gabaa. Maon, ſi 1.*Reg.*23
ue Magon מעון, ubi ſedit Saul. Maſſepha in Moab, ad quã
profugus Dauid, cum Saulis inſidias declinaret, uenit. 1. *Reg.*22.24
Maſareth, in qua ſedit Dauid, nunc deſerta, pro quo Aqui
la interpretatur munitiones, Symmachus refugia, Theodo
tion ſpeluncas. Masbach, ciuitas hoſtilis regis Adrazar.
Mela, ideſt Gemela, quam Aquila & Symmachus transfe- 2. *Reg.*8
runt uallem Salis. Diximus de hac & ſupra. Maacha, regio

regis Geſſur. Modin uicus iuxta Dioſpolim, unde fuerunt
1.Mach. 2 Machabæi: quorum hodieq. ibidem ſepulcra monſtrãtur.
Sat itaque miror, quo modo Antiochiæ eorum reliquias
oſtendant, aut quo hoc certo auctore ſit creditum. Mabſar
Ioſ. 19 Tyri, pro quo Aquila & Symmachus interpretantur mu
3.*Reg.*9 nitam Tyrum. Magedo מגדו urbs, quam ædificauit Salo
mon. Meeber מעבר, pro quo Aquila tranſtulit *ἀντιπέ-
ραν*, Symmachus *ἐξεναντίας*, ideſt, trans uel de contra.
3.*Reg.*4 Maces urbs unius principũ Salomonis. Mello מלוא ciuitas
3.*Reg.*9 quã ædificauit Salomon. Porro Symmachus & Theodotiõ,
ad impletionem, trãſtulerunt: & de hac in libris Hebraica
rum quæſtionum plenius dicitur. Medam ciuitas quam
Oſee 9 ædificauit Salomõ. Memphis ciuitas Aegypti, cuius Oſee,
*Ezech.*30 Ezechiel, & Hieremias prophetæ recordantur, ſed & Iu-
Hier. 44.46 dæi, qui cum Hieremia de Hieroſolymis profugi exierant,
habitauerunt in Memphis. Machaas in Oſee, pro quo
Aquila & Symmachus, concupiſcentias, interpretantur.
*Ezech.*48 Miletus ciuitas Aſiæ, de qua Ezechiel ſcribit. Mariboth
מריבות cuius meminit Ezechiel, dicens: uſque ad aquam
Mariboth: pro quo Aquila lites, Symmachus iurgia uel
Hier. 26 contradictiones interpretantur. Moraſthi, unde fuit Mi-
*Mich.*1 cheas propheta. Eſt autem uicus contra orientem Eleu-
theropoleos. Mâſagan regio Moabitarum, ut ſcribit Hie-
*Hier.*48 remias. Miſor regio Moabitarum iuxta Hieremiam. Mo-
phat regio Moabitarum: ſicut in Hieremia legimus: poſi-
ta eſt & ſupra Mephaath. Maon regio Moabitarum, iuxta
Hier. 49 Hieremiam. Melchom מלכם idolum Ammonitarum, ſicut
Matth. 15 ſcribit Hieremias. Magedan, ad cuius fines Matthæus euã
*Marc.*8 geliſta ſcribit Dominum perueniſſe, ſed & Marcus eiuſdẽ
nominis recordatur: nunc autem regio dicitur Magedena,
circa Geraſam.

Gen. 4 Naid, נוד terra in qua habitauit Cain: uertitur autẽ in
Gen. 10 Saül, ideſt motũ, ſiue fluctuationẽ. Niniue urbs Aſſyriorũ,
quam ædificauit Aſſur egrediens de terra Sennaar. Eſt &
alia uſque hodie ciuitas Iudæorum, nomine Niniue, in an
gulo Arabiæ, quam nunc corrupte Neneuet uocant. Na-
haliet

halietiuxta Arnonem caſtra filiorum Iſrael. Naban,quod *Num.* 21
Hebraice dicitur Nebo נבו, mons ſupra Iordanem con-
tra Hierichum in terra Moab, ubi Moyſes mortuus eſt, *Deut.* 34
& uſque hodie oſtenditur in ſexto milliario urbis Esbus cō
tra orientalem plagam. Nabo ciuitas filiorum Ruben in *Num.* 32
regione Galaad; cuius meminit Eſaias in uiſione contra *Eſa.* 15
Moab, & Hieremias. Eſt & cuiuſdam uiri uocabulum Na *Hier.* 48
ban, qui Caan & ceteros uicos, qui circum eum erant, ex
ſuo nomine nuncupauit Naboth. Sed & uſque hodie oſten
ditur locus deſertus Naba, diſtans a ciuitate Esbus millibus
octo contra meridianam plagam. Negeb auſter, apud He
bræos נגב Nageb dicitur, quod Symmachus interpreta-
tur meridiem. Sciendum autem, quod eadem plaga apud
Hebræos tribus uocabulis appellatur. Nageb, Theman,
Darom, quod nos poſſumus auſtrum, africum, & meri-
diem, ſiue Eurum interpretari. Nephetdor, נפת־דור 3. *Reg.* 4
quod Symmachus interpretatur maritimam. Dor autem
eſt opidum iam deſertum in undecimo milliario Cæſareæ
pergentibus Ptolemaidem. Naptho, nomen fontis, in
tribu Beniamin. Naama ciuitas tribus Iudæ. Neeſib in *Ios* 18
tribu Iuda, quæ nunc uocatur Naſib, in ſeptimo milliario *Ioſ.* 15
Eleutheropoleos pergentibus Chebron. Nepſam in tribu *Ios.* 16. 17
Iuda. Naaratha in tribu Ephraim, & nunc eſt Naorath
uilla Iudæorū in quinto milliario Hierichus. Naphet נפת *Ios.* 19. 21
in tribu Manaſſe. Naalos נהלול in tribu Zabulon ciuitas *Iud.* 1
ſeparata leuitis. Neceb נקב in tribu Nepthalim. Neela,
de hac alienigenas Zabulon non ualuit expellere. Eſt ho-
dieq. in regione Batanea uiculus nomine Neila. Nabe ſiue
Nobe, ad quam aſcendit Gedeon, urbs ſacerdotibus ſepa *Iud.* 8
rata, quam poſtea legimus furore Saulis ſubuerſam. Nem 1. *Reg.* 22
ra ciuitas tribus Ruben in terra Galaad: & uſque hodie ui- *Num.* 32
cus grandis. Narama in regione Batanea. Naioth locus in 1. *Reg.* 19
Rama, ubi ſedit Dauid: & de hoc in libris Hebraicarum
quæſtionum diximus: Nachon, Area Nachon, pro quo 1. *Reg.* 6
Aquila interpretatur Area præparata. Nephath ciuitas uni
us principis Salomonis. Nergel, & hanc extruxerunt in re 3. *Reg.* 4
gione

4.*Reg.* 17.19 gione Iuda Samaritani, qui de Babylonia ſunt profecti. Nebah, quam condiderunt Aeuei in terra Iuda. Neſerech נסרך idolum Aſſyriorum. Nemrim, cuius meminit Eſa-
Eſa. 37 ias in uiſione contra Moab, & Hieremias, nunc autem eſt uicus nomine Benameriũ ad ſeptẽtrionalem plagam Zoa-
Eſa. 15 ræ. Nabeoth נביות regio, de qua ſcribit Eſaias. Nazareth unde & Dominus noſter ſaluator Nazaræus uocatus eſt:
Hier. 48 ſed & nos apud ueteres quaſi opprobrio Nazaræi diceba-
Eſa. 60 mur, quos nunc Chriſtianos uocant. eſt autem uſque ho-
Matth. 2 die in Galilæa uiculus contra legionem in quintodecimo eius milliario ad orientalem plagam iuxta mõtem Tabor, nomine Nazara. Naim, opidum, in quo filium uiduæ a
Luc. 7 mortuis Dominus ſuſcitauit, & uſque hodie in ſecundo milliario Tabor montis oſtenditur contra meridiem iuxta Endor.
Gen. 10 Orech ארך ciuitas regni Nemrod in Babylone. Ooli-
1.*Par.* 1 bama אהליבמה ciuitas principum Edom. Odollam עדלם diximus de hac & ſupra, cuius meminit Eſaias. Othon,
Exod. 13 אתם ubi ſecundo filii Iſrael caſtrametati ſunt, egredientes de Sochoth iuxta deſertum, quando profecti ſunt de Ae-
Num. 33 gypto. Opher, & hanc cepit Ieſus, rege illius interfecto.
Ios. 12 Ooli ciuitas in tribu Aſer. Ophera, uia Ophra ducens ad terram Saal. Hucuſque per o breuem litteram legimus: exinde per extenſum legamus elementum. On און urbs in Aegypto quæ Heliopolis Græce dicitur, ideſt ciuitas ſolis, quam ædificauerunt filii Iſrael, ſicut Septuaginta inter
Gen. 41 pretes arbitrantur. alioqui in Hebraicis uoluminibus non habetur. et recte: ſiquidem antequam Iacob ingrederetur Aegyptum erat extructa iam ciuitas, quæ & ſacerdotem
Num. 20.33 Peteſrem patrem Aſeneth habuit. Or mons in quo mortuus eſt Aaron, iuxta ciuitatem Petram, ubi uſque ad præſentem diem oſtenditur rupes, qua percuſſa, Moyſes aquas
Num. 21.33 populo dedit. Oboth in deſerto caſtra filiorum Iſrael.
Ios. 19 Oſa in tribu Aſer. Oram חרמם in tribu Nepthalim. O-
3. *Reg.* 9 phir, ſicut in Regnorum libris legimus, eſt inſula, unde aurum afferebatur Salomoni: Fuit autem unus de poſteris

Heber

Heber nomine Ophir, ex cuius ſtirpe uenientes a fluuuio *Gen.* 10
Cophene, uſque ad regionem Indiæ, quæ uocatur Ieria,
habitaſſe refert Ioſephus: a quo puto & regionem uocabu
lum conſecutam. On, ciuitas Samariæ, pro qua in Hebrai
co ſcriptum eſt Aun ען, quod & Aquila & Symmachus
interpretantur, inutile: Theodotion, iniquitatem. Ocho *Ios.* 21
ciuitas ſacerdotalis. Oronaim urbs Moabitarum, ſicut in
Hieremia ſcriptum eſt. *Hier.* 48

Puteus iuramenti, quem fodit Abraham, ideſt Berſabee *Gen.* 21
in regione Gereritica. Diximus de hac & ſupra. Puteus *Gen.* 26
uiſionis in deſerto, apud quem habitauit Iſaac. Puteus iu-
dicii uſque in præſentem diem in regione Geraritica. Voca
tur autem uilla Berdan nomine, quod Latine dicitur pu-
teus iudicii. Puteus iuramenti, ubi iurauerunt Iſaac & Abi *Gen.* 21
melech, uocaturq. opidum Iſaac. Sunt autem & alii plu-
res putei in ſanctis ſcripturis, qui hodieq. in Geraritica re
gione, & iuxta Aſcalonem demonſtrantur. Petra ciuitas *Eſa.* 16
Arabiæ in terra Edom, quæ cognominata eſt Iectael, & a
Syris Recem dicitur.

Rohoboth רחבות ciuitas Aſſyriorum, quam ædificauit *Gen.* 10
Aſſur, egrediens de terra Sennaar. Et de hac in libris He- *Gen.* 36
braicarum quæſtionum plenius diximus. Rohoboth urbs 1. *Par.* 1
alia iuxta fluuium, ubi erat rex Edom: & uſque hodie eſt
præſidium in regione Gabalena, & uicus grandis, qui hoc
uocabulo nuncupatur. Rameſſe, urbs quam ædificaue- *Exod.* 1
runt filii Iſrael in Aegypto: olim autem & uniuerſa prouin *Gen.* 47
cia ſic uocabatur, in qua habitauit Iacob una cum liberis *Num.* 13
ſuis. Roob quam tranſierunt exploratores, qui ab Ieſu filio
Naue miſſi ſunt: & uſque hodie uicus Rooaba in quarto la *Ios.* 21
pide Scythopoleos ſic uocatur, qui & leuitis ſeparatus fuit.
Raphaca in deſerto, ubi filii Iſrael caſtrametati ſunt. Ra- *Exod.* 17
phidim locus in deſerto, iuxta montem Horeb, in quo de
petra fluxere aquæ, cognominatusq. eſt tentatio: ubi &
Ieſus aduerſus Amalech dimicat prope Pharan. Rathma, *Num.* 33
in deſerto filiorum Iſrael. Remmon phares, ubi filii Iſra-
el caſtrametati ſunt. Reſſa, caſtra filiorum Iſrael. Ramoth,

Ioſ.13.21 רקים in tribu Gad ciuitas ſacerdotalis & fugitiuorum in ter ra Galaaditide. nunc autem eſt uicus in quinto decimo mil
Num.31 liario Philadelphiæ contra orientem. Recem רקם, hæc eſt Petra ciuitas Arabiæ, in qua regnauit Rocan, quem in terfecerunt filii Iſrael. Dicitur autẽ ipſe quoque rex Madiã.
Ioſ.15,19 Rẽmon in tribu Symeonis uel Iudæ: hodieq. eſt uicus Rẽ mõ iuxta Aeliã contrà Aquilonẽ in quinto decimo eius mil
Ioſ.18 liario. Rogel, nomẽ fontis in tribu Beniamin. Rama in tri bu Beniamin ciuitas Saulis: in ſexto milliario ab Aelia ad ſe
Hier.31 ptentrionalem plagã contra Bethel. Meminit huius & Hie
Ioſ.18 remias. Recem in tribu Beniamin. Remmon, petra. Rem
Ioſ.19 mon, in tribu Symeonis uel Zabulon. Rabboth in tribu Iſſachar. eſt uſque hodie alia uilla Rebbo in finibus Eleu theropoleos ad ſolis ortum. Remeth רמת in tribu Iſſa-
Ioſ. 19.21 char. Roob in tribu Aſer ciuitas ſeparata leuitis. Rama in tribu Aſer uſque ad ciuitatem munitam Aſſyriorum.
Ioſ. 19 Rama in tribu Nepthalim: iccirco eadem nomina uiculo- rum tribubus uariis aſſignantur, quia cum apud nos unũ nomen ſonare uideantur, apud Hebræos diuerſis litteris
Iud.9 ſcribuntur. Reccath in tribu Nepthalim. Ruma quæ & Aarima, ubi ſedit Abimelech, ſicut in libro Iudicum ſcri
1.Reg.30 ptum eſt, quæ nunc appellatur Remphtis. Eſt autem in fi nibus Dioſpoleos, & a pleriſque Arimathea nunc dicitur. Remmath, ad quam Dauid prædæ partem miſit. Rachal, & ad hanc Dauid ſpoliorum partem miſit. Ramoth Ga-
Deut. 3 laad, uilla trans Iordanem iuxta fluuium Iaboch. Diximus
1. Reg. 13 de hac ſupra. Rabbath ciuitas regni Ammon, nunc Phila
Hier.49 delphia: cuius meminit Hieremias. Roos quam pertran-
2. Reg. 17 ſiuit Dauid, pro quo Aquila & Symmachus interpretan-
Ioſ.15 tur arcem Rogellim, unde fuit Berzelai Galaadites amicus Dauid. Raphaim uallis Allophylorũ ad ſeptemtrionalem
3. Reg. 15 plagam Hieruſalem. Remman ciuitas regum Syriæ iuxta Damaſcum. Reth, hanc percuſſit Aſa rex. Rethem, pro
Eſa. 15 qua Aquila interpretatur ἄρκευθον, ideſt iuniperum, Sym machus umbraculum. Remmon, huius meminit Eſaias in
4.Reg.19 uiſione contra Moab. Reſeph, רצף ciuitas Syriæ. Ra- pheth,

pheth, urbs Aſſyriorum in regione Theman, de qua in Eſa *Eſa.* 37. 10
ia ſcribitur. Rebla in terra Emath, unde uictor Pharao ad 4. *Reg.* 23
ductum Ioachas tranſtulit in Aegyptum. Remma mons
in Eſaia, pro quo Aquila interpretatur mons Emona,
Symmachus in Armenia. Eſt autem & uilla Remmus in
Daroma. Porro in Regnorum libris, Rema domus dicitur 4. *Reg.* 5
idoli Damaſceni. Reblata regio Babyloniorum, uel urbs 4. *Reg.* 23. 25
quam nunc Antiochiam uocant. Ramale, pro quo Aqui
la interpretatur exaltabitur: ſcriptum eſt in Zacharia. Eſt
autem & alius locus in tribu Beniamin iuxta Bethlehē, de
quo dicitur: Vox in Rama audita eſt: de hoc in libris He- *Matth.* 2
braicarum quæſtionum plenius dicitur. Rhinocorura ciui
tas Aegypti, cuius meminit Eſaias. Sciendum autem, quod *Eſa.* 19
hoc uocabulum in libris Hebraicis non habetur: ſed a Se-
ptuaginta interpretibus propter notitiam loci additum eſt.
quod in libro Hebraicorum nominum diximus. Hoc
etiam nunc in, s, litteræ uidetur titulo prænotandum:
apud Hebræos tria eſſe s, hoc eſt, ſamech, zade, & ſin.
quæ cum apud Græcos & Latinos ſono ſimili proferantur,
in ſua lingua aliter atque aliter reſonant. unde accidit, ut ea
dem nomina apud nos diuerſum ſonare uideantur, & plus
quam ceteræ litteræ hæc habeant. non enim ex una, ſed
ex tribus litteris loca, & urbes & uiculi deſcribuntur.

Sidō urbs Phœnices inſignis, olim Cananæorū terminus *Ioſ.* 19
ad Aquilonē reſpiciens, & poſtea regionis Iudææ. Cecidit *Iud.* 1
autem in ſortē tribus Aſer, ſed non eam poſſedit: quia ho *Gen.* 10. 11
ſtes nequaquā ualuit expellere. Sennaar שנער campus Ba
bylonis, in quo turris extructa eſt. unde egreſſus Aſſur ædi
ficauit Niniuē. Meminit huius loci Ioſephus in primo anti
quitatum libro, ita ſcribens: De campo, qui in Babylonia
regione uocatur Sannaar, narrat Heſtiæus hiſtoricus, di-
cens, Quidam ſacerdotum profugi de templo Gemelii Io-
uis ſacra rapientes, in Sennaar campum Babyloniæ perue
nere. Sichem & Salē, quæ Latinæ & Græce Sicima uocata *Gen.* 33
eſt, ciuitas Iacob, nūc deſerta eſt. Oſtenditur autem locus in
ſuburbanis Neapoleos iuxta ſepulcrū Ioſeph, quā ſubuertit

Abi-

Abimelech, & ſeminauit in ea Salem: ſicut in libro Iudi-
Iud. 9 cum ſcriptum eſt. Poſtea uero inſtaurata eſt a Hieroboam,
3. *Reg.* 12 ut Regnorum narrat hiſtoria: & ſita eſt in finibus tribus
Gen. 34 Ephraim. Sed & filius Emor appellabatur Sichem, a quo
Gen. 14 & locus nomen acceperat. Fuit autem & altera Sichem in
Gen. 19 monte Ephraim ciuitas fugitiuorum. Sennaar unde fuit
Amraphel, qui aduerſus reges Sodomorum bellum geſſit.
Oſee 11 Sodoma ciuitas impiorum diuino igne conſumpta, iuxta
Gen. 10 mare mortuum. Seboim צבים & hæc ciuitas impiorum in
æternos cineres diſſoluta, iuxta urbem quondam Sodomã.
Ibidem Sophera ספרה mons orientis in India, iuxta quem habi-
tauerunt filii Iectan, filii Heber, quos Ioſephus refert a Co
3. *Reg.* 10 phene flumine, & Indiæ regionibus uſque ad id locorũ per
ueniſſe: ubi appellatur regio Ieira: ſed & claſſis Salomonis
per trienniũ hinc quædam commercia deportabat. Seora,
urbs iuxta Sodomam, quæ & Segor & Zoara: de qua & ſu
Gen. 14 pra diximus. Saue ciuitas antiqua, in qua habitauerunt Om
mei gens ualida ſuper regionem Sodomæ, quam excidit
Ibidem Chodorlaomor. Seir שעיר mons in terra Edom, in qua ha
bitauit Eſau in regione Gabalena: quæ, ex eo quod Eſau pi
loſus eſſet & hiſpidus, Seir, ideſt piloſi nomẽ accepit. In qui
bus locis prius habitauit Chorræus, quẽ interfecit Chodor
Eſa. 21 laomor. Meminit montis Seir & Eſaias in uiſione Idumææ.
Gen. 33 Salem ciuitas Sicimorum, quæ eſt Sichem: ſed & alia uil-
la oſtenditur uſque in præſentem diem iuxta Aeliam contra
occidentalem plagam hoc nomine: in octauo quoque lapi
de a Scythopoli in campo uicus Salumias appellatur. Ioſe
Gen. 14 phus uero Salem eſſe affirmat, in qua regnauit Melchiſe-
dek, quæ poſtea dicta eſt Solyma: & ad extremum Hiero-
Gen. 16 ſolymæ nomen accepit. Sur שור ubi inuenit angelus ancil-
Exod. 15 lam Saræ Agar inter Cades & Barad. Extenditur autem de
ſertum Sur uſque ad mare rubrum, quod ad Aegypti con-
Num. 33 finia peruenit. Porro Cades ſolitudo eſt ſuper urbem Pe-
tram: ſed & ſcriptura deſertum Cades contra faciem Aegy
pti extendi memorat: ad quod primum uenere Hebræi ru
Gen. 19 bro mari tranſuadato. Segor, quæ & Bala & Zoara, una
de

de quinque ciuitatibus Sodomorum ad preces Lot de incen
dio reſeruata, quæ uſque nunc oſtenditur. Meminit huius
& Eſaias in uiſione contra Moab: de qua & ſupra diximus. *Eſa.* 15
Scenæ, ideſt tabernacula; locus in quo habitauit Iacob re
greſſus de Meſopotamia, qui lingua Hebraica appellatur *Gen.* 33
סכות Sochot. Sochot prima manſio filiorum Iſrael in deſer *Exod.* 13
to, poſtquam de Aegypto ſunt profecti antequam mare trã
ſirent tubrum. Sin סין deſertum inter mare, ubrum & ſo *Exod.* 16. 17
litudinem Sina. Nam de deſerto Sin filii Iſrael uenerunt
in Raphidim, & à Raphidim in deſertum Sina, iuxta mõ *Num.* 33
tem Sina, ubi Moyſes tabulas legis accepit. Deſertum au-
tem צין Sin idem dicit eſſe ſcriptura quod & Cades: ſed
hoc iuxta Hebræos. ceterum in Septuaginta interpretibus
non habetur. Selmona צלמנה caſtra filiorum Iſrael in de *Ibidem*
ſerto. Saphar ספר mons Saphar in deſerto caſtra filiorum *Num.* 25
Iſrael. Satim שטים, ubi populus pollutus eſt fornicatione *Ios.* 2
filiarum Moab. eſt autem iuxta montem Phogor: unde & *Ios.* 13
Ieſus exploratores ad inueſtigandam, & noſcendam terrã
miſit Hiericho. Sabama ciuitas Moab in terra Galaad: quæ
cecidit in ſortem tribus Ruben: meminit & huius Eſaias in *Eſa.* 15
uiſione contra Moab. Senna terminus Iudæ, & uſque ho *Ios.* 15
die oſtenditur in ſeptimo lapide Hierichus contra ſeptẽtrio
nalem plagam uilla nomine Magdalſenna: quod interpre-
tatur turris Senna. Selcha סלכה ciuitas regis Og in regio- *Deut.* 3
ne Baſanitide. Sephama ספמה terminus Iudæ ad ſolis or- 1. *Par.* 5
tum. Sadada צדדה terminus Iudæ. Semeron, & hanc ce *Num.* 34
pit Ieſus, rege illius interfecto. Dicunt autem nunc pro ea
Sebaſten uocari opidum Palæſtinæ: ubi ſancti Ioannis Ba- *Ios.* 11. 12
ptiſtæ reliquiæ conditæ ſunt. Legimus in Regnorum libris, 3. *Reg.* 16
quod Amri rex Iſrael emerit montem Semeron a quodam
Semer, & ædificauerit in uertice eius ciuitatem, quam ex
nomine Domini appellauerit Semeron. Seira, & hanc ce- *Deut.* 3
pit Ieſus, filius Naue. Selcha ciuitas in regione Baſanitide. 1. *Par.* 5
Sichor שחר locus contra faciem Aegypti: ſed & hodie *Ios.* 15
oſtenditur uilla nomine Sihor inter Aeliam & Eleuthero-
polim in tribu Iuda: ſuper hoc in libris Hebraicarũ quæ- *Ios.* 13
ſtionum.

ſtionum plenius diximus. Saorth in tribu Ruben, ſuper Ior
danem. Sachoth in tribu Gad ſuper Iordanem. Saphon
Ios. 15 in tribu Gad ſuper Iordanem. Sacharona סכרונה in tri-
bu Iuda. Same סמע in tribu Iuda. Saal in tribu Iuda uel
Symeon. Sicelech quam Achis rex alienigenarum dedit ad
1.Reg. 17 inhabitandum Dauid. Eſt autem in Daroma ſortis Iudæ
Ios.15 uel Symeonis. Sanſanna in tribu Iuda. Selein סלחים in
tribu Iuda. Saraa צרעה uicus in finibus Eleutheropoleos
contra ſeptemtrionem pergentibus Nicopolim, quaſi in de
cimo milliario in tribu Dan ſiue Iuda. Socho סוכו in tri-
bu Iuda. Sunt autem uſque hodie uiculi duo pergentibus
Aeliam de Eleutheropoli in nono milliario uiæ publicæ,
unus in monte, alter in campo ſitus, qui Sochoth nuncu-
Ibidem pantur. Sarim in tribu Iuda. Senan in tribu Iuda. Samir
Iud.10 סמיר uilla in montanis ſita inter Eleutheropolim & Aſcalo
nem in tribu Iuda. Socho de qua ſupradictum eſt. Dicun-
tur autem Samaritani, qui de Babylone profecti ſunt,
Ios. 15 hunc uiculum condidiſſe. Sachacha סככה in tribu Iuda.
Ios. 20.22 Selo סלו in tribu Ephraim, in quo loco arca teſtamenti
Iud.20.21 manſit, & tabernaculum Domini uſque ad tempora Sa-
Gen.46 muelis. Eſt autem in decimo milliario Neapoleos in regio
Ios. 17.21.24 ne Acrabitena, ſed & Iudæ patriarchæ filium Selo appel-
latum legimus. Sichem in rribu Manaſſe ciuitas ſacerdota
lis & fugitiuorum in monte Ephraim, ubi ſepelierunt oſſa
Ios.18 Ioſeph, de qua & ſupra diximus. Sames עין-סמס, ideſt
Ios.19 fons Sames in tribu Beniamin, pro quo Aquila interpre-
tatur fontem ſolis. Semrim צמרים in tribu Beniamin. Sela
in tribu Beniamin. Sabee in tribu Symeon. Sarith termi-
nus Zabulon. Samas סמס pro que Theodotion & Sym-
machus tranſtulerunt ſolis. Semron in trbu Zabulon. Su
nem סונם in tribu Iſſachar, & uſque hodie uicus oſtendi
tur nomine Sunem, in quinto milliario Tabor montis con
tra auſtralem plagam. Seō, ſiue Soen ציען in tribu Iſſachar,
hodieq; oſtenditur uilla iuxta montem Tabor. Saſima ter-
Ios.19 minus Iſſachar. Sior in tribu Aſer. Sienaim quercus perti
Iud. 13.16 nens ad terminum Nepthalim. Sareah צרעה in tribu Dan,
ubi

ubi Sampſon fuiſſe legimus iuxta Eſtaol, de qua ſupra dixi- *Ioſ.* 19
mus. Samis in tribu Dan, de qua & ſupra memoriam feci
ſub nomine Bethſamis. Selabin שעלבין in tribu Dan, uſque *Iud.* 1
hodie grandis uicus oſtenditur in finibus Sebaſtenis nomi-
ne Selaba. Sephet צפת Cananæorũ locus. Seriotha שעירתה *Num.* 21
quo confugit iudex Ahod. Diximus autem ſupra de Seira.
Sur צור Oreb, quod Aquila interpretatur petra Oreb. *Iud.* 3.7
Selmon צלמון mons quem conſcendit Abimelech aduerſus *Iud.* 9.16
Sicimam dimicans. Sephina צפונה pro quo Aquila & Sym
machus interpretantur Aquilonem. Sorech שרק nomen *Iud.* 16
torrentis, de quo loco fuit Dalila illa Sampſonis, ſed & uſ-
que hodie ad ſeptemtrionalem plagam Eleutheropoleos ui
cus oſtenditur nomine Capharſorech iuxta uillam Saraa, 1. *Reg.* 1
unde fuit Sampſon. Sophim mons Ephraim in loco Ar-
mathem. Saliſa quam Saul tranſiit. Sena סנה nomen pe- 1. *Reg.* 9.14
træ. Saalim שעלים uilla, quam pertranſiit Saul in finibus
Eleutheropoleos contra occidentem, ſeptem ab ea milli-
bus diſtans. Suph צוף ubi Samuel inuenit Saulem. Se- 1. *Reg.* 9
baim, צבעים, ubi Saul prœliatus eſt. Sunam, ubi fuit illa 1. *Reg.* 13
mulier Sunamitis: eſt autem hodie uicus in finibus Seba-
ſte in regione Acrabitena, uocabulo Sanim. Saphamoth, 4. *Reg.* 4
ad quem locum miſit Dauid. Seira nomen putei, a quo Io 1. *Reg.* 30
ab fecit reuerti principem exercitus Abner. Suba cuius re- 2. *Reg.* 3.8
gem percuſſit Dauid. Sarthan, צרתן, quæ eſt ad radices Ie 3. *Reg.* 4.7
zrael. Sophera, quæ eſt & Sophir, unde ueniebant naues
Salomonis: de qua ſupra diximus. Eſt autem mons orien
tis pertinens ad Indiæ regionem. Sarara, ciuitas pergen- 3. *Reg.* 10
tibus Edom. Saba, ciuitas regalis Aethiopiæ, quam Ioſe-
phus a Cambyſe rege Meroen cognominatam ex ſororis
uocabulo refert. Sela, ubi percuſſus eſt Ioas. Sapharuaim 4. *Reg.* 12
ספרוים, de quibus locis Aſſyrii tranſmigrantes, habitaue- 4. *Reg.* 17.18
runt in Samaria: & ab ipſis Samaritanorum gens ſumpſit
exordium. Meminit horum & Eſaias. Sademoth, ubi Io- 4. *Reg.* 23
ſias rex idolorum ſigna combuſſit. Sarepta, ciuitas Sido- 3. *Reg.* 17
niorum, in uia publica ſita, ubi habitauit quondam Elias.
Saron, cuius & Eſaias meminit, dicens: In paludes uer- *Eſa.* 33

Eſa. 33 ſus eſt Saron. Vſque in præſentem autem diem regio inter
montem Tabor & ſtagnum Tiberiadis Saronas appellatur. Sed & a Cæſarea Palæſtinæ uſque ad opidum Ioppe omnis terra, quæ cernitur, dicitur Saronas. Sephela, ſicut ſcribit Eſaias, pro quo Aquila campeſtrem, Symmachus uallem interpretatur. Vſque hodie omnis regio iuxta Eleutheropolim campeſtris & plana, quæ uergit ad Aquilonem & occidentem, Sephela dicitur. Sennaar, pro quo Aquila Sennan, Symmachus interpretatur uberem: meminit huius & Micheas propheta. Sedrach חדרך terram Damaſci,
Zach. 9 legimus in Zacharia. Sion, ציון mons urbis Hieruſalem. Samaria, ciuitas regalis in Iſrael, quæ nunc Sebaſte dicitur. Sed & omnis regio, quæ fuit circa eam, a ciuitate quondam
Ios. 19 nomen acceperat. Sor צר Tyrus, metropolis Phœnices in tribu Nepthalim. Syene, ciuitas Thebaidis, ſicut ſcribit
Ezech. 29. 30 Ezechiel. Sabarim, inter Damaſcum & Emat: ſicut ſcri-
Ezech. 47 bit Ezechiel. Sais, ciuitas Aegypti: cuius meminit Eze-
1. Reg. 9 chiel, a qua & Saites pagus. Sadada צדדה, terminus Iudæ,
Ioan. 4 ſicut ſcribit Ezechiel. Saliſa שלשה, pro quo Aquila interpretatur triennalem: meminit huius Hieremias. Sichar, ante Neapolium iuxta agrum, quem dedit Iacob filio ſuo Ioſeph, in quo Dominus noſter atque ſaluator, ſecundum euangelium Ioannis, Samaritanæ mulieri ad puteum loquitur, ubi nunc eccleſia fabricata eſt.

Gen. 2 Tigris, fluuius de paradiſo exiens iuxta ſcripturæ fidem, pergensq. cōtra Aſſyrios: & poſt multos circuitus, ut uult Ioſephus, in mare rubrum influens. Vocatur autem hoc nomine propter uelocitatem, inſtar beſtiæ nimia pernicita
Gen. 31 te currentis: Terebinthus, in Sicimis, ſub qua abſcondit
Ios. 15 Iacob idola, iuxta Neapolim. Tina, in tribu Iuda. Talē,
Ios. 19 טלם in tribu Iuda. Teſan, in tribu Iuda. Tyrus צר, in tri-
Iud. 7. 11 bu Nepthalim. Tabath, ubi pugnatum eſt aduerſus Madian. Tob, terra, in qua habitauit Iepte. Tophet, in ualle filiorum Ennon: ubi populus Iſrael gentium ſimulacra ue-
Eſa. 30. 19 nerabatur. Eſt autem locus in ſuburbanis Hieruſalem. Ta
Ezech. 30 nis ciuitas Aegypti, ſicut Eſaias & Ezechiel ſcribunt. Tafnas,

nas, תחפנחס ciuitas Aegypti. Lege Oſee, Ezechielē & Hie *Ezech.* 30
remiam. In hac habitauerunt Iudæi, qui ob metum Baby *Hier.*43.44.46
lonorium cum Hieremia fugerunt. Trachonicis regio ſiue
Ithurea: cuius tetrarches fuit Philippus, iuxta euangelium
Lucæ. Diximus de hac & ſupra. Eſt autem trans Boſram *Luc.* 3
Arabiæ ciuitatem in deſerto, contra auſtralem plagam qua-
ſi ad Damaſcum reſpiciens. Hucuſque per t, ſimplicem lit
teram legerimus. uerum quoniam quæ ſequuntur apud
Hebræos non ex Thet, ſed ex Thau, ideſt Thita Græco ſcri
buntur, cum aſpiratione legere debemus. Theman regio
principum Edom in terra Gebalitica, a Theman filio Eli-
phaz filii Eſau ſortita uocabulum: ſed & uſque hodie eſt
uilla nomine Theman diſtans ab urbe Petra quinque milli- *Iob* 4
bus: ubi & Romanorum militū præſidium ſedet: de quo *Gen.*25
loco fuit Eliphaz rex Themanorum. Vnus quoque filio- *Gen.*38
rum Iſmael appellabatur Thema. Sciendum autem quod *Ios.*15.19
omnis auſtralis regio Hebræis Theman dicitur. Thamna,
ubi oues ſuas totondit Iudas: oſtenditur hodieq. prægran-
dis uicus in finibus Dioſpoleos euntibus Aeliam in tribu
Dan ſiue Iudæ. Tamna, ciuitas alia principum Edom: ſed
& concubina Eliphaz, filii Eſau, Thamna appellata eſt, *Gen.*36
quæ peperit ei Amalech: unde Amalechitæ. Thaphol,
locus in deſerto trans Iordanem, in quo Deuterono- *Deut.* 1
mium ſcripſit Moyſes, contra Hiericho. Thaat, caſtra *Num.* 33
filiorum Iſrael. Thara, caſtra filiorum Iſrael. Taphua,
תפוח in tribu Iuda, ciuitas quam expugnauit Ieſus, re- *Ios.*12.15
ge illius interfecto. Diximus & ſupra de termino Pa-
læſtinæ & Aegypti quæ appellatur Bethaphu. Thaa-
nach תענך, ciuitas quam expugnauit Ieſus, rege illius inter *Ios.*21
fecto. Fuit autem in tribu Manaſſe ſeparata leuitis: & *Iud.* 1
nunc in quarto milliario opidi legionis hoc nomine uicus
oſtenditur. Thenath, תאנת-שלה in tribu Ioſeph ho- *Ios.*16
dieq. uilla eſt Thenath in decimo milliario Neapoleos con
tra orientem, deſcendentibus Iordanem. Thaphue, in *Ios.* 17
tribu Ioſeph. Thaphue, in tribu Manaſſe. Thecua uſ-
que hodie iuxta deſertum ciuitatis Aeliæ uicus oſtenditur: 2.*Reg.*14

Ios.12 unde & Amos propheta fuit. Therſa, & hanc cum rege
Ios. 18.19 ſuo cepit Ieſus. Therela תראלה, in tribu Beniamin.
Tholad תולד in tribu Iuda ſiue Symeonis. Thabor, ter-
minus Zabulon. eſt autem mons in medio Galilææ cam-
po, mira rotunditate ſublimis, diſtans a Diocæſarea de-
cem milibus contra orientalem plagam: qui confinium
quoque inter tribum Iſſachar & Nepthalim fuit. Thalca,
in tribu Symeon: nunc uicus grandis Iudæorum dicitur
Thella, quaſi in ſextodecimo milliario Eleutheropoleos
contra orientalem plagam. Thannatſara ciuitas Ieſu filii
Ios. 19.24 Naue, in monte ſita: de qua & ſupra ſub nomine Thanne
diximus: in qua uſque in præſentem diem ſepulcrum eius
oſtenditur in tribu Dan. Thaanac, ciuitas iuxta quam
Iud.5.1 Debbora aduerſum Siſaram dimicauit, in tribu Manaſſe,
ſeparata leuitis; quam tenere non potuit, priſtinis cultori
Ios.21 bus nequaquam eiectis. eſt autem uilla nunc prægrandis,
Iud.9 diſtans a legione tribus millibus. Thebes, urbs, quam
2.Reg.11 cum oppugnaret Abimelech, fragmine molæ ictus interi-
it. eſt autem uſque hodie uicus nomine Thebes, in finibus
Neapoleos pergentibus Scythopolim quaſi in tertiodeci-
Ios. 15 mo eius lapide. Thannatha, poſuimus & ſupra. Than-
2.Reg.3 na in tribu Iuda. Thelamage, locus in quo Abner miſit
ad Dauid. Sed ſciendum quod pro hoc uerbo Aquila in-
terpretatur extemplo, Symmachus pro ſemet ipſo. Tha
3. Reg. 4 ath, iuxta Galaad. Thapſa תפסח terminus regni Salo-
2.Par.8 monis. Themor תמר ciuitas quam ædificauit Salomon in
3.Reg.10 deſerto, cuius in libris Hebraicarum quæſtionum mentio-
2. Par.9 nem plenius fecimus. Tharſis, תרשיש unde aurum affe-
Ezech.27 rebatur Salomoni. hanc putat Ioſephus Tarſum urbem
eſſe Ciliciæ. Porro iuxta Ezechielem prophetam Cartha
go ſentitur. ſiquidem in eo loco ubi ſecundum Septuagin
ta interpretes legimus Carthaginem, in Hebræo habemus
Tharſis ſcriptum. Nonnulli Indiam putauerunt: & de hoc
tam in libro epiſtolarum, quas ad Marcellam ſcripſimus,
3.Reg. 15 quàm in libro Hebraicarum quæſtionum plenius diximus.
4.Reg.15 Tharſa, ubi Aſa rex Iſrael fuit. Tharſila תרצה, unde fuit
Ma-

Manahen, uſque hodie eſt uiculus Samaritanorum in re- *3.Reg.17*
gione Batanea, qui Therſila dicitur. Thesba, unde ortus
eſt Elias propheta Thesbites. Theman iuxta Ezechielem *Eſa.21*
ciuitas Idumeæ. Porro Eſaias in uiſione eam ponit Ara- *Hier.49*
biæ. Meminit huius & Hieremias. Abdias autem ſcribit *Abdias*
ciuitatem Eſau. Sed & unus filiorum eius Theman appel- *Gen.36*
labatur, ſicut ſupra diximus. Tharthac תרתק quam in *4. Reg. 17. 19*
terra Iudææ Euei condidere. Thalaſſar, regio Syriæ. *Eſa. 37*
Thogorma, legimus in Ezechiele. Thaphet, legimus in *Ezech. 27*
Hieremia Aranthapheth. eſt autem in ſuburbanis Aeliæ uſ
que hodie locus, qui ſic uocatur, iuxta piſcinam Fullonis,
& agrum Acheldema.

Vr אור Chaldæorum, ubi mortuus eſt Aram, frater *Gen. 11*
Abrahæ, cuius hodieque, ſicut Ioſephus refert, tumulus
oſtenditur: & ſuper hoc quid nobis uideatur, in libris He-
braicarum quæſtionum plenius diximus. Vlamaus, pro *Gen. 28. 3*
quo in Hebræo ſcriptum habetur Luza. Eadem eſt au-
tem quæ & Bethel: ſicut ſupra diximus. Sed & quædam
uilla nomine Vlama in duodecimo Diocæſareæ lapide oſtẽ
ditur contra ſolis ortum. Vz עוץ unde fuit Iob de regione *Iob.1*
Auſitidi: ſed & unus de poſteris Eſau, Vz nomine appella- *Gen.22*
batur. de quo in libris Hebraicarum quæſtionum diximus. *Ioſ.15*
Xil, in tribu Iuda.

Zophoim, regio principum in terra Edom, quæ nunc
uocatur Gabalena. Zoab, ciuitas Amorræorum ſita in
Arnone: de qua ſcriptum eſt. propterea dicitur in libro
bellorum Domini: Zoab inflammauit torrentes Arnon. *Ioſ. 15*
Zephrona זפרנה, terminus Iudæ ad ſeptentrionem. Za- *1.Reg.23*
ret, uallis Zaret in parte deſerti. Ziph, in tribu Iuda. Za *Ioſ.15*
noa זנוח in tribu Iuda: uſque hodie in finibus Eleuthero-
poleos Aeliã pergentibus, uilla Zanua nuncupatur. Ziph,
in octauo milliario Chebron contra orientẽ: uſque ho
die uicus oſtẽditur, ubi abſconditus eſt Dauid. Fuit autem
tribus Iuda in Daroma in finibus Eleutheropoleos. Ziph,
mons ſqualidus uel caligans ſiue nebuloſus. Iuxta Ziph,
in quo ſedit Dauid prope Chermelam, quæ in ſcripturis

ſanctis Carmelus appellatur : uicus hodie Iudæorum : un-
1. Reg. 25 de fuit Nabal Carmelius. Sed & unus de poſteris Caleb di-
1. Par. 2 ctus eſt Ziph. Lege Paralipomenon. Zochora, in Hiere-
mia ciuitas Moabitarum : hæc eſt quæ nũc uocatur Zoara,
ſiue Segor, una de quinque ciuitatibus Sodomorum. Zeb
ciuitas Ammam, hodieq. uilla Zia oſtenditur in quinto-
Hier. 48 decimo lapide Philadelphiæ, contra occidentem : de qua
Gen. 19 ſcribit Hieremias. Zoeleth, nomen lapidis, ubi Adonias
3. Reg. 1 immolauit uictimas iuxta fontem Rogel.

ARGVMENTVM.

OPVS *hoc eruditum profecto eſt, & ab erudito quopiam homine editum : D. autem Hieronymi non eſſe, ex eo colligitur, quod, dum de Smyrna Lyciæ ciuitate meminit, ipſum citat Hieronymum.*

DE ACTIS APOSTOLORVM.

Act. 1 CHELDEMA חקל-דמא ager ſanguinis : qui hodie
1. A quoque demonſtratur in Aelia ad auſtralem plagã
montis Sion : & hactenus iuxta Iudæorum conſi-
lium, mortuos ignobiles, alios terra tetigit, alios ſub diuo
Act. 16. 19 putrefacit. Aſiæ regio, quæ cognominatur minor, abſque
orientali parte, qua ad Cappadociam Syriamq. progredi-
tur, undique circumdata eſt mari : cuius prouinciæ ſunt,
Act. 7 Phrygia, Pamphylia, Cilicia, Lycaonia, Galatia, & aliæ
multæ : ſed ſpecialiter ubi Epheſus ciuitas eſt, Aſia uoca-
tur. Aegypti regio, a ſeptemtrione mare magnum ſinumq.
Arabicum, ab oriente rubrum mare, a meridie oceanum,
ab occaſu Libyam habet : cuius inferiorem partem Nilus
dextera læuaq. diuiſus, amplexu ſuo determinat Canopi-
co oſtio ab Africa : ab Aſia Peluſiaco, centum ſexaginta
paſſuum interuallo : quam ob cauſam inter inſulas quidã
Aegyptum retulere, ita ſe fundente Nilo utrimque, ut Δ lit-
teræ figuram efficiat : inde multi quod Græcæ litteræ figu-
ram efficiat, uocabulo Deltam appellauere. Aegypti uero
men-

menſura ab unitate aluei, unde ſe primum findit in latera ad Canopicum oſtium., centum ſexagintaſex paſſuum, ad Peluſiacum ducentorum quinquagintaſex. Arabiæ regio, inter ſinum maris rubri; qui Perſicus, & eum qui Arabicus dicitur, habet gentes multas, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, Saracenos, aliosq. quamplurimos. Arabia autem ſacra interpretari dicitur: eo quod ſit regio thurifera, odores creans: hinc eam Græci, εὐδαίμονα, noſtri beatam uocauerunt. Aethiopum regio ab Indo flumine conſurgens, iuxta Aegyptum inter Nilum & oceanum, & in meridie, ſub ipſa ſolis uicinitate iacet: quorum tres ſunt populi Aegypti, Heſperiæ, & Occidentis. Antiochia, ciuitas Syriæ cœles, in qua Barnabas & Paulus apoſtoli ſunt ordinati. Eſt autem & alia in Piſidia prouincia, in qua iidem prædicantes, Iudæis dixerunt: Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, ſed quoniam repuliſtis illud &c. Alexādria, ciuitas Aegypti, quæ quondam No dicebatur, inter Aegyptum, Africam, & mare quaſi clauſtrum poſita, in qua beati euangeliſtæ Marci tumulus hodieq. ueneratur. Azotus, opidum inſigne Palæſtinæ quod Hebraice dicitur Aſdod. & eſt una de quinque olim ciuitatibus Allophylorū. Attalia, ciuitas Pamphyliæ maritima. Amphipolis, ciuitas & ipſa Macedoniæ; eſt alia eiuſdem nominis in Syria. Apollonia, & ipſa ciuitas Macedoniæ: & eſt altera in prouincia Africæ quæ dicitur Pentapolis. Athenæ, ciuitas in Achaia, philoſophiæ dicata ſtudiis: quæ cum una ſit, plura li numero ſemper appellari ſolet: cuius Piræeus portus, ſeptemplici muro quondam communitus fuiſſe deſcribitur. Areopagus, Athenarū curia, quæ interpretatur uilla Martis, quod ipſe ibi quondam cum ducentis duodecim diis dicatus ſit. Aſſos, ciuitas Aſiæ maritima, eadem Apollonia dicta. Antipatris, ciuitas Palæſtinæ nunc diruta, quam Herodes rex Iudææ ex patris ſui nomine uocauerat. Appii forum, nomen fori Romæ, ab Appio quondam conſule tractum: a quo & uia Appia cognominata eſt.

Act.2 *Act.8* *Act.11.14.15* *Act.13* *Act.6* *Act.8* *Act.14* *Act.17* *Act.20.27* *Act.23* *Act.28*

Babylon, metropolis regni Chaldæorum, ubi eorum,

qui ædificabant turrim, linguæ diuiſæ ſunt, a quo & regio circumpoſita, Babylonia uocatur. Hanc fuiſſe potentiſſimam, & in campeſtribus per quadrum ſitam, ab angulo uſque ad angulum muri, ſedecim millia paſſuum tenuiſſe, ideſt ſimul per circuitum ſexagintaquattuor millia, refert Herodotus; & multi alii qui Græcas hiſtorias conſcripſe-
*Gen.*11 runt. Arx autem, ideſt Capitolium illius urbis, eſt turris quæ poſt diluuium ædificata, quattuor millia paſſuum tene re dicitur: cuius poſt ruinam muri tantum fictiles remanſiſſe, & ob beſtias, quæ illic abundant captandas, recupera
*Act.*16 ti eſſe traduntur. Bithynia, prouincia Aſiæ minoris quæ & quondam Bibraia, & deinde Mygdonia dicta eſt. Et maior Phrygia, Iera flumine a Galatia diſterminata, habet ci-
*Act.*17 uitatem eiuſdem nominis. Berœa, ciuitas in Macedonia, quæ uerbum Domini nobiliter accepit.
*Act.*2 Cappadocia regio in capite Syriæ, ideſt ad ſeptemtrionem. Cyrene, ciuitas in Libya: cuius regio etiam Pentapolitana uocatur, eo quod quinque urbibus maxime fulgeat, Berenice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipſaq. Cy
*Act.*27 rene. Creta, Græciæ inſula, centum quondam opidis inſignis, famoſaq. diuitiis, maxime æris. ibi enim prima huius metalli inuentio & utilitas fuit: cui proximum eſt in fi-
*Act.*23 nibus Ciliciæ promontoriũ, & opidum Veneris. Cilicia pro
*Cant.*4 uincia Aſiæ, quã Cydnus amnis interſecat, & mõs Amanus
*Act.*7 cuius meminit Salomon, a Syria cœle ſeparat. Carra, ciuitas Meſopotamiæ, apud Romanos Craſſi clade, apud
*Gen.*11.12 nos hoſpitio Abraham patriarchæ & parentis eius morte
*Act.*7 nobilis. Chaldæorum regio inter Babyloniam & Arabiã, Tigrim & Euphraten. Chanaan, filius Cham, obtinuit terram a Sidone uſque ad Gazam, quam Iudæi deinceps poſſederunt eiectis Cananæis. Cæſareæ ciuitates duæ
*Act.*8 ſunt in terra promiſſionis. Vna Cæſarea Palæſtinæ in litore magni maris ſita eſt, quæ quondam Pyrgos, ideſt turris ſtratonis dicta eſt: ſed ab Herode rege Iudææ nobilius & pulchrius & contra uim maris multo utilius inſtructa,
*Act.*12.10.11 in honorem Cæſaris Auguſti Cæſarea cognominata eſt; cui

cui etiam templum in ea marmore albo conſtruxit: in qua *Matth. 16*
nepos eius Herodes ab angelo percuſſus, Cornelius centu *Marc. 8*
rio baptizatus, & Agabus propheta zona Pauli ligatus eſt.
Altera uero Cæſarea Philippi: cuius euangelii ſcriptura me
minit: ad radices montis Libani, ubi Iordanis fontes ſunt,
a Philippo tetrarcha eiuſdem regionis facta, & in honorem
Tiberii Cæſaris cognominata eſt. Sed & tertia Cæſarea,
Cappadociæ metropolis eſt, cuius Lucas ita meminit: Pro
fectus ab Epheſo & deſcēdens Cæſareā, aſcēdit & ſalutauit *Act. 18*
eccleſiā. Corinthus, ciuitas Achaiæ maritima. Cenchreæ, *Act. 19. 18*
portus Corinthiorum ciuitatis, Chios, inſula ante Bithy *Act. 20*
niam, cuius nomen Syra lingua maſticem deſignat, eo *Act. 27*
quod ibi maſtix gignitur. Hanc aliqui Chiam appellauere
a Chione nympha Choos. Cnidus, inſula contra Aſiam
nobiliſſima adiacens prouinciæ Cathiæ, & eſt eiuſdem no
minis opidum in inſula Calymna.

Damaſcus, urbs nobilis Phœnices, quæ & quondā in o- *Act. 9*
mni Syria tenuit principatū, & nunc Saracenorū metropo
lis perhibetur: unde & rex eorum Nauuias famoſam in ea
ſibi ſuæq. genti baſilicam dedicauit, Chriſtianis in circuitu
ciuibus Baptiſtæ Ioannis eccleſiam frequentātibus. Derbē, *Act. 14*
ciuitas Lycaoniæ prouinciæ.

Elamitæ, principes Perſidis, ab Elam filio Sem appel- *Act. 2*
lati. Epheſus Amazonum opus, ciuitas in Aſia, ubi re- *Act. 18. 19. 2[illegible]*
quieſcit beatus euangeliſta Ioannes.

Frigia, prouincia Aſiæ, Traode ſuperiecta in ſeptemtrio *Act. 18*
nali ſua parte. Galatiæ contermina, meridianæ Lycaoniæ
& Piſidiæ Macedoniæque, ab oriente Cappadociam attin
git. Duæ autem ſunt Phrygiæ, quarum maior Smyr-
nam habet, minor uero Ilium. Phœnicia, prouincia Sy
riæ, cuius partes ſunt Samaria & Galilæa, & aliæ pluri- *Act. 11*
mæ regiones.

Galilææ duæ ſunt. Vna Galilæa gentium uicina finibus *Act. 13*
Tyriorum in tribu Nepthalim. Altera circa Tyberiadem *Ios. 19*
& ſtagnum Geneſareth in tribu Zabulon. Galatia, prouin *Act. 18*
cia Aſiæ, a Gallis uocabulum trahens: qui, in auxilium a re

ge

ge Bithyniæ euocati, regnum cum eo facta uictoria diuiſe-
runt. Sicq. deinde Græcis admixti, primo Gallogræci, po
*Act.*20 ſtea Galatæ ſunt appellati. Græcia, prouincia quædam
Achaiæ, quæ a Græcis ſcriptoribus Hellas uocata eſt, in
qua Athenæ ciuitas eſt, quondam Attica dicta.
Act. 27 Hadrumetus, ciuitas in Bazatio regione Africæ. Ha-
dria, nomen maris contra Rauennam, quod per hoſtia
Padi fluuii intratur, ſumpto uocabulo ab Hadria proxi-
ma ciuitate, quæ idem mari nomen Hadriatici dedit. Hie-
Act. 2. 4. 5. 21 ruſalem, metropolis quondam totius Iudææ, quæ nunc
ab Aelio Hadriano Cæſare, quod eam a Tito deſtructam,
latiore ſitu inſtaurauerit, Aelia cognominata eſt: cuius ope
re factum eſt, ut loca ſancta, id eſt Dominicæ paſſionis &
reſurrectionis, ſed & inuentionis ſanctæ crucis quondam
extra urbem iacentia, nunc eiuſdem urbis muro ſeptemtrio
nali circumdentur.
Act. 1. 2. 9. 10 Iudæa aliquando tota terra duodecim tribuum appella-
tur, aliquando duæ tantum tribus, quæ quondam Iuda
Act. 9 uocabantur, ad diſtinctionem Galilææ & Samariæ, alia-
rumq. in terra repromiſſionis regionum. Et notandum
apud hiſtoricos, quod Iudæa ad Palæſtinam, Galilæa uero
& Samaria ad Phœnicem pertineant. Ioppe, opidum Pa
læſtinæ maritimum in tribu Dan: ubi hodie ſaxa monſtran
tur in litore, in quibus Andromeda relegata, Perſei quō
Act. 13. 16 dam uiri ſui fertur liberata fuiſſe præſidio. Iconium, ciui-
Act. 27 tas celeberrima Lycaoniæ, & eſt altera in Cilicia. Italia re
gio & patria Romanorum ab Italo rege uocabulum traxit,
quæ ab Africo & a Borea mari magno cincta, reliqua alpi
um obiicibus obſtruſa eſt.
Act. 2 Libyæ prouinciæ duæ ſunt, una Libya Cyreneaca: de
qua dictum eſt: et partes Libyæ quæ eſt circa Cyrenem.
Hæc porta Aegypti in parte Africæ prima eſt: & mari Li-
byco cognomen dedit: poſt quam Libya Aethiopum, uſ-
que ad meridianum pertingens oceanum. Lydda, ciuitas
Act. 9 Palæſtinæ in litore magni maris ſita, quæ Dioſpolis appel-
Act. 14 latur. Lycaonia prouincia Aſiæ eſt: & eiuſdem nominis ci
uitas

uitas eſt in Phrygia minore. Lyſtra, ciuitas Lycaoniæ. Ly- cia, prouincia Aſiæ. Laſæa, ciuitas litoraria Cretæ inſulæ iuxta locum qui uocatur boni portus, ut ipſe Lucas exponit: pro qua quidam corrupte Thalaſſa legunt. *Act.27*

Mons Oliueti ad orientem Hieroſolymæ, torrente Cedron interfluente, ubi ultima ueſtigia Domini humo impreſſa hodieq. monſtrantur. Cumq. terra eadem quotidie a credentibus hauriatur: nihilominus tamē eadem ſancta ueſtigia, priſtinum ſtatum continuo recipiunt. Denique cum eccleſia, in cuius medio ſunt rotundo ſchemate, & pulcherrimo opere conderetur, ſummum tantum cacumen, ut perhibent, propter Dominici corporis meatum, nullo modo contegi, & concamerari potuit: ſed tranſitus eius a terra ad cælum uſque patet apertum. Medi a Madai filio Iaphet appellati: ſunt autem inter flumen Indum, & flumen Tygrim regiones iſtæ, a monte Caucaſo uſque ad mare rubrum pertingentes, Aracuſia, Parthia, Aſſyria, Perſis, & Media: quas ſcriptura ſacra uniuerſas ſæpe Mediæ nomine uocat. Meſopotamia, regio inter flumina Tygrim, & Euphraten, quæ & ipſo uocabulo Græco, in medio fluminum eſſe poſita monſtratur. Hinc ad meridiem Babylonia: deinde Cedar: nouiſſime Arabia Eudæmon. Madian, ciuitas iuxta Arnonem & Areopolim, cuius nūc ruinæ tantummodo demonſtrantur, ubi Moyſes apud Iethro ſocerum ſuum exulabat. Mœſia, prouincia Aſiæ. nunc Aeolis dicta. Eſt autem & altera eiuſdem nominis iuxta fluuium Danubium. Suntq. auctores, qui dicant tranſiſſe ex Europa Meſas, & Brygas, & Hunnos, a quibus appellantur in Aſia Myſi, Phryges & Bithynii. Macedonia prouincia Græcorum nobiliſſima, & uirtutibus Alexandri Magni nobilior facta. Mitylene, inſula contra Aſiam, quæ a proxima continente abeſt quingentaſeptem millia paſſus. Miletus, ciuitas in Aſia maritima, decem ſtadiis ab oſtio Mæandri amnis ſecreta: ubi Paulus Epheſiorum maiores alloquitur. Eſt & inſula non ignobilis nominis eiuſdem in mari Aegeo, uel Ionio.

Act.1 *Act.2* *Act.7* *Exod.2* *Act.20* *Act.20*

Naza-

Act.2.10 Nazaret, uiculus in Galilæa iuxta montem Tabor, unde & Dominus noſter Ieſus Chriſtus Nazarenus uocatus eſt: habetq. eccleſiam in loco, quo angelus ad beatam Mariam euangelizaturus intrauit: ſed & aliam, ubi Dominus
Act.16 eſt nutritus. Neapolis, ciuitas Cariæ, quæ eſt prouincia Aſiæ.
Act.2. Parthi inter flumen Indum, quod ab oriente eſt, & inter flumen Tygrim, quod eſt ab occaſu, ſiti ſunt, ut ſupra dictum eſt. Pontus, regio multarum gentium iuxta mare Ponticum, quod Aſiam Europamq. diſterminat. et pro-
Act.13 pter plurimam oſtiorum Danubii infuſionem, dulcius ceteris eſſe dignoſcitur. Pamphylia, prouincia Aſiæ. Paphus, maritima in Cypro inſula, Veneris quondam ſacris, carminibusq. poetarum famoſa, quæ, frequenti terræmotu lapſa, nunc ruinarum tantum ueſtigiis quid olim fuerit oſtendit. Perge, ciuitas Pamphyliæ prouinciæ. Philippi ciuitas
Act.16.20 in prima parte Macedoniæ. Piſidia, prouincia Aſiæ. Pata-
Act.21 ra, ciuitas Lyciæ prouinciæ in Aſia. Ptolemais, ciuitas in
Act.21 Iudæa maritima prope montem Carmelum, quæ quondã a quodam Ptolemſſo dicta eſt: Eſt autem altera Ptolemais in Pentapoli prouincia Africæ, cuius ſupra memini. Puteolis, ciuitas colonia Campaniæ, eadem dicitur Ceadicta.
Act.28 Roma, orbis quondam totius domina, a conditoris ſui Romuli nomine ſic uocata: quam, propter eximiam uirtutem, plerique ſcriptorum, quaſi ſola eſſet, Vrbem
Act.21 appellare malebãt. Rhodus Cycladum inſularum nobiliſſima, & ab oriente prima quondam Ophiuſſa uocata, in qua eiuſdem nominis urbs fuit, æreo coloſſo famoſa, ſeptuaginta cubitorum altitudinis: diſtat á portu Aſiæ uigin
Act.28 ti millibus paſſuum. Rhegium ciuitas Siciliæ maritima, uiginti millia paſſuum a promontorio Peloro ſecreta: cuius nomen Græcum interpretatur diſcretio: eo quod hæc Siciliæ pars quondam Bruttio agro Italiæ cohærens, mox interfuſo mari fit auulſa, quindecim paſſuum longitudine freto, in latitudine autem modo iuxta columnam Rhegiam, in quo freto eſt ſcopulus Scylla, item Charybdis mare uertico

ſum,

ſum, ambo clara ſæuitia.
Samaria, ciuitas regalis in Iſrael in uertice montis Somer *Act.* 8
poſita. Sed & omnis regio, quæ circa eam fuit, a ciuitate
quondam nomen acceperat: media inter Iudæam & Gali
læam iacet. Hæc ab Herode Antipatri filio in honorem Au
guſti Cæſaris Græco nomine Sebaſte, ideſt Auguſta, uocata
eſt. Sichem, ciuitas Iacob, nunc Neapolis dicta, iuxta *Act.* 7
ſepulcrum Ioſeph, quæ a filio Emor ſui regis uocabulum *Gen.* 33
ſumpſit: iuxta quam Dominus Samaritanæ mulieri loqui-
tur ad fontem: ubi nunc eccleſia fabricata eſt ex latere mon
tis Garizim. Sina, mons in regione Madian ſuper Arabiã *Act.* 7
in deſerto, qui alio nomine Choreb appellatur. Vnde dici
tur: Et fecerũt uitulum in Choreb: cum hoc Moyſes in Si
na factum ſcripſerit. Saronas, quod interpretatur campe *Pſal.* 105
ſtris, regio eſt Cæſareæ Palæſtinæ, uſque ad opidum Iop- *Act.* 9
pe pertingens. Et eſt hodie locus paſcendis gregibus aptus:
quæ iuxta ſoli qualitatem Petro prædicante, fidei continuo
fructus germinauit. Sed & inter montem Tabor & ſtagnũ
Tyberiadis, regio Saronas appellatur. Sidon, urbs Phœ- *Act.* 27
nices inſignis, olim terminus Cananæorum ad aquilonem, *Act.* 13
iuxta Libani montis ortum ſita, & ipſa artifex uitri. Sele-
ucia ciuitas Syriæ nobilis, in promontorio Syriæ Antio-
chiæ ſita. Salamis, ciuitas in Cypro inſula nunc Conſtan-
tia dicta, quam, Traiani principis tempore, Iudæi interfe-
ctis omnibus accolis deleuerunt. Samothracia inſula in Pa
caſiaco ſinu. Syria, quæ Hebraice Aram dicitur, regio eſt *Act.* 16
inter flumen Euphraten & mare magnum uſque ad Aegy- *Act.* 20
ptum pertingens,: habet maximas prouincias, Comage
nam, Phœniciam, & Palæſtinam abſque Saracenis & Naba
thæis, quorũ gentes ſunt duodecim. Samos, inſula in mari
Aegæo, in qua reperta prius fictilia uaſa tradunrur: unde &
uaſa Samia appellata ſunt. Smyrna, ciuitas Lyciæ prouin *Act.* 27
ciæ in Aſia: cuius Lucas ita meminit: Et pelagus Ciliciæ,
& Pamphyliæ nauigãtes uenimus in Smyrnam Lyciæ. Pro
quo aliqui codices habẽt: Venimus in Lyſtram, quæ eſt in
Cilicia. Porro Hieronymus in libris Hebræorum nomi-
num

num ponit Smyrnam, & interpretatur Amaram. Sal-
Act. 27 mon, ciuitas maritima Cretæ inſulæ. Syrtes, arenoſa in mari magno loca multum terribilia & metuenda, eo quod ad ſe omnia diripere ſoleant, & appropinquantes uadoſo mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium uicinæ
Act. 28 ſunt, & pariter admiſcentur. Syracuſa: metropolis Siciliæ, ſub promontorio Pachyno: ſiquidem Sicilia ipſa tribus eſt diſtincta promontoriis: unde & a trianguli ſpecie, Trinacria quondam uocata, mox a Siculo rege Sicilia dicta eſt. Primum promontorium dicitur Pelorum, & ſpectat ad aquilonem: cui Meſſana ciuitas proxima eſt: & aduerſum ex Italia dictum eſt promontorium Cenus, duodecim ſtadiorum interuallo. Secundum dicitur Pachynum, quod reſpicit ad Euronotum. Tertium appellatur Lilybæum, ciuitatem eiuſdem nominis habens, & dirigitur in occaſum.

Act. 22.21 Tarſus, ciuitas metropolis Ciliciæ prouinciæ, Paulo apoſtolo glorioſa. Tyrus, metropolis Phœnices in tribu Nepthalim, uiceſimo prope milliario a Cæſaria Philippi. Hæc quondã inſula fuit præalto mari, ſeptingentis paſſibus diuiſa: ſed ab Alexandro terra cõtinens facta eſt, propter expugnationem, multis in breui freto aggeribus comportatis: cuius maxime nobilitas conchylio atque purpura con
Act. 20 ſtat. Troas, ciuitas Aſiæ maritima, eadem Antigonia di-
Act. 16 cta. Thyatira ciuitas Libyæ quæ eſt prouincia Aſiæ, tẽplo quondam Aeſculapii famoſa: cuius ciuis erat illa Lydia πορφυρόπωλις, ideſt purpuræ uenditrix, quæ in Philip-
Act. 16 pis fidem Chriſti ſuſcepit. Theſſalonica ciuitas Macedo-
Act. 19 niæ. Theatrum, locus a ſpectaculo uocabulum mutuans, quod in eo populus ſtans deſuper atque ſpectans, ludos ſcenicos contemplaretur.

ARGV-

ARGVMENTVM.

NOMINA *Hebraica, quæ in ſacris teſtamenti ueteris litteris continentur, etymo a ſua lingua, hoceſt Hebraica, ducto, omnia hic D. Hieronymus interpretatur. Diſcutit autem ea non ſolum ordinate per Alphabeti noſtri litteras, uerum per continuatam etiam librorum ſeriem. Opus doctum eſt, & maxime neceſſarium, & (ut ipſemet ait) illi ſimile nec Græcia prius habuit, neque Latium. explicatur autem litteris noſtris, quatenus ſcilicet (ut dictum eſt in argumento de locis Hebraicis) per characterum copiam fieri potuit. quædam enim litteræ apud Hebræos ſunt, quæ neque noſtris, neque Græcis commode exprimantur. Facilius patuiſſet interpretatio, ſi Hebraicis etiam litteris conſcribi nomina potuiſſent. Verũ nobis tempus defuit. Non offendãtur autẽ Hebraicæ linguæ periti, ſi alicubi interpretatio illis non reſpondeat: litteræ enim, præſertim quæ aliqua ratione inter ſe ſimiles ſunt, ueluti figura, & pronunciatione, ab ætate D. Hieronymi, usque ad noſtra tempora (ut in ceteris euenit linguis) mutatæ interdum ſunt. Hoc autem uerum eſſe, luce clarius, ſupra aliquot commemoratis exemplis, nos late probauimus.*

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI in librum nominum Hebraicorum præfatio.

PHILO uir diſertiſſimus Iudæorum, Origenis quoque teſtimonio comprobatur edidiſſe librum Hebraicorum nominum, eorumq. Etymologias iuxta ordinem litterarum e latere copulaſſe. Qui cum uulgo habeatur a Græcis, & bibliothecas orbis impleuerit, ſtudii mihi fuit in Latinam eum linguam uertere. Verum tam diſſona inter ſe exemplaria reperi, & ſic confuſum ordinem, ut tacere melius iudicauerim, quam reprehenſione quid dignum ſcribere. Itaque hortatu fratrum Lupuli & Vale-

Valeriani, qui me putant aliquid in Hebrææ linguæ notitia profeciſſe, & rei ipſius utilitate commotus, ſingula per ordinem ſcripturarum uolumina percucurri,& uetus ædificium noua cura inſtaurans feciſſe me reor quod a Græcis quoque appetendum ſit. Præterea & illud in præfatione commoneo, ut ſi qua hic prætermiſſa ſunt, alteri ſciat lector operi reſeruata. Libros enim Hebraicarum quæſtionum nunc in manibus habeo, opus nouum, & tam Græcis quā Latinis uſque ad id locorum inauditum: non quod ſtudiū meum inſolenter extollam, ſed quod ſudoris conſcius, ad lectionem eorum prouocem neſcientes. Si quis igitur & illos & præſens uolumen, librum quoque locorum quem editurus ſum habere uoluerit, paruipendet ructum & nauſeam Iudæorum. Ac ne forte conſummato ædificio quaſi extrema deeſſet manus, noui teſtamenti uerba & nomina interpretatus ſum, imitari uolens ex parte Origenem, quem poſt apoſtolos, eccleſiarum magiſtrum, nemo niſi imperitus negat. Inter cetera enim ingenii ſui præclara monumenta etiam in hoc laborauit,ut,quod Philo quaſi Iudæus omiſerat, hic ut Chriſtianus impleret.

INTERPRETATIONES NOMINVM Hebraicorum.

NON ſtatim ubicumque ex a littera quæ apud Hebræos dicitur aleph, ponuntur nomina, exiſtimandum eſt ipſam ſolam eſſe quæ ponitur. Nam interdum ex ain, ſæpe ex he, nonnumquam ex heth litteris, quæ aſpirationes ſuas uocesq. commutant, habet exordium. Sciendum igitur,quod tam in Geneſi quam in ceteris libris, ubi a uocali littera nomen incipit, apud Hebræos a diuerſis (ut ſupra diximus) inchoetur elementis. ſed, quia apud nos non eſt uocum tanta diuerſitas, ſimplici ſumus elatione contenti. unde accidit, ut eadem uocabula, quæ apud illos non ſimiliter ſcripta ſunt, nobis uideantur in interpretatione uariari.

ARGV-

ARGVMENTVM.

NINO *miretur quod unum idemq. Hebræorum nomen uarijs apud Latinos ſignificationibus D. Hieronymus hoc in libro explicet. non tam enim id ex ambiguitate, uarietateq. interpretationum, quam ex diuerſitate penes illos accidit elementorum: quod enim nos litterarum penuria, uno iuterdum charactere explicamus, diuerſis Hebræi elementis conſcribunt. nam præter quinque noſtras uocales, quas quadruplicatos habent ex* ה, ח, ע, & א, *habent etiam tria* C, *uidelicet* ק, כ, & ק. *& quattuor S, Sin, Scin, Samech, & tzade: quæ et ſi pronunciatione, figurarumq. uarietate apud Hebræos differunt, nos tamen pronunciare illas magis poſſumus, quam effingere.*

INTERPRETATIO NOMINVM

de Geneſi iuxta numerum litterarum.

A ETHIOPIAE, tenebræ, uel caliginis. Aſſyriorum, diligentium. Adam, homo, ſiue terrenus, aut indigena, uel terra rubra. Abel, luctus, ſiue uanitas, aut uapor, ſiue miſerabilis. Ada, teſtimonium. Ararat, Armenia, ſiue mons uellicatus. Aſcenez, ignis ſic aſperſus. Anuila, dolens, ſiue parturiens. Archat, inſidiæ. Aſſur, dirigens, uel beatus, aut gradiens, ſiue arguens. Ananim, reſpondentes aquæ. Amorræum, amarum, uel loquẽtem. Arucheum, circumrodentem me. Aſenneum, leuantem me. Aradium, uindemiator meus ſufficiens. Amathi, indignatio mea. Adama, humus uel terra, ſiue terrena. Arfaxat, ſanans depopulationem. Aram, excelſus. Aſarmoth, atrium mortis. Adoram, generatio excelſa. Ahizel, pergens. Abimael, pater meus a Deo. Abram, pater excelſus. Aran, riſcus, arca, uel capſa. Aegyptus, tribulatio coanguſtans. Aggea, quæſtio, uel feſtiuitas. Amraphael, dixit ut caderet. Arioch, ebrius, uel ebrietas. Aſtaroth, ouilia, uel faciunt exploratores. Amalech, po-

pulus lambens, uel lingens. Aner, lumen, uel illuminatio, uel lucerna, uel ciuitas, uel oculus hominis. Agar, aduerſa, uel conuerſa. Abraham, pater uidens populum. Ammon, filius populi mei, uel populus mœroris. Abimelec, pater meus rex. Azia, uidens. Arbee, quarta, uel quattuor. Aſurim, nemus. Apher, humilis, ſiue puluis. Abidabe, pater meus ſciens. Ader, grex. Aſer, beatitudo, ſiue beatus. Ana, reſponſio, ſiue reſpondens. Aluham, deſpiciens. Ahia, umbraculum. Abdam, deſiderabilis. Achan, neceſſitas, uel labor eorum. Aran, iracundus, uel decus. Adad, præcipuus, uel patruelis. Auith, iniqua. Achobor, mures. Adollamitem, teſtificantem, ſiue teſtimonium aquæ. Aunan, mæror eorũ, uel labores. Aſenec, ruina. Adod, inclytus. Amul, parcens. Aggi, feſtiuitas mea. Aheri, declinans. Arohedi, uindemiator ſufficiens. Arieli, leo Dei mei. Achi, frater meus. Arad, deſcendens. Aſom, feſtinantes. Adad, teſtimonium, uel ramnus.

Babylon uel Babel, confuſio. Bethel, domus Dei. Bara, in malitia, ſiue creatura. Bale, præcipitans, ſiue deuorans. Barat, grando. Berſabee, puteus ſatietatis, uel puteus ſeptimus. Buz, deſpiciens, ſiue contemnens. Bathuel, uirgo Dei. Beeri, puteus meus, ſiue putei mei. Baſemoth, in nominibus, ſiue delinquens, uel ueniens, aut poſita. Bala, inueterata. Benoni, filius doloris mei. Beniamin, filius dexteræ. Balaam, ſine populo, uel abſque ſubſtantia eorum, ſiue in eis. Beor, impelle. Boſra, in tribulatione, uel anguſtia. Badad, præcipuus. Balaannan, habens gratiam. Beria, in clamore eius. Bechor, primogenitus, uel in clitellis, aut in ingreſſu eſt anguſtus.

Cain, poſſeſſio, uel acquiſitio. Cainan, lamentatio, uel poſſeſſio eorum. Cithii, amentes, uel ſtupentes. Carnaim, cornua. Cades, ſancta, ſiue mutata. Cinei, poſſidentes. Ceni, nidus meus, uel poſſeſſio. Cenez, zelotypus, uel ſeſſio eius. Cedmonei, antiqua triſtitia, uel orientales. Camuel, reſurrectio Dei, uel ſtatio Dei. Cedar, tenebræ, uel mæror. Cedma, orientalis, uel antecedens.

Chore,

Chore, caluitium. Caath, molares dentes, ſiue patientia. Hucuſque per ſimplicem c litteram lecta ſint nomina: exin aſpiratione addita, ideſt per χ Græcum legenda. Cherubim, ſcientia multiplicata, uel quaſi plures. Cham, calidus. Sed ſciendum quod in Hebræo χ litteram non habeat: ſcribitur autem per ח, quæ duplici aſpiratione profertur. Chethim, confracti. Chus, Aethiops. Canaan, σάλος, hoceſt, motus eorum, uel negotiator, aut humilis. Chalanne, cõſummatio futura, ſiue omnes nos. Chalee, quaſi uiride. Chesluim, contecta regio eorũ. Capturim, manus exploratorũ, ſiue tortorũ, ſed melius Cappadoces. Chetheus, mentis exceſſus, ſiue fixus, uel abſciſus. Sed hoc nomen in Hebraico non incipit a conſonanti littera, uerum ab ח heth, de qua iam ſupra diximus. Chaldæi, quaſi dæmonia, uel quaſi ubera, aut feroces. Charran, foramina, ſiue ira, uel fodiens eos. Sed & hoc nomen a ח Hebraico incipit. Chebron, coniugium, ſiue incantator, aut uiſio ſempiterna: & hoc ח het in principio habet. Chodorlaomor, quaſi generatio manipuli, ſiue quaſi decorum manipuli. Chorræi de foraminibus, quos uocant Troglodit as. Choba, condemnatio. Chaſed, quaſi populantes. Sunt autem Chaldæi. Chet, percutiens. Chettura, thymiama offerens, uel copulata, aut iuncta. Choadad, præcipuum. Chabratha, quaſi electum, ſiue graue. Chorri, ſiue Chorræus, farina, aut farinatus, ſeu poſt me, uel foramen meum. Chazbi, mendacium. Charmi, uinea mea, uel cognatio mea. Chaber, coniu[illegible], uel incantator: ſed & hoc per ח heth litteram ſcribitur.

Dodanim, patruelis: in propinquos uertitur & cognatos. Dedan, ſolitarius, ſiue fratruelis eorum. Daſem, frenũ. Decla, ſubtile, ſiue palmata. Damaſcus, ſanguinis potus, ſiue ſanguinis oſculum, uel ſanguinis ſacci. Dadan, iudicans. Dedan, grande iudicium. Dan, iudicium, aut iudicans. Dunra, tacens. Dina, iudicium iſtud. Debbora, apis, ſiue eloquentia. Diſon, fortis papilla, ſiue calcabit eam: ſed hoc Syro ſermone dicitur: ceterum Hebraice pingue-

do interpretatur, aut cinis, ideſt, fauilla holocauſtorum. Diſan, ſimiliter ut ſupra: licet quidam putent fortem elophantem interpretari. Dennaba, iudicium afferens. Dothaim, pabulum, uel uiride eorum, aut ſufficientem defectionem.

Eden, uoluptas, ſiue deliciæ, uel ornatus. Euila, dolens, ſiue parturiens. Euphrates frugifer, ſiue creſcens. Eua, calamitas, aut uæ, uel uita. Enoch, dedicatio. Enos, homo, ſiue deſperatus, uel uiolentus. Euxuni, ferrum, ſiue peſſimum. Eber, tranſitor. Elmodad, ad matrem eius præcipuam, ſiue Dei menſuram. Ellaſar, Dei declinatio, ſiue hanc ſeparans. Eſrom, iacula gregum. Eſcol, botrus, ſiue ignis omnis. Ephron, puluis mœroris, uel puluis inutilis, ſiue puluis eorum. Eldaa, ad ſcientiam, ſiue de ſcientia. Etheus, formidans, ſiue ſtupens. Edom, rufus, ſiue terrenus. Emor, aſinus. Ephrata, ubertas, ſiue pulueruleneta. Eſer, fictus, ideſt plaſmatus. Esbam, ignis in eis. Ephraim, frugifer, ſiue creſcens. Eſron, ſagittam uidens. Esbel, ignis uanus, ſiue uetus. Hucuſque per breuem litteram e, nunc per productam nominum ſunt legenda principia. Eliſa, Deus meus, uel eius ſalus, uel ad inſulam, uel Dei mei ſaluatio. Elam, ſæculi uel orbis. Emim, horribiles. Eliezer, Dei auxilium. Epha, diſſolutus, ſiue menſura. Eſau, factura, ſiue rubeus, uel aceruus lapidum, ſeu uanus, aut fruſtra. Elon, regio campeſtris, aut quercus, uel roboreus. Eliphaz, Dei mei aurum. Emam, calor eorum. Ebal, uallis uetus aut aceruus lapidum. Ela, terebinthus. Er, uigiliæ, ſiue pollicens, aut reſurrectio, uel effuſio. Enaim, oculi, ſiue fontes. Eroon, ideſt Eroim, in facie eorum, ſiue uigiliæ dolorum.

Fiſon, os pupillæ, ſiue oris mutatio. Fut, Libyæ, ſiue oris declinatio. Fetruſim, diſſoluens menſuram. Filiſtim, cadentes, ſiue ruina poculi, aut cadentes potione. Farao, diſſipans, ſiue diſcooperiens eum. Faleg, diuidens. Ferezei, ſeparantes, ſiue diſſeminati, uel fructificantes.

Fara,

Fara, ferocitas eorum. Fichol, os omnium: ab ore, non ab eſſe. Filiſtiim, ruina duplex. Faldas, ruina paupertatis, ſiue cadens germen. Fau, nihil, aut ſubito. Fiennon, ori eorum, aut ori uincto. Futiſar, os inclinans. ad diſſecandum. Farez, diuiſio. Petreſe, Libycus uitulus, ſiue diſcooperiens, uel certe diuiſio, aut os declinans. Fallui, mirabilis. Fua, hic, aduerbium loci, ſiue rubrum. Fanuel, facies Dei.

Geon, pectus, ſiue prærruptū. Gomer, aſſumptio, ſiue conſummatio, uel perfectio. Gergeſceus, colonū eiiciens, ſiue aduenā propinquantem. Gerara, ruminationem uidit, ſeu maceria. Sed ſciendum quod Gerara interpretatur, incolatus: Gedera uero, maceria, ſiue ſepes. Gaza, fortitudo eius. Gomorra, populi timor, ſiue ſeditio. Sciendum, quod g litteram in Hebraico non habet, ſed ſcribitur per uocalem ע ain. Geter, torcular uidens, ſiue accola explorationis. Gegal, præruptum, ſiue uallis uetus. Geraris, aduenæ propinquantes, ſiue cornupeta eorum. Gaam, uallis æſtus. Gad, tentatio, ſiue latrunculus, uel fortuna. Galaad, aceruus teſtimonii, ſiue tranſmigratio teſtimonii. De hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Gathan, tangens riſit. Geſen, appropinquans palpationi eorum, ſiue uicinitas. Gerſam, aduena ibi, aut adiectio eorum. Gera, ruminatio, uel incolatus. Guni, elatio mea, ſiue hortus meus.

Iobel, dimittens, aut mutatus, ſiue defluet. Iubal, delatus, ſiue dimittens. Iareth, deſcendens, ſiue roborans. Iaphet, latitudo. Iauan, eſt & non eſt, ſiue columba: ſed Syrum eſt. Iebuſeum, calcatum, ſiue præſepe eorum. Ieſtan, paruulus. Iaree, luna. Iobab, mago patre, ſiue diſtillans. Ieſcha, tabernaculum, uel unctio eius. Iſmael, auditio Dei. Iſaac, riſus, uel gaudium. Iedlaph, manum tollens, uel manum ad os. Iexan, durus, ſiue durities. Ieſboch, eſt cinis, ſiue tactus. Iethur, uerſus, aut ordinatus. Iudith, laudans, aut confitens, aut Iudæa. Iacob, ſupplantator. Iuda, laudatio, ſiue confeſſio. Iſſachar, eſt merces.

Ioſeph, augmentum. Iordanis, deſcenſio eorum. Ior, riuus. Iaboch, arena, ſiue lucta. Ieus, parcens, aut faciens, aut commotus. Ieglani, deſpiciens. Iectran, ſuperfluus eorum. Ietheth, dans. Irad, ciuitatis diſſenſio. Iram, ciuitas eorum. Iras, uidit fratrem meum, ſiue fratris mei uiſio. Iamuel, dies eius Deus. Iamin, dextera. Iachin, præparans. Iob, magus. Ioalel, uita Dei, ſiue exordium Dei, uel præſtolans Deum. Iemna, marina, ſiue numerabilis. Ieſua, planicies, ſiue eſt deſiderium meum, aut certe ſaluator. Ieſſul, eſt dolore. Iaſiel, dimidium Dei. Ieſar, figmentum, ſiue tribulatio.

Lamech, humiliatus, aut percutiens, ſiue percuſſum. Ludim, nati, ſiue proſunt fortiter. Laabim, deuſti, ſiue flãmantes. Leſa, in ſalutem. Luth, utilis. Lot, uinctus, ſiue declinatio. Laban, candidus. Lathuſim, malleatores. Laommin, tribus, ſiue matres. Lia, laborioſa. Leui, additus, ſiue aſſumptus. Lotam, uinculum eorum ſiue ipſe concluſus.

Mauiael, quis eſt dominus Deus? uel ex uita Deus: Malaleel, laudans Deum. Mathuſale, mortis concuſſio, uel mortuus eſt, & interrogauit. Magog, quod δῶμα, ideſt tectum, uel de domate, hoceſt, de tecto. Madai, menſura, ſiue quam ſufficienter. Moſoch, prolongatio, ſiue defectio, aut certe compreſſus. Meſraim, hoſtes eorum, ſiue menſura. Sed ſciendum quod Meſraim, Aegyptus appellatur. Meſa, aqua rara, uel euado. Melcha, regina eius. Mamre, diuiſio, ſiue perſpicuum. Maſech, potum dans, ſiue propinans. Moab de patre. Maacha, frangens, ſiue confracta. Madan, metiens, ſiue reſpondens. Madian, de iudicio, ſiue de cauſa. Mabraim, de iucunditatibus. Maſma, exaudientem. Maſſa, leuans, ſiue pondus, aut onus. Mahelethi, chorus, ſeu a principio. Meza, exiſto. Maneeth, requieſcens, ſiue donanti. Maſreca, uectigal uanum, ſiue libans, uel trahens. Meezabel, quam bonus Deus. Matred, percuſſio, ſiue uirga deſcendens. Mizaab, aquam hauriens, ſiue aqua fluens. Mabzar, munita. Magdiel,

diel, de repromiſſione Dei, ſiue turris Dei; uel magnificat me Deus. Madianæi uel Madianitæ, diiudicantes. Manaſſe, oblitus, uel neceſſitas. Merari, amarus, uel amaritudines. Melchiel, rex meus Deus. Machir, uendens. Memphon, de ore eorum. Melchiſedek, rex iuſtus.

Naid, motus, ſiue fluctuatio. Noemina, decus, ſiue uoluptas, uel fides. Noe, requies. Nemrod, tyrannus, uel profugus, aut tranſgreſſor. Niniue, pulchra, uel germen pulchritudinis. Nepthuim, ſcalpentes, ſiue aperientes. Nachor, requies luminis, uel requieſcenti luce, uel obſecratio nouiſſima. Nabaioth, prophetans. Nabdeel, ſeruiens Deo, uel urſus Dei. Nephis, refrigerium, uel anima. Nepthalim, conſeruauit me, uel dilatauit me, uel certe impliciuit me. Naath, requieſcens. Noeman, fidelis, uel motus eorum.

Obeth, longitudo. Ochozath, tenens. Oolibama, tabernaculum meum in aliquo, uel tabernaculi altitudo. Odollamites, conteſtans aliquem, uel teſtimoniū in aqua. Ophim, thalami. Hucuſque cum per o breuem litteram legerimus: exin per extenſum pronunciemus elementum. Ophir ſiue Aphir, quod per ℵ Aleph litteram ſcribitur, interpretatur, irritum, uel herboſum. Ox, uolentem. Omar, populus, uel amarus. Onan, mæror eorum.

Riphat, uidens buccellam, ſiue uidens bona. Rodii, quod Hebraice dicitur, Rodim, interpretantur, deſcendentes, aut patruus iudicans, uel uiſio iudicii. Rechema, tonans, uel excelſa. Rohoboth, inclinatio, uel plateæ. Ragau, ægrotans, uel paſcens. Raphaim, gygantes. Rebecca, multa patientia, uel multum accepit, ſiue patientia. Remnia, uel Ruma, uidens aliquid, uel excelſa. Rachel, ouis, uel uidens principium, aut uiſio ſceleris, ſiue uidens Deum. Hoc autem ſecundum accentuum & litterarum euenit diuerſitatem, ut tam in contrarias ſignificationes nomina cō mutentur. Ruben, uidens filius, uel uidens in medio. Raguel, paſtor Dei, uel pabulum eius Deus. Ros, caput. Rameſſe, pabulum, uel tinea, ſiue malitia de tinea. Quod

in principio dixeramus in uocalibus litteris obſeruandum: eo quod apud nos interdum una ſit littera, & apud Hebræos uariis uocibus proferatur: hoc nunc quoque in, s, littera ſciendum eſt. Siquidem apud Hebræos tres, s, ſunt litteræ: una quæ dicitur ס Samech & ſimpliciter legitur, quaſi per s, noſtram litteram deſcribatur: alia ש Sin, in qua ſtridor quidam non noſtri ſermonis interſtrepit: tertia צ Zade, quam noſtre aures penitus reformidant. Sicubi ergo euenerit, ut eadem nomina aliter atque aliter interpretentur, illud in cauſa eſt, quod diuerſis ſcripta ſunt litteris. Hoc autem, quod in Geneſi diximus, in omnibus libris ſimiliter obſeruandum.

Sela, umbra eius. Seth, poſitio, uel poſitus, aut poculum, ſiue gramen, aut ſemen, ſeu reſurrectio. Sem, nomē uel nominatus. Saba, captus, ſiue captiuitas, uel certe conuertens. Sabatha, gyrans, ſiue circuiens. Sabathacha, circuiēs te, ſiue circumfeſſio tua, uel ſedes tuæ. Sennaar, excuſſio dentium, ſiue fetor eorum. Sidona, uenatio mæroris. Samareum, lanam meam, ſiue coniunctum meum, ſed melius cuſtos. Sodoma, pecus ſilens, uel cæcitas, uel ſimilitudo eorum. Seboim, caprearum, uel damularum, ſiue ſtatio eius mare, aut ſtatio maris. Saleph, miſſa. Sephar, narratio, ſiue liber. Serub, corrigia, ſiue perfectus. Sarai, princeps mea. Sichem, humeri, uel labor. Seor parua, uel meridiana. Sennaab, dentis pater, ſiue fetor patris. Semeber, nomen perditionis, ſiue ibi perditio. Segor, parua: ipſa eſt quæ & ſupra Seor. Sed ſciendum, quia litteram g in medio non habeat: ſcribaturq. apud Hebræos per uocalem ע Ain. Sau, ſiue Sauhe, digne, uel eleuatio. Seir, piloſus, uel hiſpidus. Sara, princeps. Sur, murus, uel directus, aut continens. Saba, conuerſio, ſiue rete. Sue, loquens, ſiue cantilena. Simeon, exauditio, uel nomen habitaculi. Sale, pax, uel reddens. Sichimorum, humeri: ipſa eſt quæ & Sichem. Sed in Latinum & Græcum ſonū uertitur. Sebéon, ſtāte iniquitate. Sophar, ſpeculator eius uel bucina. Samma, perditio. Saphon, ſpeculator.

Sobal,

Sobal, uana uetuſtas, uel uectes ad portandum. Salama, ueſtimentum, uel pacifica. Saul, expetitus, uel abutens. Saua, eloquentia, uel clamor. Sela, ut eius, uel dimiſſio eius, aut petitio. Somtomphanec, corrupte dicitur: nã in Hebræo legimus, Zaphanethphane: quod interpretatur, abſconditorum repertor. Porro ab Aegyptiis didicimus, quod in lingua eorum reſonet, ſaluator mundi. Semrom, nomen uidens, aut cuſtos. Sared, ut deſcenderet. Sephion, egreſſum eſt os triſtitiæ. Suni, pupilla mea, uel ſecundus meus. Sare, malitioſus, uel ſibilans. Syria, ſublimis, ſiue humecta. Satalam, radicatus.

Taeth, occidens. Tacho, ſilens. Talam, ros. Hucuſque cum per litteram t ſimplicem legerimus, nunc, aſpiratione addita, legendum eſt. Thobel, ſiue Thubal ductus ad luctum, uel conuerſus ad uniuerſa. Thiras, timens, ſiue rediens ad ſuperfluum. Thogorma, incolatus quiſpiã, aut interpres. Thares, exploratores lætitiæ, ſiue gaudiũ. Thara, exploratores odoris, ſiue exploratio aſcenſionis, uel paſtio. Thargal, ſciens iugum, uel explorator. Thamar, palma, ſiue amaritudo, uel commutans. Theman, auſter, uel africus. Thamna, uetans, uel deficiens. Tamath, perfecta pars ſiue conſummatio data. Thola, uermiculus, uel coccinum. Thesbon, feſtinus ad intelligendũ.

Vs, conſiliator. Vl, dolens, ſiue parturiens. Vſam, feſtinus eorum.

Zamram, cantico eorum, uel tempus oſtendens. Zelphan, ambulans os: ab ore, non ab oſſe: uel fluens os. Zabulon, habitaculum eorum, uel iuſiurandum eius, aut habitaculum fortitudinis, uel fluxus noctis. Zara, oriens, uel ortus. Zauan, motus, uel fluctuatio eorum. Zohomim, præparati in acie: uel quæ hæc eſt aqua.

INTERPRETATIONES DE EXODO.

Aſer, beatus. Aaron, mons fortitudinis, ſiue mons fortis. Ahebérim, Hebræorum, uel tranſeuntium. Aphe rezai, ſeparati, ſiue abſque muro. Anacim, humilitas ua

na,

na, ſiue humiles uanos, uel humiles conſurgentes, aut reſponſio uana, aut monile colli. Aod, glorioſus. Amrã, populus excelſus. Aminadab, populus meus ſpontaneus. Abiu, pater meus eſt, ſiue pater ipſe. Aſir, uinctus. Abiaſar, patris mei collectio. Amalech, populus brutus, ſiue populus lingens. Abiud, patris robur, ſiue pater eorum. Accherubim, cognoſce & intellige, ſiue ſcientiæ multitudo. Achiſamech, fratrem meum roborans.

Beſeleel, in umbra Dei. Beelſephon, habens ſpeculã.

Caath, patientia, uel molares dentes, ſiue dolans, aut componens. Cades, ſancta. Chanani, negotiatores, ſiue hic pauperculus, aut præparati, uel humilitas. Charmi, uinea mea, uel agnitio aquæ. Cherubim, ſcientiæ multitudo, aut ſcientia & intellectus.

Dan, iudicium, uel iudicans. Ebreorum, tranſeuntiũ. Ebrioth, tranſitus. Ethi, timuerunt, ſiue obſtupuerunt. Emori, mater lux mea. Eui, ferales, uel feroces. Enoch, dedicauit. Emorræum, loquentem, ſiue amaricantem. Eſrom, ſagittam uidens, ſiue atrium triſtitiæ, uel fortis. Ebron, participatio triſtitiæ, ſiue fortitudinis, uel augmentum ſempiternum. Eleazar, Deus meus adiutor, ſiue Dei adiutorium. Edon, rufus. Hucuſque per e breuem litteram legimus: exin per extenſum legamus elementum. Eliſaphan, Dei mei ſpecula, uel Deus meus abſcondens. Eliſabei, Dei mei ſaturitas, uel Dei mei iuramentum, aut Dei mei ſeptimus. Elcana, Dei poſſeſſio. Ethan, conſummatus, ſiue ſuſcipiens nauigationem. Elim, aries. Epha, menſura. Eliezer, Deus meus adiutor. Eeliab, Deus meus pater.

Farao, diſſipans, ſiue diſcooperuit eum. Fitom, os abyſſi, uel ſubito. Fua, hic, aduerbium loci; ſiue apparebo: ſed melius rubrum. Fallu, mirabilis. Futiel, hic declinãs Deum: aduerbium loci, non pronomen: uel declinans Deus, ſiue oris declinatio Dei. Finees, ori parcens, uel ore requieuit, aut oris augurium. Filiſtim, ceciderunt duo. Faſech, tranſgreſſus, ſiue tranſcenſio.

Gad, tentatio, ſiue accinctus, uel latrunculus. Gerſam, aduena ibi. Gerſon, eiectio eorum, ſiue aduena ibi, aut, aduena pupillæ. Gadiel, accinctio mea Deus. Gadi, hædus, ſiue tentatio mea. Gamaliel, reddidit mihi Deus. Goel, propinquus, ſiue redimens. Galaad, aceruus teſtis. Super hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Gani, horti, ſiue arrogantia mea. Gabua, ſublimitas. Gomor, menſura Atticorum chœnicum trium.

Iſrael, eſt uidere Deum, ſiue uir aut mens uidens Deũ. Et de hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Ietro, ſuperfluus huius. Ieſubæi, calcatus, ſiue præſepe meum. Iamuel, dies eius Deus. Iamin, dexterea. Iachin, præparans. Ieſſar, eſt meridies, ſiue meridianus, aut unctio mea, uel μεταφορικῶς oleum. Iochabed, ubi eſt gloria, ſiue eſt grauis, aut Domini gloria. Ithamar, ubi amarus, uel ubi palma, uel eſt amarus, ſiue inſula palmæ. Ieſus, ſaluator. In, menſura liquentis materiæ.

Leui, additus. Lobeni, filio meo, uel cor ego, aut cãdor.

Meſraim, hoſtes eorum, uel Aegyptus. Moyſes uel Moſes, attractans, uel palpans, aut ſumptus ex aqua, ſiue aſſumptio. Madian, de iudicio. Merari, amara, ſiue amaritudines. Mooli, de infirmitate, ſiue chorus meus, aut ab initio. Moſi, attrectator, ſiue palpator meus. Miſael, tactus Dei, ſiue quis interrogauit. Magdolon, quis grandis, uel turris. Moab, de patre. Maria, illuminatrix mea, uel illuminans eos, aut ſmirna maris, uel ſtella maris. Mara, uel merra, amaritudo. Marath, amara. Manhu, quid eſt hoc?

Nepthalim, latitudo. Naphec, pruna, uel carbo, ſiue ſeductio. Naaſſon, augurans, uel augur fortis. Nadab, ſpontaneus. Naue, ſemen, germen, uel pulchritudo.

Oziel, fortitudo mea Deus. Omer, criſpans, ſiue manipulus. Oliab, protectio mea pater. Oephi, trium modiorum menſura. Nomina quattuor quæ ſequuntur, per extenſam legenda ſunt litteram. Oreb, ardor, ſiue ſiccitas, aut coruus, uel ſolitudo, Ori, lux mea. On, labor,

uel

uel dolor. Or, iracundia.

Ruben, uidens filius, uel uidentem filium. Rameſſes, intonuit lætus, ſiue malitia de tinea. Raguel, paſtio Dei, ſiue amicus eius Deus. Raphidim, laxæ manus, uel ſanitas iudicii, aut uiſio oris ſufficiens eis.

Symeon, audiuit triſtitiam, uel nomen habitaculi. Sephra, adhæſit, uel placens. Sephora, auis eius, uel pulchritudo, ſiue placens. Sor, meridianus. Sotiel, coangu ſtans Deus, uel robuſtus Deus. Salu, tentatio reſpiciens. Saul, expetitus ſiue abutens. Semei, audi, uel auditio mea. Setri. exactor meus, uel abſconſio mea. Sochoth, tabernacula. Sur, murus, aut robuſtus, ſiue anguſtia. Sin, amphora, uel tentatio, ſiue rubus. Sinai, rubus, amphora mea, ſiue menſura mea, uel mandatum. Sabbata, requies. Sethim, ſpinarum.

Theman, auſter. Thelame, riui aquarum, uel ager aquarum. Thola, uermiculus, aut coccinum. Theth, ſubter.

Vr, ignis, aut lumen, uel luminoſus. Zabulon, habitaculum fortitudinis. Zecri, memoria mea.

Finiunt interpretationes Hebraicorum nominum libri Exodi: inter quas & quæſtiones de Leuitico potes inuenire, exceptis quattuor, quas ſubnectere curauimus.

Badrifath, κλίμα idest, plaga: uerbigratia, quod dicimus plaga ſeptemtrionalis, uel meridiana. Melcho, tege. Salumith, retributio, uel pacifica.

INTERPRETATIONES DE NVMERIS.

AARON, mons fortis. Aminadab, populus meus ſpõtaneus. Amiuth, populus meus inclytus. Abidan, pater meus iudex. Aggelaoni, annunciat iniquitatem meam. Ahiezer, frater meus adiutor. Amiſaddai, populus meus ſufficiens. Acharan, turbauit eos. Ahira, fratris mei amitus. Anam, nubes. Abia, pater meus iuſte, uel patris mei abundantia. Aſeroth, atrium anguſtiæ, ſiue beatitudinis. Amiel, populus meus Dei. Amath, indignatio, uel

uter.

uter. Ahiman, frater meus quis. Anachim, monile collo ſublimi. Aethi, obſtupefaciens, ſiue perterrens. Abiram, pater meus excelſus. Aunan, non eſt, uel inutile. Arrad, ſuſcitauit deſcendens, uel ſuſcitauit deſcenſionem. Atarum, exploratorum. Aei, quam Græci λιθολόγημα uocant. Arnon, aceruus triſtitiæ, ſiue laus. Ar, ſuſcitauit, uel uigilia. Ammon, populus mæroris. Aggag, δῶμα, ideſt tectum. Aſur, beatitudo, ſiue greſſus. Aggi, feſtiuitas, ſiue ſollemnis. Arodi, maledictio ſufficiens, ſiue maledictus. Arieli, leo Deus meus. Ammon, pepercit. Aſereel, beatus Deus. Aphar, fodit, ſiue humus. Agla, ſollemnitas iſta, ſiue uitulus. Achiram, fratris mei ſublimitas. Arad, deſcendi. Aber, commiſit, uel certamen iniit, aut particeps. Araboth, humilem, planam, atque campeſtrem. Abarim, in tranſitu: quod ſignificantius Græce πεϱῶν dicitur. Atharoth, coronæ. Aroer, ſubleuans, uel uacuefactio, uigilis, aut myricæ. Abiroth, ſcalptum. Alas, fermenta, ſiue commiſce: quod Græce dicilur φύϱαμον. Arada, obſtupuit, admiratus eſt. Aſmona, feſtinus, ſiue feſtinans, aut numera. Aggedgad, annuncia, ſiue accinctus, uel latrunculus. Achiam, umbraculum, ſiue prærupta. Alamon, ſuper multitudinem, aut deſpectio. Abetſatim, luctus litorum, uel riparum. Achrabbim, ſcorpiones, uel decentem. Adar, ſublimis, uel pallium. Aſemona, os eius: ab oſſe, non ab ore. Aſmo, nouiſſimum eius. Arebla, inſidiatrix. Ain, fons. Azan, fortitudo eorum. Achidod, fratris mei gloria.

Beniamin, filius dexteræ. Bamot, in morte, ſiue excelſa. Baſan, bruchus, ſiue pinguedo. Nam quod interpretari ſolet ignominia, uel confuſio, Buſa dicitur. Balach, lingens, uel elidens, aut inuoluens. Balaam, uanus populus, ſiue præcipitans eos, uel ſine populo. Beor, impelle. Baal, habens, ſiue uir. Beelphegor, habens os pelliceum. Bechor, in ſagmate, uel ingreſſus eſt agnus. Bale, præcipitauit, ſiue abſorbuit. Baria, in malis, ſiue in commutatione eius. Beelſephon, habens aquilonem, ſiue ſpeculam.

culam. Baon, in iniquitate. Bammech, electa commotio. Bethanamra, domus bardorum, ſiue domus amaritudinis. Beelſephon, aſcenſio ſpeculæ. Betharan, domus arcæ uel montium, aut aſcenſus humilium. Baalmeon, habens habitaculum. Benachan, filius neceſſitatis. Baci, luctus, ſiue in uomitu, aut uetus.

Cades, commutatus, ſiue ſanctus. Ceni, ærarius meus, ſiue nidus meus; aut poſſeſſio. Citus, ſtupentibus, ſiue mirantibus. Canat, æmulatio, ſiue zelotypia. Calaath, eccleſia uenit, uel uoces. Cadesbarne, commutatus, electus, uel mutabilis. Cariathaim, uilla, uel opidum eorum. Core, caluicium. Camuel, reſurrectio Dei, aut ſtabit Deus. Hucuſque per c litteram ſimplicem legerimus: exin aſpiratione addita, nominum ſunt legenda principia. Chanaan, reuerſus eſt, ſiue quaſi reſpondentes, aut quaſi mouentes. Chaleb, quaſi cor, aut omne cor, uel canis. Chamos, congregatus, uel quaſi attrectatio. Chozbi, calix in me, ſiue immola mihi. Chenneroth, cithararum ſignũ, aut quaſi lucernæ. Chaslon, ſcelerata triſtitia, uel quaſi protectio. Cherubim, quaſi plures, aut uermiculata pictura, uel ſcientiæ multitudo.

Duel, agnoſcant Deum. Dathan, donum eorum, ſiue ſufficiens donum. Dibon, ſufficiens ad intellectum, uel abundanter intelligens. Dibongad, ſufficienter intelligens tentationem. Dapheca, adhæſit, ſiue remiſſio. Deblaim, lateres, ſiue maſſas, quæ de recentibus ficis compingi ſolent: quas Hebræi deblatan, Græci παλάτας nuncupant. Itaque in præſenti loco, nomen quod propoſuimus, interpretatur, palatæ eorum.

Ephraim, creſcens, ſiue frugifer. Eldad, ad ſolũ, ſiue ſolitarium, uel ad unum. Erma, anathema eius. Eſebon, cogitatio, ſiue cingulum mæroris. Edraim, deſcenſio paſtorũ. Elcan, pars eorum, ſiue teſtimonium eorũ. Esbel, ignis uetus, ſiue uanus. Eui deſideraui. Elade, ad aſcenſum. Ebrona, tranſgreſſus, ſiue, transgreſſio. Eniel, gratia mea Deus. Ephod, ſuperindumentum, uel ſuperhumerale. Eſcol, botrus,

trus, ſiue ignis omnis. Hucuſque per e breuem litteram legimus: exin per extenſum legamus elementum. Eliſar, pater meus fortis, ſiue pater meus coanguſtans. Eliab, Deus meus pater, uel Deus pater. Elon, exercitus fortitudo. Eliſame, Deus meus audiuit. Eliſama, Deus meus audiens. Eliſaphath, Deus congregauit, uel Dei mei protectio, ſiue abſconſio. Enan, nubes. Edrai, inundatio paſcet me. Er, uigilans, aut conſurgens, uel pollicens. Elon, quercus, ſiue Aulon: de quo in libro locorum plenius diximus. Eran, uacuefecit. Ethan, fortem. Eſaun, uoluntas mæroris, ſiue fortitudinis. Enon, fons triſtitiæ. Elidad, Deus meus patruelis, uel Deus meus patruus.

Fadaſſur, redemptio fortis, ſiue uallata. Fegiel, occurre mihi Deus, uel occurſio Dei. Faran, ferus eorum, uel frugifer. Falecti, ſaluator meus. Faleth, ruina, uel deiectio. Faſga, abſciſus, uel dolatus, aut os multum: ab ore, non ab oſſe. Fethora, oris exploratio, ſiue buccella luminis, uel os turturis. Fagur, oris pellis, uel hiauit. Finees, os requieuit uel ſilet, uel ori pepercit. Farez, diuiſio. Finoni, os meum nepotum. Farnac, uitulus ſaginatus, aut diſceſſio mea. Gedeon, tentatio iniquitatis, uel tentatio iniquitatis meæ. Garizim, diuiſio, ſiue præciſio.

Iſanne, innuit, uel innuens. Iegal, propinquus, uel redimens. Ieſu, ſaluator. Iazer, adiutum. Iarden, deſcēſio eorum, uel uide iudicium. Iaſſa, dimidia, uel factum mandatum. Iaboch, lucta, uel puluis. Iarib, odor eius, uel luna. Iaſub, conuerſio. Ialel, expectauit Deum. Iamna, mare, uel dextera eius. Ieſeui, quod eſt deſideraui, uel æqualis meus. Iaaſel, dimidiauit Deus. Ieſer, plaſmauit, hoceſt finxit, uel fictum. Iair, illuminas. Ietebata, bonitates, ſiue declinauit ut ueniat. Iſimoth, adducet mortem. Iegali, redimens me, uel propinquus meus.

Lael, in Deum, uel Deo. Lomna, alba, uel candida.

Manaſſes, obliuioſus, uel quod oblitus eſt. Madian, contradictio, uel reſponſio. Medad, menſus eſt. Michael, quis ut Deus. Machi, quid. Matana, donum. Medaba,

aquæ

aquæ emittentes. Machir, reſtituet, ſiue uenundabit, uel de infirmitate. Mala, chorus, uel infirmitas. Melcho, rex eius. Malchiel, rex meus Deus. Machebloth, ecclesia. Macha, dulcedo, uel ſaturitas. Maſeroth, excluſiones, uel uincula, aut ſucceſſiones, ſiue diſciplinæ, quod in noſtris codicibus Mazuroth legitur.
Nathanael, Deus meus, uel donum Dei. Naabi, abſcondit, uel requieuit in me. Nefe, ſufflans, uel ſuſpirans. Namuel, dormiuit Deus, ſiue in quo Deus. Noa, motus, quem Græci ſignificantius σάλον uocant. Neeman, decus, ſiue motus eorum. Namra, pardus, ſiue amaritudines. Nabau, ueniemus, uel in concluſione. Nobe, latrans. Naaſon, ſerpentinus, uel augurium.
Othotham, ſignum eorum. Ozin, auris. Oſan, maritima eorum, uel thalamus eorum. Ofir, ignominia. ſed apud Hebræos per heth litteram ſcribitur. Hucuſque per o breuem litteram legerimus: exin per extenſum legamus elementum. Obab, dilectus, ſiue amplexus, aut ſepes. Ori, coquens, uel claudens me, uel apprehendens. Oſee, ſaluator, ut ſaluans. Onam, dolor, uel triſtitia eorum, aut muſſitatio, uel murmuratio. Or, lumen. Obat, magus. uel pythoniſſa, quam Græci ἐγγαςρίμυθον uocant. Og, coaceruans, ſiue abſconditus. Oni, dolor meus.
Rafao, ſanans, aut medicans. Rahob, plateæ, ſiue latitudo. Recem, uarietas, ſiue pictura. Rebe, quattuor, ſed per ain litteram ſcribitur. Ratma, uiſio conſummata, ſiue iuniperus, uel ſonitus. Remmonfarez, mali granati diuiſio, ſiue ſublimium diuiſio. Reeſa, frenum.
Saddeſor, uberum eorum lux, uel uberum lumen. Salamiel, retribuens mihi Deus, uel pax mea Deus. Suriſaddai, continens mea ubera, uel fortis meus Dominus. Suriel continens me Deus, uel fortis meus Deus. Scar, puſillus. Samoe, audiens. Saphar, iudicauit. Sodi, arcanum meum, uel excluſit me. Suſi, equus meus. ſethur, abſconditus, ſiue diuertens. Siſai, longæuus meus. Soontapnis, urbs Aegypti. Seon, germen quod non eſt, uel germen

men inutile, uel alloquium inutile, aut calor, ſiue tentatio laceſſens. Sefor, auis. Sethim, ſpinæ. Sathan, contrarius. Seth, poſitio, ſiue poſuit. Seir, piloſus, uel hircus. Salu, tentatio reſpiciens: ſed melius ἀϑάϑης, quē fortunatum uel uegetum poſſumus appellare. Seſion, abſconditus, uel egredere os, uel mæroris, aut ſpecula eorū. Soni, coccus, uel pupilla mea. Sela, petitio, uel petens. Semron, nomen uidit, uel cuſtos eius. Sichem, humerus. Semidahe, nomen meum ſcientia. Salphaad, umbra formidinis, ſiue umbra in id ipſum: ideſt, pariter. Sutala, poculum mixtum, ſiue ſpina uiridis uel madida. Suſan, atterens, ſiue ad umbraculum raſtrorum, quód Hebraice dicitur ſuſaſim. Sofar, tuba. Sarahe, uelamen, ſiue princeps fratris. Sicher, ebrietas. Salim, redde. Sabama, cōuerſió quæpiam, ſiue leua in eis, uel tolle altitudinem. Saſan, labium, uel hericius, aut lepus. Sotheth, tabernacula. Salmona, umbra portionis, ſiue umbra numerauit, aut imago eius. Sin, ſitiens. Senna, uoluntas, ſiue mandatum eius. Sedada, ex latere eius. Safan, labium, ſiue barba ſuperioris labii, quam Græci *μύϛακα* uocant. Safatam, iudicans populum. Samuel, nomen eius Deus. Salomi, pax mea.

Thola, uermiculus, uel coccinum. Therſa, complacēs ſibi, quod Græce melius dicitur *ἐυδοκῦσα*. Thena, caſtra, uel donata. Theth, ſubter. Thare, exploratio, uel paſtura, ſiue nequitia. Hæc omnia, quæ ex littera hac poſuimus, cum aſpiratione in ſuis legenda ſunt principiis.

Vapſi, finis meus. Zachur, memor. Zarad, alienus, uel deſcenſio. Zoob, aurum. Zemeri, iſte exacerbans, ſiue amaricans. Zare, ortus. Zefer, hoc os uidiſtis: ab ore, non ab oſſe. Zamri, pſalmus, uel canticum meum.

DE DEVTERONOMIO.

Astaroth, caulæ, præſepia, ouilia, uel atria. Aza, fortitudo eius. Araba, occidens, ſiue ueſpera. Argob, maledicta ſublimitas. Aui, feri. Auothiair, gloria luminis,

uel uita luminis, ita tamen ut pronuncietur auathiair. Acan, neceſſitas. Aſeroth, atria, ſiue ueſtibula, ſi tamen per heth, & zade litteram ſcribatur. Si uero per aleph & ſin, beatitudines ſonat. Amora, populi illuminatio, ſiue populus eius. Adama, humus. Beelſegor, habens os pellis, ſiue ſuperior pellis. Baſar, anguſtia, ſiue in anguſtia, uel infantia. Boſor, in anguſtia. Beroth, putei. Barne, filius mutationis. Ballam, uanus populus. Cademoth, a principio mortis; ſiue principium mortis. Tria nomina hæc quæ ſequuntur ex c, per aſpirationem legenda ſunt. Chorreus, iracundus, ſiue de foramine, quem Græci τρώγλη uocant. Capthurim, manus tortorum, ſiue exploratorum. Chaptor, Cappadocia. Edraim, innundatio malorum, uel natiuitas peſſimorum, ſiue deſcenſio paſtorũ. Erma, anathema. Euim, iniqui. Ermon, anathema triſtitiæ. Eſdod, effuſio. Emmim, populi. Quattuor nomina quæ ſequuntur, per extenſam uocalem legenda ſunt. Eſau, aceruus lapidum, ſiue collectio lapidum, quod dicitur λιθολόγημα, uel fruſtra aut factura, ideſt ποίησις. Elath, terebynthus, uel aulones. Emim, terribiles. Ebal, uorago uetus. Faſga, abſciſa, uel dolata, ſiue os delicti. Faras, auctus, ſiue ſuccreſcens. Fennador, conuerſio generationis. Gaza, fortitudo. Sed ſciendum, quod apud Hebræos non habeat in principio litteram conſonantem, uerum incipiat a uocali ain, & dicatur Aza. Geſuri, iuxta lumen, uel uicinia luminis. Golan tranſmigratio eorum, uel uolutabrum eorum. Gerſeum, colonum applica. Gaulō, uolutatio eius. Gorizim, diuiſio, ſiue aduena. Galgal, rota, uel reuelatio. Gai, uorago Gebal, uorago uetus, ſiue λιθολόγιον. I litteram & L iccirco prætermiſimus, quia eadem nomina in cæteris libris interpretantur; & ſuperfluum eſt dicta uel dicenda repetere. H autem a pleriſque aſpiratio putatur eſſe, non littera. De K ſuperfluum eſt facere mentionem: cum etiam apud Latinos, exceptis Kalendis, ſuperflua iudicetur. Igitur obſeruandum, quod eadem nomina, quæ hic uel alibi prætermiſſa ſunt, in aliis

libris

libris poſſumus inuenire. Miſor, directum, quod Græce dicitur εὐθὺ, uel plana atque campeſtria. Maachati, fracti ſunt mihi, aut uenter percuſſus. Moſera, eruditio, uel diſciplina eius. Mamoazer, de longe, ſiue alienatus. Oraim, conceptus, ſiue comprehenſio. Raſaim, medici, uel gygantes, Rabbath, multitudo, uel grandis. Rubeni, uiſio filii mei, uel uidete inter me. Ramoth, excelſum ſignum, ſiue uidit mortem, uel excelſa. Sidon, uenatio triſtitiæ, ſiue inutilitatis. Sareon, princeps mæroris. Sanir, leua nouitatem, ſiue dens lucernæ. Salacha, leuans ueni, uel tollens uenit, Sethim, ſpinæ. Seboim, caprea, uel damma, aut ſtatio eius. Sames, mandatum humile. Sina, tentatio, ſiue rubus, ſi tamen per ſamech litteram ſcribatur. Thebel, inſulſitas. Zozomim, hæ cogitationes, ſiue quæ eſt hæc aqua, uel in acie præparati.

QVAESTIONES IN LIBRVM Ieſu Naue.

AIN, quæſtio, uel chaos. Adonibezech, Dominus meus fulgurans, uel Dominus contemptus uani. ſi uero per ſade litteram ſcribatur, interpretari poteſt Dominus meus iuſtus. Azeca, fortitudo, ſiue decipula. Aulon, quę ſupra aulonem diximus: quod ſi ægion legere uolueriums, interpretatur, uacca eorum. Aſer, ſagitta luminis. Araph, medicamentum: quod ſi legere uolueriums ara, interpretatur furibunda. Araboth, humilia, plana, atque campeſtria. Alac, pars mea, ſiue lubricum. Aermon, anathema mæroris, uel triſtitia. Anaba, uua, uel humilitas mea. Aſdod, diſſolutio, uel effuſio, ſiue incendium. Arnon, lumen eorum, aut maledictio eorum. Aroer, ſuffuſio, uigiliæ ſiue exurgens uigilia, ſed melius myricæ. Ader, grex. Amanon, mons Ciliciæ, qui & thuris: inde Amana, inquietus, turbulentus uel dens uigiliarũ. Adram congregatio eorum. Afec, cõtinuit, ſiue continentia. Adraim, inundatio peſſimorũ. Accaron, eruditio triſtitiæ, uel ſterilitas. Amas,

indignatio, uel furor. Azotus, ideſt aſdodii, gens patrui
mei, uel incendia. Aſcalon, appenſa, uel ignis infamis.
Aſaar, mane, diluculum. Achrabbim, ſcorpiones. Adar,
magnificus, ſiue pallium. Aſamona, os eius: ab oſſe, nō
ab ore. Achor, turbatio, uel tumultus. Adomim, rubra.
Anacam, humilis, exurgens. Ahiman, frater eius. Acſa
claudicans, uel factura, ideſt ποίησις. Atoniel, tēpus eius
Dei, uel reſponſio Dei. Adada, uſque ad teſtimonium.
Aſergadda. atrium accinctionis eius. Aſmona, celeriter
numera. Aium, acerui lapidū: ideſt λιθολόγιον. Ain, fons,
uel oculus. Ain, chaos. Aingannim, fons, aut oculus
hortorum. Adollamim, congregatio eorum. Adaſa, no-
ua. Aathar, deprecatio. Achazib, mendacium, ſiue ſtul-
titia. Ani, pauper. Arab, inſidiæ. Ammeta, luctus: Ac-
cen, nidus. Alala, laxitas. Araba, multa, uel inſidiæ, oc
cidens, ſiue aſpera. Ataroth, corona. Aſreel, beatus De-
us. Agla, feſtiuitas eius. Aſer, beatus: ſi per aleph & ſin
litteram ſcribatur: ſin autem per heth & ſade, atrium in-
terpretatur. Amathim, indignatio, ideſt bilis eorum.
Anem, circuli, uel coronæ, ſiue præcinens. Acrim, acer
uus lapidum: ideſt λιθολόγιον. Aphara, uitulus, uel tau-
rus. Aſara, humus eius: aliis quippe litteris ſcribitur.
Ammona, populus eius. Aſani, uolans ego. Aalee, mil-
le. Aſarſualim, atrium uulpium. Aſom, os, ab oſſe, nō
ab ore. Aſan, fumus. Aſarim, fodiens mare. Ames, ro
buſtus. Amad, populus adhuc. Acharan, turbans eos.
Ammon, populus mæroris. Amma, populus eius. Anna-
ceb, cognomentum. Aſeph, atrium, ſiue ueſtibulum. Ada
me, cruores, ſiue ſanguines, numero plurali. Aialon,
campi, uel aulones. Anathoth, obediens, uel reſpondēs
ſignum. Abdo, ſeruus eius. Ammador, populus genera-
tionis. Alax, laxitudo, quam Græci χαυνότην uocant, ſi
ue leuitas, per extenſam primam ſyllabam. Aſtarten, fa-
cturam ſuperfluam, ideſt ποίησιν περιττήν. Aſtaroth, fa-
ctura, ideſt ποίησις exploratorum.

Bethauen, domus inutilis. Babylon, confuſio. Betha-

ran,

ran, domus iræ, uel domus montium. Balagad, habuit accinctum, uel uir accinctus; aut uir pirata, uel fortunatus. Bethaſi tmoth, domus deſerta, uel domus adducens mortem. Bamoth, excelſa. Baal, habens. Baalmeon, habens domicilium. Bethſeor, domus oris pellium. Begumim, fabri cementarii. Betharam, domus ſublimium, ſiue montium. Bethanamra, domus pardorum, ſiue amaritudinum. Bethaglam, domus feſtiuitatis eorum. Betharaba, domus humilis, uel ueſperæ. Boon, pollex, uel in medio. Baala, habens eam, uel ſupra. Bala, habens eam, uel uir eius, ſiue uenit hæc. Baaloth, in aſcenſu, uel aſcenſus, numero plurali. Bethaſeleth, domus ſalutis. Bazeota, deſpectio, ſiue contemptus. Baal, uetuſtas. Baſecoth, adeps, uel defecatio. Bethdagon, domus tritici. Bethaſue, domus mali: non a malitia, ſed ab arbore intelligendum. Bethſur, domus robuſti. Bethanoth, domus præcinentium. Betharaba, domus multa, uel grandis. Benennam, in eis, uel in medio eorum. Bethagla, domus feſtiuitatis eius. Beroth, putei. Betula, uirgo. Bethmarcaboth, domus quadrigarum. Bethlabaot, domus uenientium. Balathad, habitus: ab habendo, non habitu, ideſt cultu ueſtis. Beram, puteus altitudinis. Bethſeſe, domus oris florentis. Bethſamis, domus ſolis. Bethen, uenter. Bethemec, pomus uallis. Benael, ædificatio Dei. Bethanab, domus humilitatis, uel domus reſpondens. Belathala, habita: genere feminino, ab habendo: participiũ eſt, non uerbum imperatiuum. Benebarach, filius fulguris. Balac, elidens. Cariathiarim, ciuitas, uel uilla ſiluarum. Cadesbarne, commutata, electæ, ſiue ſanat electe. Cades, ſanctitudo, uel ſancta, ſiue mutata. Cariatham, ciuitas eorum, uel uocatio perfecta. Cain, lamentatio. Ceila, ad fundam iacta, ſiue ſuſcitans eam, aut tollens ſibimet. Carmelus, mollis, ſiue cognitio circumciſionis. Cariathbaal, ciuitatem habuit, ſiue ciuitas habita. Cane, calamus. Notandum quod latinum canna, de lingua Hebræa ſumptum eſt. Caſim, ſummitas, uel principium.

pium. Cathat, ſiue caath, morſus, uel congregati. Caſeon, duri fortitudine. Caſabam, congregatio eorum. Cartham, uocationem perfecit. Cedemoth, prius, uel orientalis. Hucuſque per c ſimplicem litteram legimus, exin aſpiratione addita legendum eſt. Chidon, ſcutum, uel clypeus. Chiſara, catulus eius, uel manus diſſipata, ſiue expiatio. Quod autem diximus, catulus eius, leonem ſignificat: quem Græci uocant σκύμνον. Chermel, molle, uel tenerum, ſiue cognitio circumciſionis. Melius autẽ ſi interpretetur, agnus tener. Chellon, reuelatio eorũ. Chiſil, robuſtus. Chabon, quaſi intelligens. Chereloth, uidiſti ſignum. Chiſiloth, ſtulti ſignum. Chabul, quaſi germen.

Dabir, loquens, uel loquela, aut urſum timens. Dar, generatio. Dibon, abundanter, uel ſatis intelligens. Dabira, loquens, uel eloquentia, uel urſum timens. Dimona, ſatis numerans, uel ſublimitas. Dalam, egens pauper. Daleam, egeſtas eorum. Duma, ſilentium, ſiue gaudium. Dana, cauſa, uel iudicium eius. Dabath, clunis. Dabrath loquela. Dedara, generatio eius. Domna, ſilentium.

Ellom, uitulus mæroris, uel feſtiuitas eorum. Eſdod, effuſio, uel incendium, ſiue ignis patruelis. Euæus, lapides colligens, quod Græce dicitur, λιθόλογος. Euei, deſiderans, ſiue eſt. Eſrom, iraſcens, uel ſagitta uiſionis. Eneam, ecce iſta, uel ecce ſunt. Emmam mater eorum. Eltholet, ad natiuitatem. Ermon, anathema ſiue damnatio. Eſchaol, ignis parturitionis. Eſna, δευτέρωσις, quam nos a ſecundo numero dicere poſſumus ſecundantẽ, uel ignis, uel ediſſertio. Eſchamina, concitatio. Eglon, uacca eorum. Eſaan, innitor, ſiue confirmo. Elthechem, protulit. Emec, uallis. Eglon, feſtiuitas iſta, uel uitulus mæroris, uel iuuencæ. Elec, portio. Emecaſis, uallis conciſionis. Erma, anathema eius. Ennathon, gratiam dantes. Enarad, ecce concepit. Elcath, portiunculam. Elam melech, ad regem. Eſtamoe, mulier uentris. Elthaci, nequaquam uomentem. Hucuſque per e breuem litte

ratū legerimus, exin per extenſum legamus elementum. Elo, exercitus eius, pro *δὺναμις* enim ſemper in Hebræo aut turmæ militum deſcribuntur, aut opes. Engaddi, fons hædi. Endor, fons generationis. Engannim, fons hortorum. Ennadda, fons exacutus. Edroi, inundatio paſcens me. Eram, uita ſublimis. Feſga, dolata, ſiue præciſa, aut oris multi. Faleſti, ſaluans me.

Gazer, præciſio, ſiue diuiſio, uel conſtrictio. Goſnam, iuxta eam, uel applicatam. Gaza, fortis, ab ain litera incipiens, non a conſonante, gimel. Geth, torcular. Geſſor, applicans lumen, uel applicans dirigentem. Galiloth, reuelationis, uel tranſmigrationis. Gazeo, robuſto. Getheo, torculari. Gadera, ſerpes eius. Gaderoth, maceria, uel ſepes. Galioth, colles. Gabaon, collis mæroris. Getthaafer גתק-חפר, torcular eius humi, uel foſſum. Gabathon, ſublimitas eorum, uel collis mæroris. Gethremmon, torcular excelſum, uel torcular ſublimium. Golam, tranſmigratio eorum. Galim, loca paluſtria, uel aceruι. Galgalis, uolutabrum. Gabaath, collis patruelis.

Ierimoth, timens mortem, uel altitudo mortis. Iaſie eſt os: ab ore, non ab oſſe. Iabin, intelligens, uel intelligentia, uel ſenſus, uel prudentia. Iecmam, poſſedit populum. Iazer, auxilium. Iarim, ſaltuum, uel ſiluarum. Iebneel, ædificatio Dei. Iagur, colonus, uel aduena. Ietan, mercedes. Ietrael, honeſtas Dei. Iepte, aperiens, uel apertus. Ianum, dormitans. Iecta, extenderunt. Iezrael, ſemen Dei. Ierdom, incubuit populus. Ianua, requies. Ieblaam, deſipiſcens populus. Ierphal, dimiſit Deus. Iecnaam, poſſeſſio populi. Iaſie, adapertio, uel oſtenſio, ſiue ſuperficies. Iepheel, aperiet Deus. Iedala, manus, maledictio. Iaiel, requies Dei. Ieraon, timebunt. Ierachon, aurugo: quam Græci *ἴκτερος* uocant. Ieſſonne, nudus, uel conuerſio. Ieta, inclinatio. Iezel, fortitudo, uel adiutorium.

Lachis, intereſt, uel ſibimet uiri. Lobna, candor, uel lateres. Labo, ingreſſus, ſiue uenientes. Laamas, ad ini-

quitatem. Luza, amygdalon, licet quidam interpretentur κλοιὸν torquem, uidelicet damnatorum: quam uulgo boiam uocant. Poteſt autem interpretari & hic ipſe. Labec, acceptabilis. Lacum, ad conſurgendum. Leſem, ad nomen. Leſemdam, nominis iudicium.

Meceda, exuſtio, ſiue orientalis, uel inanteceſſum, id eſt, prius. Madon, contradictio, ſiue habitatio. Maſepha, ſpecula, ſiue de ſpecula. Maſphat, ſpeculatio, uel contemplatio, uel intentio, uel locus iudicii. Marom, ſublimis, ſiue de excelſo. Maſarphoth, incendia, ſiue de tribulatione roſtrorum. Maachati, uenter cæſus, ſiue facta eſt mihi. Marom, aliter amara triſtitia. Mageddo, pomorum eius, ſiue cenacula eius. Medab, aquarum fames. Mephaat, aquarum impetus, ſiue ab eis tempora. Manaim, caſtra. Meſphat, iudicium. Maabeel, congregatio Dei. Modaba, natiuitatis. Meda bena, de oneribus. Magdalgad, turris piratæ, uel turris accincti. Mareſa, a capite. Maon, habitaculum. Maaroth, ſpeluncæ. Meddin, iudicium. Maala, chorus. Melch, regina. Melſa, rixa, uel azyma. Matala, amara conſcenſio. Maalaph, de mille, ſiue de doctrina. Magdaliel, turris mea Deus. Maſadda, requirentem, ſiue retinentem. Miſor, directa, ſiue campeſtris, uel de tribulatione.

Naphetdor נפת-דור, conuerſio generationis. Nephtoe, diſſoluti, ſiue deceptio. Naſib, titulus, uel ſtatio. Naabſan, uel naſab, exiccata. Naal, aſcenſio. Noa, mouens, ſiue commotio. Naalal, laudent.

Oziph, germinatio. Orchiataroth, longitudo coronæ. Oli, infirmitas. Ozanoth, quaſi ſignum, uel forte ſignum. Hucuſque per o breuem litteram legerimus: nũc per extenſam legendum eſt. Oam, uæ populo, ſiue inſaniens. Oram, uæ excelſo, uel iracundia. Oſa, ſpes. Othoniel, reſponſio Dei, uel reuelatio Dei, uel tempus mei Dei, uel ſignum Dei. Ocet, diligens, ſiue perſcrutans. Oga, inclytus, uel glorioſus. Ono, dolor eius.

Q litteram, quam neque Græci reſonant, nec Hebræi,

& exceptis Latinis nulla alia lingua habet, a nobis hic penitus prætermiſſa eſt.

Raal, latitudo, uel fames, ſiue impetus. Recem, uarietas, ſiue uacuefactio. Rebe, quartus, uel ordinatus. Ramoth, uiſio mortis. Ragal, res uel deorſum ferens. Raphaim, gygantes, uel reſolutæ matris. Remnion, ſublimitas. Rama, excelſa. Rabboth, multi. Ramath, excelſa hæc. Roob, late. Raahat, maxillæ ſiue buccæ.

Sarathan, tribulatio eorum. Semro, cuſtos eius, uel nomen uidit. Salacha, tulit ſibimet, uel tentatio itineris. Saron, princeps triſtitiæ. Semron maron, cuſtos amari mæroris. Sabama, leua excelſam, ſiue conuerſio quædam. Sart, uinculum, ſiue anguſtia eius. Sin, egrediens. Sechrona, ebrii, uel tabernacula. Siſai, longæuus. Seme, auditio. Sualim, uulpes. Siceleg, defecatio uocis adductæ, ſiue effundit ſextarium. Seneſanna, tollens rubrum, uel tentationes. Saloim, emerſiones, uel emiſſiones. Sarana, carbones, ſiue anguſtia malorum. Socha, tabernaculum, uel umbraculum. Saarim, portæ. Sanan, abundans, ſiue egreſſus eorum. Samer, cuſtodita. Sior, paruulum, ſiue turbulentum. Sabacha, reticulum. Selom, auulſio, uel dimiſſio, ſiue ubi eſt ipſe. Semdahe, nominis ſcientia. Samari, lana mea. Selam, latus: a latere, non a latitudine. Sabe, ſeptem, uel ſepties. Sarith, reliquiæ. Sonim, coccinum. Seon, ſemini eius. Saaſim, incubuit egrediens. Sala, tollens. Sames, ſol. Salabim aggrauans intellectum.

Tala, ros eorum, ſiue irrorata. Tyrus, quæ Hebraice dicitur Zor, & interpretatur tribulatio, ſiue anguſtia, uel fortitudo. Huculque per t ſimplicem litteram legerimus, ex in aſpiratione addita legendum eſt. Thaphue, malum: ab arbore, non a malitia intelligendum, ſiue tympanum apertum. Thaanac, reſpondens, ſiue humilitas. Therſa, complacitio, quæ ſignificantius Græce dicitur εὐδοκία. Thalme, ſulcus, uel dependens. Thamna, numerus, uel fidelis, ſiue numerata, aut conſummatio eorum. Thennat ficus. Therla, uidiſti terebinthum. Thabor, ueniens lumen.

men. Thalla, ager eius uel appenſio. Thaphnathſare, numerus operimenti noui. Vr, ærarium, ſiue ad iracundiam prouocans.

Zebbi, dotis meæ. Zabdi, fluxus uehemens, ſiue abũdans. Ziph, germinans. Zanoe, repulit, uel iſte requieuit.

DE LIBRO IVDICVM.

ADONIBEZECH, dominus fulminis, ſiue dominus contemptus uani. Achiman, frater meus quis. Axa, claudicans, uel iraſcens. Athaniel, tempus meum Dei. Arrad, conſurrectio deſcenſionis, aut teſtimonium deſcendens. Accho, uſque huc, aut hamus, uel humilitas eius. Alab, lac uel lactea. Achrabbim, ſcorpiones. Aſtaroth, ouilia uel factura: ideſt ποιήσις exploratorum. Anatha, reſponſio. Araſth, artifex. Abinoem, patris mei decor. Abel, luctus uel committens. Abelmeola, luctus parturientis. Ares, ſol. Abiezer, patris mei adiutorium. Abed, ſeruus. Armon, anathema mæroris, uel imago triſtitiæ. Auoth, commoratio, uel ſedes, aut uinculum, ſiue incunabula: quod Græce dicitur ἔπαυλις. Abgam, pater fordis. Abdon, ſeruus mæroris. Allel, laus. Aoth, laus. Aminadab, populus meus ſpontaneus.

Bezech, fulgur uel contemptus uanus ſiue micans. Baalmeſur, habens, uel uir ex principe. Barach, fulgurans. Bachal, iugum. Bara, creatura, ſiue lectus. Baraennim, creatura nidorum ſiue tribuli. Baalberith, habens pactũ. Bera, puteus. Berith, pactum. Baalthamar, habens palmam. Booz, in fortitudine, ſiue in quo uirtus.

Cenez, poſſeſſio contẽptibilis, uel ſpretio. Cethrom, tenebræ eorum, uel thymiama. Ciſon, impegerunt, ſiue duritia eorum, uel lætitia. Carcar, inueſtigatio. Camon, reſurrectio inutilis. Quattuor nomina quæ ſequuntur ex c littera, aſpiratione addita ſunt legenda. Chetim, inſaniés uel formidans, ſiue ſignata. Chuſam, Aethiopia eorum. Chamos, quaſi attrectans, uel congregans. Chelon, conſum-

ſummatio, ſiue omnis dolor, uel ab initio. Debbora, apis uel loquax. Dalila, paupercula, uel ſitula. Dagon, piſcis triſtitiæ. Enach, humilis conſurgens, uel humilitas inanis. Elohe, Deus. Eglon, rotatus, uel orbita, uel iuuencæ, uel feſtiuitas iſta, uel uitulus mæroris. Ezri, auxiliū meū. Ephod, ſuperindumentū: quod Græce dicitur ἐπένδυμα ſiue ἐπωμίς. Ephrata, frugifera, ſiue de cinere ueniens, aut puluerulenta. Et ſuper hoc quid nobis uideatur, in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Ephrathites, humus aut puluis eorum, ſiue frugifer. Duo nomina quæ ſequuntur, per extenſum legamus elementum. Eud, accipiens gloriam. Eatam, auis eorum. Fura, laguncula uel frugifer. Fanuel, facies Dei. Fua, operarius uel ſonitus, aut euidens. Farez, diuidens, uel uiolentus, ſiue diuiſio. Caſar, commotio. Gera, ruminatio. Gedeon, circumiens in utero, uel inutile, ſiue tentatio iniquitatis eorū. Gabatha, collis ſiue ſublimis. Garizim, accola ſiue aduena eius. Gaala, abiiciens ſiue reuelatio. Gaza, fortitudo eius. Gadam, tentatio, uel accinctio populi. Iezbaam, defluens, uel deſipiſcens populus. Iabin, intelligens, uel ſapiens, uel ſenſus, uel prudentia. Iael, cerua, uel coniugium ceruale, ſiue incipiens. Ioas, ſperans, ſiue temporalis, uel domini robur. Ierobaal, iudicet baal, uel iudicet habens, aut ſuperior, ſiue iurgium habens. Iecbaze, torcular lupi. Iecha, torcular. Iephone, conuerſio. Ioathan, eſt perfectus. Iair, eſt illuminans. Ionathan, columbæ donum, uel columbæ dedit, aut Domini donum. Iabes, exiccata, uel ſiccitas.

CANTICVM DEBORAE.

Laphidoth, lampas quaſi os cultri: ab ore, non ab oſſe. Lais, leo, uel ſibimet uir. Meroz, aquæ ſacramentorum. Maaz, robuſtus, fortis. Mere, manifeſtus, uel illuminans aut apertus. Mello, plenus. Manne, requies. Micha, quis hic: aduerbium loci: uel quis eſt iſte. Nahellel, laus, hymnus. Nabe, latratus. Tria nomina, quæ ex o ſubiicimus,

mus, per extenſam legenda ſunt litteram. Obed, ſeruiens. Othoniel, reſponſio dei, uel reuelatio dei. Obab, dilectio. Othoniel, tempus mei dei, uel ſignum dei. Oreb, coruus, aut ſiccitas. Racab, aſcenſio, ſiue conſcendens. Raſathaim, impietas eorum. Saſai, longæuus, uel ſenarius. Sephet, ſpecula. Salabbim, ſalus cordium. Syria, ſublimitas. Sairath, capra. Semegar, nomen aduenæ, ſiue ibi colonus. Siſara, gaudii excluſio, ſiue tollens recedentem, uel equi uiſio. Sectha, ſpinæ. Saratha, unciens uenit, ſiue tribulatio. Suroeb, ſaxum corui. Salmana, umbra prohibendi, uel umbra commotionis. Samir, uepres, uel incultum. Seon, tentatio calens, uel germen quod non eſt. Semmanath, nomen humile. Samſon, ſol eorum, uel ſolis fortitudo. Sorec, electa, optima. Salma, ſentiens, uel perfecta, ſiue pacifica. Tabath, bona. Excepto hoc nomine, cetera quæ ſequuntur huius litteræ per aſpirationem legenda ſunt. Thalmai, ſuſpenſio, uel ſulcus. Tamathares, enumeratio ſolis. Thanach, humilitas, uel reſpondebit tibi. Thebes, conuerſio, ſiue fieri oua. Zeb, lupus. Zebul, habitaculum. Zabulonites, habitaculum eius.

IN RVTH.

BOOZ, in fortitudine. Elimelech, Deus meus rex. Ieſſæ, inſulæ libamen. Maallon, de feneſtra, ſiue a principio, uel conſummatio. Noemi, pulchra. Orpha, ceruix eius. Ruth, uidens, uel feſtinans, ſiue deficiens.

DE PRIMO LIBRO REGVM.

ANNA, gratia eius. Aphec, furor nouus, aut continenter. Aminadab, pater meus ſpontaneus, uel urbanus. Abia, pater Dominus, uel pater fuit. Abiel, pater meus Deus. Ammoni, comprimens, uel coanguſtans me. Aſor, ſagitta luminis. Ahias, frater alius, uel frater eius. Achitob, frater meus bonus. Achinaam, fratris decor. Abenner, pater meus lucerna, uel pater lucernæ. Agag, δῶμα, ideſt tectum. Armathaim, altitudo eorum. Azecha, fortitudo,

tudo,ſiue decipula. Adreel, greges domini. Azel,abiens,
pergens.Achis,uerumtamen uir,ſiue frater meus aut frater
uir. Achimelech, frater meus rex. Auilath, dolens,ſiue par
turiens. Arch mora. Abiathar, pater ſuperfluus. Achela,
ſuſcipiens eam. Abigal, pater exultationis, ſiue pater er-
roris. Abiſai,patris mei incenſum uel ſacrificium. Aendor,
oculus aut fons generationis. Abigail, patris mei exulta-
tio. Aſan, fumans. Aathach, tempore ſuo. Baalim, ha
bentes,ſiue aſcendẽtes, uel ſuperiores. Bethchar,domus a-
gnitionis,uel domus agni. Bochorach,primogenitus tuus.
Bezech, egeſtas. Badan, ſolus uel in iudicio. Beſes,in ipſo
floruit, uel abſciſio. Bama, in quo. Barita, Pythoniſſa,
quam Græci ἐγγαστρίμυθον uocant. Boſori, annuncia-
tio uel caro. Berſabee, puteus ſatietatis, uel puteus ſepti-
mus. Cariathiarim, ciuitas filuarum. Cus, durus uel uo-
mitus uiri, ſiue mouens uir. Quæ ſequuntur, aſpiratione
addita ſunt legenda. Cherubim, multitudo ſcientiæ. Chet
ti, inſanientes, uel metuentes. Chereti, interficientes,
qui ſignificantius Græce dicũtur ἐξολοθρεύοντες. Chateb,
quaſi cor, aut omne cor, ſiue canis. Dauid fortis manu, ſi
ue deſiderabilis. Damaim, ſanguinum. Doech, motus,
ſiue ſollicitus, quod Græce dicitur ἀγώνιος. Eleazar, adiu
torium, ſiue Dei adiutorium. Eſcabod, cecidit gloria, uel
uæ gloriæ. Et de hoc quid nobis uideatur, in libris Hebrai
carum quæſtionum plenius diſputatum eſt. Euilath, a prin
cipio. Ebræi, tranſitores. Etthi, mecum. Eſchamoe, co
gitans. Tria nomina quæ ſequuntur, per extenſam litterã
proferenda ſunt. Elchana, Dei poſſeſſio. Eliu, Deus me-
us iſte. Eliab, Deus meus pater. Finees, os requieuit, ſi
ue os mutum, uel ſilens. Fenenna, conuerſio. Falti, ſal-
uatori meo. Gabaa, collis. Galgala, uolutatio, ſiue re-
uelatio. Goliath, reuelatus, ſiue tranſmigrans. Gallim,
tranſmigrantes, ſiue reuelati. Geſuri, iuxta lumen meum,
uel applicantes e lumine meo. Garizim, abſciſſiones. Gel
boe, uolutatio, ſiue decurſus, uel aceruus pluens. Iedori,
applicans, ſiue accedens. Ieroboam, miſericors. Ioſue,

ſal-

ſaluator. Iechonia, præparatio Dei. Ioel, incipiens, uel fuit Dei. Iabes, exiccata. Ierobaal, iudicium baal, ſiue iurgium ſuperioris aut habentis. Ieſaui, ideſt deſideraui. Ieſſai, inſulæ ſacrificium, ſiue incenſum. Ioab, inimicus, uel eſt pater. Ierameeli, miſericordia Dei mei. Matar, pluuia, uel compluto me. Machemas, humilitas, ſiue at trectata. Mageddon, tentans. Melchiſue, rex meus ſalus, ſiue rex meus tyrannus. Merob, de multitudine. Mi chol, aqua omnis, uel ex omnibus. Meolati, a parturien te me, ſiue a dolente me. Maon, habitaculum. Maoch, euiratus: quem Græci θλασίαν uocant. Ner, lucerna. Nuath, pulchritudo. Nobe, latratus. Nabab, inſipiens: quod ſi legere uolueris nebel, menſuræ nomen eſt ſiue pſal terii. Ophni, diſcalciatus, ſiue inſania conuerſionis. Odol lam, teſtimonium eorum. Ramathaim, excelſa eorum. Rachal, negotiatio. Rachel uero interpretatur, ouis uidens Deum. Sophim, ſpecula, uel ſcopulus. Saupha, ſpe culator, aut ſupereffundens. Sabaoth, exercituum, ſiue uirtutum. Samuel, nomen eius Deus. Semſi, ſol meus. Saror, coanguſtans, ſiue indutus. Saul, petitio, uel habi tas, uel abutens, uel abuſiuum eorum. Saliſa, tertia, uel uitula triennalis, uel ui conſternens. Salim, uulpes, ſed melius ſi legatur ſualim. Suph, ſpecula, uel effundens. Sena, tollens, uel anguſtia, ſiue dens. Soba, mandatum in ea. Sur, rectus, uel fortis, uel inuincibilis. Sama, ubi, uel audiens. Sochor, ramus, uel humilitas. Sethui, fatuus. Saruia, uinctus, ſiue anguſtia. Sonaim, coccinea, uel ſub ſiſtens eis. Sephamoth, labium mortis. Thou, amens uel errans. Ziphei, germinantes, ſiue florentes.

DE SECVNDO LIBRO REGVM.

Asvri, atrium meum. Abiſa, patris incendium, ſiue ſacrificium, uel holocauſtum: quod ſignificantius Græce κάρπωμα dicitur. Aſae, factura, ideſt ποίημα. Amman, cubitus menſura, non brachium. Amon, matris fletus. Abeſſalon, pater pacis. Adonia, dominator Dominus.

Aggia,

Aggia, feſtus, ſiue ſollemnis. Abithal, pater meus ros. Agla, iuuencula, uel uitula. Aia, uultur. Adrezer, decorum auxilium. Achohereth, diſperdens, ſiue diſſipans. Amiel, populus meus Dei. Anon, dolens. Abiſai, pater ſacrificii. Ammiod, populus meus glorioſus. Achitophel, frater meus cadens, ſiue irruens, uel frater meus cogitans ſiue tractans. Arachi, longitudo mea. Ameſa, populum tulit. Aphelethi, mirabilis. Adoniram, Dominus excelſus. Adoram, generatio excelſa. Ahiloth, frater inclytus. Armoni, illuminans me, uel anathema, ſiue cellarium meum aut domus mea. Adino, tenellus, uel delicatus. Aheſani, uoluntatis, ſiue conſilio egeo. Ahoi, ſpinarum. Aga, meditans, ſiue loquens. Ararites, montanus. Adollam, congregatio eorum. Ariel, leo Dei. Aſael, factura Dei, ideſt ποίημα. Aradius, obſtupeſcens, uel admirans. Aras, elatus. Alab, lac. Abiezri, Dei mei auxilium. Anathothites, reſpondēs ſignum. Adai, robuſtus, ſiue ſufficiens. Abialbon, pater meus ſuperintelligens. Azmath, fortis morte. Ahiem, frater matris. Aſerai, atrium meum. Arunas, illuminati.

Baurim, electi. Berothi, putei. Baana, uenit reſpondens. Bega, excelſa. Banaia, cementarius, ideſt ædificator Domini. Bethrohob, domus platearum. Bethſabee, filia ſaturitatis, ita tamen ut prima correpta ſit ſyllaba: alioquin ubi producitur, ſemper domus interpretatur. Balaſor, habens ſagittam luminis, uel aſcenſio atrii. Bethchar, domus agni. Baurim, electi, ut ſupra: uel iuuenes. Berzellai, ferrum meum. Bochori, primogenitus meus. Bethmacha: domus humilis, uel fori, uel tributi. Baana, uenit reſpondēs. Bareumi, fugit eum quiſpiam. Bethoro, domus iræ. Caſir, meſſis. Cabſeel, congregatio Dei. Tria nomina quæ ſequuntur, aſpiratione addita legenda ſunt. Calamach, omnem fortitudinem. Chuſi, Aethiopia. Chorethi, diſſipans, ſiue diſperdens. Eliaba, nequaquam abſconditus. Excepto hoc nomine, cetera, quæ ex e littera ſequuntur, per extenſam primam ſyllabam legenda ſunt.

ſunt. Eliſue, Dei mei ſalus. Eliſame, Deus meus audiens. Elidahe, Deus meus ſcit. Eliphaleth, Deus meus ſaluans. Elianan, Domino donante. Feletthe, mirabilis, ſiue excludens. Faraothoni, auolantis triſtitiæ meæ. Farai, hi ante me. Gio, lucta, ſiue luctari. Gelo, migra, uel tranſmigranti. Gera, ruminans. Gom, fouea. Gob, lacus. Gaas, commotus. Gelonites, tranſmigrantes. Garab, ſcabioſus. Hiram, uiuens excelſe. Hiſtob, uir bonus. Hiras, uigilans. Hisboſer, uir confuſionis. Iccirco cum aſpiratione hæc nomina poſuimus, quia & apud Græcos & apud Hebræos per diphthongum ſcribuntur. Iezrael, ſeminauit Deus. Iethraam, ſuperfluus populus. Iebgar, elegit. Iaphie, illuminat, uel oſtendit. Ioram, qui eſt ſublimis, uel manus ſublimis, uel manus ſublimium. Ieroboſeth, iudicans confuſionem, ideſt, ignominiam. Ididiia, amabilis Domino. Ionadab, Domini ſpontaneus. Ioadahe, ipſe cognoſcens. Ioſaphat, ipſe iudicat. Iodahe, ſciens ſiue cognoſcens. Iesbi, eſt in me. Iaare, ſaltus. Ioiadahe, Domini cognitio, ſiue ipſo cognoſcente. Iaſan, uetus. Iagaal, propinquus. Iaazaher, auxiliabitur. Ietan, reſpondens. Lodabar, ipſi uerbum. Laſabi, ſperauit in me. Manaim, conſolatio, ſiue requies. Maacha, molitus, ſiue confractus. Miphiboſeth, de ore ignominia. Maana, requies. Maaria, domus mea, uel amara, ſiue ex uiſione. Maachati, ſubactus, ideſt mollitus meus. Nephee, applicans ori, uel lyncurius: nomen eſt lapidis. Naas, ſerpens. Nethophathi, incluſus. Neele, ſcala uel torrens. Naalia, torrentes. Orchathi, æſtimatio mea. Odſi, menſis meus. Tria nomina quæ ſequuntur per extenſam litteram proferenda ſunt. Obedadam, ſeruiens humo. Ohiada, ipſe cognoſcit. Oren, ira. Reſpha, λιθοϛρωτον, ſiue curſus. Rachab, quadriga. Roboam, latitudo populi. Ragal, triſtes uel deorſum. Raga im, pedes. Rapha, ſanitas. Ribai, iudicantes. Saphati, iudicans me. Sion, ſpecula uel ſpeculator, ſiue ſcopulus. Samoe, auditio. Sobab, conuertens. Soba, ſecta: a ſecando,

do, non a ſectando. Suſacim, gaudium cilicii. Siba, egreſſus uenit. Saraia, princeps Dominus. Sobach, conuertens te. Sunem, coccineum, ſiue eleuans. Sabe, ſaturitas. Sadoch, iuſtus. Sia, indigentes, ſiue dormitantes. Subochai, condenſum, ſiue frutetum. Et ſuper hoc quid nobis uideatur, in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diximus. Samai, ubi mihi, ſiue audiens. Salmon, umbra uirtutis. Sarai, princeps mea. Salech, egrediens. Thebes, fuerunt in ea, ſiue facta mea. Thalme, ſulci. Thecue, clangor uel tuba ſiue percuſſio. Thecuites, tuba canens ſiue buccinator. Theetim, inferiores uel ſubter. Hæc nomina, quæ poſuimus per litteram t, aſpiratione addita ſunt legenda. Vria, lux mea Dei. Vſi, feſtinans. Vrchi, longitudo mea. Vſathi, feſtinante me.

DE TERTIO LIBRO REGVM.

ABISAI, pater meus ſuperfluus, ſiue patris mei rugitus. Accherethi, interficiens ſiue diſſipans uel demoliens. Amaſa, populum tollens, ſiue leuans. Azor, atriū. Azaria, auxiliū Domini. Ahia frater eius: uel ubi hæc? Ahiſar, frater meus princeps. Adoniram, Dominus meus excelſus. Aelam, ante fores ſiue ueſtibulum. Adadezer, decorū auxilium. Adoram, generatio excelſa, ſiue decor excelſi. Ano, dolor eorum. Aſa, tollens ſiue ſuſtollens. Auan, ſubuertit eos, ſiue mouens eos, uel fons. Auachim, non eſt innocens. Anani, gratificatus mihi ſiue donatus mihi. Ahab, frater patris. Azuba, relicta uel deſerta. Bethſabee, filia iuramenti: per breuem primam ſyllabam legendum eſt. Benur, filius aerius, ſiue filius ignis. Bethſames, domus ſolis. Bethanam, domus gratiæ aut doni. Baſamath, delinquens. Baaloth, aſcendentes. Bul, germinis. Booz, in fortitudine. Baraſa, in egeſtate, ſiue ueniens ad faciendum, uel hauriens. Cane, pœnitentia, ſiue clangor tubæ. Carmelus, tenellus, aut mollis, ſiue ſcientia circumciſionis. Hucuſque per c ſiplicem litterā legerimus: exin aſpiratione addita legendum eſt. Chalacad, paſcens,

ſiue nutriens. Chamos, congregatio, ſiue quaſi attrectāti, uel palpanti. Carith, diuiſio ſiue cognitio. Chanaan, erubeſcens, ſiue negotiator. Dachar, compungentes. Dardahe, generatio cognitionis. Dabir, oraculum. Dui, pulchritudo. Damaſcus, ſanguinem bibens, uel propinans. Eſda, miſericordia. Ezrael, ſemen Dei. Emori, amaricantis, uel loquentis. Eſrai, indigena, uel orientalis. Ezazon, uiſio. Hucuſque per e breuem litteram, exin per extenſam legamus. Eli, Deus meus, ſiue ſcandens, ſiue ſcindens. Elioreb, Dei hiems. Eri, uigil meus. Elon, aulon, de quo plenius in uolumine locorum diximus. Ethan, robuſtus, ſiue aſcenſus. Eman, accipiens, uel formido eorum. Ethanim, robuſtorum. Eſiongaber, uoluntas, ſiue conſilium triſtitiæ confortatæ, uel iuuenilis, Ela, maledicta, uel ipſi. Eſaion, uoluntas, ſiue conſilium mæroris, Deus dominus. Eliſae, Dei mei ſalus. Felethi, admirabiliter. Fadaia, redemptio Domini. Gaber, aut uir, aut iuuenis, uel fortis, ſiue uiriliter. Gonieabath, furtum filiæ. Gonath, arrogantia tua, uel hortus tuus. Gezi, præruptum uidens, uel uallis uiſio. Gir, diuiſio, uel præciſio. Gozan, tonſio eorum, uel fortitudo eorum. Gabe, collis. Godolia, magnificus Domini. Iezabel, cohabitatrix, ſiue eſt fluxus uanus. Ieconiam, ulciſcitur populum. Iair, illuminauit. Iacon, præparatio. Ieroboam, diiudicans populum, uel diiudicans ſuper nos. Ieſſai, inſulæ ſacrificium, uel holocauſtum. Ioſia, cuius eſt ſacrificium Domino, uel ſalus Domini, uel fortitudo Domini. Ieu, ipſe, uel eſt. Ioram, qui eſt excelſus. Ioſaphat, Domini iudicium. Iemla, plenitudo, uel circumciſio. Leben, ædificatio, uel candida. Mageddo, cenacula eius. Maacha, percutiens, ſiue percuſſa. Maces, de fine. Maol chorus, uel de plenitudine. Malachra, deſpiciens, ſiue diuiſio. Mechonoth, fulcra quæ Græci baſes uocant, ideſt ὑποθέματα. Melloth, plenitudo, ſiue adimpleta. Machaia, quid hic, aduerbiū loci, ſiue quis dominabitur. Moſe, ſaluificator, ſiue a ſaluatore. Naphaddor, diſperſa generatio. Nerna,

na, imago. Neiſoth, ſtatio. Naboth, conſpicuus, uel ſeſſio, ſiue excluſio. Nadab, ſponte. Naama decor. Naamã, decor Domini mei. Neſib, ſtans. Namſi, tangens, uel attrectans, ſiue palpans. Omri, criſpans meus, uel manipulus meus. Oza, robuſtus Domini. Olda, deſtructio, ſiue diuerticulum. Tria nomina, quæ ſequuntur, per extenſam litteram proferenda ſunt. Og, congregans. Ophir, infirmans. Obedia, ſeruiens Domino. Rei, paſtor meus. Ramoth, uiſio mortis. Razon, myſticus, uel ſacratus. Rabaam, impetus populi, uel latitudo populi. Sunamitis, quicumque morietur, ſiue mortificata. Siſa, tentatio, ſiue farinaceus. Saalabim, aggrauans intellectum. Soca, ramus. Sartham, tribulatio eorum, ſiue demolitorum, aut coangustantium. Sion, ſpecula, uel mandatum, ſiue inuium. Sabba, captiua. Sathan, contrarius, ſiue aduerſarius. Suba, incenſa, ſiue conuertens. Sadala, latus eius: a latere, non a latitudine. Sabua, lepra. Seſac, byſſus cilicii. Sichiam, humerus. Semeia, audiens Dominum. Somer, cuſtos. Sali, miſſa. Sophar, diſſipare, uel diuidere. Sigab, ſupertollere. Sareptha, incendium, ſiue tribulatio panis. Sidonia, uenatio inutilis. Saphat, iudicans. Sedechia, iuſtus Dominus. Taphath, paruulus uenit. Thabremmon, bonus ad uidendum, ſiue bona ſublimitas, ſiue bona uiſio eorum. Hucuſque per t ſimplicem litteram legimus, exin aſpiratione addita legendum eſt. Thanath, reſpondet tibi. Thermad, exploratio redemptionis. Thaſiſa, claudicatio, ſiue remiſſio uitæ. Thedor, paxillus. Themor, zmirna. Tharſis, exploratio gaudii. Thaphnes, cooperte ſignum, quod ſignificantius, Græce σημεῖον dicitur. Therſa, placens. Thebni, palea mea. Thesbi, captiuans, ſiue conuertens. Zoelet, tractum, ſiue protractum. Zabad, fluens torris, quem uulgo titionem uocant. Zamri, iſte laceſſens, uel amaricans: proprie enim nomen ab amaritudine figuratum eſt. Zaba, iniquitas. Zabaoia, dotata Domini.

DE LIBRIS REGVM

AHIEL, uiuens Deo, uel uidens Deum. Abiram, patri excelſo. Azael, uiſus Deo. Adad, patruus, uel patruelis, aut teſtis. Aazia, apprehendens Deum, uel fortitudo Domini, ſiue fortitudo eius. Abana, lapides eius. Athalia, tempus Domini, uel tempus eius, ſiue temporalis Domini. Aramathai, deiiciens eum. Arnon, lux eorum, uel arca mæroris. Amaſia, robuſtus Domini, uel populus elatus. Affee, continebit, uel apprehendet. Amia, robuſtus Domini, uel populus Domini. Amathi, ueritas mea. Azaria, adiutor Dominus. Affith, libertas. Argob, maledicens excelſum. Ariel, leo Dei. Azor, ſagitta luminis. Aaz, continens, aut apprehendens. Ala, infirmitas. Abur, liuor, aut uulnus. Azamia, delictum. Adramelech, ſtola regis, uel decor regis. Anamelech, reſpondente regi. Abiſa, uoluntas mea in ea. Azaph, colligens. Arphath, ſanans, aut ſanatus. Anee, numquid commotus eſt. Amos, robuſtus. Ararat, Armenia, uel mons conuulſus. Aſaradon, uincens, uel exaturus. Arus, inciſa, uel aureus. Adaia, teſtimonium Domini. Achicam, frater meus ſurgens. Aſaia, facienti Domino. Achabor, mus. Ares, ſol. Amital, calefactus ros. Auil, ſtultus insipiens.

Baalzebub, deuorans muſcam. Baalſaliſa, habens tertium. Badachar, uenit compungi. Bethagan, domus horti. Bethcacon, domus ſculpturæ. Baſan, confuſio, ſiue pinguedo, uel ſiccitas. Bedech, inſtauratio. Banada, filius decorus. Baladan, uenit ſibimet iudicans, uel uanitas pro ſemet ipſo. Baſecat, adipem. Bethimi, domibus.

Cabalaam, præcipitauit. Cadeſim, commutati, ſiue effeminati. Caree, caluus. Hucuſque per c, ſimplicem litteram, exin aſpiratione addita proferendum eſt. Chabrata, electio. ſuper hoc in libris Hebraicarum quæſtionum plenius diſputatum eſt. Charith, conciſio. Charan, ira, uel foramen. Chomarim, æditui.

Ezer,

...ſet, ſeparatus, ſanctificatus. Elciau, pars Domini. Ebi...a, uoluntas mea in eo. Eſeliau, prope Dominum eſt. Enam, ecce hæc ſunt. Ennathan, ad dantem, ſiue Deo dante. Quattuor nomina quæ ſequuntur, per extenſam litteram proferamus. Eloth, arietis ſignum, uel arietatio. Elam, Dei populus, uel pro foribus. Elia, Dei domini. Eliachim, Dei reſurrectio. Eſaia, ſalus Domini.

Farfar, fodientes, ſiue diſſipationes, uel talpæ. Ful, ruina, uel cadens. Facria, aperiente Domino, uel oris aſſumptio. Falazar, cadens princeps, uel cadentem principem. Farurim, conſciſſio. Faſee, tranſcenſus, ſiue tráſgreſſus. Fadai, redemptio Domini.

Ieblaam, abſorbet. Ioſabe, ubi eſt ſaturitas, uel Domini ſaturitas. Ioiade, Domini cognitio. Iozacar, Domini memoria, uel qui eſt memor. Iozabad, Domini dos, uel qui eſt dotatus. Ioaz, ubi eſt retinere, uel Domini retentio. Ioadina, Domini delicata, ſiue quæ eſt delicata, uel tenella. Iactel, cœtus Dei, uel auxilium Dei. Iona, columba, uel ubi eſt donatus, ſiue dolens. Iachalia, fortitudo Domini. Ioatham, conſummatus, ſiue perfectus. Iezechia, apprehendens Dominum, uel fortitudo Domini. Ioae, ubi eſt frater, uel Domini frater, ſiue factura fratris. Iothaba, peccantes in ea. Ididia, amabilis Domini, uel amabilis eius. Ieremiahu, excelſus Domini. Iezania, audiens, uel auſcultans Dominum. Ioiacim, Domini reſurrectio, uel ſuſcitatio, ſiue qui eſt conſurgens.

Maſſa, onus, ſiue aſſumptio. Mattham, donata, uel donans. Manaem, conſolans. Manaa, conſolatio, ſiue munus, aut ſacrificium. Medon, aquæ eorum. Mocotha, plagæ eius. Mochoth, plagæ. Marodas, amara arrogantia, ſiue contritio. Meſſalem, reddens, uel reddita. Mazaroth, ζώδιον, quæ duodecim ſigna Mathematici aſſerunt. Moloc, rex. Meſli, uarietas. Mageddo, de tentatione. Mathania, donum Dei. Mechonoth, fulturæ, quas baſes, uel hypothemata, ideſt ſuppoſitiones poſſumus dicere. Maſſaphat, ſpeculatio, ſiue contemplatio. Maro-

 dach,

dath, amaritudinem immittens. Mamzamaroth, tridentes, uel fuſcinulæ, quas Græci *ἀναλύμπτηρας* uocant.

Naboë, propheta, uel prophetans. Naaman, decus, ſiue commotio eorum. Nergal, lucerna aceruli. Naazab, prophetauit tunc, ſiue ſeſſionis initium. Noeſthan, æs eorum. Niniue, feta, ſiue germen pulchritudinis, uel ſpecioſa. Neſrath, fugitiuus tener, uel tentatio tenera. Nechotha, ſtyracem eius, uel aromata. Necho, percuſſi. Nabuchodonoſor, prophetia lagunculæ anguſtæ, ſiue prophetans illiuſmodi ſignum, ſiue ſeſſio in agnitione anguſtiæ. Naoſta, æs eius. Nabuzardan, prophetauit palas, quæ uentilabra uulgo nuncupant, ſiue prophetia alieni iudicii. Nathania, donante Domino.

Rachab, aſcenſio, ſiue excelſa. Ramalia, excelſus Domini. Raaſon, curſus, uel complacitio, ſiue complacentia, quam ſignificantius Græci *εὐδοκίαν* uocant. Rabſaris, princeps eunuchus, ſiue magiſter, aut maior eunuchus. Rabſace, princeps deoſculans, ſiue multus oſculo. Raſes, uolucres, ſiue curſus oris. Rablai, multum hæc, ſiue multa. Ruma, excelſa. Roblath, multam iſtam, ſiue multitudo.

Sunem, dentes, uel coccineum, ſiue uarietas. Samariam, cuſtoditam. Sabath, requies, uel intermiſſio. Sir, lebes, uel aula, quam uulgo ollam uocant. Saderoth, *περίβολοι*, mœnia, uel porticus publicæ. Sabia, caprea, uel dama. Sela, ſemper. Semath, audiens. Saulum, reddens. Salmanaſſar, perfectus uinculo, uel ad uinciendum. Saphatuahim, libri, uel litteræ. Sochothanoth, tabernacula, uel umbracula filiarum. Sennacherib, tollens, uel leuans deſerta. Sobnas, ſedens, uel reuertens. Saeſdema, peſtilens aer, quem Græci *ἀνεμοφθορίαν* uocant. Saraſar, princeps tribulationis. Saſau, labium eius. Sademoth, arua, uel regiones. Saraia, uinctus. Sáſania, abſcondit Dominus, uel Domini protectio.

Omnia nomina, quæ per t litteram ſubdita ſunt, aſpiratione addita ſunt proferenda.

Thapſe,

... ipſe, indignans, ſiue ſeſſio offendiculi. Theglat, tranſmigrans, actiua ſignificatione intelligendum, quod Græce dicitur *ἀποικίζον*, ideſt alios transferens. Tharcach, ſubuerſio, quam melius Græci *ἀνατροπὴν* uocant. Thartan, turturem dedit, uel ſuperfluus, uel elongans. Thalaſar, appenſus princeps. Thaaſar, diuitiæ. Thecum, patientia. Therac, elongatus, ſiue, ut nomen proprium figuremus, Proculus. Thof, protectio oris, ſiue gehenna. Theraphim, incendia; ſed melius imagines, uel figuræ, quas Græci *μορφώματα* uocant. Thanameth, conſolator.

DE PSALTERIO.

Abeſſalon, pater pacis. Aſaph, congregans. Aleph, mille, ſiue doctrina. Ain, fons, ſiue oculus. Beelphegor, habens hiauit, ſiue habens os pellis, uel pelliceum. Beth, domus. Babylon, confuſio. Cades, immutata, uel ſancta. Coph, uocatio, uel auis: ſed melius excuſſio, quam Græci *ἐκτιναγμὸν* uocant. Cedar, tenebræ, uel mæror. Chuſi, Aethiops. Caph, manus, palma, uel uola. Deleth, pauper, uel tabula, uel ianua. Ezraites, ſemen Dei. Ermon, anathema eius; uel anathema mæroris. Ephrata, frugifera; ſiue equidem uides. He, ipſa, uel iſta, ſiue ſuſcipiens. Heth, uita, uel uiuacitas. Fe, os: ab ore, non ab oſſe: ſiue laqueus, ſiue decipula. Gebal, definiens, ſiue diſterminans. Gimel, retributio, uel plenitudo. Iemini, dextera mea: Iditun, tranſiliens eos, ſiue ſaliens eos. Iod, principium, uel ſcientia, aut dominator. Lamech, doctrina, ſiue diſciplina. Mem, ex quo, uel ex ipſis, ſiue aqua. Nun, fetus, uel piſcis, ſiue ſempiternum. Res, caput. Selmon, umbra offendiculi, uel ſentiens, ſiue imago fortitudinis. Samech, firmamentum. quidam erectionem, uel adiutorium, ſiue fulturam putant. Sade, regio, ſiue iuſtitia, uel ueneratio. Sin, dentes. Theth, bonum. Quattuor reliqua quæ ſequuntur, aſpiratione addita proferenda ſunt. Thabor, ueniens lumen, uel ueniat lux. Thau, ſignum, uel ſubter. Thalaſar, appendit principẽ.

Thobel, offerte. Vau, & ipſe. Zebeth, uictim ſiue hoſtia. Zai, oliua, uel fornicatio, ſiue hæc. De [illegible] nabe to Hebræorum plenius in ea epiſtola, quam ſuper centeſimo decimo octauo pſalmo ad ſanctam Paulam ſcripſi, exiſtimo diſputatum.

DE ESAIA PROPHETA.

Ait, condemnatio. Aelamite, deſpicientes, ſiue comparati. Aſaph, congregans. Aiath, mos. Arran, ira; uel iraſcens. Ane, numquid commotus eſt. Aua, iniquitas. Adremelech, decorum regnum, uel decorus rex. Aſſerdam, uinculum cutis, ſiue iudicii, uel exacutus. Achor, turbatio, uel tumultus, ſiue peruerſio. Barachia, benedictus Dominus, uel benedicens Dominus. Boſra, in tribulatione. Baladan, ueniens eam iudicare. Bel, uetuſtas, ſiue abſque. Citiorum, conciſorum, ſiue plagæ conſummationis. Carthaginis, ſcrutationis. Ciro, hereditas. Duo nomina, quæ ſequuntur, per aſpirationem legenda ſunt. Chalanne, omnes. Chelcian, pars mea Dominus eſt. Dimapn, ſufficit eis mæror. Deſech, calcatio, uel unctio. Dodanim, patruelis: uertitur etiam in propinquos. Emmanuel, nobiſcum Deus. Elcale, ad aſcenſum, ſiue conſcenſum. Eglaim, uituli, uel iuuencæ. Ezao, uiſio. Tria nomina quæ ſequuntur, per extenſam proferenda ſunt litteram. Elamite, *ἀνθολόγιαν* eorum, ſiue comparati, aut deſpicientes. Elim, aries, ſiue deficiens. Eſa, reſolutus, uel effundens. Facee, aperiens. Fut, induite. Gebim, foſſæ. Gazon, nux eorum. Iaſub, reuertens. Iaas, dimidium, uel fuit. Ioach, cuius eſt frater, ſed melius confitens, ſiue glorificans. Hieruſalem, uiſio pacis. Laiſa, leo. Luit, maxillæ, ſiue genæ. Luth, utilis, uel declinans, ſiue utinam. Madian iniquitas. Magro, gutturi, uel de fauce. Magmas, uile tributum, ſiue de tactu. Madebena, a ſaltu eius. Memphis, ab ore. Marodac, amara contritio, ſiue procacitas. Moſoc, capientes. Nabao, prophetia, uel uenientes. Nerid, pardorum, ſiue apoſtatarum. Niniue,

ue eta, uel germen pulchritudinis, aut ſpecioſa. Naſaraz germen molle, uel tenerum. Nabo, ſeſſio, uel ſupeperueniens. Ozia, fortitudo Domini. Oronaim, foramē mæroris. Romelia, excelſus Domini. Reſef, λιθόστρωτον. Rabba, multa, uel multitudo. Soret, ultima, uel electa. Sicera, ebrietas. Seraphim, ardentes, uel incendentes. Sion, ſpecula. Siloa, miſſus. Sabaoth, exercituum, ſiue uirtutum, uel militiarum. Samariam, cuſtodia eorum. Suſir, irritum. Sabama, tollens altitudinem. Sargon, princeps horti. Sobnam, ſedens, uel reuertens. Siſaim, egrediens. Saron, princeps mæroris, uel cantans triſtitiam. Seraphar, princeps tribulationis, ſiue elatio. Sabaim, captiui. Saba, captiuitas. Tabeel, bonus Deus. Tanis, mandans humilia. Zacharia, memor Domini.

DE OSEE.

Beri, puteus meus: uel in lumine. Baalim, in ſuperioribus, ſuperiores, uel habentes, aut uiri. Bethaben, domus inutilis, uel domus idoli. Debelaim, palatæ. Gomer, conſummata atque perfecta. Iotan, Domini conſummatio, ſiue perfectio. Iezrael, ſemen Dei. Iarib, diiudicans, uel ulciſcens. Ierebeel, iudicium Dei, uel diiudicās ſuperior. Mahamad, deſiderabile. Oſee, ſaluans, uel ſaluatus, aut ſaluator. On, inutilitas, uel dolor, aut labor, ſiue iniquitas. Salmana, umbra commotionis, uel conſūmatus, ſiue perfectus. Seboim, ſtatio, ſiue ſtantes.

DE AMOS.

Amos, fortis, ſiue robuſtus, uel populus auulſus, ſiue populum auellens. Accaron, gregis paſcua, ſiue in paſcuis, quod Græce dicitur ἐν ποιμανοτροφίοις. Amaſia, populus Domini, uel fortis Domini, uel populum leuans. Gaza, fortitudo eius. Gog, δῶμα, ideſt tectum. Melcon, rex noſter. Rephan, factura ueſtra, uel requies ueſtra. Theman, auſter. Thecue, tuba, uel bucina, ſiue percuſſio, quam Græci κωδωνισμὸν uocant.

DE

DE MICHEA.

Achaz, apprehendens, uel tenens. Anachim, humilitas renuens. Michæa, quis hic, aduerbium loci, uel quis iſte? Moraſthi, heres meus.

DE IOHELE, ET ABDIA.

Nērod, apoſtata. Fatuel, latitudo Dei, uel aperiens Deus. Ioel, incipiens, uel eſt Deus, uel Dei. Abdia, ſeruus Domini. Amathi, ueritas mea, uel fidelis meus.

DE IONA, ET NAHVM.

Iona, colũba, uel dolens. Ioppe, pulchritudo. Elceſei, aduocati. Niniue, ſpecioſa. Nahum, conſolator. Senam, abundantia. Sarfaad, incendium.

DE HABACVC, ET SOPHONIA.

Habacuc, amplexans. Amaria, dicente Domino, uel uerbum Domini. Godolia, magnificatus Dominus, uel magnificus. Sophonia, abſcondens eum.

DE AGGEO.

Aggeus, feſtus, ſiue ſollemnis. Ioſedech, Domini iuſtus, ſiue iuſtificatus. Salatiel, petens Domini, uel petitio Domini. Sabath, ſceptrum, uel uirga Zorobabel, princeps uel magiſter Babylonis, ſiue aliena translatio, uel ortus in Babylone.

DE ZACHARIA, ET MALACHIA.

Addo, ſeruus, ſiue teſtis eius, uel fortitudo eius. Aſael, factura Dei. Ananeel, gratia Dei. Chaſeleu, ſpes eius. Ragon, hiems, ſiue multum delictum. Rama, excelſa. Sedrac, decorus meus. Elia, Deus dominus. Malachia, angelus Domini, uel meus. Thesbites, captiuans.

DE HIEREMIA.

Anathot, reſponſio, ſiue reſpondens, ſignum, uel obędientia. Amon, fidelis, uel nutriens, ſiue onus. Achobor, mus. Anania, gratia diſsipata, ſiue gratia Dei. Azor, adiutus. Amaſia, factura Dei. Ananeel, cui donauit Deus. Aſedemoc, arua, uel ſuburbana. Ananeel, gratia Dei. Anan, gratia. Anania, gratia Domini, uel donans Dominus. Abdiel, ſeruiens Deo. Abdemelech, ſeruus regis.

Aſa,

Aſa factura. Afree, furor alienus, ſiue uita diſſipata, atque ſciſſa. Azau, fortitudo eius. Aroer, ſuffoſſa, ſed melius myricæ. Alaſa, triplex, uel conternata. Ahi, quæſtio, uel uallis, ſiue uiuit. Arſath, ſanans. Aſchenez, ignis ita aſperſus. Amiathal, calefactus ros. Auil, ſtultus, inſipiens.

Buz, deſpectus, ſiue contemptus. Baruch, benedictus. Baalis, habens uirum. Baaſa, ueniente factura. Boſor, tribulatio. Bel, uetuſtas. Bethulia, dolens domus Dei.

Cariathiarim, ciuitas ſaltuum, ſiue ſiluarum. Colaia, uox facta. Cedron, triſtis, mæror, ſiue dolor. Cariatham, ciuitas, uel opidũ eorum. Carioth, occurſus igni. Hucuſque per c ſimplicem litteram legerimus: exin aſpiratione addita proferendum eſt. Chelcia, pars Domini. Chabomin, manus, uel aceruus ſpinarum, ſed melius præparationis: licet plerique Hebræorum libam, uel cruſtulam ſignificari putent. Chamoam, ſimilis eis. Charmamos, agnus congregatus, ſiue agnitio, quaſi ſarmentum. Chamos, congregatus. Dedan, hoc iudicium, ſiue tale iudicium. Dalaia, hauriens Dominus, uel pauperculus Domini. Dibon, ſatis intelligens, Deblathaim, palatæ eorum. Ennon, ecce hæc, ſiue ſunt. Elnathan, ad dantem, ſiue addentem, uel donum Dei. Elaſa, ad faciendum. Ezriel, adiutus a Deo. Eſebon, cogitatio mæroris. Hucuſque per e breuem litteram legerimus: exin per extenſum legamus elementum. Elam, oppoſiti, ſiue abiecti, uel compoſiti. Eliſama, Deus meus audiens. Eſai, defectio mea. Eliſame, Deo meo audiente. Elon, exercitus fortitudinis. Feſor, os nigredinis. Fathures, deceptus, calcatus, ſiue buccella confirmata. Farao Nechao, diſſipãs præparata. Gamaria, retribuẽs Dominus, ſiue conſummans Dominus, Garab, ſcabies, ſiue incolatus multus. Gamuel, retributio Dei. Hieremia, excelſus Domini. Iechonia, præparatio Domini, uel ſic factus Domino. Iezonia, auſcultans Dominum. Iegdaliau, magnificus Domini. Ioachal, robuſtus, & fortis. Ieraia, timens Dominum,

num. Ionathan, Domini donum, uel columbam d- ít. Iuchal, potens. Ioanam, erat donans, uel Domini donũ. Iazer, auxiliatus. Maſeia, factura Domini. Morethi, heres meus. Moloch, rex. Matthama, munus & donũ. Melchia, rex meus. Maſeſa, ſpeculatio, ſiue contemplatio. Magdalo, magnificentiæ, ſiue turri. Meſaat, aquæ impetus. Maon, habitaculum. Melcham, rex eorum. Marodac, amara contritio, ſiue impudentia. Medon, metientes. Neleamitis, hereditas cuiuſdam. Netia, lucerna domini. Nathania, donum Domini, uel dedit dominus. Nergel, lucerna acerui. Nabuſabaru, calcatum tempus. Nechao, paratus iſte. Holofernes, uitulus ſaginatus. Omre, uerbum. Excepto hoc nomine, quattuor quæ ſequuntur per extenſam uocalem legenda ſunt. Ofaz, obrizum. Eſt autem genus auri, quod Græci κιρρὸν uocant. Oiade, eius ſcienti, ſiue ipſe cognouit, uel domini ſcientia. Oſai, ſaluabit me. Oronaim, foramen mæroris. Rechab, quadriga, uel aſcendens. Rabſaris, princeps eunuchus. Rabmag, princeps cibi. Rablata, multa hæc, ſiue multum iſte. Sedechia, iuſtus Domini. Sior, firmamentum nouũ uel turbidum. Sor, fortis, uel petra, ſiue tyrus. Seſac, byſſus ſacceus, ſiue manus ſacci. Selom, translatus, ſiue reſtituens. Samaia, audiens Dominum. Safane, labiũ eius. Salom, retribuens, ſiue pacificus. Seſela, humilis, ſiue campeſtris. Selemia, reddente domino. Saraia, princeps fuit. Saſathia, iudicat dominus. Saraſar, princeps tribulationis. Samagar, nomen aduenæ. Sarſachim, princeps cadaueris, uel ruinæ. Safan, Chærogryllius, lepus uel herĩcius, ſiue labium eorum. Sabama, attollens excelſum. Segon, loquela inutilis. Taſnas, inſanum os ſerpentis, ſiue opertum ſignum. Duo nomina, quæ per t literam ſequũtur, aſpiratione addita ſunt legenda. Thof, gehenna, uel operculum oris. Thaamath, dedit indignationem ſiue bilẽ.

DE DANIELE.

Aſſanez, equorum domitor. Anania, gratia dei. Abdenago, ſeruiens tacco. Amalaſar, dixit princeps. Arioch, ad

ad ſolitudinem redigens. Aſuerus, atrium eius, uel beatitudo. Aſtiages, uoluntas, uel conſilium feſtiuitatis. Habacuk, amplexans eos, ſiue ſuſcipiens eos. Artaxerſis, lumen ſilentio tentans. Balthaſar, capillus capitis. Bari, in commutando, ſiue putei, uel in uentre. Bel, uetuſtas. Dura, loquens. Elam, ſæcula, uel ſempiterna. Forthomim, diuiſio perfecta populi glorioſi. Et de hoc quid nobis uideatur, in libris Hebraicarum quæſtionũ plenius diximus. Ioachim, cuius eſt præparatio, uel Domini præparatio. Iezechiel, fortis Dei, uel apprehendens Deum. Iezania, auris eius, uel auſcultante Domino. Iobab, inimicus, ſiue eſt pater. Iſimoth, adducet mortem. Iſar, immutata uel paruula. Iezahel, eſt iter. In, fuit, uel menſura. Miſael, quæ palus Domini. Miſac, qui riſus uel de gaudio. Mane, numerauit. Michael, quis ut Deus. Perſæ, tentantes. Suſanna, lilium, uel gratia eius. Sennaar, dentis uacuefactio. Sidrac, decorus meus. Suſis, equitatio, uel reuertens. Vlai, palus, a palude, non a palo, ſiue dolor femoris, aut umbraculi.

DE EZECHIELE.

Azur, adiutus. Accerethi, interficiens, ſiue demoliens. Aſſurim, ignis illuminationum. Aram, ira, uel iracundus. Aun, inutilis, ſiue idolum. Ainagallim, fons, uel oculus cituli. Azara, crepido. Auran, iracundia. Ariel, leo dei. Aſer, beatitudo. Arſemel, ſilentium circumciſionis. Achal, omnia. Aradi, deponentes. Aelamitæ, appoſiti, ſiue collati, aut obiecti. Buzi, deſpectus, ſiue contemptus. Banaia, ædificium Domini. Berota, putei eius. Baalmeõ, deſcenſio humilis. Bagazin, in excelſo contemptus. Bubaſtus, os uel labium experimenti. Bath, filia uel menſura. Cariathim, ciuitas eorum. Cedar, triſtis uel tenebræ. Cades, mutata uel mutatus. Cur, gelu. Hucuſque per c ſimplicem litteram legerimus: exin aſpiratione addita proferendum eſt. Chobar, grauitudo uel grauitas ſiue iuxta electum. Chodchod, Carthaginienſes. Channa, fundum, uel

uel præparatio. Chalamad, cõſummauit, ſiue menſi eſt. Chaldæi, quaſi ubera, uel quaſi feri, aut quaſi dæm hes. Cherethim, diſponentes, pro quo melius in Græc. *διατιθέμενοι*. Chennor, agnitio luminis, uel cetera. Chercoro, cognita ablatio. Chelbon, lactei. Chalamar, omnis amaritudo. Chomor, laceſſiones. Deblata, palatæ. Dioſpolis, abnuens: ſed melius Græce Iouis ciuitas. Eſemel, electrum. Eliſa, ad inſulam, ſiue Deus ſaluator. Elbon, robuſtus fortitudine, ſiue Dei fortitudo. Ethalon, incunabula mærotis. Ezer, fortitudo, uel auxilium. Emmer, ſermo, uel uerbum. Eſchani, habitantes contemptum. Eliſee, Dei eſt hæc, uel Dei ſalus. Hucuſque per e breuem litteram legerimus: exin per extenſum legamus elementũ. Enagallim, fons, uel oculus uitulorum. Elam ſempiternum, uel ſæculum, uel λιθολόγιον eorum. Efi, menſura. Engaddi, oculus uel fons hædi. Enom, fons fortitudinis. Felechia, ſalus Domini. Fut, Libyæ. Fennag, nutus. Fares, diſſipans. Facud, uiſitatus uel uiſitans. Gaze, gazophylacium, ſiue fortitudo eius. Gog, tectum. Gomor, cõſummatio ſiue perfectio uel uenundatio. Galali, uolutabra. Galilæa, uolubilis, ſiue trãſmigratio facta. Iezechiel, fortitudo Dei. Ieſania, auris eius. In, menſura. Iob, occiſus. Ir, uigil. Lidi, nati. Maalmeon, habuerunt habitationem, ſiue de habitatione. Moſoch, amentes, ſiue trahentes. Magog, quod tectum, uel de tecto. Megia, deſpectio. Machalaim, conſummatio eorum. Magdol, magnitudo, uel turris. Magalim, tranſmigrationes, ſiue coloniæ. Manaim, de requie. Noe, requies uel commotio. Oolla, tabernaculum meum in ea. Oeſa, æſtus. Hucuſque per o breuem litteram legerimus: exin per extenſam legendum. Ozan, abiit. Oram irati. Ofar, uolantes. Oſia, ſalus domini. On, dolor uel mæror. Rabbath, multitudo. Raama, tonitruus. Rodii, uiſio iudicii. Ramoth, uiſio mortis. Regma, malitia quæpiam. Semel, idolum. Et notandum quod Latinus ſermo ſit in Hebræis uoluminibus a ſimilitudine, unde & ſimulacra dicuntur. Safan, he

ricius,

rici, uel lepus, ſiue labium eius. Semoth, nomina. Sela, um aculum eius. Sanir, tolle nouitatem, uel dens lucer nx. . enx, gyrus eius, uel expecta. Seim, exeuntes. Sodada, latus eius, a latere non a latitudine, intelligendum. Sabarim, circumire montes. Saphyrus, ſpecioſus, egregius. Sua, ſaluatoris. Sais, tentatio. Sataim, libri uel hiſtorici. Sonam, pecus eorum uel dentes eorum. Tanis, mandatum humile. Tafnas, ſtupens os ſerpentis, ab ore non ab oſſe intelligendum. Exceptis his duobus nominibus, cetera eiuſdem litteræ per aſpirationem proferenda ſunt. Thelabim, diſperſi. Et ſuper hoc in libris Hebraicarum quæſtionum quid nobis uideatur pleniusdiximus. Thãmuz, conſummantes, ſiue contemptus: & ſuper hoc in libris illis pleniſsime dicitur. Theraphim, figuræ. Thuba, deferens uel deferetur ſiue delatus. Thogorma, auellens, uel incolatus cuiuſdam. Thaſnes, opertum ſignum. Thicon, mediam. Thau, conſummatio. Taſof, ſpecula. Thobel, uniuerſa uel uanitas. Themora, conſummatio amaritudinis. Sarda, abalienatus ualde.

DE IOB.

Auſitidi, conciliatrici. Et ſuper hoc quid nobis uideatur, in libris Hebraicarum quæſtionum diximus. Aſom, ſilens uel oſſeus. Adad, patruelis, uel teſtis. Baldad, uetuſtas ſola. Barachiel, benedictio Dei. Buzites, contemptibilis. Barad, grando. Barachel, benedixit Deum. Buzi, contempſit me. Dennaba, iudicium ferens. Eliphaz, Dei contemptus. Eliu, Deus meus iſte, uel Deus domini. Gabis, altitudo confuſionis, ſiue πετροβολή. Gethan, applicuerunt eos. Iob, dolens. Leuiathan, additamentum eorum. Mazuroth, ζώδιον, ideſt ſigna horoſcopi. Naamatites, mouens mortem. Naamath, decor. Oofar, uolans. Ophir, infirmitas. Raam, uiſio uel multum. Raphaim, gygantes, uel medici. Rathamim, iuniperi. Ram, excelſus. Saucacorum, cantilenæ. Sofar, ſpeculæ diſſipatio, uel ſpeculatorem diſſipans, ſiue ſpeculatorem uidebo.

uidebo. Saba, conuerſio, uel captiuitas. Sechem, uar tas. Satan, aduerſarius. Sin, loquens u. Senec, cymba[l] a. Tobzium, bonum.

DE EVANGELIO MATTHAEI.

Abraham, pater uidens populum. Aminadab, populus meus uoluntarius. Abia, pater Dominus. Aſa, tollens, aut attollens. Azia, apprehendens Dominum, aut robur Domini, uel fortitudo eius. Aaz, apprehendens. Amon, fidelis uel nutricius, ſi tamen ab aleph litera exordium habeat: quod ſi ex ain ſcribitur, onuſtus interpretatur. Abiu, pater meus iſte, uel pater meus eſt. Azor, adiutor. Archelaus, agnoſcens leo. Amen, uere ſiue fideliter. Andreas, decorus, uel reſpondens pabulo. Alpheus, fugitiuus, ſed melius milleſimus uel doctus. Amora populus ſcitus uel populi illuminatio. Abel, luctus, aut uapor ſiue uanitas. Aheldema חקל־דמא, ager ſanguinis, Syrum eſt non Hebræum. Booz, in quo robur, uel in ipſo fortitudo, ſed melius in fortitudine. Bartholomæus, filius ſuſpendentis aquas, uel me, Syrum eſt nomen non Hebræum. Bethzaida, domus frugum, uel domus uenatorum. Bariona, filius columbæ, Syrum eſt pariter & Hebræum. Bar, quippe lingua Syra filius, & Iona columba, utroque ſermone dicitur. Bethphage, domus oris u allium, uel domus buccæ, Syrum eſt non Hebræum, quidam putant domus maxillarum uocari. Bethania, domus afflictionis eius, uel domus obedientiæ. Barachia, uel benedictus Domini, uel benedictio Domini. Barraban, filium magiſtri eorum, Syrum eſt non Hebræum. Caiphas, inueſtigator, uel ſagax, ſed melius uomens ore. Cadrantes, caligo uel tenebræ, quem nos per q litteram quadrantem dicimus. Corbona, oblatio. Cananæus, poſſidens ſiue poſſeſſio. Hucuſque per ſimplicē c litterā ſcripta ſunt nomina, quæ Græci per κ efferunt: exin aſpiratione addita legendū, quam illi litteram chi uocant. Chanani, negotiator, uel motabilis, aut ipſe pauperculus. Chorozain, hoc myſte-

rium

rium meum. Chananæl, negotiatores. Diabolus, defluens: Græce uero dicitur criminator. Dauid, deſiderabilis, aut fortis manu. Daniel, iudicium Dei, uel iudicat me Deus. Eſrom, ſagittam uidit, ſiue atrium eorum. Eſſai, inſulæ libatio, ſed melius incenſum. Hucuſque per e, breuem litteram legerimus: exin per extenſum legamus elementum. Eliacim, Dei reſurrectio, uel Deus reſuſcitans, aut Deus reſuſcitauit. Elim, Deus meus iſte, uel Dei mei iſtius. Eliezer, Deus meus adiutor. Elia, Deus dominus. Eli eli lamma azabathani, אלי אלי למה שבקתני, Deus meus, Deus meus quare dereliquiſti me? Farez, diuiſio. Fariſæi, diuidentes ſiue diuiſi. Genneſar, ortus principium. Gehenna, de ualle ſunt, ſiue uallis gratuita. Getſemani, uallis pinguedinũ. Golgoltha, caluaria, Syrum eſt non Hebræum. Ieſus, ſaluator, uel ſaluaturus. Vt i litteræ ſeruemus ordinem, aſpirationem h in pleriſque omiſimus: licet eam grammatici non putent litteræ loco habendam. Iſaac, riſus, ſiue gaudium. Iacob, ſupplantator, ſiue ſupplantans. Iudas, confitens, ſiue glorificans. Ioſaphat, ipſe iudicans, ſed melius ſublimabitur. Ioatham, conſummatus, ſiue perfectus. Iezechia, fortis Domini, uel confortauit Dominus. Ioſia, ubi eſt incenſum Domini, uel ſalus Domini, poteſt & fortitudo Domini dici. Iechonias, præparans, uel præparatio Domini. Ioachim, ubi eſt præparatio, uel Domini præparatio. Ioacim, Domini reſurrectio, ſiue Dominus ſuſcitans. Ioſeph, appoſuit, ſiue apponens. Hieruſalem, uiſio pacis, uel timebit perfecte. Hieremias, excelſus Domini. Iohanna, cui eſt gratia, uel Domini gratia. Iſaia, ſalus Domini. Iſcarioth, memoriale Domini: quod ſi uoluerimus legere Iſſacharioth, interpretatur, eſt merces. Poteſt autem dici & memoria mortis. Iericho, odor eius, ſiue luna. k litteram nos ſuperfluam habemus, exceptis kalendis, per c uniuerſa exprimimus, unde conſequenter hic prætermiſſa eſt. Lebbæus, figuratum nomẽ a corde, quod nos diminutiue corculum poſſumus appellare. Manaſſes, obliuioſus. Mathan, donum ſiue donatus. Mariam ple-

na[illegible] ſrael, uir uidens Deum, ſed melius rectus Domini. Cha[illegible]na, zelotes, unde in alio loco Chananæus, in alio zelot[illegible] dicitur. Salome, pacifica. Tyræ, anguſtiæ. Tyrus quippe lingua Hebræa Zor dicitur, quod in noſtrum ſermonem transfertur anguſtia. Tiberius, uiſio eius, ſiue bonitas eius. Talitha cumi טליתא קומי puella ſurge, Syrum eſt. Traconitis, negotiatio triſtitiæ.

DE LVCA.

Aepheta אפפתח, adaperire. Auguſti, ſollemniter ſtantis, aut ſollemnitatem additam. Abiline, lugentes. Aaron, montis eorum. Anna, gratia eius. Aſer, beatus, aut beatus erit. Amos, onerans, aut onerauit. Aggeus, ſollemnitas. Addai, robuſtus: uiolenter figuratum nomen ab eo quod dicitur Saddai. Arfaxath, ſanans depopulationem. Adam, homo, aut terrenus, ſiue indigena. Ammaus, populus abiectus. Cæſar, poſſeſſio principalis. Cirinus, heres, qui apud nos melius effertur & uerius per q litteram, ut dicatur Quirinus. Coſam, diuinans. Cainam, luctus aut lugens. Capharnaum, ager, uel uilla conſolationis. Eſeli, uicinus meus. Eber, tranſitus. Enoch, dedicatio. Enos, homo. Hucuſque per e breuem litteram legerimus: exin per extenſum legamus elementum. Erodes, pelliceus, glorioſus. Eliſabeth, Dei mei ſaturitas, uel Dei mei iuramentum, aut ſeptimus. Eli, aſcendens. Elmadadi, Dei mei menſura. Er, uigilans, aut uigilia. Enam, oculus eorum. Eliſeus, Dei mei ſalus. Fanuel, facies Dei. Faſe פסח, tranſitus ſiue tranſgreſſio, pro quo noſtri paſcha legunt. Falech, diuidens aut diuiſit. Philippus, os lampadis, uel os manuum. Gabriel, confortauit me Deus, aut fortitudo Dei, uel uirtus meus Deus. Galilæa, uolutabilis, aut tranſmigratio perpetrata, uel rota. Geraſenorum, ſuburbana, aut coloni ibidem. Itureæ, montanæ, Syrum eſt. Iordanis, deſcenſus eorum, aut apprehenſio eorum, uel uidens iudicium. Ione, columba mea. Iannai, præparatus. Ioiarim, Dominus exaltans, uel eſt exaltans. Iared,

deſcendens, ſiue continens, quod Græce dicitur, ἐ ... ον. Ioanna, Dominus gratia eius, uel dominus miſericors. Iairus, illuminans aut illuminatus. Liſania, natiuitas tentationis, ſed nimium uiolenter. Leui, appoſitus. Lamech, humilis: quidam putant percutientem ſiue percuſſum poſſe reſonare. Lazarus, adiutus. Lot, ligatus, aut declinans, uel uacans. Moyſes, aſſumptus, uel palpans, ſiue cōtrectans, aut urgens; ſed melius eſt, ex aqua. Matthathia, donum Dei, aut aliquando. Melchi, rex meus. Matuſale, mortuus eſt, & miſit. Maallelel, laudatus Dei, uel laudans Deum. Martha, irritans, prouocans: ſermone autem Syro domina interpretatur uel dominans. Naaſon, augurans. Nahum, conſolatio ſiue conſolator. Neri, lucerna mea. Nathan, dedit uel dantes. Nachor, requieuit lux. Noe, requieſcit, aut requieuit. Naa, pulchra. Niniuitæ, natiuitas pulchritudinis aut ſpecioſi. Petrus, agnoſcens. Pontius, declinans conſilium. Pilatus, os malleatoris. Sed ſciendum eſt, quod apud Hebræos p littera nō habetur, nec ullum nomen eſt quod hoc elementum ſonet: abuſiue igitur accipienda, quaſi per f litteram ſcripta ſint. Ros, caput. Ram, ſublimis. Reu, paſcens, aut paſtus eſt. Sicera, ebrietas: omne enim quod inebriari poteſt, apud Hebræos Sicera dicitur. Symeon, audiens uel audiuit triſtitiam. Sedi, ex latere meo. Semi, audiens. Salathiel, petitio mea Deus. Salman, pax. Seruch, lorum ſiue corrigia, uel dependens ſiue perfectio. Salem, miſit. Sem, nomen. Seth, poſitus aut ponens uel poſuit, aut poculū, ſiue germen, uel reſurrectio. Saraphtha, incenſa, ſiue anguſtia panis, nomen ex Hebræo Syroque compoſitum. Symon, pone mærorem, uel audi triſtitiam. Suſanna, lilium aut gratia eius: ſed melius ſi femininum nomen figuretur a lilio. Samaritæ, cuſtodes. Sodoma, paſtio ſilens, uel declinatio eorum, aut fulua. Satan, aduerſarius ſiue tranſgreſſor. Saba, captiuitas. Sadducæi, iuſtificati.

DE IOANNE.

Aenon, oculus aut fons eorum. Anani, donauit mihi.

Bene-

Ben ceni בני-רעם filiū tonitrui, quod corrupte Boanerges uſus obtinuit. Barſemia, filius cæcus; quod & ipſum corrupte quidam Bartimeum legunt. Beelzebub, habens muſcas, aut uir muſcarum. in fine ergo nominis b littera legenda eſt nõ l, muſca enim zebub uocatur. Barrabbas, filius patris. Cephas, Petrus, Syrum eſt. Cana, poſſeſsio ſiue poſsidet. Ephraim, fertilis ſiue auctus, quem nos poſſumus ab augendo augentium dicere. Meſſias, unctus, ideſt Chriſtus. Manna, quid eſt. Nazareth, flos munditiæ. Salim, pugilli, ſiue uolæ, aut ortus aquarum, quod breuius Græce dicitur, *ἐφίοντα*. Sichar, concluſio ſiue ramus. Corrupte autem pro Sichem, quæ transfertur in humeros, ut Sichus legeretur, uſus obtinuit. Siloe, miſſus.

DE ACTIS APOSTOLORVM.

Andreas, decus in ſtatione, uel reſpondens pabulo, ſed hoc uiolentum. melius autem eſt, ut ſecundum Græcam etymologiam ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, hoceſt a uiro uirilis appelletur. Alphæus, milleſimus, ſiue ſuper os, ab ore nõ ab oſſe. Acheldema, ager ſanguinis, Syrum eſt. Aegyptus, tenebræ ſiue tribulatio. Arabas, humiles ſiue cãpeſtres. Annas, donans. Alexander, auferens anguſtiam tenebrarum, ſed & hoc uiolentum. Ananias, gratia Domini. Amos, potens uel fortis, ſi tamẽ ab aleph littera incipiat, & finiatur in ſade: quod ſi exordiũ ſumit ab ain, & cõſummatur in nun, in populũ transfertur. Azotus, Hebraice uocatur אשדד Eſdod, & ſecundum priſtinũ nomen etymologiã habet ignis patruelis. Aſcalon, ignis inſanus, aut ignis ignobilis. Aeneas, reſpondens, aut pauper, ſiue miſeria. Agabus, nuncius tribulationis, ſed & hoc uiolentum. Atalia, tempus eius, melius declinatio Domini. Amphipolis, populus ore corruens. Apollonia, diſciplina, uel ſynagoga eorum, ſed & hoc uiolentum. Athenienſes, exploratores, aut reſpondentes, uel humiles, ſiue tempore diſſipati, ſed & hoc uiolentum. Areopagus, primitiua ſollemnitas, ſed & hoc uiolentum eſt, cum Athenienſis curiæ nomen ſit,

quæ a Marte nomen accepit. Aquila, dolens, ſiue ..riens in Achaia, ſoror laborans. Apelles, congreg.. eos, ſed uiolentum. Arthemis, ideſt Diana, ſuſcitans .rotationes, uiolentum eſt. Ariſtarchus, ſuſcitans coronam. Antipatridem, donantis laudationem, uiolentũ eſt. Agrippa, congregans ſubito. Adrumentina, diuidens ſublimitur, uiolentum eſt. Adria, continens mala, ſiue locus malorum, uiolentum eſt. Appii forum, libera, uel fortis ubertas. Bartholomæus, filius ſuſpendentis aquas, uelut ſupra. Barſaban, filium reuertentem, uel filium quietis, ex Syro & Hebræo ſermone nomen compoſitum. Barnabas, filius prophetæ, uel filius uenientis, aut, ut plerique putant, filius conſolationis. Blaſtum, habentem luctum. Berieu maleficum, ſiue in malo: nonnulli Bariefu corrupte legunt. Bithynia, filia ſpecioſa, ſiue inutilis. Boroea, filius eius, Syrum eſt. Bernice, eleganter, uel electe commota, uel filius innocens, ex Syro Hebræoq. compoſitum. Cappadocia, manu redempta Domino, uiolentum eſt. Cirenæ, heres. Creta, uocationes, aut uocatæ, inter Syrum & Hebræum. Caiphas, inueſtigator, aut ſagax, uel uomens ore. Cyprius, triſtis aut mœror. Cirenenſes, heredes. Cilicia, cœtus, aut luctus, uel aſſumptio, aut uomitus eius. Cæſarea, poſſeſſio principalis. Candacis, commutatæ. Cornelius, intelligens cricumciſionem. Claudius, ſpes tranquillitatis. Cis, uomens uir, aut durus. Coloniam, reuelationem eorum, aut uocem eorum. Corinthum, conuerſationem eorum, quam Græci ſignificantius πολιτείαν uocant, hoc eſt adminiſtrationem reipublicæ. Criſpus, ſciens, uel cognoſcens. Co, excuſſio, ſiue præſtolatio. Cireneas, poſſidens ſectatores. Cos, mentis exceſſus. Cauden, recurſum, aut retentionem ſiue clangorem. Exceptis paucis nominibus, omnia pene ex c littera uiolenter interpretata ſunt. Dauid, deſiderabilis, ſiue manu fortis. Damaſcus, ſanguinis poculum. Derben, generationis filium, ſiue loquentem. Dionyſius, diiudicatus, ſiue uehementer fugiens. Damaris, ſilens caput.

Deme-

De trius, uehementer innectens, ſiue nimium perfe-que. Derbeus, loquax, ſiue ut ſupra. Druſilla, generis pa. lei. Dioſcori, pulchri ad tegendum. ſunt autem gemini Caſtores. Eleonis, ideſt montis Oliueti, quod interpretatur diuinitas uel allaborantes. Elamite, obiecti, oppoſiti, ſiue deſpecti. Ebræi, tranſitores. Emor aſinus, ſi per heth litteram ſcribatur: quod ſi per aleph, loquax dicitur. Elimas, ad transgreſſionem, ſiue transgredi faciens. Ermes, anathema mæroris. Eraſtus, frater meus uidens, ſatis abſurde uocabulum figuratum. Elada, ad ſcientiam uel ad aſcenſum, ſiue Dei ſcientia, Syta uero lingua dicitur, ſuper hanc. Ellenon, ideſt Græcorum, ad aſcendentes, ſiue ſcientia Dei. Epheſum, uoluntas mea in ea, ſiue finis eorum. Eutyches, amens. porro Græce dicitur fortunatus. Ebraice, tranſitorie. Eurielion, commiſcens, ſiue deorſum ducens. Quæ ſequuntur duo nomina, per extenſum e litteram ſunt legenda. Erodes, pellis gloria. Eſaias, ſalus Domini: uerum apud Hebræos ab i littera ſumit exordium. Filippus, os lampadarum. Frygio, ſciſſio pectorum. Fariſæi diuiſi. Farao, denudans eum, ſiue diſſipator eius. Fœnicis, annuerunt, ſiue nutus. Fiſidiam, os ſonitus, quia, ut ſupra dixi, p litteram non habent, propterea Piſidiam per f efferunt. Felicem, ruinam facturæ, ſiue timorem eius, Latinum nomen eſt. Feſtum, ore multorum: & hoc Latinum nomen uiolenter Hebraice figuratur. Galilæi, uolubiles, ſiue rotabiles. Gamaliel, retributio Dei. Gaza, fortitudo eius: g littera addita eſt, ſiquidem Hebraice per ain ſcribitur. Galionis, transferentis. Galatiam, magnificam, ſiue translatam. Gaium, commotum, ſed melius uallenſem. Ieroſolyma, uiſio pacis. Ioannes, in quo eſt gratia, uel Domini gratia. Ioſeph, auctus. Iuſtus, parcens ſiue ipſe alleuatus. Ioel, incipiente Deo, ſiue eſt Deus. Ionatha, columba dans, ſiue columba ueniens. Ioppe, pulchritudo. Italica, mentis exceſſus. Ieſar, inſulæ oblatio. Iaſonis, deſiderantis, ſiue qui mandatum fecerit. Iulium, incipientem. Iconium, præ

paratio aut conſolatio. Libyam, uenientes ſiue intre numero plurali. Leuites, additus. Libertinorum, ien tium paleas. Lidda, utilitas. Lucius, ipſe ſuſcitans. Lycaonia, ad ſuſcitandum. Lyſtra, generans decorem. Lydia, quam nos poſſumus dicere præædificatam, porro Græce melius appellatur ἀρλαπδεῖσα. Lyſias, generatus. Lycie, lacrymantis. Laiſa, in ſalutem. Omnia pene ex l litera nomina uiolenter uſurpata ſunt. Matthæum, donatum. Maria, illuminata, uel ut ſupra. Medi, menſurantes ſiue menſurati. Meſopotamia, eleuata uocatione quadam, ſed melius a Græco etymologiam poſſidet, quod duobus fluuiis, Euphrate ambiatur & Tigri. Madian, in iudicio uel ex iudicio. Moloch, rex ueſter, quem & Melchom ſolent dicere. Marcus, excelſſus mandato. Manaem, caſtrum. Moeſia, attrectatio, ſiue palpatio. Macedo, quem nos orientalem poſſumus dicere, figuratum nomen ab eo, quod Hebraice legitur Mecedem. Mytilene, declinans ſiue tranſmigrans. Miletum, generantem. Mnaſonem, conſolantem ſiue quieſcentem. Myrrha, amara. Militine, de infirmitate, ſiue mandatum humilitatis. Nazaræum, mundum, ſanctum ſiue abiunctum. Nicanorem, ſtantem lucernam. Nicolaum, ſtultum eccleſiæ languentis. Niger, aſcendens. Neapolim, commotionem mirabilem. Naſſon, augurans. Petrus, agnoſcens ſiue diſſoluens. Parthi, diuidentes perfecte. Pontus, inclinans. Pamphylia, conuerſi a ruina, ſiue diuiſio cadens. Pontius, declinans conſiliũ. Pilatus, os malleatoris. Procorũ, fructus cõgregantem. Parmenã, diuidentem plenitudinẽ. Paſcha, trãſcenſus, ſiue tranſgreſſio. Paphum, redemptionẽ cadentem. Parion, diſcooperientem. Perge, uoraginem. Phytonia, os abyſſi. Priſcilla, agnoſcens. Pirrhus, diſſoluens. Patara, ſeparans. Ptolemais, deducens ad menſuram. Portium, diuidentem duritiam eorum. Publius, tabernaculum eius. Puteoli, declinantes. Hæc omnia Græca nomina, uel Latina, quam uiolenter ſecundum linguam Hebraicam interpretata ſint, perſpicuum puto eſſe lectori. Romani,

ni, ſublimes uel tonantes. Raſaim, factuꝛæ ueſtræ uel laxitas eorum. Rhode, uidens uel fortis. Rhodem, uiſionem, ſ diſſenſionem. Regium, paſcua eorum. Romam, ſublimen ſiue tonitruum. Samaria, cuſtos. Simonis, obedientis ſiue ponentis triſtitiam, aut audientis mærorem. Salomon, pacificus. Samuel, nomen eius Deus. Sadducæi, iuſtificati. Sapphiram, narrantem ſiue litteratam, aut librariam, uel certe, Syro ſermone, formoſam. Stephanum, normam ueſtram uel σκοπὸν ueſtrum, quo ueru & iacula diriguntur. Sichem, humeri. Sinai, ſentis, aut ſecūdus interpretatur, aut mandatum menſuraq. eius, uel certe tentatio. Saulus, tentatio reſpicientis uel ſaturitas. Sarona, cantans triſtitiam. Sidonii, uenatores. Seleuciam, tollentem ſemet ipſam, ſiue experimentum itineris, uel exeuntem ad uocationem. Salaminam, umbram commotionis, aut fluctus, uel ſalutationem iudicii. Sergio, principi uallis, ſiue hortuli. Saul, petitio ſiue expetitus dicitur. Silam, miſſus. Syria, ſublimis iuxta Hebræam etymologiam, nam Syria Hebraice Aram. Samothracia, auditio reuelationis, ſiue reſponſionis. Soſthnes, ſaluanti eos, ſiue gaudium da mihi. Scæua, uulpecula clamans, uel loquens. Soſipater, narrans. Secundus, eleuans. Samus, auditus. Sicariorum, ebrioſorum. Sebaſte, gyro ſiue gyranti, ita tamen ut a ſamech littera exordium habeat. Salmonem, nomen habitaculi. Syrtim, anguſtiam ſiue tribulationem, melius autem Saluſtius a tractu ait nomen impoſitum. Syracuſæ, murus ſiue maceria lætitiæ. Timonē, numerantem ſitim ſiue pinguedinem. Tabita, damma uel caprea. Tyrii, coanguſtati, ut ſupra diximus, ab Hebraico Zor nomine declinatum. Troadem, requiem. Tyranni, continentis eos, ſiue confortantis eos. Tertullus, placens ſtercore, uel aggere eorum. Tabernæ, uiſiones eorum, ſiue bona uiſio. Hucuſque per ſimplicem litteram τ, nunc per θ Græcum legenda ſunt. Theophile, ſurſum ferēs ſiue conuertens, ſed melius Græcā etymologia, ab eo quod amatus ſit Deo. Thomas, didymus, ideſt geminus, uel

 abyſſus.

abyſſus. Theudas, laudatio, ſiue capiens aut ſignum. [illegible] ſenſis, explorator lætitiæ. Thyatira, illuminata. [illegible] Theſſalonicenſium, feſtinantium umbram roborare ſiue [illegible] nare.

DE EPISTOLA IACOBI APOSTOLI.

Abrahaam, patris uidentis multitudinem. Elia, Dei domini. Eſaia, ſalus Domini. Iob, magus. Iunia, incipiẽs. Iaſon, factus in mandato. Raab, dilatata. Sabaoth, uirtutum ſiue exercituum.

DE PRIMA EPISTOLA PETRI APOS.

Aſia, eleuans. Bithynia, uirguncula aut filia Domini. Babylon, confuſio ſiue translatio. Cappadocia, manus redempta Domino. Galatia, transmigrans ſiue translata. Marcus, ſublimis mandato. Sara, princeps. Siluanus, miſſus.

DE SECVNDA EPISTOLA PETRI.

Balaam, uanus populus, aut deuoratio eius. Boſor, in tribulatione, aut carneus, ſiue pelliceus. Cappadocia, manus redimens Domino. Electæ, aſcendentes. Galatia, trãſmigrata. Gomorra, populi timor ſiue cæcitas, g in principio additum eſt, alioquin ex ain deſcribitur. Lot, declinãs ſiue uinctus. Marcus, ſublimis mandato ſiue deſiccatus aut amarus. Noe, requies. Pontius, declinans. Paulus, mirabilis. Sara, princeps. Simon, audiens. Sodomis, ſiluis aut tacentibus. Siluanus, miſſus.

DE PRIMA EPISTOLA IOANNIS.

Diotrephes, ſpecioſus, inſulſus, ſiue decor inſaniens.

DE TERTIA EPISTOLA IOANNIS.

Demetrius, fortis ad perſequendum, ſiue fortis uirga deiicere. Gaius, mobilis.

DE EPISTOLA IVDAE.

Aegyptus, tenebræ, ſiue tribulatio. Adam, homo. Balaam, uanus populus. Cain, poſſeſſio. Core, caluities, aut glacies. Diabolo, defluenti, ſiue clauſo in ergaſtulis. Enoch, dedicatio. Gomorra, populi timor aut cæcitas. Michael, quis ut Deus. Moſes, palpans ſiue leniens. Sodoma, pecus tacens.

DE

D[illegible] EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS.

A[illegible]aham, pater uidens populum. Adam, homo ſiue terrig[illegible] Abba, pater, Syrum eſt. Achaia, frater quis, aut frater eius, uel frater Domini, uel frater meus Dominus. Aquila, dolens ſiue parturiens. Aſia, eleuata, ſiue grandiens. Andronicus, decorus ad ſtadium, aut reſpondens ſiue cogitans paſſionem. Ampliatus, populus malleator. Apelles, congregans eos. Ariſtobulus, ſuſcitans dolore germen. Aſyncritum, dirigens thuribulum. Beniamin, filius dexteræ. Baal, habens, ſiue deuorans. Cenchreis, poſſidens ſectatores. Dauid, deſiderabilis. Epinetou, ſuperindutum. Ermon, anathematizantes mærorem. Ermam, auferentem ſiue anathema noſtrum. Eraſtus, frater meus uidens aut uigilans. Tria nomina, quæſe quntur, per h litteram ſunt legenda. Heſaias, ſalutare Domini. Helias, Deus dominus, aut fortis Dominus. Herodionem, formidinem. Farao, diſcooperiens eum. Feben, ore ædificantem, aut oris filium. Flegon, diſſecans ſiue diuidens. Filologum, ore præcipuum, uel os meum ei in hortum. Gomorra, populi timor uel cæcitas. Gaius, mobilis ſiue uallenſis. Iuda, confitens ſiue glorificans. Ieſus, ſaluator. Iſrael, uir uidens Deum. Iſaac, riſus. Ieſſe inſulæ libamen. Illyricus, aduena, aut elementum, uel certe ſecundum uerſus. Hieruſalem, uiſio pacis. Lucius, ipſe eleuans ſiue conſurgens. Moſes, attrectans ſiue leniens. Macedonia, orientalis. Maria, illuminans aut illuminata. Narciſſus, aſcenſus lætitiæ ſiue lucerna ſcindens, aut colligens. Nereus, lucerna Domini. Oſee, ſaluator. Olympam, parturientem thalamos. Paulus, mirabilis, ſiue electus. Priſcus, agnoſcens. Perſidam, tentantem ſiue diſſuentem latera ſua. Patrobam, diſſoluentem eum, ſiue uidentem eum. Quartus, plangens ſiue ſuperflue. Rebecca, multa patientia, ſiue quæ multum acceperit. Rufum, ſanantem nos, uel reficientem nos. Sara, princeps. Sabaoth, uirtutum ſiue exercituum. Sodoma, pecus tacens, ſiue fulua uel ſterilis. Sion, ſpecula. Spania, expeditio ſiue

ue accinctio, ſed rectius Hiſpania ſcribitur. Stacchis [illegible] ſcientem cantilenas. Satanas, *παραβάτης* ſiue cont[illegible]us. Soſipatrus, ſaluans diſperſos. Trifenam, innuentem [illegible]uere reuertentem. Trifoſſam, perſpicuam. Timotheus, beneficus. Tertius, adiungens, ideſt applicans ſe. Vrbanus, luce gaudens.

AD CORINTHIOS I.

Apollo, miraculum, ſiue congregans eos. Achaia, frater meus quiſpiam, uel frater meus Dominus. Aquila, parturiens ſiue dolens. Barnabas, filius conſolationis. Corinthum, ciues, ſiue decuriones eorum. Cephas, Petrus, Syrum eſt. Criſpum, ſcientem. Chloes, inueſtigantes, ſiue omnes, ſed melius concluſio ſiue conſummatio. Damaſcus, ſanguinis potus. Epheſo, uoluntas mea in ea, ſiue anima mea in ea. Eua, uita ſiue calamitas. Ebræi, tranſitores. Gaium, commotum. Galatia, magnifica ſiue tranſlatio. Iudæis, confitentibus ſiue laudantibus. Iacobo, ſupplantatori. Hieruſalem, uiſio pacis. Moſes, palpans, ſiue leniens. Macedonia, orientalis. Maran atha, Dominus noſter uenit, Syrum eſt. Priſca, cognoſcens. Soſthenes, ſaluans in tempore. Stephana, regulam ueſtram, uel ſpeculatorem ueſtrum, ſiue iudicantem uos. Siluanus, miſſus. Satanas, aduerſarius. Sabbatum, requies.

AD CORINTHIOS. II.

Aſia, auferens ſiue pergens. Abraham, pater uidens multitudinem. Areta, ſtupor ſiue deſcenſio. Beluir, cæca anguſtia, ſiue cæcum lumen, uel filius præuaricationis, ſed rectius belial dicitur. Damaſcus, ſanguinis potus. Eua, calamitas ſiue uita. Ebræi, tranſitores. Iſraelitæ, uiri uidentes Deum. iluanus, miſſus. Satanas, tranſgreſſor ſiue aduerſarius. Troadem, requiem ſiue latitudinem. Titum, quærentem, ſiue bonum, ſed melius mutatum.

AD GALATAS.

Arabiam, humilem ſiue occidentalem. Antiochiam, paupertatis ſilentium. Abraham, ut ſupra. Abba, pater, Syrum eſt. Agar, aduena ſiue conuertens. Cilicia, aſſum-

pti ſiue uocatio lamentabilis. Damaſcus, ut ſupra. Iudaiſm, confeſſionem. Hieroſolyma, uiſio pacis. Iacobo, ſupp tatori. Ioannes, Domini gratia, ſiue cui donatum eſt. Iſaac, riſus. Iſrael, uir uidens Deum. Petrus, diſſolvens ſiue diſcalcians. Syria, ſublimis. Syra, menſura eius ſiue tentatio.

AD EPHESIOS.

Beniamin, filius dexteræ. Clemens, eccleſiaſtes, ſiue concionator. Epaſroditen, frugiferū. Ebræus, tranſitor. Etchodiam, apprehendentem Dominum.

AD PHILIPPENSES.

Philippenſes, os lampadarum. Phariſæus, diuiſus. Philippus, os manuum, ſiue lampadarum. Syntychan, loquelam, ſiue ἀδολεσχίαν, quam nos dicere poſſumus cantilenam. Theſſalonicam, feſtinans umbram ſtatuere.

AD COLOSSENSES.

Ariſtarchus, mons facturæ ſuperfluæ. Archippus, longitudo operis, ſiue inſidiæ oris, uel inſidiæ dilatati. Barnabas, filius conſolationis. Coloſſis, uoce factæ. Demas, ſilens. Epaphra, frugifer, uel equidem uidens. Ieſus, ſaluator. Iuſtus, parcens, ſiue ipſe elatus. Ierapoli, iudicio ſuperiori. Laodicia, tribus amata Domini, ſed melius natiuitas expectata. Lucas, ipſe conſurgens, aut ipſe eleuans. Marcus, ſublimis mandato, ſiue amarus, uel certe attritus atque limatus. Nympham, applicitam ori eorum. Oneſimo, decore, ſiue reſpondenti. Tychicus, tacens.

AD THESSALONICENSES.

Achaia, frater meus quis, ſiue frater meus Dominus. Athenæ, in tempore diſſipatæ. Siluanus, miſſus. Satanas, aduerſarius, ſiue transgreſſor.

Abraham, pater uidens multitudinem. Aegyptus, tenebræ, ſiue anguſtiæ. Aaron, mons fortitudinis. Abel, luctus. Barac, fulgurans. Cain, poſſeſſio. Dauid, deſiderabilis, ſiue fortis manu. Enoch, dedicatio. Eſau, rubeus, ſiue aceruus lapidum. Ebræus, tranſitor. Farao, nudauit eum ſiue diſſipauit eum. Faſe, tranſcenſus, quod interpretatur

tatur paſcha. Gedeon, experimentum iniquitatis. I[illegible]s, ſalus, ſiue ſaluator. Iuda, confitens, uel laudator. [illegible]ac, riſus. Iacob, ſupplantator. Ioſeph, addens, ſiue [illegible]men tum. Iericho, luna, ſiue odor eius. Iepte, aperuit, ſiue aperientes. Leui, additus. Moſes, palpans, uel leniens. Melchiſedek, rex iuſtus. Manna, quidnam eſt iſtud? Noe, requies, ſiue requieſcens. Raab, ſi per ain mediam litterã ſcribatur, famem ſignificat: ſi per he, impetũ: ſi per heth, latitudinem. Sabbata, requies. Salem, pax. Sara, princeps. Sampſon, ſol eorum. Sion, ſpecula. Samuel, nomen eius Deus.

DE TIMOTHEO I.

Alexander, leuans anguſtiam tenebrarum. Adam, homo. Galatia, translatio. Gallia, transferens. Diabolum, defluentem ſiue clauſum in latumiis. Epheſum, uoluntas eius. Eua, calamitas, aut uita, ſiue uæ. Iamnes, marinus, ſiue ubi eſt ſignum. Iambres, mare pelliceum, ſiue mare in capite. Oneſiphorus, reſpondens narrationem. Pontius, inclinans conſilium. Pilatus, ore malleator, ſiue ore contundens. Satanas, aduerſarius. Ymenæus, dormitans.

DE TIMOTHEO II.

Aſia, eleuatio. Archippus, longitudo operis. Ariſtarchus, mons facturæ ſuperfluæ. Antiochia, paupertatis ſilentium. Aquila, dolens ſiue parturiens. Creſcens, tenebroſus. Carpum, ſcientem perſpicue. Corinthus, oritur ipſe. Claudia, ſpes tranquillitatis. Dauid, deſiderabilis, uel fortis manu. Demas, ſilens ſiue terrenus uel ſanguineus. Dalmatiam, paupertatem grandem. Eunice, ornantis. Euchodiam, apprehendentem Dominum. Ermogenes, uomens eos in ualle, ſed melius mons ſcrutatus. Epheſo, uoluntas eius. Eraſtus, frater uidens. Eubulus, cohabitator. Fygelus, occurrens, ſiue aduerſarius. Filonẽ, faciem Dei. Filethus, declinans ſiue os meum. Galatia, magnifica ſiue translatio. Iconium, uocatam ſiue duram: ſed melius, ubi eſt calamus. Loide, ὀρεληθήσει, ideſt, quæ

conſe-

co cuta eſt utilitatem. Lyſtris, utilitas anguſtiæ uel tribu onis. Lucas, ipſe conſurgens, aut ipſe eleuans. Linus, ndidus, ſiue tibicen. Moſes, palpans ſiue contrectans. Membranas, apertas, ſiue manifeſtas. Mileto, generare, ſiue qui eſt eius. Priſcam, agnoſcentem. Pudens, indutus conſilio. Roma, excelſa ſiue tonitruum. Troadi, ſeruienti. Trophimum, diſſoluentem thalamos.

DE TITO.

Arteman, anathematizantem, ſiue conturbantem. Apollo, mirabilem. Cretam, uocationem conſummatam. Nicopoli, germen protectionis meæ. Zenam, commotionem eius, ſiue commouens eum, uel ipſe requieſcens.

DE PHILEMONE.

Appia, continens, ſiue continentia uel libera. Archippo, longitudini operis. Demas, ſilens. Epaphran, quem nos creſcentem, ſiue augmentum poſſumus dicere. Filemoni, mire donato, uel certe os panis eorum. Oneſimũ, reſpondentem.

DE APOCALYPSI IOANNIS APOS.

Aſia, elatio. Amé, uere ſiue fideliter. Aſer, beatitudo, ſiue beatus. Aegyptus, tribulatio. Armageddõ, conſurrectio tecti, ſiue cõſurrectio in priora: ſed melius mons e latrũculis, uel mons globoſus. Alleluia, laudate Dominũ. Balaam, uanus populus. Balac, elidẽs. Beniamin, filius dexteræ. Babylon, confuſio ſiue translatio. Diabolus, deorſum fluens. Dauid, deſiderabilis, Epheſus, uoluntas mea, ſiue conſilium meum. Euphrate, frugifero. Filadelphia, ſaluans hæ rentem Domino. Gad, tentatio. Gog, δῶμα, ideſt tectum. Iezabel, fluxus ſanguinis, uel fluens ſanguine, ſed melius ubi eſt ſterquilinium. Iſſachar, eſt merces. Ieſus ſaluator. Ioſeph, adaugens. Laodicia, tribus amabilis Domino, ſiue fuerunt in uomitu. Leui, additus. Labbaddon, perdens, pro eo quod eſt interficiens, ſed melius ſolitarius eorum. Manna, quid eſt hoc? Manaſſes, obliuioſus ſiue obſtupeſcens. Michael, quis ut Deus. Magog, de domate, hoceſt de tecto, ſiue quod eſt tectum. Nicolaitarum, effuſio,

effuſio, ſiue eccleſia languens, uel ſtultitia eccleſiæ la[illegible]en tis. Nepthali, conuerſantis. Paulo, ori eorum, ſ[illegible]ori tubæ. Pergamo, diuidenti cornua eorum, uel di[illegible]canti uallem. Ruben, uidete filium, ſiue uidete in medio. Smirnæ, cantico eorum. Sardis, principi pulchritudinis. Satanæ, transgreſſori, ſiue aduerſario. Symeon, audientis triſtitias. Sodoma, pecori tacenti. Zabulon, habitaculum pulchritudinis.

DE EPISTOLA BARNABAE.

Abraham, pater uidens populum. Adam, homo. Amalech, populus lingens, ſiue populus brutus. Dauid, deſiderabilis. Eua, calamitas, ſiue uæ, aut certe uita. Ephraim, frugifer, ſiue ubertas. Manaſſe, oblitus. Nahum, germen. Rebecca, patientia. Sabbata, requies. Sion, ſpecula. Sina, menſura, mandatum, uel tentatio. Satan, aduerſarius, ſiue præuaricator.

FINIS.

1.012.023

L. GOTTSCHER
1972